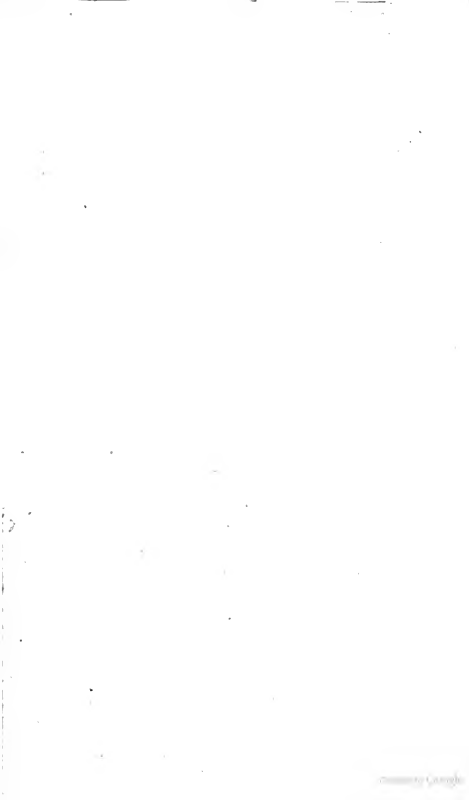

100-100

PVBLII
OVIDII NASONIS

OPERA OMNIA

EX RECENSIONE

PETRI BURMANNI

TOMVS TERTIVS

AVGVSTAE TAVRINORVM
EX TYPIS VIDVAE POMBA ET FILIORVM

ANNO MDCCCLXII

TYPOGRAPHVS TAVRINENSIS

L. S.

Quum totus essem in Ovidii Am-
ribus edendis, et venustissimo poëta
multo quam antea uterer familia-
rius, eiusdem consuetudine mirifice
captus sum. Delectabar enim in

primis, tum urbano hominis ingenio, tum incredibili verbórum celeritate, qua tot fugientes fallentesque rerum imagines posset notare; mihi autem videbar Romae versari, et modo in Pompeii et Liviae porticu praeter-euntium matronarum formas spectare, modo Circo adesse, ubi et ludi et aurigationes fierent, et certantium pugilum corpora diversum omnino robur ac velocitatem expromerent. Illud etiam in Ovidio legendo admirationem faciebat, quod Romani, qui non ita pridem in Asia coeperant amare, brevi adeo temporis intervallo sermonem sic expolivissent, nihil ut tam venuste aut commode in re amatoria dici queat, quin mollius elegantiusque ab eo profertur. Quocirca si dixero ne Gallicas quidem Athenas comtiores

hoc in genere scriptorem tulisse, haud multos repugnantes me habiturum puto. Nec vero suae tantummodo, sed et alienae nequitiae poëta Ovidius, hoc habet prae caeteris, quod muliebrem vitam legentium oculis subiicit, sive ille Napen ancillam officii admoneat, sive Bagoën servum, nam his Persicis nominibus romana luxuries delectabatur, precibus deliniat, sive ornanti se dominae adsideat, aut cultam iam et ornatam, ad convivia, ad spectacula amabili carmine deducat. Inde fit, ut quemadmodum in Heroidibus finitimum Tragoediae genus tractaverat, sic in Amoribus, umbratiles et arcanas consuetudines ad Comico- rum rationem exhibeat, ac verius fortasse quam Plautus et Terentius. Hi enim, quum palliatis fabulas

docerent, et Philemone aut Menandro auctoribus in scribendo uterentur, externos et graecos mores in scena repraesentarunt; at Ovidius nihil nisi vernaculum et romanum depingit, plane ut si deesset, multa nos praesidia deficerent ad romanam Augusteae aetatis antiquitatem penitus cognoscendam. Iam quis tam hospes in literis est, qui nesciat quanti haec sint facienda? Ita quippe comparati sumus, ut res rebus cupiamus adnectere, et quando veterum scripta in primis miramur, cum eisdem et relaxare animum et convivari et ludere et amare velimus. Inde studium, quo in graecis scriptoribus sequioris etiam stili et aetatis minuta quaeque persequimur, in quibus sane eminent Athenaeus et Plutarchus, cuius Convivii prooemium, ut

alia omittam, ubi Eumetiden vel Cleobulinam, capillatum Anacharsin in Periandri atrio comentem describit, propter antiquorum morum picturam, laudatissimis eiusdem philosophi locis praeponere non dubitaverim. Sed Graeci, qui in multis praestant, in hoc quoque scribendi genere Latinos superarunt. Ex his namque perpauci admodum dedita opera privatae vitae effigiem literis prodiderunt, si Satyricos excipimus, inter quos tamen Petronium propter foedas libidines vix legimus, Persius vero, quod congressiones hominum fugeret, aequalium mores haud suis coloribus potuit exprimere, quos contra Iuvenalis, nescio quo hispaniensi tumore elatus, acerbè insectatur potius, quam describit.

At multo maiorem laudem Metamorphoseon libro sibi quaesivit Ovidius. Stupendum sane opus, Aeneide ipsa doctius, quod ex disiunctissimis inter se partibus conflatum, infinitam paene lectionem in poëta requireret. Quid aliud fuit Graecorum mythologia, quam ingentis magnitudinis peplus, patriis et barbaris characteribus inscriptus, ubi variae originis fabulae acu pictae cernerentur, quibus urbium et coloniarum conditores, ac vetustiores poëtae causam et auctoritatem prae-
buisent? Quum enim duo complecteretur vetus populorum religio, et principis cuiusdam intelligentiae cultum, cuius effectricem vim symbolis a natura ductis diversimode adumbrarent, et heroum historiam, qui ob fortia facta ex immortalium

cum mortalibus concubitu orti ferebantur, incredibile dictu est quanta in his variandis fuerit Graecorum licentia. Vt autem a quadratis priscorum artificum signis ad summam Phidiae artem et Lysippi lenitatem ventum est, sic antiquae de Diis et heroibus narrationes nova insuper et pulchriora ornamenta a posterioribus acceperunt. Itaque Musas, quae ex vetustissimo Hegesini de Attica terra poëmate, tres admodum primitus colebantur, numero et nominibus auctas, post Pierium Macedonem, a quo inclytus in Thessalia mons dictus est, novem fuisse tradit Pausanias in Boeoticis. Magnas etiam varietates in Bacchi et Amazonum historia exstitisse scimus ex Diodoro Siculo, qui primos eiusdem auctores commemorat Linum

et Pronapidem Homeri praeceptorem, per quem Phoeniciae literae ad Pelasgos translatae sunt. Idem de Argonautis dicendum, de quorum expeditione, praeter Pindarum aliosque, Euphorionem, Evanthum et Deilochum varie olim scripsisse colligitur ex graeco Apollonii Rhodii interprete. Nec minus discrimen in Assyria Adonidis fabula reperitur, quem alii ab Apolline, alii a Marte sub apri specie interfectum narrabant, uti auctor est Servius ad Virgilium. Multo maiora et notiora fortasse libens omitto; cuique enim vel leviter erudito uberrimas huiusce varietatis causas repetere facile est, sive a Graecorum otio, sive a pictorum et tragicorum inventis, qui novitatis gratiam pervulgatis iam fabulis conciliare studerent. Quid

vero de singularum gentium narrationibus dicemus, quum quisque populus alicuius religionis incunabula, aut illustris facti scenam in sua regione ostenderet? Id praesertim apparet ex Strabone et Pausania, in quorum scriptis hae locorum descriptiones saepissime occurrunt. Sic Phaedrus in cognomine Platonis dialogo, puram et nitidam et ad puellares lusus maxime aptam Ilissi aquulam intuens, a Socrate quaerit, ibine Orithyam raptam ferant, cui Socrates ad duo vel tria stadia Dianae templum indicat, iuxtaque aram Boreae olim positam, totam vero fabulam ex loci natura interpretatur; sic etiam Isocrates in Panegyrico saxum Athenis memorat, ubi Cererem viac fessam in illo suo errore fama erat consedissee, quam

eamdem Deam, Proserpinam apud se primum quaesivisse Ennenses in Sicilia confirmabant, ostensa laetissima floribus planicie, et propter eam spelunca infinitae altitudinis, unde Dites pater ad rapiendam virginem cum curru subito exstitisset.

Cursim et leviter haec attingo, quum ex dictis satis constet, quam arduum fuerit ex ea quasi rerum silva unum et continuatum poëma conficere. At egregie id praestitit Ovidius, non iam Hesiodeam ac ieiunam aliquam Theogoniam conscribens, sed summae venustatis argumento sibi ad tractandum proposito, cuius originem haud inepte quispiam repetat ab hieroglyphicis Aegyptiorum literis. Id mihi suadere videtur insignis Diodori locus, Bibliothecae III, 4. Quum enim ea

gens, symbolica lingua ab Aethi-
pibus accepta, variis animantium
formis ad significandas Deorum na-
turas uteretur, et tauro, aut ariete
robur, accipitre celeritatem osten-
deret, proclive Graecis fuit tot illas
corporum mutationes comminisci,
quibus eorum libri referti sunt. Qua
quidem in re eos puto laudandos,
quod pulchri sensu ducti, repudiatis
priscis illis figurarum portentis, fin-
gendi libertatem statuariis denega-
rent, poëtis relinquerent. Inde poëti-
cus Olympus ad Pantheci Aegyptiaci
similitudinem ortus est, at propter
ingeniorum elegantiam excultior, et
adspectu pulchrior. Sed vix dici
potest, ut semel admissa pictrix illa
Graecorum mens cuncta pervaserit.
Non solum igitur allegoriis Cœlum
ornavit, sed formosissimos pueros

et puellas in saxa, in fluvios, in stirpes convertit, ut qui poëtas legisset, Nioben in Sipylo, moestamque Nympham in Arethusae fonte videret, nec vero laurum, heliotropium, hyacinthum intueretur, quin Daphnen, Clytien, et adolescentulum Apollini unice dilectum, statim cogitaret. Tantam scilicet pulchritudinem Canopeae illae et Memphiticae fictiones a Graecis acceperunt! Ad eundem plane modum ex Phtha Aegyptiorum Vulcanus emergerat, ex Bubaste Diapa, ex Neitha, Platoni in Timaeo memorata, Minerva, Iovis filia, sollertissima Dea, artium et inventorum antistes. Neque me permovent quae doctissimus Iablonskius de utriusque numinis discrimine subtiliter disserit. Nam quod ait, oleam Aegyptiis ferme ignotam,

Athenarum Minervae fuisse consecratam, quid aliud probat, quam id quod cuique veniat in mentem, antiquissima illa numina ex gente ad gentem translata, diversum ut nomen, sic etiam cultum habuisse; Athenienses vero, qui totius urbis fortunam Deae commisissent, lectissimam arborem apud se natam, eidem dedicatam voluisse? Verum quid attinet in his diutius immorari? Nae ego parum venustus, qui te, candide Lector, tamdiu distineam. Iam enim aves Ovidium ipsum versare, a quo et exquisitam doctrinam, et voluptatem plenis haustibus hauries. Poëtam tibi enarrabit G. Gierig, interpretes cum paucis eruditus, quo nemo uberiora et praestantiora in Ovidium post Burmannum contulit. Ex eo habes praefatiunculam

de totius carminis contextu, nec non integros commentarios, Lipsiae editos anno huius Saeculi vii, prolixiores eos fortasse, qui tamen omnem legenti difficultatem eximant; maluit namque vir clarissimus brevitatem, quam copiam in se desiderari. Quum autem praeter Lipsiensem editionem, Gallicam inde expressam prae oculis haberem, quae variantes exhibet lectiones e Regiis Parisiorum codicibus a Cl. viro Egidio Lemaire nunc primum excerptas, nolui his te praesidiis carere, easque meis typis evulgandas diligenter curavi. Hoc meo labore frui, et vale.

Dabam Augustae Taurinorum,
Nonis Iuliis, An. MDCCCXII.

PRAEFATIO

DE OPERE METAMORPHOSEON

AVCTORE GOTTL. ERDM. GIERIG.

Res antiquissimorum Graecorum ferme omnes, civitatum origines, fata et facta heroum, Deorumque religiones, philosophemata etiam, quum, ut in rudi gente et in sermone nondum exulto, *fabulis* essent involutae, primi poëtae, iam ante Homerum et Hesiodum, iis varie tractandis ingenia exercuerunt; horumque vestigia presserunt tam quibus postea theogonias atque cosmogonias componere placuit, quam qui Cyclici dicti sunt. Lyrici etiam hymnos in Deos laudesque heroum fabulis exornarunt, et Tragici dramatum suorum argumenta inde repetierunt certatim. Neque poëtarum ingeniis solis ampla illa materia est relicta; sed ante et circa bella cum Persis gesta exstiterunt, qui, ut gentis suae origines considerent, fabulas illas, quales erant a maioribus traditae, voluminibus complecterentur; in quibus Pherecydes, Acusilaus Argivus, Hecataeus Milesius, et

OVID. *Op.* Tom. III

capite Chrysaor et Pegasus prosiliunt, et in altero carmine, quod ab Opcribus inscriptum est, Pandionis filia in hirundinem transformatur. Atque idem ille in Catalogo mulierum deperdito multo plurimum metamorphoseon auctor fuerat. Hoc igitur mythorum genus quum et ipsum Graecis placeret, ut qui rebus ludicris ducerentur, prodierunt, qui id segregatum a reliquis tractarent. Corinna mulier, cuius aetas incerta, scripsit *Ετεροίων βιβλιος*, Callisthenes Olynthius, Aristotelis auditor, *Μεταμορφώσεις*, Antigonus Carystius, tempore Ptolemaei Philadelphi, *Αλλοιώσεις*, Nicander Attalo II aequalis *Ετεροινόμενα*, et Parthenius *Μεταμορφώσεις*. Erant etiam, qui certum sibi transformationum genus enarrandum sumereut, in quibus Boëus, cuius ornithogonia id agebat, ut aves omnes factas esse ex hominibus ostenderet. *

Sed multo maius memorabiliusque opus molitus est Ovidius. Is enim recte vidit, fabulis illis in se tenuibus, magnam etiam partem ineptis atque absurdis, illecebras esse conciliandas a poëseos ornamentis, a collectione earum, nisi omnium, certe plurimarum, in unum corpus, et a laudibus Deorum heroumque interpositis. Id autem tanto ingenio tantaque arte effecit, ut suavissime bonarum literarum studiosos ad metamorphoses cognoscendas invitet teneatque; quin adeo, ut, eo nomine audito, Ovidius statim, tanquam unus earum auctor, occurrat. Ete-

* Vide *Mellmanni* Comment. de causis et auctoribus narrationum de mutatis formis.

nim, quod primum est, innumeros huius generis mythos, quot nemo forte ante eum, undique decerptos collegit. Neque opera eius intra metamorphoseon, quae proprie sic dicuntur, limites substitit, sed sive plenitudinis causa, sive cosmogonias Graecorum respiciens, in primordio operis originem mundi, creationem hominis, successionem aetatum, ortum animantium ex limo, et libro extremo multa e Pythagorae placitis adsumsit. Vnde vero singula hausserit, quum tot libri mythici, tot etiam artium monumenta, quae passim ab eo expressa videntur, perierint, certo dicere non possumus. Itaque nec constat, utrum ipse aliquid in fabulis novaverit addideritque, an Graecorum tantum vestigia presserit. Coniiciunt nonnulli, fabulam de Pyramo et Thisbe, tum alteram de Philemone et Baucide, utramque longe suavissimam, atque etiam de Sidoniis Inus comitibus appendiculam ab ipso esse fictam; sed nulla eius coniecturae causa reddi potest probabilis. Hoc autem videmus, nihil in hoc genere memorabile ab eo esse praetermissum, et in tanta varietate, qua mythi erant traditi, rationem ubique fere eam esse delectam, quae vel plurimum ornatus admitteret, ut impetus Althaeae in filium, vel decoro commendaretur, quo pertinet mutatio pueri in stellionem, atque Cephalî et Procridis fata, quibus turpia non nulla ab aliis erant admixta. Quam ego laudem non contemnendam arbitror.

Tum artem admirari licet, qua foecundum poëtae

ingenium tot fabulas in unius corporis speciem coniunxit, ut vere *perpetuum* carmen vocari posset. A creatione mundi exorsus lectorem sensim, et cum maxina eius voluptate, deducit per omnium seculorum seriem ad sua tempora, servata utcumque temporis ratione. Mille igitur modos invenit, quibus ab alia fabula transiret ad aliam. Haec se offert, quia similitudo ei quaedam cum superiore intercedit; illa, quia ad eum hominem Deuive pertinet; aut quia res in eadem terra gesta est. Mox hymni canuntur metamorphoseon pleni, mox mulieres texunt argumenta mythica. Nunc abest a gratulantibus aut condolentibus unus, quem sua fata retinebant, quae sic non male referuntur; nunc a facto propiore renarrant priora ii, qui rei gestae interfuerant. Interdum sententiae interpositae ad alia nos ducunt; quam tamen frigidam et puerilem adsestationem Quintil. Inst. IV, 1, 71, nominat, licet non neget excusari Ovidium necessitate, hoc est lege, quam ipse sibi praescripserit. Loco sententiae nonnunquam plura ex historia repetuntur, quorum ope res dissimillimae iunctae reperiuntur, ut Herculis apotheosis et Galanthidis in mustelam mutatio. Raro nexus reperitur parum probabilis, ut II, 368, ubi Liguria rex reginae Aethiopiae sanguine iunctus contra fidem traditur; et VIII, 548, in geographiam eo consilio peccatum est, dum Thesco Calydone Athenas redeunti Acheolus fluvius obiicitur. Saltu facto V, 572; sed vix alibi transitur. Verum omnis haec connexio

fabularum clarius elucescit e serie, quam huic commentationi subiecimus: et operae pretium est in perlegendo opere ipso ad eam attendere.

Hinc videamus, qua arte mythos sic nexos poëta disposuerit atque exornaverit. Plerisque, qui narrantes inducuntur, tribuuntur quae personis eorum conveniunt. Scelestae Pierides canunt quae Deos dedecent, impia Arachne eorundem flagitia textit; Minyeides, puellae petulantes, amoribus enarrandis indulgent; Orpheus, Thracibus puerorum amorem commendaturus, de pueris canit a Diis dilectis. Varietatis causa nonnulli sua fata ipsi narrant, ut Arethusa et Achelous, quamquam hic minus commode, quum, quod ei pudori erat, ter victus esset ab Hercule nondum Deo. Cornix adeo corvo uua volanti, quae aves quaedam passae erant, notum facit. Est etiam, ubi Themis mutationes futuras vaticinatur. Nonnullos mythos paucis poëta transmittit, ut Bacchi nutrices vetulas, quibus iuventus a Medea redditur, et, quod mireris, celebratissimam adeo Gigantomachiam. Quosdam, quippe parum memorabiles, verbo tantum tangit. Sic una ex Minyeidibus, dubitans, quid e multis potissimum referat, et altera, praeteritione rhetorica utens, plurimum argumenta brevissime recensent; nec aliter se habent, quae Arachne textit, et quae Minerva cum ea certans in extremis vestis partibus ponit. Medea sublimis fugiens ex aëre despicit loca multa transformationibus nota, quae nonarrantur, sed tantum attin-

guntur. Verum in longe plurimis ingenii copias Ovidius effudit, et quantum rebus flumine orationis exornandis valeret ostendit, ea quidem varietate, ut nunc historici, nunc dramatici partes ageret; qua ipsa re plurimum gratiae carmini conciliatur.

Primo ingenium lectori in transformationibus ipsis describendis approbat; in quas enim novi corporis partes singula formae prioris membra transierint, suavissime enarrat, atque ita multorum animantium, multarum item arborum aliarumque rerum naturam mirifice pingit. *Cycho* in avem sui nominis transi-
eunti, II, 373,

... vox est tenuata viro, canaeque capillos
Dissimulant plumae, collumque a pectore longum
Porrigitur, digitasque ligat ianctura rubentes:
Penna latus vestit; tenet os sine acumine rostrum.

Vbi *Io*, concedente Iunone, priorem formam recipit
a Iove, I, 739,

... fugiunt e corpore setae,
Cornua decrescant, fit luminis arctior orbis,
Contrahitur rictus, redeunt humerique manusque;
Vngulaeque in quinos dilapsa absumitur ungues.
De bove nil superest, formae nisi candor, in illa;
Officioque pedum Nymphae contenta duorum
Erigitur, metuitque loqui, ne more iuvencae
Mugiat, et timide verba intermissa retentat.

Lyciacos agrestes Latona ranas esse, VI, 370,
iubet, Itaque

.... iuvat isse sub undas
Et modo tota cava submergere membra palude,
Nunc proferre caput, summo modo gurgite nare,

Sarpe super ripam stagni considerare, saepe
 In gelidis resiliere lacus. ....
 Vox quoque iam rana est, inflataque colla tumescunt,
 Ipsaque distant patulos convicia rictus.
 Terga caput tangunt; colla intercepta videntur;
 Spina virescit; venter, pars maxima corporis, albet;
 Limosoque novae siliunt in gurgite ranae.

Ocyrrhoe, vaticinandi perita, primum praesentit,
 II, 561, fata sua:

Iam mihi subdnei facies humana videtur:
 Iam eibus herba placet; iam latis currere campis
 Impetus est.

Mox sequitur mutatio ipsa:

.... pars est extrema querelae
 Intellecta parum, confusaque verba fuere.
 Mox nec verba quidem, nec quae sonus ille videtur,
 Sed simulantis equam; parvoque in tempore certos
 Edidit hinnitus, et brachia novit in herbas.
 Tum digiti coeunt, et quinos adligat ungues
 Perpetuo cornu levis ungula: crescit et oris
 Et colli spatium: longae pars ultima pallae
 Cauda fit: utque vagi crines per colla inaequant,
 In dextras abiecti iubas.

Quamquam hic ingenio abusus est poeta, extremam
 pallae partem in caudam transformans. *Daphnes*
 fato instante, I, 548:

.... torpor gravis adligat artus,
 Mollia cinguntur tenui praecordia libro.
 In frondem erines, in ramos brachia erescunt.
 Pes, modo tam velox, pigris radieibus haeret:
 Ora cacumen obit; remanet nitor unus in illa.

Saxa unum vultum habent, nec partes discriminatas;
 nihilo tamen minus in ea quoque transitum iucunde
 describit, II, 820, ubi Aglauro

Surgere conanti partes, quascunque sedendo
 Flectimus, ignava nequeunt gravitate moveri.
 Illa quidem recto pugnat se attollere trunco:
 Sed genarum iunctura riget, frigusque per artus
 Labitur, et pallent amisso sanguine venae.
 .... letalis hiems paulatim in pectora venit,
 Vitalesque vias et respiramina clausit.
 Nec conata loqui est; nec, si conata fuisset,
 Vocis haberet iter; saxum iam colla tenebat,
 Oraque duruerant: signumque exsangue sedebat.

Neque semel tantum illum transitum per partes elo-
 cutus est, sed cum varietate, saepius. Etenim etiam,
 VI, 303, in *Niobe*:

.... nullos movet antra capillos.
 In vultu color est sine sanguine: lumen moestis
 Stant immota genis: nihil est in imagine vivi.
 Ipsa quoque interius cum duro lingua palato
 Congelat, et venae desistant posse moveri.
 Nec flecti cervix, nec brachia reddere gestus,
 Nec pes ire potest.

Nec hoc satis. IV, 551, plures mulieres simul eam-
 dem sortem patiuntur:

.... saltumque data moveri
 Haud usquam potuit, scopuloque adfixa cohaesit.
 Altera, dum solito tentat plangere ferire
 Pectora, tentatos sentit rignisse lacertos.
 Illa, manus ut forte tetenderat in maris undas,
 Saxea facta manus in easdem porrigit undas,

et quae plura sequuntur. Hic mutationem generali
 quidem notione quater exprimit, sed variatis verbis,
 et quamque mulierem in alio gestu formam novam
 induisse fingit. Simile figmentum etiam in *nautis*
Tyrrhenis, delphinorum naturam accipientibus, III,
 671, reperimus; quamquam ibi et in singulis aliae
 delphini partes memorantur:

... primusque Medon nigrescere pinnis
 Corpore depresso, et spinae curvamina flecti
 Incipit: huic Lycabas, in quo miracula, dixit,
 Verteris? et lati rictus et panda loquenti
 Naris erat, squamamque cutis dura traheret.
 At Lihys, obstantis dum vult obvertere remos,
 In spatium resiliere manus breve vidit, et illas
 Iam non esse manus, iam pinnas posse vocari, etc.

Eas partes si componis, integer fere delphinus efficitur. Similia, II, 346, de Phaëthontis sororibus in arbores transeuntibus leguntur, quas primum singulas ostendit, deinde omnes communi metamorphosi complectitur. Quae paulo ante de saxis dixi, ea et de aqua valent. Sed in huius quoque uniformem naturam mutationes suaviter narrat. *Cyane*, V, 428:

... quarum fuerat magnum modo numen, in illas
 Extrematur aquas, molliri membra videres,
 Ossa pati flexus, ungues posuisse rigorem:
 Primaque de tota tenuissima quaeque liquescunt,
 Caerulei crines, digitique, et crura pedesque;
 Nam brevis in gelidas membris exilibus undas
 Transitus est: post haec tergenque humerique latusque
 Pectoraque in tenues abeunt evanida rivos.
 Denique pro vivo vitiatas sanguine venas
 Lympha subit, restatque nihil, quod prendere possis.

Tolle verba *Nam brevis — Transitus est*, quibus minime opus erat, et reliqua praeclare se habent. Rursus, V, 632, Arethusa de se:

Occupat obsessos sudor mihi frigidus artus,
 Ceruleaeque cadunt toto de corpore guttae;
 Quosque pedem movi, manat locus, eque capillis
 Ros cadit.

Interdum nonnulla fiunt inter mutationem, aut proferuntur ab iis, quos fatum illud opprimit, ut IV,

575 sqq., dum *Cadmus* et *Harmonia* serpentes fiunt; et IX, 355, *Dryope* arbor. Sunt etiam fabulae, in quibus transitus ipse paucis memoratur, sed descriptionis loco comparatio additur. Id quale sit, ex IX, 219-25, et 266, intelligitur:

Vtque novus serpens, posita cum pelle senecta,
Luxuriare solet, squamaque virere recenti;
Sic ubi mortales Tirynthius exiit artus,
Parte sui meliore viget, maiorque videri
Coepit, et augusta fieri gravitate verendus.

His igitur et talibus ingenium satis ostentavit. *Lynca* tamen, in quam *Lyncus* mutatus, non descripsit; neque *cirin*, cuius formam *Scylla* adsumsit; quamquam illa fera maculis, haec avis pulchritudine insignis: nec aves satis notavit, quarum figuram *Letoia* *Meleagri* sororibus dedit.

Verum transformationes ipsae, licet inde carmen inscriptum sit, minimam eius partem constituunt. Vt amplum prodiret opus, tam ea poeta copiose persecutus est, unde metamorphoses peudent, quam alia admiscuit a consilio non alicna. *Phaëthontis* fata nullam habent formae mutationem; iis tamen magnam libri secundi partem implevit, ut per ea ad sorores transiret, in arbores, dum fratris casum lugent, versas. Mutatio sororum *Meleagri* duobus versibus absolvitur; sed ad eam longissima illa *ῥήσις* VIII, 260-543, pervenitur, quae tota in apri *Calydonii* venatione et in lucta *Althaeae*, filio necem parantis, versatur. *Aesonem*, *Iasonis* patrem, iuvenem *Medea* reddiderat. Hoc narraturus *Ovidius* VII,

159-293, in totam artem magicam excurrit. Pestem, quae Aeginam insulam exhauserat incolis, Minoisque cum Atheniensibus bellum nobis VII, 472 sqq., retulit, ut Myrmidonum e formicis originem proderet. Locus VII, 1-158, habet quidem mutationem dentium satorum in viros, sed paucis versibus expositam; reliqua in Minois forma et in vesapo Medae amore notando versantur. Sic numerosissima poëtae occasio offerebatur innumera admiscendi, quae antiquitas tulit, quae rerum natura habet, quae hominis indolem attingunt; eaque et cupide et ingeniose usus, insigni rerum varietate atque copia opus suum posteris commendavit. Deos enim plerosque cum attributis suis hic descriptos reperimus, Iovis maiestatem, fulmina, imperium in mundum, furta, Iunonis zelotypiam, Apollinis artes et amores, Cereris merita, Mercurii ministerium et ornatum, Dianae choros et venationes, Bacchi nomina, res gestas et sacra, Minervae in texendo excellentiam, Latonae errores et vindictas, Cupidinis arma et potentiam, Plutonis imperium in inferos, Proserpinae fata, Neptunum, Protea ambiguum, canorum Tritona, Musarum cantus, Telluris fructus, Tisiphones formam et venenum, Isidis quoque Aegyptiacae pompam. Prodeunt viri et heroes, quos antiquitas habuit celeberrimos, Deucalion, Chiron, Aesculapius, Cadmus cum suis, Tiresias, Perseus, Iason, Theseus, Minos, Daedalus, Triptolemus, Meleager, Hercules, Orpheus, Achilles, Vlysses, Pythagoras, Aeneas,

Romulus, Numa, quorum omnium res plurimae et laudes aut brevius attinguntur, aut ingenii flumine ornuatae explicantur. Notantur, quae in animo humano sunt, adfectus paternus, maternus, fraternus, sororius, amor castus, incestus, sceleratus, sui ipsius, libido furens, plures doloris et luctus gradus, desperatio, insania, ira, ulciscendi studium, invidia, crudelitas, impietas, pietas, innocentia, simplicitas, hospitalitas, mollities, fortitudo, tum pugnae et tumultus variorum adfectuum in animo. Adde studia hominum, bella, proelia, venationes, artes (textoriam, fatidicam, nauticam, piscatoriam, magicam), lusus, rixas, lotiones, nuptias, convivia, certamina, item quae iis vel contingunt, vel accidunt, aut a natura tributa sunt, diluvium, pestem, famem, somnum, somnia, paupertatem, opum abundantiam, dilanationem, discriptionem membrorum, naufragium, mille mortis genera. Partem adhuc rerum expositarum recensui. Accedunt enim plurimarum rerum, quas et natura protulit, et poëtarum ingenia finxerunt, descriptiones, sedis coelestis, regiae Solis cum curru solari et equis, coeli stelliferi, inferorum, animantium, plantarum, montium, fluviorum, fontium, ventorum tempestatumque. Atque haec ita tractata sunt, ut omnia fere artis rhetoricae et poëticae praecepta exemplis ex hoc opere petitis illustrari possint. Continet enim narrationes, orationes, epistolas, soliloquia, notiones morum, descriptiones hominum, locorum, rerum,

hymnos, lusus ingenii, ut carmen pastoritium et παρακλαυσίθυρον, prosopopoeias, similitudines, sententias, acumina, figuras omnis generis. Ea vero tractatione nunc iucundi et teneri sensus in animo legentis excitantur, nunc vehementiores adfectus commoventur.

Restat, ut iam videamus, quo successu illa Ovidius exornaverit. Conformaverat ingenium ad praestantissimorum, quos Graecia et Roma tulerant, poetarum exempla; neque adeo mirum est, passim eum eosdem et in dispositione rerum tractandarum et in ornamentis multis *imitando* expressisse. Pleni sunt poetarum principes, Homerus Virgiliusque, sic enim Iliados et Aeneidos ratio ferebat, proeliis caedibusque, in quibus enarrandis, ne taedium lectori crearent, pugnantium patriam, habitum, conatus, vulnera, mortes maxima varietate descripserunt. Noster igitur, quum Perseus et Theseus ab eo producendi essent, quorum virtus etiam in proeliis enituerat, nec haec ab opere suo V et XII abesse voluit, easque descriptiones non modo in universa delineatione, sed etiam in quibusdam bellatoribus notandis ad exempla illa composuit; eandemque rationem etiam in apri Calydonii venatione secutus est. Celebrabatur omnium sermone sublimis ille Homeri locus, quo Iupiter concusso capite Olympum movet: talem igitur Iovem et ipse induxit. Pestis descriptiones, quas, Thucydide praecedente, Lucretius atque Virgilius dederant, cupide ab omnibus legebantur; simili igitur loco, auctores illos effingens, suum

quoque opus ornavit. Neque inde Polyphemum abesse voluit, ab Homero et Virgilio locis insignibus notatum. Similiter in magicis rebus enarrandis Horatium Virgilium, et Tibullum, in variis aetatibus hos duos postremos, et Hesiodum respexit. Ad Virgilii auctoritatem etiam Orphei ex Eurydice luctum, Iunonis soliloquia, et descensum tam ad Deos marinos, quam ad inferos, inferorum ipsorum delineationem, Deorum transformationes, quibus fallendi causa anilem formam sumserant, fulminum Iovis compositionem, canis venatici in lepore persequendo velocitatem, multas similitudines sententiasque composuit. In diluvio Deucalioneo lineas quasdam ex Horatio duxit, eundemque effinxit, quum vim cantus Orphici apud inferos referret. Sunt et alia loca, in quibus a Lucretio atque Tibullo pependit. In carmine pastoritio Polyphemi XIII, 789 sqq., Theocritum ante oculos habuit. Nonnulla sumisit ab Euripide: neque tamen putandum est, presso eum pede auctores illos secutum esse, sed ita eos respexit, ut solent praeclara ingenia aliorum inventa in suum usum convertere. In Tisiphones habitu describendo IV, 480, concertavit cum Virgilio, eumque adeo superavit: et quae ille de lumine per terram fissam in tartara penetrante obiter tantum, comparationis causa, dixerat, ea Noster V, 356 sqq., multo melius cum Homero, qui etiam Virgilio praeiverat, adhibuit. Superatur quidem XII, 12 sqq., in fabula de dracone in lapidem mutato ab Homero; sed VIII, 738,

in Erisichthone notando superior Callimacho, certe non deterior, reperitur. Laudem igitur et in aliis *imitandis* meretur: neque vero *inventionis* gloria eum fraudare decet. Etenim quae ad aliorum imitationem composuit, ea minimam amplissimi operis huius partem efficiunt, quum innumera loca variis virtutibus eximia, innumera figmenta, plurimae amplificationes, notationes, descriptiones, dispositiones, similitudines, aliaque ornamenta sint, quod sciamus, ipsius Ovidii. Famae prosopopoeiam communem quidem eum Virgilio habet; sed in ea fingenda suum ingenium sceutus est, quod et in Famis, Invidiae et Somni personis effingendis in magnam suam laudem fecit. Lycaonis impietatem et poenam non ipse refert, sed Iovem narrantem inducit. Illic igitur haud dubie ipse rem ita disposuit, ut coeli regiam, conventum Deorum, Iovis praesidium nobis ante oculos poneret, eidemque Deo orationem tribueret disertissimam, cui fabula de Lycaone intexta. Adde, quae in Deucalioneo diluvio de Noto evolante, de Neptuno amnes convocante, de Tritone signum fluctibus dante, de Deucalionis querelis, ab eo inventa sunt. Spreverat Niobe Latonam prae se, nec pati voluerat sacra ei fieri. Quomodo hoc traetavit poeta? Nempe vatem primum inducit Latonae sacra indicentem, tum Nioben in publicum cum fastu prodeuntem, atque oratione audacissima se Deae praeferentem. Et quid de Ceycis atque Halcyones rebus dicam? In iis tempestatis, artis nauticae, Somni Morpheique descriptiones, tum ad-

fectuum notationes testantur foecundum fuisse Ovidii in inveniēdo ingenium. Mitto plura addere; nam plurimae fabulae huc advocari possent. Monui quidem supra, nescire nos, quid, et quantum ei in fabulis excolendis Graeci poëtae ministraverint; sed ingenium praeclarum, quale in omnibus Ovidii carminibus elucet, impetrare a se non potest, ut, missis suis bonis, tanquam fidus interpres, alios semper subsequatur.

Non summo virium nisu opus suum excedit, sed e felici illa ingenii vena peperit, quae tacta statim profundit quidquid ad rem pertinet, sive soluta oratione utaris, sive metris constricta. Datur enim hoc ingenio quibusdam a natura, ut, ubi scribendo incaluerunt, illico omnes rei tractandae partes, earum nexum verborumque involucra maxime idonea clarissime perspiciant. Hinc illa *facilitas*, quae mirifice scripta commendat, quibus oblectatio potissimum quaeritur: eandem et per totum Ovidianum opus effusam videmus; in nullum enim incidimus locum, qui vultum, ut ita dicam, nitentis habeat; sed omnia apparet, sententias, verba, imagines et reliqua ornamenta, tanquam apparitores paratissimos, scribenti praesto fuisse. Verum tale ingenii flumen lutulentum interdum decurrit, sortesque nonnullas secum vehit, quas cura secunda tollere debet. Nostro autem per fata non licuit retractare, quae primus ingenii impetus fuderat; forte et in quibusdam corrigendi voluntas defuisset: itaque hic illic occur-

runt, quae quis sublata aut emendata velit. Insita ei porro erat virtus ingenii ea, quae externas potissimum rerum formas considerat, acriterque sentit, in iis haeret, quae grata sunt animo aut ingrata, phantasiae ope nititur, eiusque e penu colores petit, quibus rem propositam illuminet. Eius virtutis, quam Nostri *den Witz* vocant, exemplis abundat hoc carmen; ab eaque eius auctor eminenter *ingeniosus* poeta vocatur. Modo non *argutiarum* studium, *acuminum* venatio et *petulantia* quaedam animi cum passim avertissent ab eo, quod rectum est et verum. Illas autem ingenii dotes doctrinae liberalis pabulo aluerat, lectione auctorum praestantissimorum, poetarum imprimis, declamationibus in scholis rhetorum, atque observatione morum et studiorum humanorum. Itaque scientia vigeat elocutionis poeticae, antiquitatis, animi humani, earumque rerum, quibus ille persuadetur, delectatur, movetur. Sic ergo et a natura et suoapte studio formatus accessit ad opus *Metamorphoseon* cœdendum.

De *facilitate* non est, quod plura dicam, ut quae non in singulis locis, sed in tenore totius carminis cernatur. Maculas potius nonnullas commemorabo, quas impetus ille ingenii, cui facilitas debetur, fudit, nec postea abstersit poetae cura. In iis *tautologiae* et loquacitatis ineptae vitium primum obtinet locum, atque in singulis prope libris offendit. In libro I, 89-93, ad taedium usque nobis, inculcat, aurea aetate nondum leges fuisse, nec iudicia. Temere,

205-7, verba cumulavit de silentio Iovis auctoritate facto. Cui non molesta sunt illa, vers. 291 sqq.

Iamque mare et tellus nullum discrimen habebant;
Omnia pontus erant; deerant quoque litora ponto:

quibus mox vers. 314 de Phocide subiicitur,

Terra ferax, dum terra fuit; sed tempore in illo
Pars maris et latus subitarum campus aquarum.

et rursus paulo post,

... nam caetera tegerat aequor.

In saxorum Deucalionis et Pyrrhae manibus iactorum mutatione describenda, vers. 400-406, diu in eundem orbem circumagitur. II, 161 sqq., ter dicit, levem fuisse Solis currum, et, quasi hoc nondum satis fuisset, 165 idem bis repetit. III, 87-89, quater causam exprimit, quare leve fuerit serpentis vulnus,

... quia se retrahebat ab ictu;
Laesaque colla dabat retro, plagamque sedere
Cedendo arcebat, nec longius ire sinchat.

Vers. 418 sqq., in Narcissi fabula intolerabili loquacitate ad eandem saepius notionem revolvitur, et quae ipse sic dixerat, eadem paulo post Narcissum repentem fingit. VI, 192 sqq. Niobe quinque formulis urget hoc, se liberorum numero Latonae praestare. VII, 179 sqq., Lunae *cornua tota coeunt, efficiunt orbem, ipsa plenissima fulget, et solida*

in imagine spectat terram. XII, 46 sqq., Fama tota frenit, voces refert, iterat quod audit, Nulla quies intus, nullaue silentia parte. Miror itaque Criticos, qui his et talibus non offensi essent, versus resecare voluisse, in quibus multo minus redundantiae, ut VIII, 87; ubi post verba praedictae potita nefanda sequitur versus Heinsio improbatu8:

Fert secum spoliũ sceleris, progressaque porta, etc.

Talia bene multa commemorari possent. Saepe enim *otiose* nonnulla subiicit, et interdum satis *languide*. III, 715, bene dixit, *ruit onnis in unum Turba furens*, modo ne addidisset, *cunctae coeunt cunctaeque sequuntur*. II, 168, Solis equi *ruunt tritumque relinquunt Spatium*. Hoc satis fuisset; sed inepte pergit, *nec, quo prius, ordine currunt*. Vbi, IV, 300, fontem clarum satis descripserat, non erat, cur adderet, *perspicuus liquor est*. Quid? XI, 519, post horrenda tempestatis phaenomena monet, *vela maduisse*. Non igitur erat, cur Heinsius, VII, 527, verba *quae victa iacebat*, ut otiosa et languida post superiora, deleta mallet. Intempestive etiam inserit, quae brevitati et perspicuitati obsunt. IV, 616-19, Perseus super Libycas pendet arenas, et 626, consistit in regno Atlantis. Versus igitur 620-25, in quibus huc et illuc, ad Arctos et ad Cancrum volat, alieno loco interiecti. Sunt contra loca, in quibus *nimio brevitate studio* factus est obscurior. Eo vitio, I, 170

sqq., laborat sedis coelestis descriptio, nec quisquam, IV, 787 sqq., illa

Eripuisse caput collo, pennisque fugacem
Pegason et fratrem, matris de sanguine natos;

sine aliorum auctorum adiumento intelliget. Etiam alibi festinat nimis, omittitque non omittenda, unde obscuritas oritur. IX, 165, non apparet, quo modo Hercules, factis in Euboeae promontorio sacris, *Oeten* vocibus suis impleverit. Interdum non satis perpendit, quae scriberet. I, 270, quum terra diluvio vasta esset, Iris aquas a terra haurit, quas in terram demittat. III, 41 sqq., serpens immensis saltibus pctit eos, qui proxime stabant. Idem versu 43, *media plus parte erectus in auras Despicit omne nemus*; sed versu 94, totus pendet in arbore. V, 228, Perseus Phinea saxum semper domi spectari vult a coniuge, quae vero mox relictura erat domum paternam. XII, 620, Somnus in lecto decumbens *pectora percutit nutanti mento*. Mitto dictiones improbandas, ut, V, 426, *inconsolabile vulnus*, repetitionem eiusdem vocabuli inter paucorum versuum ambitum, et multa alia. Talia excidunt iis, qui sua non sedulo conquirunt, sed e felici ingenii sui vena, quasi stantes pede in uno, fundunt.

Ingenii pars ea, quam paulo ante descripsi, statim in principio carminis emicat. Ibi non veram rudis molis naturam nobis explicat, sed externam rerum

et confusarum et postea dispositarum formam ostendit, acriterque sentiendam proponit.

Nullus adhuc mando praebebat lumina Titan,
Nec nova crescendo reparabat cornua Phoebe,
Nec circumfuso pendebat in aëre tellus
Ponderibus librata suis: nec brachia longo
Margine terrarum porrexerat Amphitrite.

Sed postea Deus iussit *freta diffundi, rabidisque tumescere ventis, extendi campos, subsidere valles, lapidosos surgere montes*. Multa ex hoc genere insignia, XV, in placitis Pythagorae; sed prae caeteris eminet, 200-13, locus de quatuor anni partibus, quibus suavissime hominis attributa data sunt. Aperit annum *tener et lactens puer, roboris expers*, sequitur *robore valens et aestuans iuvenis*, quem, *posito fervore iuventae, Maturus mitisque* Autumnus excipit. Ad extremum

...senilis, Hiems tremulo venit horrida passu,
Aut spolinta suos, aut, quos habet, alba capillos.

His adde Noti, Boreae, Invidiae, Famis, Famae, Sonni descriptiones, in quibus ex illarum rerum attributis personas earumque domicilia mirifice (naevis paucis demtis) composuit. Iam si haec ita inter se comparaveris, ut primum *rabidis tumescere ventis* ponas, tum, *brachia longo Margine terrarum porrexerat Amphitrite*, post haec locum de annuis vicissitudinibus, aut partem eius, denique ex iis, quas modo laudavi, prosopopoeis

unam; gradationem habebis imaginum egregiam, quarum proxima quaeque praecedentem plenitudine superat. Personis mythologicis egregie animavit loca varia. I, 264 sqq., Notus evolat, Iris alimenta nubibus adfert, Neptunus convocat Amnes, Triton recessus canit. In omnibus fere et descriptionibus et narrationibus ingenium poëtae tam in tenuissimis, quam in gravissimis rebus admirari licet. Vt a brevibus tenuium rerum descriptionibus incipiam, cui non placeat, I, 335, *buccina Tortilis, in latum quae turbine crescit ab imo?* non, III, 586, piscator, qui *lino solebat et hamo Decipere, et calamo salientes ducere pisces?* non VII, 624, formicae frugilegae *agmine longo grande onus exiguo ore gerentes, Rugosoque suum servantes cortice callem?* aut, VIII, 189, Daedalus alas sibi filioque e pennis, lino et cera componens? His et talibus innumeris palmam facile eripit suppellectilis in Philemonis casa, epulique ab eo parati descriptio. Et qui tenuia sic ornavit, eius ingenium etiam in maioribus, atrocibus adeo eminet.

... Tanta vertigine pontus

Fervet, et inducta piceis e nubibus umbra

Omne latet coelum duplicataque noctis imago est!

Vnda, velut victrix, sinuatus despicit undas,

Nec levius, quam si quis Athon Pindumque revulsos

Sede sua totos in apertum everterit aequor,

Præcipitata ruit.

Sed totus locus, XI, 478-560, cognoscendus est; habet enim egregiam tempestatis, studii nautarum

in nave servanda, et naufragii descriptionem. Idem ingenium, eadem phantasia in narrationibus elucet. Non ille summam narrat, sed omnia ordine explicat, ut tu adstare rei que interesse tibi videaris; et si quid memorabile incidit, id suis pingit coloribus. Daphnes fugientis,

... nudabant corpora venti,
Obvique adversas vibrabant flamina vestes,
Et levis impexos retro dabit aura capillos.

Et mox de cane lepori instante,

Alter inhaesuro similis, iam iamque tenere
Sperat, et extento stringit vestigia rostro:
Alter in ambiguo est, an sit deprensus, et ipsis
Morsibus eripitur, tangentiæ ora relinquit.

Quod idem variatum, VII, 781 sqq. Adde II, 861, lusum Europae et falsi tauri; III, 66 sqq., serpente Cadmi iaculo vulneratum; 125 sqq., Actaeonis per canes dilaniationem; IV, 358, Salmacidis et Hermaphroditi luctam. Ib. 480,

... Tisiphone madefactam sanguine somit
Importuna facem, fluidoque cruore rubentem
Induitur pallam, tortoque incingitur angue,
Egrediturque domum. Luctus comitatur euntem
Et Pavor, et Terror, trepidoque Insania vultu.

incessus reginae superbae eiusdemque iratae mirifice VI, 165, notatus:

Ecce venit comitum Niobe celeberrima turba,
Vestibus intexto Phrygiæ spectabilis auro,

*Et, quantum ira sinit, formosa; movensque decoro
Cam capite immissos humetum per utrumque capillos
Constitit: utque oculos circumtulit alta superbos, etc.*

Pugnam Persci cum bellua marina, IV, 710, venationem ferae Thebanac, VII, 765, et apri Calidonii, VIII, 329, quis narrare ingeniosius possit? Byblis fratri literas scriptura, IX, 521:

*Dextra tenet ferrum, vacnam tenet altera ceram.
Incipit et dubitat; scribit damnatque tabellas;
Et notat et delet; mutat, culpaeque probatque,
Inque vicem sumtas ponit, positaeque resumit.*

Pygmalion, quum statuam suam absolvisset, X, 254:

*Saepe manus operi tentantes admovet, an sit
Corpus, an illud ebur: nec ebur tamen esse fatetur.
Oscula dat, reddique putat: loquiturque tenetque,
Et credit, tactis digitos insidere membris,
Et metuit, pressos veniat ne livor in artus.*

et quae plura sequuntur. Myrrha, X, 455,

*Nutricisque manum laeva tenet; altera motu
Coeccum iter explorat: thalami iam limina tangit;
Ismque fores aperit: iam ducitur intus; at illi
Poplite succiduo genua intremuere, etc.*

Innumera loca transcribenda essent, si omnia adferre vellem, quae hac se virtute commendant. Et ienumeris modis ingenium ostentavit, aliter, VII, 380, in Narcissi et Echus colloquio; aliter VII, 813, in Cephalis cantilena; aliter in conversione quadam, I, 700. Mitto sententias ingeniosas, qualis II, 13,

facies non omnibus una, Nec diversa tamen, qualem decet esse sororum. Ad ea praevertamur, quae vitiose in hoc genere ab eo scripta sunt.

Nempe *luxuriat* et lascivit eius *ingenium* non raro, quum nec modum in rebus exornandis teneat, nec quid deceat curet; quam luxuriam iam Seneca, Controv. XXVIII, in eo vituperat: non minus enim magnam virtutem esse, scire desinere, quam scire dicere. Eius autem vitii exemplum memorat atque exagitat alter Seneca, N. Q. III, 27; ubi monet, Ovidium in diluvio Deucalioneo pro magnitudine rei dixisse, *Omnia pontus erant*, sed mox eum ad pueriles ineptias delatum, *Nat lupus inter oves*, etc.: non enim esse rem satis sobriam, lascivire devorato orbe terrarum; magnifice dictum esse hoc: *Exspatiata ruunt per apertos*, etc. modo non curasset, quid oves et lupi fecerint: natari autem in diluvio non potuisse, sed eodem impetu pecus omne, quo raptum fuerit, mersum esse. Simili vitio, praeter alias, laborat Narcissi fabula. Vt Narcisso sua facies, sic Ovidio eius insania placuisse videtur. Nec in incendio mundi res sobria erat II, 331 iocari, *incendia lumen Praebebant*, *aliquisque malo fuit usus in illo*; aut minutias curare vs. 211 sqq. *fissaque* (tellus) *agit rimas, et succis aret audentis. Pabula caescunt*; vers. 252 sqq., *quae Maeonias celebrant carmine ripas, Flumineae volucres medio caluere Caystro*. Quis enim in tam gravi calamitate cygnorum calorem curet? Sed et vers. 265 sqq.

delphinus nobis ostendit latitantes. Nec in pestis descriptione, VII, 538 sqq., modum servavit. Rectius certe abessent illa,

Non aper irasci meminit; nec fidere cursu
Cerva, nec armentis incurrere fortibus ursi.

Inepte, II, 206 sqq., in aethere *decliva viasque praecipites* fingit, nec ibi 133, *manifesta rotae vestigia* esse poterant, sed luxuriantis ingenii illa sunt. Tristem nobis et commiseratione dignissimam Aetaeonis narrat sortem, sed et hic ludit, III, 199, *fugit Autouoëius heros, Et se tam celere cursu miratur in ipso*. Frigida sunt illa acumina. III, 425, de Nareisso se ipsum amante, *et qui probat ille probatur, Dumque petit, petitur, pariterque iucendit et ardet*. Eundem, ubi errorem suum agnovit, sic loquentem vers. 464, inducit: *Flammis moveoque feroque. Quid faciam? rogem, auge rogem? quid deinde rogabo? Quod cupio necum est, ioveum me copia fecit*: ita non solet desperatio lascivire. Idem vers. 505: *Tum quoque se, postquam est inferna sede receptus, In Stygia spectabat aqua*: in limosa illa palude non poterat quisquam se spectare. Thisbe in summa desperatione, IV, 152, iusto argutius dicit, *quique a me morte revelli Ille sola poteras, poteris nec morte revelli*. Parum placet, VII, 339, duplex illud oxymoron, *ut quaeque pia est, hortatibus impia prima est: Et, ne sit scelerata, facit scelus*. Ipsi autem tanto magis

placuerunt; repetita enim ab eo sunt quater: Cf. III, 5; VIII, 477; 408. Nec placent hi lusus, VI, 560, lingua resecta *moriens dominae vestigia quaerit*, et versu 708, volando Boreae *arserunt agitati fortius ignes*. Qui proprie dicuntur ignes, volando quidem ardescunt fortius, non autem illi, quos nunc poeta intelligit. XII, 614, praecclarum praecesserat epiphonema, cui autem lusus ineptissimus subiicitur, *armarat Deus idem, idemque cremarat*: Vulcanus arma eius fabricaverat, et ignis corpus eius absumerat. Haecyone mariti naufragium metuens, et graviter dolens, XI, 700: *Nunc absens pereo, iactor nunc fluctibus absens, Et sine me me pontus habet*; quae argutiae multo deteriores etiam sunt illis, quas Thisbae tribuit. Etiam in lusu verborum lascivia eius passim cernitur. XI, 484, loco, quo studia nautarum in praesentissimo periculo egregie notantur, *egerit hic flunctus, aequorque refundit in aequor*. XII, 493, Caeneus ensein corpori hostili immissum manu versans *vulnus in vulnere fecit*. Atque repetitione verborum inepta saepissime ludit, eaque tanto magis offendit, quando in eadem fabula plus semel occurrit. IV, 170-195: *Cepit amor Solem: Solis referemus amores*. — *Primus Hic vidisse Deus: videt hic Deus omnia primus*. — *Tectos qui laesit amores, Laedit amore pari*. — *His omnes qui terras ignibus nris, Freris igne novo; quique omnia cernere debes, Leucotheen spectas*. Puerilem adfectionem ista habent; in quibus tamen placuisse

sibi poëta videtur: neque adeo eum puto resecturum fuisse talia, si vel maxime retractare opus potuisset. Rogatus enim aliquando, ut Seneca Declam. II refert, ab amicis, ut tolleret tres versus, petivit invicem, ut tres exciperet, in quos illis nihil liceret. Conscripserant illi, quos tolli vellent; secreto hic, quos tutos esse vellet. In utriusque codicillis iidem versus erant, in quibus *Semibovenque virum, semivirunque bovem*, et, *Egelidum Borean, Egelidumque Notum*. Nonnulla non amplificavit, sed prodigialiter auxit. In quo genere sunt serpens Cadmi et Erisichthonis fames. Prodigium enim est, *quodque urbibus esse, Quodque satis populo poterat, non sufficit uni*.

In *orationibus* spectatur hoc, ut non solum consilio dicentis, sed et personae accommodatae sint: quae utraque laus orationibus fere omnibus, quas hoc carmen plurimas habet, debetur. Nobilissimae sunt, XIII, 1-378, quibus Ajax et Vlysses de Achillis armis certant, quarum altera indignationem, altera calliditatem spirat, illa vehemens est, haec composita et moderata, utraque autem argumentis fortissimis pugnat. Dissuasoria Phoebi ad Phaëthontem, II, 50-102, non modo argumentorum pondere et delectu valet, sed et animum patrum sollicitumque prodit. Plena acerbitatis est oratio, qua Scylla Minoa fugientem, VIII, 108-142, insectatur. Convenienter maiestati suae Iupiter I, 182-243, Deos convocatos alloquitur, sceleraque hominum

verbis gravissimis notat. Fidenter et ad commovendum apte Tellus suam mundique causam agit, II, 279-300. Meram zelotypiam et iram ex sui contentu evomit Iuno, II, 511-30, apud Deos marinos. Praeclare Pentheus, III, 531-63, a novi Dei mollitie, a sacrorum eius strepitu et a Thebanorum origine deterrendi argumenta sunit. Niobe, regina celeberrima, superbissime genus suum, opes, numerosissimamque prolem iactat atque contentim prae se Latonam spernit, VI, 170-202. Convenit furori iuvenis incitati et perditae amantis oratio, qua Phoebus, I, 504-24, Daphnen fugientem revocat, suaeque connubia commendat; ab eaque longe discrepant, quibus IX, 16-26, Achelous Deianirae nuptias ambit. In omnibus his tam argumenta, quam forma orationum personis dicentium egregie attemperata. Idem valet de *soliloquiis*; quod apparebit, si quis v. c. quae, III, 262-72, Iuno, et, VI, 687-701, Boreas secum loquuntur, et separatim et inter se collata consideraverit. *Narrationes* nonnullas auctor aliis tribuit, caeque moratae satis sunt; ideoque forma dissident tam a se invicem, quam ab Ovidianis. Alius color iis est, quae, III, 582-691, Acoetes; alius, quae, V, 577-641, Arethusa de se; alius, quae Aeacus, VII, 518-660, de peste et Myrmidonum suorum origine; alius denique, quae Cephalus, VII, 690-862, de Procride sua, referunt. In prima nautam de rebus suis garrientem et causa sua fidentem audire tibi videris;

ideoque et ignoscimus facile poëtae, quod Penthea furibundum longis illis ambagibus aures praebentem finxit. Altera simplicitate est conspicua. In ultima adfectus tenerrimus narrantem ab initio usque ad finem deducit, studiumque venandi interlucet. Narrationibus interpositae sunt locorum, hominum rerumque *descriptiones*, quae multitudine, varietate et praestantia sua non exiguam operis partem efficiunt. Quocumque oculos circumtuleris, descriptiones tibi occurrent sive imagines, quae te advertent et tenebunt. Phantasiam poëtae in iis enitere iam supra monui, sed et iudicium eius in deligendis partibus, ex quibus imagines compositae, atque vim poëticam in iis exornandis admirari licet. In regia Solis, II, 25-30, non aurum rursus nobis et pyropum ostendit, sed, ut personas, Diem, Mensem, Annum, Secula, Horas, Ver, Aestatem, Autumnum, Hiemem. Alas Daedali, VIII, 189, ostendit nobis suavi similitudine interposita: *Sic rustica quondam Fistula disparibus paulatim surgit avenis*. De apro Calydonio, VIII, 282-97, tum 338-40, nil memorat, nisi quod ad consilium pertinet; hoc est, quod declarat, quam horrenda fuerit bellua, quantum damnum attulerit agris, et quot iuvenum concursu opus fuerit ad eam debellandam. Sed, ut iam dixi, totum carmen eiusmodi luminibus distinctum est, neque adeo est, quod plura iam recenseam.

Etiam in *adfectibus* mentis humanae, tam motibus teneris, quam vehementioribus perturbationibus

notandis egregius artifex Noster reperitur. Paternus adfectus paucis, sed bene, VIII, 210, descriptus,

Inter opus monitusque genae maduere seniles
Et patriae tremuere manus,

copiosius, II, 91-99, in Phoebæ, *do pignora certa*, etc.; et, VI, 496-510, in Pandione senæ filiam dimittente. Maternum animum, IX, 375-81, egregie exserit Dryôpe in lotum transiens, sollicitudine de filii educatione atque salute. Mutuum iuvenis puellæque, taedæ iure iungi cupientium, amorem bene describit Pyrami et Thisbes fabula. Flagrantissimum uxoris in maritum amorem Halcyone verissime refert, XI; ubi maritum discessurum esse comperit, 416-43, et in discessu ipso, 464 sqq., idemque illo absente transit primum in desiderium, 573-81: mox, ubi de obitu eius somnio monita est, in gravissimum luctum 678-709, et ubi corpus eius natans prospicit 716 sqq. Mariti in coniugem animum non male exprimit Deucalion, I, 351-62, et multo melius Cephalus, VII, 690 fin. Tetræ et furentis libidinis naturam nobis ostendit Terens VI, 455 sqq., summi furoris Procne, vers. 610 sqq. Sed in primis memorari merentur loca, in quibus perturbatio mentis cum alia perturbatione aut cum sana ratione diu pugnat, ut in animo Medæ, VII, 10 sqq., Scillæ, VIII, 44-80, Althææ, 462-511, Byblidis, IX, 473 sqq., Myrrhæ, X, 320 sqq. Haec satis probant; egregiam Ovidio fuisse animi

humani scientiam. Parum contra, II, 381-400, Phoebus placet, qui in luctu et ira stultos homines imitatur. Perversis acuminibus corruptas esse nonnullas eius generis notationes, ut, III, 463-692, iam supra est admonitum.

Similitudines, quibus res varias vel illustrare voluit vel exornare, multae sunt probandae, nec ingenio magno indignae. III, 111: *Sic ubi tolluntur festis aulaea theatri*, etc. Vers. 568: *Sic ego torrentem*, etc. quibus illustratur vehementia irae inhibitae. IV, 354, Hermaphroditus nudus in aqua, translucet, *ut eburnea si quis Signa tegat claro, vel candida lilia, vitro*. Daedalus antevolans nato timet, *velut ales, ab alto Quae teneram prolem produxit in aëra nido*. Suavissima est, X, 190, quam tamen Virgilio debet. Ibi Ilyacinthus iacet, *Vt si quis violas, riguove papaver in horto, Liliaque infringat*, etc. Laudandus et locus, XI, 508-36, quo navis fluctibus iactata cum urbe oppugnata comparatur. Sed saepe in hoc genere ornamentorum inveniendō et adhibendō fuit infelix. Ineptum est illud, III, 44: *Cadmi serpens tanto est corpore, quanto, Si totum species, geminas qui separat Arctos*. Male, II, 825, mutatio mulieris in saxum cum *cancro, corporis malo late serpente*, comparatur; nec bene, VI, 48, Arachnae rubor, vicissim apparens et evanescens, cum aëre sub Aurorae ortum purpureo. IX, 170, Herculis cruor *strudit, ceu lamina candens Tincta lacu*. Temere,

verum *Coronidis* adulterium ad Apollinem detulisset. Eius deinde filio Aesculapio, e Coronide exsecto, et in Chironis antrum delato, *Ocyrrhoë*, Chironis filia fatidica, dum futura praedicat, in equam vertitur. Tum Chiron, pater, *Apollinis* auxilium frustra invocavit, quod ille iam in Elide pastor factus aliud ageret, neglectis etiam bubus. Id quod Mercurio furandi eas occasionem dedit, qui deinde *Battum* ob furtum proditum in *indicem* lapidem mutavit. Inde avolans *Hersen*, Cecropis filiam, spectat, eaque potitur. Cui dum invidet *Aglauros* soror, invidiae veneno infecta in saxum obrigescit. Postea *Iupiter*, quum Mercurium in coelum reversum boves Agenoris ad litus avertere iussisset, sumta *tauri* specie, *Europam* per mare in Cretam transvexit.

LIB. III. Filiam amissam Agenor *Cadmmum* iubet investigare. Quod dum ille facit, in Boeotia e *dentibus draconis* occisi satis enascuntur homines, quibuscum ille deinde Thebas condidit. Huic non omnino felici luctuosa primum fuit *Actaeonis* nepotis in *cervum* mutati dilaniatio; quae vero Iunoni, quum *Semelen* pellicem, Cadmi filiam, ut omnem Agenoris domum, odisset, grata fuit: ideoque ad ipsam facie *Beroës* accedens, dolo effecit, ut illa Iovis fulminibus conbureretur. Dum *Bacchus*, e Semeles flagrantis utero servatus, in terris nutritur, Iupiter cum Iunone disputans, utra sit Venus suavior, *Tiresiam* adhibet arbitrum, quandoquidem sexum utrumque fuerat expertus. Is, lata contra Iunonem

XLIV PRAEFATIO DE OPERE METAMORPH.

Ex his igitur apparet, egregium hoc esse Metamorphoseon corpus, naevis quibusdam dispersis deturpatum, eosque partim ex ingenii abusu, partim ex facilitate, qua haec nata, fluxisse.

METAMORPHOSEON SERIES

EX

G. CANTERI NOVIS LECTIONIBVS

NVNC PAVLO AVCTIOR

LIB. I. Principio *Chaos* in *elementa* quatuor a Deo distinguitur; quibus quum sui darentur *incolae*, etiam *homo* ex *terra* et *aqua* creatus est. Secutae sunt *aetales* hominum quatuor, in quarum postrema, eaque vitiosissima, quum *Gigantes*, ne terris securior esset aether, coeleste regnum peterent, ex eorum, a Iove interemptorum, *sanguine nova hominum pro-pago* orta est. Qui quum et ipsi essent impii, Iupiter non modo *Lycaonem* in *lupum* mutat, sed omne genus hominum animaliumque terrestrium *diluvio* perdit, unde soli relinquuntur superstites *Deucalion* et *Pyrrha*, qui post redditam terram, iactis post terga *lapidibus*, *humanum* repararunt *genus*. Reliqua *animalia* sponte sua ex *humore* et *calore* prodierunt: in quibus etiam *Pytho* serpens. Quem quum *Phoebus* interemisset, *Pythios ludos* in rei memoriam instituit, quibus victores aesculea corona donabantur; nondum enim erat *laurus*, in quam mox *Daphne*, Phoebi amorem fugiens, est conversa.

IV, 362-67, similitudines cumulavit et sine delectu posuit. Item iudicandum est de *sententiis* incertis, quarum aliae placent, aliae improbandae sunt. Vere, II, 447, monet, *Heu, quam difficile est, crimen non prodere vultu!* Vere etiam IV, 64, *Quo magis tegitur, tectus magis aestuat ignis*, nempe amoris. Saepe repeti videmus, ut verissimum, ex VII, 21: *Video meliora proboque; Deteriora sequor.* Gracis debet, quae, III, 135, ad Cadmum transtulit, scilicet, *ultima semper Expectanda dies homini, dicique beatus Ante obitum nemo supremaque finera debet.*

Anachronismi se saepe reum fecit: I, 218, *Arcades* commemorantur, qui serius ab Arcade nomen invenere; I, 373, de ornamentis templorum Deucalionis aetate loquitur, ut de suo tempore. Serius etiam acciderunt, quae III, 559, de *Acrisio* memorat. Iam Pandionis tempore Corinthum, VI, 416, *nobilem aere* vocat, atque vers. 423, Athenis ante *Thesca muros* tribuit; eodemque tempore et convivas *discumbentes*, VIII, 565, XII, 155, fingit. Interdum tamen diligentius scribit, ut, II, 219, *nondum Oeagrius Haemus*; VI, 415, *Nondum torvae Calydon invisae Dianae*; vers. 418, *Neque adhuc Pittheia Troezen*. Mythologiam et rerum naturam nonnunquam confundit. Triones, Phaëthonte Solis currum agente, tentant, II, 172, *vetito aequore* tingui, et, vers. 530, demum luno hoc impetrasse legitur, ut vetarentur tingui. Vers. 253,

cycni calescunt in Caystro, et paulo serius, vers. 377, Cynus rex sit *nova* avis huius nominis. Peccat Ovidius interdum et in physicis, ut quum, III, 675, *delphinis squamas* tribuit. *Repetitionem* eiusdem verbi aut hemistichii aut integri versus vario modo *adfectat*, quamquam in eo interdum vis aliqua aut virtus inest. — I, 33, *secuit, sectantque*. Vs. 142: *prodierant; prodit bellum*. Vers. 158: *incaluisse ferunt, calidumque*. Vers. 206 sqq.: *compressit — pressus*. Vers. 642: *Naides ignorant, ignorat et Inachus ipse*. Vers. 643: *patrem sequitur, sequiturque sorores*. — II, 399: *saevit: Saevit enim*. — V, 15: *deseruere sui Nymphae vineta Tymoli, Desernere suas Nymphae Pactolides undas*. — VI, 419: *Quaeque urbes aliae binari clauduntur ab Isthmo, Exteriusque sitae binari spectantur ab Isthmo*. — VIII, 628: *Mille domos adiere, locum requiemque petentes: Mille domos clausere serae*. — I, 325: *Et superesse videt de tot modo millibus unum, Et superesse videt de tot modo millibus unam*. — IV, 306-9:

Salmaci, vel iaculum, vel pietas sume pharetras;

Et tua cum duris venatibus otia misce.

Nec iaculum sumit, nec pietas illa pharetras;

Nec sua cum duris venatibus otia misce.

In quo postremo plurimum est suavitatis, quemadmodum in antecedente magna vis. — Nova etiam vocabula quaedam fecisse videtur, ut *dubitabile*, *iaculabile*, *crinale*, *omnifer*, *remollire*, etc.

saxa et volucres mutantur. Cadmus quoque, hac calamitate commotus, relictis Thebis, in Illyriam cum uxore profectus est, ubi uterque *anguineam formam* accepit. Solus ergo restabat de Bacchi contemtoribus *Acrisius*, avus *Persei*, qui *Gorgonis* caput amputavit, e cuius sanguine, guttatim in terram delapso, *angues* exorti sunt; et *Atlantem* in montem, *virgasque* post Andromedam liberatam in *coralia* convertit, Andromedam autem uxorem duxit.

LIB. V. Orto deinde in nuptiis tumultu, *Phineum*, qui sponsam sibi vindicabat, cum suis, et mox etiam *Proetum* et *Polydecten* saxeos reddit. Tum *Pallas*, quae hactenus *Persei* comes fuerat, eo relicto, in Heliconem se confert, ut *Hippocrenen* inspiciat. Ibi narrant ei Musae de *Pyreneo* et *Pieridibus* in *picas* conversis, postquam cantu instituto hinc de variis *Deorum transformationibus* in animalia, illinc de *raptu Proserpinae*, de *Cereris erroribus*, de *Cyane* in *fontem*, *pueri* cuiusdam in *stellionem*, *Ascalaphi* in *bubonem*, *Sirenum*, *Proserpinam* quaerentium, in *aves* ex parte, *Arethusae* in *latices*, *Lynci* denique regis in *lynca* mutationibus, atque *Triptolemi* agricultura inter se certaverant.

LIB. VI. Quo exemplo mota *Pallas* de *Arachnes* exitio cogitavit. Itaque inito cum ea texendi certamine, postquam utriusque tela *varias transformationes* repraesentavit, ipsam in *araneam* mutavit.

pidem necatus, convertitur a Neptuno in *avem* sui nominis. Is autem, qui telo nullo violari potuerat, in convivio heroum Nestori in memoriam revocabat tam *Caenea*, invulnerabilem et ipsum, atque primum e femina in *marem*, deinde in proelio, quum arborum mole obrueretur, in *avem* conversum, quam omnino pugnam *Centauroorum* cum *Lapithis*, quorum pars Caeneus fuerat. His appendicula addita de *Periclymeno* in *aquilam* transformato. Neptunus vero Cycni mortem dolens exoravit Apollinem, ut Paridis sagittam in *Achillem* flecteret, qua ille periit.

LIB. XIII. De Achillis armis *Aiax* et *Vlysses* contendunt: ac illius quidem, sua ipsius manu intercepti, sanguis in *hyacinthum* vertitur. Capta iam Troia, *Hecuba* in Thracia, ubi Polymnestorem excaecavit, fit *canis*. Eius infortunium quum Dii omnes deplorarent, Aurora alio luctu tenebatur, *Memnonis* scilicet filii, cuius e cineribus *Memnonides* aves prodierunt. *Aeneas* porro profugus ad Anium, cuius *filiae* in *columbas* erant conversae, post alia deinceps loca transformationibus clara, in Siciliam delatus est, ubi *Scylla*, cui *Galatea* narrat *Polyphemi* amores *Acidisque* obitum; quo facto, *Glaucus*, in *Denm marinum* mutatus, apparet.

LIB. XIV. *Scyllam* Circe mutat in *monstrum*. Aeneas autem in Africam venit, ubi eum *Dido* excipit. Tandem ut, Pitheccusas praetervectus, ubi *Cercopes* ex hominibus in *simias* mutati, in Italia appulit, in Caietano litore e Macareo multa de

brantem vidit patrem, gaudiumque testata est *perdix*, e *Perdice* aut Talo, ingenioso multarum rerum inventore, quem Daedalus invidia motus ex arce Minervae praecipitem miserat, transformata. *Theseus* interea, quum celeberrimus iam esset, ad *aprium Calydonium* tollendum vocatus est, quem *Atalanta* prima vulneravit. *Meleager* autem interfecit, cuius mortem acceleravit *Althaea* mater, combusto stipite fatali. *Theseus* ex ista venatione rediens ad *Acheloum* devertitur et *Echinades* insulas conspicit, in quas *Naiades* erant conversae. Quod ita fieri potuisse, negante *Pirithoo*, *Lelex* primum *Baucidis* et *Philemonis* probat exemplo, qui in *arbores* fuerint commutati, sicut *domus* eorum in *templum*, ac *pagns* ipse in *stagnum*. *Achelous* deinde *Protei* et *Mestrae*, *Erisichthona*, patrem fame furemtem, alentis *naturam transformem* addit.

LIB. IX. Tum *suas* formas refert, quas quondam mutaverat, quum ipsum premeret *Hercules*, de *Deianira* certans. Hanc victori in patriam redeunti *Nessus* rapere voluit; sed *Herculis* sagitta venenata confossus cecidit, et, ne inultus periret, raptae vestem dedit sanguine suo tinctam. Ea dubitans aliquanto post de mariti amore, vestem ei misit eandem, qua indutus quum concremaretur, et *Lichas* famulus ab eo per aëra missus in *saxum* obriguisset, periit, et, *renovata* eius *facie*, in coelum est ductus. Tum *Alcmena* mater ad *Iolen* nurum se contulit, eique *Galanthidem* in *mustelam*, et illa

vicissim *Dryopen* sororem suam in *Ioton* conversam narravit. Interim supervenit ipsis *Iolaus*, reparata per *Heben iuventute*: id quod non posse omnibus contingere, Iupiter *Aeaci* exemplo docet. Hunc fugiens *Miletus* in Asiam discessit, et *Byblidem* procreavit atque *Caunum*; cuius illa desiderio tabefacta in *fontem* transit. Quae quidem res magis mira cunctis visa esset, nisi paulo ante *Iphis*, ipso nuptiarum die, *virilem sexum* accepisset.

LIB. X. His nuptiis qui interfuerat Hymenaeus ad *Orpheum* indese contulit, sed malo omine, quandoquidem mox obiit *Eurydice*, neque ad superos reduci potuit. Moerore igitur percussus Orpheus montes solitarios petiit, quo, sono lyrae eius impulsae, accurrerunt arbores, et inter caeteras *pinus* ex *Aty* atque *cupressus* e *Cyparisso* mutata. Canebat autem ille de raptu *Ganymedis*, de *Hyacinthi*, ab Apolline amati et interfecti, in *hyacinthum* florem, de *Cerastarum* in *tauros*, de *Propoetidarum* in *lapides*, de Pygmalionis *statua* in *mulierem vivam* (unde natus *Paphus*), de *Myrrhae*, propter incestum cum patre concubitum, in *Myrrham* arborem, atque de *Adonidis*, cui Venus *Hippomenis* et *Atalantae* in templo concumbentium in *leones* transformationes narraverat, in *anemonem* mutatione.

LIB. XI. Hinc *Thraciae mulieres* quum Orphea discerpsissent, *serpente*, qui os eius petebat, in *lapidem* mutato, in *arbores* conversae sunt a Baccho,

Neque tamen *Niobe* popularis huius poena admonita est, quo minus se *Latonae* praeferret; ob quam ferociam, interfectis ab *Apolline* et *Diana* liberis eius omnibus, in *saxum* obduruit. Quo quidem cognito, unus e vulgo *Lycios rusticos* in *ranas* a *Latona* versos, alter *Marsyam* ab *Apolline* excoriatum in memoriam revocavit. *Nioben* luget *Pelops*, cui humerus eburneus datus erat. Sed ad consolandos *Thebanos* urbium finitimarum legati convenerunt. Soli decrant *Athenienses*, quoniam a barbaris agminibus infestabantur, quos *Tereus* fudit, cui *Pandion Procnem* in matrimonium dedit. Is alio tempore *Athenas* reversus, quum *Philomelam*, uxoris sororem, secum abduxisset, ea stuprata, aliisque facinoribus perpetratis, in *upupam* est transformatus, quemadmodum *Philomela* in *lusciniam*, *Procne* in *hirundinem*. Quae res *Pandioni* intellecta mortem attulit. Huic in regno successit *Erechtheus*, cuius filiam *Orithyam* *Boreas* rapuit, atque ex rapta *Calain* procreavit et *Zethen*, qui in *Argonautarum* numero fuerunt, quum

LIB. VII, *Iason*, victis *Medeae* auxilio tauris iguem vomentibus, seminatis serpentis *dentibus*, e quibus *homines armati* prodierunt, et dracone sopito, *vellus aureum* retulit. *Medea*, *Iasonem* in *Graeciam* comitata, *Aesoni* medicamentorum ope iuventutem reddidit, eandemque *Peliae* pollicita, praemisso *arietis* in *agnum* reformati specimine, dolo eum occidit. Inde per varia loca multis insignia

transformationibus delata, post occisos liberos *Aegeo* nupsit sub adventum *Thesei*, quem paene veneno interfecisset. Aegei gaudia de filio recepto turbat *Minos*, bellum contra eum parans, collectis undique copiis, etiam e *Paro*, ubi *Arne* in *monedulam* fuerat conversa, *Aeacumque* in partes suas trahere cupiens. At ille ab Aegeo stetit, et ad eum *Myrmidones* suos, post gravem pestem e *fornicis* ortos, auxilio misit, duce *Cephalo* Atheniensi, qui *Phoco*, Aeaci filio, narrat, quomodo ab *Aurora* et raptus et *alia forma* indutus, *Procrin* uxorem in adulterium pellexerit, ab eaque ex fuga reversa *canem* et *iaculum* acceperit, quorum ille eum *vulpe* *Thebana* in *saxum* conversus sit, hoc autem a se imprudente missum uxorem interfecerit.

LIB. VIII. *Minoi* interim *Megaram* obsidenti *Scylla*, amore eius capta, patriam eum crine *Nisi* patris purpureo prodit; sed spreta ab illo quum abeuntis navi inhaereret, in *cirin* avem, pater autem in *haliaeeton* mutantur. Reversus *Minos* in *Cretam* *Minotaurum*, opprobrium generis sui, labyrintho *Daedali* arte posito, includit, et *Atticis* pueris pascit, e quibus *Thesens* monstrum interficit, atque *Ariadnen*, cuius ope ex labyrintho se expediverat, secum e patria ductam in *Dia* insula relinquit, ubi eam *Bacchus* assumit, eiusque *coronam* inter *sidera* collocat. *Daedalus* vero quum ex insula illa aufugere non posset, alis inventis evolavit, sed *Icarus* post patrem volans submersus est. Eius exsequias cele-

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON

LIBRI QVINDECIM

PARS PRIMA

A

EPIGRAMMA
PVBLII OVIDII NASONIS
IN METAMORPHOSEON LIBROS

Orba parente suo quicumque volumina tangis,
His saltem vestra detur in urbe locus.
Quoque magis faveas, non sunt haec edita ab illo,
Sed quasi de domini funere rapta sui.
Quidquid in his igitur vitii rude carmen habebit,
Emendaturus, si licuisset, erat.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON*

LIBER PRIMVS

In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora. Dī coeptis, nam vos mutastis et illas,

* *Metamorphoseon*, non *Metamorphoseos* inscriptum esse hoc opus ab Auctore, MSS. optimorum, auctorum hoc carmen laudantium, Planudis in metaphrasi graeca, et Graecorum, ad quorum imitationem Noster haec scripsit, evincunt auctoritates, quas vide ap. Heins. Neque usus linguae permittit, tot transformationum corpus *metamorphosin* vocare.

1. *In nova fert animus* etc. Primis quatuor versibus continetur et argumenti expositio, et, ut in didactico eōmine, invocatio Deorum. Brevitate, simplicitate, modestia se commendat hoc carmen. — *Fert animus*, intell. *me*, impellit me; quod est simpliciter, volo, cupio. Sic etiam infra vs. 775 et A. A. III, 467. Aliorum poetarum loca collegit Drakenb. ad Silium XVII, 294. — *In nova mutatas formas corpora* per hypallagen dictum volunt, pro *corpora in novas formas mutata*, ut dixit Noster II Trist. 556. Sed non opus est, ut ad hypallagen confingamus. *Formae* nunc sunt corpora ipsa, qua formam habent, ut

infra vs. 436; et XV, 172, *species et figurae*. Noluit dicere, *corpora* prisca mutata esse in nova, aut formam priorem in aliam, sed posuit verba duo, quae eodem redeunt. Et maluit formas *in corpora mutatas*, quam alterum, partim quia illud exquisitius et magis poeticum, partim quia mutatio forma potissimum fit conspicua. Itaque et alibi memorant, eecinisse se, *mutatas formas*, ut I Trist. 1, 1.7, et 7, 13. Neque male sic graecum *μεταμορφώσεως* quasi interpretatus est. Nimis anguste Barm. quem sequitur Schirachius, de solis hominibus accipit; insunt enim et aliarum rerum metamorphoses. Il vero arguantur, qui poetam consulto carmen de corporum transformatione a verborum permutatione exorsum esse contendunt.

2. *Dī coeptis* etc. Causam affert propriam, quare sibi non num et alterum Deum, non Musam aliquam, sed omnino Deos adspirare velit; auctores enim rerum dicendarum fuerunt: *nam vos* etc. Difficulus quam movet multa rō et, facili, opinor, tol-

Adspirate meis, primaque ab origine mundi

Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

I. ANTE, mare et tellus et quod tegit omnia coelum, 5

lilitur negotio, si sententiam in hunc modum concipias: Di, vestrum est me adiuvari, quandoquidem vos non modo caetera regitis, verum etiam formas illas mutastis, quas ego hoc carmine persequar. Cui hoc displicet, is e lectionis varietate praeferat eandem. Non bene Koeppen nam et coniunxit atque per aeternum explicuit. — Vos, Palat. Berneg. nuns Hamb. a m. pr. et schedae Leod., Di; quae repetitio concinna Heinsio videbatur et nervosa: immo inepta foret. Potius mutare consulto repetitum. Di tamen dedit Mitscherl. — et illas. Codd. quidam eandem. Francius parum feliciter conj. vel nam vos mutastis in illa, vel namque has mutastis in illa.

3. *Adspirate meis*) Adeste, favete; metaphora sumpta a navigantibus quibus vento adspirante opus est. Haec invocatio parum solemnis pro tanto et tam gravi opere. Virg. Aen. lib. IX, 525: Vos, o Calliope, precor, adspirate canenti. LEMAIRE. — *Primaque ab origine mundi*. Post Lucret. phrasis fere solemnis in hac re: vid. Ciof. Bene et ambitum operis et naturam propriam in limine indicat.

4. *perpetuum*. Codd. nonnulli continuum, improbante Burm. Vtrumque eodem redit. Etiam Plin. VII, Epist. 9, 9, continuum carmen eodem sensu. Ad naturam operis declarandum delectum est vocabulum *perpetuum*, non interruptum, una serie procurrens: ut apud Cicer. Verr. I, 4, *perpetua oratio*; et Or. II, 54: *sermonis perpetuitas*. Ergo *perpetuum carmen*, in quo fabulae omnes in unius corporis speciem coniunctae sunt: a qua virtute laudem insignem Ovidias

meruit. Simili fere modo Horat. I, Od. 7, 6: *Athenas carmine perpetuo celebrare*, omnes Athenarum laudes iusto ordine persequi. — *Deducite*, inde ab initio usque ad finem mihi scribenti adeste. Ducta est metaphora a lanificio, ubi fila deducuntur per radios, IV, 36. Visitatum autem est, scribendi operam cum textura et lanificio comparare. Vid. Burm. ad Am. I, 14, 7. Poëta deducit argumentum, quum id tractat ab initio usque ad finem. Trist. II, 560: *In tua deduxi tempora, Caesar, opus*. Sed nunc modeste translatum ad Deos. — *Ad mea tempora*. Usque ad aetatem, ad memoriam meam: ad principium scilicet imperantis Augusti. LEMAIRE. — Caeterum hoc totum exordium adeo displicebat. Scaligero Poët. lib. VI, p. 362, ut ipse novum substitueret, sed invita Minerva; et gravissimas temeritatis suae poenas dedit tum aliis, tum Capoferreo.

5. *Ante, mare et tellus etc.*) *Creatio mundi*, metamorphosis omnium prima, eademque gravissima. Amplexus autem est poëta, suoque modo exornavit sententiam, quae iam olim fuerat Aegyptiorum. Horum enim in scitis erat, auctore Diogene Laërt. prooem. n. 10: ἀρχὴν οὐκ αὐτὴν τῆν θύαν, ἀλλὰ τὰ τίς αὐτῆς στοιχεῖα ἐξ αὐτῆς ἀνέκριντο, καὶ ὧσα τινὰ ἀνέκριντο; quam sententiam latius explicat Diodor. Sic. tom. I, pag. 2, ubi multa et his nostris, et iis, quae infra vs. 420 sqq. traduntur, quum simillima, nisi quod ibi omnia sine interveutu et opera Dei, solis naturae legibus perficiuntur. Noster autem multo sanior cum praestantissimis Graeciae

Vnus erat toto Naturae vultus in orbe,

philosophis opificem sapientem adhibet, cuius vi ac numine singula et segregata, et disposita, et exornata sint. Duci etiam potuerunt primae huius loci lineae (quae erat Burm. opinio) ex Apollon. Rh. Argon. I, 496, ubi Orpheus cecinisse dicitur, *ὡς γὰρ, καὶ οὐρανὸς ἐπὶ θάλασσαν τὴ πρὶν ἐν ἀλλήλοις μὴ συνκαρπύουσαν* Νέκυας ἢ ἀποθνήσκουσιν ἀμρὲς ἰατρῶν, quem locum certe respexit Virg. Ecl. VI, 30 sqq. Koeppenio et Lenzio Ovidius omni h. l. Anaxagorae placita secutus esse videtur: non adsentior. Anaxagoras tot elementa statuit, quot corporum genera; Noster cum Empedocle quatuor tantum. Tum Anaxagorae Νῦς non nisi primum motum elementis dat: quo facto vires Naturae reliqua perficiunt; sed h. l. *opifex rerum* cuncta absolvit. Sed primum usque ad vs. 20, rudem illam molem describit, ex qua Deus singula evoluerit mundumque creaverit. Erat enim communis veterum philosophorum error, Deum ex materia quadam, subordinata quidem ipsi, aeterna tamen, mundum finxisse; quam materiem Noster, Theogoniarum auctores secutus, atque Orphicos, *Chnos* vocat. Hesiod. Theog. 116: *Πρώτην χάος γένετο*. Locus satis elegans, si verba spectes, caeterum non exigendus ad physicas rationes, ut monuit etiam Baylius in Diction. — *Ante, mare et tellus*. Hanc lect. Vivianus e suo cod. notaverat. Eandem, quum etiam in uno Medic. exstaret, recepit Heins. ac. vavitque Burm. et ille addit, posse etiam *erat* in *erant* mutari. Revocasse ego alterum *Ante mare et terras*, ut longe plurimis auctoritatibus fultum et multo facilius, nisi vidissem, Scidenstikerum in libro *Philologisches*

pedagogisches Magazin a Wiedeburg. Helmst. ed. Vol. I, pag. 3, et Vol. II, pag. 1, atque Lenzium, acriter pro Heins. ratione stare. Vrgent illi hoc, eam esse difficiliorem, adeoque veriolem; quamquam Ovidius non impeditioni anst, sed faciliora praefert. Sine dubio lector aliquis, aut librarius, cui loca in uotis allata succurrebant, hunc illis similem effigere voluit, mutato *terras* in *tellus*. — *Ante*, ante rerum originem. *In principio* dixit legislator Iudaicus. *Mare* igitur et reliqua, *vnus vultus erat*, dictum foret, ut Art. Amat. II, 468: *Vnaque erunt facies sidera, terra, fretum*; et Fast. I, 106: *Ignis, aquae, tellus vnus acervus erant*, quibus locis nostrum illustrat Heins. et quae expressa videntur ex Eurip. Menalip. fragm. pag. 454, tom. II, edit. Lips., ubi Menalippe ait, se a matre accepisse, *ὡς οὐρανὸς τὴ γαῖα τ' ἴσμεν* *μπαρὶ πῆν*. Verum sic molesta sunt verba *Naturae et toto in orbe*. Displacet etiam *ante* sic in principio operis, ubi nihil praecessit ad quod referatur. Vix ergo dubito praeferre alteram locutionem, ab Heinsio duorum codd. auctoritate pulsam, *Ante mare et terras et quod tegit omnia coelum*, antequam mare et reliqua extenderentur, in toto orbe vnus vultus Naturae erat. Sic nihil hic impeditum. Non autem poeta, quae erat Scidenstikeri opinio, hic elementorum numerum in ipso limine praecipere voluit, sed mundi partes e vulgari divisione nominare. — Nost. codd. A. B. habent *Ante mare et terras*. — *quod tegit omnia*, ἡ ἐμπύκνωσιν τὰ πάντα Graecis dicebatur coelum: *coeli tegmen* Cic. Nat. D. II, 14; *coeli amictus* Lucr. VI, 1131.

6. *Vnus vultus*) Vna species, una

Quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles;
 Nec quidquam, uisi pondus iners; congestaque eodem
 Non bene iunctarum discordia semina rerum.
 Nullus adhuc inundo praebebat lumina Titan;
 Nec nova crescendo reparabat cornua Phoebe;
 Nec circumfuso pendebat in aëre Tellus
 Ponderibus librata suis: nec brachia longo

10

forma, in qua nullae partes variarum figurarum discerni possent. Horatius I, 1, 90: *Vultus mutans Proteus*. Claudian. 87, 1: *Quis dedit innumeros uno de marmore vultus?* Et h. l. cum dilectus. — *toto*. Schol. ined. Senecae ad Thyest. 832, legit *primo*, quod non inuenustum videtur Barmanno. Immo otiose additum foret; *toto* contra bene respondet *q̄ unus*. — *Naturae*. Parentis et aetoris omnium rerum. Natura enim vis est. *maedam* qua omnia nascuntur; quam Seneca nihil aliud esse quam Deum sentit. LEMAIRE.

8. *iners*) Inutilis, nisi quid inde formatum esset. Sic Virg. Georg. I, 94: *glebae inertes*, inutiles, nisi comminuantur. De informi et inculta mole nolim enim aliis accipere, quia id iam praecessit. Sed quam nos *inertiam* intelligimus, ea vs. 16, 17, describitur. — *semina rerum*, elementa, *et̄ixita*, unde omnia uata esse creduntur. — *discordia*, invicem pugnancia, vid. vs. 19, 20. Pugnabant autem, quippe *non bene iuncta*, contraria, dissortia, non congrua. Heroid. XIX, 173: amor et reverentia *males res iunctae*.

9. *discordia*) Heins. conj. *dissortia*. Frustra: *male iunctae* potius sunt dissortes. Inde vero oriebatur *discordia* illa, quam Aetor 18—20, persequitur.

10. *Nullus adhuc etc.*) Cavendum

est poetæ, ne in notionibus generalibus subsistat; itaque et Noster copia poetica praecipuas mundi partes enumerat, quae nondum *digestae* fuerint. Sed vide, quam suaviter exornaverit tenuia illa, nondum erat sol, nondum luna etc. Pro his partibus nominantur personae mythologicae, quibus hic locus mirifice animatur. Itaque et *Tellus* litera maiuscula in initio dedimus. Sol non Phoebe videtur, sed ex antiquiore mytho *Titan*; natus enim est ex Hyperione, uno ex Titanibus. Hesiod. Th. 371. *Titania astra*. Virg. Aeneid. VI, 725: Lunam a propria, quam habet, luminum varietate designat.

12. *circumfuso*) Nam terrae aërem undique circum fluentem subiici Phisici demonstrant. Sic Tibull. IV, 1, 151: *circumfuso considit in aëre tellus*. Sic ipse Ovid. Fast. lib. VI, vs. 269, hanc terrae in medio suspensae *in-jecius* luculenter exsequitur: *Terra pilae similis, nullo fulmine nixa, Aëre subiecto tam grave pendet onus*. LEMAIRE.

13. *Ponderibus librata suis*) Oscillans gravitate sua aequilibrio servato, ita suspensa, ut aequalitate ponderum aequilibrium servaret, nec in alterutram partem inclinaret. Loca veterum similia congescerunt Ciof. et Heins. Koeppen monet, cogitandum esse orbem planum ita impositum axi,

Margine terrarum porrexerat Amphitrite;
 Quaque fuit tellus, illic et pontus et aër:
 Sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
 Lucis egens aër; nulli sua forma manebat,
 Obstabatque aliis aliud: quia corpore in uno

15

ut ambae orbis partes aequilibrium servent. Antiquissimi saepe poëtae putarunt, terram esse orbem planum; sed, quod iam Thales, Anaximander et alii docuerunt, formam ei esse globosam, et Romani constanter crediderunt, iidemque nihilominus eam ponderibus libratae suis dixerunt.

14. *Amphitrite*) Noster cod. A. *Amphitrites*. Neptuni uxor, Dea et domina Oceani: *nondum brachia*, aequas suas, *porrexerat*, effuderat, longo *marginē*, circa longas oras terrarum.

15. *Quaque fuit tellus* etc.) Olim edeb. *Quaque erat et tellus*. Porphy. ad Horat. III, Od. 4: *Quaque fuit tellus; illic et pontus, ut aër*. Hoc placuit Jac.-a-Cruce, eo quidem sensu, ut post *Quaque* (ubique) *fuit tellus* interspiciatur oratio, tum inferatur *illio et pontus* (fuit) ut (ubi) *aër*. MS. Francof. et alii, *Vt qua erat et tellus, illio*. Burn. suadebat: *Vtque fuit tellus illic, ubi pontus et aër, Sic erat* etc.; ut similitudo inferatur. Eandem in sensum Heyn. Observ. ad Tibull. IV, 1, 39, mallet: *Vtque erat et tellus illio, qua p.* Aut hoc, aut Burn. praefert Koerppen, quia in nostra lectione (quam Heins. ex uno Medic. recepit, et quae non multum aberrat a Porphy.) repetitur, quod iam dictum sit ante. Sed hac redundantia non offendetur, qui comparaverit, quae ad vs. 90, 206, 292, 401, monuimus. — Codd. nostri A. B. *Quaque erat et tellus*. — *Quaque fuit* etc. Vt hactenus

indigestam molem descripsit, sic nunc ad verba congesta eodem et vs. seq. ad pondus iners redit. — *Quaque*, ubicunque. Sed nexus commodus cum antecedentibus desideratur. Vide igitur varr. lect. Forte melius poëta omniem h. l. usque ad vs. 20 omisisset. Non enim erat, cur post superiora lectorem moneret, *instabilem fuisse terram* etc.

18. *Obstabatque* etc.) Pugna antrum illa, vs. 18-20, talis est, ut vix in cogitationem cadat. *Instabilis*, si passive accipis, qua insisti, in qua pes figi nequibat, nove quidem et paulo insolentius dictum erit, sed bene conveniet τῷ *innabilis*. In limoso illo acervo nec pes figi poterat, terra enim subacta erat multis aquis; nec natari, aqua enim terram dissolutam ferebat; nec denique cerni quidquam (χρῆς λυγρῶς) lucis enim, etc. Verissime igitur erat *pondus iners* ein unauglicher Klumpen. Et multum sibi indulserunt Veteres in usu adiectivorum in *bilis* desinentium: vid Perizon. ad Sanctii Min. I, 15, 4; et Creech. ad Lucret. I, 2. Sin activam vim et hic praeferas, *instabilis tellus* erit, quae nondum firmum et immotum locum tenebat, nondum erat *terra continens*. — *nulli sua forma manebat*, nulli certa et perpetua forma erat; nam voluti fermentotiane quadam miscebantur. — *nulli manebat*. Hoc verbum admittit geminum casum, accusat. et dativ.; sed pro *exspecto*, tantum accusat. Virg. Aeneid. IX, 298: *neo*

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

23

Hanc Deus et melior litem Natura diremit:
Nam coelo terras et terris abscidit undas,
Et liquidum spisso secrevit ab aëre coelum.
Quae postquam evolvit, caecoque exemit acervo,
Dissociata locis concordi pace ligavit.

25

partum gratia talem Parva manet; et paulo post, 302: Haec eadem matricque tuae, generique manebunt; et Cicero post reditum, ad Senatum: Id mihi manet. Graeci pariter utrumque casum admittunt, LXX. — corpore, mole, acervo: pugnabant, movebantur intestino quodam motu elementa: pugnabant calidis, graeca syntaxis, μέγεθος τοῖς; nisi malis praepositionem cum, quae sequitur, ad haec quoque referre: sine pondere paulo durius, iis quae erant sine pondere, τοῖς ἄνευ βάρους, scilicet ceteris.

21. *Hanc Deus etc.* Hoc chaos Deus ita tractavit, ut primum elementa separaret, et cuique suum locum assignaret. Ut quod vis erat levius, ita altiore locum occupabat. Ciof. Fast. I, 106; V, 11; Claud. R. P. 249. — *melior Natura.* Quae sit ex mente poetae, aut quo modo differat a Deo, frustra quaeritur. Ipse poeta infra vs. 31, fatetur se nescire. Sufficit vim quandam divinam intelligere. Nempe philosophi disputabant de natura creatoris, quum ab aliis vocaretur Deus, ab aliis animus per omnia fusus, ab aliis mens aut natura ratione praedita: vid. Lactant. Inst. div. I, 5, 16 sqq; Cic. Sen. 12: *Quum homini sive Natura, sive quis Deus nihil mente praestabilis dedisset.* Koepfen per Naturam e placitis Anaxagorae vires elementorum intell. Sed vid. ad vs. 5. — *litem,*

pugnam fermentationem: νεῖκος ἀλόν Apollon. Arg. I, 498. *Litem* dixit variationis causa. Gravius Claudian. d. l. *veterem qua lege tumultum Discrevit Natura parens.*

22. *abscidit* seinnxit. Horat. I, Od. 3, 21: *Deus abscidit Oceano terras,* ubi vid. Bentley. Cf. Virgil. Ecl. VI, 35 sqq.: *Coelum est aether.* Pacuv. in Chrys. *Nostri coelum memorant, Graui perhibent aethera.* Cf. Cic. N. D. II, 42. Sed et apud Graecos αἰθήρ et οὐρανός usurpantur promiscue, vid. Valkensar. Distrib. in Eurip., cap. 6. Vocat *liquidum*, quippe natura tenuiore et purum ab humoribus, aut, ut ipse vs. 68 explicat, nihil terrenae facies habens. Opponit *spissum aërem*, graviore pondere et repletum vaporibus et nebula. Cie. l. cit. *concretum aërem* dixit. Cf. cum omni hoc loco XV, 239 sqq.

24. *caeco*) in quo nullae partes animadverti discernique poterant. — *Dissociata ligavit.* Tria insunt. Deus *dissociavit elementa locis*, diversa iis loca tribuit, terrae imum, alterum mari, etc.; sed *ligavit dissociata*, ita dissociavit, ut tamen nexus eorum esset. Aether attingit aërem, aër attingit terram etc. Tibull. IV, 1, 20: *Aëri contextus aether.* Hinc *concoris pax*, qua non amplius permixta inter se pugnant. *Dissociare*, ut ap. Horat. I, Od. 3, 22: *Oceanus dissociabilis, dis-*

Ignea convexi vis et sine pondere coeli
 Emicuit, summaque locum sibi legit in arce:
 Proximus est aër illi levitate locoque:
 Densior his tellus, elementaque grandia traxit;
 Et pressa est gravitate sui: circumfluit humor
 Ultima possedit, solidumque coercuit orbem.

30

Sic ubi dispositam, quisquis fuit ille Deorum,

socians. — pace. A Claudiano lib. III, 65, *fides et foedus elementis tribuitur*.

26. *Ignea convexi* etc.) Cf. Tibul. IV, 1, 19-23; Claudian. R. P. I, 246 sqq., ubi Proserpina hoc argumentum texit. Is *elementorum seriem* hunc primum Naturae actum vocat. — *Ignea vis*, periphrasis ignis ipsius. *Vis*, *βίη*, apud poetas saepe inservit periphrasi. *Ignis* porro coeli est aether, qui constat ignea natura (Virg. Ecl. VI, 33, *liquidus ignis*. Tibull. d. l. *ignis nether*) quae eadem est levisima. — *Convexum*, pro concavum; quem usum Cic. in Arateis vs. 314, primus invexisse videtur Heyn. ad Virg. Aen. IV, 451.

27. *Emicuit*) repente et celeriter prosiluit, quod verbum maxime convenit levitati aetheris. — *summa arx*, altissima mundi ora. — *sibi legit*, tanquam sua sponte fecerit, quod lege naturae fiebat. Etiam ap. Claud. d. l. nonnulli *legit flamma polum*. Cf. XII, 43, ubi eadem verba de Fama. — *legit*, Florent. et tres alii, *fecit*, non improbante Burmanno. Sed vid. not.

29. *elementa grandia*) crassiora corporum stamina attraxit, quae pondere suo deorsum vergebant. — *pressa* est, ut subsideret. Fast. V, 13: *Pondere terra suo subsedit et aequora traxit*; quod sumtum e Tibull. d. l.:

Qualis in immenso desiderit aëre tellus.

30. *sui*) Cantab. et viginti alii *sua*. Nempe genitiv. pron. primitivi pr. ponitur, ubi is casus a nomine adfectus aut facultatis pendet, sed deinde et sine tali nomine. Itaque saepe in eo variant libri. — *Circumfluit*, (*περίπλοος*) humor, Oceanus.

31. *Ultima possedit*) profundissima occupavit, quia terrae eminent super Oceani superficiem. Aliter Severus Actn. 1. 3, *sors data coelo Prima, secuta maris, deseditque infima tellus*. Lenzius vero per *ultima* int. marginem orbis terrarum plauti, atque *circumfluit* putat esse Homeric. ἀλόπλοος, *in se ipsum rediens*; sed vide ad vs. 12. — *solidum orbem*, terram continentem, quae solidior multo aquis. — *coercuit*, amplectitur, ambit. Infra XV, 251: *Tellus cogitur unda*. Carterum huc respexit Lactant. Inst. div. II, 9, 2: *Terram voluit humore circumflui et contineri*.

32-83. *Sic ubi dispositam* etc.) Regius unus *compositam*. — Iam de exornatione et compositione totius mundi exponit. Initium facit a terra et aqua vs. 34-51: progreditur in aërem vs. 52-66: tum de aethere vs. 67-71: postremo de incolis variarum mundi partium, in primis de homine vs. 72-83. — *Sic* — *relegit*. Ordo et sensus horum verborum debet haud dubie

Congeriem secuit, sectamque in membra redegit;
 Principio terram, ne non aequalis ab omni
 Parte foret, magni speciem glomeravit in orbis.
 Tum freta diffundi, rabidisque tumescere ventis
 Iussit, et ambitae circumdare litora terrae.
 Addidit et fontes, immensaque stagna lacusque;

35

esse hic: quum Deus *congeriem* illam, rudem et indigestam molem, *secuisset*, divisisset, atque in *membra*, distinctas partes, aquam, terram, rede-
 gisset 22-23, atque adeo *disposuis-*
 set, cuique parti suum locum assi-
 gnasset, 25-31. Amant poetae eius-
 modi transpositiones. Virg. Georg. I,
 319: *Quae... segetem... sublime ex-*
pulsam eruerent, i. e. eruerent et deinde
 in aërem expellerent. Idem vs. 400:
solutos iactare maniplos, iactare ma-
 nipulos sic, ut solvantur. Similiter
 Noster passim. Vide ad vs. 303. Burm.
 tamen praefert alteram lectionem *com-*
positam, ut adeo *composita* congeries
 sit ille κόσμος, scil. mundus philoso-
 phorum. Bene. Sed me offendit hoc,
 quod illa moles nondum secta non
 poterat κόσμος, aut mundus sensu illo
 philosophico dici. Cic. in Timaeo,
 cap. 31, pag. 1114 Ern.: *ut hunc hac*
varietate distinctum bene Graeci κό-
σμον, nos *locentem mundum nomina-*
remus. Etiam Claudian. in Ruf. I, 4,
 h. v. usus est: *dispositi foedera mun-*
di.

33. *secuit, sectamque*) Mirum in
 modum Noster illam repetitionem ad-
 sectavit. Cf. vs. 142, 158, 166, 206,
 et alibi. — *membra*, non satis com-
 mode Rod. *glieder* vertit. *Membra*
 omnino partes distinctae alicuius rei,
 ut *membra carinae, aedificii, philoso-*
phiae. Vide nos ad Plin. II, ep. 17,
 9. Ceterum Anaxagoras, qui et ipse
 docebat, ab initio πάντα χωρητὰ πύ-

ρραμένα fuisse, addebat: Ο Νόος δὲ
 αὐτὰ διέσπει, καὶ διακόμηνσι, καὶ ἐκ
 τῆς ἀταξίας εἰς τάχην ἔρχεται. Plutar-
 chum vid. de Plac. lib. I, cap. 3.

35. *Parte foret* etc.) Omnis hic locus
 plurimum habet suavitatis, a delecta
 inprimis verborum. Pro simplici enim
facere aut fieri posnit verba ea, quae
 vel naturam rei exprimant, vel mo-
 dum adspectabilem, quo facta sit.
Terra glomeratur, freta diffunduntur,
aquae pulsant litora, extenduntur cam-
pi, valles subsidunt, montes contra
surgunt. — *glomeravit*. Cic. Tim. 15:
Deus mundum ita tornavit, ut nihil
fieri possit rotundius. N. D. II, 39,
terra nitibus suis (pondere) conglom-
bata. — Iam antea aquae coercuerant
 orbem; nunc iubentur *diffundi*, latius
 extendi, atque hic illic se insinuare
 in terras, ut sinus et similia effi-
 ciant.

36. *diffundi* pro *diffudit* Heins. ex
 Vrbm. et Langerm. recepit. Bene; nam
 accedit et Lactant. Inst. II, 5, aucto-
 ritas, atque mollius etiam hoc est al-
 tero. — *Rabidisque* pro *rapidisque* in
 MSS. repertum et Heinso probatum
 recepit Burm. — Et *rabies* et *insania*
 ventis tribuitur; vide Heins. *rabies*
 Noti Hor. I, Od. 3, 14.

37. *ambitae*) quae cingitur a mari.
 Qua ratione *ambitus* medium produ-
 cat, disputatur; vide Burmann. —
Ambitae circumdare a copia poetica
 dictum.

Fluminaque obliquis cinxit declivia ripis,
 Quae diversa locis partim sorbentur ab ipsa, 40
 In mare perveniunt partim, campoque recepta
 Liberioris aquae, pro ripis litora pulsant.
 Iussit et extendi campos, subsidere valles,
 Fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes.
 Utque duae dextra coelum, totidemque sinistra 45
 Parte secant Zonae, quinta est ardentior illis;
 Sic onus inclusum numero distinxit eodem

39. *cinxit*) Heins. *mallet strinxit*. Male. — *declivia*, quia e locis altioribus defluunt; *praeos fluvios* alii dicunt. — *obliquus*, eleganter exprimit cursum fluviorum tortuosum. — *cinxit*, inclusit.

40. *Pro diversa locis*, Georg. IV, 367, in pedestri oratione usitatus, *diversis locis*. — *sorbentur*, ut Arctusa. Quidam subeunt terras, sed mox redduntur, ut Lycus in Asia, Erasmus in Argolica: vide Plin. H. N. II, 103.

41. *perveniunt*) Francofurt. *conveniunt*, addita hac glossa, *id est cum aliis fluminibus*. Probat quidem Burmannus, *conveniunt*; sed ego nihil mutandum arbitror. Alios enim fluvios velut intercipit terra, alii usque ad mare perveniunt. *Campus* et *aequor* quaecumque planitiem designant. Hinc utrumque vocab. promiscue mox de planitie, agris, mox de superficie aut de fundo maris dicitur. Melius tamen nunc abstinuisset h. voc., quia proxime sequitur *extendi campos*.

42. *Liberioris*) Non inclusae angustis ripis. *Paga aqua* a Nostro appellatur Heroid. X, 136. — *pro ripis* etc., merus lusus grammaticus. *Sidere* aut *subsidere* de locis depressis et complanatis. Vid. Gron. Observ.

pag. 716: *surgere* contra (quasi surrigi, sursum agi) de iis, quae excresecunt in altitudinem. Drakenb. ad Silium III, 659: *Frons* honor arborum, vs. 346.

44. *lapidosos*) Gebhard. Crep. I, 6, *spatiosos crescere*. Et ita Palat. sec. At alterum agnoscit Lactant. II, 5, et *surgere* exquisitius quam *crescere*. Etiam *lapidosos* minus vulgare, quam *spatiosos*.

45. *Utque duae dextra* etc.) Quemadmodum in coelo quinque zonae sunt, duae frigidae, totidem temperatae, una torrida; sic et in terra. In huius descriptione Nostro praeverant Virgil. Georg. I, 133 sqq., et Tibull. IV, 1, 152-174, qui caeteris copiosior est. Cf. etiam Claud. R. P. I, 157-163. Multo ornatiore Ovidio est Virgilinus. Pro eo, quod hic legimus, *est ardentior*, ille dixit: *una coeruleo Semper sole rubens, et torrida semper ab igni*; et de frigidis non satis habuit *altam nivem* commemorare, sed: *caerulea glacie concretae atque imbribus atris*.

46. *secant*) dividunt: ductam a sphaera, quam secant circuli. *Onus inclusum*, moles terrae, quam includit coelum. — *Cura Dei*, est Deus ipse, sed quatenus curam gerit mun-

Cura Dei; totidemque plagae tellure premuntur:
 Quarum quae media est, non est habitabilis aestu:
 Nix tegit alta duas; totidem inter utramque locavit, 50
 Temperiemque dedit, mixta cum frigore flamma.
 Imminet his aër, qui, quanto est pondere terrae
 Pondus aquae levius, tanto est onerosior igni.
 Illic et nebulas, illic consistere nubes
 Iussit, et humanas motura tonitrua mentes, 55
 Et cum fulminibus facientes frigora ventos.
 His quoque non passim mundi fabricator habendum
 Aëra permisit: vix nunc obsistitur illis,
 Quum sua quisque regant diverso flamina tractu,
 Quin lanient mundum; tanta est discordia fratrum! 60

di. Fust. I, 37: *Haec igitur vidit trabeati cura Quarini.*

48. *tellure*) deest in. *Premuntur* sonantis et exquisitis, quam sunt; nam *premi* eleganter dicuntur, quae finibus inclusa sunt. Virgil. Georg. I, 235: *zonae trahuntur.*

49. *non est habitabilis* etc.) Nempe ex opinione Veterum, qui zonas frigidas non minus, quam torridas, incolis orbus putabant: vide Lucret. V, 205; Virgil. Georg. I, 237 sqq., et Moer. Somn. Scip. II, 5, late de hac re disputantem.

50. *utrumque*) Revocavi *utramque*, quia *utrumque* non nisi duo Leis. habent, et unus pro varia lect. unde adsumsit Burm. Singularia non admitenda sunt, nisi codd. consensu id exigente.

51. *flamma*) poetice pro calore.

52. *Imminet*) superimpositus est. Et viciniam et altiore situm h. v. indicat. — Vulgo, qui, quanto est pondere terrae, Pondus aquae levior. Sed alterum e cod. pervetusto protulit Coust. Fanens. et *pondus levius*

agnoscent etiam excerpta Vatican. Calandrae, quamquam in his etiam aqua scribitur, quod argutum videbatur Heinsio. Vetustum igni ex Medic. Bonon. et Stroziae accepit Burmannus.

54. *consistere*) Heins. malit *considere*. Male. — *consistere*, colligi, oriri, συλίσσασθαι, aut immorari. — *motura*. Alias terrere Iupiter dicitur fulminibus aut tonitru. — *facientes frigora*, ut apud Virg. Georg. I, 352, *agentes frigora venti*.

57. *passim*) sine ordine et lege, ut quisque spiret, unde velit. Vide Burmannum, ad Quinctiliani Declam. IV, 13. — *Habendum*) possidendum, vel agendum: simpliciter graec. ἔχειν.

59. *Quum* — *tractu*) quum quisque ex diversa regione flat, ut Homier. Od. V, 295. — *regant sua flamina*, tanquam personae: *lanient*, graviter, pro disrumpant.

60. *fratrum*) Habiti sunt Astraei et Aurorae filii. Hesiod. Th. 378. Sed Noster omni h. l. mythologia neglecta, rerum naturam sequitur; itaque

Eurus ad Auroram, Nabataeaeque regna recessit,
 Persidaque, et radiis iuga subdita matutinis:
 Vesper, et occiduo quae litora Sole tepescunt,
 Proxima sunt Zephyro: Scythiam septemquetrionem
 Horriſer inſaſit Boreas: contraria tellus
 Nubibus adſiduis, pluſuioque madescit ab Austro.
 Haec super imposuit liquidum, et gravitate carentem,
 Aethera, nec quidquam terrenae faecis habentem.
 Vix ea limitibus diſſeſerat omnia certis,

65

hoc nomine communem potius ventorum naturam respexisse videtur. Positum autem est in hoc epiphonemate cum virtute.

61. *Auroram*) Laudat hanc ventorum cardinalium descriptionem Seneca N. Q. V. 16. *Auroram*, Aethiopium, sedem Aurorae, vers. 774. — *Nabataeaeque*. Ita sine h hoc nomen constanter legitur apud Plin. Tac. Strab. — *Nabataeos* Strabo lib. XVI, pag. 767, inter Babylonem et Arabiam Felicem collocat, metropolimque eorum nominat Petram. Sic et Plin. H. N. VI, 28-32. Iis praerant rex, qui a Tacito Ann. II, 57, commemoratur. Iude Nabataea regna. Nunc omnem Arabiam cogitabimus, quae fere commemoratur, ubi Orientis fines designandi sunt. — *Iuga*, haud dubie Emodi, Dumasii, et alii montes, quibus India cingitur, Plin. VI, 17-21. — *subdita*. Horat. I, Od. 12, 55: *subiectos orientis orae Seras*. Nostrum expressit Senec. Th. 482: *Eurus Orientem movet, Nabataeaeque quatiens regna et Eos sinus*. Cf. idem Agam. 477.

63. *Vesper, et occiduo*) Euro contrarius Zephyrus ab occidente flat. LEM. — *Litora* dixit, non *terrae*, quia mare Atlanticum claudit orbem occidentalem. — *tepescunt*, quia Solis

occidentis radii minus violenti sunt; propterea etiam occidentales terrae minorem solis aestum sentire poëtae videntur. Ita et Horat. I, Sat. IV, 30: *Sol, quo vespertina tepet regio*. Similiter mox meridionalis terra *modescere* dicitur, quia Auster inde pluvias agit. Boreae vero violentine satis accommodatum *invasit*. Manil. *Asper ab axe ruit Boreas*.

64. *Scythiae* nomine Veteres comprehenderunt omnes terras septentrionales incognitas. — *trionem*, non *triones*, praefurunt Florent. Berneg. Vrbis; idque ex antiquo usu loquendi comprobatur Heins.

65. *Horriſer*) Frigora enim, de quibus proprie *horror*, agit Boreas. De origine eius cf. IV Pont. 10, 40. — *contraria tellus*, Meridionalis, Antarctica, Septentrionali opposita.

67. *liquidum* — *Aethera*) Purum et ab omni noxio vapore liberatum. LEM.

68. *nec quidquam terrenae faecis*) ἀτρυγτος αἰθήρα dixit Homer. Il. P, 425; nam τρυγῆ et *faex*, omne impurum: vid. Gronov. Observat. II, 7, pag. 207.

69. *disseſerat*) Heins. e Leodice fragmento antiquissimo dedit; idque verbum est prohuu; sed a librario imperito, aut dictantem non recte

Quum, quae pressa diu massa latuere sub illa, 70
 Sidera coeperunt toto effervescere coelo.
 Neu regio foret ulla suis animantibus orba,
 Astra tenent coeleste solum, formaeque Deorum:
 Cesserunt nitidis habitandae piscibus undae:
 Terra feras cepit: volucres agitabilis aër. 75
 Sanctius his animal, mentisque capacius altae
 Deerat adhuc, et quod dominari in cetera posset.

percipiente, hoc facile mutari potuit in *disceperat*, quod habent permulti MSS. Id quam ferri non posset, alius *correx*it *disceperat*, quod et ipsum multos libros occupavit, et defenditur a Gehhardo Crep. I, 6; quamquam parum dignum est maiestate Creatoris. Edd. antiquae, *disceperat*. Gifan. mallet *descriperat*. *Discepire*, describere, verbum paulo rarius et poeti- cum. Lucret. I, 998: *aër dissepit coe- les*. Senec. Med. 335, forte ex nostro loco: *Bene dissepit foedera mundi*.

71. *effervescere* etiam exquisitius, quam quod alii, ex interpretatione, habent; sidera enim sunt ignes *fer- ventes*, et *fervidus* sol passim occur- rit. Leuxio h. v. idem esse videbatur, quod vs. 27, *emicare*, et celerem motum in superiora loca significare. Verum tunc saltem scribendum fuisset *effervescere in coelum*, ut Virg. Georg. lib. I, 471, *effervere in agros*. — *effervescere*. Edd. antiquae *fulge- scere*, MSS. plerique, iique meliores *fervecere* (quod primus Asulanus amplexus est) aut *effervescere*. Hoc exquisitius alii in vulgaria illa et ob- via *clarescere* et *splendescere* muta- runt.

72. *suis*, sibi propriis.

73. Etiam *astra* sunt *animantia*, Inprimis ex mente Stoicorum: vide Cic. N. D. II, 16 et 21, quamquam

et ex opinione vulgi. Iode *inter si- dera referri*, Deum fieri. — *coeleste solum*, coelum tanquam pavementum, quo insistant: *formae Deorum*, *sidera*, quae habeantur numina: *forma*, *species* et similia inserviunt periphrasi. Infra II, 78: *formae ferarum*; Virg. Aen. VII, 18: *formae Iuporum*. Cic. N. D. II, 40, *sidera* dicuntur *formae igneae*. Heroid. X, 95, *simulacra Deorum astra* et *formae*, ἐν δὲ αὐτῶν.

74. *nitidis*) Pro eleganti *nitidis* Heins. conj. *mutis*, aut *simis*, aut *uldis*, quorum primum vulgare, alterum nimis alte repetitum, tertium otiosum est. — *Nitidus* aptum piscium epitheton, propter squamarum laevitatem et lubricitatem. IX, 267, de serpente, *squamae nitere recenti*.

75. *agitabilis*) Significanter *agita- bilis*, Senec. N. Q. VI, 16: *nil est tam versabile et agitatione gaudens, quam aër*.

76. *Sanctius his animal* etc.) Originem hominis describit, ut postulat eius dignitas. Non enim mutum et turpe pecus e terra erepsimus Ovi- dio, sed *sanctius*, Deo similis, atque adeo reverentia dignius *animal*. — Ergo comparativus pro positivo bene usurpatur: non enim caetera anima- lia sancta erant. Lxx. — *Mens alta*, ratio, quae alta cogitare, cogitando se ad coelum attollere potest. Cic. Mil.

Natus homo est; sive hunc divino semine fecit
 Ille opifex rerum, mundi melioris origo:
 Sive recens tellus, seductaque nuper ab alto
 Aethere, cognati retinebat semina coeli.
 Quam satus Iapeto, mixtam fluvialibus undis,
 Finxit in effigiem moderantum cuncta Deorum;
 Pronaque quum spectent animalia cetera terram,

8: homo sapiens et alta et divina quadam mente praeditus. Apud Iuvenal. XV, vocatur *divinorum capaces*; qui loc. cum hoc nostro conferendus est. — *altae*. Heins. temere mallet *almae*.

78. *Natus homo est*) Valde fluctuant philosophi veteres in definienda et origine et natura animae: vide Cicéron. Tusc. I, 9, 10. Noster sequitur eos, qui coeleste quidquam et divinum in animis inesse putabant, Cie. Fin. II, 34. Vnde vero divinum illud traxerint, dubium relinquit. *Divino semine, deest ex.*

79. *origo*) Palat. et alii, *melioris inaggo*, quo Dan. Heins. respici putat ad ideam, quae in Deo fuerit, et ad quam mundus ille melior dispositus sit. Sed unde talis philosophia in hoc carmine? Saepe *origo* et *imago* permutata sunt, ut I Fast. 65. — *origo*, auctor, creator; vid. lib. V, vs. 262. Tacit. Mor. G. 2: *Celebrant Tuisconem et Mannum originem gentis conditoresque*. — *melioris*, dispositi et exornati. Refertur ad rudem *indigestamque molem*.

81. *cognati*) non terrae, sed animae. Male igitur Lenzius addit: quatenus coelum et terra olim coniuncta fuerunt. Cognationem et domicilium pristinum animae nostrae coelum vocat etiam Cie. Leg. I, 9. Sed omnium optime Hipparchus approbaverat, animam nostram esse partem coeli. Plin. H. N. II, 26; Lucret. II, 990:

Coelesti sumus omnes semine oriundi.

82. *Quam satus Iapeto*) Prometheus, Iapeti filius, habebatur generis humani auctor, hand dubie propterea, quod mores hominum agrestium molliverat. Alii aliter super eo philosophantur, de quibus exponendi nunc non est locus. Importune autem, meo quidem sensu, *opifici rerum* repente Prometheus socius additur. — *mixtam undis*, ergo ex luto creavit hominem; Hor. I, Od. 16, 13; Iuvenal XIV, 35. Hinc homo vocatur *πυλός* ὁ Προμηθεύς a Callim. fragm. Benth. 87. Apud Hesiod. Epy. 60, ubi mira hominis compositio narratur, Vulcanus inbetur *γὰρ ἄν ὕδρι φέρειν*. Aliter rursus hic mythus ab Horat. I, Od. 16, 13, narratur; aliter etiam ab Hygin. Fab. 142.

83. *in effigiem*) Phocylid. vs. 201, anima vocatur *Ψοῦ εἰκόν*. Eurysus Pythag. in libro de Fortuna, censet Deum creasse hominem ἀρχετύπῳ χρώματι ἰστυῖ. Plato Rep. VI, pag. 451, in homine aut esse aliqñd *θεοειδὲς καὶ στοιχείον*. Fluxit et hoc ab Aegyptiis; Lactant. Inst. VII, 4, 3: *At Hermes non ignoravit, hominem et a Deo, et ad Dei similitudinem fictum*. Noster *effigiem Deorum* ponit in corpore humano.

84. *Prona*) ad terram depressa, incurvata. De forma hominis erecta multi veterum. Cf. Cie. N. D. II, 56; Legg. I, 9; Lactant. Inst. Div. II, 1.

Os homini sublime dedit; coelumque tueri
Iussit, et erectos ad sidera tollere vultus.
Sic, modo quae fuerat rudis et sine imagine tellus,
Induit ignotas hominum conversa figuras.

II. *AVREA* prima sata est aetas, quae, vindice nullo,

In ea esse dignitatis et praestantiae nostrae causam, bene docuit Herder. in libro *Ideen zur Geschichte* etc. P. I, pag. 172 sqq.

85. *tueri*, intueri, ut X, 389. Virg. Aen. IV, 451: *coeli convexa tueri*. — *Coelumque tueri*. Plerique quidem MSS. tum Lactant. Inst. II, 1, et Isidor. XI Etym. 1, habent *coelum videre*. Sed *tueri*, quod dno Medicei praeferunt, quibus addas nonnullos alios, in quibus *intueri* exstat, quodque etiam Schol. ineditus Prudent. ad II in Symmach. 260, agnoscit, est exquisitius, atque e Virgil. sumtum.

86. *erectos*) *ereptos* ad s. Gebhard. Crep. I, 6, ex Cod. Palat. et tribus aliis defendit, in vita quidem Minerva. *Erectam* hominis formam urget poeta. — *ad sidera*, ut corporibus celestibus contemplandis, Dei cognitionem capere possimus. Haec respexerunt alii. Senec. de Otio Sap. 32: «Nec erexit tantummodo hominem, sed etiam ad contemplationem factum, ut ab ortu sidera in occasum labentia prosequi posset, et vultum suum circumferre cum toto, sublime fecit illi caput». Silius XV, 84: «Nonne vides, hominum ut celsos ad sidera vultus Sustulerit Dens, ac sublimia finxerit ora?» Inde homo Graecis ἀνθρώπου dictus.

87. *sine imagine*, informis. Fast. I, 3: *sine imagine moles*. Imago passim pro forma, ut III, 1.

88. *Induit conversa*) e copia poetica, accepit.

89-150. *Aurea prima* etc.) Nobilis locus de aetatibus, in quas priscum, quod effluxerat inde ab origine mundi, aevum describere, quibusque, pro cuiusque ratione, a metallis nomina imponere, antiquis poetis placuit. Claudian. XXII, 446: *vario faciem distincta metallo Secula*. Quo sine dubio nil aliud exprimere volebant, nisi hoc, genus hominum a statu naturali et animi integritate gradatim delapsum esse ad hanc et vitae rationem, et vitiositatem. Varro R. R. II, 1: In numero autem harum aetatum, poetae, ut fit, inter se dissentiunt. Nam Hesiod. *Epy.* 109-108, quinque recenset; Noster, omissa post aeneam heroica, quatuor; Aratus Phaenomen. 100-134, tres; duarum tantum mentionem faciunt Virgil. Georg. I, 125 sqq. coll. Aen. VIII, 314 sqq. et Tibul. I, 3, 35 sqq.; nec poenitebit cum his Lactant. Inst. div. V, 5, contulisse. Erat praeterea in vaticiniis, exacta hac misera aetate, fore παλγγυσία, h. e. fore, ut inverso ordine secula illa denovo revolvantur et renoventur: vid. Virg. Ecl. IV, ibique Heynium, in primis ad vs. 4. Ovidius Hesiod. et Virgil. maxime secutus reperitur, aemulumque habuit Senec. Hipp. vs. 524 sqq. Med. 330; Octav. 397 sqq. Ferrea aetas secundum Nostrum periiit Denalioneo filivio.

89-112. *Aurea prima sata est aetas*) Status primorum hominum naturalis describitur, qualis v. c. vita Cyclopium apud Homer. Od. I, 106 sqq., atque

Sponle sua, sine lege, fidem rectumque colebat. 90
 Poena metusque aberant; nec verba minacia fixo
 Aere legebantur; nec supplex turba timebant
 Iudicis ora sui: sed erant sine iudice tuti.
 Nondum caesa suis, peregrinum ut viseret orbem,

etiam hodie multarum gentium barbararum. Sed accesserunt colores mythici et poetici. Vide super hac re philosophantem Posidonium ap. Senec. Ep. 90. — *aetas*, genus hominum. Cic. N. D. II, 63: *aureum genus*. Virgil. Ecl. IV, *aurea gens*, ex Hesiod. χρῆσται γένος. Virgil. Georg. II, 538, adeo *aureus Saturnus*, sub quo aurea aetas. Nempe *aurea* prestantissima quaeque dicitur. Hoc igitur epitheton quum primae aetati datum esset, reliquae deteriores facile suum nomen invenerunt; quamquam *ahenea* et *ferrea* etiam ab armis aheneis et ferreis dici poterant. — *vindice nullo*, nemine scelera coercente. Virgil. Aen. VII, 203: *Saturni gentem laud vinculo nec legibus aequam, Sponte sua veterisque Dei se more tenentem*. Id autem dum Noster latius tractare voluit, ineptas garrulitatis exemplum dedit. Erant homines sine legibus, non metuebant poenam legum, non legebant leges propositas, erant sine iudice, non metuebant iudicem, sed erant sine iudice tuti. Hoc vero est garrire! Ceterum similiter vetustissimorum hominum mores notat Tacitus, Annal. lib. III, 26.

91. *nec verba — legebantur*) nondum leges latae erant. Erant ergo ἀνόμοτοι, ut Cyclopes apud Homer. d. I: cf. Platon. de Legg. III init., et Arist. Rep. I, 2. Leges vocat (etiam V, 669) *verba minacia*, quia poenas minantur. Haec apud Romanos in *aeneis* tabulis iustiae in Capitolio, aut alio loco pu-

blico, *figebantur*, seu affigebantur, unde *figere leges* et *refigere*, pro ferre et abrogare, ut ab omnibus *legerentur*.

92. *legebantur*) *ligabantur* tuctur Iuretus ad Symmach. II, ep. 13; probat et Brodaeus Miscel. IV, 12, ut ad illum morem respiciatur, quo tabulae legum adfigebantur. At hoc iam inest in *fixo*. Alterum igitur Heinsius ex Excerpt. Vatican. Caland. 3, Mediceo et uno Bonon. praetulit. — *supplex turba*, sunt rei, eorumque amici, qui sordidati et moesti causam suam defendunt. — *Simplex turba*, quod cod. Doussae et quinque Heinsli exhibent, Burmannus aptius iudicabat et convenientius integritati aurei seculi. At si hoc praeferas, maior etiam erit tautologia illa, quum in notis vituperavimus. Male etiam aetas illa *turba* vocaretur.

93. *sine iudice*) Nonnulli ex melioribus *sine vindice*, quod improbat Heins. quia vs. 89, *vindicæ praecessit*; quae causa nulla est; namque hoc ipso versu praecedit et *iudicis*. — *sine iudice*. Diu dubitavi, utrum *sine vindice*, an *sine iudice* praaeferrem. Praetuli tandem posterius: praecessit, non erant iudicia; recte igitur subiicitur, sed erant sine iudice tuti; praesertim quum Ovidius voc. praecedens varie repetere soleat, atque h. l. cum vi repetitum videatur. *Vindex*, si quis id malit, potest et de iudice et de defensore capi.

94. *Nondum caesa suis*) Cf. Virg.

Montibus, in liquidas pinus descenderat undas;
Nullaque mortales, praeter sua, litora norant.
Nondum praecipites cingebant oppida fossae:
Non tuba directi, non aeris coronata flexi,
Non galeae, non ensis, erant: sine militis usu
Mollia securae peragebant otia gentes.

95

100

Ipsa quoque immunis, rastrisque intacta, nec ullis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus;

Ecl. IV, 32-38; Tibul. I, 3, 37-40. Navigatio summæ aureae aetatis simplicitati et integritati non satis convenire videbatur, partim quia maxime questus causa instituta est, partim quia hominum vitam in ultima pericula coniecit, atque adeo voluntati divinae repugnare credebatur. Prop. III, El. 5, 41 seqq.

95. *pinus*) Lignum resinosum, in primis apta habebatur navigiis faciendis: *nis*, sibi ab ipsa natura assignatis: *peregrinum orbem*, peregrinas terras. *Orbis* saepe pars orbis terrarum, ut II, 254, 322; Tacit. Ann. II, 2. — *descenderat*. Statius Sil. II, 6, 28: *invitas deiecit in aequora pinus*, — *liquidus*, epith. ornans.

97-100. *Nondum praecipites*) Nondum bella geriebantur. Vivebant *ἀσυχῶι*, pace fruenter. Hesiod. vs. 120. Tibull. I, 3, 47: *Non acies, non ira fuit, non bella: nec enses immittit saepe duxerat arte faber*. I, 10, 9: *Non arces, non vallus erat*. — *praecipites*, profundae.

98. *tuba directi aeris*) tuba recta ex aere. Iuvenal II, 117: *recto cantaverat aere*. — *tuba directi* etc. Tuba peditum, et est directa: lituus equitum incurvus; Horat. I, Carm. 1, 23: *et lituo tubae permixtus sonitus*. LEM.

100. *gentes*) Heins. approbante Burm. ex uno Gronov. invenit *mentes*,

quia homines tum nondum in *gentes* discesserint, vid. not. 102. — *Gentes* revocavi, quia et Senec. Hippolyt. 527-536, ubi nostrum locum ante oculos habuit, *gentes* et *populos* aureae aetati tribuit. Etiam Virg. Aeu. VIII, 325; *Saturnus placida populos in pace regebat*. Infra vs. 339, statim post restitutum genus humanum *populi novi* commemorantur. In his pluralis pro singulari. — *Securitas* illa ab invasione hostili turbisque domesticis commemoratur et ab aliis, Sever. in Aetna, vs. 9: *Aurea securi quis nascit secunda regis?* Tibul. d. l.: *Utroque ferebant Obvia securis ubera lactis oves*. Eadem et ferebantur pecudes. Idem I, 10, 9: *Iude mollia otia, pax iugunda*. Virg. *placida pax*.

101. *Ipsa quoque immunit*) Nondum agricultura. Hesiod. vers. 118 seqq.: *Ἐχρὸν δ' ἔργα ἑτιδιδραγέσθοντα Ἀντομάχῃ πολλὸν τι καὶ ἀφθονον*. *Ipsa*, sua sponte, vid. Ernesti Clav. Cic. h. v. mox *per se*, ut δὲ ἑαυτοῦ, eodem reddit: vid. Cortium ad Sallust. Iug. IX, 62. Etiam Virgil. Georg. II, 10: *Ipsa per se*. — *immunit*, vacua a militibus, ἀπαθής. Expressit Homer. Od. II, 109, ubi terra omnia ἀσφαλτὰ καὶ ἀνθρώπων proferi. — *rastrum*. Virgil. Ecl.: *Non rastrum patitur humus*. — *Rastrum*, poudrosum instrumentum duobus aut quatuor dentibus, quo

Contentique cibus, nullo cogente, creatis,
 Arbuteos foetus, montanaque fraga legebant,
 Cornaque, et in duris haerentia mora rubetis, 105
 Et quae deciderant patula Iovis arbore glandes.

glebae in agris comminebantur; Virgil. Georg. I, 94, quamquam et sarritioni inserviebat, vs. 155.

102. *Saucia vomeribus*) Virgilius e codd. *saucia vulneribus* protulit, idque non bene Heinsio se probavit. Notio *vulnere* iam inest in voc. *saucia*, et quum praecedat *rastro intacta*, concinnitas membrorum hic quoque instrumenti nomen requirit. Loc. II, 287, quem Heins. comparavit, ipse eum impugnat. — *Saucia*, Sulci sunt veluti vulnera, quibus dilaceratur tergum terrae. Latius haec Plin. H. N. II, 63, persequitur, et plura lacerationis genera invidiose commemorat. Non mirum autem est, agriculturam diu fuisse ignorantam, quippe quae multarum rerum scientiam, magnam curam, multum laboris requirat.

103. *nullo cogente*) Virgil. Georg. I, 128, pari elegantia, *nullo pascente*; quamquam idem et *nullis cogentibus* Georg. II, 10: utrumque verbum non minus eleganter, quam *imperare arvis*, de agricolis dicitur, qui veluti cogunt terram fruges reddere cultoribus: vide Burmann. Arva vero quum fruges reddunt, dicuntur *parere, respondere* etc. Sed *cibi*, qui iam narrantur, minime lauti sunt, neque ob eos invidenda aurea aetas.

104. *Arbuteos*) Plurimi *arboreos*, quae duo saepissime confusa sunt. *Arbuteos fructus*, *arbutea*. *Arbutus*, nostris *Erdbeerbaum*, arbor fruticosa, in Italia frequens, poma ferens rusticantia (Y, 101) fraga similis, et difficilia concotioni (Plin. XXIII, 9),

quibus tenuioris sortis homines vesci solebant: vid. Martin. ad Virgil. I, 148. Etiam Varro R. R. II, 1, et Virgil. d. l. eos foetus in antiquissimorum hominum victu commemorant. Sed *arborei foetus*, id est altera lectio, forent poma X, 669. Haec vero magis cultorum postulant, minusque adeo primo saeculo conveniunt: tribuuntur ei tamen XV, 97; Heins. conj. *roboreos foetus*, id est glandes. At de glandibus mox sequitur. Hesiod. Epy. 116, ἀπὸ τοῦ μῆλοισιν, quod est, *abundantes arbuteis foetibus*: vid. Graevium ad h. l.

105. *haerentia*. Male Burmannus ex Leid. et aliis quibusdam probabat *horrentia*. Arborea ipsae, earumque rami recte dicuntur *horrere*, id est eminere, non item fructus. Regius ex interpretatione, *pendentia*. — *Cornus* (*Cornelbaum*) cuius fructus, *cornea*, lipidosi sunt, nec multum carnis habent, quibus adeo Homeri tempore, Od. X, 241, sues pascabantur; unde et a Virgilio Aeneid. III, 649, inter *victum infelicem* referuntur. — *rubetis*. Asperis et spinosis. Rubetum autem dicitur locus, rubis et spinis consitus. LEM. — *Rubus*, *Brombeerstaude*, mora silvestria fert, quibus et ipsis tenuiores homines vesciebantur: Plin. H. N. XVI, 37-71; XXIV, 13-73, *duros rubos* dixit; etiam Noster IV Pont. 4, 4. — *Bene haerere*, ut III, 730, de foliis.

106. *patula*. Arridebat Burmanno e Cod. Heinsii, *targa*, id est benigne victum ministrans. — *patula*, quae ramos late diffundit. — *Iovis arbore*.

Ver erat aeternum, placidique tepentibus auris
 Mulcebant Zephyri natos sine semine flores.
 Mox etiam fruges tellus inarata ferebat;
 Nec renovatus ager gravidis canebat aristas.
 Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant;

110

queren, Iovi sacra, uti laurus Apollini, Herculi populus, Marti fraxinus, et Minervae olea, etc. LEM. — Ergo quernas glandes devorant primi homines; quae sane fuit vulgaris Veterum opinio. Itaque et in Amharvalibus quernam coronam gerebant in huius victus memoriam: Virgil. Georg. I, 350. Sed merito dubitatur, an quernae glandes alimenta praebant humano corpori. Error sine dubio imle ortus est, quod *glandis* et *βλάστη* vis latine olim patuit, omnesque fructus cebinatos complexa est: vide Dioscor. I, 126, ubi inter alia tradit, *castaneas* dici *Δάϊ*; *βλάστη*; conf. Pansaniae Arcad. p. 599 Kuhn. Atque etiam hodie in terris australibus genus quoddam glandinum nascitur, quibus tostis loco castaneorum utuntur: vid. Gognet. vom *Frsprunge der Gesetze* etc. P. I, lib. 2, pag. 57 seqq. Scripsit etiam Leisnerum progr. de Glandivoris.

107. *Ver erat aeternum* etc.) Ex philosophorum sententia, quam suavissime describit Virg. Georg. II, 336 seqq., natales mundi in vernum tempus incidebant, idque tempus duravit per totum seculum aureum. *Ver assiduum* est Virg. Georg. II, 149; *ver longum* Horat. II, Od. 6, 17.

108. *Zephyri*) comites sunt Veris. — *Mulcebant*, leviter agitabant, huc et illuc movebant flores. Fast. I, 61, *ventus mulcet summas aristas*. *Tepor* convexit temperiei aeris verni. Plin. II, Ep. 17, 3, *tepor* verno *alescant*.

Causam illius teporis reddidit Lucret. V, 816: *At novitas mundi nec frigora dura ciebat* etc. — *sine semine*, sine cura hominum; Virg. Georg. I, 22: *non ullo semine fruges*. Haec sunt *in-iussa* gramina.

109. *Mox*) non temporis successionem indicat, sed continuatum ordinem, idem quam praeterca. Vide Schwarz. ad Plin. Pan. VIII, 6. Male igitur Lenzius monet, Ovidium hoc posuisse, quia *fruges* serius matureseunt floribus. Neque idem *non renovatus* recte explicat, non aratus.

110. *Nec renovatus ager*) Immo *renovatus ager* est novalis, qui alternis annis vacat et novatur. Scusus: Singulis annis sua sponte ager frumenta ferebat, nec erat, cur alternis cessaret. — *canebat*, exprimit albicantem segetis colorem. Virg. Ecl. IV, 28, non minus venuste, *molli flavescet campus arista*. Ita *canes aristae* VI, 456. — *gravidis*, plenis granorum, ut III, 665, *Gravidis corymbis*. Caeterum sua sponte olim frumenta nata esse necesse est; vid. Heyn. in Opusc. Acad. tom. I, p. 339 seqq.

111. *Flumina iam lactis*) Sic eloquebantur veteres magnam lactis et vini copiam, qua tempore aureo vacarum ubera distenta, uvaeque gravidae erant. Omnis enim copia cum *flumine* comparari solet. Virg. Ecl. IV, vs. 21: *Ipsae lacte domum referent distenta capellae Fbera*. Add. vs. 29, et Tibull. I, 3, 45. *Ac*, sic etiam II, 456.

Flavaque de viridi stillabant ilice mella.

Postquam, Saturno tenebrosa in Tartara misso,

Sub Iove mundus erat; subiit ARGENTEA proles,

Auro deterior, fulvo pretiosior aere.

115

Iupiter antiqui contraxit tempora veris;

Perque hiemes, aestusque, et inaequales autumnos,

112. *mella stillabant de ilice*) vel quia apes in ilice favos condebant, vel quia folia iligera mel eliquabant, idque tam copiosum, ut in terram delueret. Vid. Heynius ad Virg. Ecl. IV, 30, et Fabri Historia Mannae inter Hebraeos, pag. 12-18. Etiam hodie in locis quibusdam Asiae rivos propemodum mellis in silvis reperiunt peregrinantes, ut docent Itineraria. *Viridis* epithelo genus quercuum hieme quoque folia retiens Ovidius indicasse Lenzio videtur. Potius in *flava* et *viridi* imago, sive lusus inest parum probandus.

113. *Postquam Saturno*) Saturnus, antiquissimus rex Latii, agrestes et sine legibus viventes homines ad meliorem vitam et cultum tradaverat: Virg. Aen. VIII, 314-329. Idem apud Graecos *Κρόνος*, sub cuius imperio aureum seculum fuisse dicebatur. Itaque Latini hos duo pro una persona habuerunt. Vide Heynii Excurs. ad d. I. Cronus cum reliquis Titanibus in Tartara delusus: Apollod. I, 2. Haec est Titanomachia, antiquissimum poetarum carminibus celebrata, unde multa in Gigantomachiam translata. Caeterum in hac argentea aetate nihil Noster a reliquis poetis mutatus est, sed suum ingenium secutus.

114. *Sub Iove*) ὑπὸ Διός, sub imperio Iovis. — *subiit*, accessit, secuta est. Quidam *subiitque argentea*,

male; *subiit* cum castigatoribus resiliendam, ita acuso postulante. Virg. Aen. VIII, 362: *Alcides subiit: haec illum regia cepit*. Id. Aen. X, 67, ex veterrimis cod.: *Italiam fatis petiit auctoribus*. . . Horat. lib. I, Sat. 9, 21: *Quam gravius dorso subit onus*. Etiam in *adiit*, *rediit*, *petiit*, *abiit*, et similibus, in primis in caesura, postrema syllaba producit, sequenta vocali. Lenz.

115. *Auro deterior*) ex Hesiod. Eog. 127: *πικρὸ χρυσοῦρον χρυσέον*. *Deterior* ac decolor aetas haec argentea vocatur Aen. VIII, 326. — *Auro et aere*, pro aurea et alenea. — *pretiosior*, innocentior, cum respectu ad metalla. Claudian. XXII, 454: *melioris secla metalli*. Argentea *candent*, et aureis rutili anni sunt.

116. *antiqui veris*) *aeterni veris*, quod Heims. placuit, sine dubio a vs. 107 migravit in Codd. quosdam. Nunc aptius *antiqui*. — *Iupiter contraxit*, ut apud Virg. Georg. I, 131: *Iupiter mella decussit foliis, rivos currentia vina repressit* etc. — *antiqui*, pristini, praeteriti. Virgil. Aeneid. II, 137, *antiqua patria*, de exsule. Noster infra vers. 423, *antiquus alvens*, et sic centies. *Vetus patria* dixit Liv. I, 35.

117. *inaequales*) Mox humidos, mox siccis; calidiores interdum, frigidiores rursus. *Inceperat* tales menses dixit Virg. Georg. I, 45.

Et breve ver, spatiis exegit quatuor annum.
 Tum primum siccis aër fervoribus ustus
 Canduit; et ventis glacies adstricta pendit. 119
 Tum primum subiere domos: domus antra fuerunt,
 Et densi frutices, et vinctae cortice virgae.
 Semina tum primum longis Cerealia sulcis
 Obruta sunt, pressique iugo gemuere iuveni.
 Tertia post illas successit AHENEA proles, 125
 Saevior ingenii, et ad horrida promior arma;

118. *breve*) Cum dilecto, quia antea aeternum. — *exegit*, exigi voluit. *Exigere* autem tempus, est agere, delegere, ut centies apud Cic. Virg. Plin. et alios. Sed Burmann. aliter: exaequavit, ut in tritina. Lenzius explicat: Iupiter antiquum ver extendit in quatuor tempestates. Non bene. Non enim *ver*, sed *annum* *exegisse* dicitur, neque *exigere* extendere significat. — *spatia*, tempora. Suaviter annuas vicissitudines describit XV, 201 seqq.

119. *tum primum siccis*) Siccum aestum describit. Sed cogitandum est, vixisse poetam sub calidiore Italiae coelo.

120. *Canduit*) *Candor* solis ita apud Claudian. I, 219, et *incandescere* Virg. Georg. III, 479; Plin. Pan. XXX, 3. Hiemis frigore *adstringuntur* corpora, vere autem *adveniente solvantur*; vid. Horat. I, Od. 4, 1. *Glacies*, alvia: *adstricta pendit* venuste, pro *adstricta* est. Etiam III Trist. 10, 21, *pendens glacies*. Sed multo venustius Virgil. Georg. III, 366: *Stirpique impetis induruit horrida barbis*.

121. *domos*) In Florent. et priore Hanub. *domus*, quo recepto versum gratiorem efficit Heins. putant. At illa Ovid. repetitio talem similitudi-

nem non requirit; sufficit eandem esse vocem. — *subiere domos*, quum antea in agris et silvis habitassent (A. A. II, 473), ut etiam hodie Californiae incolae. Conf. Fabers, Archaeologiae, tom. I, pag. 9. — *antris* pro aedibus etiam hodie ntuntur Arabes multi. Et in aliis calidioribus terris, tecta sibi parant ex ramis arborum.

122. *cortice*) *cortex*, intelligitur cortex interior, liber: *vinctae cortice virgae*, crutes, e quibus olim sibi pararunt homines aedificia: Sen. Ep. 90: *quamlibet virgeam cratem texerunt manu*.

123. *longis*) vim pingendi habet. *Pressi*, onerati. Conf. Virgil. Georg. I, 45; Cic. N. D. II, 63.

125. *Tertia post illas*) In hac aetate iusto brevior est, pendetque ab Hesiod. vs. 144 usq. Erat hoc hominum genus *ἐκ παλαιῶν διόνος τε καὶ ἑρμῆος*, *hustis terribile et valium*, amabat Martis opera, habebatque *χάλκην τεύχεα*, *aenea arma*, quum nigrum ferrum nondum inventum esset. Conf. Arat. Phoen. 130. Ergo et nunc *saevior* est ferocior, audacior in bello.

126. *Saevior*) ferocior, audacior in bello. Hesiod. Epy. 145, *arma* invenit hoc genus hominum. Arat. Phoen. 130, in armorum auctorum

Nec scelerata tamen: de duro est ultima FERRO.

Protinus irrumpit venae peioris in aevum
Omne nefas; fugere pudor, verumque fidesque;
In quorum subire locum fraudesque dolique,
Insidiaque, et vis, et amor sceleratus habendi.
Vela dabant ventis, nec adhuc bene noverat illos
Navita; quaeque diu steterant in montibus altis,
Fluctibus ignotis insultavere carinae;

gravissime invehitur. Tibull. I, 3, 47 sqq., *horrida, saeva*. — *horrida*. *Horridum* solumne epitheton armorum, procliorum, bellorum, castrorum, Aral. *κακὸν πρὸς μάχην* Lenxius vero *horrida* interpretatur horrentia, hastas erectas. Senec. Octav. 408, de hac aetate, *tertium solvi genus Noctis ad artes constitit; sanctum tamen*.

127. *de duro est etc.*) Conf. enim omni h. l. Catull. Epithal. Pelei et Thet. *Durities* etsi prima ferri virtus, nunc tamen invidiose dicitur cum respectu ad hominis *duritiam*. Hor. Epod. XVI, 65: *Iupiter ferro duravit secula*.

128. *venae*) *Vena* non, interprete Lenxio, a corpore humano ad terram, sed ad animum a metallis translata est, quibus et ipsis *venae* tribuantur: Heius. ad Silium III, 283. — *venae peioris*. Metalli deterioris. Optima vena auri, si ad mores referas. LEM. — *in aevum*, genus hominum, cuius *vena*, sensus et studia, deterior erat.

129. *pudor*) moderatio in omnibus cupiditatibus iusti et aequi causa, virtus princeps. — *verum aut veritas*, quum de moribus et vita hominum sermo est, non in verbis cernitur, sed in factis. Etiam Cic. Quinct. 26, *veritatem et pudorem* coniungit. Tacit. Ann. III, 26: *Pro modestia ac*

pudore ambitio et vis incedebat. — *Fero et fide* continetur societas humana.

131: *Insidiaque*) Langerman. *Invidiaeque*. — *amor habendi*, *πλεονεξία*. Aurel. Vict. Caes. III, *studium habendi*. Phaedr. III, prolog. 21, *cura habendi*, ubi vid. Burm. In his *habere* est possidere. Copiose haec Noster persequitur Fast. I, 195 sqq.

132. *Vela dabant*) Quercus accubas de inventa navigatione habes etiam apud Horat. I, Od. 3, 9-24; Propert. I, 17, 13 sqq.; Plin. H. N. 19, prooem.; Senec. Med. vs. 304 sqq., qui et Horat. et Nostrum respexit. — *noverat illos*, scilicet rabiem Noti decertantis horrifera Aquilonibus, ut loquitur Horatius.

133. *quaeque diu etc.*) Haec paulo brevius dicta sunt. Quae diu in montibus, iisque altissimis, steterat arbor, ressecta est; ex eaque *carina*, navis, facta. Grænovianam coniect. *alibi* repudiaverim: partim quia alii non tam montibus gaudent, quam palustribus locis et ripis (Plin. H. N. XVI, 18); partim quia *altis* non minus quam *diu*, inservit insanie mortalium declarandae. Neque Noster respexisse vid. Virg. Georg. I, 136.

134. *ignotis*) Optimus Medic. *ignaris*, quo voc. Tacitum saepe uti pro *ignotus* monuit Heims. Sed Taciti idio-

Communemque prius, ceu lumina Solis et auras, 135
 Cautus humum longo signavit limite mentor.
 Nec tautum segetes alimentaque debita dives
 Poscebatur humus; sed ilum est in viscera terrae;
 Quasque recondiderat, Stygiusque admovent umbris,

tismi non ad Ovidium transferendi. — *insultare*, contemti, insultare tauquam aequori victo; ex iuepta scilicet Veterum opinione, quasi insolentia sit navigare. Xerxes *aquis insultans* est apud Lucret. III, 1045. Horat. I, Od. 3, 24: *Impiae non tangenda rates transiunt vada*. Tibull. I, 3, 37: *Nondum caeruleas pinus contemnerat undas*. Claudian. R. P. praef. 11: *nauta vagus exultat pelago*. Siue insolentiae notione, pro insilire, *insultare* legitur apud Tacit. Ann. II, 8: *Batavi dum insultant aquis, artemque natandi ostentant*. Sed quanta commoda redundaverint ad genus humanum e navigatione inventa et exculta, satis notum est. Et tantum abest, ut Dens Oceano intersecto gentium consuetudinem impedire voluerit, ut vel remotissimas terras eo arctius coniunxerit. — Gronov. et alii plures *exultare*. Acque bene.

135. *Communem*) Conf. Am. III, 8, 35-44. Iustin. XLIII, 1, 3: *Omnia communia et indivisa omnibus fuerunt, veluti unum cunctis patrimonium esset*. Conf. Virg. Georg. I, 126. Explicat Lactant. Inst. V, 5, 7. sic: tam liberales fuisse homines, ut natas sibi fruges non includerent, sed pauperes ad communionem proprii admitterent. — *ceu lumina* etc. Cf. VI, 350: *Τὸν ἥλιον τὸν κοινόν* et τὸν ἀέρα τὸν κοινόν dixit Menander, pag. 183, 260. — *auras*. Vulgo *aurae*, scilicet sunt.

136. *Cautus*) et augeat avaritiam hominum, et diligentiam mensoris declarat. — *longo limite*, ut paulo ante, *longis sulcis*: *signare limite*, dividere agros, limite, signi loco, inter eos relicto. Praeivit Virg. d. l.: *nec signare quidem aut partiri limite campum Fias erat*. Variavit hoc Senec. Hipp. 526.

137. *dives humus*) *Ζαῖδος ὄρουρα*. *Debita* non sunt, ut Leuzius vult, ad vitam sustentandam necessaria, sed, elegantiore sensu, quae terra, cui semina, tanquam depositum, creduntur, hominibus debet.

138. *ilum est* etc.) Neapolit., *per viscera*, quod respondam, quia profunditas magis, quam luitudo metallifodinarum, hic tangitur. — *Ire in viscera*, penetrare in viscera terrae, viscera eius ex trahere etiam apud Plin. H. N. 33, 1, s. 1; II, 63, ubi graves de hac re querelas habes. Senec. Octav. vs. 416: *Sed in parentis viscera intravit suae Deterior actus; eruit ferrum Grave, auramque*. — *Stygiis umbris*, orco, in quo umbrae seu manes ad Stygium paludem verantur. Hanc Veteres in media terra ponebant; intelligit ergo opes altissime latentes. Satis lepide Plin. H. N. II, 63, ubi de hac eadem avaritia queritur, *Si ulli essent, immitit, inferi, iam profecto illos avaritius atque luxuriae cuniculi refodissent*.

139. *Quasque recondiderat* etc.) Sed egregie de genere humano meriti sunt, qui metalla quibus aegre cauet

Effodiuntur opes, irritamenta malorum. 140
 Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
 Prodierant: prodit bellum, quod pugnat utroque;
 Sanguineaque manu crepitantia concutit arma.
 Vivitur ex raptō: non hospes ab hospite tutus,
 Non socer a genero: fratrum quoque gratia rara est: 145
 Imminet exitio vir coniugis, illa mariti:
 Lurida terribiles miscent aconita novercae:

vita humana, e terris primi eruerant, eorumque usum hominibus demonstrant; idque ob meritum multi adeo inter Deos relati sunt a grata posteritate. Abusus non tollit usum. Plin. H. N. XXXIV, 14, ferrum vocat optimum pessimamque vitæ instrumentum, quod deinde explicat. Neque Naturam illas opes tam alte abscondidit: immo in multis terris ditissimæ auri argenteque venæ propinodum in superficie terræ expositæ patent. Vide Gognet. vom. *Vrsprunge der Gesteine* etc. I, 2-4. — Caeterum de inventionē metallorum locus elegans est apud Lucretium lib. V, 1240-1295.

141. *nocentius*) Sacram enim famem iniicit mortalibus. — *quod pugnat utroque*, nummis aureis et ferreis armis. Aliter tamen sensit Pyrrhus: vide Cic. Offic. I, 12. Quis non audivit Philippi Macedonis arma victoricia, ἀργυρέας λόγχας, et asinum auro onistum: Graecium auro eius, non ferro, subactum? LEM. — *bellum pugnat* poetice, pro belligerantes pugnant. Solebant autem Veteres proelium inituri concutere arma, hoc est hastis sāt pilis scuta pulsare, ut tali strepitu terrerentur hostes. Hinc frequenter *crepitus* armorum in descriptionibus pergnarum. Vid. Spanheim. ad Callim. hymn. Del. vs. 136, et

Arnaldum in Specim. Animadvers. pag. 74.

144. *Vivitur ex raptō*) Gravem hanc vitiositatis humanæ deplorationem Seneca laudat, de Ira II, 8; de Benef. V, 15; N. Q. pag. 911. Locus adumbratus ex Hesiod. vs. 182 seqq.: Οὐδὲ πατήρ παίδεσσι ὁμοίος, οὐδὲ τι πατὴρ, Οὐδὲ ξένος ξενόδοκον, καὶ ἑταῖρος ἑταῖρον, Οὐδὲ κατήλυκτος φίλος ἴστανται. Nostram expressit Senec. Hipp. vs. 553 seqq. sed non satis feliciter. — *ex raptō*. Alibi ex omittitur in hac formula.

145. *gratia*, concordia. — *imminet*, grave verb. cupide instat.

147. *Lurida aconita*) Atro, tristia venena. De aconito, herba veneuata, vid. infra VII, 415. *Luridus* proprio de pallore cadaverum dicitur: vid. Broukh. ad Propert. IV, 7, 2. Hinc etiam venena letifera dicuntur *lurida* ab effectu. Ante oculos autem Noster habuit Virg. Georg. II, 128 sqq. ubi *sævæ novercæ miscent herbas et non innoxia verba*. Claud. XV, 173: *Adhuc ignota novercæ Gramina*. Adeo male olim audiebant novercæ! — Ad exemplar Nostri, et ab effectu veneni, Iuvenalis, de matrona quæ viro *misceat* sitiēte rubetam, dixit, Sat. I, vs. 72: *instat nigras efferre maritos*, scilicet veneno lurido extinctos. LEM.

Filius ante diem patrios inquit in annos:
 Victa iacet Pietas; et Virgo caede madentes,
 Ultima coelestum, terras Astraea reliquit.

159

III. Neve foret terris securior arduus aether,

148. *inquit in annos*) Valde hic variant MSS. Malti, *incurrit in annos* aut *occurrit*; Berneg. *concurrit*. Vnus, *desiderat*. Menardi, *incurrit honores*. Gency. *irrupit*. Heins. conj. *patrios male digeri annos*. Apparet, in Cod. antiquissimo, unde multi alii descripti, verum lectionem evanuisse. Eam deinde libarius quisque suo modo supplevit. — *inquit* etc. Quacrit a Mathematicis, seu Chaldaeis, astrologis, qui ex natalibus futura praedicebant (Gellius N. A. I, 9) annum, quo pater moriturus sit: *ante diem inquit*, praescire cupit. Silius III, 13: *caus scire futuros Ante diem*. Lenzio haec impietas, in hac quidem notatione, non satis magna videtur; itaque his verbis subiecit hunc sensum: ipse fit auctor mortis praematurae patri. Id vero verba significare non possunt. Tacit. Ann. III, 22: *Quaesitum per Chaldaeos in domum Caesaris*, ubi Lipsius et suis et Tertull. verbis monet, quam capitale id sit. Varietas tamen lectionis materiam emendandi largam suppeditat. Forte Ovid. scripsit: *irrupit in annos*. Cic. Lig. 5: *irrumperet in fletum*, eum interpellare, abrumperet. Tacit. Ann. IV, 67: *irrumperet quietem* eodem sensu. Tum *ante diem*, scilicet fato destinatum, ut Art. Anat. III, 739; Virg. Aeneid. IV, 696.

149. *pietas*) Amor consanguineorum munitus; *victa iacet*, graviter dictum, expulsa est. Metaphora petita ab hostibus aut gladiatoribus victis.

150. *virgo Astraea*) Iustitia, quae etiam simpliciter *virgo*, et a Caesare

Germ. *iustissima virgo* dicitur. Relicta terra, Iovis in coelo resedit. — *Ultima coelestium*, erat enim etiam hoc in aurei saeculi bonis, ut Dii praesentes homines viserent. Fast. I, 247.

151-162. *Neve foret* etc.) *Gigantomachia*, quam Noster paucis transmittit, Hesiodus plane neglexit. Quae Homer. Odys. A, 304-19; Apollon. I, 484; Virg. Georg. I, 280-83; Col. Aen. VI, 580; Apollod. I, 7, 4, Otum et Ephialtem, Aloï filios, statura corporis prodigiosa, parasse, et, nisi ab Apolline sagittis confixi essent, perfecturos fuisse scribunt, ca Noster hic, atque Fast. V, 35, a *Gigantibus* facta esse narrat. Verum *Gigantas*, Γίγαντες, *Terrigenas*, quos Terra, indignans Iovi ob Titanus in Tartarum convectos, ex Tartaro peperit, et quorum nomina Schol. Hesiod. ad Th. 185, Hygin. praesert. p. 3, habent, potius in Macedonia saxa atque accensas arbores in cochum iaculatos esse atque a Coelicolis, Hercule in societatem adacito, interfectos, alii tradunt, ut Eurip. Ion. 206-18; Apollod. I, 6. Itaque Ovid. duos diversos mythos confudit; in quo forte auctores habuit, aut Pherecydem et Aensilannum, qui illa attigerant, aut priscos poetas, qui Gigantomachias scripserant. Iluat. III, Od. 4, 49-63, mythos illos distinguit. In Claudiani Gigantomachia, Gigantes et hos et alios montes inculantur. Vix dubium autem est, quia Olympus ab Osa terrae motu revulsus originem fabulae dederit; Strabo IX, p. 628. Gigantes autem fuisse

Adfectasse ferunt reguum coeleste Gigantas;
 Atque congestos struxisse ad sidera montes.
 Tum pater omnipotens misso perfregit Olympum
 Fulmine, et excussit subiecto Pelion Ossae. 155
 Obruta mole sua quum corpora dira iacerent;
 Perfusam multo natorum sanguine Terram

videntur homines viribus valentes, feroces et insolentes tam in Deum, quam in homines; quorum ferociam prisca actas, sub sensus omnia vocans, sic expresse, ut corpora immania, et multa brachia, in quibus sedes roboris, iis daret, atque montes ab iis ad coelum extractos fingeret. — *Nove* etc. Sic comode haec annectuntur antecedentibus. — *arduus*, longe remotus a turbis terrenis, atque etiam difficilis adscensus. Fecerunt autem hoc gigantes impulsu matris invidentis coelicolis regnum. *Fulmen* Cyclopes Iovi in Titanomachia ministraverant (Apoll. I, 2, 1); eoque pro telis deinde in omnibus pugnis unus est.

152. *Adfectasse ferunt regnum coeleste Gigantas*) Similiter Fast. III, 439: *Post ossos coelum adfectare Gigantas*; et Pont. IV, Ep. 8, 59: *Adfectantes coelestia regna Gigantos*. *Gigantes* quidem male: quatuor ex antiquioribus *Gigantas*; sic restituebatur censimus hic et alibi. LEM.

155. *subiecto*) Autem Pelus. edeb. *subiectum Pelion Ossae*, quod insulsum. Nec melior altera Heins. coniecit. *subiectum Pelio Ossam*. Unus Ambros. pro diversa lectione *subiecto Pelio Ossam*, quod invenit Heins. ut adeo Ovid. eundem, quem Virg. Georg. I, 280, montium ordinem secutus sit. Sed quoniam non modo apud Hom. atque Propert. II, 1, 19, sed etiam apud Nosticum Amor. II,

1, 13, montes illi sic collocantur, ut maximo Olympo minor Ossa, et hinc minimus Pelion impositus sit; propterea nos non dubitavimus amplecti lect. multorum MSS. ex vetustioribus, quam etiam Barth. ad Statii Theb. X, 846, probat, et a qua tantum in syntaxi aberrant secund. Pailat. et unus Bersm. qui habent *subiecto Pelion Ossa*.

156. *corpora dira*) Erant enim immania monstra, quibus mater statueram ingentem, centenas manus, quinquagena capita, et pro cruribus angues dederat: Fast. V, 35. De forma illa symbolica, vid. Heyn. *Antiquarischen Aufsätzen*, tom. II, pag. 58. — *mole sua*, montibus a se constructis. Senec. Thyest. vs. 1084, hi tres montes vocantur *tergemia moles*.

157. *multo + sanguine*) Heins. ex uuo Leid. aridet merito *sanguine*. Immo in *multo* causa *incallescendi*; et *multus* esse debebat immensam Gigantum error. Pro *Terram* unus Heins. *matrem*, quod praefert Burm. ut sic indicetur, Terrae filios fuisse Gigantos. Immo *Terram natorum* eorum originem declarat certam; *matrem* contra eam dubiam relinquit. — Haec fabulae pars adiecta propter hominum crudelitatem. *Cradeles sanguine nati* dicebantur: Tibull. I, 2, 9. — *animare*, in animamvertere: IV, 618; XIV, 566. Pro *ferae* revocavi *avoc*, in quo indignitatem materua iust et causa mutationis. Neque,

Incaluisse ferunt, calidumque animasse cruorem;
 Et, ne nulla suae stirpis monumenta manerent,
 In faciem vertisse hominum: sed et illa propago 160
 Contemtrix Superum, saevaeque avidissima caedis,
 Et violenta fuit: scires e sanguine natos.

IV. Quae pater ut summa vidit Saturnius arce,

si *ferae* praecessisset, subici potuisset, sed et illa etc. In faciem hominum, in homines, aut in formam hominum, quam Gigantes non habuerant. — Sic dicitur facies maris, facies coeli, etc.; adeoque omnis externa species et forma, oculis exposita, facies appellatur. Hinc superficies. LXX.

158. *Incaluisse*) Burm. bene fecit, quod vs. seq. pro *inmoduisse* ex uno Medic. et edit. Aldi dedit *incaluisse*, quia Ovid. amat tales repetitiones, et quia in calore illo vis gignendi.

159. *stirpis*) Thunn. et unus Vossian. *ferae stirpis*, quod Heinsius amplexus est.

162. *scires e sanguine natos*) VI, 22: *Scires a Pallade doctam*. Fast. II, 419: *Marte sates scires*. Vide Drakenb. ad Sil. V, 279.

163-243. *Lycæon*) Quam impia illa e Gigantum sanguine orta proles fuerit, commode probatur exemplo Lycæonis, regis Arcadiæ, qui ipsi Iovi, terras visenti, non modo cornus humanas apposuerat, sed etiam insidias struxerat; quam ob impietatem in lupum conversus est. Cf. Hygin. fab. 176, et Apollod. Biblioth. III, 8; quo utroque loco filii Lycæonis, quod hic traditur periculum, in Iove facere conantur, quam ob causam ipsi fulmine necantur; pater autem secundum Hygin. in lupum convertitur, secundum Apollod. autem una cum filiis concrematur. Cum Apollod. con-

sentit Schol. Lycophr. ad vs. 431. Pausan. Arcad. p. 600, tradit, Lycæonem, Pelasgi filium, Cecropi æqualem, Iovi sacra Lycæa instituisse, in iisque infantem sacrificasse, eamque ob causam in lupum conversum esse. Id quod paulo propius ad historicam veritatem accedit. Etenim etiam marmor Arundel. I, 31, memorat, Lycæonem, Pandionii, Cecropis filio, æqualem, instituisse Iovi sacra, *Λυκῆα* dicta, in quibus homines Deo offerrentur. Atque hæc sacra diu mansisse inter Arcadas, ex antiquo quodam auctore refert Plin. H. N. VIII, 32. Regem iustum fuisse eum Suid. in *Λυκῆα* narrat; atque etiam ex Pausan. apparet, multa enim inter Arcadas ad vitæ cultum invenisse. Fabulam de mutatione in lupum facile nominis etymon parere potuit. De *λυκάρωσις* universe Herodot. IV, 105, Plin. d. l. disputant. Fabulam in se teutem Ovidius tractatione reddidit memorabilem, in eaque exornanda multum ingenii ostendit. Poeta non ipse narrat, quid Lycæon commiserit, sed Iovem Diis convocatis narratorem inducit: quæ inventio multa ornamenta peperit. Sic enim concessus Deorum, Iovisque maiestas describi, atque oratio commota intexti poterat. — Coelum vocatur *arx mundi*, *arx coeli*, *arces igneæ*. Vide Brunkh. ad Propert. III, 3, 53. In *summa arce* domus Iovis fuit II, 366, quæ et ipsa *arx* vo-

Ingemit; et, facto nondum vulgata recenti,
 Foeda Lycaoniae referens convivia mensae, 165
 Ingentes animo et dignas love concipit iras;
 Conciliumque vocat: tenuit mora nulla vocatos.

Est via sublimis, coelo manifesta sereno,
 Lactea nomen habet; candore notabilis ipso.
 Haec iter est Superis ad magni tecta Tonantis, 170
 Regalemque domum: dextra laevaque Deorum
 Atria nobilium valvis celebrantur apertis.

catur vs. 673, unde despicit terras.
 Virgil. Aen. I, 223. Apud Homer.
 Iupiter ἐν ἀρκοτέρῳ κορυφῇ Olympi
 habitat.

165. *Foeda Lycaoniae — mensae*)
Foedus victus de carne humana apud
 Horat. A. P. 392. Θολύων ἀγρίων θη-
 ρῶν vocat Eurip. Hec. 1071. Vt hic
convivia Lycaoniae mensae, sic apud
 Lucan. ex imitatione Nostri *convivia*
Ganymedae mensae, et apud No-
 strum XV, *Thyestae mensae*, non
 minus illa foeda, quam Lycaonia. —
referens: quibus? Deos postea con-
 vocat. Nam poeta dedit *repetens*, si-
 bi in memoriam revocans? Plin. III,
 Ep. 5, 16. Rod. omisit in versione.
 — *facto recenti*, ut alibi *re recenti*.
 — *concipi animo* dicuntur, quae
 oriuntur in animo, ut ira, furor.

166. *Ingentes animo*) Palatini et
 alii nonnulli, *Ingentes animos, di-
 gnas* etc. Placet Dan. Heins. et Burm.
 quia *animi* saepe de ira dicitur, et
 cum *ira* coniungitur. Melior est vul-
 gata; verbo enim *concupere* fere sem-
 per additur *animo* aut *mente*. Vide
 777; II, 77, 640; X, 332; XV, 6.
 Ita et apud Virgil. et alios.

167. *Conciliumque*) Quum res gra-
 vis agenda esset, Iupiter Deos convo-
 care (ἀγοράν δὲ πάλιν) solebat

(Homer. II, A, 1; Θ, 2; Y, 4 seqq.;
 Virgil. Aeneid. X, 1, et saepe) in
 primis duodecim magnos, qui erant
 Consilarii Iovis, et *Consentes* dice-
 bantur. Senec. Nat. Quaest. II, 41;
 Arnob. c. Gent. III, p. 123. Nunc
 autem etiam reliqui Dii, audiendi
 causa, confluent. Itaque non facile
 discernere licet, utrum *consilium* an
concilium legendum sit; nam *consi-
 lium* est consensus deliberantium,
concilium audientium. Vide Ernesti
 Clav. Cic. voc. *consilium*, et Burm.
 ad h. l. — *vocare consilium* aut *con-
 cilium*, phrasis sollemnis.

169. *Lactea nomen habet*) De cir-
 culo illo caudido in coelo, quem γα-
 λαξίον vocarunt Graeci, *lacteam* La-
 tini, mira sinxerunt Veteres, ope tu-
 barum optidorum destituti. Vide Ma-
 crob. in Somn. Scip. I, 12, 15; Ma-
 nil. Astron. I, 748.

170. *Tonantis*) Quidam *tecta Ty-
 ranni*. Sed vide Burmann. — Scrip-
 tur topographia coeli. *Magnus To-
 nans* etiam II, 466. Alibi *altitimus*.
 — *dextra laevaque* refer, non ad re-
 galem domum, sed ad lacteam. Pro,
 nobiles habitant, notione speciali et
 accommodata ad mores Rom. dixit
atria celebrantur etc.: is enim honor
 Romae nobilibus haberi solebat.

Plebs habitant diversa locis : a fronte potentes
Coelicolae, clarique suos posuere penales.

Hic locus est, quem, si verbis audacia detur,
Haud timeam magni dixisse Palatia coeli.

175

173. *Plebs*) Δαίμονες; δούτεροι, id est secundi ordinis: vide Graev. ad Hesiod. *Epy.* 141. Vt Romae nobiles et plebei, sic etiam in coelo. Non autem debebat verti *der Poebel*. Ad *plebem* a Nostro in lib. 81, referuntur Fauni, Satyri, Nymphae, Semidei; sed hi max. vs. 192 sq. ab ea distinguuntur; habitant enim in terris. Inter cives romanos nonnulli erant *potentes*, valentes gratia et auctoritate, atque *clari* vel natalibus vel rebus gestis. Vide Cort. ad Sallust. *Cat.* 38, 1. Sed hi *Dii potentes* differantne a *nobilibus*, eorumque *penates* ab illorum *atriis*? Ea opinio fuit Rodii, qui Iovem et Iunonem hic intelligi monuit. Sed non ita est. Antea *dextram laevamque* tantum commemoraverat poeta; iam loca accuratius definit: *Plebs habitant diversa locis*, diversa locis (vs. 40), sed *nobiles* seu *potentes*, a *fronte*, scilicet regalis domus. Adeo insueverat, *penates* de domo dicere, ut poeta nunc etiam ad Deorum ipsorum domos transtulerit: cf. vs. 775. — *ponere domos*, condere; graece Σίστην οἰκίζε. — *clarique suos posuere penates*. Hic est aliquid quod a nomine animadversum fuisse demittor, nempe, *potentes clarique*; et tamen quis hoc ferat, nisi qui omni sensu carminis carent, et cui res a iudicio male habeat? Alii fortasse melius coniecerint, et mihi satis esse debet errorem aperuisse. Legebat Tanag. Faber *Epist.* II, 69: ... *A fronte potentes Coelicolae sibi quisque suos posuere penates*. Si ita sine libris grassari ius fuerit, quid non relin-

gere licebit ad suum arbitrium? Et hoc est columinari Veterum loquendi consuetudinem, qui saepe epitheta talia geminabant, quae etiam, si arguti esse velimus, inter se differre ostendere liceret. *Clari* enim sunt, vel ob nobiles natales, vel ob res gestas; neque tamen ideo sequitur omnes etiam *claros* esse *potentes*, id est *gratia* et *potentia* florere in aulis, vel civitate: sic ergo recte distingui possunt. *Potentes* ergo *Dii* sunt Iovis amici, consiliarii; *clari*, qui antiquissimis *Diis* geniti, non vero adscripti et recepti postea in coelum, *dii* facti; ut patres minorum et maiorum gentium Romae erant. *ΒΥΛΛ.*

175. *si verbis audacia detur*) Adulatio in Augustum, cuius domus in monte Palatino *Palatium* dicta est. Constructa autem erat ex pluribus aedificiis minoribus in unius maximi apicem. Et sic comparati cum eo poterat coelestis illa sedes. Non dixit *haud dubitem*, ut MSS. quidam habent, sed reverentius *timeam*. *Audaciam* suam excusat, non, ut Lenzius putabat, ut deteriorem Iovis domum palatio Augusti declararet (sordida enim fuisset illa adulatio), sed quia summi Dei domum, quem omni h. l. in maxima maiestate collocat, cum humana et terrena comparat. Eadem comparatio et III *Trist.* 1, 35-38. Iam apud Homer. *Odyss.* A, 74, Telemachus cum Iovis Olympici aula componit Menelai regiam.

176. *Haud timeam*) Quatuor, *haud dubitem*.

Ergo ubi marmoreo Superi sedere recessu,
 Celsior ipse loco, sceptroque innixus eburno,
 Terrificam capitis concussit terque quaterque
 Caesariem, cum qua terram, mare, sidera, movit. 180
 Talibus inde modis ora indignantia solvit:
 « Non ego pro mundi regno magis anxius illa

177. *recessu*) Iunon. *theatro*. Mo-
 nent Heius. et Burm. et alibi talia lo-
 ca *theatris* comparari, quia Graeci
 in theatris conventus habuerint. —
Ergo. Post digressionem revocat le-
 ctorem ad sententiam abruptam, b.
 l. ad vs. 166. — *recessus* et *socessus*
 dicuntur intima aedium conclavia, in
 quibus negotia arcana tractari sole-
 bant. Vide Schwarz. ad Plin. Paneg.
 83, 1. Sic et VII, 670; XIV, 261,
 ubi Circe *pulchro sedet recessu Subli-*
mis solio. — *Celsior ipse loco*. Su-
 blimior caeteris, ut reges sedere so-
 leant, quo facilius conspiciatur audia-
 turque ab omnibus. — *sceptroque in-*
nixus eburno. Sceptra veterum regum
 erant bastilia, aureis aereisque bullis
 ornata, e ligno aut ebore; *σκήπτρον*
α σκῆπτω. *Iunitor*, incumbo. LXX. —
 Reges olim vel dextra tenebant *scep-*
trum erectum, vel ei *innitebantur*.

179. *Terrificam — movit*) Expres-
 sum est ex nobilissimo loco Homer.
 Iliad. A, 529 sqq.: *Ἀμφόσσοι δ' ἄρα*
χαίται ἐπαρρώσαντο ἄνακτος κρατος
ἀπ' ὀβρυάτων περὶ γὰρ δ' ἐκείθεν Ὀλύμ-
πον. Ibi Olympum tantum movet;
 quia nil nisi annuit capite: sed hic
 graviter *indignans* ita caput concutit,
 ut *terra, mare, sidera* tremant: quum-
 quam apud Catul. LXIII, 203, nutus
 eundem vim habet: *Tellus atque hor-*
rida contremuerunt Asporu, concus-
sitque micantis sidera mundus. Haec
 loca sublimitatis laudem merentur,

feriuntque animum, licet Noster via
 illam, adiecto *terque quaterque*, se-
 gerit. Magnificam autem illam sen-
 tentiam transtulit et ad alios VIII,
 780, ad Cererem; II ex Pont. 2, 65,
 ad Augustum adeo, quum *vultus re-*
miserit illos, Qui secum terras impe-
riumque movent. Hic *movent*, est re-
 gunt; sed nostro loco *movit*, treme-
 fecit, ut Horat. III, Od. 1, 8, *Iupi-*
ter cuncta supercilio movens. *Concus-*
sio signum indignationis, ut II, 849,
cum qua, qua consensu. Nota autem
 gravem sonum, qua omni b. l. verba
 incedunt, quo etiam *ayndeton* in
terram etc. multum confert.

182. *Non ego pro mundi etc.*) Quae
 sequitur oratio, et iram spirat, et gra-
 vitati Iovis convenit. Maiestati Iovis
 conveniunt illa, quae de regno mun-
 di, de puniendis sceleribus, de novis
 incolis terrae dauidia, de imperio suo
 in Deos, loquitur. Indignitatem rei
 commode per comparisonem cum
 Gigantum conatu (quem lector modo
 cognovit) ostendū; erat enim et hoc,
 crimen laesae maiestatis divinae. Ut
 autem ille conatus iustam ministraret
 mensuram, gravissimis enu verbis
 describit. — *anxium* illum animum
 commemorat etiam Hor. III, Od. 4,
 49: *turma Gigantum magnum terro-*
rem intulerat, fidens brachia. Itaque
 et hic formula *brachia* iungere cum
 delectu adhibita.

Tempestate fui, qua centum quisque parabant
 Iniicere anguipedum captivo brachia coelo.
 Nam, quamquam ferus hostis erat, tamen illud ab uno
 Corpore, et ex una pendebat origine bellum. 183
 Nunc mihi, qua totum Nereus circumtonat orbem,
 Perdendum mortale genus: per flumina iuro
 Infera, sub terras Stygio labentia luco,
 Cuncta prius tentata: sed immedicabile vulnus 190
 Ense recidendum, ne pars sincera trahatur.

183. *qua centum* — *brachia* etc.) Centum manus. Unde et gigantes *centimani* a centum manibus vocantur. Alludere autem poeta videtur ad Briareum gigantem et Cothum et Gygen illius fratres, quos Hesiod. in Theogonia singulos centum manus habuisse ait. LEM. — *anguipedes*, ἀνγκυρόποδες, Trist. IV, 7, 17, *serpentipedes*. — *captivo*, quod capere conabantur: IX, 153, *rapta*, quam Nessus rapere parabat: XIII, 226, *capta Troia*: Claud. 28, 243, *captiva pignora*, liberi inclusi et mox venturi in hostium potestatem. Incipit *magis anxius*, sequi debebat, *quam nunc*; sed hoc itatus omisit.

185. *ferus hostis*) ἄγριοι Stoi vocantur gigantes: *feri gigantes*, Sen. Oedip. 90. — *ab uno corpore*. Erat una cohors, quae coniunctis viribus Superis bellum inferebat.

187. *circumtonat*) Plurimi *circumsonat*; quod et ipsum de mari dicitur: Leid. Palat. Bersm. *oceanus circumfluit* ex glossa. — *qua* — *orbem*. Quam late Oceanus terram ambit, quam late terra palet: cf. Heroid. IX, 14; Fast. V, 85. — *Nereus*, Deus marinus, unus ex antiquissimis: Hesiod. Theog. 233. *Circumtonare* bene de strepitu nudarum; mare enim est πάλσιος ὄλον. Yth. I. *Nereus circum-*

tonans, sic Hesiod. Theogon. 441, ἐπικτόνος; Neptunus: et apud Homer. h. Merc. 187, Neptunus ἐπιστάρυος.

188. Vnum Stygia circumloquitur. *Labentia* dixit, quia *labi* solemne de fluviis, quamquam pro celerem eorum decursum exprimit, qui non convenit Stygi, pigræ paludi. — *sub terras*. Forte *sub terris*: vide Varr. lect. — *immedicabile* etc. Talis sententia vim argumenti habet. — *vulnus*, membrum vulnere morbidum: XV, 93, *vulnera mandere*, carnes bestiarum vulneratarum. — *ensis*, ferrum medicorum. Grave hoc vocabulum ira suppeditavit. Etiam Rutil. Itin. I, 311, dixit, notante Bnrm. *ense recidere malum*. — *sincera*, integra, ut XII, 99; contra Virg. Georg. IV, 284, *cruur insincerus*, corruptus putredine. Integra autem pars sunt Fauni et reliqua numina in terris; humanum enim genus omne perdendum erat. — *trahatur*, a vitata parte inficiatur: II, 826.

189. *sub terras*) Leid. et Gronov. *sub terris*. Argent. et alter Leid. *sub terra*.

190. *tentata*, pro *tentanda*, ex nno snorum revocavit Heins., atque ita et Barth. voluerat. Mox Bnrm. placebat ex Vaticani Excerptis *immedicabile membrum*, quia sic Cic. III Philip. 11, 5, et quia *vulnus* h. l. durum.

Sunt mihi Semidei; sunt rustica numina, Nymphae,
 Faunique, Satyrique, et monticolae Silvani:
 Quos quoniam coeli nondum dignamur honore,
 Quas dedimus, certe terras habitare sinamus. 195
 An satis, o Superi, tutos fore creditis illos,
 Quum mihi, qui fulmen, qui vos habeoque regoque,
 Struxerit insidias, notus feritate Lycaon? »
 Confremuere omnes, studiisque ardentibus ansum
 Talia deposcunt: sic, quum manus impia saevit 200
 Sanguine Caesareo Romanum exstinguere nomen,

192. *Semidei*) *ἡμίθεοι*, dicuntur etiam *heroes*, et erant in bona dignitate, inferiores etiam numinibus rusticis: vide Cupr. Obscrv. III, 16. De *Nymphis* per terram habitantibus, vide Hesiod. Theog. 129, 364. *Satyr*i inventum Græcorum. *Fauni* in Italia originem habent, postquam *Faunus*, Pici filius, quartus Italiae rex, ob merita in rem rusticam inter Deos relatus erat. Illis tribuebantur pedes caprini, bis non. Sæpe vero hæc numinum genera confunduntur. Vide omnino Heyn. in libro *Antiquarische Aufsätze*, tom. II, pag. 53 sqq., et in Excurs. V ad Aen. VII; pag. 125. *Silvanus* alibi non nisi unus, etiam XIV, 637, in simili catalogo. — *habitare*, nempe tuto.

197. *qui fulmen* etc.) Sine causa Heins. malebat, *cui fulmen*. — Sed describit Deum summum. *Fulmen*, insigne summi imperii. *Habere*, ut græce *ἔχειν*, in potestate sua habere. Refertur igitur et ad fulmen et ad Deos potest.

199. *Confremuere omnes* etc.) Hic commode abruptum orationem Iovis, et sensus reliquorum Deorum interponit. Etenim hæc interpellatio et maiestati Iovis et indignitati sceleris

admissi augendæ inservit. Vix audiunt Dii insidias luvî structas, quum omnes commoventur. *Conjrenuere* de vocibus promiscuis concitatur multitudinis. — *studium*, impetu animi, quo aliquid velâveramur, vel appetimus. — *deposcunt*, scilicet ad supplicium; quo sensu præprie *deposcere*: Drakenb. ad Sil. III, 202.

200. *manus impia*) Sexaginta illi, qui C. Cassio, M. et D. Brutis principibus conspiraverant contra vitam Caesaris: Sueton. Caes. 80. Solemne erat Romanis, Caesarem cum luvæ atque imperium romanum cum regno Deorum comparare: XV, 828-60; Fast. II, 130; Horat. I, Od. 12, 49-60; III, Od. 5, 1-5. Hinc et hæc comparatio fluxit, in qua verba bene delecta, *impia*: Virg. Georg. I, 468, ob idem facinus *impia* secula. — *suevit extinguere*, adest suavitati extinguendi. Horat. I, Od. 15, 27, *fuit te reperire*. — *nomen romanum*, imperium romanum, ut sæpe. Auger autem poeta rem in adulationem Augusti, quasi Caesare interfecto metuendum fuerit, ne totum imperium romanum everteretur.

201. *exstinguere nomen*) Borthol. Adv. 58, 10, mallet *exstinguere nu-*

Attonitum tantae subito terrore ruinae
 Humanum genus est; totusque perhorruit orbis.
 Nec tibi grata minus pietas, Auguste, tuorum,
 Quam fuit illa Iovi. Qui postquam voce manumque 205
 Murmura compressit; tenere silentia cuncti.
 Substitit ut clamor, pressus gravitate regentis,
 Iupiter hoc iterum sermone silentia rumpit:
 « Ille quidem poenas, curam hanc dimitte, solvit;
 Quod tamen admissum, quae sit vindicta, docebo. 210
 Contigerat nostras infamia temporis aures:
 Quam cupiens falsam, summo delabor Olympo,
 Et Deus humana lustrò sub imagine terras.

men. Temere. Aequè infelicitèr Burman. conj. lumen, propter extinctionem.

202. tantae subito) tantae subito Burm. ex MSS. dedit pro tanto subitae, quod plane eodem redit. — ruinae, Ruinam Lenzius int. nominis romani. Potest et ad Caesarem referri; dicitur enim non minus de hominum magnorum, quam rerum interitu. Horat. II, Od. 17, 8, de sua et Maecenatis morte instante, ille dies utramque ducet ruinam. — tuorum, populi romani Caesaria necem vindicantia. Caeterum Rodius manum impiam vertit eine gottlose Faust, monetque intelligi conspirationem contra vitam Augusti, quod et alii olim putarunt.

203. Humanum genus et totum orbem nominat, quia omnes fere gentes parebant imperio romano, et sic ad omnes pertinebat Caesaris interitus.

205. Qui postquam voce etc.) Inest in his verbis aliquid tautologiae; et varie olim lecta sunt: vide Varr. lect.

206. Murmura compressit) Longius aberrat unus Regius, in quo Inere-

puit subito, et Regius alter cum Argenter. terruit astantes. In Voss. alius post hunc versum insertus, signa dedit, subito tenere silentia cuncti.

207. pressus) idem quam compressus. Interdum auctor post compositionem repetit verbum simplex: vs. 158, incaluisse, calidumque.

209. dimitte) Dimittimus ea, quae eiicimus ex animo, quorum obliviscimur. — tempus, perversitas hominum huius temporis. Apud Apollod. filiorum Lyconia impietas movet Iovem, ut in terram delabatur. Sed Noster, qui Deucalionis diluvium cum hoc mytho coniungere voluit, latiore impietatem commemoravit. — delabi solemne de descensu Deorum in terras. — lustrare, obire circumspiciendi causa: XII, 527. — sub imagine, adsumpta forma: II, 805. Mercenarii formam Apollod. memorat. — minor vero. Maiora nunquam scelera et plura ab Iove deprehensa fuere, quam ferebantur.

210. Quod tamen admissum) Heinsius malit Cui tamen admissio. Male. Duo Iupiter docere vult, quale ad-

Longa mora est, quantum noxae sit ubique repertum,
Enumerare: minor fuit ipsa infamia vero. 216

Maenala transieram, latebris horrenda ferarum,
Et cum Cyllene gelidi pineta Lycae.

Arcados hinc sedes et inhospita tecta tyranni
Ingredior, traherent quum sera crepuscula noctem.

Signa dedi venisse Deum; vulgusque precari 220
Cooperat: irridet primo pia vota Lycaon.

Mox, ait, experiar, Deus hic, discrimine aperto,
An sit mortalis; nec erit dubitabile verum.

Nocte gravem somno nec opina perdere morte

missum et qualis poena. Spornenda igitur et Gron. conj. Quo tamen admissio.

215. *ipsa*) Heins. putabat praestare ipso. Burm. improbat.

216. *Maenala transieram*) Montium horum nomina commemorare voluit, quia illi in Arcadia celebrantur. *Maenala* pinibus abundabat, et plenus erat lyncum, ursorum, aprorum, aliarumque ferarum: Virg. Ecl. X, 14, 15; vid. Spanhem. ad Callim. E. Dian. 89. Neque tamen illud *latebris horrenda ferarum* nunc ad rem pertinebat. *Lycus*, pinifer et ipse; nam pinus frequens in Arcadia arbor. *Gelidus* frequens montium epitheton, partim ob altitudinem, partim ob arborum umbram. — *Lycae*. Montis Arcadiae, cuius regem proleptice nuncupat poeta Arcada, quum Arcadia postea dicta sit ab Arcade filio Callisto, quae filia erat Lycaonis, LEN. — *Et cum Cyllene*, mons Arcadiae Mercurio dictus; unde etiam Cyllenius appellatur. LEN.

217. *Cyllene*) Heins. vel invitia libris omnibus scribendum censet *Cyllene*, quia est graec. Κυλλήνη. Bene.

218. *Arcados* — *tyranni*) per prolepsin dictum, ut innumera alia in hoc carmine. *Arcadia* enim serius ab Arcade, Lycaonis nepote, nomen accepit: Hygin. fab. 176. Idem, quo loco pater poena adfectus, Trapezuntem oppidum condidit: Hygin. dicto loco et fab. 275. — *sedes* vel idem quod *tecta*, vel vicus; vident enim habitabant Arcades. — *inhospita*, hospites enim noctu trucidare conatur, quod summum nefas: Horat. II, Od. 7, 7. Contra *hospita tellus*, ubi hospites benigne tractantur, infra III, 637. Alias *inhospita* loca, ubi nemo habitat, neque adeo cuiquam hospitium praebetur: Virg. Aen. IV, 41; Horat. I, Od. 26, 6.

219. *traherent quum sera*) Quum nox iam ingrueret. Ornate poetae plerumque tempus designant; sed Noster maluit suaviter, eleganter verbo *traherent* posito.

221. *vota*) Preces. — *dubitabile*, dubium; vox, ut videtur, ab ipso Ovidio signata, ut aliae multae: occurrit et XIII, 21. — *gravem somno*, gravi somno oppressum, βέλζοντες αὖτ' ὕπνου.

224. *perdere*) Heins. mallet prodo-

Me parat: haec illi placet experientia veri. 225
 Nec contentus eo, missi de gente Molossa
 Obsidis unius iugulum mucrone resolvit:
 Atque ita semineces partim ferventibus artus
 Mollit aquis, partim subiecto torruit igni.
 Quos simul imposuit mensis; ego viudice flamma 230
 In domino dignos everti tecta Penates.
 Territus ille fugit; nactusque silentia ruris
 Exululat, frustra loqui conatur: ab ipso

re. Illud est gravius et hoc loco accommodatius.

225. Pro veri Medic. rerum, quod placet Heins. qui non sensit, voluisse Nostrum invidiose repetere ipsa Lycæonis verba. Ille autem dixerat *Experiar*, nec verum erit dub. Idem vs. seq. pro *missi* molit *Amyci* aut *Nisi*, quia in Palat. *amici*; in aliis quibusdam *Misi*.

226. *Molossi*) in Epiro, apud quos Dodonæi Iovis templum: Plin. H. N. IV, 1. Haec de obside Molosso Ovid. ut videtur, de suo addidit, sed contra fidem. Nam, ut mittam illos a Molosso demum, Neoptolemi filio, nominatos esse, quis credat, quod iam Burma. monuit, illa ætate tam longinqua bella esse gesta? Apollod. narrat, fuisse *ἔκ τῶν στρατοῦ πειδῆς*, cuius carnes Iovi apposuerit tyrannus, alii rursus Nyctimum nominant, ipsius Lycæonis filium, aut Arcada nepotem: vide Manker. ad Hygin. fab. 176.

228. *Atque ita*) quo facto, postea, ut 377; III, 22 et passim. — *semineces*, pulpitantes adluce: *Tremencia frustra* dixit Virg. Aen. I, 212. *Carnibus aqua mollitis* s. elixis post heroicum densam tempus homines vesci coeperunt, quam antea totis duntaxat uterantur.

230. *Quos simul imposuit mensis*) Hoc Hyginus, lib. II, tit. Arctophylax, refert de Arcade Callistonis filio, caeso a Lycæone; verum idem in fab. 176, narrat Lycæonis filios Iovem tentaturos, Deus ne esset, carnem humanam cum alia mistam ei in epulo apposuisse: quod itidem tradit Apollodorus lib. III; Natal. Comes lib. IX, cap. 9, scribit Lycæonem in lapsum versum, quod in ara Iovis Lycæci, infante necato, humanam sanguinem libaverat. Boccattius refert Lycæonem obsidem a Molossis devictis sibi datum, eorundem legatis repentibus edendam apposuisse. Aliter Clemens Alex. Admonit. ad gentes. Aliter Pansanias in Atticæ LEM.

231. Sic iam Giofan. ex uno suo edidit. Ita et Mureti Excerpta, approbantibus Barth. Adv. 31, 3, Gronov. Observ. III, 19. Sed librariorum præpos. in decepit, ut darent *dominum*, hinc etiam *dignosque*, — *in domino dignos* etc. Ordo verborum est hic: *Everti tecta in penates dignos domino*, everti tecta et conici in penates æque improbos ac dominus. Transmoveri ita præpositiones a poetis, docet Gronov. Obs. III, 19. — *viudex flamma*, fulmen, quo ulcisci Iupiter scelera solet.

233. *Frustra loqui conatur*) Etiam

Colligit os rabiem, solitaeque cupidine caedis
 Vertitur in pecudes: et nunc quoque sanguine gaudet. 235
 In villos abeunt vestes, in crura lacerti;
 Fit lupus, et veteris servat vestigia formae;
 Cavities eadem est, eadem violentia vultu;
 Idem oculi lucent, eadem feritatis imago.
 Occidit una domus: sed non domus una perire 240
 Digna fuit; qua terra patet, fera regnat Erinnyes.
 In facinus iurasse putes: deus ocios omnes,
 Quas meruere pati (sic stat sententia) poenas. »
 Dicta Iovis pars voce probant, stimulosque furenti

in aliis transformatis studium tentandi loquelam manet, 637; II, 483; III, 201, 229 sqq. — *Exululat*. Valde ululat. LEM. — *ab ipso colligit etc.* Quia, inquit, loqui non poterat, in rabiem actus est, quam ab hominibus in pecudes transtulit. LEM. — *rabies ventris*, βουλιμία, propria est luporum: vide Burm. ad Phaedr. I, fab. 3. Ea nunc non aliunde accedenda erat, sed ab, ex ipso Lycaone colligitur, et ori, faucibus, inditur, unde lupo improba faux tribuitur Phaedr. dicto loco. Antea homines interfecerat, nunc rabiem suam vertit, transfert, in pecudes, oves imprimis, quae proprie pecudes, unde latro, raptor et κλέφτης dicitur.

234. caedis) Probat Burmann. ex plurimis praedat. Illud gravius et ad facinus Lycaonis modum et tentatum et admissum accommodatius. Mox Heins. ex multis recte vertitur recipit, quum nitur, a Ciofano defensum, vulgaretur. — *cupidine vertitur* pro vulgari, cupidinem vertit. Hoc plus est, quam, quod alii habent, attur; indicat enim, eum iam ante crudeliter fuisse. Ita verti et V, 121; VIII, 768; XI, 23.

237. servat illa vestigia, ut nitorem Daphne, vs. 552, speciem candidam Io, vs. 612. — *Canities* proprie non nisi hominibus et equis tribuitur: Plin. H. N. XI, 37. Sed h. l. intelligitur color cinereus, quem referunt villi lupini. Hinc πολιοὶ λύκοι, ut apud Homer. Iliad. K, 334, ubi Schol. πολιοὶ interpretatur τριπόδες, id est cinereus. — *oculi lupi etiam in tenebris lucent*.

* 238. vultu) Erford. uterque, sec. Palat. et Leid. unus, vultus, quod rectius iudicat Heinsius.

241. fera regnat Erinnyes) Homines furunt impietate. Furiae enim homines in furorem et in scelera compellunt. Erinnyes ἀπὸ τοῦ ἐρινύειν, ab irascendo, dicta: Pausan. VIII, pag. 649. — *fera regnat Erinnyes*. Plena sunt omnia scelerum. De Erinnybus fusc Natalis, lib. III, cap. 10. Eodem sunt Furiae, Eumenides, Erinnyes. LEM.

243. stat sententia) certo decretum est. Apud Virg. Aen. I, 582, eodem tropo, surgit sententia.

244. furenti) Multi frementi. Et saepe haec duo confusi sunt a libris, quippe similia et scriptura et vi,

Adiiciunt; alii partes adsensibus implent. 245
 Est tamen humani generis iactura dolori
 Omnibus: et, quae sit terrae, mortalibus orbae,
 Forma futura, rogant: quis sit laturus in aras
 Tura? ferisne paret populandas tradere terras?
 Talia quaerentes (sibi enim fore cetera curae) 250
 Rex Superum trepidare vetat, sobolemque priori
 Dissimilem populo promittit origine mira.
 V. Iamque erat in totas sparsurus fulmina terras;

Furenti cum Gebhardo Grep. I, 12, Burmann. praetulit, maxime, quia Gunther. II Ligr. 270, ubi h. l. imitatur, ita legit. Ibi enim: *iramque furenti Adiiciunt, stimulosque graves.* *¶ Pars* — alii, etiam solutae orationis scriptores amant: vide Cort. ad Sallust. Catil. II, 1. — *voce*, oratione; alii contra orationem habentibus *assentiantur*, ut fieri solebat in senatu romano, ubi triplex assentiendi modus, verbis, nutu et sublata manu, pedibus: vide Cort. ad Sallust. Catil. L, 4. — *Stimulos adicere*, magis etiam irritare, metaphora a huius ducta. *Furere* et *furor* proprie de iratis: vide Burm. Sed nec illa irritatio, nec formula, qua expressa est, satis digna videtur Iovis maiestate. — *partes implent*, addunt se partibus eius adsensu suo. Sed, ut fit, restat scrupulus, quem sibi eximendum Iovi proponunt. — *Est tamen humani generis iactura*. Scribit Plato omnia hominum causa procreata; homines propter Deos, ut hi cognoscantur, ab eis implorentur et colantur. LEM.

248. *quis sit laturus* etc.) Priscis temporibus *tura* nondum adhibebatur in sacris, quippe ignota, sed eorum loco *far*: vid. Plin. H. N. XIII, 1; Arnob. c. Gentes, lib. VII, p. 231

sqq. Itaque Ovidius h. l. ut saepe, ex more suae aetatis locutus est. Phrases solemnes sunt *dare* et *ferretur*: vid. Brissot. de Form. I, p. 25.

249. *terras*) *Gentes* pro *terras* ex 4 MSS. dedit Burm. Probaverat et Zinzertling. Promula. cap. 51. — Revocavi *terras*; non enim hic, ut Burm. putabat, de poena sermo est, qua paret i. e. velit humanum genus perdere; sed, quae forma *terrae* futura sit, quaeritur, deletis hominibus. — *trepidare*, sollicitos esse.

253–415. *Iamque erat in totas* etc.) Placuit ergo genus humanum *diluvio* (κατακλυσμός) perdere. Hoc describitur. Sed duo, qui caeteris antecellebant pietate, servantur, *Deucalion*, Promethei et Pandorae filius, et *Pyrrha* eius coniux, Epimethei filia. Hi lapidibus iussu Themidis iactis genus humanum restitunt; cf. Apollod. I, 7, 2; Hygin. fab. 153. Etiam Apollod. III, 8, 2, et Schol. Eurip. ad Orest. 1646, hoc diluvium post et propter Lyncoris vel filiorum facinus immisissum narrant. Noster igitur has fabulas ita coniunxit, ut pro una haberi possint. Nos tamen seiuuimus, ut sunt diversae loci et tempore. Res autem sic habet. Deucalion, a. 1574 ante aera Christ., tempore Croni, ex Asia venit in Graeciam,

Sed timuit, ne forte sacer tot ab ignibus aether
 Conciperet flammās, longusque ardesceret axis. 255
 Esse quoque in fatīs reminiscitur, adfore tempus,
 Quo mare, quo tellus, correptaque regia coeli
 Ardeat, et mundi moles operosa laboret.

et subiicit sibi Lycoream ad Parnasum; vide Marmor Arundel. I init. Illius aetate fluvii Thessaliae, copiosis imbribus aucti, ripas egressi sunt, magnamque Thessaliae et vicinitatis partem vastarunt; Apollod. d. l., et Aristot. Meteor. I, 14. Deucalion vero, qui effugerat illam elodem, et fortasse in Parnasum se receperat, mox Athenas venit ad Cranaum, Iovique Phyxio ob salutem praestitam templum excitavit, vide Marmor. Arund. I, 7. Diluvium ergo illud Deucalionem ad partem tantum Graeciae pertinuit; sed quum Graeci per colonos Phoenicios aliquid accepissent de diluvio Noe chico universalis, accommodarunt ei Deucalionem. Itaque et Romani putaverunt, illam inundationem ad Italiam quoque pertinuisse; Plin. H. N. III, 14. Deucalion vero habebatur generis humani restaurator, partim quia dispersos homines collegit (Iustip. II, 6, 11), partim quia copiosissimum prolem reliquit.

254. *sacer* etc.) Quia coelum sedes Deorum. Etiam Graecis dicitur *ἱερός αἰθήρ*: vide Valken. Diatrib. Eurip. pag. 49. — *longus*, ut 123, *longi sulci*, et 136, *longus limes*.

255. *longusque* pro *totusque* recte ex melioribus recepit Heins.

256. *Esse quoque in fatīs*) Deflagrationem mundi futuram, inquit Laetantius lib. de Ira Dei, cap. 23, vaticinata est Sibylla; subiicitque ibidem tres haec Ovidii versus. Quod et Seuec. praeservit, Consolat.

ad Marciam, sub ipsa calce libri: «Quum tempus advenerit, quo se mundus renovaturus extinguit, etc., et omni flagrante materia uno igne, quidquid nunc ex disposito lucet, ardebit». Idem Nator. Quaestionum, lib. III, cap. 28: «Quo ratione, inquis? Eodem, qua conflagratio futura est: utrumque sit, quomodo Deo visum ordiri meliora, vetera finire. Aqua et ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, et ex his interitus est, etc.» Lxx.

257. Dogma Stoicorum, sidera nutrirī humoribus, quibus absuntis totum arserit mundum; Cie. N. D. II, 46; Senec. Cons. ad Marc. 26; N. Q. III, 13, 28; Minuc. Fel. 34; Lactant. de Ira 23. Commodē pōtē hoc in suam rem vertit. — *correpta*, scilicet flammis. — *mundi moles* non de solo coelo ceperim eum Gesnero, sed de toto universo. Antea partes mundi nominavit, nunc ponit universum. Lucr. V, 96: *multosque per annos Sustentata ruet moles et machina mundi*. Sed etiam in *operosa* dissentiant Interpretes. Gesoerus explicat, coelum, quod in perpetuo motu est. Ego vero malim eum Schirachio, mundum magno artificio fabricatum intelligere. Nam sic etiam Seneca intellexit, qui in Epigr. Catal. Pith. pag. 31, hunc nostrum locum imitatus est: *moles pulcherrima coeli Ardebit flammis repente suis*. Et infra XV, 666: *templa operosa sunt artificiose structa*.

258. *labores*, corrunt. Lucret. I, 849, *laborare et perire coniunxit*.

Tela reponuntur, manibus fabricata Cyclopum :
 Poena placet diversa, genus mortale sub undis 260
 Perdere, et ex omni nimbos dimittere coelo.
 Protinus Aeoliis Aquilonem claudit in antris,
 Et quaecumque fugant inductas flamina nubes;
 Emittitque Notum : madidis Notus evolat alis,
 Terribilem picea tectus caligine vultum : 265
 Barba gravis nimbis; canis fluit unda capillis;
 Fronte sedent nebulae; rorant pennaeque sinusque:
 Utque manu lata pendentia nubila pressit,

259. *tela*, fulmina, *Διὸς βέλη*. Hinc Iupiter fulmina ἀποτίθησκει, et ioculatur. *Diversa*. Senec. N. Q. III, 28 extr.

261. *dimittere*) Quidam *demittere*. Alter melius, quia additur *ex omni coelo*; vide Burmannum. Vnus, *diffundere*.

262. *Protinus Aeoliis etc*) Locus praeclarus cuius inventionem poeticae intelliges, si simplicem cogitationis narrationem; nimbi delapsi sunt, annes exundarunt, oceanusque obruit terram. Illa vero mirum in modum auiantur, quoniam *Notus* Deus inducitur, *Iris* nubes alit, *Neptunus* Iovem adiuvat, *Deusque amnium* convocatur etc. Carcerum nec hic locus ad physicas rationes subtiliter exigendus. Ad illas de diluvio disputat Seneca N. Q. III, 27. — *Aquilo*, quia pellit nubes, apud poetas *clarus* et ἀἰθρὴγενής. In una ex insulis *Aeoliis* fuit Aeoli sedes. Is ventos vel in utre, ut placet Homero Od. K, 1 sqq., vel, quod plus dignitatis habet, atque etiam a Virg. Aen. I, 52, praelatum est, in vaso *antro* iclusos tenet; cavernae enim subterraneae plenae sunt ventorum. Ipse sedet in caemive montis, et, prout postulat salus mundi, ventos vel coercet, vel

emittit. Quo poetae nil aliud significare voluerunt, nisi hoc, et utilitatem et vim ventorum esse tantam, ut hi quoque curae divinae subiecti esse videantur; id quod accommodarunt puerilibus ideis antiquissimorum et rudium hominum. H. l. Iupiter ipse imperium exercet in ventos, ut apud Hor. l. Od. 13, 3, Nereus. *Induci* proprie dicuntur colores a pictoribus: hinc eleganter transfertur ad *nubes*, ut alibi ad *caliginem* et *noctem*. Horat. I, Sat. 5, 4: *inducere terris umbras*.

264. *Notum*) *Notus* est Deus, cuius faciem truculentam exhibebant pictores; vid. Spencius Polym. Dial. XIII, atque etiam h. l. satis *terribilis* apparet. Hunc emittit, quia pluviam concitat, unde *humidus* et *pluvius* dicitur. Itaque et in hac descriptione allegorica, etque excellentissima, omnes eius partes *madidae* et *caliginosae*. In eadem observa etiam gravem verborum sonum: *gravis*, gravitas, referta, ut vs. 443. — *fluit*. Quidam *ruit*, quod probat Huius, qui tamen malit, *pluit*. — *sedent*, apparent. Il, 774, *sedet in ore pallor*. — *rorant* poëtae ea, unde *aqua*, etiam copiosa, defluit, vs. 339. — *sinus*, pectus.

268. *Utque manu lata*) Reg. Cod.

Fit fragor; hinc densi funduntur ab aethere nimbi.

Nuntia Iunonis varios induta colores,

270

Concipit Iris aquas, alimenta^{que} nubibus adfert.

• Sternuntur segetes, et deplorata coloni

Vota iacent, longique labor perit irritus anni.

Nec coelo contenta suo Iovis ira: sed illum

Caeruleus frater iuvat auxiliaribus undis.

275

Convocat hic amnes; qui postquam tecta tyranni

Intravere sui, « Non est hortainine longo

800t habet late, et supra scriptum a sec. manu, *diffuse*; quem sensum libentius admitterem. — *Pressit* aquarum descendentium copiam iudicat. LEM. — *pressit*. Veluti spongiam ebriam: *lata*, quia Deus; Diis enim magna membra tribuantur: *pendentia* e rei natura. Virgil. Georg. I, 214; *nubila pendunt*.

271. *Iris*) Ea tempore pluvio cornibus suis aquas haurire credebatur, vid. Cerda ad Virg. Georg. I, 380. — *Concipit* exquisitis quam colligit. Non bene autem hoc Iridis auxilium est insertum; quum enim terra aquis obruenda esset, non debebat Iris iude aquas haurire.

272. *coloni*) Plurimi *colonis*. Atque ita et Senec. N. Q. III, 27. — *Sternuntur segetes* etc. Cf. Homer. Il. E, 92; Virg. d. l. 325, et Aen. II, 496, 305. Singula verba delecta sunt ad misericordiam commovendam. Sata vocantur *vota coloni*, quae nunc iacent *deplorata*, quibus succurri nullo remedio potest. Per *longum* annum multos labores exhauscerunt coloni; sed, postquam diu expectarunt largam messem, omnis ille *labor irritus perit*: *labor anni* est etiam Virg. Georg. II, 518, ubi Heyn. intelligit provenitum ex labore annuo. Etiam Plin. Pan. 81: *agrestium labor* eo sensu,

aut certe ipsi agri agricolarum labore culti. Sed h. l. ne idem ter dicatur, rectius de labore per annum exhausto capies. Alias *labores* *brum* aut *mortuorum* in similibus descriptionibus commemorantur. Annus pro consilio positae mox dicitur *brevis*, mox *longus*, ut h. l.; aut *magnus*, Aen. III, 284.

274. (20) Quod ei contigit in notissima illa mundi divisione. Ea contenta fuit secundum Apollodor. I, 7, 2. Pluvii, *ὐρέτιου, οὐρετίου*, *Iovis* species etiam in nummis occurrit: vide Spanhem. ad Aristoph. Nub. vers. 370. — *Illum*. Heins. malebat *illam*, non improbante Burmanno.

275. *frater caeruleus*) Neptunus. Omnia enim, quae in mari sunt, poëtis *caerulea* aut *viridia* dicuntur. In nomine *frater* latet causa promti auxilii: *auxiliaribus undis*, tanquam auxiliaribus copiis. Praeclara idea.

276. *amnes*) Sunt Dii, qui habitant in fontibus amnium, qui fontes hanc ob causam mox vocantur *domus*. Hos *convocat*, ut imperator praetorium, iisque breviter, more imperatorum, mandata dat. Amnes autem, quoniam se in more exonerant, *tyrannidi*, imperio Neptuni subiecti sunt.

278. *vires, aquas*. — *Moles*; terra et saxa, quibus coërcetur foramen,

Nunc, ait, utendum: vires effundite vestras.
Sic opus est; aperite domos, ac, mole remota,
Fluminibus vestris totas immittite habenas. »

280

Iusserat: hi redeunt, ac fontibus ora relaxant,
Et defrenato volvuntur in aequora cursu.

Ipse tridente suo terram percussit: at illa
Intremuit, motuque sinus patefecit aquarum.

Exspatiata ruunt per apertos flumina campos;

285

Cumque satis arbusta simul, pecudesque virosque,
Tectaque; cumque suis rapiunt penetralia sacris.

Si qua domus mansit, potuitque resistere tanto

Indeiecta malo, culmen tamen altior huius

Vnda tegit, pressaeque labant sub gurgite turres.

290

ande fluvius exit. — *totas habenas.* Translatio ab equis sumpta, qui habenis inhibentur. LEM. — *Immittere habenas* passim usurpatur a poetis, ubi durior eius mos videri possit. Virg. Aen. V, 662 de igne, *furit immixtis Vulcanus habenis.* Lucret. V, 785, *arbores immixtis habenis* per auras crescunt. Est autem *immittere* idem quod *admittere*, *laxare*. Virg. Aen. I, 63, *ventis laxas habenas dare.* Idem tropus mox in *defrenato cursu.* — *immitite.* Vnus permittite. Vtrumque recte.

281. *ora*) Foramina fontium. — *relaxant;* ut tanto maior vis aquarum prorumpere possit. *Fontibus ora.* In fluviis dicuntur ostia. Aditus domorum et limina etiam *ora* dicuntur; uti partes domus membra a Plin. vocantur. Virg. Aen. VI, vs. 53: «*dehiscent Attonitae magna ora domus*». LEM.

283. *Ipse*) ut αὐτός, de domino eorum, de quibus sermo, dicitur. — *Tridens.* Τρίαινα, insigne Neptuni et Θαλαττοκρατίας, haud dubie propterea, quod mare tertiam regionem ob-

timet, et alii aliter: vide Plutarch. de Isid. pag. 581 Reisk. Tridente solet et potest Neptunus *percutere terram*, unde τριαιτὴς γῆς, σπινθήδων γαθόχορος etc., dicitur: vide Spanhem. ad Callim. h. Del. 30, 31. — *sinus aquarum*, cavernas aquis repletas. Virg. Georg. IV, 364 vocat *speluncas laeus clausos*.

285. Locus adumbratus ex Virgil. Aen. II, 496: *Aggeribus ruptis quum spumeis omnis Exiit, appositaeque evicit gurgite moles, Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes Cum stabulis armenta trahit.*

287. *sacris*) *sacra*, simulacra Penatum quorum sacraria erant *penetralia*. Vid. Cerda ad Virg. Aen. II, 293, et Heyne Exc. IX. — *Manere, μῆνε*, dicuntur quae statum suum servant immota, Liv. XXI, 58.

289. *Indeiecta*) quidam *indisecta*, quod probat Burmann. ad XII, 109, ubi docet, *disiici*, quae evertantur et destruantur ita, ut in diversas partes quasi iecta frangantur.

290. *labant*) pro *latent* restituit Heins. e Senec. N. Q. III, 27. —

Iamque mare et tellus nullum discrimen habebant.
 Omnia pontus erant; deerant quoque litora ponto.
 Occupat hic collem: cymba sedet alter aduoca,
 Et ducit remos illic, ubi nuper ararat.
 Ille supra segetes, aut mersae culmina villae,
 Navigat; hic summa piscem deprendit in ulmo.
 Figitur in viridi, si fors tulit, ancora prato;
 Aut subiecta terunt curvae vineta carinae.

395

turres, arces regum beatorumque hominum altiores, aut aedificia in montibus exstructa: tales turres, quales nos habemus, ignoravit prisca aetas.

292-308. *Omnia pontus erant*) Landau Burm. Anthol. lib. II, cap. 40, 234, ubi de hoc diluvio, ὅδ' οὖν ἔρε νῆαυ' ἔγρησεν. — *deerant* etc. Haec verba vix ferri possunt; adeo languent post antecedentia! Sed in omni seq. loco accusanda est luxuries ingenii Ovidiani, propter nimiam longitudinem, propter minutias, quas sectatur, et quod nonnulla prope iocosa admixta sunt, quae abhorrent a tantae claudis descriptione. Vere Senec. N. Q. III, 27, ubi h. l. recenset: *Pro magnitudine rei dixit: Omnia pontus etc., nisi tantum impetum ingenii et materiae pueriles ineptias reduxisset: Nat lupus etc. Non est res satis sobria, lascivire devorato orbe terrarum. Exapatinta etc. Magnifice hoc, si non curavit quid oves et lupi faciunt. Natari autem in diluvio potest?* etc. Primas autem h. l. lineas Hor. I, Od. 2, 6-12 duxit, qui et ipse iam antiquis Criticis displicuit. Porphy. ad illum locum: *Leviter, inquit, in re tam atroci et piscium et palumbarum meminit. Isdem vitiiis infra II, fab. 1, incendii descriptio laborat.* — Spero me habere quo Nostrum ab hac sugillatione asseram; idque principis poeta-

rum exemplo. Neque enim hic, alibi forte, lascivit, sed serio et sobrie curat quid agat lupus inter oves; ut qui salutis suae satagat, non respiciens praedam, sibi perspiciat, rapinae utique immemor. Virgil. Georg. lib. III, vs. 537, in hypotypsi dirae et omnia populi sunt pestis, post tauras, equos, aues, homines, hostias lue abreptas, adiicit et feras rapinae, prae languore, immemores, promiscue inter assuetas praedas obambulare: *Non lupus insidias explorat ovilia circum, Nec gregibus nocturnus obambulat; quare? aevor illum Cura docuit: timidi clamac, cervique fugaces, Nunc interque cantes, et circum tecta vagantur.* LXX.

294. *ararat*) Gronov. Obs. I, 13, mollet aratra, sine causa, quamvis ingeniose.

295-298. *Ille supra segetes*) Iam incipit omnes fere rei rusticae portae putide recensere. — *summa* etc., ex Horat. d. I: *Piscium et summa genus haent ulmo.* Ovid. ineptius etiam hoc expressit. — *si fors tulit*, forte fortuna, graeca locutio, σὶ τύχῃ: vide Muret. Var. Lect. XVI, 9, et Mor. ad Longin. XIV. Sic sensus: tam alta erat nuda, ut ancora electa vix figi posset, aut, si fors tulit, si forte figi potuit, figebatur in prato. Sine causa Schirachium offendabat τὸ viride,

Et, modo qua graciles gramen carpsere capellae,
 Nunc ibi deformes ponunt sua corpora phocae. 300
 Mirantur sub aqua lucos, urbesque domosque
 Nereides; silvasquē tenent delphines, et altis
 Incursant ramis, agitataque robora pulsant.
 Nat lupus inter oves: fulvos veluit unda leones;
 Unda veluit tigres: nec vires fulminis apro, 305
 Crura nec ablato prosunt velocia cervo:

Quamquam enim pratum aqua tectum non poterat cerni *viride*, lector tamen id cogitare potest; et si urges, vim h. l. ei inesse, putes ornatus causa additum, ut sit ex eodem genere, ex quo *fulvi* leones, *graciles* capellae et alia. — *terunt vineta*, nil nisi navigant supra vineta. *

299. *graciles gramen*) Burmann. offendit ingenti soni repetitio, *graciles gramen*. Itaque pro *gramen* praefert *culmen*, quod unus Regius habet. Caprae enim in rupibus fere pasci, et sic maiorem esse oppositionis vim, ut phocae, quae in fundo maris esse soleant, nunc in culmine montis ponant sua corpora. — In *graciles gramen* Burmann. ingratus sonus offendit. Sed ita innumera loca mutanda essent. V, 390: *humus humida*. X, 3: *voce vocantur*. XIII, 734: *aliquo quoque*. Cic. Mil. 25: *viri vires*. Senect. XXI: *praeclara rara*. — *carpere gramen*; ut Virg. Georg. III, 295: *carpere herbarum*.

300. *corpora*) Bernegg. *pignora*, quod et ipsum placet Burmannu; sic enim dici fortis, et *ponere* esse verbum proprium de partu. — *Phocae*, vituli aut boves marini. Vocantur *deformes*, et apud Virg. Georg. IV, 395, *turpes*, ob faciem foedam, quamquam nec odor eorum gratus est, vide Ilom. Od. Δ, 442. — *ponunt sua corpora*,

recumbunt ut X, 128; XIV, 427: alias *latus submittere*.

302. *Nereides*) *Nereides*, nymphae marinae, Nerci et Doridis filiae, de quibus vide Hesiod. Theog. 240 sqq.

303. *agitataque*) Medic. *annosa*, pro *agitata*, quod probat Burm. quum arbores frequentius agitari dicantur, quando vento concutuntur, aut manu hominis. Sed hoc haud dubie nihili est. — *Agitata* Burm. explicat, concussa vi aquarum. Male. Aqua enim stagnans non *agitata* arbores. Et quid hoc ad rem, delphinos pulsasse arbores iam ab aquis *agitatas*? Immo sensus, pulsant arbores sic, ut agitentur, magna vi pulsant: vide ad vs. 32. Noster, VI, 248: *laniata pectora plangens*, plangens sic, ut laniarentur. XX, 591: *refert oblata*, retro dat ut offerantur. Liv. II, 5: *frumenti acervos sedisse in vadis illitos limo*, ita ut illinerentur limo.

304. *Nat lupus* etc.) Quasi hoc mirum esset, lupum mortuum non devorasse oves. Ineptus etiam sarcasmus est in illo, vs. sqq., *non prosunt vires et crura*.

305. *vires fulminis*) vires terribiles, quibus aper omnia vastat. Phaedrus I, fab. 21, 5: *fulminei dentes apri*.

306. *Crura nec oblato* etc.) Scio esse qui *alato* legunt; quod nobis ta-

Quaesitisque diu terris, ubi sidere detur,
 In mare lassatis volucris vaga decidit alis.
 Obruerat tumulos immensa licentia ponti,
 Pulsabantque novi montana cacumina fluctus. 310
 Maxima pars unda rapitur: quibus unda pepercit,
 Illos longa domant inopi ieiunia victu.

Separat Aonios Actaeis Phocis ab arvis,
 Terra ferax, dum terra fuit; sed tempore in illo
 Pars maris, et latus subitarum campus aquarum. 315
 Mons ibi verticibus petit arduus astra duobus,
 Nomine Parnasus, superatque cacumine nubes.

men non probatur. Praesertim, quum, ut recte in suo codice notaverat Gruterus, ipse auctor libro huius operis, ita locutus sit. De Europe nempe: *pavet haec; lituque ablata relictum Respiciat*. Ita hic, cervo ablato, marinis nempe fluctibus. LEM. — *ablato*. Celeritate pedum subducto. LEM. — *Ablato* dupliciter capi potest; etenim *auferri* dicuntur et qui *abripuntur* vi aquarum, et qui *celeri se subtrahunt* fuga, ut Sil. VI, 257; *ablato instantem eludere equo*, ubi vid. Intt.

307. *sidere*) Medic. reliqui, *sistere*. Illud recepit Heins. tum, pro *possit*, *detur*, ex primo Medic. nno Palat. et Bonon. — *sidere*, *considerare*, *insidere* pr. de avibus in terram se demittentibus. — *vaga* poetis dicuntur omnia, quae crebro moventur. Ita et *vagus nauta*.

309. *immensa licentia ponti*) pontus, qui totum terrarum orbem occupaverat. — *nova*, quae inusitata sunt in suo genere: *fluctus novi*, nunquam antea in cacuminibus montium visi.

312. *ieiunia longa*) fumes, *domant*, absumunt, *inopi victu*, inopia victus, victu destitutos: *domare* interdum idem quam interficere, vs. 447; in-

terdum minus est, IX, 75; h. l. de morte lenta.

313. *Aonios Actaeis*) Delrius ad Senec. Herc. Fur. vs. 1161, legit, *Aonios Octaeis*. — *Actaea arva*, Attica, olim *Acte* dicta: vide Steph. in *Axrh.* — *Aonia*, Boeotia, ab *Aonia* sic dicta, qui ante Cadmi adventum illam terram tenebant: vid. ad III, 8. Iam *separat...* *arvis* foret, Phocis interiecta est inter Boeotiam et Atticam; quod est falsissimum. Immo Boeotia separat Phocidem ab Attica. Confugiunt ergo rursus ad hypallagen. At quis Ialem hypallagen ferat! Quis non rideat poetam, qui Batavos inter Westphalos, et Saxones inferiores collocet? Sine dubio ab Ovidii manu fluxit *Octaeis ab arvis*. Nam Phocis sita est inter Ortum montem et Boeotiam. Etiam Ib. 349, pro *Oetaeo* quidam habent *Actaeo*. Posset etiam h. l. legi, *Octaeis ab iugis*.

314. *dum terra fuit*) Valent talia ad commiserationem faciendam. Quum iam vs 291 sqq., lectoribus iuculasset, omnia pontum fuisse, idcirco non debebat nunc his, et vs. 318 semel, repeti.

317. *Parnasus*) Sic lat. scribendum

Hic ubi Deucalion, nam cetera texerat aequor,
 Cum consorte tori parva rate vectus adhaesit;
 Corycidas Nymphas, et numina montis adorant, 320
 Fatidicamque Themis, quae nunc oracula tenebat.
 Non illo melior quisquam, nec amantior aequi

esse, non *Parnassus*, etsi Graeci Παρνασσός, monet Broukh. ad Prop. II, 23, 13. — *Parnassus*, mons Phocidis, duobus verticibus, unde διώρυγος, *biceps* et *bivertex* dicitur, quorum alter Apollini, alter Baccho saecr erat, Lucan. V, 72. Oh altitudinem, qua superat nubes, fere semper nive obsitus est. Schol. Apollon. ad II, 713, et Etymol. M. in Παρνασσός tradunt, quoniam ἡ λαβράξ, i. e. navis Deucalionis parva, hic adhaeserit, inde montem dictum esse Παρνασσός, unde paulatim factum sit Πάρν. Nugae! Nec audiendi sunt alii, qui Deucalionem deferant, vel ad Actaam, ut Hygin., vel cum Servio ad Atho.

318. *Hic ubi Deucalion*) Deucalion, Promethei filius, vir integer ac pius. Vid. Hygin. fab. 153. LEM.

319. *consors tori etc.*) ὁμιλετρις, alibi etiam socia tori aut thalami. — *Adhaerescere*, nunc omnino appellere, quam pr. de navibus dicitur, quae ad scopulos aut in loca vadosa deferuntur, nec inde avelli possunt. Etiam Senec. N. Q. III, 27, de diluvio: *Editisignis quibusque adhaerebant reliquias generis humani.* — *Parva ratis* illa Graecis λαβράξ, rude navigium.

320. *Corycidas Nymphas*) *Corycides* aut *Coryciae* Nymphae, Plisti, Delphorum fluvii, filiae, Corycium in Parnaso autrum inhabitabant, Apollon. Rh. II, 713; Pausan. Phoc. pag. 811, 877 141. Strabo, lib. IX: γυναιμέτατον καὶ κάλλιστον τὸ Κωρύ-

κον Νυμφῶν ἀντρον. Ah hoc diversum Corycium antrum in Cilicia: vide Barries. ad Euripid. Bacch. vs. 559. Has, et reliqua *numina*, quibus mons sacer, adorant. Notanda etiam h. l. est syntaxis, Deucalio cum coniuge *adhaesit*, et *adorant*. Solet enim Noster pluralem ponere, ubi de duobus per praepositionem cum iunctis agit. Bvam. — *Adorant*. Vulg. *adorat*,

321. *Themis*) Aetheris et Telluris filia, iustitiae praeses. tum *oracula tenebat*, responsa dabat petentibus, oraculis praerat, unde *fatidica*, χρηστήριος dicitur. Apollod. lib. I, p. 13: χρησμοδόσους τὸν Θέμειος. Lucan. V, 81: *Quum regna Themis, tripodasque teneret.* — *nunc*, tempore Deucalionis. Loquuntur poetae de rebus praeteritis, ut de praesentibus. Bvam. Prima oraculo Delphico praerat Tellus, postea Themis, tandem Apollo, Pausan. Phoc. p. 809; Schol. Euripid. ad Orest. vs. 163.

322. *Non illo melior*) Recte mores eorum notati; hi enim ipsis causa erant salutis. Iustitia et metus Deorum omnes virtutes complectuntur. Quae de singulis hic praedicantur, ea de ambohus intelligenda. Cf. vs. 327. A Luciano de Dea Syria, Deucalion laudatur ὡς εὐβουλέτης et εὐσεβεύων. — *Metuens Deorum*. Descriptio hominis religiosi: vide Heins. qui copiose hanc locutionem illustrat. Infra V, 100: *aequi cultor, timidusque Deorum*. Liv. XXII, 3: *non modo Patrum maiestatis, sed ne Deorum quidem satis me-*

Vir fuit, aut illa metuentior ulla Deorum.

Iupiter ut liquidis stagnare paludibus orbem,

Et superesse videt de tot modo millibus unum, 315

Et superesse videt de tot modo millibus unam,

Innocuos ambos, cultores numinis ambos;

Nubila disiecit, nimbisque Aquilone remotis,

Et coelo terras ostendit, et aethera terris.

Nec maris ira manet; positoque tricuspile telo 330

Mulcet aquas rector pelagi: supraque profundum

Exstantem, atque humeros innato murice tectum,

Caeruleum Tritona vocat, conchaeque sonaci

tuens. Metus saepe de religione: vid. Cerda ad Virg. Aen. VII, 60.

323. *metuentior*) Vulg. *reverentior*.

324. *stagnare*) stagnum, mare esse. Totus terrarum orbis tectus erat *paludibus*, aquis, et sic stagno aut mari similis erat: *stagnum* pro mari novasse Virgilius Heynio videtur ad Aen. I, 125, ex *λίμνη* apud Homer.

325. *Et superesse* etc.) Hoc melius, quam si uno tantum verum dixisset, duos tantum superfuisse. Ita enim clades utrique sexui illata fortius sentitur. Similis repetitio VIII, 628 sq. Horat. I, Sat. 6, 45 sqq.; Ap. Apollod. et pauci alii servantur in montibus.

327. *Innocuus* idem quod *antea amans aequi*, iustus. — *ambos*, *Burm.* malit his, *ambo*, ne omnes voces h. vs. in *s* desinant. Et dixerunt veteres in *accusat. ambo, duo*.

328. *disiecit*) *Vnus Leid. deducit*, quare *Burm.* mavult *diducit*, ut opp. τῷ *conducit* vs. 572. — *Aquilone remotus*, Ab Aquilone depulsus; est enim Aquilo ventus nubila dissipans, ac seruitatem inducens. LEMAIKE.

329. *Et coelo terras*) Mox *ingeniosae Et coelo... terris*.

330. *positoque* etc.) Hinc quoque Dei interventus res geritur, et aquae spectantur ut milites. — *tricuspile telo*, tridente. *Valer. Flacc. I, 642: trifida hasta*, Anthol. IV, cap. 11, Epigr. 64: τριβλής δόρυ apud Lycophr. vs. 96, terram percutit τριβλήϊ δόρῳ.

331. *Mulcet*) coërcet aquas. *Virg. Aeneid. I, 57, Aeolus mollit animos ventorum; eidem Iupiter dedit mulcere fluctus*, ib. vs. 66.

332. *innato murice*) Ingenitis muricibus vel gerentem humeris ingentis sibi murices et conchas. LEM.

333. *Caeruleum Tritona*) *Caerules* concinnius sit, ut ad humeros referatur. LEMAIKE. — *Tritona*, Recreptai ennit *Triton*, Neptuni filius et tabicem, qui buccinae loco *concham* habet, et quidem *tortilem*, in *latum* etc., h. e. quae ab imo acuta, paulatim fil latior, veluti se in gyrum torquendo: *turbo* enim quidquid, coni instar, ab imo acutum, et in summo latius est. Iisdem et olim Indi buccinarum loca utebantur: v. Mullerus ad Linnei Systema Nat. tom. VI, p. 102 et 515. Ipse Triton ita nascere solebat, ut inferior corporis pars, quae piscem referebat,

Inspirare iubet; fluctusque et flumina signo
 Iam revocare dato: cava buccina sumitur illi
 Tortilis, in latum quae turbine crescit ab imo:
 Buccina, quae medio concepit ut aëra ponto,
 Litora voce replet, sub utroque iacentia Phoebo.
 Tum quoque, ut ora Dei madida rorantia barba
 Contigit, et cecinit iussos inflata receptus,
 Omnibus audita est telluris et aequoris undis;
 Et quibus est undis audita, coercuit omnes.

335

340

sub aqua lateret, superior autem supra profundum exstaret, Humeri tecti erat innato murice. Quum murex genus conchae sit, cuius ex sanguine purpura conficeretur, nonnulli ex h. l. purpureum nobis Tritona fixerunt; quod repugnat descriptionibus reliquorum auctorum, qui cum satis deformem pingunt; vid. Virgil. Aeneid. X, 209, ubi ei *hispidus frons luterum tenuis tribuitur*, i. e. interprete Heynio, ipse hispidus est a fronte usque ad latera, scilicet medium corpus. Rectius igitur de conchis accipitur, quibus superior corporis pars obsita; qualis etiam in monumentis et gemmis apparet. Vide Lipperti Dactyl. I, 64, 72, 76. Nostrum imitatus est Claud. Nupt. Honor. vs. 150, ubi ei tribuuntur vivo *squalentia murice terga*. Infra IV, 724, belluae mariuae *terga cavu super-obsita conchis*, qualia saepe cernuntur balaenarum terga. Pausan. Boeot. pag. 454, narra, veri Tritonis, quem ipse viderit, corpus horrescere tenui squama, *φολέθι λεπτή*. Sed loc. classic. unde alii hauserunt, est ap. Apollon. IV, 1610 sqq. — *conchaeque sonaci*. Ex opinione et religione veterum interpretandum censeat Turneb. lib. II, cap. 21, credentium Tritonem Neptuni buccinatorem canoro immanique clamore aquas increpare et tan-

quam auritas vocare, quae eius imperio consueverint parere. LEM. — *sonaci*. Vulgo *sonanti*; unus *tonanti*; solent haec inter se permutari et confundi; vide Barth. ad Claud. Nupt. Honor. et Mar. vs. 133. Etiam Apul. Metamorph. IV, Tritoni tribuit *sonacem coucham*.

335. *cava - tortilis*) Duo epitheta uni nomini addita, quod non magnopere probatur.

336. *Tortilis*) *Retorta* in latitudinem. — *Quae turbine crescit*. Quae ab ore angusto incipit et in amplum desinit ad turbinis similitudinem. LEM.

337. *concepit ut aëra*) inflata est, quemadmodum vela concipiunt ventos, prunae avium auras; ut, quando. Generaliter loquitur, nam seq. *Tum quoque*. Hoc non animadvertit ipse Burm.; alioquin non commendasset lect. *patentia*.

338. *voce, sonitu*. *For*, ut *φωνή*, omnis sonus: vide Burm. De buccina etiam Virg. Aeneid. VII, 519. — *sub utroque etc.*: litora orientalis et occidentalia. — *iacentia*. Pro *iacentia* duo *latentia*; unde Burm. conj. *patentia*, quod bene dicatur de terris autem aqua tectis.

339. *madida etc.*) Graphice additum, quorum barba rorabat. Vtrum-

Iam mare litus habet; plenos capit alveus amnes;
 Flumina subsidunt; colles exire videntur;
 Surgit humus; crescunt loca decrescuntibus undis: 345
 Postque diem longam nudata cacumina silvae
 Ostendunt, limumque tenent in fronde relictum.

Redditus orbis erat: quem postquam vidit inanem,
 Et desolatas agere alta silentia terras,
 Deucalion, lacrymis ita Pyrrham adfatur obortis: 350
 « O soror, o coniux, o femina sola superstes,

que dicitur, *canere receptui*, et *receptum*, aut *receptas*. — *coeruit*, in suum locum redire coegit.

343. *Iam mare etc.*) Hic locus laudem meretur a brevitate, quae rei celeritatem bene exprimit. Ei etiam accommodata orationis forma, quae brevibus membris constat. — *plenus capit etc.* Aquae ita decreverant, ut alvei iam *plenos*, integros, fluvios ripis suis continere possent. Saeper coniecturam, *planos*, recte improbat Barm.; sed nec ipsius interpretatio h. l. convenit: « redacta intra ripas flumina, tamen plena fuerunt, non exsiccata ». — *plenos*, Saepper, conj. *planos*.

344. *Flumina*) omnino aquae. — *videntur*, cernuntur. — *Surgere* eleganter dicuntur quae, subsidentibus iis, quibus adhuc tecta fuerant, conspici incipiunt. Vide nos ad Plin. VI, ep. 16, 14. — *crescunt*. Bene etiam: plura et ampliora in conspectum prodeunt. Silius XV, 215, de eo, qui propius accedit ad urbem, *admonta eresebant cultiva gressu*. Contra apud Claud. XXXIII, 189: *Totaque decrevit refugio Trinacria visu*. Heins. malebat *Flumina subsidunt*, contra poetæ consilium.

347. *limumque in fronde*) Oblimatae et lululenta reliquiebantur fron-

des arborum, propter aquam per alluviones necessario turbatam foedatamque. LEM. — *fronde*. *Frondem* Rod. non debebat de foliis capere, 'erant enim *nudata* cacumina, sed de ramis.

348. *Redditus*) restitutus erat in pristinam formam. Pomp. Mela I, 9, 32: *Nilus se sibi reddidit, rursus alveum suum sequitur*.

349. *Et desolatas agere alta silentia terras*. Hic versus mira et rara apud Ovidium imagine vocum excellit. — *desolatas terras*. Destitutus hominibus et amantibus. Virgil. Aen. lib. XI, 367: *Lugentes et desolavimus agros*. LEM.

350. *obortis*) prorumpentibus; *oboriri* enim dicuntur, quae prorumpunt, superveniunt.

351. *O soror*) Adfectus harum hominum non poeta describit, sed, quod melius, Deucalionem in sinu coniugis effluentem fingit. Quam nihil acceptius sit homini hominum societate, primum iactura sui generis gravissime eius animum commovere debebat. Tum, si cui ex omni societate non nisi unus supersit socius, is ei quasi Deus videtur, praesertim si arctissimis ille sanguinis ei et amoris vinculis sit innectus. Ex his et aliis quibusdam composita oratio. Iapeti filii fuerunt *Prometheus* et *Epimetheus*.

Quam commune mihi genus, et patruelis origo,
 Deinde torus iunxit; nunc ipsa pericula iungunt:
 Terrarum, quasquunque vident occasus et ortus,
 Nos duo turba sumus: possedit cetera pontus. 355
 Nunc quoque adhuc vitae non est fiducia nostrae
 Certa satis: terrent etiamnum nubila mentem.
 Quid tibi, si sine me fatis erepta fuisses,
 Nunc animi, miseranda, foret? quo sola timorem
 Ferre modo posses? quo consolante doleres? 360
 Namque ego, crede mihi, si te modo pontus haberet,
 Te sequerer, coniux: et me quoque pontus haberet.
 O utinam possim populos reparare paternis

Prometheo ex Pandora (quam Trielin. ad Pindar. Olymp. IX, facit Epimethei coniugem) natus est Deucalion. Epimethei filius fuit Pyrrha. Sic intell. quo sensu sororis vocab. h. l. capiemus sit. Ipse mox commentatur in haec nomina, quod tamen, in tanto quidem dolore, iusto argutius videtur.

353. *ipsa pericula*) Validissimum vinculum, naturae sorte, cognationis lege, coniugii foedere firmitus: *συνάγει γὰρ καὶ ἐχθίστους ὁ νόμος πόθος*. Arist. Polit. V. Lat. — *iungunt*, non est, ut Ciofan. putabat, cariorem reddunt, sed sociam faciunt.

355. *Nos duo turba sumus*) Infra VIII, 638: *Tota domus duo sunt*. Propert. I, Eleg. 2, 13: *Tu mihi sola domus*. Expressit Nostrum Senec. Troad. 506: *Turbae, quae simul super, Tinnulus, puer, captiva, — possedit, devoravit*.

358. *Quid tibi*) In hoc et seq. vs. terrimus atque amantissimus sensus. — *Quid animi*, bona locutio, ut docet Heins.: quem animum habitura esses, quid mensura. — *fatis*, diluvio fatali.

359. *animi*) Cod. Reg. 8000 et 8001, Olrecti dictus, habent *animus*, 360. *quo consolante doleres?*) quis te dolentem consolatione erigeret?

361. *modo*) Codd. Reg. 8000 et 8001, *quoque*, quod praetulerim, etsi infra repetitur; nam has repetitiones verborum amat Noster. Lat. — *si te pontus haberet*. Ex Virg. Aen. VI, 362: *nunc me fluctus habet*. Nempe locus habet eum qui ibi mortuus iacet aut natat. Claudian. VIII, 93: *Hanc Alpes, hunc pontus habet*. Horat. I, Od. 18, 2.

363. *O utinam* etc.) Votum perquam aptum huic tali tempori, atque Promethei filio proprium. — *possim*. Codd. nostri *possem*. — *reparare*. Alii *formare*, *recreare*, *renovare*; quae Buem. omnia a glossatoribus iusta existimat. — Bene *reparare* ex Nostris Codd. RR. — *paternis*. Prometheus, Deucalionis pater, dicitur hominum imagines e luto finxisse, atque has igne coctas surrepto animasse; vel quia rudes homines ad civilem vitam revocavit; an quod primus aut na iuvenere statuas et simulacra fingendi. Lat.

Artibus, atque animas formatae infundere terrae!
 Nunc genus in nobis restat mortale duobus, 365
 Sic visum Superis, hominumque exempla manemus.
 Dixerat, et flebant: placuit coeleste precari
 Numen, et auxilium per sacras quaerere sortes.
 Nulla mora est; adeunt pariter Cephisidas undas,
 Vt nondum liquidas, sic iam vada nota secantes. 370
 Inde ubi libatos irroravere liquores

364. *infundere*) Virg. Aeneid. VI, 276: *infusa per artus Mens*.

366. *Sic visum Superis*) gemitus sollemnis in rebus adversis. — *exempla*, copiae, ut vulgo dicimus.

368. *flebant*) Hoc unum poterat Pyrrha mulier. Miseris unicuique per-
 fugium. — *Coeleste numen*. Sed haec de Themidis oraculo consulto propria Nostro sunt. Apud Apollonem a Iove Phyxio, cui sacra fecerant, lapides iacere iubentur. Similiter ap. Hygin.

368. *per sacras sortes*) per oraculum. Oracula enim olim per *sortes*, *ψήφοις*, *ἑρμίσ*, edebantur: Cic. Div. II, 33; Schol. Callim. ad h. Apoll. 45.

369. *Cephisidas*) Nostri codd. *Cephisidos*. Cephisus Lilaes profluens Phocidem et Boeotiam irrigat. Pausan. Phoc. pag. 882. Ab Homero h. Apoll. 240, vocatur *καλλιπρόπος*, ob aquam limpida.

370. *Vt nondum*) Vulgo *Et nondum* — *sed iam*. Vtrum ut placuit Thuan., *sic* usus Medic.; unde lectionem nostram composuit Heinsius, quae etiam Gronov. placuerat. Obre-
 citi Codex 8001: *Iam nondum*. Alter Reg. 8000: *Et nondum* — *sed iam*. — Nunc autem *nondum liquidas*, limpidas, erat, multum adhuc limi secum ferebat; sed tamen *iam vada nota* *accubant*, alveorum solum rursus seque-

batur. *Vt* — *sic* amat Noster pro *quidem* — *sed*: cf. vs. 404; XIV, 509. — *Vadum*, omnis locus, per quem aqua vadit, aut in quo aqua continetur, fons, puteus, fluvius, mare, aut, ut h. l. alveus: vide Gronov. Observ. I, 19. — *secantes*, sequentes, quod MSS. quidam ex glossa habent: *secare viam*, *τετρατεν ὁδόν, ἀδραξ, θαλάσσαν*, sollemnes poetarum locutiones, metaphoram ab aratro petita. — *nota*, consueti: *nota* dicuntur, in quibus solet aliquis versari, currere etc.: infra III, 239: *nota inga*. Horat. I, Od. 2, 10: *nota sedes columbarum*. Mart. IV, 415, *notis fugientia flumina ripis*. Ceterum ad hoc flumen olim erat Themidis oraculum: Plin. H. N. XXXI, 11. Hinc aqua Cephisi *fatidica*, Lucan. III, 175.

371. *Inde ubi libatos*) Non solum sacra facturi (Liv. I, 45), sed etiam templum ingressuri (Hippocrat. de Morbo sacro, cap. 4, pag. 329), illustrare se, *περιπράξισθαι*, solebant, ne impuri accederent ad Deos. Fieri autem haec lustratio solebat cum aliis rebus, tum aqua, quae *ros* et *δρόσος* (vide Valken. ad Eurip. Hipp. pag. 180) dicebatur, in primis aqua viva scil. fluviali (Virg. Aeneid. II, 719; IV, 635), quia fontibus et fluviiis sanctitas quaedam inesse credebatur. Neque vero manus tantum lavabant

Vestibus et capiti, flectunt vestigia sanctae
 Ad delubra Deae: quorum fastigia turpi
 Squalabant musco; stabantque sine ignibus arae.
 Ut templi tetigere gradus, procumbit uterque 375
 Pronus humi, gelidoque pavens dedit oscula saxo.
 Atque ita, « Si precibus, dixerunt, numina iustis
 Victa remollescunt, si flectitur ira Deorum;
 Dic, Themis, qua generis damnum reparabile nostri
 Arte sit? et mersis fer opem, mitissima, rebus. » 380

(Fast. IV, 777) et caput (infra VII, 189), sed etiam *vestes*: Homer. Od. 4, 659; et Tibull. II, Elrg. 1, 13: *pura cum veste venito*, — *libatos*, manu leviter haustos. Virg. Aen. VI, 230: *rore levi spargens sociis*. — *liquores*. Aqua flueus qua se lustrabant templum ingressuri. LEM.

373. *Ad delubra*) Templis magnificentiae causa addebantur *fastigia* et *gradus*. De *fastigiis*, vid. ad II, 3. Exornari admodum solebant.

374. *Squalabant musco*) Intelligitur autem *muscus marinus*, *lucus*, *ῥόζον Σηλάσπιον*: vid. Brodaeus ad Theophr. Plant. pag. 411; Senec. Hipp. 1041: tauri e mari prodeuntis pectus *musco tenaci vires*. — *Squalere*, omnino olidum esse. Virg. Georg. IV, 91: *maculae squalentes uero*. Sed Gesner, ad Quintil. I, 2, 18 defendit *Pallebant*, quia *pallere* reconditiorem significationem habet, ut situm indicet, quem corpora contrahunt a quiete, humore admissio. Non male; praesertim quum tot codd. auctoritas accedat. Atque *pallor* etiam plantis variis tribuitur; Virg. Ecl. III, 39: *edera pallens*. Cul. 142: *viridi pallore corymbos*. Et haec duo saepe confusa sunt. Virg. Aeneid. VIII, 197: *ora pullida tabo*, ubi unus *squalida*, ut Noster II, 760, dixit *squalentia tabo*.

— *Squalabant*. Libri veteres constanter *Pallebant musco*. Sed alterum restituit Heins. — Nostri quoque codd. 8000, 8001, *pallebant*: nescio cur hanc lectionem non restituerint; nam apta videtur. LEM.

375. *tetigere gradus*) Iam quum templum plerumque in loco edito, *πυθωγῶν* dicto, aedificarentur, quo melius conspici possent, *gradus* etiam iis addebantur, qui vel totum templum ambibant, vel ianuis solis adhaerebant; in iisque sedere plura solebat. Dencalionis tamen tempore talia ornamenta novum erant templis; et oraculum illud forte in antro sedem habebat.

376. *pavens dedit*) Quasi praesente numine, horrore quodam perfusi et venerabundi. LEM.

377. *Atque ita*) nunc esse voventis formulam, contendit Burm. ad VII, 510. Fullitur. Potest hic quoque, ut vs. 228, accipi, quo facto, tum. — *Si* etc. Talis conditio plerumque precibus praemittitur, ut 545, et VII, 615; Virg. Aeneid. II, 689. In his *si*, est quoniam. — *mersis rebus*, miseriae nostrae, forte cum respectu ad diluvium. Virg. Aen. XI, 335: *rebus succurrite fessis*. Tibull. II, 5, 21: *tripidis petere oracula rebus*. Noster I Trist. 4, 35: *rebus succurrite lapsis*.

Mota Dea est; sortemque dedit: « Discedite templo;
 Et velate caput, cinctasque resolvite vestes;
 Ossaque post tergum magnae iactate parentis. »
 Obstupuere diu, rumpitque silentia voce
 Pyrrha prior, iussisque Deae parere recusat: 385
 Detque sibi veniam, pavidore rogat ore; pavetque
 Laedere iactatis maternas ossibus umbras.
 Interea repetunt caecis obscura latebris
 Verba datae sortis secum, inter seque volutant.
 Inde Promethides placidis Epimethida dictis 390

382. *cinctasque resolvite*) Duo Hein-
 sii et unus Moreti *cinctasque recingite*,
 quod adblauditur Burm. ut ex more
 Ovidiano dictum. At non sic Ovid.
 verba repetit Gebhard. I, Crep. 2,
 malebat, *cunctasque recingite*. Veteres
 quum rem sacram pergerent, *caput*
 totum, praeter os, *velamine* quodam
 aut amictu operiebant, ne forte res
 mali ominis eos turbaret. Virg. Aen.
 III, 405 sqq., ibique Heyn. et Er-
 nesti Juv. Cic. in *velatus*. Iidemque
vestes cinctas resolvabant, zona soluta,
 quia in sacris nihil religatum esse de-
 bebat.

383. *Ossaque post tergum*) Cf. ora-
 culum Tarquinius et Bruto datum,
 Liv. I, 56; unde Nostrum hanc sor-
 tem suasisse putat Murel. Varr.
 Lect. X, 11. Male, quia Ovid. hoc
 oraculum non finxit, sed a Graecis
 traditum accepit. Sed melius est, quod
 idem ibidem monet, lapides etiam
 Tragicis dici γῆς ὄζυζ.

384. *rumpitque silentia voce*) Redi
 ad lib. I Art. Amat. vs. 329. LEM.

385. *Pyrrha prior*) quia muliebrem
 religionem inprimis tunc oraculum of-
 fendere debebat. Denecation contra
 mox solentius insignior reperitur. Læ-

dere cineres et ossa maiorum summum
 scelus, Phocylid. vs. 95 sqq.; Horat.
 A. P. 471.

386. *pavetque*) Grinor. *snadebat*
canetque, quia modo praecessit *pavi-*
do. Mihi vero non satis grave videtur
 pro re proposita; itaque malim aut
 cum Vossio *timeatque*, aut cum Arun-
 del. *timido ore*, quod posterius et
 Heins. placebat.

387. *umbras*) Animas, quas lardi
 credebat antiquitas, illata cadaveri-
 bus aut tumulis iniuria. LEM.

388. *caecis obscura latebris*) Duo,
obscuris caeca. Nostri vero, *caecis ob-*
scura. — *obscura*, ob ambiguitatem,
 quae non facile perspicui poterant. Se-
 nec. Oedip. 92: *Sphingia caecis verba*
nestentem modis. Cicero. Div. II, 54,
 de auctore librorum Sibyllinorum,
adhibuit etiam latebram obscuritatis.
 Alibi *ambages* de oraculis. — *solutare*,
 ut *agitare*, de deliberaute et cogitan-
 te, Virgil. Ecl. IX, 37.

390. *Inde Promethides*) Cod. Reg.
 8000, *hunc Promethiades*. Item Cod.
 Obrecti, et haec lectio mihi aridet.
Promethides, Denecation Promethei
 filius. *Epimethida*, Pyrrham, Epime-
 thei filiam. LEM.

Mulcet; et, « Aut fallax, ait, est solertia nobis,
 Aut pia sunt, nullumque nefas oracula suadent.
 Magna parens Terra est: lapides in corpore terrae
 Ossa reor dici: iacere hos post terga iubemur. »
 Coniugis augurio quamquam Titania mota est, 395
 Spes tamen in dubio est; adeo coelestibus ambo
 Diffidunt monitis! Sed quid tentare nocebit?
 Discedunt, velantque caput, tunicasque recingunt;
 Et iussos lapides sua post vestigia mittunt.
 Saxa (quis hoc credat, nisi sit pro teste vetustas?) 400

391. *Mulcet*) *Mulcere*, animum addere, solatio erigere. Quae valent ad confirmandum animum, ea *placida* poetis dicuntur. — *solertia* cernitur in indagando vero. Lucret. V, 1355: *solertius est multo genus omne virile*. Pontanus nobis male de utroque capiebat.

392. *pia sunt*) Jac.—a—Crace verba *pia* — *suadent* signis parentheseos includenda censet; quod et Lenzio placet. Mihi altera interpunctio melior videtur, ex qua Deucalion verbis *aut fallax* — *suadent* Pyrrham attentam reddit, et pavoris nullam esse causam monet; tum sententiam ipsam proponit. Hoc multo convenientius est sermonibus hominum.

393. *Magna parens* etc.) Respexisse ingeniosissimum poetam opinatur Muretus, lib. X Var. Lect. cap. 2, ad Historiam Rom. Liv. lib. I, quum regis adolescentibus responsam esset, cum regnaturum Romae, qui matri osculum prius tulisset: Brutus e navi descendens simulato casu terram osculatus est, etc. Vetus idem Grammaticus de eo qui ad lapidem offensus, dixit: ὅς ὀρτοῖσιν ἐγχευόμενός τῷδα. Quae etiam valet analogia in veuis terram de aqua et metallis. LEM.

395. *augurium*) interpretatio oraculi. Sic et apud Cic. ad Div. VI, 6. — *monitis*, oraculis; nam *monere*, proprie de divinationibus. Vid. Heins. ad XIII, 216. — *Titania*. Pyrrha, lapeli Titanis neptis. LEM.

397. *nocebit*) Codd. Reg. 8000, *nocebat*.

398. *Discedunt*) Heins. ex Florent. primo Palat. et aliis quatuor, *Descendunt*. Ego vero revocavi *Discedunt*; etenim de industria poeta hic repetit ipsa Themidis verba vers. 381 seqq.

400. *vetustas*, gravis testis Veteribus. Fast. IV. 203. Quinctil. Inst. XII, 4, 2, monet poetarum signa *vetustatis fide* tuta esse. Iude pendit omnis mythologia. Locus sequens loquacitatis vitio rursus laborat: saxa ponunt duritiem, molliuntur, mollita ducunt formam, crescunt, fiunt mitiora, denno accipiunt formam; sed obscuram tantum, nec adhuc manifestam, nec exactam etc. Remota illa loquacitate, comparatio cum *marmore* coepto probabilis est. — *mora*, duntaxat; vid. Freinsheim. Ind. Flor. h. v. Mor vs. 421, sic est *morando ducere formam* ut *ducere colorem* et alia.

Ponere duritiem coepere suumque rigorem,
 Mollirique mora, mollitaque ducere formam.
 Mox, ubi creverunt, naturaque mitior illis
 Contigit, ut quaedam, sic non manifesta, videri
 Forma potest hominis; sed uti de marmore coepto 405
 Non exacta satis, rudibusque simillima signis,
 Quae tamen ex illis aliquo pars humida succo,
 Et terrena fuit, versa est in corporis usum:
 Quod solidum est, flectique nequit, mutatur in ossa:
 Quod modo vena fuit, sub eodem nomine mansit. 410
 Inque brevi spatio, Superiorum numine, saxa
 Missa viri manibus faciem traxere virilem;
 Et de femineo reparata est femina iactu.
 Inde genus durum sumus, experiensque laborum;
 Et documenta damus, qua simus origine nati. 415

401. *duritiem*) Obr. Cod. *duritiām*.

405. *coepto*) Cod. Obrect. *coep̄ta*.
 Item Cod. Reg. 8000.

406. *Non exacta satis*) Exculta,
 perfecta. LEM. — *rudia signa* possunt
 esse nondum elaborata satis. Sed, ne
 idem ter dicat, non male rudis anti-
 quitatis signa intelliges.

408. *corporis*) *corpus* nunc caro, ut
 IV, 443, et *in corporis usum*, in cor-
 pus; sic VIII, 246: *serrae usus*. Virg.
 Georg. II, 466: *usus olivi*. Horat. III,
 Od. 1, 42: *purpureum usus*, ubi iam
 hoc comparat cum graece. χρῆμα.

410. *Quod modo*) Codd. Nostri
 duo, *Quae vero*. Non male certo et
 forte concinimus. LEM.

411. *numine*) vi et potentia. Idque
 efficacius, quam aliorum *manere*.

412. *faciem trahere*) Paulo ante
formam docere, et 421 *faciem capere*.
 Ita autem *trahere figuram* III, 399.
ruborem ibid. 482. *colorem* II, 236.

calorem XI, 305. — *virilem* dedit
 Heins. ex uno suo et uno Mediol. pro
virorum. Ibid. *traxere*; unus Heins.
sumpsere; alii *ceperere*; quae omnia eo-
 dem videntur. — Nostri quoque Codd.
 duo habent *traxere virorum*.

414. *Inde genus durum*) habet a
 Virgil. Georg. I, 43. Si Graecos an-
 dimus, ipsum vocab. λῆξ a nomine
 λῆαξ, lapis, fluxit; vide Munke. ad
 Hygin. Fab. 153. Hic lusus etymolo-
 gicus originem hinc fab. dedisse vi-
 detur, quam alii ex opinione illa or-
 tam putant, praecatos homines e saxis
 et arboribus natos. Homer. Od. T,
 163, ubi vid. Clark. Virg. Aen. VIII,
 315. *Experiens laborum*, πολυτάλμων,
 qui multos labores suscipere et tole-
 rare potest. Et profecto tale animal
 homo est. Humana enim natura per
 integrum non raro saeculum, quot
 quaque varios labores tolerat! Sub
 omni coelo, quibusvis alimentis sus-
 tentatur et viget.

VI. Cetera diversis tellus animalia formis

Sponte sua peperit; postquam vetus humor ab igne
 Perculuit Solis, coenunquē udaeque paludes
 Intumuere aestu; secundaquē semina rerum,
 Vivaci nutrita solo, ceu matris in alvo
 Creverunt, faciemque aliquam cepere morando.

(37)

416-451. *Cetera diversis etc.*) Humanum igitur genus e lapidibus restitutum erat; cetera animantia e limo, solis aestu calefacto, paulatim procreabantur, in quibus *Pyhon*, serpens magna et terribilis, quam *Apollo* sagittis confregit, in eiusque rei memoriam ludos *Pythios* instituit. Cf. Homer. b. Apoll. vs. 300; Callimachi. b. Apoll. 100, in Del. 91; Apollod. Biblioth. lib. I, 4, 1; Hyg. fab. 140. Fabulam iam Veteres varie interpretati sunt. Macr. Saturn. I, 17, censet Apollinem in prima infantia bellum caefecisse. Alii, ut Ephorus apud Strab. lib. IX, putant Pythionem fuisse tyrannum, *χαλάρῳ ἀνδρῶν, ἐπὶ κλέντῃ δὲ ἀράσσοντα*. Ceterum cum hoc Pythone Rufinum comparat Claudian. Praef. in Rufin. De origine animalium e limo, in quo rursus sequitur sententiam eam, quae ab Aegyptiis ad Graecos pervenerat, vide Diod. Sic. tom. I, pag. 11. His enim persuasum erat, in principio rerum omnia animantium genera sic, ut hic describitur, e limo procrepsisse; postea vero terram, quam indurasset, non amplius suffecisse gignendis maioribus animalibus. Bahuisse autem eam olium hanc vim probabant inde, quod post inundationem Nili, ex limo calefacto gignatur incredibilis murum multitudo, de quibus cf. Macrobi. Saturn. VII, 16, et Pomp. Mel. I, 9, 25. Etiam Aristot. H. A. V, 19, placet, nasci animalia ex aqua et solis

calore, vento adiuvante. Talem procreationem describit Lucret. V, 793-815; quem loc. cum hoc nostro conferas. Neque mirum est, cupide nostrum haec arripuisse, iisque immutatum esse, ad Pythonis originem expediendum, quem alii tantum terigeum vocant. — *diversis animalia formis*, diversa animalium genera, quorum discrimen *forma* maxime sit conspicuum.

417. *Sponte sua*) sine semine animali, nec intercedente opera Dei aut hominis alienius. — *vetus humor*, aqua ab eluvione in locis depressis relicta: ab causam exprimit, per quam fit aliquid, ut mox 431, IV, 282, *satos ab imbri*.

418. *Perculit*) Multi *Incaluit*, Medic. *praevaluit*. Nostri vero Codd. *perculuit*.

419. *Intumuere*) veluti mulieres gravidae. Eandem comparatio VII, 126, et Lucret. V, 805 sequ. : *crecebant uteri terrae radicibus apti*. — *semina rerum*, prima animalium stamina.

420. *Fovax*) h. l. quod vitam dat. Raro ita occurrit. Terra autem humore quodam lacti simili foetus illos alebat ex mente Lucret. d. l. Cf. Lucret. Iustit. II, 11.

421. *faciem aliquam*) formam expressam animalis cuiusdam : *Homini faciem sumere* est VII, 126. — *aliquam*, Obr. Cod. *ahum*.

Sic ubi deseruit madidos septemfluus agros
 Nilus, et antiquo sua flumina reddidit alveo,
 Aethereoque recens exarsit sidere linus;
 Plurima cultores versis animalia glebis 425
 Inveniunt; et in his quaedam modo coepta, sub ipsum
 Nascendi spatium; quaedam imperfecta, suisque
 Trunca vident numeris: et eodem in corpore saepe
 Altera pars vivit, rudis est pars altera tellus.
 Quippe, ubi temperiem sumere humorque calorque, 430
 Concipiunt; et ab his oriuntur cuncta duobus:

422. *septemfluus Nilus*) Exemplo declarat, reliqua animalia ex terra sponte fuisse orta; Nilus autem fluvius, singulis quibusque annis Aegyptum inundans, fecundam non solum frumentorum, sed variorum quoque animalium tam reddit. Septemfluus ideo dicitur quod septem ostiis in mare erumpit. LEM. Noster, lib. V, 187, *septemplex*; et Virgil. Aen. VII, 800, *septemgeminus*. — antiquo, quem, ante inundationem, sequebatur. Vid. supra ad vs. 116. Pomp. Mela I, 9, 32: *ubi Nilus se sibi reddidit*.

424. *Aetherium sidus*) sol in aethere suspensus. Eurip. Electr. 465: *ἄστρον αἰθέριον ὕψος*. — *linus*, quem Nilus ex Aethiopia solum fert. Vid. Senec. Nat. Quaest. IV, 2; et *Fermischte Beytraege zur physic. Erdbeschr. Brandenburg*. 1773, pag. 64-83.

426. *Inveniunt*) Disputant interp. unde pendeant verba *sub ipsum nascendi spatium*. Referenda sunt ad verb. *inveniunt*; sic nulla difficultas. — *coepta*. Pro quo Rg. 8000 habet, *nata*. Obrect. *coepta*; sed supra *nata*, a sec. m.

428. *numeris*) Obrect. Cod. *humoris*. — *suis trunca numeris*, quibus

deest numerus earum partium, quae perfectum et absolutum animal efficiant. Hae ubi adsint, res est *omnibus numeris absoluta*. Etenim numeri sunt partes, quarum numerus requiritur, ut res aliqua perfecta sit: vid. Ernesti Clav. Cic. h. voc. Conf. infra VII, 126; Pomp. Mela d. l.: « Per humentes canapes quaedam nondum perfecta animalia, sed tum demum accipientia spiritum, et ex parte iam formata, ex parte adhuc terrena visuntur ». Lucret. V, 838: « Orba pedum partium, manuum viduata vicissim, Multa sine ore etiam etc. » Totum autem somnium iude est: Quum ranae in paludibus ovula deponere soleant, quae deinde colore et huiusmore excluduntur, error inde natus est, ranas nasci ex limo XV, 375, idemque error mox traductus ad alia animalia.

430. *Quippe ubi etc.*) Laudat hos versus et suo modo explicat Lactant. Inst. Div. II, 9, 15 seqq. Cum his duobus Aegyptiorum principis comparare Valk. Diatrib. in Eurip. pag. 54, iubet Anaxagorea de Aethere et Terra, quippe ex eodem fonte ducta. — *temperiem sumere*, temperari.

431. *ab his*) horum intervoluti.

Quumque sit ignis aquae pugna; vapor humidus omnes
 Res creat, et discors concordia foetibus apta est.
 Ergo ubi diluvio tellus lutulenta recenti
 Solibus aetheriis, altoque recanduit aestu;
 Edidit innumeras species; partimque figuras
 Retulit antiquas; partim nova monstra creavit.
 Illa quidem nollet, sed te quoque, maxime Python,
 Tum genuit; populisque novis, incognita serpens,
 Terror eras: tantum spatii de monte tenebas!

433

440

432. vapor) non est *der Dampf*, ut Rod. vertit, sed calor, ut III, 152 et alibi. — foetibus, animalibus procreandis.

433. discordi concordia mundum constare, multi philosophi et poetae censuerunt. Conf. Horat. Epist. I, 12, 19; Manil. I, 141, ubi discordia concors. Empedocles, praeter quatuor elementa materialia, statuit duo operantia, *philos* et *stratos*: concordiam et discordiam. Diog. Laërt. in Empedocle

435. alto) Burm. ex uno Sprotii almo receperat, quia *almum* quodcumque alit et auget. Caeteri constanter altoque, quod nos revocavimus, quia melius convenit solibus aetheriis. — altus, sole in alto coelo effectus. — recanduit. Vide ad XII, 12; Plin. Pan. 30: Aegyptus alto pulvere incanduit, ubi vid. Schwarz.

436. species et figuras) animalia. Vid. ad vs. 1.

437. Retulit) iterum creavit. — monstra, τέρατα, dicuntur, ut omnes res inauditae et mirae, ita etiam ferociterribiles. Lucret. d. l.: Multaque tum Tellus etiam portenta creare conata est. Etiam apud Horat. I, Od. 2, 6: nova monstra. — Monstra dicuntur etiam ἀνύχματα: tanquam res novae, et sine more occurrentes.

438. nollet) Nempe sine sua voluntate, elementis ita operantibus, hoc portentum peperat. — Python. Α πύθων; calculationis enim putredinem a diluvio gravem Sol radiorum, tanquam sagittarum, ictu attenuavit exsiccavitque. LEM. — Pythonem hunc Homer. li. Apoll. vs. 302 vocat ζατρεφία μεγάλην, τίρας ἄγριον; Apoll. Rhod. autem II, 708, δελφύτην πύθων, quod Spanheim. in δελφύτην mutandum censet ex Tzet. ad Lycophr. pag. 43. Inde Apollo dictus creditur δελφύτης.

439. Incognita) femininum praetulit Burm., quia Schol. Apollon. ad II, 708, tradit, hanc draconem dictam esse δελφύτην genere feminino. — incognita habent Bernens. Neapol. et decem alii. Caeteri, incognite.

440. Tantum spatii) Apud Callim. vs. 93, Parnasum implicat novem orbibus, et apud Stat. Theb. I, 563, interfectus occupat spatium centum iugerum. — de monte maluit, quam montis, ut concursus duorum genitorum vitaretur. — de monte, Parnasum montem teuebat, ibique vel oracula edebat, vel secundum Apollod. oraculum custodiebat: nam dracones saepe custodes locorum erant. Vid. ad III, 31. Et tripodes in nummis multi circumvoluti draconibus con-

Hanc Deus arcitenens, et nunquam talibus armis
 Ante, nisi in damis capreisque fugacibus, usus,
 Mille gravem telis, exhausta paene pharetra,
 Perdidit, effuso per vulnera nigra veneno.
 Neve operis famam possit delere vetustas,
 Instituit sacros celebri certamine ludos,
 Pythia de domitae serpentis nomine dictos.
 His iuvenum quicumque manu, pedibusve rotave

415

spiciuntur, quia draco aptum ad sanguinis animal. Vid. Spanhem. ad Callimachi h. Del. 91.

441. *Hanc*) Obrect. Cod. 8001, hunc, ita ut referatur ad Pythonem, quem supra masculino genere posuit. — *arcitenens*. Apollo τοξότροπος, τοξότρος, praeses sagittariorum et auctor artis sagittandi: vid. Macrobi. VI, 5. Inter Latinos Naevius primus hoc nomine usus. — *et nunquam*. Quoniam et ante nunquam molestum est, propterea Heyn. ad Tibull. Obs. IV, 1, 39, suadet non unquam.

442. *in damis*) in damas. Sed Apollo feras figens apud alios scriptores non occurrit.

443. *Mille gravem*) Male Heins. et Zinzerling. praeferebant gravi, quod Pont. et Burm. improbarunt. — *gravem*, gravatam, onustam, plenam. Vid. Freinsheim. ad Flor. III, 5, 18. Et omnino *gravis*, qui gestat aliquid: XIV, 628, *iaculo gravis dextera*. — *Mille telis*. Statius V, 532, dicit *arundineum centeno vulnere silvam vexisse*.

444. *nigra*) vel quia serpentes ipsi poëtis nigri dicuntur, vel quia inde nigrum venenum profluebat. Ita Virgil. Aen. IX, 700, *atrum vulnus*; et apud nostrum, *calidum et fervidum vulnus*.

445-46. *Neve operis* etc.) Antiquissimis temporibus rerum memorabi-

lium memoria ludis institutis servari solebat. Hos ludos Diomedes primus instituisse in honorem Apollinis credebatur: vid. Pausan. Corinth. pag. 186. Per breve tempus nono quoque anno celebrati, renovati sunt ab Amphictyon a. ut. Olymp. 48, et quarto quoque anno habiti: Pausan. Phoc. pag. 813. Celebrabantur autem non procul ab urbe Crissa, quae inde Pytho, postea Delphi dicta est. — *sacri*, quoniam in honorem Dei celebrantur. — *celebri certamine*, in quibus totius fere Graeciae confluxus. Hi ludi a *domito Pythone* Pythia dicebantur. Apud Clement. Alex. Coh. ad Graec. pag. 41, vocantur πινυγυρας ὄργαι. — Sciendum est apud Graecos nobilitate fuisse quatuor ludorum genera, Olympicos, Pythios, Isthmicos, Nemenseos, de quibus Pausanias lib. III, cap. 3; Natal. Com. lib. V, cap. 12 et 34; Scalig. Poët. lib. I, cap. 23. LEN.

447. *de domitae*) Obrecti Cod. *pro domitae*, alter vero *perdomitae*.

448. *manu*) pugilatu, πυγμαίη, et lucta, πάλη. — *pedibus*, cursu, δρόμου. — *rota*, quadrigis et bigis adde *corminibus* et *instrumentis musicis*. Vide Pausan. pag. 813 seqq.; et add. Potteri Archaeol. graec. tom. I, pag. 985 sec. ed. Rumb. Saltatione quadam Apollinis pugna cum Pythone, et instrumentis musicis huius sibilus ex-

Vicerat, aesculeae capiebat frondis honorem;
Noudum laurus erat; longoque decentia crine
Tempora cingebat de qualibet arbore Phoebus.

450

VII. Primus amor Phoebi Daphne Peneia; quem non
Fors ignara dedit, sed saeva Cupidinis ira.

primebatur: Strabo IX, pag. 645 sq. — *iuvenis*, athletae. — *pedum certamen* etiam XII, 304.

449. *Honor*) ut τιμή, praemium. Sed illa praemia perquam erant honorifica. — *aesculea frons*, corona *aesculea*. *Aesculus* Iovi sacra, Plinius H. N. XII, 1, et, ut glandifera, antiquis hominibus memorabilia. — *aesculeae*. Quatuor *Hercoleae*, quod Cupero placuit. Sed vide Barn.

450. *laurus*) qua postea coronabantur victores Pythici (Pind. Pyth. Od. 8, 28; Aelian. V. H. III, 1, pag. 200), *noudum* in rerum natura erat. Sic munit sibi viam ad sequentem fabulam. Aelian. V. H. d. I. narrat quidem, Apollinem, Pythoe occiso, summis coronam lauream; sed vide Perizon. ad d. I. Nempe Apollo, Pythoe occiso, fugit in Tempe, ibique novem annos latuit. Tum vero expiatus rediit Delphos et oraculum occupavit. Interea Daphne mutatur in Laurum, qua lustratus deinde est. — *longo crine* insignis erat Apollo, unde *intonus*, ἀνιπτοσύνης, ἀνιπτοσύνης, atque etiam in monumentis crinem promissum habet. — *decentia*. Horat. I, Od. 32, 12: *nigro crine decorus*.

452-567. *Primus amor Phoebi* etc.) Apollo amat Daphnem, nympham formosissimam; quae quum fugeret iustantis eius amplexus, a patre cuius opem implorabat, in laurum conversa est. Hinc laurum sumit fecit Apollo arborem, eiue dedit nomen ἀργεῖ. Cf. Hygin. fab. 203. Fabulam

inde natam putabant nonnulli, quod Apollo docuerit homines plantare laurum. Vide Enseb. Praeparat. Evang. II, 1. Potius videtur lusus poeticus esse. Poetae enim, quum nomina quaedam puellis nymphisque cum plantis communia essent, facile eos deduci potuerunt, ut illas in has mutatas fingerent, Daphnem in laurum (ἀργεῖον), Myrrham in myrrham arborem etc. Ridiculus vero est Iac.-a-Cruce, qui per Apollinem Augustum, per Daph. Liviam intelligit, quae, tanquam laurus, sterilis fuerit. A Diodoro Epistata haec fab. tractatum esse, narravit Partheuius in Eroticis, cap. 15. Noster, qui rebus amatoriis delectabatur, hic indulgit ingenio; multa petulenter scripsit, plura etiam haud dubie ipse invenit. Traditum acceperat, Apollinem amantem non esse redamatum a Nympha. Id exornavit inventionem illa, quam 452-562 invenimus, qua hic mythus triplici vinculo superiori adnectitur. — *quem*. Obrecti Codex *quam*. — *amor* duplici sensu; nam et amantem significat, et amorem, quem Cupido dedit, irritavit. — *Peneia*, Penei, Thessaliae fluvii (de quo ad vs. 569), filia. Alii vero, ut Schol. Homer. ad Il. A, 14, Daphnem faciunt Ladonis filiam, qui est Arcadiae fluvius: vid. ad vs. 701. Noster melius; Apollo enim, Pythoe interfecto, in Tempe latuit, per quae *Peneus* labitur.

453. *Fors ignara*) caeca, ignota, *ein blinder Zufall*. Et *fors* dedit for-

Delius hunc nuper, victa serpente superbus,
 Viderat adducto flectentem cornua nervo : 455
 « Quidque tibi, lascive puer, cum fortibus armis?
 Dixerat: ista decent humeros gestamina nostros;
 Qui dare certa ferae, dare vulnura possumus hosti;
 Qui modo, pestifero tot iugera ventre prementem,
 Stravimus innumeris, tumidum Pythona, sagittis. 460
 Tu face, nescio quos, esto contentus amores
 Irritare hunc: nec laudes adserere nostras.
 Filius huic Veneris: « Figat tuus omnia, Phoebe,

regula sollemnis de iis, quae casu, forte fortuna, eveniunt: vide Heius. — *Saepe*, *παρῶν*, refertur ad ulciscendi studium. — *dedit*, Obrect. Cod. *fērit*. Male.

454. *superbus*) proprie de victoribus: vide Heyn. ad Virg. Aeneid I, 21. Hunc ipsam Apollinem, victoria hac superbientem, Apollinis Vaticani statua referre creditur: Winkelmanni Hist. Art. p. 392.

455. *adducto — nervo*) Arcum tendentem. Sed haec et talia solent poetae, tenuitatis vitandae causa, ornate efferre. *Adduci* vero dicitur arcus, quum tenditur. Quae sequitur oratio, attemperata est superbiae victoris; magnifice de se loquitur, contentum de aemulo.

456. *fortia arma*) Gravia, quae non nisi a fortibus viris tractantur, ut arcus. Sed et Cupido est *τοξότης*, ut vocatur a Colutho vs. 29. Repexit autem hunc totum loc. Senec. Hippol. 275 sqq.: *Iste lascivus puer — tela quam certo moderatur arcu etc.*

457. *gestamea*) accas, quatenus gestatur. Amat Noster substantiva in *amen* desinentia. — *humeros nostros* plenius quam *me*, quia arcus ex humeris suspenduntur: *nostros* dixit di-

gnitatis causa: *ἰπθίγῃ ὄψῃ*, fortes humeri, icibusantur Apollini apud Homer. hym. Apol. 7.

458. *Qui dare certa ferae*) *Dat certa vulnera is*, cuius sagitta nunquam aberrat scopo. Sed et Cupido *certa tenera tela demittit manu*, Sen. Herc. Oct. vs. 540; et ex pusillis eius humeris pendet *πρόθυρα πάντα φέρει*; quod Apollo ipse mox et sentiet et fatebitur, vs. 519.

460. *tumidum*) scilicet veneno, confer X, 313; V Trist. 2, 14.

461. *Tu face, nescio quos*) Haec ita respondent superioribus, ut in singulis fere verbis sit oppositio. *Facibus* saepe urantur Cupido. Moschus Id. I, 23: *Βαλὴ λαμπρὰ ἐοῖσα τὸν αἶμα αὐτὸν ἀκαῖον*, *parvula fax Solem ipsum perurit*. — *nescio quos*, contentum, ac si diceret, leves, molles, atque viris negligendos. LEM.

462. *Irritare*) Pro *irritare* plerique Viviani et alii quidam, *inflammarre*. Heinsius dubitat, utrum verius. Immo *irritare* multo aptius consilio huius loci. C. R. A. *inflummarre*. R. B. *invitare*. — *Irritare*, excitare. Et alibi occurrit, *irritare flammam amores* etc.: vide Burm. — *nec laudes adserere nostras* refertur ad contentum

Te meus arcus, ait: quantoque animalia cedunt
 Cuncta tibi, tanto minor est tua gloria nostra. 464
 Dixit; et eliso percussis aëre pennis
 Impiger umbrosa Parnasi constitit arce:
 Equae sagittifera promisit duo tela pharetra
 Diversorum operum; fugat hoc, facit illud amorem:
 Quod facit, auratum est, et cuspidē fulget acuta; 470
 Quod fugat, obtusum est, et habet sub arundine plumbum,
 Hoc Deus in Nympha Peneide fixit; at illo
 Laesit Apollineas traiecit per ossa medullas.
 Proliuus alter amat; fugit altera nomen amantis,
 Silvarum latebris, captivarumque ferarum 475
 Exuviis gaudens, innuptaeque aemula Phoebe;
 Vittā coëcebat positos sine lege capillos.

esto, Laudes vel insignia honorifica, vel ipsa gloria. Ad haec fidenter satis et breviter puer maiorem sibi gloriam adserit. — *Adserere*. Arroga, vindicā tibi. LEM.

465. *Cuncta tibi*) Cod. Reg. A. *cuncta Deo*. LEM.

466. *eliso percussis*) Volatus celer describitur. *Elidere aëra* i. q. alibi *findere*, *secare aëra*. Proprie *percutitur aër pennis*, X, 159; sed h. l. alae *percutiuntur*, i. e. moventur.

467. *Parnasi*) Gemina *Parnasi arx*. Graeci, ἀρξὸν Παρναύσσου et saepe τὰ ἄρξα τῶν ὄρων. Cupido autem, et ut se subtrahat Apollini, et ut ex alto eum feriat, petit Parnasum. E vertice montis etiam Apollo iaculatur VI, 217. Sequitur loc. classic. de telis Cupidinis. — *Arces* montium apud poetas sunt vertex eorum. Suae. Oed. 227.

468. *Equae*) Nostri duo Codd. atque. Elegantiore nostro iudicio praepositionis omisio.

469. *Diversorum operum*) quorum vis diversa.

473. *Laesit Apollineas*) Vulnerat Cupido non modo iecur, quod sedes putabatur esse et domicilium amoris, sed etiam *medullas*, quia amor est ignis per ossa serpens. Vide II, 410; Virg. Aen. VIII, 388 sqq.; Senec. Hipp. 281.

475. *Silvarum latebris*) Venandi studium inter amoris remedia refertur Rem. Am. 199. Hinc Diana *innupta*; hinc puellae comitibus aversantes venatui operam dabant, II, 412 sqq. Sed hoc, Daphne sit venatrix, poetice elocutus est, h. e. signis venantium commemorandis. *Silvarum latebrae*, ferarum latebrae in silvis.

476. *Exuviis*) ferarum tegere humeros solebant Nymphae, Dianam comitantes, Apollon. Rh. IV, 1348. — *gaudens*, χαρομένη, amans, aut ornata exuviis. Virg. Aeneid. I, 275; Romulus lupae tegmine laetus.

477. *Vittā coëxeri*) h. e. constringi solebant cultu simplici virginum co-

Multi illam petiere: illa aversata petentes,
 Impatiens expersque viri, nemorum avia lustrat;
 Nec quid Hymen, quid Amor, quid sint connubia, curat.
 Saepe pater dixit: « Generum mihi, filia, debes. » 480
 Saepe pater dixit: « Debes mihi, nata, nepotes. »
 Illa, velut crimen, taedas exosa iugales,
 Pulchra verecundo suffunditur ora rubore;
 Inque patris blandis haerens cervice lacertis, 485
 « Da mihi perpetua, genitor carissime, dixit,
 Virginitate frui: dedit hoc pater ante Dianae. »

mae, ne diffunderentur: vile Turneb. Advers. XXIII, 5. Dicebantur *vittae virginiae* (Virg. Aen. II, 168), a quibus diversae *matronales*. — *Positos sine lege*, incompositos, non cincinnatos: *sine lege*, ἀτάκτοι, ἀτάκτους. Anacr. Ol. XXIX, 7; Claudian. 35, 149, *libertatem comarum* vocal, quam Diana inecta *tantum corona frenet*. Eam libertatem illustrat Spaulhem ad Coll. p. 660. *Ponere et componere* proprie de ornatu capillorum.

479. *Impatiens viri*) Reformidans consuetudinem viri, neque nubens. Fast. VI, 288, quum duae nupsissent, *De tribus impatiens restitit una viri*. — *Expertes virum puellae* etiam apud Horat. III, Od. 14, 10, ex emendat. Cuning. Inde nitem laurus quoque casta dicitur a Tibull. III, 4, 23. — *nemorum avia*, pro *nemora avia*, foris loquendi graeca, quam non solum poetae latini, sed etiam prosaici scriptores imitati sunt. Justin. XLI, 1, 11: *Et non immensa tantum ac profunda canporum, verum etiam praerupta collium, montiumque ardua occupaverint*, ubi vide Gronov. et Bursianum. ad Lactant. Instit. div. VII, 3, 25. E poësis exempla congerit Ilius. ad h. l. *Avia* autem sunt

remota et deserta, qualia amant securitatis causa feruae.

481. *Saepe pater dixit*) In R. C. A. hi duo versus transponuntur. Nihil interest. — *Mullum venustatis et ἔθους* in hoc patris cum filia colloquio. Sine suavitate haec res eadem, vs. 659.

483. *taedas iugales*) Nuptias. Novis enim nuptis quinque faces accensae praeferebantur, ut Plutarchus scribit in *Problematis*. LEM.

484. *Suffunditur*) Vulgn *suffundens*, quod Barn. moneri multis exemplis defendi. Recte; sed non credibile est, auctorem h. l. tot participia cumulasse. Coll. Reg. A. habet *suffundens*. — *Suffundi* dicitur de rubore ora notante.

485. *haerens*) Cod. Patricii Iunii, *pendens cervice*. Acque bene. — Codic. RR. duo, *haerent*. *Haerere*, ut *pendere*, de amplexibus.

486. *Da mihi perpetua*) Ipsa haec sunt verba Dianae ad Iovem apud Callim. hym. Dian. 6: *Δός μοι παραστάην αἰώνιον, ἀππα, φυλάσσω*. *Da mihi* solemne in precationibus: VIII, 301. Horat. I, Ep. 16, 61: *Da mihi fallere, doctum sanctaeque videri*.

Ille quidem obsequitur; « Sed te decor iste, quod optas,
 Esse velat; voloque tuo tua forma repugnat. »
 Phoebus amat; visaeque cupit connubia Daphnes; 490
 Quaeque cupit, sperat: suaeque illi ora fallunt.
 Utque leves stipulae demtis adolentur aristas;
 Ut facibus sepes ardent, quas forte viator
 Vel nimis admovit, vel iam sub luce reliquit:
 Sic Deus in flammis abiit; sic pectore toto 495
 Vritur, et sterilem sperando nutrit amorem.
 Spectat inornatos collo pendere capillos:
 Et, « Quid, si comantur? » ait: videt igne micantes,

488. *Ille quidem obsequitur*) Mox adspersit porta aliquid, unde lector exitum rei divinare possit. Facit hoc Noster saepe cum aliis, praecunte Homero: v. c. II. B. 36-40. — *decor*, pulchritudo; sed illud significantius est: exprimit enim simul gratiam quandam, unde fere Veneri et Gratia decor tribuitur. Mox vs. 527, *nympha decens*.

490. *connubia*) Concubitus, ut XI, 226. Ita coniugium XIV, 298; Virg. Aen. III, 475; et γάμος. Vid. Schrader. ad Musaeum, p. 123 sqq. Similiter vs. 557, *conux* de concubina, et uxor Horat. III, Od. 27, 73.

491. *sua oracula*) quae tamen habebantur certissima, Eurip. Electr. vs. 399; Terent. Andr. IV, 2, 15. Unde certus Apollo Horat. I, Od. 7, 28. Sed amor excacat, ut hominem, ita et Apollinem.

492. *demtis — aristas*) Eadem similitudine amoris vehementia illustratur VI, 456. *Aristae* olim cum exigua tantum calami parte demt, resecari, detonderi solebant a mesoribus; *stipulae* autem adoleri solebant ab agricolis, ut vitia agri excoquerentur: Virg. Georg. I, 85 sqq. Lucret. V, 1246, 7. — *Levis* solenne

epitheton stipularum. — *Adolere* non tantum in sacris locum habet, ut Heins. putat, sed interdum, quamquam paulo rarius, omnino est cremare: vide Heyn. ad Virg. Aen. I, 704. *Adolentur*, quod cum eodem Heinsio praefert Burm., hic nullo modo ferri potest, quia similitudinis huius ratio aperte flagitat verbum, cui vis urendi insit.

493. *forte*) Heins. suadet nocte, ut τὴν sub luce respondent. Approbat Burm. — Nostri Codd. RR. *forte*. — *Forte*. Veteres iter saepenumero faciebant noctu; ne igitur a via aberrarent, utebantur facibus peculiariibus e ligno querno, γάβρις graece dictis, quas viatores vel negligentes (quod indicat h. l. τὸ *forte*), vel petulantes interdum admovebant sepihus, aut etiam ardentes sub luce abiciebant, unde saepe incendia. Cf. Fast. IV, 167; et vide Casaub. ad Sueton. Caes. 31.

496. *sterilem — amorem*) *Sterilis amor* eleganter, cui non respondetur, qui non pignit alium. Qui in amore tam infelix est, Graecis ἀγαπώμενος, Latinis *invenustus* (Terent. Andr. I, 5, 10) dicitur.

498. *Quid? si comantur?*) suaviter!

Sideribus similes, oculos: videt oscula; quae non
 Est vidisse satis: laudat digitosque manuque,
 Brachiaque, et nudos media plus parte lacertos.
 Si qua latent, meliora putat. Fugit ocior aura
 Illa levi; neque ad haec revocantis verba resistit:
 «Nympha, precor, Penei, mane: non insequor hostis.
 Nympha, mane. Sic agna lupum, sic cerva leonem,
 Sic aquilam penna fugiunt trepidante columbae;
 Hostes quaeque suos. Amor est mihi causa sequendi.

— *videt igne micantes. Oculi igne micantes* in praecipua parte pulchritudinis. Anacr. Od. XXVIII, 18, ubi oculi ἀνθρώπων πυρός. Et tales oculi cum *sideribus* comparari solent, Am. III, 3, 9. — *igne micantes*, Schrepper. leg. *igne micare*. Fraucius, *Videt igne micante*.

499. *Sideribus similes oculos*) Heinsius, conj. *sideribus similesque*. Burmanno placet, quod in uno *fulvus*, est, *sideribusque oculis similes*. Noshi Codd. RR. vulgatae habent; et inutiles sunt Schrepperi et Heinsii conjecturae.

501. *et nudos lacertos*) Nymphae Dianae comitantes manus et brachia ad humeros usque *nuda* habebant: Philostrat. *Icon*. p. 868. Et sic Dianae etiam effigies expressa cernitur in monumentis: vide Sponii *Miscel.* p. 312.

502. *Si qua latent*) Quintil. *Inst. Orat.* VIII, 3, 47, ubi monet, etiam sensum bonum interdum perverti ab impuris hominibus, exempli loco haec ipsa verba laudat, et pro *si qua* habet *quaque*. Sed illud elegantius. Vide ad Plin. I, Ep. 1; Noster Am. III, 2, 35; *Suspicio ex istis et caeteris posse placere, Quae bene sub tenui condita veste latent*.

503. *neque ad haec*) Seq. oratione

OVID. *Op.* Tom. III

probat poeta, quod II, 846 monet, non bene convenire, nec una in sede morari maiestatem et amorem. Dum enim insano amore iunctam invenis mores nolit, ridendum tradit sapientiae Drum, qui entia contentum de Caquidius telis et amore locutus erat. Itaque nec dubitat cum, vs. 533, cum caue leporem persequente comparare. Sed etiam Homerus multa Diis iudigna fluxit, ut II. A, 540 sqq., vers. 586 sqq. Id multo magis in hoc Metamorphoseon opere excusari debet. Ingenium quidem Ovidii in his quoque agnosces. Commode etiam multa ex mythologia, quae ad Apollinem pertinet, immiscuit. — *ad haec*, his auditis, III, 245. Sic et *sub* IV, 522.

504. *Penei*) Pro *Peneia*, quod plurimi. Viul. de illa forma Heins. ad h. I., et Bantl. ad Horat. I, Od. 26, 9. — *Penei*. Nostri Codd. habent *Peneia*, quod non praetulimus, nam *Penei* metro melius congruit. LEM.

505. *Sic agna etc.*) Expressisse videtur Horat. I, Od. 23, 9: *Atqui non ego te, tigris ut aspera, Gueculuave leo, frangere persequor*.

506. *Pennae*, alae, elegantius dicuntur *trepidare*, quum praec metu celeriter moventur. Cf. V, 605; VII, 382. Florus III, 10, 17, *trepidantia adeo carpenta dixit*. Exquisitus Vir-

E

Me miserum! ne prona cadas, indignave laedi
 Crura secent sentes; et sim tibi causa doloris:
 Aspera, qua properas, loca sunt: moderatius, oro, 510
 Curre, fugamque inhibe; moderatius insequar ipse.
 Cui placeas, inquire tamen: non incola montis,
 Non ego sum pastor: non hic armenta gregesve
 Horridus observo: nescis, temeraria, nescis
 Quem fugias; ideoque fugis: mihi Delphica tellus, 515
 Et Claros, et Tenedos, Pataraeaeque regia servit.
 Iupiter est genitor: per me, quod eritque fuitque,

gil. Aeneid. V, 505, *timuit pennis ales*.

508. *prona cadas*) *Proni* cadunt
 currentes; *supini*, qui interficiuntur.
 — *indigna laedi*, quae non merentur
 laedi. Plerumque *iudicium* absolute
 ponit Noster, suppresso verbo, ut
 631. Vide Cort. ad Sallust. Cat. 51,
 27; Hor. I, Od. 17, 28: *Scindat im-*
meritam vestem.

509. *secent*) Virgil. Ecl. X, 49:
Tibi ne teneras glacies seceat aspera
plantas. Ita *secae* et Georg. III, 444.
 Sed et *notent*, quod h. l. nonnulli
 habent, defendi potest ex Tibullo IV,
 3, 10, *hamatis crura notare rubis*,
 ubi vide Heyn. — *Seceat* pro *notent*
 Ciofan. ex duobus protulit. Habue-
 runt et decem ex melioribus, quos
 Heinsius contulit, unde ille recepit.

512. *tamen*) precantis est: tan-
 dem, quaeso. Iam incipit, more
 procorum, dignitatem suam et virtutes
 iactare. Cf. vs. 595, IX init. Et ha-
 berimus hic locum class. de artibus
 Apollinis. Eas vero orate circumlo-
 cutus est.

514. *Horridus*) Pastores introdu-
 cuntur *horridi* et *aqualidi*, *αὔχρηστοι*,
αἰχχύνεστοι, ut Pan. ap. Hom. hym.
 Pan. 6; neque id alias in vitium ver-
 titur, sed opp. unguento nitidis. Sor-

dida rura dixit Virg. Ecl. II, 28. —
observo, custodio.

515. *Delphica tellus*) *Vude Ora-*
cula Delphica dicta sunt. Delphi urbs
 Phocidis in Achaia ad Parnassum,
 oraculo Apollinis clara. LEM.

516. *Claros* etc.) Oppidum Ioniae,
 iuxta Colophonem, Apollinis templo
 et oraculo nobilissimum: vid. Strabo
 XIV, p. 442; Pausan. VII, p. 405.
 Inde Apollo *Clarius*, cuius effigies
 in nummis conspicitur apud Patinnum
 numism. Imp. p. 400. — *Tenedos*,
 insula maris Aegaei, agro Troiano vi-
 cina, ubi templum Apollinis Smin-
 thei ditissimum: Strabo VII. Conf.
 Virg. Aen. II, 21. — *Patara*, urbs
 Lyciae, in qua Apollo hiemem tran-
 sigeat, et per sex menses hibernos
 responsa dabit: Herodot. I, 182;
 Serv. ad Virg. Aen. IV, 143. Hinc
 Apollo *Patavus*, Horat. III, Od. 4,
 64. — *Servit*, colit sacris faciendis et
 oraculis consulendis.

517. *per me quod eritque*) Artes,
 quarum ἑσπερος erat, ut loquitur Schol.
 iued. Homer. apud Valken. de Cod.
 Hom. p. 94, τοῦτε, ἑσπερος, μου-
 σική, μαντική: vide Callim. hym.
 Apol. 42 sqq.; Virg. Aen. XII, 393.
 Et apud Lucian. in ψαπύρα, p. 716,

Estque, patet: per me concordant carmina nervis.
 Certa quidem nostra est: nostra tamen una sagitta
 Certior, in vacuo quae vulnera pectore fecit. 520
 Inventum medicina meum est; Opiferque per orbem
 Dicor; et herbarum subiecta potentia nobis.
 Hei mihi, quod nullis amor est medicabilis herbis!
 Nec prosunt domino, quae prosunt omnibus, artes!
 Plura locuturum timido Peneia cursu 525

indignantur Dii, quod hic unus tot artes exerceat. — *per me*, quod *critique* etc. Vates sum longe certissimus. Expressit autem Homer. Il. A, 70, ubi Calchas scire dicitur: τὰ τ' ἰόντα, τὰ τ' ἐσθόμενα, πρὸ τ' ἰόντα, quem locum etiam transtulit Virg. Georg. IV, 392. Vaticinandi artem edoctus erat Apollo a Iove, cuius vates etiam dicebatur, praeeratque oraculis.

518. *per me concordant*) Musica excollo et instrumentali et vocali. Musica ars apud Veteres in summo honore erat, ita ut inventio praestantissimorum instrumentorum ad Deos referretur: Plutarch. de Musica p. 1136. Apollinis instrumenta erant cithara, quam ipse invenit (Bion. Id. III, 7) et quam cum cantu pulsat, et *lyra*, quam accepit a Mercurio: Hom. hym. in Merc. — *Nervi*, νῆρα, fides. Concentum vocis et fidium varie expressit. Cf. V, 340; XI, 5.

519. *Certa — sagitta*) Inevitabilis: unde metuendus certa Phoebus sagitta Horat. I, Od. 12, 22. Sic et certus arcus, certa manus tribuitur peritis inculatoribus. Contra incerta securis Virg. Aeu. II, 224. — *tamen una* etc. Vide ad vers. 456 et 458. Conf. Anacr. Od. XLV, ubi Mars sentit vim horum telorum.

520. *omno*) scilicet ab amore; Da-

phne enim primus eius amor, vers. 452.

521. *Inventum* etc.) Cf. Callim. d. I. — *Opifer*, σωτήρ, ἰατρός, πίων; vide Valken. ad Euripidis Hipp. vs. 1372. Primi autem medici erant chirurgi, omnisque eorum scientia erat, nosse vim herbarum. Celsus praef. Itaque addit, *et herbarum* etc. — *Opifer*. Hinc Apollo βοηδόποιος et ἀσσητήρ apud Graecos. LEM.

522. *herbarum*) Quas in medicina potentes sol e terra elicit. LEM. — *potentia*, vis, efficacia. Virg. Aen. XII, 396, *scire potesta es herbarum*, et VII, 19, *potentes herbae. Fortes herbae* infra XV, 534.

523. *quod nullis* etc.) Endym sententia Heroid. V, 149: *Me miseram, quod amor non est medicabilis herbis*. Effinxit autem Tibul. II, 3, 12, de Apolline amante: *Nec po uicuras sanare salubribus herbis. Quidquid erat medicae, vicerat, artis, amor*. Prop. II, 1, 59: *Omnes humanos sonat medicum dolores: Solus amor morbi non amat artificem*. — *medicabilis*. Codd. nostri duo habent *sanabilis*: non male.

524. *dominus artis*, qui cum exercet XIII, 138. Similiter fere αἰγάριος τέχνης Anacr. Od. XXVIII, 3.

525. *timido*) Vulgo rapido cursu. Alterum plerique Vett. timentur. Et-

Fugit; cumque ipso verba imperfecta reliquit.
 Tum quoque visa decens: nudabant corpora venti,
 Obviaque adversas vibrabant flamina vestes,
 Et levis impexos retro dabat aura capillos;
 Auctaque forma fuga est: sed enim non sustinet ultra 530
 Perdere blanditias iuvenis Dens: utque movebat
 Ipse Amor, admissio sequitur vestigia passu.
 Ut canis in vacuo leporem quum Gallicus arvo

iam IV, 774, *timido pede fugit*. Nostri Codd. *timido*. — *timido cursu aut pede fugit*, qui prae metu celeriter currit; metus enim dat celeritatem. Sic et ipsum post se relinquit, et verba imperfecta, orationem eius nondum absolutam.

527. *nudabant corpora etc.*) Magna laus, si quem omnia decet: VIII, 25; X, 590. Sequitur aliud exemplum phantasiae Ovidianae. Venantes veste brevi supra genua succinctae erant: Virg. Aen. I, 320. Vid. Spanh. m. ad Callim. hym. Dian. II, 212.

528. *adversas — vestes*) Has venti vibrabant; quo verbo exquisito pinguntur varii motus vestis, quum nunc sursum agitaretur, nunc expanderetur, nunc retro fluere. Puri venustate II, 875: *tremulae sinuantur flamine vestes*. Cf. et XI, 470; Fast. III, 585. Verba obvia et adversas, plenitudinis causa, non male addita; sed minus probanda cumulatio verborum *venti*, *flamina*, *aura*. — *vibrabant*. Palat. *sinuabant*, quod Burm. elegantius iudicat. Ita sane, II, 875; sed poeta potuit eandem rem variare. Eidem etiam, ut magis poeticum, e Regio placebat *adversam vestem*. — Nostri Codd. *vibrabant*.

529. *Et levis impexos*) Nostri Codd. et *levis impulsos*.

530. *Auctaque forma est*) Cod. R. B. *Aucta deo flamma est*. C. R. A. *Aucta fuga forma est*. Hoc ultimum concinnius videtur. — *sed enim*, ut vero. — *non sustinere eleganter* dicimur, ad quae perficienda non satis vel animi vel voluntatis habemus.

531. *iuvenis*) Apollo enim *ἀσιβίος*, et sic etiam in monumentis antiquis representatur. Schol. Stat. I Theb. 694, causam reddit hanc, *quod ipse ut sol. Sol autem ignis est, qui nunquam senescit*. Caeterum in hoc nomine inest h. l. causa furoris, quo insequitur nympham. — *movebat*, iueitabat. — *movebat*. C. R. B. *movebat*, facile mutatione τοῦ α in η.

532. *admissio*) celeri. Proprie equus dicitur *admitti*, quum frevis laxatis ineitatur ad cursum. — *sequitur vestigia*. Burmann. non spernit ex uno Heins. *sequitur per devia*.

533. *Ut canis etc.*) Sequitur locus a phantasia singularis, et longe praestantissimus, cuius tamen laus non debetur ingenio Ovidiano, nam totus expressus est e Virgil. Aen. XII, 749 sqq.; quemadmodum Virgil. sua ex Apollon. Rh. II, 278, petiit: conf. Statius Thebaid. V, 165 seqq.; et Noster infra VII, 781–86, qui loc. utique cum hoc conferendus. Gallici canes, vertagi dieti, a celeritate in primis laudabantur, et leporibus po-

Vidit; et hic praedam pedibus petit, ille salutem :
 Alter inhaesuro similis, iam iamque tenere 535
 Sperat, et extento stringit vestigia rostro :
 Alter in ambiguo est, an sit deprensus, et ipsis
 Morsibus eripitur, tangentiæque ora relinquit :
 Sic Deus, et virgo est; hic spe celer, illa timore.
 Qui tamen insequitur, pennis adiutus Amoris 540
 Ocior est, requiemque negat: tergoque fugaci
 Imminet; et crinem sparsum cervicibus adflat.
 Viribus absumentis expalluit illa: citaeque
 Victa labore fugae, spectans Peneidas undas,
 « Fer, pater, inquit, opem; si flumina numen habetis. 545
 Qua nimium placui, Tellus, aut hisce, vel istam,

tissimum persequendis adhibebantur: Gratian. Cyneg. vs. 203. — in *vacuo*, ubi nil moratur eius celeritatem. *Vacuus* loca, non consita arboribus, IV, 713. Supra 285, *aperti campi*. Virg. Aeneid. XII, 771, *purus campus*, *καθαρός χώρος*.

535. *inhaesuro*) scilicet dentibus, de mordente. Virgil. d. I.: *vividus Umber Haeret hians, iam iamque tenet, similisque tenenti Increpuit malis, morsque elusus inani est.* — De decoro nostri loci dictum ad vs. 503.

537. *deprensus*) Codd. nostri *comprentus*.

540. *Qui tamen insequitur*) Quem amor celerem reddit, cum Cupido veluti adiuvat alis suis.

541. *Ocior est*) Elegantiior Burm. videtur lect. Medic. *Ocior it.* — *tergo imminere* etiam apud historicos, sed h. l. cum vi de eo, qui prono corpore ita instat, ut fugientis tergum habitu suo adflat. Similiter V, 616. Expressit Claudian. XXVIII, 279: *Flatu propiore sequentum premor*. Heins. ex Langerm. a m. pr. dedit *fugaci pro fugacia*. Bene.

544. *Peneidas*) Codd. nostri habent *Peneidos*.

545. *numen*) Vim et potestatem divinam: neque si nunc dubitantis est, sed saepe ponitur pro *quum*: vide Brunkh. ad Propert. III, El. 23, 19. Infra XIII, 49, *si Di sunt*, et supra 377.

546-47. *Qua nimium placui*) Duo Codd. hos duos versus praeposunt superiori. Vetterimus Palat. priorem non agnoscit; avus Gronov. neutrum habet. Heinsio aut tollendi ambo videbantur, ut ordine inverso legendi: *Quae facis, ut laedav, Tellus, aut hisce, vel istum, Qua nimium placui, mutando etc.* Burm. sanctet, vel *Ab nimium placui!* vel *Cur nimium p.* Denique ut *laedar* mutari vult in *ut lauder*, quia et alibi *laudata forma*: et in quatuor MSS. e glossa esse ut *placeam*. Sed ita bis idem dixisset, nec exhausisset vim calamitatis suae. — Nostri Codd. has varietates non agnoscunt. — Seidenstuecker *Qua explicat in qua, super qua*, atque haec *qua nimium placui* addita putat, quia Peneia iam devorari a terra cupit.

Quae facit, ut laedar, mutando perde figuram. •
 Vix prece finita, torpor gravis adligat artus:
 Mollia cinguntur tenui praecordia libro:
 In frondem crines, in ramos brachia crescunt: 550
 Pes, modo tam velox, pigris radicibus haeret:
 Ora cacumen obit: remanet nitor unus in illa.
 Hanc quoque Phoebus amat; positaque in stipite dextra
 Sentit adhuc trepidare novo sub cortice pectus.
 Complexusque suis ramos, ut membra, lacertis, 556
 Oscula dat ligno: refugit tamen oscula lignum.
 Cui Deus, « At coniux quoniam mea non potes esse,
 Arbor eris certe, dixit, mea. Semper habebunt

Melius tamen, si fieri commode posset, qua referretur ad figuram, ut II, 474: *Ademam tibi nomen figuram*, *Qua tibi, quaque places nostra, importuna, marito*. Et Perizon ad Sanct. Min. p. 543 sqq., exemplis idoneis docuit, ita interdum abrupti constructionem, ut divellantur, pluribus verbis interpositis, quae coluerant. Id quod in iis maxime vocibus locum habet, virtus adeo videri possit, quae, ut haec in summa mentis perturbatione proferuntur. Sed quoniam plures MSS. hic plura omittunt, quoniam mirum est, nympham post patrem illico et Tellurem invocare, neque adeo apparet, nter eam mutaverit, quoniam denique in Argum. Laetantii unus pater invocatur, propterea malim hos duos versus ita contrahere: *Qua nimium plausi, mutando perde figuram*, reliquis deletis. Quoniam miseri saepe optant, ut terra hiscat (Heroid. VI, 144; Fast. III, 609; Silius IV, 332, *jungere infinium est, terraeque optantur hiatus*), etiam hic hoc votum infarcire aliquis potuit. Similiter 700 sqq., verbis quibusdam deletis, interpretes merito

duos versus in unum confluant. Alias emendd. vide in Variet. lect. De verbo *laedere*, vide ad 608.

548. *adligat*) Olim *occupat*. Sed *adligat* Heins. adoptavit ex primo Basil. Langiauo et altero Reg. Ipse tamen malit *aggetat*. — Nostri Codd. habent *occupat* — *gravis*, ab effectu, qui *adligat*, rigidos et immobiles reddit artus. *Gravitas* eo sensu de arbore, XI, 244. *adligare artus*, de torpore, tremore, pavore passim: vide Heins.

549. *librum*) Hic melius posuit, quam duriores corticem.

550. *crescunt*) Mutationis notio variata verbis *erescere*, *haerere*, *obire*. Postremum sic et VII, 773; IX, 290.

551. *pigris*) immobilibus, ab homine sumtum.

552. *remanet nitor*) *Nitula laurus* etiam XIV, 720; Plin. V, Ep. 6, 4. Atque etiam puellis *nitor* tribuitur, i. e. pulchritudo, XI, 272. Hoc summa decus Daphne servat mutata, ut ad 237 admonitum.

554. *trepidare*) Palpare, micare, de motu cordis. Cf. VIII, 606.

557. *coniux*) Vide ad 490.

558. *Arbor mea*) ex more, quo

Te coma, te citharae, te nostrae, Laure, pharetrae.
 Tu ducibus Latiis aderis, quum laeta triumphum 560
 Vox canet, et longas visent Capitolia pompas.
 Postibus Augustis eadem fidissima custos
 Ante fores stabis; mediamque tuebere quercum.
 Utque meum intonsis caput est iuvenile capillis;
 Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores. » 565

Dii arbores quasdam in tutela sua habebant. Cf. 710. — *habebant*. Laurum *habebant*, lauro ornata erant, omnia, quae Apoll. essent, tripas, templum, vates, victores Pythici. Ipse in monumentis cernitur vel redimitus corona laurea, vel gestans dextra ramum laureum. Vnde Apollo *δρυνηφόρος*: vide Spanhem. ad Callim. hym. Del. 91. — *te citharae*. Hinc laureati in scena citharoedi. LZW.

560. *Tu ducibus* etc.) Vasticinatur Apollo in honorem Romanorum atque Augusti: h. e. poeta adulatur civibus suis atque Augusto. Laurus apud Romanos insigne erat et victorise (unde *laurus* pro ipsa victoria ponitur), et triumphis; namque post impetratum victoriam imperatorum literae et fasces, militumque lauceae et pila lauro ornabantur. Inde porro a tempore Caesaris imperatores triumphantes coronam laurum capite gerebant, ramumque laureum manu tenebant: vide Plin. H. N. XV, 30; ubi etiam causae commemorantur huius tanti honoris lauro habiti. — *Latiis*, latinis: vid. Heins. — *Latiis* pro *laetis* debemus Heinsii ingenio. — Codd. nostri, *laetis*. — *aderis*, eorum capita et manus ornabis. Ita *adesse* X, 142, de cupressu: *aderis lugentibus*.

561. *longas pompas*) Heins. ex duobus mis, Scaligeri ac Iureti excerptis et Graevii cod., *longae pom-*

pas. Nec displicet ei *ducent pompas* cum Barberiniano. Francof., *longa pompa*, non improhante Burm. — Currum triumphantis anteibant captivi et res bello captae; sequebantur milites, hinc *longae pompae*. Milites magna et *laeta voce canebant*, Io triumphae! Vrlem ingressi, petebant per viam sacram *Capitolium*, ut ibi hostias mactarent, Iovique Capitolino vota persolverent: vide IV Trist. 2, 51 seqq.; Horat. Epod. IX; Tibull. II, 6; Ioseph. B. Iud. VII, 18. — *Capitolia visent pompas* magis poetice mihi videbatur, quam alterum, *pompae visent Capitolia*; itaque illud revocavi. Plin. Puv. XVI, 3: *Accipit Capitolium non mimicos curvus, sed imperatorem* etc..

562. *Postibus Augustis* etc.) Supra fores Palatii civica e *quercu* coronae suspensa erat, et ad utrumque latus *laurus* stabat, triumphalis arbor: Fast. IV, 593; III Trist. 1, 35-48, ubi plures eius honoris causae. Eandem arborem et Graeci ante fores collocabant: Hesych. in *Κόμνη*. Plinius H. N. XV, 30 s. 39: *Laurus vel gratissima domibus, ianitrix Caesarum Pontificumque: sola et domus exornat, et ante limina excubat. Ut ibi excubare, sic hic custos*.

563. *tueri exquisitius* quam, habere.

565. *frondis honores*) Iam arboris naturam ex mytho ingeniose repe-

Finierat Paeon. Factis modo Laurea ramis

Adnuit; utque caput, visa est agitasse cacumen.

VIII. Est nemus Haemoniae, praerupta quod undique
(claudit

tit. Folia dici solent comae arborum; sed nunc illa exquisitis poeta circumlocutus est, *frondis honores*, ut Mart. IX, Epigr. 62, ex h. l.: *perpetuo sperare licet tibi frondis honores*. Auctor Carm. de Phoenice, vs. 10: *Lucus perpetuae frondis honore virens*. Praevertit Virg. Georg. II, 465: *Frigidus et sibus aquiso decussit honorem*.

566. *Paeon*) Apollo a graeco πᾶν, i. e. *ὑπερπῆλον*, sano. Schol. Aristoph. ad Plot. 636. — Scul. Poet. lib. I, cap. 23: «Acclamatio fuit, ἡ πᾶν, ἡ πᾶν, unde nomen Apollini factum aiunt certis syllabis additis, πᾶν, πᾶν, πᾶν.» Alii etiam nomen ei inducunt a πᾶν, morbos sanans. LEM. — *Factis ramis*, vide ad Met. II, 487.

567. *Adnuere*) κατακλίειν, signum aduersus.

568-710. *Est nemus Haemoniae* etc.) Tempe, amoenissimum Haemoniae valem describit poeta, quo commodius a praecedenti fabula transerat, et post Penei filium in laurum mutatum, dicat et Ius, Inachi amnis filiae, metamorphosin in iuvenem. Nam iuxta Tempe est spelunca Penei fluvii, ad quem consolandum omnes amnes convenerunt, praeter Inachum qui amissam filiam lugebat: vide infra vs. 577. LEM. — *Io* amatur a *Iove*, et vi ab eo compressa mutatur, *Ianone* superveniente, in *vaccam*, quam illa *Argo* custodiendam tradit. Hoc *Mercuri* manu interfecto, Iano Ioi Erinny inmittit, qua per totum terrarum orbem agitata tandem ad Nilum venit, ubi in Deam transit *Epaphumque* parit. Fabulam, Ascle-

piade, Acusilao, Hesiodo ducibus, narrarunt Apoll. II, 1, 3; Hygin. fab. 145; Valer. Flac. Argon. IV, 353 sq.; Noster Ep. XIV, 85 sqq. Etiam Aeschyl. Prom. 563-892, induxit Io, quamquam nonnulla ex fati eius, ut consilio suo responderent, novavit. Idem argumentum in solio Amyclaei expressum erat, Paus. III, 18, et in clypeo Turni, qui genus ab Inacho ducebat, Virgil. Aeneid. VII, 789. Atque etiam hodie in gemmis conspicitur. Vide Lipperti Dactyl. II, 1, 18. Quoniam *Io* in Argivorum dialecto, notante Eustath. ad Perieg. 92, lunam significabat, lunae autem symbolum *fermina* capite cornuto fuit, inde fabulae initia ducta esse videntur, aucta deinde additamentis quibusdam. Et quum Graeci res Aegyptias cum suis permiscent, Io et Epaphus Isidi et Apidi assimilari coeperunt. Vide Heyne in *Antiquar. Aufsaetzen*, tom. I, p. 41; et ad Apollod. d. l. — *Est nemus* etc. Hic transitus, quo *fluviorum conventus* fingitur, pars est et superioris et sequentis fabulae. Locum hunc *Haemoniae* (Thessaliae, ab Haemone rege, Thessali patre, Strabo IX, pag. 449) ut amoenissimum describant Plin. II. N. IV, 8, et Aelian. V. II. III, 1. Sed cum Ovidio melius consentit Liv. XLIV, 6, *Is saltum* vocat, et XXXVI, 10, *fontes saltus*; Aelian. convallem inter Olympum et Ossam non admodum latam. In ea varia *aemora* aestate suavissima. Hinc Noster *nemus*, et Mela II, 3, *sacro nemore nobilia Tempe*. — *undique*, dextra laevaque. — *Silva praerupta*, silva in

Silva: vocant Tempē, per quae Peneus, ab imo
 Effusus Pindo, spumosis volvitur undis; 570
 Deiectuque gravi tenues agitantia fumos
 Nubila conducit, summasque adspergine silvas
 Impluit; et sonitu plus quam vicina fatigat.
 Haec domus, haec sedes, haec sunt penetralia magni
 Amnis: in hoc, residens facto de cautibus antro, 575

montibus praeruptis; nam quae montibus conveniunt, ea et silvis in montibus poëtae tribuunt: Horat. II, Sat. 6, 91: *Praerupti nemoris dorsa*. Etiam Liv.: *rupes utrinque ita absissae sunt, ut despecti vix sine vertigine quoddam simul oculorum animique possit*. Aliter Plinius. — *claudit*, Cod. noster Regius A. habet *clauit*. LEM.

569. *Peneus*) Fluvius Thessaliae nobilissimus, in quem reliqui illius terrae fluvii influebant: Aelian. d. 1; Callim. hym. Del. 110. Is, secundum Aelian., non *spumosis undis* per Tempē volvitur, sed otiose et leniter, in modum olei. Verum et Livius: *Terrae et sonitus et altitudo per mediam vallem fluentis Penei amnis*. Is. Vossius ad Melam II, 3, 176, et 4, 38, aut verba *ab imo Pindo* corrupta esse, aut Pene ex alto per incatus latentes cadere, priusquam in conspectum erumpat, putabat. Male.

570. *spumosis undis*) Non fertur placido cursu, sed rapido; et ob saxa latentia unda spumis iuvenescit. LEM. — *spumosis*. Viviani, *sinuosis*. — *volvitur*. Cod. noster Reg. A. *vertitur*.

571. *Deiectu gravi*) vehementi, praecipiti lapsu. LEM. — *Deiectus* non fuit ad fontem, sed ubi amnis fauces illas intrabat. — *agitantia*, ex se propellentia, *fumos*, particulas aquae, quarum tenuitas imitatur fumum. Pro *agitantia*, Regios et Neapolit.

imitantia, et Noster R. A. inter lineas.

572-573. *conducit*) excitat: Virg. *colligere nubes*. — *summasque* — *impluit*. *Cucumina* arborum adstantium, pluviae decidentis instar, adspergit. Respexit haec Sidon. II, Ep. 2: *Arborum comis, quae margini insistant, superiectae adsperginis fragor impluit*. Idem Carm. XXII, 132 de torrente, *Ipsis adspergine tectis impluit*. De v. *impluere* et cognatis, vid. Heinsius. — *sonitu* — *fatigat*, adeo strepit, ut ad fatigationem aurium non modo per viciniam, sed etiam remotiores regiones audiantur. Ita V Trist. I, 62, *fatigare saxa voce*.

574. *penetralia*) Antrum, ex quo fluvius erumpit, poëta dicitur regia fluvii, et sedes Nympharum. In eo porro antro fingunt thalamos, penetralia, et reliquas regiarum partes. Sed Penei sedes ad deiectum illum collocatur. Cur autem poëta hic tot vocabula, cumlaverit, atque adeo suaphora abusus sit, non reperior. Num miratur, talem deiectum placere magno Amni? — *magna, μέγα χτύπος* ei tribuit Callimach. h. Del. 110, et interdum *ἄρ' ἔξοχόν* dicitur fluvius.

575. *in hoc*) Nostri Codd. *in his*, rectius certe, si virgula reponeretur post *residens*. Nam sunt domus, sedes, penetralia, quae inter se differunt. LEM.

Vndis iura dabat, Nymphisque colentibus undas.
 Conveniunt illuc popularia flumina primum,
 Nescia gratentur, consolenturne parentem,
 Populifer Spercheos, et irrequietus Enipeus,
 Apidanusque senex, lenisque Amphrysos, et Aëas; 58.
 Moxque amnes alii, quī, qua tulit impetus illos,
 In mare deducunt fessas erroribus undas.
 Inachus unus abest; imoque reconditus antro

576. *iura dare*) imperare. — *Nymphis*, Penei filiabus. Cf. Theocrit. Id. I, 66; Callimach. d. I. vs. 109. Ex his memorabilis Cyrene, Virg. Georg. IV, 321.

577. *popularia*) Quae sunt eiusdem terrae, nempe Thessalicae. — *Conveniunt*. Is. Vossius ad Pomp. Mel. II, 3 extr. accipit pro ingrediuntur, ideoque reprehendit poetam, quia et Spercheos, et Amphrysos, et Aëas alio exonerentur. Sed *convenire* hic non esse influere, ostendit, quod sequitur, *Moxque amnes alii*. Imo conveniunt Dii, praesides fluviorum, in antro Penei vel gratulandi, vel consolandi causa.

579. *Spercheos*) Ita dictus a σπέρχην, festinare. LEM. Fluvius rapidissimus, qui subter Octam montem in sinum Maliacum exoneratur, et cuius ripae populis consitae fuisse videntur, sicut Penei lauris. — *Enipeus* ex monte Othry Thessaliae profuit. Virgil. Georg. IV, 368, vocatur *altus Enipeus*.

580. *Apidanusque*) Nostri Codd. *Eridanusque*, mendose: nam Eridanus nequaquam populare flumen, Penei nec sub ditione erat. *Apidanus*, accepto ad Pharsalos Eupeo, in Peneum illabitur. Vocatur *senex* (Infra II, 243, *Peneos senex*), quod Iuli. accipiunt pro leuiter fluente; eaque interpret. etiam in uno Vatic.

Cod. adscripta est. Sic Senec. Med. 314, *senex Rootes*, qui tarde movetur. Sed ubi Apidanus irrequietum Enipeum accepit, satis rapide currit: Lucan. VI, 372. Malim ergo *senem* nunc velustum, antiquum interpretari, i. e. antiquissimis temporibus notum, et nomine insignitum. Dionys. Geogr. 417, ὡγύγιος Ἀἰδών, ubi Eustath. ὡγύγιον δὲ λέγει, διὰ τὴν περὶ αὐτοῦ ἀργαλιότητα. Callim. hym. Iov. 40: παλαιότατος ὄδωρ, et hym. Del. 71, γέρον Φευξίος. Accedit, quod Veteres fluvios non minus quam Oceanum sub *senis* effigie representabant. Hinc mox 645, *senior Inachus*. — *Amphrysos* eam Thessaliae partem perfluebat, quae Phthiotis dicebatur. — *Aëas*, qui Plinio H. N. III, 23, *Aous* dicitur, fluvius parvus et purissimus, et Epiro profluens, et per Thessaliam in Ionium mare se immittens.

581. *impetus*) vis, rapiditas, tribuitur fluminibus, mari, ventis, coelo: vid. Burm. ad Pluedr. III, prol. 59.

582. *In mare deducunt*) Qui diversis locis in mare influunt. Sed ornate hoc extulit. — *errores*, ambages fluviorum tortuosae, aut omnino casus. — *fessas undas*, ut fessae longa via aut tempestate naves; Virg. Arn. I, 168. *Aurus spatio lassas* dixit Plinius V, Ep. 6, 14.

583. *Inachus*) Argivorum fluvius,

Fletibus auget aquas; natamque miserrimus Io
 Luget, ut amissam: nescit, vitane fruatur, 589
 An sit apud manes; sed quam non invenit usquam,
 Esse putat nusquam, atque animo peiora veretur.
 Viderat a patrio redeuntem Iupiter Io
 Flumine: et, « O virgo Iove digna, tuoque beatum
 Nescio quem factura toro, pete, dixerat, unbras 590
 Altorum nemorum; et nemorum monstraverat unbras;
 Dum calet, et medio Sol est altissimus orbe.

hodie *Nais*, decurrens vel ex Artemisio, Arcadiae monte, Pausan. Arcad. p. 611, vel a Lyreos; itidem monte Arcadiae; Strabo VIII, pag. 370. Is. Vossius ad Mel. d. l. putat, confundi Argivorum Inachum cum Inacho Epiri, qui ex Laemo profluens in Ionium mare se exonerat. Falso; nam poeta eum inter *amnes alios*, a popularibus diversos, refert. Eius filiam Io faciebant etiam Castor in Chronicis, Aeschyl. cum aliis Tragicis atque Hygin. Sed Apollodor. aliique Iaso, alii denique Pirene natam perhibent: vid. Munk. ad Hygin. d. l. ubi triplex Ius stemma. — Moerens Iuachus, propter amissam filiam se domi continebat; ut et moesti et lugeutes solent, publicum vitantes. Io accusativus est graecus ab Io, Iua. LEN.

584. *Fletibus auget aquas*) iocose dictum videri possit. Sed occurrunt alibi similia: in clypeo Turni *amnem fundebat*; infra XI, 47, *flumina lacrymis increpescunt suis*, Homer. Il. I, 14: *δακρυχέων ὥστε πρήνη μέλινυδροσ*. Sequentia *nescit* — *veretur* custigatior scriptor forte resecurisset.

585. *nescit*) Heins. cum uno Medic. legendum putat *nec scit*.

588. *Viderat a patrio*) Secundum Valer. Flac., Iupiter saepe descendit

ad ignes Ius, eorumque furtorum conscia antra habebat. Aliter rursus et copiosius rem narrat Aeschyl. 652 sqq., initio facto a visis nocturnis. Noster Iovi triluit orationem insidiosam, cuius tamen fraudem sensit Nymphs, et insunt quaedam ambigue dicta. — Io. Haece lectio videtur recens, nam nostri Codd. habent *illam*. LEN.

591. *Altorum nemorum*) Heins. displicebat *altorum*, quia *altissimus* proxime sq. Itaque suadebat vel *Eia horum*, vel *densorum*, aut *solorum nemorum*. Sed Burmann. recte tuctur *altorum*, quia passim *altae silvae* occurrunt. — Illic versus mire corrumpitur in nostris RR. Ita enim legitur: *aut horum nemorum, aut horum et monstraverat umbras*. Quo sensu, nescio. LEN.

592. *altissimus*) Non omnino repugnanda videtur coniectura Burman. *Sol est acerrimus*, vehementissimi calor, ut Horat. I Sat 6, 125, *sol acrior*, et apud Archiloch. *sol ὀξύς*. Ita enim causa redditur, cur nemorum umbra petenda sit. Et ab aestu solis frequenter poetae designant meridiem. Virgil. G. IV, 401: *medios quum Sol accenderit aestus*, et vera. 426: *medius Sol igneus orbem* Haec erat.

Quod si sola times latebras intrare ferarum,
 Praeside tuta Deo nemorum secreta subibis:
 Nec de plebe Deo, sed qui coelestia magna 595
 Sceptra manu teneo; sed qui vaga fulmina mitto.
 Ne fuge me; » fugiebat enim: iam pascua Lernae,
 Consitaque arboribus Lyrceia reliquerat arva;
 Quum Deus inducta latas caligine terras
 Occuluit, tenuitque fugam, rapuitque pudorem. 600
 Interea medios luno despexit in agros:
 Et noctis faciem nebulas fecisse volucres
 Sub nitido mirata die; non fluminis illas
 Esse, nec humenti sentit tellure remitti:
 Atque suus coniux, ubi sit, circumspicit; ut quae 605
 Deprensi toties iam nosset furta mariti.

593. *latebras ferarum*) Silvas, in quibus occultantur ferae. LEM.

595. *Nec de plebe Deo*) De plebe Deorum dictum ad 173. Se commendat, ut supra Apollo. — *sed — sed.* Haec anaphora sic etiam V, 17 sqq., 507 sqq. — *magna manus*, et omnino magna membra heroibus et Diis, Iovi in primis, a poetis tribui solent: vide Burm. ad Eleg. ad Liv. Aug. vs. 224.

597. *Lerna*) maxime memorabilis vel palus, vel fluvius Argivae, cui adiacebant ampla pascua. Aeschyl. Prometh. vs. 657, πρὸς Αἰφύης βαθὺν λαμπρὺν (pratium in valle depressione) ποταμὸς θουστότατος τὰ πατρώα.

598. *Lyrceia*) Cod. B. *Dyroaea*. Cod. A. *Licea*. *Lyrcaea* auctoritate prisca. Vatican. mutavimus in *Lyrceia*, quod etiam Graev. et Heins. restitui volebant. Valer. Flac. IV, 355. *Lyrceia arva*; mons *Lyrceus*, et inde *Lyrceius* atque *Lyrceus*, in Arcadia, vel, ut Stephanus vult, Argolide.

599. *latas*) Terra magna et maxi-

ma, πῶλον, passim. Sed Nostro in primis placuere *latae terrae*, γαῖα εὐρύτηρος.

600. *tenere*) retinere, hinc impedire.

602. *noctis faciem*) noctem.

603. *Sub nitido die*) Nostri, *bey hellem Tage*: vide Heyn. ad Virgil. Aeneid. I, 431. Etiam VIII, 1, *nitidus dies*, opp. tenebris. Curtius III, 3, 5, *dies illustris*.

604. *remitti*) exhalari. Plin. Hist. Nat. XVII, 4: *Terra optima, quae tenues exhalat nebulas*. Cf. Lucret. V, 464. Respexit Ovid. forte Virg. Georg. II, 217: *Quae tenuem exhalat nebulam, fumosque volucres. Et bibit humorem, et, quum vult, ex se ipsa remittit*. — Hodie vero, Physici demonstrant nebulas aut ex fluviiis, aut ex vaporibus terrae surgere. LEM.

605. *Atque*) Burman. offendit vocula atque, mallet iamque.

606. *iam nosset*) Praefert Vulgat. *bene nosset*, quam Heinsius posthabuit motus melioribus Codd. — Cod.

Quem postquam coelo non repperit; « Aut ego fallor,
 Aut ego laedor, » ait; delapsaque ab aethere summo,
 Constitit in terris; uebulasque recedere iussit.
 Coniugis adventum praesenserat, inque nitentem 610
 Inachidos vultus mutaverat ille iuvencaim.
 Bos quoque formosa est: speciem Saturnia vaccae,
 Quauquam invita, probat: nec non et cuius, et unde,
 Quove sit armento, veri quasi nescia, quaerit.
 Iupiter e terra genitam mentitur, ut auctor 615
 Desinat inquiri: petit hanc Saturnia munus.
 Quid faciat? crudele, suos addicere amores;

R. A, bene; alter vero, iam. — *furtum*, ut *κλέψαι*, omne clandestinum; sed in primis amores clandestini et illiciti maritorum dicuntur *furta*: hinc *furtivus vir*, adulter: III Pont. 3, 56.

608. *laedor*) *laedere* varie in re amatoria dicitur. Omnino est fallere aut violare alterum quocumque modo in amore. Vide Heynii Observ. ad Tibul. I, 2, 89. — *delapsaque ab aethere summo*. Celeritatem notat venientis: tanquam quae alis delata; Virg. Aeneid. I, 394: *aethera quos lapsa* *plaga* *lovis* *alae* *aperto* *Turbabat* *coelo*. Ib. lib. IV, 123: *Vale, age, gnate, voca Zephiros, et labere pennis*. LEM.

609. *nebulas recedere iussit*) Etiam Iano nubibus imperat, quin adeo fulmen interdum mittit. Ceterum hinc Valer. Flac. d. I. fabulam suavissime, sed brevius Ovidio narrat.

610. *nitentem*) *Nitere* proprie et eleganter dicuntur pecora pingnia, et bene habita: opp. *horrida* et *strigosa*; sed simul candoris notio inest. Hinc 652 *nivea*, et 743 *formae candor*. Etiam apud Apollodorus, mutatur in albam vaccam. Ipse Iupiter II, 852, *nivei tauri* formam sumit, eidemque candidae victimae probabantur. Apud

Aeschyl. Io, ut in theatrum induci posset, retinuit formam humanam, sed faciem habet deformatam, caputque cornibus dedecoratum. Est *βούκερος παρθένος*.

611. *Inachidos vultus*) Inachis. *Inachidis cornua*, simili periphrasi apud Propertium I, El. 3, 20, — *ille*. Leidens. ante. — Nostri Codd. *ille*.

612–614. *speciem = quaerit*) Multum *ἴσος* inest. Apud Valer. Flacc. lib. IV, 358: *Plausu fovet hanc* (vaccaem) *et pectora mulcet*.

613. *e terra genitam*) Multi olim homines ferreque, *γενετός*. — Ignoto et obscuro genere ortum, cuiusque ignorabantur parentes, cum Veteres appellabant; Terrae filium. Contra quorum virtutem mirabantur, de coelo descendisse dicebant; quod Cicero lib. I ad Quint. frat. Ep. 1, quasi coelo delapsus. LEM.

616. *petit munus*) Valer. Flac. dicto loco, *da – Iniquitatemque bovem, da carae muneris nuptae*.

617. *addicere*) Nil aliud est nisi donare, tradere, ut recte explicat Gloss. MSS. Flor. Vellei. II, 29: *addixit Dianae agros Sulla*. Horat. Epod. XVII, vs. 1 *addictum feris*.

Non dare, suspectum : pudor est, qui suadeat illinc;
 Hinc dissuadet amor: victus pudor esset amore;
 Sed, leve si munus sociae generisque torique
 Vacca negaretur, poterat non vacca videri.
 Pellice donata, non protinus exuit omnem
 Diva metum; timuitque lovem, et fuit anxia furti;
 Donec Arestoridae servandam tradidit Argo.
 Centum luminibus cinctum caput Argus habebat: 623
 Inde suis vicibus capiebant bina quietem:
 Cetera servabant, atque in statione manebant.

Nempe addici pr. de debitoribus dicebatur, qui, quum non solvendo essent, creditoribus tradebantur. Hinc omnino est vel in servitutem, vel potestati alicuius tradi: vid. Graevius ad Cic. Quinct. 18, et Salmas. de Vaur. p. 360.

618. *illinc*) Codex Regius noster A. *illud*; B. *illic*, perperam.

623. *anxia furti*) Ne Iupiter ad consuetudinem eius rediret. LEM.

624. *Argo*) De *Argo*, eiusque genealogia vid. Eustath. ad Homer. II. B, p. 138; Schol. Eurip. ad Phoen. vs. 1123, ibique Valkenar. Iupiter ex Niobe genuit Argum, cuius pronepos Arestor, pater Argi nostri. Acusilao et Aeschyl. 570 erat γηγενής, i. e. cuius origo ignota. Alii non hunc centoculum, sed alium Argum, qui navem Argo fabricavit, Arestoris filium faciunt: vid. Gronov. Diatrib. Stat 55, et Burm. ad h. l. Huius nostri Argi effigies expressa erat in clypeo Hippomedontis, Eurip. d. l. et in pharetra Herculis, Quint. Smyrn. X, 191. — Argus universae mundi machinae typus est, cuius caput coeli praescfert imaginem, oculi stellarum, quae inferiora despicunt. Io ergo, si terram capere, non minus ab Argo

nocturno, vicibus alternis respicitur, quam a Cyclope diurno, id est Sole. Si vacca sit, Lunam crescentem referunt cornua; nuptaque est Osiridicuius cornua pleno orbe eocumant Solem referunt. Vtrumque numinum loco Aegyptios, Persas, aliosque coluisse notum est. LEM.

625–626. *Centum*) Omnino multa. Aeschyl. Prometh. 674, πικρὸν ὄσσεος δειδρυκώς, et 571, ὁ μυριωπὸς βούτας, quod Schutzius tropice putat posse omnia observantem significare. Ab Eurip. Phoen. 1120 et aliis vr. πικρόπτης, cuius nominis causam Schol. Hom. II. B, 103, reddit hanc, quia κατὰ παντὸς τοῦ σώματος εἶχεν ὀφθαλμούς. Plauto Aul. III, 6, 19, *oculus*; et Nemesian. Cyneg. 31, *stellatus oculis custos virginis*. Vetusissimi scriptores ei debant tantum tres aut quatuor oculos: vid. Sch. Eurip. d. l. Alii omnes Argi oculos, alii nonnullos tantum fecerunt vigilas. Quint. Smyrn. X, 191: ὀφθαλμοῖσιν ἀμολάδων ὑπνώσαντι.

627. *in statione manebant*) tanquam milites. Etiam suis vicibus e re castrensi petitiunt, ubi milites vicibus stationes et alia munia obeunt. Virgil. Aeneid. IX, 164, *variant*

Constiterat quocunque modo, spectabat ad Io:
 Ante oculos Io, quamvis aversus, habebat.
 Luce sinit pasci: quum Sol tellure sub alta est, 630
 Claudit, et indigno circumdat vincula collo.
 Frondibus arboreis, et amara pascitur herba:
 Proque toro, terrae, non semper gramen habenti,
 Incubat infelix, limosaque flumina potat.
 Illa etiam supplex Argo quum brachia vellet 635
 Tendere; non habuit, quae brachia tenderet Argo;
 Conatoque queri mugitus edidit ore;
 Pertimuitque sonos; propriaque exterrita voce est.
 Venit et ad ripas, ubi ludere saepe solebat,
 Inachidas ripas; novaque ut conspexit in unda 640

vices, et 222, servant vices. Ergo servare b. l. *Wache halten*. Claudian. XXI, 313: *centum excubiis unum servant iuvencam*. — in statione manebant. Hoc est, vigilabant. Translatio est a militibus sumpta, qui in statione tunc manere dicuntur, quum diligenter excubias agunt. LEM.

628. modo) Codd. nostri loco, non male nostro iudicio et forte rectius.

630. alta est) Erat Argo aevum custos, ἀρχαῖος ὄργην Aesch. 682. Cf. Val. Flacc. De duritie eius nihil Nost.; sed tristem Ius sortem apte ad compersionem faciendam per partes describit. alta, profunda, ut milites. Contra coelum profundum Virg. Georg. IV, 222, est altum. Vir doctus in Biblioth. Tigur. p. 85, putat, tellurem altam dici respectu Solis, qui post occasum sub tellure curret, eamque in alto habeat. Non adsentior.

631. indigno) quod talem sortem non meruerat, ut vs. 508.

632. Frondibus) Veteres pascere solebant boves. v. Casaub. ad Atheu. I, 19. Notant, Nostrum expressive

Calvum, qui in Io dixerat: *Ala virgo infelix! herbis pascereis amaris*. — *Folius vesci amaris dixit Horat. II, Sat. 3, 114*. — *arboreis*. Dedit arbuteis Heins. ex Bernegger. ceteri, arboreis. Idem malit *vescitur*, quia pasci praecemit. — Cod. noster R. B. habet etiam *arbuteis*. LEM. — Pro arbuteis recte *arboreis*, quod agnoscunt omnes praeter unum, inde Heins. illud iniecit. Non enim nunc quaeritur, quale pabuli genus fuerit, sed ornatus tantum causa adiectum est epitheton. Valer. Flac. lib. IV, 378: *Heu, quoties saxo posuit latus: quos ore lacus, quae pabula carpsit!*

634. flumina, e fluminibus, aut flumina sunt equum.

637. Conatoque habent primus Pahl. Vrbin. et omnia Heins. Ceteri, Conatoque. Codd. RR. Et conata queri.

639. Venit et ad ripas) Olim vulg. Venit et ad patrias: non male. Heins. putabat: *Venit ut ad ripas*, et vers. seq. *Inachis ad ripas* — Cod. A. *venit et ad patrias*. C. B. *venit et ad ripas*.

640. conspexit in unda) Heroid.

Cornua, pertinuit, seque externata refugit.
 Naides ignorant, ignorat et Inachus ipse,
 Quae sit: at illa patrem sequitur, sequiturque sorores,
 Et patitur tangi, seque admirantibus offert.
 Decerptas senior porrexerat Inachus herbas; 645
 Illa manus lambit, patriisque dat oscula palmis;
 Nec retinet lacrymas: et, si modo verba sequantur,
 Oret opem, nomenque suum, casusque loquatur.
 Litera pro verbis, quam pes in pulvere duxit,
 Corporis indicium mutati triste peregit. 650
 « Me miserum! » exclamat pater Inachus; inque gementis
 Cornibus, et niveae pendens cervice iuvencae,
 « Me miserum! iugeminat: tunc es quaesita per omnes,
 Nata, mihi terras? tu non inventa reperta

XIV, 93, *Io se miratur in umbra;*
 Amor. I, 3, 21.

641. *se refugit*) Exterrita cornibus,
 Io fugit a forma, quam conspexerat.
 Cf. III, 198 sqq. Phantasia poetae
 sibi ipsa in talibus placuit; itaque
 iis immoratur et in sqq. — *externata*
refugit. Nostri Codd. *sesseque exterrita*
fugit. LEM.

642. *Naides*) sorores, reliquae
 Inachi filiae.

644. *admirantibus*) Admiramur
 omnia, quae animum nostrum per-
 cutiunt.

645. *senior Inachus*) vid. ad vers.
 580.

647. *sequantur*) Codd. R. A. *su-
 persunt*. — *Sequi* eleganter, dicitur
 quae facile cedunt voluntati alterius.
 De verbis legitur etiam Met. XI, 327:
*Lingua tacet; nec vox tentataque ver-
 ba sequantur*. Virgil. Aeneid. XII,
 912: *Non corpore notae Sufficiunt vi-
 res, nec vox aut verba sequuntur*. Sta-
 tius Theb. XI, 602: *Nec verba diu*
tentata sequuntur. LEM.

649. *Litera* etc.) Regius putabat,
 figuram intelligi, quam boum ungula
 exprimat. Quomodo inde pater filiam
 agnovisset? Immo mens, quae in
 vacca remanserat, docebat eam lite-
 ras I et O pede ducere.

654. *tu non inventa*) Vulgata quae
 Heins. ex ingenio mutavit, erat: *tu*
non inventa reperta es. — Codd. no-
 stri vulgatam habent, et qua aelo-
 ritate fretus Heins. eam mutaverit non
 dicit auctor. — Tu quum nondum
 inventa esses, leviorera mihi luctum
 creabas, quam nunc, postquam re-
 perta es. Sic recte Heins. locum et
 constituit, et exposuit. Ante eum
 nugabantur Lutt. in definiendo discri-
 mine verbi, *reperire* et *invenire*. —
 Elegantior mihi olim subdoliit sensus,
 ex illis Cereris verbis, ubi innotuis-
 set illi de filia a Phitone raptâ Metam.
 lib. V, 518: *Et quaesita dux, tandem*
multinota reperta est; Si reperire vocas,
amittere certius: aut si Scire ubi sit,
reperire vocas, quod rapta, Jerevix.
 Quasi dicat Inachus: *tu inventa, non*

Luctus eras levior: relices, nec multa nostris 655
 Dicta refers; alto tantum suspiria ducis
 Pectore; quodque unum potes, ad mea verba remugis.
 At tibi ego ignarus thalamos taedasque parabam:
 Spesque fuit generi mihi prima, secunda nepotum.
 De grege nunc tibi vir, nunc de grege natus habendus.
 Nec finire licet tantos mihi morte dolores:
 Sed nocet esse Deum; praeclusaque ianua leti
 Aeternum nostros luctus extendit in aevum! »
 Talia moerenti stellatus submovet Argus,
 Ereptamque patri diversa in pascua natam 665
 Abstrahit: ipse procul montis sublimis cacumen
 Occupat, unde sedens partes speculetur in omnes.

*es inventa tamen; quam puellam me
 inventurum sperabam desiderabamque,
 ecce vaccam invenio. Itaque tui desi-
 deratae luctus erat levior, quam ita
 forma mutata inventae. Quam conie-
 cturam meam postea ab aliis confir-
 matam reperi.* LEM.

656. *ducis*) Heins. ex uno Medic.,
 uno Basil., uno suo, *prodis*. Revocavi
ducis, e MSS. longe plurimis. Virg.
 Aen. II, 288: *graviter genitus imo
 de pectore ducens*. Et sic passim.

658. *ignarus*) Iulium te sortem ma-
 nere; vide ad III, 3.

659. *generi* etc.) Vide vs. 481,
 482; *vir* etiam de Iauro, ut Virgil.
 Ecl. VII, 7; de capro *maritus* apud
 Hor. I, Od. 17, 7. Abusus est inge-
 nio.

662. *Deum*) Heins. mallet *Deo*.
 — *ianua leti*, causa et via mortis.
 Praevit Lucr. I, 1105: *haec rebus
 erit pars ianua leti*. Noster III Trist.
 2, 30: *interitus fores*. Virg. Aen. II,
 561: *potest isti ianua leto*, i. e. ad ta-
 lem mortem ab hoste accipiendam
 facilis est via: vid. Cerdas ad h. l.

Sed Inachio praeclusa erat ianua leti.
 Ceterum mors, tanquam unicum in
 malis remedium, Tragicis graecis di-
 cebatur *ἐξ ὅλης πίστεως*. Vide Valken.
 ad Eurip. Hippol. 1372. Cf. Senec.
 Agam. 579 sqq.

664. *moerenti*) Repone midacter
moerentem, scilicet patrem, ex no-
 stro Cod. R. B. *Submoet* et patrem *moe-
 rentem*, et *abstrahit natam ereptam*.
 — *stellatus*, distinctus uclis, tan-
 quam coelum stellis; V, 461, *variis
 stellatus corpora guttis*. Virgil. Aen.
 IV, 261: *stellatus iaspide ensis*. —
submovet. Valer.: *in scopulos et mon-
 stris horrida lustra abigit*.

666. *ipseprocul*) Propere; nam in pro-
 pinquum marem ascenderat, unde
 sedens in omnes partes spectaret. Sic
 Virg. Ecl. VI, 16: *Servus procul tan-
 tum capiti delapsus*. LEM.

667. *speculetur* pro *speculatur* in
 uno Medic. a pr. m. reperiit Heins.
 Ita consilium indicatur, cur montem
 occupavrit. — Nostri Cod. *specula-
 tur*. — *partes*, regiones, *speculatur*,

OVID. Op. Tom. III

F

Nec Superum rector mala tanta Phoronidos ultra
 Ferre potest; natumque vocat, quem lucida partu
 Pleias enixa est; letoque del, imperat, Argum. 670
 Parva mora est, alas pedibus, virgamque potenti
 Somniferam sumsisse manu, legimenque capillis.
 Haec ubi disposuit, patria Iove natus ab arce
 Desilit in terras: illic tegimenque removit,
 Et posuit pennas: taptummodo virga relenta est. 675
 Hac agit, ut pastor, per devia rura capellas,

proprie locutus est; nam mons, unde quis prospectat, *specula* dicitur.

668-723. *Nec Superum* etc.) Iupiter mittit Mercurium ad Argum trucidandum; quo facto, Mercurius in Aegyptum profugisse, ibique leges et literas docuisse traditur, Cæc. N. D. III, 22. Ab eo facinore Graecis dictus est *Ἀργυροδάκτυλος*. — *Phoronidos*. A *Phoroneo* originem ducebat et Iulianus II, et Iasus II: vide Munkler. ad Hygin. fab. 145.

669. *natum vocat*) non modo, quia minister est, ut omnium Deorum, ita Iovis in primis, nunc *δαιμόνιος* dictus (Hemsterh. ad Lucian. tom. I, p. 489), sed etiam quia calliditate, qua pollebat Mercurius (Horat. I, Od. 10, 7-16), nunc opus erat. Ideum Iovis amoribus inservit etiam II, 836 sqq. Cf. cum loco sq. Homer. Od. E, 43 sqq.; Virgil. Aeneid. IV, 238 sqq.; Statius Theb. I, 303.

670. *Pleias*) Maia, Atlantis filia, una ex Pleiadibus, quae sunt septem stellae in dorso tauri; *lucida*, quippe sidus. — *letoque*. Unde nomen illi *Ἀργυροδάκτυλος*.

671. *Parva mora est*) Homerus, *οἶδ' ἀπὸ βρεφὸς: parvus*, i. e. brevis. Lucan. IV, 476, *parva vox*. — *alas*. Inde dicitur *alax* Iliad. I, Od. 2, 43,

et *alipes* infra IV, 576. *Alas* Mercurii dicuntur *talaria*, *πίδηες*, et erant aureae, Virgil. d. I. 239. Sed et capite alas gerit, et *nunc pedibus, nunc fronte volat*, Sidon. Carm. VII. *Virga*, caducens Mercurii, duobus serpentibus circumplexus, quem ei pro Iyra dederat Apollo: Homer. hym. Merc. 526. Erat aurea, unde Mercurius *χρυσόδακτυλος*: Hom. Od. K, 277. Erat proprie pacis insigne (*τιρήνης ὄπιον*, Orph. hym. XXVII, 7), sed eadem quum multa alia efficere, tum *somnum* excitare poterat: Hom. II. A, 334; Virgil. Aeneid. IV, 240, ubi locus classicus de Mercurio eiusque virga. Hinc vocatur *somnifera* (*ὕπνο-δότης* ap. Orph. hym. LVI, 8), et Mercur. ipse *ὑγῆτορ ὀνείρων* et *ὕπνο προσάτης*, Athen. lib. I, cap. 14. Haec virgam sumit *potenti manu*; vid. ad vs. 595, et Mercur. semper apparet *ἄρμας*. — *tegimen pileus alatus*, qui *petasus* et *galerus* dicitur. Sententiam, paravit se ad iter, ita elocutus est, ut omnem Mercurii habitum describeret. — *disposuit*, quosque suo loco applicuit. — *patria ab arce*: vide ad 163.

676. *agit* ante se, virga pro baculo pastoralis utens, *capellas*, quas et vicinis agris *abduxerat*. — *Dum venit*, accedit ad Argum.

Dum venit, abductas; et structis cantat avenis.
 Voce nova caplus custos Iunonius; « At tu,
 Quisquis es, hoc poteris mecum considerare saxo,
 Argus ait: neque enim pecori secundior ullo 680
 Herba loco est; aptamque vides pastoribus umbram. »
 Sedit Atlantiades, et euntem multa loquendo

677. *abductas*) Recte dedit Heins. de suo pro *adductas*. — Ex coniectura: nam nostri Codd. habent *adductas*. — *structae avenae*, fistula pastoritia, quae etiam *arundo*, *calamus*, *stipula* dici solet, de cuius *structura* vide ad vs. 711. Apud. Aeschyl. 577, Argus quoque fistulam habet. Sed Ovidius per ita fixit, ut alium fab. commode intexere posset, — *structis cantat avenis*. Fistula, ex septem disparibus avenis in alae formam crescentibus compacta: sic Nosler lib. II, vs. 191, de aliis Daedaleis: *Sic rustica quondam Fistula disparibus paulatim surgit avenis*. LEM.

678. *Voce nova*) sono novae, recens inventae fistulae. — *At tu*. Cod. Reg. A., *artis*. Cod. B., *Iunonis et arte*. Singularis lectio, quae forsau vera est. LEM.

679. *Quisquis es*) De formula solemni, *quisquis es*, qua peregrinos et ignotos alloquantur Latini, v. Burm. — *poteris*, ut apud Virg. Ecl. I, 80: *Hic tamen hanc mecum poteris requiescere noctem*, ubi quidam, ut h. l. Vulgo, *poteris*. Sed illud elegantius, utque ita et VII, 47, 63; VIII, 47. Solent autem in bucolicis pastores cantaturi se invitare ad *considerandum*, in quo sequuntur loca herbosa et umbram.

680. *secundior*) Proprie *secundus* locus herbas; sed h. l. ipsa herba *secunda*, frequens et bona.

681. *aptam*) Bene se habet. Epist.

XIII, 11: *Ventus erat nautis aptus, non aptus amanti*. Quod duo Codd. habent, *gratum*, et a Burm. exemplis confirmatur, fluxit ex interpr. — *Gratamque Iunii Cod.* et unus Bononiensis, pro varia lectione. — Nostri vero habent *aptam*.

682–683. *Atlantiades* pro *Atlanti-des*, ut voluit Priscian. — *et euntem* — *diem*. Locus hic valde torsit ingenia Intt: Quoniam amoris confabulationibus tempus fallitur, et brevis quasi redditur dum nobis vix sentientibus praeterlabitur; propterea negat Burman, sanum esse h. l. Ipse ergo ductu unius Cod. in quo *demuit* exantum exstat, legit *diminuit* pro *detinuit*. *Diminuere* autem tempus dixisse etiam Cicer. Orat. III, 49, et hoc idem case quod *frangere diem*, et *partem solido deinere de die*, apud Horat. Si quis tamen tueri malit verb. *detinuit*, versa seq. *diem* posse in *ducem*, i. e. Argum, qui ducebat Io, mutari, tunc *euntem* esse, ire volentem. Neutra emendatio nobis satisfacit. Non probō *euntem* *ducem*: num is ipse rogaverat Mercurium, ut vellet sibi tempus fallere confabulando. Car igitur nunc abire properat, ubi ille vix initium fecit confabulandi? Et *dux* de custode bovis insolens mihi videtur; visum est etiam Heynjo, Observ. ad Tibul. I, 10, 10. Nec placet verbum *diminuit* propter *euntem*, i. e. *vergentem* ad oecumum. Apud Cic. quidem *diminuere tempus*

Detinuit sermone diem; iunctisque canendo
 Vincere arundinibus servantia lumina tentat.
 Ille tamen pugnat molles evincere somnos: 685
 Et, quamvis sopor est oculorum parte receptus,
 Parte tamen vigilat: quaerit quoque, namque reperta
 Fistula nuper erat, qua sit ratione reperta.

Tum Deus, « Arcadiae gelidis sub montibus, inquit,
 Inter Hamadryadas celeberrima Nonacrinas 690
 Naias una fuit. Nymphae Syringa vocabant.
 Non semel et Satyros eluserat illa sequentes,

paulo aliter dicitur; multoque minus trahi huc possunt phrases illae Horatianae. Gebhard. Crep. I, 9, explicat, consensit confabulando et transegit diem iam ad occasum vergentem. Et videtur *detinere* ita dici posse IV ex Pont. 10, 67: *Detinui tempus*, curasque *sejelli*, ulii vid. Heins. Molesta tamen redundantia est in *multa loquendo sermone*. Seidenstuecker denique hunc sensum subiicit: diem, qui alias multa loquendo festinare solet, *sermone*, inter loquendum, vi sua divina suspendit, tardiore aut longiore fecit.

684. *Vincere*) Silius VII, 204: *Donec composuit luctantia lumina sonitus*. — *Vincere servantia lumina*. Sopire fistulae cantu oculos Argi servantis atque custodientis vacram. L. — *tentat*. Vnus Med. *lumina certat*. Id elegans videtur Burm. et accommodatius τῷ *vincere*. — Non male tamen *tentat* ex nostris Codd. Reg. Et forte melius propter vocem *pugnat* vs. sqq. LEM.

685. *pugnat evincere*) Pugnat, ut evincat: V, 549, *pugnat resurgere*; 354, *remoliri luctatur*. — *molles*, dulces, suaves. Etiam Graecis μαλακός ὤπριος.

689. *Tum Deus*) Commode intexit fabulam de *Syringe* nymphea, quae quum fugeret amorem Peni, in calamos mutata est, unde Pan sibi struxit fistulam. — *sub montibus* versari dicuntur, qui in montibus, aut circa eos commorantur. Etiam *sub vallibus*, *sub anse*, *sub oris* in usu: vide Barmann. — *sub montibus*, pro *in montibus*, ex uno Leid. et altero Heins. recepit Barmann. quem vide late disputantem de hoc usu praepos. *sub*. — Nostri autem Codd. *in montibus*.

690. *Hamadryadas*) Nymphae, quae ἡμὰς τὰς ὄρεσι, cum quercibus aliisque arboribus (nam ὄρες olim omnis arbor, Schol. Homeri ad Iliad. A, 88) et nasci et interire credebantur: Schol. Apollon. Rh. ad vs. 478; Plut. de Orac. def. p. 415. — *Nonacrinas*, quae in Nonacrino monte versantur. *Nonacris*, oppidum et mons Arcadiae, non procul a Ladhoe fluvio: Plin. H. N. II, 103.

691. *Syringa*) Et *Syrinx* et *Syringa* in usu: vide Munke. ad Laetant. Argum. li. fab.

692. *eluserat*) *Eludere* eleganter dicuntur, qui cursu celeri et per anfractus elabuntur: VIII, 687. Phaedr.

Et quoscumque Deos umbrosave silva, feraxve
 Rus habet. Ortygiam studiis, ipsaque colebat
 Virginitate Deam: ritu quoque cincta Dianae 695
 Falleret, et credi posset Latonia, si non
 Corneus huic arcus, si non foret aureus illi:
 Sic quoque fallebat: redeuntem colle Lyceo
 Pan videt hanc, pinuque caput praecinctus acuta,
 Talia verba refert. » Restabat verba referre; 700

I, fab. 12, 9: *curru levi canes elusit.*

694. *Ortygiam*) Dianam, quae, secundum Homer. hym. Apoll. XVI, in insula Ortygia nata credebatur, quemadmodum Apollo in Delo. Alii vero volunt, Delum, in qua Latona et Dianam et Apollinem enixa sit, alio nomine Ortygiam esse dictam: vide Spanhem. ad Callim. h. Apoll. 59, et Del. 255. — *studiis*, venatione; *studia* enim vitae genus, quod quis sibi delegit, quo trahitur: cf. V, 267. — *colebat*, imitabatur, in quo genus cultus. — *ipsaque*, atque adeo: supra vs. 476: *Innuptae aemula Phoebe*.

695. *ritu* — *Dianae*) Supra genu cincta erat: vide Spanh. ad Callim. hym. Dian. XI, 212.

696. *Fallebat*) In eo multum laudis: Vid. ad III, 182. — *Latonia*. Diana, Latonae filia. LEM.

697. *aureus*) Dianae erant *πρυγγόστυ τόξα*: Homer. hym. II in Dian. 5; Virgil. Aeneid. XI, 652. Magna autem in his Nymphae commendatio. Claudian. 35, 39 de Proserpina: *Potuit videri Pallas, si clypeum, si ferret spicula.*

699. *Pan*) Arcadius Deus, *Lyceum* in primis et Maenalum, Arcadiae montes, incolere credebatur: Theocrit. Id. I, 123; Virgil. Georg. I, 16; Horat. IV, Od. 12. Ibi habebat autra, in quibus a venatione les-

sus recubare solebat; Callim. hym. Dian. 87 sqq. Sacra ei erat *pinus*, *πίτυς*, similem ob causam, ob quam laurus Apollini. Pitys enim et ipsa olim puella fuerat, quam amaverat Pan: vid. Broukh. ad Propert. I, 18, 20. Itaque caput praecingere solebat *pinu*, h. e. frondibus pineis, corona pinen, quod et Fanni facere solebatur: Heroid. V, 137. Vocatur *acuta*, etiam A. A. II, 424, a forma. Ita et *intra cypressus acuta*. Est autem *pinus* (qua ipse *Lyceus* abundabat, vers. 217) h. l. *silvestris*. — *praecinctus*. XIV, 638: *Panes cornua praecincti pinu*; XI, 9, *praesuta foliis*. Horat. I, Od. 7, 7, *praeposere*. Valler. Placc. III, 436, *praetere*. Claudian. XXXV, 325, *praevolare*.

700. *refert*) Post *refert* inepte olim haec verba inserta leguntur, *Tibi nubere Nympha volentis Fotis cede Dei*. — Et haec quoque verba reperiuntur in margine reposita in nostro Cod. R. B. a sec. man.; in Cod. A. in textu integra leguntur; nec dicit Gierig, qua auctoritate fretus has sustulerit. — *Restabat verba*. Quam Mercurius dixisset, *Talia verba refert*, iam succubuerant somno oculi Argi: itaque suum narrandi facere potuisset poeta; sed ne ignoraret lector reliquam fabulam, cum poeta ex sua persona ad-purgit. Eugeniosae tali

Et precibus spretis fugisse per avia Nympham,
 Donec arenosi placidum Ladonis ad amnem
 Venerit; hic illi cursum impredientibus undis,
 Ut se mutarent, liquidas orasse sorores;
 Panaque, quum prensam sibi iam Syringa putaret, 705
 Corpore pro Nymphae calamos tenuisse palustres:

commento usus est, 'quia incredibile videri poterat, una cum finita fab. oculos succubuisse.

702. *placidum*) Heins. et ex uno Medic. et uno Stroz. malit *placitum*, quod et Mar. Accurs. voluerat. Alii suaserunt *rapidum*. — Nisi *patrium* forte scripsit Noster, ut Ladonis filiam Syringa faciat. HEINS. — *Serva placidum* ex Nostris Codd. — *Ladon* fluvius Arcadiae, in Alphemum influens. Abundabat aquis, nec ulli cedebat pulchritudine, Callim. hym. Iov. 18; Pausan. Arc. p. 651; Dionys. Perieg. 417. Vocatur. h. l. *placidus*, sed V Fast. 89, *rapax*; et II Fast. 274, ei tribuuntur *eius aquae*. Itaque Inti. varie hunc dissensum componere conati sunt. Verum epitheta, quibus poetae singulos fluvios et montes exornant, non urgenda sunt, nec natura eorum inde demonstranda, nisi accedat geographorum auctoritas. Itaque fieri potest, ut sui obliti, eidem fluvio diversis locis diversas virtutes tribuant: vide Burm. ad Valer. Flac. V, 180. — *Ansum* fabulae dedit natura *Ladonis*, quem Dionysius vocat, *Εὐχάδαν ποταμόν καὶ ἑσπέραν Λαδώναν*. *Σύριγγ* graece significat fistulam pistoritium a *σφίγγω*, sibilu. Lucretius lib. V. *Et Zephyri cavu per calumorum sibilu primum Agrestes docuere*. Illa iuventa retulit Pana in numerum Deorum, sed de plebe. Natal. Comes lib. V, cap. 6 legatur, et Francisci Baconi de Sapientia Veterum

cap. 6: *Pan, sive Natura*. LEMAITRE. 703. *illi*) Pro quo nostri Codd. habent *illam*.

704. *liquidae sorores*) Nymphae in Ladone habitantes. Similiter Inachus vocatur *liquidus parens* Heroid. XIV, 89. Propert. II, 25, 34: *Achei loi liquor luget*.

706. *calamos*) Burmann. ex uno Medic. *cannas tenuisse*, quia Apulci. V Metamorph. *Deam Cannam* vocat, et quia vers. 711 *calamis* sequitur. Nempe Heins. et Burm. persuasum erat, non licere bono scriptori inter paucorum versuum ambitum idem voc. bis ponere; hinc permulta Ovidii loca tentarunt, quae manu medica iudgebant. Ovidium illam legem non curasse, attendenti facile apparet. Vide modo 569 et 572, 638 et 641, 753 et 756; VIII, 10 et 16, 16 et 19, 34 et 37, 81 et 83, 108 et 111. Nec igitur erat cur h. l. porro pro *tenuisse* mallet *tetigisse*; aut, vs. 712, pro eodem cum Gryphio et MSS. nonnullis *mansisse*. Posteriori enim loco haec lectio infert, quod ille tolli vult; nam 710 praecedat *manebit*, et h. l. *tetigisse* minus accommodatum est rei propositae, quam *tenuisse*. — *calamos* revocavi, quod omnes, praeter unum, Codd. habent, non modo quia *Syrinx* a Serv. ad Virgil. Ecl. II, 32, in *calamum* mutata legitur, sed etiam propter Plin. Hist. Nat. XVI, 36 s. 66: « Calamus alius totus concavus, quem syringium vocant, utilissimus

Dumque ibi suspirat, motos in arundine ventos
 Effecisse sonum tenuem, similemque querenti:
 Arte nova, vocisque Deum dulcedine captum,
 « Hoc mihi concilium tecum, dixisse, manebit: »
 Atque ita disparibus calamis compagine ceræ
 Inter se iunctis nomen tenuisse puellæ.
 Talia dicturus, vidit Cyllenius omnes

fistulis, quoniam nihil ei est cartilagineis atque carnis. » Lactant. in Argum, in arundines conversa est.

707. *Dumque ibi suspirat*) ibi in calamo suspirat Syrius, vel potius Pan, ob omissam Nympham. LEM.

708. *sonum tenuem*, qualem habet fistula, unde ipsa *λεπταία*, et *tenuis* dicitur.

710. *concilium*) Olin edeb. *consilium* aut *colloquium*. Iac. - a - Croce *auddebat condilium*, quia in fistula multi calami, tanquam annuli, compositi fuerint. Ciofan. ex duobus MSS. proferebat *concilium*, i. e. societas, consuetudo, quod, quom etiam in Lowan. exstaret, merito receptum est ab Heins. Cod. R. B. *solatium*. Non male nostro iudicio. — *Hoc mihi — manebit*. Hic cantus me semper tibi conciliabit; huius soni causa semper utar tua consuetudine; ex te faciam fistulum, qua crebro utar otii fallendi causa. Et solebat Pan semper hoc instrumento musico delectari. *Concilium* ita dici, probat ad h. l. Heins. Ipsa foedera et amicitiae vocantur *concilia*. Caeterum fistula fuit triplex: *μυροειδής*, quam invenit Mercurius (Homer. hymn. I. Mercur. 509); *πολλυλλήνος*, cuius auctor Silenus. Ilium denique, quæ cera glutinatur, cuius inventio h. l. et Virg. Ecl. II, 32, Pani ascribitur, Marsyas invenisse traditur apud Athenæum IV, p. 184. Pani contra alii tribuunt *πύλα*

γέφυρα, i. e. tibiam obliquam: vid. omnino Spanhem. ad Callim. hym. Dian. 245. Veram fistulae originem refert laud dubie Lucret. V, 1283: *Zephyri cava per calamorum sybila primum Agrestes docuere cavas inflare cicutas*. Iam quum musica ob insignem præstantiam divinum opus haberetur, factum est, ut inventio celeberrimorum instrumentorum Diis auctoribus tribueretur; et fistula quidem pastoralis Pani, Deo tutelari pastorum. Fistula autem quom sit simplicissima, neque usus eius multum exercitationis requirat, fuit laud dubie in antiquissimis instrumentis: Plutarch. de Mus. p. 1136.

711. *disparibus*) scilicet longitudine. Calami eo ordine collocabantur, ut brevior semper sequeretur longior. Res clara est ex VIII, 190 sqq. Cf. Virg. Ecl. II, 36, ubi fistula ex septem cicutis disparibus hoc modo composita. — *compagine* vituperat Servius ad Virgilium, Aen. I, 293, quasi parum latine. Sed Barm. docet h. l. etiam Manil. dixisse *compagine* pro *coapage*, aut *compagibus*. — *nomen tenuisse puellæ*. Nam *σῆρυξ* Græcis fistula. Vide notas in vs. 702 et 706.

713. *Cyllenius*) Mercurius, quem Main in Cyllenes, montis Arcadiæ, vertice peperit: Virgil. Aeneid. VIII, 139: *Permulcens medæ virgæ, βέβηκε Σίτωνα στροβίλον*, Orph. hymn. 56.

Succubuisse oculos, adopertaque lumina somno.
 Supprimat extemplo vocem; firmatque soporem, 715
 Languida permulcens medicata lumina virga.
 Nec mora: falcato nutantem vulnerat ense,
 Qua collo confine caput; saxoque cruentum
 Deiecit; et maculat praeruptam sanguine caute[m].
 Arge, iaces: quodque in tot lumina lumen habebas 720
 Exstinctum est; centumque oculos nox occupat una.
 Excipit hos, volucrisque suae Saturnia pennis

8; *medicata*, succis soporificis tincta. Virgil. Aen. VI, 420. Talis somnus, succis soporificis effectus, *medicatus* dicitur Heroid. XII, 107; nam *medicare* omnino est succis inficere.

717. *falcato — ense*) *Falcatus* e. harpe, ἀρπή. Val. Fl. IV, 390: *Celerem mediis in cantibus exigit harpen*. Eius usus frequens in mythologia. Apollod. I, 1, 1; 6, 3. Tali ense et Perseus usus, IV, 726. Sed unde nunc Mercurio harpe? Adveniens virginem tantummodo retinuit, 675, nec itineri se accingens harpen sumserat. Apud Apollod. lapide misso Argum interfecit. Nihil definit Aeschyl. quod quem 685 subita mors cum vita privat. — *nutantem*, tunc cervix maxime patebat vulneri.

718. *Qua collo confine*) Qua caput iungitur cum collo. LXX.

719. *praeruptam — caute[m]*) Quum *praeruptam rupem* duriusculum Heinssio videretur, ex primo Moreti *caute[m]* praetulit; nec spernit *moles*, quod Patricii Iunii Cod. habet. — Ingeniosa emendatio Heinssii, sed Codd. auctoritate nondum firmata. Omnes enim nost. habent *rupem*. LXX. — *et maculat — caute[m]*. Haec verba poterant omitti, quia res sponte intelligitur. Verum Inc.—a—Crace sarcasum illud poetae, *Arge, iaces* etc. esse epita-

phium putabat, quo, subito concepto, Mercurius *maculaverit* (inscripserit) sanguineis literis caute[m]. Antiquis *lumen cernere*, ζῆος δῆρυσσεν, erat vivere. Inde pendet prius sarcasmi acumen, *quodque* etc. lumen non amplius cernis, quo per tot oculos fruebaris. Vt alibi epiphonema in defunctos additur, v. c. Virgil. Aen. IX, 446; sic h. l. sarcasmus. Iam poeta convertit orationem ad Argum: *iacere*, καίθησι, dicantur mortui.

720. *Arge, iaces*) Virg. Aen. X, 557: *Istic nunc, metuende, iace*. Homer. Il. X, vs. 386: Καίττι πάρ νήσσοι κλέος ἀκλυστος ἀθάπτος Πάτροκλος; et alibi. De iis qui ferro pereunt, qui non sua morte defanguntur; cui contrarium stare, incolumem esse; Virg. Aen. II, 88: *Dum stabat regno incolumus*. LXX.

723. *gemmis stellantibus*) Maculae in cauda pavonis ob varietatem colorum et splendorem, eleganter vocantur *gemmas stellantes*. Infra XV, 385: *Quae cauda sidera portat*. Plin. H. N. X, 20, pavonibus tribuit *gemmantes colores*, et guttas in cauda vocat *oculos*. Phaedr. III, fab. 18, 8: *Pictis plumis gemmea cauda*. In Argum. Lactant., Iuno Argum in volucrum pavonem transformavit, et pennis in-

Collocat; et gemmis caudam stellantibus implet.

Protinus exarsit, nec tempora distulit irae,
 Horriferaeque oculis animoque obiecit Erinnyn 725
 Pellicis Argolicae, stimulosque in pectore caecos
 Condidit, et profugam per totum terruit orbem.
 Vltimus immenso restabas, Nile, labori;
 Quem simul ac tetigit, positisque in margine ripae
 Procubuit genibus, resupinoque ardua collo, 730

signibus, quibus amissa lumina indicaret, ornant. Conf. Martial. XIV, Epigr. 85.

724-750. *Protinus exarsit* etc.) Duo postremi fabulae actus, quorum alter de erroribus, quos copiose alii recensent, verbo attingitur.

725. *Erynny* Inno immittit etiam apud Val. Fl.: *Cum facibus spirisque et tartareo ululatu Tisiphonen videt.* Tum *stimulos* et Aeschyl. 603 memorat, *ῥέτρους ποταλίσαντες*, *stimulus ad cursum excitantibus*. Ab eodem tamen vs. 568 *aestro* agitata dicitur, et vs. 687, ut et a Sophocle *οἰστροπλήξ* vocatur. Sic et Apollod. Virgil. Georg. III, 152 et alii. *Oestrus*, *οἰςτρος*, pro quo tamen Latini maluerunt *arylus* dicere (Virg. d. l. 147 sq.; Lactant. ad Stat. Theb. I, 32), genus insectorum dipterorum est, vespis simillimorum, quae oriuntur ex bestiolis aquatilibus. Iam pecudes, quum ab iis punguntur et vexantur, gravissimos sentiant dolores, adeo ut *furere* incipiant. Virg. d. l. 149 seqq. Hinc *oestrus* tropice dicitur mox de quocumque stimulo, mox de furore, aut adeo de Furis, quae furorem iniiciunt hominibus; vid. Munker, ad Hygin. fab. 145. Qui Io in vaccam mutatam tradiderunt, eorum plurimi *oestrum* haud dubie proprie acceperunt. Ap. Aeschyl. veto Schutzius monet, omni-

no terribilamentum intelligendum esse, forte umbram Argi, quae non oculis, sed menti Ius per intervalla obiecta sit. Et Schul. ad vs. 563 tradit, illam umbram sub specie canis teguisse invencam. Hygin. *formidinem* memorat, quam Furiae iniiciunt.

726. *Pellicis Argolicae*) *Pellex Argolica*, Io, quae Argis oriunda pellicis vices praestiterat Iovi: vide Valken. ad Eurip. Hipp. vers. 1303. — *caecos*, occultus. — *terreri* et *ῥέτρους* proprie dicuntur, qui a Furis corripuntur, aut furore rabieque excitantur: vid. Heyn. ad Virg. Georg. III, 434. — *pectore*. *Pectora*, unus Sicii; caeteri et nostri Codd. Regii *pectore*; quod, etsi Heins. improbet, reposuimus. LEM.

728. *labori*) laboribus. De iis vid. Apollod. et multo magis Aeschyl. inde a vs. 713, quibus adde Schutzii Excurs. IV. Ibi quoque *Nilus* finis errorum; ubi enim ex Aethiopia Canobum venit, pristina forma ei redditur. — A Phoenicibus raptam ex Argis Io scribit Herodotus, in Clio, per initium libri, et ab iis in Aegyptum deportatam. Ibi aiunt, quum Aegyptios multa nova inventa docuisset, Api regi nupsisse. LEM.

730. *ponere genu*) phrasis propria et elegans: vid. Heins. ad Claud. VI Cons. Honor. 71; Cf. Heroid. XIV,

Quos potuit, solos tollens ad sidera vultus,
 Et gemitu, et lacrymis, et luctisono mugitu
 Cum love visa queri est, sinemque orare malorum,
 Coniugis ille suae complexus colla lacertis,
 Finiat ut poenas tandem, rogat; «Inque futurum 735
 Pone metus, inquit, nunquam tibi causa doloris
 Haec erit:» et Stygias iubet hoc audire paludes.
 Ut lenita Dea est, vultus capit illa priores;
 Fitque, quod ante fuit: fugiunt e corpore setae:
 Cornua decrescunt: sit luminis arctior orbis: 740
 Contrahitur rictus: redeunt lunnerique manusque;
 Vngulaque in quinos dilapsa absumitur unguis.
 De bove nil superest, formae nisi candor, in illa;
 Officioque pedum Nympha contenta duorum
 Erigitur; metuitque loqui, ne more iuvencae 745
 Mugiat; et timide verba intermissa retentat.
 Nunc Dea linigera colitur celeberrima turba.

107. — *ardua*, in sublime spectans. Virg. Aen. V, 278: *Colla ardua attollens*. — Supplices brachia solent tendere; sed brachia non habebat Io, solos igitur, quos potuit, vultus ad sidera sustulit. Similiter Metam. II, 487: *Qualescumque manus ad coelum tollit*. Virg. Aen. II, 405: *Ad coelum tendens ardentia lumina frustra; Lumen*, nam teneras arcebant vincula palmas. — *luctisonus*, imitans vocem lugubrem, forte ab Ovidio signatum.

733. *est*) Abest a nostro Cod. B. B. Sed facile subauditur.

738. *vultus*) formam. — *setae*. Virgil. Aen. VII, 790: *Io iam setis obsita*. — *luminis orbis*, oculi, qui etiam simpliciter *orbis* et *oculi* dicuntur. Lactant. de Opific. Dei, VIII, 16; Sophocl. Oedip. 1294; vid. Savaro ad Sudon. Ap. I, 2.

742. *Vngulae* bisulene, γνῦναι,

quales habent boves, nunc rursus scinduntur in quinos digitos. — *dilapsa absumitur*, suaviter pro dilabatur, fere ut Virgil. Georg. IV, 410: *Proteus in aquas tenues dilapsus abiit*; et Noster V, 435: *Pectoraque in tenues abeunt evanida rivos*. Non dixit in digitos, sed in unguis, quorum natura similior unguis. — *Officio pedum*, exquisite pro pedibus; et contenta habet aliquid iocosi. — *candor*, ut ador, vs. 552; et pulchritudinem et candidum colorem notat. Ingenioso metuit — retentat.

746. *Intermissa*) Lovan. *verba intercepta*, non invenuste, iudice Burmanno.

747. *colitur*) in Aegypto, qua nunc ducimur a poeta, et hinc mox per Aethiopiam in regiam Solis proficemur. Ritus istius cultus habet Lactant. Inst. Div. I, 21. Colitur sub

Huic Epaphus magni genitus de semine tandem
Creditor esse Iovis; perque urbes iuncta parenti
Templa tenet: fuit huic auiinis aequalis et annis

750

nomine Isidia. — *Dea celeberrima*, sola enim Isis cum Osiride per totam Aegyptum templa habebat. Herod. II, 42. Scripsit Plutarch. de his celeberrimis Aegypt. Diis peculiarem libellum. — *linigera a turba*, ab Isiacis, sacerdotibus Isidis, quos Iuvenal. VI, 33, *linigerum gregem* dixit, quia non nisi lineis vestimentis induti erant. Herodot. II, 37. Causas eius rei plures affert Plutarch. d. l. tom. VII, pag. 390 edit. Reisk.; sed veram videtur omisisse: Isis enim haud dubie regina fuit, quae Aegyptiis *lini* usum ostendit; vid. Goguet. *vom Ursprung der Geetze* etc. tom. I, 129. Itaque et ipsa lineis vestimentis induta erat, et *dea linigera* dicebatur: Noster I Pont. 1, 51: *Linigeræ Isidis munus*.

748. Epaphus) Ab Aeschylō Pro-meth. vs. 319 vocatur *δῖος πόρτις* (vitulus, id est filius) *βούς*. Eusebius tamen in Chronico ad a. 481, anctor est, ex Telogono, cui iuxta Apollod. postea nupsit Isis, genitum esse hunc Epaphum: vide Burm. ad h. l. Apud Aeschyl. Iupiter non concumbit cum Io, sed ad Nilum placide manu pulsans gravidam eam reddit, *ἐμπερὶν ἀτρεστὴν χυρὴν καὶ δῖον μόνον*. Inde Epaphus. Is Graecis, idem quam Aegyptiis *Apta*. Herodot. II, 153; III, 27.

750 etc. *fuit huic* etc.) *Phaëthon*, Solis et Clymenes filius, quam divinum ei genus dubium fecisset Epaphus, matre suadente, ad Solis regiam proficiacitur, ut certo sciat, se ab eo progenitum. Ibi pignoris loco sibi a patre petit unum iu diem moderatio-

nem currus solaris, nec ullo pacto deterreri potest ab hoc proposito. Sed vix ingressus est iter, quum equi exspatiantur, S-disque aestu terras vastant. Iupiter igitur, ne coelum quoque flammis corripatur, fulmine misso, et incoendium exstinguit, et Phaëthontem vita privat, quem Eridanus excipit. Ad sepulcrum eius sorores in arbores mutantur, unde electra fluunt. Eodem fere modo Hesiodus fabulam in libro deperdito (unde eam Hygin. fab. 154 excerptit) narraverat; neque, ut ex Eusath. ad Hom. Od. pag. 1689 apparet, in parentibus a Nostro dissensisse videtur, quamquam cum Hygin. nescio quo errore deceptus, tradit, Clymenum, Solis filium, patrem fuisse Phaëthontis, Meropenque nympham matrem. Mox a tragicis eadem certatim est tractata, ut Schol. Hom. ad Od. P, 208 observat; sed non nisi ex Eurip. Phaëth. pauca fragm. restant, quae in Edit. Lips. tom. II, pag. 462 legantur. Ex auctoribus, qui exstant, eam repetierunt, Aristot. de Mirabilibus cap. 82; Apoll. Rhod. Arg. IV, 597 sqq.; Lucrēt. V, 397-405; Nautil. I, 733 sq.; Hygin. fab. 152 a caeteris dissensiens; Lucian. Astrol. tom. V, pag. 223, et copiosius in Dial. Deor. 25, ubi Iupiter Apollineum increpat, quod insipienti adolescentulo equos solares commiserit: in quibus multa Ovidianis similia. Priore loco Lucian. contrahit, Phaëthontem Astronomum fuisse, qui cursum solis designavit, sed autem, quam opus perficeret, mortuus sit. Etiam Proclus ad Tim. Plat. pag. 33 seqq. fabulam e phrygiis interpre-

Sole satus Phaëthon, quem quondam magna loquentem,
Nec sibi cedeutem, Phoeboque parente superbum,
Non tulit Inachides, « Matrique, ait, omnia cemens
Credis; et es tumidus genitoris imagine falsi. »

Erubuit Phaëthon, iranque pudore repressit: 755

Et tulit ad Clymeneu Epaphi convicia matrem.

« Quoque magis doleas, genitrix, ait, ille ego liber,
Ille ferox tacui: pudet haec opprobria nobis
Et dici potuisse, et non potuisse repelli.

tatus est. Conf. et Philostr. Leon. I, 11. Noster, quae tradita acceperat, et copiosissime et crudelitissime persecutus est; sed hic non minus, quam in diluvio Deucalioneo, luxurianti ingenio indubitat. Tum discerpit fabulam ita, ut maiorem eius partem in libr. sequentem transferret. Quod olim quum moleste nonnulli ferrent, factum arbitror, ut hic secundam librum ordiretur, quae divisio in quatuor Codd. reperitur. Seneca de Prov. 5, loca nonnulla iude laudavit ad illustrandam fortitudinem in appetenda virtute. Et potest haec fabula aequae ac Aesopica, usum moralem habere. Ea enim monemur, ne appetamus quae supra vires nostras sunt, et ut sapientiorum hominum consiliis regi nos sinamus. Hor. IV, Od. 2, 25. Cf. et Eurip. Fragn. III. — *aequalis*. VII, 658, *pares animis animisque*. — *animis*, spiritu et superbia.

751. *satus*) Gierig. ediderat *notus*; sed propter metrum recte Codd. Reg. nostri habent *satus*, quod revocavimus. LEM. — *magna loqui*, *Μεγαλαχρεῖν, μεγαλοφρονῖν*, gloriam, superbire; vide ad IX, 31. Iuvenes, quum animis nondum includere virtutibus, de generis nobilitate rixantur.

752. *Nec sibi cedeutem*) Quia Phoebus patre Deo natus esset, aequae ac

Epaphus, verum non aequae magni Deo, ut ille; nam quid Iove maius habetur? Cedere ergo Phaëthon Epapho debuisset in hac parte. Sed Phaëthonis animos angebat, quod avum haberet Iovem, et Epaphus de avo gloriari non poterat: nam Saturni nullum iam nomen erat. LEM.

754. *tumidus*) *tumere* de fastu et superbia. — *falsus*, qui putatur is esse, qui revera non est: vid. Bronchus. ad Propert. II, eleg. 7, 43. — *imago*, falsa rei representatio II, 37.

756. *tulit ad matrem*) More puerorum, qui offensi ab aequalibus, rem ad parentes deferunt, et ab iis vindictam petunt. LEM.

757. *ille ego liber*) Codd. RR. A. B. *En ego liber*. Forte vividius. — *liber*, qui, neminem timens, dicit et facit, quae ipsi recta videntur. Plin. VI, Ep. 8, 8: *Non feret magnum et liberum ingenium cum contumelia damnum*. — *ferox* opp. leni et placido ingenio. Cic. Sen. n. 33: *Infirmitas puerorum est, ferocia iuvenum*. Add. Sallust. Cat. 38, *ille ego*. Plin. I, Ep. 6, 6, *ego ille quem nosti*, ubi vid. Corte.

759. *repelli*) Olim edeb. *refelli*, quod non satis convenit ferocitati iuvenis. Burn. praetulit igitur ex optimis Codd. *referrri*, quod proprium sit

At tu, si modo sum coelesti stirpe creatus, 760
 Ede notam tanti generis; meque adserere coelo.
 Dixit; et implicuit materno brachia collo;
 Perque suum, Meropisque caput, taedasque sororum,
 Traderet, oravit, veri sibi signa parentis.
 Ambiguum, Clymene precibus Phaëthontis, an ira 765
 Mota magis dicti sibi criminis; utraque coelo
 Brachia porrexit; spectansque ad lumina Solis,
 «Per inbar hoc, inquit, radiis insigne coruscis,
 Nate, tibi iuro, quod nos auditque videtque;
 Hoc te, quem spectas, hoc te, qui temperat orbem, 770
 Sole satum: si ficta loquor, neget ipse videndum
 Se mihi; sitque oculis lux ista novissima nostris.

in iurgiis et controversiis. Ego vero
 nului cum aliis Codd. *repelli*. Phaë-
 thon enim non tam recriminari, quem
repellere, ferociter a se amoliri illud
 crimen volebat. — Codices nostri re-
 felli. Et de codicibus v. c. *Gierig*
 qui habent *repelli*, valde dubito.
 Præterlimus autem ex MSS. nonnullis
repelli. Phædr. I, fab. 1, 9: *Repulsus*
ille veritatis viribus. Cic. N. D. I, 3:
Qui admovent amice, docendi sunt,
qui inimice insectantur, repellend.
 Quinctil. IV, 2, 26: *Quoties crimen*
non repellendum tantum, sed tuam
transferendum erit.

761. *Ede*) Grævian. *Prode*. —
 Nostri RR. *ede*: idem est. LEM. —
me coelo adserere. Vindica mihi divi-
 nam originem.

763. *Merops*, maritus Clymenes,
 pater putativus Phaëthontis (Fast. III,
 30) et rex Arthopie: vid. ad vs.
 774. — *sorum* nomina vide II, 346:
 Per horum taedas ingales, ul est mup-
 tius, misit, ut aptius, quam caput,
 matrem orare.

766. *crimen*) criminalio. Gloss. ex-

plicant per ἔχθρη, δεινότης. Hoc
 loco insinuatio adulterii: quemad-
 modum stuprum ipsum saepe apud
 Nostrum crimen dicitur. Vid. Dra-
 kenb. ad Sil. VI, 634.

767. *Lumina Solis*) periphrasis Solis;
 atque etiam *inbar* nunc est Sol ipse.
 — *Per inbar*. Per Solem iurare, cum-
 que testem facere aut innocentiae
 suae, aut iniurie alterius solebant
 Vtriusq. Iulra IV, 238: Virg. Aeneid.
 XII, 176: vid. Burn. in Iove Fulg.
 XV. Et nunc quidem Clymene non
 poterat graviter ipsi testem dare,
 quoniam Solem, patrem ipsam, de quo
 dubitabatur. Commotus autem au-
 mus ex asseveratione seqq. satis elu-
 cet. — *quod nos audit* etc. Sol Deus
 παῖς ἱερῆς, παῖς ἑωτὸς, omnium intuens,
 omnium etiam exaudiens. Plin. II. N.
 II, 6; ex Homero II. Γ, 277: ἠὲ νό-
 ῶς, ὅς πᾶν ἱερὸς, καὶ πᾶν ἱπα-
 ρούς. Cf. Cerda ad Virgil. Aen. IV,
 607.

770. *qui temperat orbem*) Sol tem-
 perat orbem, dum lucem et calorem
 largitur, forte et motum tribuit plu-

Nec longus labor est patrios tibi nosse penates:
 Unde oritur, domus est terrae contermina nostrae.
 Si modo fert animus; gradere; et scitabere ab ipso. » 775
 Emicat extemplo laetus post talia matris
 Dicta suae Phaëthon, et concipit aethera mente;
 Aethiopasque suos, positosque sub ignibus Indos
 Sidereis transit, patriosque adit impiger ortus.

netis, vicissitudinesque temporum efficit. Horat. I, Od. 2, 15: Iupiter temperat mundum, regit.

773. *Nec longus labor est, patrios tibi*) Codd. RR. A. B. *Nec longus patrios labor est tibi*. Notabilis transpositio. — *patrios penates*, patriam domum, regiam Solis: vid. ad vers. 174. Haec unde oritur Sol, a parte orientali, contermina est terrae nostrae.

Apud Euripid. Phaëth. fragm. p. 462, tom. II edit. Lips. Merops vocatur rex eius terrae, quam primam Sol exoriens illustret, et quam nigri vicini *lucidam Aurorum* (ἡλιούφαντα) et *Solis stabula* (ἡλίου ἱματώματα) appellant. Ea vero est Aethiopia, cui, quippe sub calidiore coelo sitae, vicinior est Sol; nam mox *Aethiopas suos* in memorat, quibus vicinos facit *Indos*. Veteres autem

sub *Indorum* et *Aethiopum* nomine omnes Orientis populos complexi sunt, in australibus potissimum plagis: vide Cuper. Observat. IV, 7. — *contermina*. Vossian. et unus Basil. *confinia*, ut sit appositio. Nostri Codd. vulgatam habent.

775. *Si modo fert animus*) si cupis: vide ad vs. 1.

776. *Emicat*) celeritatem indicat. — *Emicat*. Exilit; nam *emicare* cum subsiliente corpore laetitiam indicat. Virg. Aeneid. VI, 5: *Iuvenum magnus emicat ardens Letus in Hesperium*; et alibi. LEM.

777. *concepit viator mente locum*, quo tendit: proponit sibi locum, quo tendat. — *positos sub ignibus Indos*. Horat. I, Od. 12, 55: *subiectos orientis orae Indos*.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER SECVNDVS

N. B. *Argumentum huius Libri et sequentium relatum invenies supra
in Metamorphoseon serie CANTERI.*

FAB. I. Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
Clara micante auro, flaminasque imitante pyropo;

1-18. *Regia Solis*) In qua describenda Ovidius nec veteris cuiusdam poetæ loca respexit (quamquam et apud Homer. *Odyss.* A, 72; H, 87 regiae occurrunt auro, argento, ebore splendentes), nec obiter Apollinis templum ab Augusto in Palatio dedicatum (de quo III *Trist.* 1, 58 sqq. *Propert.* II, 23) laudare voluit; sed e partibus templorum præcipuis, *columnis, fastigiis foribusque caelatis*, eam composuit, addito insigni ornatu, qui, quum in Romanorum aedibus aurum, ebur, marmor reniteret, divinam regionem in primis decere videbatur. Quod posterius minime approbavit Seuec. *Ep.* CXV, qui, allata hac ipsa regiae et quæ currus solaris descriptione, monet, talibus augeri sacram auri famem inter homines. — *columnas*, porticus, in quibus apud Veteres maxima pars magnificentiae templorum. In primis operam dabant, ut essent *sublimes*,

altæ; vide Ernesti *Archæol.* VIII, 10. — *alta columnis*, propter columnas, ut Virgil. *Aeneid.* VII, 170: *tectum centum sublime columnis*, et Noster *Trist.* d. I. *templa Apollinis gradibus sublimia celsis*.

2. *Clara*) splendens. — *Micante auro*. Micare, per intervalla lucere, et se movere. Proprie, *mica auri*. Lucret. lib. I, *Enn.* incerto loco: *omnia tumendo mari videas fervente micari*: pro moveri. — *auro*. Lege Senec. hos versus citantem, *Epist.* 115. — *pyropo*. Gemma radiante instar carbunculi. Neque enim placet de aere coronario: quod Plin. lib. XXXIV, 8, scribit *auri certis scrupulis mixtum prætenus pyropi bractea ignescere*. LEM. — *pyropo*. C. R. B. *Saphiro*. Hoc glossam redolet. *Pyropus* nunc non est rubinus e genere carbuncolorum, sed aes, cui aliquid auri arte hominum additum. Id enim auctore Plinio XXXIV, 8 & 20, *ignescbat*,

Cuius ebur nitidum fastigia summa tenebat;
 Argenti bifores radiabant lumine valvae.
 Materiem superabat opus: nam Mulciber illic

5

et, quod Isidor. lib. XIX, 19 addit, *flammas imitabatur*, quam ipsam ob causam *pyropum* (πυρρόπου, cuius facies ignea aut rutila) dictum. Rod. putat, parietes fuisse ex illo pyropo, columnas ex auro. Ovidius nihil definit, sed cuiusque ingenio liberum relinquit, metallis illis sibi exornare regionem. Tectum quidem Capitoliū pro fulgebant auro: Senec. *Contrav.* I, 6.

3. *tenebat*) Idem Cod. Reg. B. *tegebat*; alter vero, *tenebat*. — *fastigia*. Aetol. ἀστεύματα, propria erant templorum regiarumque divinarum, neque in aliis aedificiis ferebantur. Erant autem pinnacula, quibus, dignitatis causa, tecta templorum elatiora (privatarum enim arduum tecta plana erant) in cacumine exornabantur. *Fastigia summa*, id est in summo tecto: vide Ernesti *Clav. Cic.* h. v. Fastigia plerumque ornata erant signis: vide Pausan. passim, in prius lib. V, p. 399 seq. Sic in templi Apollinis, ab Augusto dedicati, fastigio erat aureus Solis currus. Propert. II, 23, 11. Itaque et h. l. *ebur* accipio de signis eburneis in fastigio collocatis: *nitidum*, candidum. — *teneve* locum dicuntur, quae in eo collocata sunt: vide Heins. ad III *Past.* 219. Caeterum de dignitate, quam templis addunt *columnae* et *fastigia*, cf. Cic. *Orat.* III, 66.

4. *Argenti bifores*) Etiam foribus magnus addebatur ornatus; itaque semper curru sit mentio in descriptionibus regiarum: cf. Hom. *Odys.* Z, 19; P, 267, in primisque H, 82 83. ubi regia Alcinoi describitur. Cuiusmodi, ut essent ἀνέμους ἐκπέμψαντες, ut essent ἀνέμους ἐκπέμψαντες

et. — *valvae* in primis erant templorum, et complicabantur ita, ut in se ipsas intus revolyerentur: vide Barth. *Advers.* XL, 10. Hinc *bifores valvae*, ἑξῆς διχάιδες, διὰ πύλας. Valvae templi Capitolini luminis auricis obduetae erant, sed hae nostrae argento. Ut hic *lumen argenti*, sic Val. Flac. III, 100, *ferri lumen*, scilicet in splendorem dati. — *radiare* verbum antiquae elegantiae, iudice Brookh. ad Propert. I, 15, 7, ubi plures et Nost. Pont. III, 4, 103, *radiari* accipientes refert. Sed alibi se vim activam habet, splendorem dare.

5. *Materiem*) (sic, non *materiam*: vid. Salmas. ad Solin. p. 328) *superabat opus*, ut fieri solet in operibus artificiose fabricatis. *Opus* autem quum de rebus arte factis dicitur, et opponitur *materiae*, elaborationem significat, *die Arbeit daran*. Claud. X, 87, de regia Veneris: *Lemnius haec etiam gemmis extruxit et auro, Admascens artem pretio*. Artifices in foribus, clypeis, balteis aliisque operibus, res memorabiles exprimere solebant; utque in istis argumentis describendis placeat sibi poetae, Hom. exemplo. In his foribus mandus universus spectabatur, quem Sol luce sua collustrat. De *valvis* templorum per talia emblemata magnifice exornatis vide Cic. *Verr.* IV, 56; Plin. H. N. IX, 13; Virgil. *Georg.* II, 26. — *Mulciber*. Codd. nostri *Mulcifer*. Talia opera elaborare solebat *Mulciber* sen Vulcanus, fabrilium artium princeps et rex, qui omnia Deorum opera metallica facere solebat.

Aequora caelarat, medias cingentia terras,
 Terrarumque orbem, coelumque, quod imminet orbi.
 Caeruleos habet unda Deos; Tritona canorum,
 Proteaque ambiguum, balaenarumque prementem
 Aegaeona suis immania terga lacertis,
 Doridaque, et natas: quarum pars nare videntur,
 Pars in mole sedens virides siccare capillos;
 Pisce veli quaedam: facies non omnibus una,

Caeratas fores habebat etiam Capitolium: Claud. XXVIII, 46. Et erant *caelata* opera maximi pretii. De verbis *caelare* et *topiari* vide Illyn. in *Antiq. Aufsaetzen*. P. II, pag. 130 aqq. ubi docet, illa fere semper dici de opere plastico. Quamquam signa interdum et illigari solabant.

6. *Aequora caelarat*) Iam recenset argumentum illorum emblematum. Omnia repleta erant animantibus.

7. *quod imminet orbi*) Nomine orbis, hic cape aëram, terram, aquam, quorum velut tectum quoddam est coelum. LEM.

8. *Tritona canorum*) est enim tubicen Neptuni: vide ad I, 333.

9. *Proteaque ambiguum*) De *Proteo* locus classic. est Virg. Georg. IV, 387-450. Erat autem *Proteus* vates senex et Deus marinus, cui Neptunus curam armentorum suorum, hoc est monstrorum marinarum, tradiderat. *Ambiguum*, mutantem vultus, ut eum vocat Horat. I, Ep. 1, 90. Varias enim formas inducere solebat *Proteus*, ita ut modo aper esset, modo arbor, mox in aquam se extenuaret, mox ignis speciem sumeret, conf. VIII, 732 aqq. ubi eius fictionis causam attulimus. *Transformis* vocatur Faust. I, 373.

10. *Aegaeona*) Etiam *Aegaeon*, quem Dii *Briareum* vocabant, Deus

marinus, Neptunū vel filius, vel secundum Hesiod. Theog. 817 aqq. gener, sed patre fortior; unde ei eorum brachia, in quibus sedes fortitudinis, tribuantur: vide Hom. II. A, 402 aqq. Sed Virg. Aeneid. X, 565, eum videtur inter Gigantas retulisse. *Premere* omnino quidem est insidere: sed nunc, ubi *lacertis* additur, malim ad habitum animalibus insidentium referre, quum demissis brachiis terga eorum tangant, ut infra 874 Europa darsum tauri.

11. *Doris*) filia Oceani, coniux Nerei, mater quinquaginta Nympharum, quae a patre Nereides dicuntur: Hesiod. Theog. 240; Orph. Hymn. 23. — *nare videntur*, nantes cernuntur. — *videntur*. Codd. nostri *videtur*. Vtrumque bene.

12. *mole*) scopulus. Vnus Heins. *rupe*. Nostri Codd. *mole*. — *siccare capillos* solemne negotium Deorum marinarum, quemadmodum alii otio abundantes comam ornant. Singulis nunc actio quaedam tribuitur. — *virides Nereidum comae* etiam Hor. III, Od. 28, 10. Neptunus *κρυαρχέτης* apud Graecos: vid. ad I, 275, ubi vocatur *Caeruleus*.

13. *Pisce*) Gronov. conj. *priste*. — *Pisce*, belluis marinis, delphinis in primis, veli solebant Nereides: vid. ad XI, 237. — *facies* etc. Inge-

Nec diversa tamen; qualem decet esse sororum.
 Terra viros, urbesque gerit, silvasque ferasque,
 Fluminaque, et Nymphas, et caetera numina ruris.
 Haec super imposita est coeli fulgentis imago;
 Signaque sex foribus dextris, totidemque sinistris.
 Quo simul acclivo Clymeneia limite proles
 Venit, et intravit dubitati tecta parentis;
 Prolinus ad patrios sua fert vestigia vultus;
 Consistitque procul: neque enim propiora ferebat
 Lumina. Purpurea velatus veste sedebat
 In solio Phoebus, claris lucente zmaragdīs.
 A dextra laevaque, Dies, et Mensis, et Annus,
 Seculaque, et positae spatiis aequalibus Horae:

niose et in laudem artificia. Claudian. X, 72, de Amoris: *mille fratres, ore pares, similes habitus*.

15. *viros*) homines: *gerit*, habet.

17. *coeli imago*) coelum: *fulgens*, stellati, αἰγληέντος, ἀστρόειντος.

18. *Signa* simpliciter dicuntur sidera Zodiaci, quae certorum animantium, aliarumque rerum speciem referre putantur; unde Zodiacus ipse *signifer orbis*. Cic. Div. II, 45. Iam haec duodecim signa secut Aequator ita, ut sex sint in parte septentrionali, totidemque in australi. Hoc igitur expresserat Vulcan. quum dimidiam signorum partem dextris foribus addidisset, dimidiam sinistris.

19-30. *Quo simul acclivo*) Interna regiarum facies. — *acclivo*, quia templa in celis si re locis poni solebant. *Purpurea* veste velati, aut, epitheto veluti proprio, *purpurei* ubique reges iudicantur. Praeterea *purpureum* omnino lucidum et splendidum colorem significat: unde *purpureum* Solis *lumen* Verg. Aen. VI, 641, et alibi.

21. *fert*) *Plurimi vertit*, quod exemplis illustrat Heins. Sed et *ferro vestigia*, *gradus*, *pedes* bene dicitur, monente Burmanno. — Noster quoque R. A. ad patrios *vertit vestigia*.

23. *Lumina*) Pro *Lumina* Francof. *Numina*, quod Burmann. rectum putabat, quia *numen* videre nefas. Immo alterum melius. *Numen* videbat etiam procul; sed *lumina* propiora non ferebat. Cf. 40 sqq. — *zmaragdīs*. Scribendum esse *zmaragdus*, non *amaragdus*, docet Brookh. ad Propert. II, 16, 43. Et h. l. sic omnes MSS. — *zmaragdo* tertium inter gemmas locum tribuit Plin. Hist. Natur. XXXVII, 5, quippe cuius insignia viriditas nunquam satiet oculos, eos potius gratissime recreet.

25. *A dextra* etc.) Iuguiosum figmentum, quo vicissitudines temporis, quae efficiuntur decursa Solis, sumta specie personarum circumstant, ex parte cum attributis suis, eius solium.

26. *Horae*) Solis ministrae, coeli ianitrices, πύργοι τοῦ οὐρανοῦ. Ho-

Verque novum stabat, cinctum florente corona:
 Stabat nuda Aestas, et spicea sarta gerebat:
 Stabat et Autumnus, calcatis sordibus uvis;
 Et glacialis Hiems, canos hirsuta capillos. 30
 Inde loco medius, rerum novitate paventem
 Sol oculis iuvenem, quibus adspicit omnia, vidit.
 « Quaeque viae tibi causa? quid hac, ait, arce petisti,
 Progenies, Phaëthon, laud inficienda parenti? »
 Ille refert: « O lux immensi publica mundi, 35
 Phoebe pater, si das huius mihi nominis usum,
 Nec falsa Clymene culpam sub imagine celat;
 Pignora da, genitor, per quae tua vera propago
 Credar; et hunc animis errorem detrahe nostris. »

mer. *Iliad.* E, πύλας μέγαν ὀρραυόν,
 ἂν ἔχον ὄρα etc. LEM.

27. *Per* — novum dicitur, quia est initium anni novi. — *florente*, « floribus, provenit verno, nexa, — *nudus* et γυμνός dicitur etiam is, qui non nisi tunica indutus est. Sic iudi arabant Itali, serebant nudi, Virg. *Georg.* I, 299. — *calcatis sord. uvis* etiam *Fast.* IV, 892. *Calcabantur* enim uvae pedibus. *Propert.* III, 15, 18: *Nova praesentes inquinat uva pedes.* *Tibull.* I, 7, 35: *sapores Expressa incultis uva pedibus.* Scio quidem, *sordidum* non contentum dici (vide ad I, 512); in regia tamen tam splendida magis mihi placeret cum *Horat. Epod.* II, 17, *ponis decorum caput effereus Autumnus.* — *hirsuta*, incomta: *cani capilli* tribuuntur hiemi tanquam seni, et propter nives. De his anni vicissitudinibus cf. loc. longe elegantissimus XV, 201-213.

31-32. *Indo loco medius* etc.) Primus patris et filii congressus. *Rerum novitate paventem*, ut *Aristaeus* humida matris regna ingressus apud

Virgil. Georg. IV, 363 sqq. Verba quibus adspicit omnia si habessent, non desiderarentur. *Sol παυδὶπρην;* iam I, 769 memoratus.

35. *mundi*) *Cod. Regius B. coetli.*

37. *falsa sub imagine*) *Falso* sub praetextu, quia Deus auctor culpae honestior. *Liv.* I, 14. *Virgil. Aen.* IV, 172: *hoc praeterit nomine culpam.* — *celat.* Pro *celat* meliores *velat*; quod elegantius dictum videri possit. Sed vetat praepos. *sub*; quum *velare* nudum ablativum postulet. *Heroid.* V, 131: *culpam nomine veles*; quamquam ibi quoque multi *celes*.

38. *genitor*) *Quidam generis*, quod probabat *Vivianus*, quia praecessit *pater*, et seq. *genitor.* Pro *tua* *unus* *Gronov. tibi*, idque ardebat *Burmanno*.

39. *errorem*) *Dubium*, incertitudinem. *Liv.* I, 24: *nominum error manet.* — *detrache*, exime. *Cic. Tusc.* IV, 11: *haec detrachenda opinio est.* Pluralis *animi* de uno: vide *Burm.* ad *Phaedr.* II, 2, 5.

Dixerat. At genitor circum caput omne micantes 40
 Deposuit radios, propiusque accedere iussit:
 Amplexuque dato, « Nec tu meus esse negari
 Dignus es; et Clymene veros, ait, edidit ortus.
 Quoque minus dubites, quodvis pete manus, ut illud,
 Me tribuente, feras; promissis testis adesto 45
 Dis iuranda palus, oculis incognita nostris. »
 Vix bene desierat: currus rogat ille paternos,
 Inque diem alipedum ius et moderamen equorum.
 Poenituit iurasse patrem, qui terque quaterque
 Concutiens illustre caput, « Temeraria, dixit, 50
 Vox mea facta tua est: utinam promissa liceret
 Non dare! confiteor, solum hoc tibi, nate, negarem.

40. *At genitor*) Statim paternus animus se prodit. *Caput illud radiatum* in multis monumentis conspicitur. Constat autem ea corona spiculis quibusdam, plerumque duodecim pro numero mensium. Virg. Aeneid. XII, 162: *Turno tempora circum Aurati bis sex radii fulgentia cingunt, Solis avi specimen.* Istis radiis Phœbus diffundit lumen: eosdem igitur, vs. 124, filio imponit.

41. *iussit*) Heins. malebat *accedere iusso*. — *veros edidit ortus*, veram tibi indicavit originem. *Edere* passim indicare, profiteri, ut III, 580, et sæpe apud Livium. Vid. Stroth. ad I, 46.

43. *feras*) Cod. Noster R. A. *feres*.

46. *Dis iuranda*) Per quam Dii iurare solent. Etiam *iurare paludem*, omisso τῷ *per*, latinum est, ut mox vs. 101: vid. Drakenb. ad Sil. VIII, 105. Tam temere etiam Iupiter III, 290, iurat. — *oculis incognita nostris*, Plutoni, nempe regnum tenebricosum.

47. *Vix bene*) Hanc locutionem

amat Noster. Cf. III, 14; Heroid. VI, 24; VI Fast. 513. Bene suget notionem τῷ *vix*. Hic quoque notatur fervidum Phœthontis ingenium. *Alipedes*, veloces, πτερόποδες, αἰώποδες: apud Euripid. Phœthont. fragment. pag. 463, tom. II edit. Lips., currus adeo Solis πτερόπορα ὄχηματα: vid. Morus ad Longin. 15. — *ius*, potestas in rem aliquam. Votum autem illud non abhorret a levitate inveniri. *Equos solares expressos* vides artificis manu in Lipperti Dactyl. I, 191, 738 sqq. Cæterum currum solareum in unum diem sibi expetit etiam Medea apud Senec. Med. 32 sqq.

49. *Poenituit iurasse*) Apud Lucian. Dial. Deor. Phœthont h. e. moderamen suis et Clymenes precibus impetrat.

50. *Temeraria* etc.) Temere ego iuravi, quoniam tu temere rogas.

51. *Vox mea facta*) Burn. præfert e Caland. Exc. *Vox tibi facta mea est*. — *utinam promissa liceret*. Atqui non licet, sicut ipse infra confitetur: *Ne dubita, dabitur, stygias tu-*

Dissuadere licet: non est tua tuta voluntas.
 Magna petis, Phaëthon, et quae nec viribus istis
 Munera conveniant, nec tam puerilibus annis. 55
 Sors tua mortalis: non est mortale quod optas.
 Plus etiam, quam quod Superis contingere fas sit,
 Nescius adfectas: placeat sibi quisque licebit,
 Non tamen ignifero quisquam consistere in axe
 Me valet excepto: vasti quoque rector Olympi, 60
 Qui fera terribili iaculatur fulmina dextra,
 Non agat hos currus: et quid Iove maius habemus?
 Ardua prima via est; et qua vix mane recentes

ravinus undas. LEM. — Deus enim periturus per integrum annum spiritus expertus iacet, deinde per novem alios annos societate et consuetudine Deorum ei interdicitur. Hesiod. Theog. 794.

53-102. *Dissuadere licet*) Dissuasoria egregia. Argumenta dissuadendi sumta sunt ab imbecillitate petentis, 54-52; a difficultatibus viae, 63-75; ab insidiis in via, 76-83; a ferocia equorum 84-87, quibus, ut in peroratione, monita, preces, nova promissa addita. Ea vero omnia probabiliter tractata sunt; *tuta*, sine periculo: *istis*, cum vi, *tam puerilibus*. — *Sors*, quidquid nobis natura tribuit, ut *sexus*, h. l. *natura: mortale*, mortali conveniens.

55. *convenient*) Cod. Noster R. B. *convenient*.

57. *Plus etiam etc.*) Imbecillitatem pueri bene amplificat comparatione cum Diis, ipso adeo Iove, instituta. — *fas sit*, possibile sit: vid. Lambin. ad Horat. I, Od. 24, 20; et IV, Od. 4, 22. Hinc formula, *si licet et fas est*, pro qua Noster Heroid. XVI, 235, *qua licet et possum.* BYAM.

— *fas sit.* Heins. *malit par est*, ant. sit. — *placeat sibi etc.* Quisque caeterorum Deorum se excellere putet, quantum velit.

59. *axe*) currum, in quo consistebat Apollo, ut Phaëthon vs. 151. Sic etiam in nummis representatur: vid. Spanhem. ad Callim. h. Del. vs. 169. Currum tamen *insidens* perhibetur alibi, ut Senec. Med. 29.

61. *Qui fera terribili etc.*) De feritate fulminum, quibus terret gentes, cf. III, 303 sqq. et Virg. Georg. I, 328 sqq.

62. *Non agat*) Nostri Codd. RR. *aget.* Agere currum, equos, novem, phrases solennes: vide Burmannum. — *habemus.* Cod. R. A. *habetur.* — *et quid etc.* XI, 224: *ne quidquam mundus Iove maius haberet.* Consilium dicentis postulabat, ut hic maiestas Iovis in luce collocaretur.

63. *prima via*) Prima pars viae: *primum mundum* sic dixit Senec. Oed. 116. — *recentes*, uoclorum quiete recreati. Passim *integri* et *recentes* coniunguntur, atque *defatigatis* et *fessis* opp.: vid. Giofan.

Enitantur equi: medio est altissima coelo;
 Vnde mare et terras ipsi mihi saepe videre
 Fit timor, et pavida trepidat formidine pectus:
 Ultima proua via est, et eget moderamine certo.
 Tunc etiam, quae me subiectis excipit undis,
 Ne ferar in praecipit, Tethys solet ipsa vereri.
 Adde, quod adsidua rapitur vertigine coelum;
 Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.
 Nitor in adversum: nec me, qui cetera, vincit

66

70

64. *Enitantur*) Cod. Regius B. *Enitantur*. Non male quoque.

66. *pavida*) *Vnus* Heinsii *gelida*. Nostri autem *pavida*. — *pavida* otiosum quidem h. l. est; sed solent poëtae interdum uti epithetis affinis, et idem fere notantibus quod substantiva, quibus addantur. Hinc *pavida metus*, *musa silentia* etc. Vide Burmannum.

67. *Ultima proua via*) Ascensus propter adclivitatem durus; medium iter, propter altitudinem, terribile; descensus, propter casum, difficilis; haec tria plena metus sunt. *LEX*.

69. *Tethys solet*) *Infra* IV, 632: *Pontus Solis anhelis Aequora subdit aquis*. Sed pro mari *Tethys* in mythis poni solet. Haec igitur bene et excipere Solem, et vs. 156, mane emitte dicitor. Et nunc cum dilectu commemoratur, quia timor ille in primis convenit Tethysi, amicae Phoebi, quam alia confunditur Thetis. *LEX*.

70. *vertigine*) *vertigo*, circumvolutio. *Coelum* autem *rapitur assidua vertigine* ex ratione adspectabili, et opinione Veterum, quae si vera esset, tanta foret istius conversionis celeritas, quantum cogitare non possemus. *Cic. Tusc. I, 28*. Bene igitur *rapitur*, quo verbo celeritas et vehementia declaratur. *Coelum sidera*,

quae ei velut affiso videntur, *trahit*, secum circumagit. *Senec. N. Q. VII, 10*, laudat hunc ipsum versum, ut *vertiginis vim inde comprobet*, doceatque, *motum motu contrario vinci*.

72. *Nitor in adversum*) Et mox, *rapido contrarius evchor orbi* eodem redeunt: *contrarius orbi*, contra orbem, id est coelum. Planetae proprio quodam motu feruntur, atque paulatim ab occasu versus ortum moventur, ut docent Astronomi. Idem Veteres putabant de Sole: vide *Macrob. Somn. Scip. I, 18*; *Hygin. Poët. Astron. IV, 13*; *Plin. Hist. Nat. II, 8*, cuius verba adscribere placet: «Omnium autem errantium siderum mentus, interque ea Solis et Lunae, contrarium mundo agere cursum, id est laevum (Auguribus romanis plaga orientalis laeva erat), illo semper in dextram praecipiti. Et quamvis assidua conversione immensae celeritatis attollantur ab eo, rapianturque in occasum, adverso tamen ire motu per suos quaeque passus. Ita fieri, ne convolutus aer eandem in partem aeterna mundi vertigine ignavo globa torpeat, sed findatur, adverso siderum verberare discretus et digestus.» — *Impetus* igitur, celerissima coeli circumvolutio, *qui cetera sidera vincit*, secum rapit, Solem quoque rapere

Impetus: et rapido contrarius evehor orbi.
 Finge datos currus: quid agas? poterisne rotatis
 Obvius ire polis, ne te citus auferat axis? 75
 Forsitan et lucos illic, urbesque domosque
 Concipias animo, delubraque ditia donis
 Esse: per insidias iter est, formasque ferarum:
 Utque viam teneas, nulloque errore traharis;
 Per tamen adversi gradieris cornua Tauri, 80
 Haemoniosque arcus, violentique ora Leonis,

vult; ille vero maximo cum labore contra nititur. *Impetus* saepe de coelo: vide Ernesti Clav. Cic. h. v. — *vincit*. Florent. *vincit*; hinc Burm. etiam suadebat, *ne me*. Nostri Codd. *vincit*.

74. *poterisne rotatis* etc.) Coelum movetur circa polos: hi ergo sunt veluti rotae coeli. Iam *obvium ire rotatis polis* est i. q. paulo ante, *rapido orbi contra evehor*; nam per polos nunc omnino coelum intelligemus. *Molem rotatum* habet Plin. Hist. Nat. II, 3; Claudian. V, 527, *dum rotet astra polus*, ubi Gesner. notat, pulchram esse phantasiam, quasi motus principium sit in axe illo, circa quem coelum vertitur. Itaque et Ovidius addit, *ne te citus* etc.

76. *domosque*) Codd. nostri RR. *Deorum*.

77. *Concipias animo*) *φανταζομαι*. — *donis*, in quibus vasa in primis sacra. cf. Virgil. Aeneid. I, 446. *Formae ferarum* sunt ferae ipsae: vide ad I, 73. — *insidiae et ferae*, *ἐν δειᾷ θυσίᾳ*, ferae insidiantes. Intelligunt autem sidera Zodiaci, quae certarum animalium figuras referunt. — *Et teneas*, finge te tenere. — *errore trahi* exquisitius quam *errare*.

80. *Per tamen adversi*) Loquitur ita, ut sol omnia ista signa uno die percurrere videatur, quae non nisi integri anni spatio percurrit; in quo utitur licentia poetis concessa, ut tanto fortius deterreat animum audacem Phaethontis a proposito: vid. Alex. Tassonius in Penu. div. IX, 36, quem laudavit Burmannus. Recenset autem saevissimas tantum formas, et ea in primis nominat, a quibus illae metuentes sunt. — *Tauri* signum sol ingreditur IV kal. maii; Manil. I, 516: *Quique sub aversi numerantur sidera Tauri*. Hyg. Astron. III, 20: *Illa Taurus aversus oritur et occidit*. Hinc Sculiger, ad Manil. p. 9, contendit, et hic *aversi* legendum esse. At nunc non quaeritur, quomodo in coelum veniat et inde decedat, sed quo spectet. *Spectat autem ad exortum solem*: Hygin. Astron. II, 21. Igitur *aversi* retinendum. Eo ipso terribilis erat, quod *adversus*; contra *aversi* adversatur consilio Phoebe.

81. *Haemonios arcus*) Sagittarium, qui fingitur arcu tenso, quasi mittere incipiens. *Haemonios* seu Thessalicos (vid. ad I, 568), quia complures tradebant, hunc Sagittarium antea fuisse Centaurum: Hygin. P. A. II, 27. Centauri autem erant Thessali.

Saevaque circuitu curvantem brachia longo
 Scorpion, atque aliter curvantem brachia Cancrum.
 Nec tibi quadrupes animosos ignibus illis,
 Quos in pectore habent, quos ore et naribus efflant, 83
 In promptu regere est: vix me patiuntur, ut acres
 Incaluere animi; cervixque repugnat habenis.
 At tu, funesti ne sim tibi muneris auctor,
 Nate, cave; dum resque sinit, tua corrige vota.
 Scilicet, ut nostro genitum te sanguine credas, 90
 Pignora certa petis: do pignora certa tinendo;
 Et patrio pater esse metu probor; adspice vultus
 Ecce meos; utinamque oculos in pectora posses
 Inserere, et patrias intus deprendere curas!
 Denique, quidquid habet dives, circumspice, mundus; 95
 Eque tot ac tantis coeli, terraeque marisque
 Posce bonis aliquid: nullam patiēte repulsam.
 Deprecor hoc unum; quod vero nomine poena,

82. *brachia*) Chelae Scorpil, quae etiam *cornua* et *furcae* dicuntur. Curvat brachia longo circuitu, quia integri signi spatium occupabant, vers. 195 sqq. Stellae enim inter Virginem et Scorpion, quas hodie Libram vocamus, olim non erant peculiare sidus, sed tribuebantur chelis Scorpil. Hinc intelligendus Virgil. G. I, 33. — *aliter*, in aliam regionem.

83. Hic scilicet versus occasum, ille orientem spectat. LEM.

84. *ignibus*, (*quos* etc.) Ita describuntur interdum ardentes tantum anhelitus, unde nobilitas equorum cognoscitur: Virgil. Georg. III, 85; Laeret. V, 29. Verum equi Solis proprie dicuntur πῦρ πνέσσειν: vide Cerda ad Virg. Aeneid. III, 115. Hinc afflant apud poetas terras eas, quibus lucem apportant: Virg. Aen. V, 739. Mox

vers. 154, *hinnitus flammiferi*. — *me patiuntur*, a me regi se patiuntur; *patti* de imperio: *cervixque repugnat habenis*; sunt ergo equi σκληροτράχηλοι, ἀσυμμοί. Lucian. Dial. Deor. d. I. Impiter Apollini, ἐγγύς τῶν ἵππων τοῦ Διὸς, ὡς δαὶ συνέχουσιν ἀνάγκη τὸν χαλκόν,

86. *ut*) Cod. R. B. ubi.

87. *Incaluere*) Palat. *intumescere*, quod placet Gebhardo Crep. I, 12, et illustratur a Burmanno.

91. *do pignora* etc.) Praeclara et vere patrum sententia. — *probor*, ut VI, 208, *dubitor*.

92. *adspice*) Duo, *inspice*: quod mune Burm. maiorem diligentiam et curam notat. Nunc vero solus *adspicere* sufficiebat.

94. *deprendere*) Cod. R. B. *cognoscere*.

Non honor est: poenam, Phaëthon, pro munere, poscis.
 Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis? 100
 Ne dubita, dabitur, Stygias iuravimus undas,
 Quodcumque optaris: sed tu sapientius opta.
 Finierat monitus: dictis tamen ille repugnat;
 Propositumque tenet; flagratque cupidine currus.
 Ergo, qua licuit, genitor cunctatus, ad altos 105
 Deducit iuvenem, Vulcania munera, currus.
 Aureus axis erat, tetno aureus, aurea summae
 Curvatura rotæ: radiorum argenteus ordo.
 Per iuga chrysolithi, positæque ex ordine gemmae,

99. honor) munus honorificum. — Styg. und. Deest per: vid. ad vs. 46.

104. tenet propositum, consilium, institutum, is, qui in eo permaet, neque ab eo deterri potest. Tenax propositi Horat. III, Od. 3, 1. — Noster, Art. Amat. lib. 1: Lecturam spera, propositumque tene. Metam. X: Propositumque tenax, quodcumque sit, orat ut ipsi Indicoet. Cornelius Nepos, vita Eumenis: Itaque hoc propositum tenuit. « Vide, inquit Seneca, de Provid., quam alte descendere debeat virtus: scies illi non per secura vadendum esse. » Ardua prima via est, et qua vix etc. Hæc quam audisset ille generosus adolescens: « Placet, inquit, via; ascendo. Est tanti per ista ire casuro. » Non desinit tamen pater acrem animum metu territare, Neque viam teneas, nulloque errore traharis; Per tamen adversi, etc. Post hæc ait: Pinge datos currus. « His, inquit iuvenis, quibus me deterri putas, incitor: libet illic stare, ubi ipse Sol trepidat: humilis et iertis est tuta sectari: per alta virtus it. » LXX.

105. qua licuit) quam licuit, ex uno Moreti et Gronov. tuetur Gebhard.; sed vide Burmann.

107. Aureus axis erat) Cf. Hom. II. E., 721-731, ubi currus Ithonis describitur: reprehensus autem Noster est a multis propter crebram voc. aureus repetitionem; sed bene defenditur a Burmanno optimorum poetarum auctoritatibus, Callim. h. Apol. 33; Dian. 110; Del. 160; Virgil. Aeneid. I, 448; IV, 138; quibus præverat Homer.: vide etiam Victor. Varr. Lect. XXXIII, 12: quamquam vix opus erat, exemplis aliorum munire ea, quæ elegantissimo cuque per se probantur. Ita enim magnificentia currus fortius sentitur a lectore.

108. Curvatura summae rotæ) Ἰνὸς ἀξὶς, circulus rotæ, in quo figuntur radii. — radiorum ordo, exquisite pro radii, qui ordine disponuntur. Ita Tibull. II, 5, 31, arundinis ordo. — iugum, lignum transversum in extremo temone, quod collis equorum imponebatur. Id etiam in regis curribus et pretiosa materia fieri et gemmis exornari solebant. In Durii curru distinguebant intervenientes gemmae iugum: Cori. III, 3, 16. Et iugum equorum solarium Winkelm. in Monum. lued. n. 43, expressum exhibet.

109. chrysolithi aureum colorem

Clara repercusso reddebant lumina Phoebō. 110
 Dumque ea magnanimus Phaëthon miratur, opusque
 Perspicit; ecce vigil rutilo patefecit ab ortu
 Purpureas Aurora fores, et plena rosarum
 Atria: diffugiunt stellae; quarum agmina cogit
 Lucifer, et coeli statione novissimus exit. 115
 At pater, ut terras, mundumque rubescere vidit,
 Cornuaque extremae velut evanescere Lunae,
 Iungere equos Titan velocibus imperat Horis,

referunt, aurumque adeo coloris saturitate superant. Plin. Histor. Nat. XXXV II, 9: *Chrysolithi et aliae gemmae*. Simile est, Ζηὲς καὶ Ἥρῃ: vid. Bergler. ad Aristoph. Plut. iuit.

110. *repercusso Phoebō*) dum radii Phoebi repercutiebantur; e copia poetica additum. Cf. IV, 348, ubi sic refertur.

111. *magnanimus*) id est, qui magna appetit; sic Phaëthon. vocat etiam Lucret. V, 401; Generosum Senec. de Provid. V.

113. *Aurora* et ipsa quadrigis aut bigis coeli convexum ante Solem decurrere ab aliis poetis fingitur. Rom. Od. Ψ, 246; Virg. Aeneid. VI, 535. Sed h. l. nil nisi atria aperit, e quibus purpureum lumen in coelum effunditur. Etiam vs. 144, tantum effulget. — *plena rosarum*, rosea. Omnia, quae Aurorae sunt, poetis dicuntur *rosea*, *crocina*, aut *punica*. Nota est ex Homero, Aurora ῥοδοδάκτυλος, ῥοδοπέπλος, πορρόπινλος.

114. *diffugiunt stellae*) Quia non amplius cernuntur prae splendore solis. Aurora δὴάκωντ' ἀστὲρ Euripid. Ion. vers. 1158; et inde *Aurora sidera fugans* apud Seue. Octav. II — *diffugiunt stellae*. Ex sententia vulgi. Neque enim stellae disungere possunt, quam sint fixae; sed adveniente Au-

rora fulgere desinant. LEM. — *quarum agmina cogit*, quarum ultima est stella Veneris, quae, quam antegreditur solem, πρωτόπος, *Lucifer*, dicitur; Cic. Nat. D. II, 20. Cf. infra XI, 97; Senec. Hercul. Fur. vs. 128. — Idemque quam, occidente sole, incipit lucere, *Hesperus* vocatur. LEM. — *Agmen* cogere e re militari ductum. Eleganter autem stellae tam ob multitudinem, quam ob ordinem, quo dispositae sunt, cum exercitu comparantur. Hinc apud poetas passim dicuntur *excubare*, *stationes obire* etc. Itaque Notater addit, *coeli statione noviss. exit*, ultimus excubias in coelo deservit. — Nec minus venuste de Argi oculis, Lib. I, 626: *Inde suis vicibus cupiebant bina quietem: Cetera servabant, atque in statione manebant.*

116. *At pater*) Codd. nostri RR. *Tian pater*. Melius at propter tum infra scriptum.

117. *extremae Lunae*) Et hoc suaviter dictum de Luna quae mox eripietur oculis. Sic XII, 53, *extrema tonitrua*, quorum sonus iam fractus ad nos venit, moxque desinet. Similiter *extremus ignis*, qui in eo est, ut extinguatur, Virg. Aen. IX, 352.

118. *Horae*) Filiae Themidis, ianitrices coeli et ministræ Phoebi, quarum nomina Eunomia, Dike, Irene:

Iussa Deae celeres peragunt; ignemque vomentes,
 Ambrosiae succo saturos, praesepibus altis 120
 Quadrupedes ducunt; adduntque sonantia frena.
 Tum pater ora sui sacro medicamine nati
 Contigit; et rapidae fecit patientia flammae;
 Imposuitque comae radios, praesagaque luctus
 Pectore sollicito repetens suspiria, dixit: 125
 « Si potes hic saltem monitis parere paternis;
 Parce, puer, stimulis; et fortius utere loris.
 Sponte sua properant: labor est inhibere volentes:
 Nec tibi directos placeat via quinque per arcus.

Hesiod. 901; Orph. Hymn. 42. Alii aliter. Homer. II. 8, 433 sqq. currum et equos Iunonis curant. — *Ambrosia* non modo cibus Deorum, sed et pabulum equorum divinorum; IV, 215: *Ambrosiam pro gramine habent*. Cf. Homer. II. E., 369. Et *Ambrosia* omnino sunt coelestia. — *altis*, magnificentiae et dignitatis causa, ut vs. 1, *regia alta*; vs. 105, *alti currus*. — *sonantia*, quippe aurea, ut *χρυσίπλοισι* equi Iunonis apud Homer. Phaedrus contra habet *obscura tinctas ferrugine habenas*, V, 404.

122. *medicamine*) succo, ut IV, 388; VI, 140. — *Sacro*, divino, coelesti. Putant h. l. respexisse Claudian. Rapt. Pros. III, 403: *Arcano perfudit robora succo, Quo Phaëthon irrorat equos*.

125. *Contingere* pro oblinire etiam XIV, 607; Lucret. I, 937. — *rapida*, vehemens. Sic *sol rapidus*, *aestus rapidus*, Virgil. Eclog. II, 10, ubi Heynius movet, ductum vocab. ab iis, qui *rapido*, i. e. incitato cursu feruntur; quod tamen paulo altius repetitum mihi videtur. *Rapere*, ut modo monuimus, omnino et celeritatem et violentiam indicat. Igitur *rapida flamma*,

ma, quae celeriter et cum vi corpora invadit atque absumit. Cf. vers. 237; III, 375. — *de radiis illis*, v. ad vers. 40. Hinc Claud. XXVIII, 191 de Phaëthonte: *Mortalique diem sperat diffundere vultu*.

126. *Si potes* etc.) Praecepta, quibus praemonetur filius, qualia Phoebeus etiam apud Euripid. dederat, ut ex fragm. apparet. Summam eorum habet Lucian. Dial. Deor. ὅπως μὲν χρη βέλτερον αὐτόν, ἐπ' ὁπότεν οἱ ἐς τὸ ἀνο ἀφέντα ἵπποινα χεῖναι, εἴτα ἐς τὸ κατάντες ἐπιπύειν, καὶ ὡς ἐγχερτὴ εἶναι τῶν ἡνίων, καὶ μὴ ἐπιπύειν τῷ θυμῷ τῶν ἵππων. — *paternis*. Cod. R. A. *parentis* minus eleganter.

127. *puer*) ut πῦξ, pro filio. — *stimulis*, χέντροις, Veteres utebantur loco sentinae aut flagelli. — *fortius utere loris*, aretis loris confine equos, ut loquitur Senec. Hipp.

128. *volentes*) Olim volantes. Nostris quoque Codd. habent *volantes*. — *volentes*, scil. properare. Saepè ita ponitur in ellipsi; vid. Heins. ad b. I., et Schegk. ad Vell. II, 62.

129. *directi quinque arcus*) sunt quinque illi circuli paralleli, quibus sphaera dividitur.

Sectus in obliquum est lato curvamine limes,
 Zonarumque trium contentus fine; polumque
 Effugito australem, iunctamque aquilonibus Arcton.
 Hac fit iter; manifesta rotae vestigia cernes.
 Vtque ferant aequos et coelum et terra calores,
 Nec preme, nec suminum molire per aethera currum.
 Altius egressus, coelestia tecta cremabis;
 Inferius, terras: medio tutissimus ibis.
 Neu te dexterioꝛ tortum declinet in anguem,
 Neve sinisterioꝛ pressam rota ducat ad aram;
 Inter utrumque tene: fortunae cetera mando;

130

140

130. *Sectus-limes*) Descriptio Zodiaci, Graecis a forma $\Lambda\omicron\zeta\acute{\iota}\varsigma$, obliquus, dicti. Virg. Georg. I, 238: *Via secta per ambas (zonas temperatas), Obliquus qua se signorum verteret ordo.* Totus locus optime e sphaera intelligitur.

131. *Zonarumque trium etc.*) Namque Zodiacus curvatur per zonam torridam, et attingit *fines* utriusque temperatae. Loquitur autem rursus ita, quasi totus Zodiacus uno die percurrendus esset.

132. *australem*) Eurip. fragm. 7: $\text{Ελξ δὲ μὲν δὲ Λιβυκὸν αἰθρὴν ἑμβαλόν.}$ — *Arctos.* Vrsa, duplex sidus in polo septentrionali: Arctos maior, constans stellis 25; et Arctos minor, quae habet stellis 7. Haec vocatur etiam *Cynosura*, illa *Helice*. Itaque iuncta *Aquilonibus* Arctos est polus arcticus s. septentrionalis.

133. *fit*) Codd. nostri RR. *sic*. Fortior forma imperativi quam positivi. — *rotae vestigia.* Hinc vs. 167, *trium spatium.* Ludit ingenium Ov. ut Heroid. XVIII, 133: *Iam patet attritus solitarum limes aquarum, Non aliter, multa quam via pressa rota.*

133. *molire* — currum) *Moliri* cur-

rum, regere, agere currum. Virgil. Aeneid. XII, 227, *moliri habenas;* Noster V, 167, *moliri*, i. e. mittere, sagittas: nam *moliri* de omni labore et opera usurpatur. — *premere*, iusto inferius agere.

138. *in anguem*) Nostri Codd. ad *anguem*. Melius tamen *in*. — *Anguis*, sive draco, sidus magnum inter duas Arctos. Cf. III, 45. Vocatur *tortus*, quoniam ita locutus est, ut Arcton maiorem cauda flexa, medii corporis sinu Arcton minorem includat, capiteque reducto circulum Arcticum attingat; quae forma accommodata est naturae anguim, qui se torquendo labuntur: vid. Hygin. A. P. III, 2; Arat. Phoenom. 45 sqq.; et ex eo Virg. Georg. I, 244, ubi *flexa situoso elabitur*. — *Neu te dexterioꝛ... declinet*, *Neve sinisterioꝛ... rota ducat*: noli currum vel dextrorsum ad Septentrionem, vel sinistrorsum ad australem polum agere.

139. *aram*) sidus australe, attingens Scorpii caudam extremam. Vocatur etiam Θυμιατίριον , *thuribulum*. — *pressum*, quoniam pars mundi australis paulatim vergit infra ὀρίζοντα .

140. *tene*) nempe currum. — *for-*

Quae iuvet, et melius, quam tu tibi, consulat, opto.
 Dum loquor, Hesperio positas in litore metas
 Humida nox tetigit: non est mora libera nobis:
 Poscimus: effulget tenebris Aurora fugatis.
 Corripe lora manu: vel, si mutabile pectus 145
 Est tibi, consiliis, non curribus, utere nostris,
 Dum potes, et solidis etiamnum sedibus adstas;
 Dumque male optatos nondum premis inscius axes.
 Quae tutus spectes, sine me dare lumina terris. »
 Occupat ille levem iuvenili corpore currum; 150
 Statque super; manibusque datas contingere habenas

tunae etc. Votum solemne, quum in rebus dubiis aliquid audendum.

142. *Dum loquor*) Iam nox cedere cepit, moxque terram relinquet. — *Humida*, ob rorem; V, 443: *pruinosa tenebrae*. — *Hesperium litus*, litus maris Atlantici, in quo, ut soli, ita et nocti *metas*, *περατα*, veluti posita sunt, ad quas ubi pervenit, in mare mergitur. — *metas*, termini, ad quos contendimus cursu, h. l. de horizonte occidentali: vid. Spanhem. et Ernesti ad Callimach. h. Del. vs. 169: *Media meta*, Virg. Aen. V, 835, est vertex coeli. *Metas* proprie *ponuntur* aut *constituuntur*.

143. *non est mora libera*) Non est integrum nobis morari. Sic Virgil. Aeneid. XII, 74: *Neque enim Turno mora libera mortis*. LEM.

144. *effulget*) quod primus Gronov. pro diversa lectione habet; inde Heins. recepit, qui et *sundet*; *en fulget*. Caeteri, et *fulget*. Nostri quoque, et *fulget*.

145. *Corripe*) Euripid. Phaeth. : *ἵλας ὑπαρξάν ἡνίας*.

147. *solidae sedes*) regia, non per aërem volans, sed firmis innitens fun-

damentis. Eur. Phaeth. fragm. 6 : *Μὲ θεῶν ἡνίων, παιδίων, ἀπαιροῶν, μὴδ' ἀναδῆς τὸν δῖον, εἰλαύει μὴ μαθῶν*.

150. *Occupat ille levem* etc.) Hactenus pleraque fere omnia bene tractata, omnisque locus descriptionibus, orationibus, narrationibus apte distinctus atque dispositus. Iam hinc *curtus* ipse incipit, qui phantasiae poëtae latum campum praestavit. Sed hic duo rursus vituperanda sunt: primum nimia longitudo, ad quam cum forte eruditionis ostentandae studium seduxit; tum neglectus rerum dilectus: minutias enim nonnullas intexuit, quae tantae calamitatis descriptionem dedecent. Etiam iocosius quaedam aut argutius pro re dicta sunt. — *Occupat* etc. Scio quidem, *curtus* Deorum *habiles* interdum dici, et *leves*, vid. ad vers. 531; sed h. l. iunge *levem iuvenili corpore*, propter iuvenile corpus. — *Occupat ille levem* etc. Hic versus rara apud nostrum et omnes alios poëtas, sed frequenti apud Maron. imagine verborum emicat. LEM.

151. *datas*) Codic. nostri RR. *leves*, Et forsane ea est vera lectio.

Gaudet; et invito grates agit inde parenti.

Interea volucres Pyroëis, Eous, et Aethon,
Solis equi, quartusque Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent, pedibusque repagula pulsant. 153
Quae postquam Telhys, fatorum ignara nepotis,
Reppulit, et facta est immensi copia mundi,
Corripuere viam, pedibusque per aëra motis
Obstantes findunt nebulas, pennisque levati
Praetereunt ortos isdem de partibus Euros. 156

153. *Interea volucres* etc.) Alii alia
equis solaribus nomina imponunt :
vid. Hyg. fab. 183, ibique Muuker.
et Spanhem. ad Collim. b. Del. 169.
Pro flammiferis, Borm. male probat
sumificis. Loca ab eo laudata, *suman-*
tes tauri, aut *sumantia equi terga*, huc
non pertinent; quidni equis ignem
vomantibus (vs. 84, 119) recte tri-
buantur *flammiferi hinnitus*?

155. *Flammiferis*) Vauis Vatican.
Thunn. et Leideus. pro varia lect. *su-*
mificis, quod Burm. non temere abū-
cieudum putat, quoniam *flammifer*
de coelo similibusque dici solent; *su-*
mificis mugitibus autem occurrat VII,
114; *sumantia equi terga* XIV, 362;
et *sumantes taurus* Valer. Flac. VII,
283. — Nostri Codd. RR., *flammi-*
geris. — *repagula*, ligna transversa,
quibus ostia firmantur. Sagittarius de
Iannus Vett. p. 78, intelligit h. l. li-
gna, quibus equi in stabulis distinen-
tur, ne libere excurrant: male. Equi
enim iam iuncti erant curru, et mox
Tethys illa repagula repellit. Rectius
sentiant, qui putant, poetam respo-
xisse ad carceres in Circo.

156. *Quae postquam Tethys*) Vid.
ad vs. 69. — *nepotis*. Nempe Clymene
filia Tethys et Oceani.

157. *mundi*) *Mundus*, coelum, ut

saepe. In seqq. numeri henc accom-
modati sunt cursus celeritati.

158. *viam*, iter, *corripere*, celeriter
facere. — *Euri* fere excitantur so-
le oricote; solis enim advenientis ca-
lore aer movetur.

159. *findunt*) Cod. R. B. *scindunt*.
R. A. item a pr. m. Vtrumque bene;
nam discernen inter *findere* et *scin-*
dere haud magnum. Forsan utrumquo
a permutatione utriusque literae *f*, *s*
oritur. LEM.

160. *Praetereunt Euros*) proprie
accipi potest, non proverbialiter, de
celerissimo volatu, ut putabat Burm.
quamquam id in aliis locis valet, ubi
equi hominum describuntur, ut Virg.
Aen. XII, 334, 345; Manil. V, 79;
et saepe apud Homerum, qui tamen
equos nunquam celeriores ventis, sed
aeque celeres ac ventos facit, quo-
niam, observante Schol. ad Ilind. K,
437, Ἀνέμων ἵσταντο οὐδέν. Vide Val-
keu. Distrib. Eurip. p. 107. Verum
hodie quidem equi Anglici venti ce-
leritatem adeo superant: vide Bue-
sching. in *Vorbereitung zur Geograph-*
ie, p. 58, n. 2: multoque celerior
ex ratione adspectabili, et opinione
Veterum cursus solis. Itaque et Ho-
mer. h. Solem, p. 106 Ern. hos equos
celeriores facit ventis, ex emendatione

Sed leve pondus erat; nec quod cognoscere possent
 Solis equi; solitaque iugum gravitate carebat.
 Utque labant curvae iusto sine pondere naves,
 Perque mare instabiles nimia levitate feruntur;
 Sic onere insueto vacuos dat in aëra saltus, 165
 Succutiturque alte, similisque est currus inani.
 Quod simul ac sensere, ruunt, tritumque relinquunt
 Quadriugi spatium, nec, quo prius, ordine currunt.
 Ipse pavet; nec qua commissas flectat habenas,
 Nec scit qua sit iter; nec, si sciat, imperet illis. X 170
 Tum primum radiis gelidi caluere Triones,

quidem Valken. quem vide d. l. —
pars, regio coeli, ut saepe.

161. *Sed leve pondus etc.*) Levitas corporis princeps confusionis causa; hinc commodè eam mox similitudine non male delecta illustrat. Lucian. d. l.: Οἱ ἵπποι ὡς ἡσθόντες οὐκ ὄντα ἐμὲ τὸν ἐπιβιβάζοντα, καταπρονήσαντες τοῦ μαραίνου ἐξεστράποντο τῆς ὁδοῦ. Cf. cum omni h. l. Senec. Hipp. 1065 sqq. — *cognoscere*, vel sentire, vel agnoscere. Senec. d. l.: *Currus non suum agnoscent onus.* — *iugum*, ut vs. 109, *solita gravitate carebat*. Nempe Diis, quibus magna incubra passim tribuuntur, etiam ponderosum corpus esse debebat. Hinc *gravis currus* Iovis Horat. I, Od. 12, 68. Coeterum eandem sententiam ter dixit loquaciter.

163. *labant*) *Labare*, natare in utramque partem. — *pondus*, id quod navi imponitur. — *instabiles*, quae non certum et firmum cursum tenent, huc illucve iactantur a ventis. Etiam Virg. Georg. IV, 195: *Cymbae instabiles fluctu iactante saburram Tollunt.* — *ferri* et *πέριττοι*, proprie de nave.

165. *Sic onere insueto vacuos dat in aëra saltus*) Quidam et Codd. nostri habent *aere*; attamen nonnulli ex me-

lioribus aëra. Deinde *onere assueto* Florent. Sancti Marci, primus Vaticanus, Cantabrig. secundus Palatinus, Vrbini. et duo aut tres alii: nostri autem codices habent *insueto*; et quidem *onere insueto vacui saltus*; leganter dicitur. Heinio non displicet *Sic onere assueto vacuus (currus) dat in aëre saltus*; nos autem censuimus reponendum *insueto vacuos in aëra*. LEM. — *vacuos dat etc.* Facilius fuisset, *currus onere assueto vacuus dat saltum*; sed magis poeticum, *saltus onere vacuos*. Cf. Homer. h. Apoll. vs. 234.

167. *ruunt*) Euripid. αἰ δ' ἔπειτα' ἐν' αἰθέρι πτόχας. Ibidem pater aliquid sequitur currum, inclamatque filio: ἐκείν' ἴδω' τῇ ῥά etc.

168. *currunt*) Verba *neo... currunt* otiose addita. Apud Manil. I, 742, Phaëthon, ut maior parente videatur, sponte relinquit monstratas vias.

171. *Tum primum etc.*) Hic veteris ita legitur in nostro Cod. R. A.: *Solia tum radiis gelidi incaluere Triones.* — *Triones*, septem stellae clarissimae in Vrsa maiore, quas Graeci ἀμάρταν, planstrum, Latini *septem triones* dixerunt, quia olim sub plag-

Et vetito frustra tentarunt aequore tingui.
 Quaeque polo posita est glaciale proxima serpens,
 Frigore pigra prius, nec formidabilis ulli,
 Incaluit; sumsitque novas fervoribus iras. 176
 Te quoque turbatum memorant fugisse, Boote,
 Quamvis tardus eras, et te tua plaustra tenebant.
 Ut vero summo despexit ab aethere terras
 Infelix Phaëthon, penitus penitusque iacentes;

stri, aut septem boum, ingo iunctorum, specie comprehendebantur. *Triones* vocab. rusticum et antiquum, quo olim boves significabantur: Hygin. P. A. II, 2; Gellius N. A. II, 21; H. L. ut saepe, intelligitur Vrsa maior et minor. Virgil. Aen. I, 744, *gemini Triones*. Hi, quoniam polus septentrionalis supra finitorem nostrum elevatus est, nunquam occidunt, aut, sermone poetico, nunquam aequore tinguntur. Hinc suaviter Virgil. G. I, 246: *Arctos Oceani metuentes aequore tingui*. Sed Noster fabulam hic respicit, quam mox narrabit vers. 528 sqq.

172. *vetito aequore*) *Vetitum aequor* (quod imitati sunt Claud. Rapt. Pr. II, 89; et Sen. Med. vs. 758) Ovid. memorat. — Coeterum anachronismi se reum facit poeta, quod ea hic iam sidera commemorat, quorum originem infra demum narrabit. Cuperi et Burm. rationes non sufficiunt purgando poetae. Melius est dicere, poetam hic, ut passim alibi, miscuisse rerum naturam et mythologiam. — *tingui*. Cod. R. A. fortius et elegantius *mergi*.

173. *serpens*) De serpente vid. ad vs. 138. — *pigra*, quia tarde movetur.

174. *Frigore pigra*) Serpentes enim quum frigore rigent, venena torpent; sed, ubi incaluerunt, vim suam recipiunt. Vide Senec. Epist. XLII.

Ipsam *frigus* dicitur *pigrum*, quia pigro, tardos reddit. Verum tales lusus alieni sunt tanti mali enarratione.

176. *Bootes*) Sidus stellarum 14 iuxta Vrsam maiorem, quam sequitur et veluti servat, unde idem *Arctophylax*. Sed quum Vrsae etiam *ἀρκτικός*, *plaustrum*, vocaretur, placuit Graecis huic quoque sideri vicino, nomen illi accommodatum imponere, unde *Bootes*, i. e. boum impulsor, bubulcus: vid. Hygin. A. P. II, 4. Is vero, quum et ipse tarde movetur, a Iuvenal. Sat. V, 23, et a Nostro III Fast. 405, *piger* vocatur; h. l. *tardus*, quod epitheton bene convenit bubulcis, qui propter boum tarditatem et ipsi tardi sunt. Virgil. Ecl. X, 19, *tardi venere bubulci*. Cf. Propert. III, Eleg. 3, 57. — *turbatum aestu* et ad aspectu solis vicini.

177. *tenebant*) MSS. nonnulli, *plaustra trahabant*. — *tenebant*, retinebant, morabantur, quo sensu tenere apud Cic. et alios passim. Miror igitur, Heinsio placere potuisse, *trahabant*; nam trahere potius est cunctantem cum vi secum abducere, quod ab h. l. est alienissimum.

178. *Ut vero summo etc.*) Novae accedunt perturbationis causae: Lucianus d. l. ἐπὶ τῶν ἀπὸ βῆτος ἀγῶνις ἐξελκύν.

179. *penitus*) profunde. Mela II, 1;

Palluit, et subito genua intremuere timore; 180
 Suntque oculis tenebrae per tantum lumen obortae.
 Et iam mallet equos nunquam tetigisse paternos;
 Iamque agnosce genus piget, et valuisse rogando:
 Iam Meropis dici cupiens, ita fertur, ut acta
 Praecipiti pinus Borea, cui vieta remisit 185
 Frena suus rector, quam Dis, votisque reliquit.
 Quid faciat? multum coeli post terga relictum;
 Ante oculos plus est; animo metitur utrumque.

Aurum terra penitus egestum. Etiam iacere notionem profunditatis adiuuat, ut VIII, 750. — *penitus penitusque.* Hoc est valde d. pressas ac longe a se remotas; nam geminatum illud adverbium immensum intervallum significat inter coelum et terras, et facit idem quod repetitio in loco citato: *Silva sub hac, silva quanto iacet herba sub omni.* LEM. — *iacentes.* Florent. Thuan. Cantabr. sec. Palatin. sec. Medic., *penitusque patentes.*

181. *Suntque oculis etc.*) Fallitur Farnsh. quoniam in his verbis ὁφθαλμοῖς querit. Satis enim constat, et experti scimus omnes, nimium lumen hebetare oculorum aciem.

183. *Iamque agnosce* Heins. dedit e melioribus, pro *Iam cognosce.* — Cod. A. *Iamque agnosce.* Cod. B. *cognosce* — Forte malit aliquis cognosce, quod ante Heins. edebatur, atque etiam in Argument. Lactant. ut patrem cognosceret. Verum haec duo saepe permulantur.

184. *Meropis*) scilicet filius, elapsi graeco. Flor. II, 6, 19: *Bouilcaris Ailherbal.* Merops fuit maritus Clymenes; quamquam *Meropes* dicantur homines a quod Homerum, quod divites habeant voces; qua in significatio hic quoque accipi potest, ac si

diceret: cupiens iam hominis filius, magis quam Dei, appellari. LEM.

185. *pinus, navis, acta,* quae agitur, rapitur a *Borea*, cuius rabi plurimas procellas excitat. — *Praecepit*, qui naves praecipites dat saeviens, ut *praecipit Africus* Horat. I, Od. 3, 12; *Eurus praecipit* Virg. Georg. IV, 29; *procellae praecipites* Claudi. Bel. Gild. vers. 219. — *rector*, gubernator. — *Frena*, gubernacula: III Fast. 293, *habent.* Sulent enim navis et curus inter se comparari, praecedente Homero, qui gubernantorem dixit: ἡγεμόνα νῆος. Contra amicus παύλαρος apud Eurip. Hipp. vers. 1224. Cf. Noster Trist. I, 4, 11 sqq. — *vieta*, scilicet a ventis. Verbum in hac re proprium (Vid. Mariang. Accursus in Diatrib.) et elegans; venti enim veluti proelia committunt cum navibus, et vel victores, vel victi nantarum arte discedunt: Horat. III, Od. 24, 40. — *vieta*, Cod. R. B. *caeta*: B. A. *vieta*.

186. *Dis*) Aut Diis pelagi, aut Diis tutelariis navis, quorum imago in puppi stabat, et quos nautae, tempestate orta, votis suscipiendis precibusque faciendis placare conabantur. Hor. I, Od. 14, 10. Fast. III, 593: *Vincitur ars vento, nec iam moderator habentis Fitur, ut ventis.* Nam in vota miseris ultimus cogit timor Senec.

OID. Op. Tom. III

II

Et modo, quos illi fato contingere non est,
 Prospicit occasus: interdum respicit ortus;
 Quidque agat ignarus, stupet; et nec freua remittit,
 Nec retinere valet; nec nomina novit equorum.
 Sparsa quoque in vario passim miracula coelo,
 Vastarumque videt trepidus simulacra ferarum. 118
 Est locus, in geminos ubi brachia concavat arcus 19:
 Scorpions; et cauda flexisque utrimque lacertis,
 Porrigit in spatium signorum membra duorum.
 Hunc puer ut nigri madidum sudore veneni
 Vulnere curvata minitantem cuspide vidit;
 Mentis inops, gelida formidine lora remisit. 200

Agumenn. vs. 51n. Cf. Virgil. Aeneid. V, 233 sqq.

189. *fato* recepit Heins. ex Bernegger. Antea vulg. *fatum*. Nonnulli *fastum*. Vnus, *nunquam e. fas est*. — *non est*, οὐκ ἔστι, non licet. Cf. XI, 354. — *nec nomina novit equorum*, ut singulos voce mutare et mitigare possit. Cf. V, 402; et Senec. Hipp. vs. 1053. Etiam ap. Homer. heroes colloquuntur equos suos. Il. Θ, 184.

191. *Quidque agat*) In uno Vatic. *Ignarusque stupet quid agat, nec*. Non male. Ita *stupet quid agat*, prae stupore nescit, quid agat. — Cod. R. A.: *Quotique agat*.

193. *vario coelo*) *Varium coelum*, coelum variis miraculis, i. e. miris ferarum formis obsitum. Etiam Senecae. Ep. XC, p. m. 684, forte ex h. l.: *Quidni iuaret vagari (oculis) inter tam late sparsa miracula coeli?* Infra XI, 309: *Nox coelum sparserat astris*. Eveniunt multae ea, quae praedixerat Apollo.

195. *Est locus*) A polo arctico repente equi cursum flexerunt in partem australem. — *concavat* exquisitus, quam curvat. De scorpio et spa-

tio, quod occupat, dictum ad vs. 82. Verba *flexis utrimque* commode abesse possent; idem cuius praecedat. Apud Lucian. d. l. Phaëthon, metuens, ut exideret, remissis habenis, partem currus eminentem manibus apprehendit. Sed Ovidii signum melius est, quum ei lubnerit formis siderum naturam terrestrium animantium tribuere.

198. *nigri — veneni*) Apollodor. apud Plin. H. N. XI, 25, auctor est, Scorpionem fundere candidum venenum. Sed *nigrum* et *atrum* perpetuum fere epitheton veneni. Heynius autem ad Virgil. Aeneid. VII, 354, monet, verba *madidum sudore veneni* non ita capienda esse, quasi exsudasse cum venenum crediderit, sed *sudorem veneni* poetica et exquisita ratione dictum esse pro veneno simpliciter; *madidum* autem nihil aliud, nisi profluentem oris saniem, indicare. Sed quum poeta nunc omnia ardentia fingat, atque in omni h. l. ingenio suo luxurianti passim indulgeat, ut ad vs. 173 admonitum, quidni etiam Scorpionem sudantem cogitemus, praesertim quum verba haec ducant? Scorpionis autem

Quae postquam summun tetigere iacentia tergun,
 Exspatiantur equi; nulloque inhihente per auras
 Ignotae regionis eunt; quaque impetus egit,
 Hac sine lege ruunt; altoque sub aethere fixis
 Incursant stellis, rapiuntque per avia curruin: 205
 Et modo summa petunt, modo per decliva viasque
 Praecipites spatio terrae propiore feruntur:
 Inferiusque suis fraternos currere Luna
 Admiratur equos; ambustaque nubila fumant.
 Corripitur flammis, ut quaeque altissima, tellus; 210
 Fissaque agit rimas, et succis aret ademptis.
 Pabula canescunt; cum frondibus uritur arbor;
 Materiamque suo praebet seges arida damno.
 Parva queror; maguae pereunt cum moenibus urbes;
 Cumque suis totas populis incendia gentes 215

cauda desinit in *curvatam cuspidem*,
 et semper in ictu est, nulloque mo-
 mento meditari cessat, ut quando des-
 cit occasione: Plin. II. N. XI, 25. Non
 mirum, si puer huic metuit.

201. *summun* — *tergun*) Codd.
 nostri, *summo tergo*,

204. *sine lege*) Sine ordine aut im-
 perio. Apud Lucian. d. l. currua rapi-
 unt ἀπὸ τοῦ μέν ἐν τῇ ἰσχύϊ, μετ' ὀλίγον
 δὲ ἐπὶ τῇ δεξιᾷ, καὶ ἀπὸ καὶ κάτω, ὥστε
 ἐνὸς ἐβούλοντο αὐτοί. Id Noster sic
 exprimit, quasi in aethere, ut in terra,
praecipitia essent et *avia*. Hunc lusum
 in hac narratione non magis probo,
 quam illum vs. 133. *Ambusta nubila*
 facilius excusam, quia, Homero au-
 ctore, ardentia flumina fingere lice-
 bat.

205. *fixis* — *stellis*) Palat. sec. pro
 varia lect. *fixas inc. stellas*, quod ele-
 gantius videbatur Heinio, et com-
 probatur exemplis a Burmanno

206. *decliva pro decliva*. Sic saepe
 pro *declivis*, *acclivis*.

210. *ut quaeque altissima*) Scilicet
 ita maxime corripitur; quam formam
 Cic. anal. Indignor autem, poetam
 mox minutis enumerandis immora-
 tum esse, atque acumen illud admi-
 cuisse *Materiamque* etc. Quod Claud.
 XXXIII, 163, de Actus imitatus est:
damnisque suis incendia nutrit.

214. *moenibus*) *Moenia* sunt do-
 mus, aedificia. Florus I, 4: *moenia*
muro amplexus est. Vide Gronovium,
 Observ. II, 12.

215. *Cum suis populis gentes* unum
 atque idem esse putat Giofan. Male;
gentes et populi, aut *nationes et po-
 puli* differunt ut totum et pars. Ger-
 mani sunt *natio*; Westphali, Saxo-
 nes et Bavari sunt *populi*. Vid. Gloss.
 MSS. Guelf. I, ad Sallust. Cul. X.
 Burm. praeterea monet, *gentes* saepe
 poni pro terris vel regionibus, idque
 satis docuisse Gronov. ad Liv. V, 34.
 Etiam apud Homer. δῖος interitum
 de terra occurrat, ut Od. Z, 3; II. B.
 547; et sic *gens* apud Virgil. Aeneid.

In cinerem vertunt: silvae cum montibus ardent.
 Ardet Athos, Taurusque Cilix, et Tmolus, et Oete;
 Et nunc sicca, prius celeberrima fontibus, Ide;
 Virgineusque Helicon, et nondum Oeagrius Haemos.
 Ardet in immensum geminatis ignibus Aetne, 220
 Parnasusque biceps, et Eryx, et Cynthus, et Othrys,

I, 533. Contra terrae pro hominibus terras incolentibus, vid. Drakenh. ad Sil. III, 75. Argutatur Burm. ad Heroid. I, 24, ubi in singul. *viuerem* plus inesse putat, quam in plural. *cineres*. — *gentes*. Duo Caelest. et unus Giofannus, tum in ora lib. Vrs. et Capran., terras pro *gentes*. — Codd. nostri, *gentes*.

217. *Ardet Athos* etc.) Sequuntur catalogi montium, mox fluviorum, quales intexere poetae solent, forte eruditionis ostentandae causa. Noster consilio narrationis satis fecisset, si paucioribus ex utroque genere defunctus esset. *Athos*, hodie *Monte Santo*, mons Macedoniae, cuius altitudo tanta, ut caesamine nubes superet umbramque usque ad Lemnum insulam iaculetur, quae abest 87 millia passuum: Plin. H. N. IV, 12; Nela II, 2, 130. — *Taurus*, immensus montium altissimorum tractus, a Chelidonio promontorio exortus et totam paene Asiam percurrens: Curtius VII, 3. Vocatur *Cilix*, quia mediam Ciliciam dividit. Tihull. I, 7. 16: *Frigidus intus Taurus arat Cilicis*. — *Tmolus*, hodie *Bozdag*, mons Lydiae, vino generoso nobilis, ex quo mirabatur Pactolus, fluvius aurifer: VI, 15; Virgil. Georg. II, 58; Plin. H. N. V, 29. — *Oete*, aut *Oeta*, montium ingens Thessaliam a Doride et Phocide reparans, exitio Herculis nobile: Strabo IX, p. 655.

218. *nunc*) Codd. nostri RR., *tunc*.

— *Ide*, aut *Ida*, mons et Cretae et Troiae. Nunc Troiana *Ida* intelligitur fontibus abundans, unde *ἰδαιπιδῆς* Homer. II, 2, 283, et *aquea* Horat. III, Od. 20, 15. Sed *nunc*, quum Phaethon terras incederet, *sicca*, vide ad I, 321.

219. *Helicon*) Mons Boeotiae, Mysis sacer, nunc *virgineus*: Strabo IX, p. 409; Pausan. Boeot. 28. — *Haemos*, hodie *Balkan*, longissimus et altissimus montium tractus, Thraciam a parte septentrionali claudens, et usque ad Pontum Euxinum procurrens: Plin. H. N. IV, 11. Is tum nondum ab *Oeagro*, rege Thraciae, patre Orphei, cuius cantibus resonasse traditur, nomen *Oeagri* habebat: Orph. Argon. 76; Horat. I, Od. 12. 6 sqq. Ita VI, 415: *Calydon nondum invisa Dianae*; vs. 418, *neque adhuc Pittheia Traezen*.

220. *ignibus*) Vms Thuan. *viribus*, quod librario non debere moerit Burm. quens vide. — Nostri Codd., praeter Thuan., qui est quoque inter nostros, habent *ignibus*. Praestans tamen lectio *viribus*, quam libentius admitterem si plurimorum auctoritate Codd. succurreret. LEN. — *geminatis ignibus*. Ex Aetnae vertice iam antiquissimis temporibus ignes erumpebant. Vid. Kircheri Mundum subterr. tom. I, p. 202. Nunc accedebat incendium solis, et sic *geminatis* etc.

221. *Parnasus*) De *Parnaso*, vid. ad I, 317. — *Eryx*, hodie *Sau Ia-*

Et tandem Rhodope nivibus caritura, Minasque,
Dindymaque, et Mycale, natusque ad sacra Cithaeron.
Nec prosunt Scythiae sua frigora: Caucasus ardet,
Ossaque cum Pindo, maiorque ambobus Olympus;
Aëriaeque Alpes, et nubifer Apenninus.

Tunc vero Phaëthion cunctis e partibus orbem
Adspicit accensum; nec tantos sustinet aestus:
Ferventesque auras, velut e fornace profunda,
Ore trahit, currusque suos calescere sentit.

230

Iano, mons Siciliae, in quo Venus templum habebat donis opulentum, unde ipsa *Erycina*; vid. Aelianus V. H. I, 15; et Heynius Exc. II ad Virg. Aeneid. V. — *Cynthus*, Deli mons, Apollinis natalibus celebratus, qui inde *Cynthius*: Hom. hym. I Apoll. 26. — *Othrys*, mons altus et nivosus Thessaliae, sedes Lapitharum: Virgil. Aeneid. VII, 675; Senec. Herc. Oct., vs. 494.

222. *Rhodope*) Tractus montium Thraciam versus septentriones disternans, sacris Bacchi et Orphei cultibus celebratus. Virgil. Ecl. VI, 30, tandem nivibus caritura, quibus semper tecta. — *Mimas*, mons Ioniae, summae altitudinis, unde ὀψίστημος Homer. Epigram. pag. 117 Ern.

223. *Dindyma*) plural. et *Dindymum*, mons Phrygiae, magnae Matri Deum sacer, unde ipsa *Dindymene*: Virgil. Aeneid. IX, 617. — *Mycale*, mons Ioniae, Samo vicinus: Pausan. VII, p. 402; Strabo, p. 636. — *Cithaeron*, mons Boeotiae, non procul a Thebis, in quo sacra Bacchi Irieterica celebrabantur: vid. III, 702.

224. *frigora*) Glacies et nives, quibus *Scythia*, i. e. omnis terra septentrionalis, Graecis et Romanis incognita, perpetuo torpebat: Iustiu. II, 1. Iude Σκῆττες ὄρεος in proverbium

abiit: I Pont. 3, 27. Sed pulcherrimam Scythici horrois descriptionem habet Virg. Georg. III, 349. — *Caucasus* magnam Asiae partem dividit, et cum *Tauro* committitur, Curt. VII, 3, 19: hinc passim cum *Tauro* confunditur a scriptoribus antiquis. Infamis autem fuit a frigoribus et vastitate: Virgil. Aeneid. IV, 367; Horat. I, Od. 22, 7.

225. *cum Pindo*) De *Pindo*, vide ad I, 154. Dixit *Ossa* cum *Pindo*, quia *Pindus* ex adverso *Ossae*. Inter *Olympum* autem et *Ossam* celebratissima Tempe, de quibus supra. *Ambos* Aelian. V. H. III, 1, init. vocat ὅσα ὑπερῶντα; sed *Olympus maior ambobus*: tanta enim eius altitudo describitur a Veteribus, ut aves cacumen eius assequi non possint. Sed Aelian. V. H. VIII, 11, narrat, magnitudinem eius paulatim minui.

226. *Aeria*) Quae in aere sunt, aut in aërem assurgunt, ut aves, arbores, montes. *Aeriae Alpes* etiam ap. Virgilium, Georgic. III, 474. — *nubifer Apenninus*. Mons est longissimus Italiani dividens; Virg. Aen. XII: *Fertice se attollens pater Apenninus ad auras*. LEN.

227. *Tunc vero* etc.) Catalogis illis recte aliquid interposuit de Phaethontis fatali. *Fornax* cogitanda est atra-

Et neque iam cineres, eiectamque favillam
 Ferre potest; calidoque involvitur undique fumo;
 Quoque eat, aut ubi sit, picea caligine tectus,
 Nescit; et arbitrio volucrum raptatur equorum.
 Sanguine tum credunt in corpora summa vocato, 23;
 Aethiopum populos nigrum traxisse colorem.
 Tum facta est Libye, raptis humoribus aestu,
 Arida; tum Nymphae passis fontesque lacusque
 Defflere comis: quaerit Boeotia Dircen,
 Argos Amymonen, Ephyre Pirenidas undas. 240

ria aut calcaria: Virgil. Aen. VIII, 446, ubi *vasta fornax*. Cf. infra VII, 107.

234. *arbitrio volucrum*) Hoc idem supra iam his dixit.

235. *Sanguine tum credunt* etc.) In hoc quoque Hesiodum sequuntur est, ex quo Hygin. f. 154: «Indi autem, quod calore vicini ignis, sanguis in atrum colorem versus est, nigri sunt facti.» Inter recentiores physiologos magna cum dissensione disputatur, primum, qua in corporis parte illa nigredo sit, aliis cutem nominantibus, aliis humorem inter cutem et cuticulam supremam, aliis aliter sentientibus; deinde unde illa nigredo, utrum a solo aestu solis, an aliae quoque causae accedant: vide Haller, in Element. Physiol. t. V, p. 17 sqq. Opiniones de hac re Veterum habet Broukhous. ad Propert. IV, 3, 10.

237. *Libye*) Graecis dicta est Africa: Plin. H. N. V, prooem. Limitati sunt poetae latini. — *Arida*, A Synuesio Epist. 67, *Libya ὀφειρά*: hinc *Libycae arenae* infra IV, 512. — Servius scribit Libyam fuisse dictam quod *λατύν* ὁ ὕμνος, deficit pluvia. LEM.

239. *quaerit*) Florent. Vrlin. et decem aut duodecim alii, *queritur* Boeo-

tia, quod Heinsio praecedenti *defflere* melius respondere putabat. — Nostri Codd. *quaerit*. Nil mutandum. — *quaerit Boeotia*. Cf. XIII, 689; *quaere* eleganter exprimit cupiditatem rei amissae recuperandae. Hoc non intellexerunt, quibus h. l. melius placuit *queritur*. Virgil. Aen. I, 217, eodem sensu, *socios requirunt*. — *Dircen*, fons Boeotiae, prope Thebas, nobilissimus, a Dircen, uxore Lyci, in eum conversa. LEM.

240. *Amymonen*) fons Argiae prope Lernaem. Strabo VIII, pag. 371. Nomen ei dedit Amymonen Nympha. Hygin. fab. 169; Propert. II, 20. — *Ephyre* antiquissimis temporibus dicta est Corinthus, in cuius summa arce (Acrocorinthio) fuit *Pirene*, fons Musis sacer, aquis limpidissimis et suavissimis. Strabo VIII, pag. 521; Plin. H. N. IV, 4. — *Ephyre*. Pro quo *Nephyre* in nostris. Neque credendum literam *n* detractam fuisse ab ultima praeced. nominis syllaba: nam ita inscribitur *Amymonen*. *Nephyre*; nihil tamen h. l. haerendum; corrupte enim in codd. nomina propria leguntur. — *Pirene* fons sic dictus a Pyrene muliere, quae, mortem filii lugens, in eum fontem fuit conversa. LEM.

Nec sortita loco distantes flumina ripas
 Tula manent: mediis Tanais fumavit in undis,
 Peneosque senex, Teuthranteusque Caicus,
 Et celer Ismenos, cum Phocaico Erymantho,
 Arsurusque iterum Xanthus, flavusque Lycormas 245
 Quique recurvatis ludit Maeandros in undis;
 Mygdoniusque Melas, et Taenarius Eurotas.

241. *sortita* — *ripas*) Flumina latissima: *sortita*, quae nobis natura contigerunt.

242. *Tanais*, hodie *Don*, fluvius Scythiae tortuosus, Europam dirimens ab Asia, atque se exonerans in lacum Maeotidem. Plin. H. N. IV, 12.

243. *Peneos*) De *Peneo*, vide I, 569: *senex*; vide ad I, 580. — Ex *Teuthrania*, quae supra Acolidem est, *Caicus* nanis profluit, quamquam h. l. potius a monte *Teuthrante*, qui ei adiacebat, *Teuthranteus* dicitur; vide Holsteu. ad Stephan. Vrb. in Τευθρανία.

244. *Ismenus* ante Thebas per campum fluebat. Hinc Thebae Ἰσμενίου πόλις; vid. Senec. Herc. Oet. 140. — *Erymanthus*, Arcadiae fluvius e monte cognomini in Alpheum defluens. Plin. H. N. IV, 6; Callim. h. Iov. 18. Sed *Phocadi* nemo unquam fluvium huius nominis tribuit. Itaque pro *Phocaico* legendum haud dubie est vel *Prophaico*, ut multi suadent, vel cum Palmero ad Pausan. Arcad. pag. 419, *Prophaico*. *Prophis* enim urbs Arcadiae, quam praeterlabitur *Erymanthus*.

245. *Xanthus*) Fluvius Troianus, idem Scamander dictus: iterum *arsurus*, tempore Troiano, ubi, quum tumidis fluctibus in Achillem irrueret, Vulcanus tantam ei immisit ignis vim, ut arderet, Hom. Il. Φ, 212-234. — Sic glossa nostri Cod. B. B.:

Xanthus fluvius, qui posterius etiam ardebat tempore Troiae. LEX. — Lycormas, rapidus Aetoliae fluvius, postea *Euenus* dictus IX, 104. Vocatur *flavus* etiam Senec. Herc. Oet. 591, ob arenam flavam, ut *flavus Tiberis* Virg. Aeneid. VII, 31. *aquam flavam* dixit Pacuv.; vid. Broukh. ad Propertium II, Eleg. 7, 50, qui *flavum* interpretatur pulchrum.

246. *Maeandros* inter Lydiam et Cariam delluit, habetque flexus ita sinuosos, ut saepe revolvare videntur. Plin. H. N. V, 29. Tales naturae huius arripere solent poetae, atque exornare suo modo. Cf. Noster VIII, 162; quo loco et ipso *ludere* de tortuoso illo cursu. Errare sic dixit Silius VII, 139.

247. *Melas*) Quum plures fluvii huius nominis fuerint, disputant interpretes, quis h. l. intelligendus sit. Hicinsius contendit, esse Meletem, qui Smyrnam praeterfluit. Equidem intelligo Thracicum *Melana*. Plin. H. N. IV, 11; nam *Mygdonex*, qui Phrygiae partem incolebant, eique vocem dederant, Thracia oriundi erant. Strabo VII, pag. 295; XII, pag. 575. — *Eurotas*, hodie *Basilipotamo*, fluvius magnus et vehemens, qui Spartam praeterlabitur et non procul a nobili illo promontorio *Taenario*, hodie *Matapan*, in sinum Laconicum exoneratur. — Et *Taenarius Eurotas*. Notanda Cod. Reg. A lectio, quae

Arsit et Euphrates Babylonius, arsit Orontes,
 Thermodonque citus, Gangesque, et Phasis, et Ister.
 Aestu at Alpheos: ripae Spercheides ardent;
 Quodque suo Tagus amne vehit, fluit ignibus, aurum:
 Et quae Maeonias celebrabant carmine ripas,
 Flumineae volucres medio caluere Caystro.

metrum melius servat: *Tacurnus atque Euxoras*. LEM.

248. *Euphrates*) Vocatur max *Asyrius*, aut, ut h. l. *Babylonius*. Babyloniam non solum irrigabat, sed limo etiam, quem secum ferebat, fertilem reddebat: vide Callim. h. Apoll. vs. 108 sqq., ibique Spanh. Cic. N. D. II, 52; Curt. V, 1, 12 sqq. — *Orontes*, hodie *Asi*, fluvius Syriacae, Antiochiam praeterfluens.

249. *Thermodon*) Etiam Codices nostri *Thermodon* ferunt, item et edd. veteres, tamen cum Heinsio reposuimus *Thermodon*; res nunc nota est, esse *Thermodon* a *Θερμώδων*. LAM. — *Thermodon*, fluvius Cappadociae, iuxta quem Amazones habitabant in subiectis Themiscyris campis. Curt. VI, 5, 24; Justin. II, 4; cf. Propert. III, Eleg. 12, 16; Senec. Herc. Fur. vs. 246. — *Ganges* Indiae, e duobus, aut, ut plerique Veterum tradunt, septem fontibus exoritur, tacite defluens et in mare Rubrum se exonerans; Virgil. Aeneid. IX, 30; Curt. VIII, 9, 5; Plin. VI, 22; vide Broukh. ad Propert. III, 21, 16. — *Phasis*, hodie *Fasso*, Colchidis amnis clarissimus, et in Pontum Euxinum se immittens. Strabo IX, p. 801; Curt. VI, 5, 25. — *Istri* nomen olim habuit non omnis Danubius, sed inde, ubi Germaniae fines deserit.

250. *Alpheos*) De Alpheo, vide ad lib. V, 487; de *Spercheo*, ad lib. I, 579—*ripae* eius populi consuevit erant.

251. *Tagus*) Fluvius Hispaniae, aureus velens arenas, quae tunc incendio liquecebant. LEM. — *fluit aurum*. Hoc quoque leve est in hac narratione, et quod sequitur, de cygnis calentibus.

252. *Maeonias*) Lydian Caystri ripas. Callim. h. Del. 250, cygni dicuntur *Maeonium Pactolum* reliquisse. *Maeonia* enim pars superior Lydiae in qua Tmolus et fons Caystri; vide Spanhem. ad Callimach. dicto loco. — *carmine*, cantu, ut X, 453; cf. V, 386 sqq. *Celebrent carmine*, frequentes cantus exercere. Cantus vero cycnorum longe suavisissimus perhibetur, unde haec avis Apollini sacra et *κύκνός* dicta. Dubitarunt tamen iam inter Veteres nonnulli, v. c. Aelian. Var. Hist. I, 14, an cycni cantum edant; sed vid. Ernesti ad Callimachum, hymno Apoll. 5, ubi Vidalianus narrat, se in Islandia non raro cantum cycnorum longe suavisissimum summa cum voluptate audivisse: illud modo negat, eos morti vicinos canere.

253. *Flumineae volucres*) Cycni, qui frequentes in toto illo Asiae tractu commemorari solebant: Hom. II. B, 460; Virg. Georg. I, 383 sqq.; Dion. Alex. 833. Inde κύκνος καύτης ap. Anacreont. hym. Apoll. 8. Amant autem cycni *flumina*. Vide 379. — *Cayster*, e Cilbianis iugis oritur, non procul a Tmolus monte, Lydiam irrigat, tum Ephesum alluit, tandem in

Nilus in extremum fugit perterritus orbem,
 Occulitque caput, quod adhuc latet: ostia septem 255
 Pulverulenta vacant, septem sine flumine valles.
 Fors eadem Isuarios Hebrum cum Strymone siccat,
 Hesperiosque annes, Rhenum, Rhodanumque Padum-
 Cuique fuit rerum promissa potentia, Thybrin. (que,
 Dissilit omne solum; penetratque in Tartara rimis 260
 Laumen, et infernum terret cum coniuge Regem.
 Et mare contrahitur; siccaeque est campus arenae,
 Quod modo pontus erat; quosque altum texerat aequor,
 Exsistunt montes, et sparsas Cycladas augent.

mare infunditur. Strabo III, pag. 626;
 Plin. Hist. Nat. V, 29.

254. *Nilus in extremum — orbem*) Broukh. ad Propert. II, Eleg. 13, 40, monet, Veteres per *extremum orbem* intellexisse Aegyptum, quam in rem laudat etiam hunc loc. Male utrumque. Etiam omnes terras aut remotissimas, aut Oceano continenas, Romani *extremum* aut *ultimum orbem* dixerunt, v. c. Indian, Amor. II, 6, 38; Pontum, I Trist. I, 127, III, 1, 50; Hispaniam, Lucan. VII, 541. Neque hoc ipso loco Aegyptus intelligenda est, sed Aethiopia, unde in Aegyptum Nilus profluit. Etiam Aeschyl. Prom. 813, Aethiopiam vocat *καλωσύνη γῆν*, ubi v. Schuetz. Sed Veteribus ignoti erant fontes Nili; unde, *occulit caput, quod adhuc latet*; quibus verbis expressit Tibull. I, 7, 23: *Nile pater, quoniam possunt te dicere causa, Aut quibus in terris, occuluisse caput?* Fontem Nili quaerere olim inter magos problemata relictum. Nostris temporibus, Bruce penetravit ad tres eius fontes in Abyssinia.

255. *caput fluvii est fons*, non ostium, ut quidam putarunt. De *septem ostiis*, vid. Strab. XVII iuit.

Hodie duo tantum restant navigabilia, quorum alteri adinet *Rosette*, olim Canopus, alteri *Damiette*, olim Pelusium. — *vacant, vacua, destituta sunt aquis*.

257. *Hebrum cum Strymone*) Hebrus et Strymon fluvii Thraciae, qui in mare Aegeum defluunt, hic e Pangen monte, ille ex Haimo. — *Isuarius*, id est Thraciens; nam *Isuarius* mons Thraciae, viuo nobilis.

258. *Hesperiosque annes*) Hesperiam, id est terram occidentalem, dixerunt Romani non modo Hispaniam et Galliam, sed etiam, consuetudine Graecorum, ipsam Italiam; vide Spanhem. ad Callimach. l. Del. vs. 174. — *rerum potentia*, imperium orbis terrarum, quod promissum est Romae ad *Tiberum* sitae; sed poëtae fluviiis tribuunt, quae urbibus adjacentibus conveniunt.

260. *penetratque in Tartara rimis*) Adumbratum hoc ex Virgil. Aeneid. VIII, 243–246, ubi dehiscens terra recludit regna pallida, *trepidantque immisso lumine Manes*. Idem Noster repetit V, 356; Cf. Homer. II. Y, 61 sqq. — *coniugem*, Proserpinam, infernum rapit.

254. *Exsistant*) In conspectum pro-

Ima petunt pisces; nec se super aequora curvi
 Tollere consuetas audent delphines in auras.
 Corpora phocarum summo resupina profundo
 Exanimata iacent: ipsum quoque Nerea fama est,
 Doridaque, et natas, tepidis latuisse sub antris.
 Ter Neptunus aquis cum torvo brachia vultu
 Exserere ausus erat: ter non tulit aëris aestus.
 Alma tamen Tellus, ut erat circumdata ponto,

265

270

denant, apparent, propria vi verbi; vide Gronov. ad Liv. XXV, 21. In fundo maris multi montes surgunt, et insulae nil aliud sunt, nisi cacumina montium. Mauil. d. l. *Emergere fictis montes, orbisque per undas Exsiliit*. Etiam h. l. unus Vatican. atque unus Leidensis: *exsiliunt montes*. — *sparsae*, h. l. *Cyclades*, quamquam *Sporades*, i. e. *sparsae insulae*, ab his diversae.

265. *nec se super aequora* etc.) E monstis marinis poëtae plerumque phocas et delphinos commemorant. De phocarum corporibus diximus ad I, 300. — *Delphis* Veterum Linneo dicitur *Delphinus Delphis*. — *curvi*, ob dorsum repandum. Anacr. Od. LI, 27: *χοῖς ἰχθύων κυρτοί*. Solent autem delphini crebro e mari exsilire, atque natales exsultare, unde *χορευταί* et saltatores dicuntur. Cf. III, 670 sqq.; vid. Plin. H. N. IX, 8, et Mullerius ad Linnei Systema Nat. tom. I, pag. 505. *Iacere* dicuntur cadavera sine sepultura abiecta, ut monet Burm. Idem putat, totum mare evanuisse, et *summu profundum* explicat arenam non aquis tectam, sed siccam. Fallitur. Mare contractum modo erat, et in superficie aquae *inebant exanimata resupina*, ut solent corpora mortua in aqua natare.

268. *iacent*) Cod. noster Reg. B.

Notant; minus bene. — Heins. dederat *Exanimata natant*; sed *iacent* revocavit Burmannus. — *Dorida*, Oceani et Tethyos filiam, Nerei uxorem, matrem Nympharum marinarum. LEM. — *Antris* Heinsius recipit ex melioribus pro *undis*. Codices nostri, *antris*. — *sub antris*. In antris. Vide ad I, 689. In fundo autem maris *antra* finguntur, in quibus Dii marini habitant. — *Primus Neptunus* causam mundi agere voluit, quia frater Iovis. — *torvus* vultus passim ei a poëtis tribuitur propter moris naturam. Nunc etiam dolor ex aestu vultum obducebat.

271. *brachia exserere*) Nempe orandi causa. Etenim oratoribus romanis ad dicendum prodentibus solempne erat *brachium extra togam exserere*. Senec. Contr. V, 6; Quint. XI, 3. — *ter* melius repetitum, quam si *nunquam* dixisset.

272. *Alma tamen tellus*) Post illum *Tellus* prodit, quae erat pars illius calamitatis maxima, mater etiam laborantium fontium, qui, ut liberi tempore calamitoso in sinum matris, in *opaca* (ubi tuti) eius viscera confugerant. Praeclara idea. Non autem *Tellus* ipse orbis terrarum intelligitur, sed *Dea telluris* in terris habitans, ut *Peneus* est deus Penei fluvii, in fonte eius sedem habens. *Tellus*

Inter aquas pelagi, contractosque undique fontes,
 Qui se condiderant in opacae viscera matris,
 Sustulit omniferos collo tenus arida vultus;
 Opposuitque manum fronti; magnoque tremore
 Omnia concutiens paulum subsedit; et infra,
 Quam solet esse, fuit; siccaque ita voce locuta est:
 « Si placet hoc, meruique, quid, o, tua fulmina cessant,

vero non ansa est tota prodire, sed tantum ex aquis quibus cineta, prospectare, vultusque tollere. Exseruit quidem et *manum*; eam vero non movere inter dicendum potuit, sed, ut oculos ab aestu et favilla defenderet, *opposuit fronti*. Et quoniam ne sic quidem aestum ferre poterat, *subsedit*: subsidere fecit terram, quamquam *paululum* tantum, ne longius abesset ab arce Iovis, quicquam agere volebat. Hinc *magnus tremor*. Ita labor Telluris et cura in maximo malo bene notata. — *Alnia*, omnia alens, proprium et aptum terrae epitheton. — *ut erat*, *ὡς ἦγε*, exprimit statum aut habitum, quo quis erat. IV, 473: *oanos*, ut erat turbata, capillos; VI, 237: *ut erat pronus*; 244: *sicut erant iuncti*. Mox revocandum putavi *contractosque*, ab Heinsio pulsum. Non enim innuit, aquas pelagi constare ex fontibus, sed omnis generis aquas commemorare vult.

273. *contractos* pro *contractosque* iniecit Heinsius, ut aquas pelagi innuat constare ex fontibus undique contractis.

275. *omniferos*) Quoniam nonnulli *omniparens*, propterea Heins. conj. *omniparos*, idque ex analogia comprobatur. Nostri Codices, *omniferos*. — *Sustulit omniferos*. Vt Autumno ab Horatio *caput pomis decorum*, sic Telluri a Nostro *omniferi vultus* dantur: *omniferos*, vocabulum ab ipso Ovidio

factum, aptum tamen terrae *παιδίσκος* et *παιδάριος*, quae *omnia*, quibus indiget natura humana, *fert* et alit. Lucretio et Virgilio dicitur *omniparens*. — *Sustulit*. Videtur poëta respexisse ad locum Pausaniae in Atticis: *Ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀγᾶλμα ἱερῆς τοῦ Δία*. «Est apud Athenienses simulacrum Terrae Iovi supplicantis, ut e caelo imbrem demittat». LEX.

276. *Opposuitque* etc.) Silius XIII, 341: *Obtendensque manum solem infervescere fronti Arcet*.

278. *sicca vox*) Quae venit et gulture siccio. Hoc et magis poeticum, et haec loco aptius, quam vulgat. *sacraque*: X, 663, *aridus anhelitus*, — *siccaque* exstat quidem non nisi in Verbin. et uno Ciosan., sed recte receptum ab Heins. pro *sacraque*. — Nostri Codd. *sacraque*, et forsitan *τὸ sicca* ab ingenio recentiorum proficiscitur.

279. *si placet hoc*) Non suppliciter orat, sed tota est in indignitate rei demonstranda, Iovisque negligentia iacuosanda. Inest acquabile et gratum orationis flumen. Haec compensant luxuriam ingenii, quae in superioribus aliquoties ostendit. Prima verba quasi captationem benevolentiae quandam habent. — *Mereri* maiore sensu pro *peccare*, etiam 291: vide Heynii Observationes ad Tibull. II, 4, 5. — *vires* saepe et igni tribuuntur et pro ignibus ponuntur: VII, 81,

At coeli miserere tui: circumspice utrumque;
 Fumat uterque polus: quos si vitiaverit ignis, 295
 Atria vestra ruent: Atlas en ipse laborat;
 Vixque suis humeris candentem sustinet axem.
 Si freta, si terrae pereunt, si regia coeli:
 In chaos antiquum confundimur: eripe flammis,
 Si quid adhuc superest; et rerum consule summae. 300
 Dixerat haec Tellus: neque enim tolerare vaporem
 Vtlerius potuit, nec dicere plura; suumque
 Rettulit os in se, propioraque Manibus antra.

At pater omnipotens Superos testatus, et ipsum
 Qui dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato 305
 Interitura gravi: summam petit arduus arcein,
 Vnde solet latis nubes inducere terris;
 Vnde movet tonitrus, vibrataque fulmina iactat.
 Sed neque, quas posset terris inducere, nubes
 Tunc habuit; nec, quos coelo dimitteret, imbres. 310

294. *circumspice utrumque*) Burmannus mallet ita distinguere: *circumspice utrumque (fumat uterque) polus*.

295. *quos si vitiaverit ignis*) Codex Regius A, *quos si violaverit ignis*; alter vero B, *quod si violabitur axis*. — *vitiaverit*, violaverit. — *Atria*. Vide ad librum I, 172. — *Atlas laborat*. Atlas, mons Mauritaniae, qui eorum ideo sustinerè dicitur, quod Atlas, qui in illum montem fertur transmutatus, primus omnium astrologica scrutari coeperit. Vid. Rhodigiu. lib. VII, cap. 12; Vitruv. lib. VI, cap. 10. LEN. — *De Atlante*, vide Nostrum, IV, 656 sqq. — *laborare* eleganter de iis, quae ita preuuntur, ut vix oneri ferendo sufficiant. Horat. I, Od. 9, 3: *silvae laborantes*, nempe nive. Plin. Pan. 22: *tecta laborantia* auititudine hominum insistentium.

299. *confundimur*) Exquisitius, quam, redimus, revolvimur. — *Si quid non semper dubitantis*, sed eleganter pro *quod* ponitur. Vide ad Plin. I, Ep. 1. — *rerum summae*, incolumitati totius universi. Sic *summa republicae* saepe apud Ciceronem: vide Ernesti clavem Ciceronianam.

301. *vaporem*) Codex Regius B. *vapores*; parvi interest. — *os suum*, Tellus, Dea, *rettulit in se*, in orbem terrarum. Ciofanius putabat, hoc ductum esse a volumine serpentis. — *propioraque Manibus antra*, id est speluncas inferis finitimas. LEN.

304. *Superos testatus*) Testatur Deos, quippe necaturus infelicem aurigam. — *summam arcein*, altissimum mundi oram petit, et sic *arduis* erat. — *movet, excitat: vibrata*, agitata, hystae iustar. His agitationibus acceleratur iactus teli aut fulminis. Mox

Intonat: et dextra libratum fulmen ab aure
 Misit in aurigam; pariterque animaque rotisque
 Expulit, et saevis compescuit ignibus ignes.
 Consternantur equi; et saltu in contraria facto
 Colla iugo eripiunt, abruptaque lora relinquunt. 315
 Illic frena iacent, illic temone revulsus
 Axis; in hac radii fractarum parte rotarum:
 Spatsaque sunt late laceri vestigia currus.
 At Phaëthon, rutilos flamina populante capillos,
 Volvitur in praeceps, longoque per aëra tractu 320
 Fertur; ut interdum de coelo stella sereno,

libratum fulmen eodem sensu; nam *librare* pr. de motu manus, quo exploramus pondera. Similes autem motus faciunt, qui magna vi proicere aliquid volunt. Conf. Arntzen. et Schwarz. ad Plin. Paneg. 13. — *libratum ab aure* cum vi piugendi. Iacula enim mittuntur vel ab aure, vel a latere: vid. Cerda ad Virgil. Aeneid. IX, 417, ubi, *summa telum librabat ab aure*. Nost. infra vs. 624: *malleus dextra libratu ab aure*. Senec. de Benef. II, 6: *Infinitem interest, utrum excusso laceris tela torqueantur, an remissa manu effluent.*

312. *anima expulit*) Vita privavit, et *rotis*, curru deiecit. *Animam expellere* est infra VI, 618. Durum quidem est *anima expellere*, ferendum tamen in poëta, praesertim quum *rotis* addatur. Saepè enim duobus diversis nominibus unum verbum sic accommodatur. Similiter autem fere locutus est Plin. VIII, Ep. 4: *Pulsam regem, pulsum vitam*. — *saevi ignes*, Iovis fulmina, ut IV Trist. 3, 69. Male igitur h. l. quidam, *saevos*.

313. *Expulit*) Olim edit. *Exiit*, quod et plurimi Codd. habent. Alterna, ut et Burmannus monuit,

maioris est impetus et violentiae. Ib. Caelest. Farnes. unus Timani, *saevos*. — Nostri Codd. *expulit* — et *saevis*.

315. *iugo eripiunt*) MSS. multi, *iugo excutunt*, quod, ut fortius, Ciof. Farnab. et Heius. placuit. Burm. contra monet, recte quidem dici *collis iuga excutere*, non autem *colla iugo*; atque etiam Senec. Hipp. 1084, ubi Nostrum imitatur, scripsisse, *aeque luctantur iugo Eripere*. — Vulgatum admittunt nostri.

316. *illic frena iacent*) Lucian. d. I.: *Κατίχγε ὁ ῥυμός, καὶ ἄριστος τοῦ προχῶν συντέτριπται*. *Rutili capilli*, quales, Tacito auctore, Germani prisci habebant, ponebantur apud Veteres in magna parte pulchritudinis. Dicuntur etiam *flavi*, graece *ῥυῖοι* et *χρυσταί τριχες*; vide H. Stephanum ad Anacreontis od. 29, 5. — *Folvi* de decidente etiam, VI, 238; Virgil. Aen. I, 115. *In praeceps*, in caput, prout capite; — *stella* etc. Confer Callim. hynumum Del. 38. Huiusmodi ignes in aere emicantes, Graecis dicebantur *ἀστέρωντες*. Senec. Nat. Q. II, 14: *Stellae transvolantes*.

318. *late laceri*) Burm. aures ingrato sono late laceri offundebantur;

Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.

Quem procul a patria diverso maximus orbe

Excipit Eridanus, fumantiaque abluit ora.

Naiades Hesperiae trifida fumantia flamma

225

Corpora dant tumulo, signantque hoc carmine saxum:

« Hic situs est Phaëthron, currus auriga paterni;

Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis. »

quapropter cum MSS. nonnullis malebat *laceri late*. Sed vid. ad I, 299.

322. *Etsi non cecidit*) Cod. Reg. A. *quae si non cecidit. — potuit cecidisse videri*. Respexit fortasse Aristotelis Metcor. I, 4; ubi huiusmodi ignes vocantur *δοκούντες ἀστὲρες διατταν*. Cuius tali stella etiam apud Homerum, Il. Δ, 75, Minervae delapsus comparatur. Phaëth. casum in Winkelm. Monum. ineditis, n. 43, expressum vides.

323. *diverso orbe*) *Diversus orbis*, pars orbis terrarum opposita, nempe septentrionalis. *Eridanum* excepisse Phaëthonta, Veteres constanter tradunt, nisi quod Aristoteles de Mirab. 82: lacum aquis fervidis aestuantem iuxta hunc fluvium nominat. Antiquissimis Græcis *Eridanus* erat in margine Europae occidentali, in Oceanum septentrionalem se exonerans, ad cuius ostium electrum reperiabatur, et a quo non procul insulae abierant stagnum mittentes. Rhenum eos intellexisse Vossius ad Virgil. Georg. I, 482, argumentis non contemnendis docet. Sed Pherecydes primus Padum in Italia, qui tam Græcia innotuerat, eo nomine a maioribus designatum esse putavit (Hygin. fab. 154), cuius auctoritatem reliqui deinceps Græci et Romani sequuti sunt. Vid. et Munker. ad Hygin. dicta loco. Vossius. h. l. *maximus*, ut n. Virg. *rex fluviorum*.

324. *Excipit*) Lange quippe ab Ae-

thiopin distat Eridanus: *Εὐρώπῃ τὸν ἀποκείμενον ποταμὸν πρὸς στήθεα κερκυρῶν, Ἡρακλῆς Φαίθων πρὶν ἀρματοῦ ἡλίου*. Apollon. IV Arg. LEM. — *ora abluit*, ut apud Claudianum 28, 166; ubi Eridanus palla velatus, cui Phaëthron intectus, *vulnere lavit anhelis*. Pro *fumantia* Heinsius ex primo Mediceo, *spumantia*, quia illud verbum proximo occurrit. At unde *spuma* in corpore fulmine necuto? Revocavi igitur *fumantia*.

325-366. *Naiades Hesperiae* etc.) Ultimus actus, qui metamorphosin continet, propter quam omnis de Phaëthonte fab. narrata. — *Naiades Hesperiae*, nymphae Italicae: vide ad vs. 258. — *trifida flamma*. Fulmine, quod ita pingebatur. Ut enim tridens Neptuno, sic trifidum fulmen attribuitur Iovi. A triplici potestate sic dictum voluit: ferit enim, penetrat, et adurit. LAM. — *tumulus*, *χῶμα*, terra extracta, cui *corpora*, ossa, *dantur* aut *mandantur*. — *saxum*, *λίθος*, *στῆλη*, columna sepulcralis, cippus. — *carminis*, *ἐπιγρᾶφῆς*, titulus; nam *carminis*, quaecumque formula verborum. — *agnant*, insculpunt, verbum proprium in hac re: vide Heinsium. Tales autem inscriptiones prisca illa aetas ignoravit. Initium solemne huiusmodi titulorum, *Hic situs est*, aut *hic jacet*. *Sita* enim proprie, conditi. Cic. Legg. II, 22. Nomini in titulis breviter adscribantur res ge-

Nam pater obductos luctu miserabilis aegro
 Considerat vultus; et, si modo credimus, unum 330
 Isse diem sine Sole ferunt: incendia lumen
 Praebelant; aliquisque malo fuit usus in illo.
 At Clymene, postquam dixit quaecumque fuerunt
 In tantis dicenda malis, lugubris, et amens,
 Et laniata sinus, totum percensuit orbem; 335
 Exanimisque artus primo, mox ossa requirens,
 Repperit ossa tamen peregrina condita ripa,
 Incubuitque loco; nomenque in marmore lectum
 Perfudit lacrymis, et aperto pectore fovit:
 Nec minus Heliades fletus, et, inania morti 340

atae. — *tenuit*, obtinuit, tueri, regere potuit; magna tamen erant aetna, quibus excidit. Haec ipsa verba *quem* — *ausis* ad virtutis studiosum transulit Seneca, de Vita Beata cap. 21. Cf. etiam de Prov. 5 extr. Aliter autem indicavit Horat. IV, Od. 11, 25: *Tirret ambustus Phaethon avaras spes*.

329. *Nam pater*) Codex Regius A. *At pater*; Codex Regius. B. *Iam pater*; quod praetulerim etsi aliter Gierig placeat. Nam ratio ellipseos quam infra attulit (vide notam subiectam) mihi contorta visa est. LEM. — *Nam*. Librarii, qui *Nam* in *At* mutarunt, ignorabant, *nam* sic poni, ut subintelligendum sit aliquid, veluti h. l. pater quidem aberat, nam is etc. Sic et VI, 271. — *obducere vultum*, ad moerorem componere: Casaub. ad Sueton. Tib. 68. — *aeger*, qui enim reddebat aegrum; ut *aeger amor* Virg. Georg. IV, 464. — *isae*, fluxisse, praeterlapsam esse. — *aliquisque* etc. Ineptissimus iocus. Parum sane mentis est in mundi interitu iocari: *usus in illo*, ut XIV, 268, *usus in fölio*; X, 213, *color in illis*.

330. *Condiderat vultus*) Unus Me-

dicens, *Abdiderat*; caeteri omnes et nostri Regii, *condiderat*. LEM.

334. *lugubris*) vestes lugubres sive atrae iudata, forte et resectis tonsisve capillis. — *laniare*, grave verbum, sed aptum luctui acerbiore antiquissimorum et rudium adhuc hominum, qui ungibus ideo ora et pectora palmis foedabant. Virg. Aen. I, 673. — Sic *repperit* quidem *ossa*, in *peregrina tamen ripa*. In terra peregrina mori tristissimum vitium. Tibull. I, 3, 3, ibique Heynius in Observ.; item Virg. Aen. IX, 485. — *aperto*, nudo: *fovere nomen* frigida admodum locutio videtur Burmanno. Amplectitur itaque Gronov. Cod. lectionem, *saevit*, id est laceravit apertum seu nudum pectus. Sed quidvis Clymeneo *uomen*, quod diu pectore aperto tangebatur, *fovisse* recte dicatur, quum locum *fovere* bona locutio sit, de eo, qui assidue et diu in eo versatur? Sic *castra fovere* Virgil. Aeneid. IX, 57: *humum fovere* Georg. III, 420.

340. *Heliades fletus*) Ante Heinsium edebatur *Heliades lugent*, et ita nostri Codices habent. LEM. — *Heliades*, sorores Phaethontis (*Phae-*

Munera, dant lacrymas; et caesae pectora palmis,
 Non auditurum miseras Phaëthonta querelas,
 Nocte dieque vocant; adsternunturque sepulcro.
 Luna quater iunctis impleat cornibus orbem:
 Illae more suo, nam morem fecerat usus, 345
 Plangorem dederant: e queis Phaëthusa sororum
 Maxima, quum vellet terrae procumbere, quæta est
 Diriguisse pedes: ad quam conata venire
 Candida Lampetie, subita radice retenta est.
 Tertia, quum crinem manibus laniare pararet, 350
 Avellit frondes: hæc stipite crura teneri,
 Illa dolet fieri longos sua brachia ramos.
 Dumque ea mirantur; complectitur inguina cortex;
 Perque gradus uterum, pectusque humerosque manus
 Ambit; et exstabant tantum ora vocantia matrem. (quo
 Quid faciat mater, nisi, quo trahat impetus illam,
 Huc eat, atque illuc; et, dum licet, oscula iungat?)

Phaëthontes apud Germanic. *Arat.* vs. 371). *Ἠέκω* s. Solis filiae. A Nostro non nisi tres commemorantur, ab Hygino, præf. quatuor; sed Hesiod. septem numeraverat. — *fletus*, quoniam a *lacrymis* distinguuntur videntur, forte omnino luctus signa. — *munera*, honores extremi, qui habentur mortuis, ut Virg. *Aeneid.* VI, 884 sqq.: vide Broukh. ad Propert. I, 17, 23. — *inania*, quia mortuum non in vitam revocant. Plaus sic *inane munus* apud Virgil. d. I., et *vanus honor* *Aeneid.* XI, 52: *inane*, omne id, quod fructu caret.

341. *caesae*) Codex Regius B, qui versus præcedenti habet *lugent*, dat *pulsant* pro *caesae*; nec mala lectio, nisi e glossa nata sit. LEM. — *miseras* — *querelas*. MSS. magno numero, *miseris querelis*, ut ad vocant referatur. Non male. — Cod. Reg. A, *mis-*

ris querelis. — *Phaëthonta* vocant ex more lugentium et conclamantium priscis temporibus. Hom. *Od.* I, 65; Virg. *Aeneid.* III, 68. Hinc *Aeneid.* I, 219, *nos iam exaudire vocatos*, mortuos esse.

344. *Luna* quater etc.) Luctus per certum tempus, idque interdum satis longum, durabat, nunc quatuor menses, quod poetice expressum; vid. ad vs. 453. Iam transformationes per partes rursus describit. Cf. I, 548–552; IX, 351–358; X, 489–500. Sed Clend. 28, 194, alium mythum sequitur, ex quo *Heliades* cum *Eridano* et *Cycno* inter sidera relatae.

349. *Candida*, pulchra, frequens puellurum epitheton. — *subita radice*, in quam pedes eius subito mutati sunt. — *Tertia* aliis *Aegle*, aliis *Phoebe* est.

356. *trahat*) Codices nostri *trahit*

Non satis est: truncis avellere corpora tentat;
 Et teneros manibus ramos abrumperé: at inde
 Sanguineae manant, tanquam de vulnere, guttae. 360
 « Parce, precor, mater, quaecumque est saucia clamat;
 Parce, precor; nostrum laniatur in arbore corpus:
 Iamque vale. » Cortex in verba novissima venit.
 Inde fluunt lacrymae; stillataque sole rigescunt
 De ramis electra novis; quae lucidus annis 365
 Excipit, et nurbus mittit gestanda Latinis.

II. Adfuit huic monstro proles Stheneleia Cycnus;

quod praetulerim. LEM. — *impetus*; nunc oppositum rationi, consilio, affectum et perturbationem animi vehementiorem indicat; de ea recte *trahere*.

359. *abrumperé*) Nostri Codd. *ab-rumpit*.

361. *Parce precor* etc.) Sic Virgil. Aeneid. III, 41: *Quid miserum, Aeneas, laceras? iam parce sculto, Parce pias scelerare manus.*

362. *laniatur*) Codd. Regii, *laceratur*. — *Cortex in verba novissima venit*. Id est, cortex os obducens verba Heliadum ultima occupavit. Noster X, 497: *Venientique obvia ligno subsedit, mersitque suos in cortice vultus*; et XI, 256: *Admisitque suos in verba novissima fluctus*. LEM. — *Cortex venit*. Iam, quales arbores mutatae sint, poeta non addit; sed I ex Poul. 2, 33, *populus* (*αἰγυπῖος*) nominat. Atque ita et Hesiod., Hygin., Virgil. Aen. X, 190, Lucr. alique. At Virg. Ecl. VI, 62, *alnos* commemorat, quemadmodum alii *ulmos* aut *pinus*. Plin. Hist. Nat. XXXVII, 2, 3. Communis porro opinio erat (vid. et Eurip. Hipp. 470; Apollon. Rh. IV, 596), ex *lacrymis* (*ἐκ τῶν δακρύων*) illarum arborum *electra* nasci. quod non minus videri debet, quam arborum re-

sinam Gracci ita dixerint (cf. et X, 501), atque etiam hodie rerum naturalium indagatores eo fere inclinent, ut resinae electra originem debere putent. Si his addideris, quae ad vers. 324 notavimus, satis probabiliter tibi fabulam interpretaberis. Sophocles in trag. deperdita ex aliis lacrymis electra nasci fuxerat, nempe quas Meleagri sorores in aves mutatae in India flectent: quod a Plin. dicto loco, reprehenditur: vide omnino Gesneri Diss. in Comm. Societ. Gotting. tom. III, pag. 72.

364. *stillata*, passive. — *lucidus* λευκός, chenus. — *nurbus Latinis*. Italici mulieribus. *Nurus* omnino mulier poetis. Vid. III, 528. Plin. d. l. narrat, suo tempore Transpadanorum agrestes feminas monilium vice succina gestare, maxime decoris gratia, sed et medicinae.

366. *mittit*) Pro *mittit*, unus Codex, *nutrit*, quod Burmannus exemplis illustrat; sed alienum est ab hoc loco. — *mittunt* merces leirae cae, ubi maximus earum proventus et mercatus. — Sic et Virgil. Georg. I, 57: *India mittit ebur*. LEM.

367-400. *Adfuit huic monstro* etc.) Cycnus, rex Liguria, dum desset Phaethonicam, sanguine materno sibi

Qui tibi materno quamvis a sanguine iunctus,
 Mente tamen, Phaëthron, propior fuit: ille relicto,
 Nam Ligurum populos, et magnas rexerat urbes, 370
 Imperio, ripas virides amnemque querelis
 Eridanum implerat, silvamque sororibus auctam:
 Quum vox est tenuata viro; canaeque capillos

iunctum, mutatur in avem sui nominis. Confer Hyg. fabulam 154; et Virgil. Aeneid. X, 189, ibique Heynium. Lactant. Argum. fabulae auctorem facit Phanoclem in Cupidinibus. Nempe ille elegos Ερώτων nomine scripserat, de quibus Heins. et Burm. ad X, 83. Addita autem haec sunt haud dubie superiori fab. postquam Eridanus pro Pado haberi coepit. Pausanias Attic. pag. 76, facile se credere ait, Cyenum, Ligurum regem, musica excelsuisse, sed eundem post mortem ab Apolline in avem Cyenum esse mutatum se non credere. Et tam musici, quam poëtae, cum cynis comparari solebant: Horat. IV, Od. 3, 25. Alius *Cyenus* XII, 72, memoratur. — huic monstro. Huic transformationi; nam monstrum omnis res monstruosa aut mira. Adstitit in ripis Eridani Cyenus, quum Heliades in arbores mutarentur. — *Sthenocleia*, Sthenoclei filius. Regem Lignriae cognatum fuisse reginae Aethiopum, minime est credibile. Itaque hoc aut male fictum, aut ab iis additum, qui Phaëthonta alium intelligebant, ab orientali diversum. — mente forte ad amicitiam referendum. — a sanguine, eleganter, quod sanguinem: exempla et Cicerone dabit Clavis Cicer. — propior, propius iunctus, similior.

370. *Ligurum*) *Ligures*, dura et bellicosa gens, late tenebant maritima loca non modo Italiae superioris,

sed et Galliae, erantque adeo et Paoli accolae: et Graeci antiqui omnem Italiam superiorem ab iis nominarunt. Apud Apollon. IV, 646, Argonautae adveniunt ἰθὺν μύκητα Καίτων καὶ Λιγύων. Recte igitur Noster Ligurum populos. Iidem igitur et succinum mittere credebantur, Claud. 40, 11, et succinum ipsum dictum est λεγύμηνον. Strabo IV, pag. 310.

371. *ripas*, ut loca solitaria, petere solent moesti; X, 74. — *amnemque*, Tanaquil. Faber *amnemque* in *amnemque* mutandum censet. Immo *ripas* et *amnem* bene coniunxit. — *implerat*. Codex Regius B, *implevit*. — *implet amnem querelis*, crebro ibi repetit querelas, nempe cantu. Virgil. Aen. X, 190: *Populeus inter frondes umbrantemque sororumum Dum canit*, et moestum musa solatur amorem. — *sororibus*, scilicet tuis; X, 91, hae tres sorores mutatae nemus Heliadum dicuntur; et apud German. Arat. 370, *nova silva*. — *auctam*. Gebhardus e manuscriptis suis, *Aptam*. Alterum multo melius.

373. *Quum vox*) Ex voce virili et gravi facta est vox cyeni tenuis. In describendis transformationibus ipsis prodit Ovidius iuxta haec ingenui copias, verbisque delectis pingit animantium naturas. Confer similitudinem mutationem, XIV, 499 sqq. — *canae plumae*. Candidae; Virgilius dicto loco ei canentem molli pluma senectam tribuit.

Dissimulant plumae; collumque e pectore longum
 Porrigitur, digitosque ligat iunctura rubentes: 375
 Penna latus vestit; tenet os sine acumine rostrum:
 Fit nova Cycnus avis, nec se coeloque Iovique
 Credit, ut iniuste missi memor ignis ab illo:
 Stagna petit, palulosque lacus; ignemque perosus,
 Quae colat, elegit contraria flumina flammis. 380
 Squalidus interea genitor Phaethontis, et expers
 Ipse sui decoris, qualis, quum deficit orbem,
 Esse solet; lucemque odit, seque ipse diemque;
 Datque animum in luctus; et luctibus adiicit iram;

374. *Dissimulant*) Dissimulare eleganter dicitur forma, sub qua quis latet. Heroid. IV, 56: *tauro dissimulante Iovem*. Hinc infra 371, *nec se dissimulat*. IX, 76, sic *celare*. — *longum*. Nostri Codices, *longe*: forsitan melius. LEM. — *iunctura*, cuticula.

376. *latus*, alas; nam *pennae* sunt alarum; *plumis* autem reliquae corporis partes velantur. — *vestit*, octo velat, atque bene. *Vestire*. Bene de pennis, plumis, crinibus: vid. Heins. — *tenet os*, occupat locum oris. Ita et vs. 830.

377. *nec se coeloque etc.*) Prisci poetae in fingendis fabulis naturam animantium sequuti erant; Noster autem hic et alibi passim naturam earum e fabulis repetit. — *credere se elemento*, in quo moventur, eleganter dicuntur animantia. Sic et nautae se credunt mari. Ut naturam cyeni e fabula explicare posset, ingeniose Iovi posuit in dialogo de aëre et de Deo summo. Caeterum et in aëra interdum haec avis se tollit. — *perosus*, ut exosus, qui odio habet.

381-400. *Squalidus interea*. Non episodum iunctile, ut Schirachius videbatur, sed pars fab. de Phaethonte,

quam poeta distulit in h. l. quia Cycni mutatio recte annexa Heliadum transformationi. Facta autem haec eo die, qui sine Sole ibat, vs. 330. Pater lugebat; lugentes negligunt, quae decus adferunt corpori, talesque *squalidi* dicuntur. — *deficere* de occasu solis legitur Propert. III, 3, 44: *qua venit exorietis, qua deficit*. Sed nunc eclipsis intelligitur, qua et ipse Sol *squalidus* videtur, quum alias *niteat* aut *caput nitidum* gerat. *Deficit orbem*, vel orbem terrarum luce sua destituit, non collustrat, vel suum orbem aut totum aut ex parte obscurat: quo posteriore sensu et commodè cum aliis legi potest *orbe*. Vid. Virgilius Georg. I, 442, ubi *Conditus in nubem medioque refugerit orbe*. — *Moesti lucem odisse solent*; id optime translatum ad Solem, lucis auctorem. — *orbem*; permulti, *orbe*, quod non displicet Burmanno. — Nostri Codices, *orbi*. Vtrumque rectum est. Nam *deficere*, modo neutrum est, et dativum post se trahit, ut apud Caesarem B. G. III: *Non solum vires, sed etiam tela nostris deficerent*; modo activum ut h. l. et apud Cic. I, de Orat.: *Vires deficiunt illum*. LEM.

Officiumque negat mundo. « Satis, inquit, ab aevi 385
 Sors mea principiis fuit irrequieta; pigetque
 Actorum sine fine mihi, sine honore, laborum.
 Quilibet alter agat portantes lumina currus.
 Si nemo est, omnesque Dei non posse fatentur;
 Ipse agat; ut saltem, dum nostras tentat habenas, 390
 Orbatura patres aliquando fulmina ponat.
 Tum sciet, ignipedum vires expertus equorum,
 Non meruisse necem, qui non bene rexerit illos. »
 Talia dicentem circumstant omnia Solem
 Numina; neve velit tenebras inducere rebus, 395
 Supplice voce rogant: missos quoque Iupiter ignes
 Excusat, precibusque minas regaliter addit.
 Colligit amentes, et adhuc terrore paventes
 Phoebus equos; stimuloque domans et verberare saevit:
 Saevit enim, natumque obiectat, et imputat illis. 400

385. *Satis, inquit* etc.) Verissimus sermo eorum, quibus praeter meritum calamitas ab aliis illata. — *honor*, ut 285. *Agere*, εἰσέναι, de auriga. — *si nemo est* etc. Cf. 58 sqq. — *ipse*, αὐτός, princeps coetus alicuius. Nunc vero indignantis est. — *tentat habenas*. Periculum facit, ne flectere eas possit. Ita *tentare castra*, *mare* et alia. — *orbatura* etc. Indignans loquitur, quasi Iupiter iam plures patres fulmine orbaverit.

392. *ignipedum*) Heinsius mallet *anguipedum*. Tales vero equi non bene videntur Soli dari. Vnus, *alipedum*, quod non spernit Burmann. — *ignipedes* equi valde displicebant Heinsio. Sed equis, qui vehunt ignes, qui ignes in pectore habent, ignes ore et naribus efflant, 85, 119, 154, non male a poetis ignei pedes dari videntur.

395. *neve velit inducere*) Urbanus

quam, ne inducat. — *res*, mundus. Max maiestas Iovis bene notata. — *preces*, quibus minae adduntur, a Cic. Attic. IX, 3, *armatae*, a Tac. Ann. II, 57, *contumaces* dicuntur. Apud Lucian. Dial. Deor. 25, Iupiter satia acerbe in Apollinem invehitur, et ille se peccasse fatetur.

398-400. *Colligit amentes* etc.) Fides horum versuum Heinsio suspecta erat. Burmannus putabat legi etiam posse, *stimuloque furens et verberare caedit*: quo nihil lucramur. — Perperam hi vera. Heins. duplicent; apud omnes legatur et apprime dolori paterno conveniunt. LEM. Nota rhythum in verbis *amentes* et *paventes*. Similis negligentiae exempla Heynius ad Tibull. I, 9, 23 in Obs. collegit. In sqq. *stimuloque* etc. luxuriatur Ovidii ingenium. Hoc enim, quod homines furentes facere solent, ut iram evomunt in res innoxias, male

III. At pater omnipotens ingentia moenia coeli
 Circuit; et, ne quid labefactum viribus ignis
 Corruat, explorat: quae postquam firma, suique
 Roboris esse videt; terras, hominumque labores
 Perspicit. Arcadiae tamen est impensior illi
 Cura suae; fontesque, et nondum audentia labi

405

transulit ad Deum. — *saevire*, verberibus agitare alios. *Verberare*, flagello. — *natum*, mortem nati.

401-530. *At pater omnipotens etc.*) Iupiter vi comprimit Callisto, Lycanion filiam, quam propterea Diana e choro suo secedere iubet; Iuno autem in ursam mutat. In eam quum Arcas, ipsius et Iovis filius, incidisset, sagitta eam transfigere parabat; sed Iupiter ambos repente abreptos in caelo collocat, sideraque vicina facit. Nempe, Arcades, qui Callistis sepulcrum ostentabant, Paus. VIII, pag. 671, eamque, quum in vivis esset, carissimam habuisse videntur, mortuae aidus Vrsae dicarunt, cuius et nomen et situs, quo nunquam occidit, fabular locum dedit. Eam vero Graecis deaeantatum fuisse, Pausan. pag. 603 tradit. Primus eam Anethus, Tegyates historiarum scriptor, narrasse videtur. Hyg. P. A. II, 1 extr. Post eum plurimi, sed magna varietate, repetierunt, Eumelus, Pherecydes, Asius, Hesiodus, quos Apollod. laudat, et Amphius, comoediarum scriptor. Ex iis, qui restant, vide Paus. VIII, pag. 603; Apollod. III, 8, 2; Hyg. fabb. 176, 177, P. A. II, 1, ubi diversas traditiones collegit. Noster, qui Hesiodum maxime sequutus esse videtur, eam egregie exornavit, atque etiam II Fast. 155-193, tractavit. Hoc commento commodissime ad fab. sq. transit. — *moenia coelo* aut mundo tribuit Lucret. intelligit-

que extremas mundi oras, aut mundum ipsum. Sed Noster proprie accipit; quae si essent, forent sane immenso ambitu, unde *ingentia*. Horum curam gerebat Iupiter; itaque et nunc ea *circuit* et *explorat*, more Aedilium, quibus cura aedificiorum commissa est, et ut V, 360, Pluto Siciliam fundamina, ubi simili amore corripitur. — *sui roboris* erant, habebant iustum robur, firmitatem. — *hominum labores*, segetes et alia opera. Ita Plinius Paneg. 81, 2, *agrestium labor*. Virg. Georg. I, 325; Aeneid. II, 306: *sata lacta bouumque labores*. Vir doctus, in Ephe. liter. Norimb. intelligit calamitates hominum perpassas et miserias. Verum eo sensu *labores* non, nisi dum perferuntur, percipici possunt.

405. *Perspicit*) verbum hinc loco aptissimum; dicitur enim de iis qui examinant aedificia, vias et alia. Vid. Ernesti Clavem Cic. h. v. *Perspicit*. Damuanda lectio *prospicit*, quam multi Codices praeferebant, et quam Doussa coniecerat, quia non e coelo spectat. — Nostri Codices Regii habent *perspicit*. — *Arcadium* vocat suam, eiusque curam praecipuam gerit, quia in Parrhasio, monte Arcadiae, natus a multis ferebatur; quamquam et Cretaenses id honoris sibi vindicabant: vid. Collinmachum h. lov. 4-10. Hoc quoque transitum adiuvat. — *impensior*, maior, et proprie cura dicitur *impendi*. — *Fontibus*

Flumina restituit; dat terrae gramina, froudes
 Arboribus; laesasque iubet revirescere silvas.
 Dum redit, itque frequens, in virgine Nonacrina
 Haesit, et accepti caluere sub ossibus ignes. 410
 Non erat huius opus lanam inollire trahendo;
 Nec positu variare comas: ubi fibula vestem,
 Vittâ coërcuerat neglectos alba capillos,
 Et modo laeve manu iaculum, modo sumserat arcum,
 Miles erat Phoebeus; nec Maenalon attigit ulla 415

et fluminibus abundabat Arcadia, inde εὐδῶρος dieta. E fluvii maxime memorabiles Ladon et Erymanthus. Bene nondum audientia, tanquam audentia, quae se considerant in viscera matris, vs. 274. De ubi vide supra ad lib. Metam. I, 189.

409. redit, itque) ut VIII, 163: *refluitque, fluitque*. — Nonacrina. Nonacris, mons Arcadiae, vid. Munken. ad Hygin. fab. 177. Et haec res gesta est in Nonacris monte. Hygin. P. A. Lactant. in Arg. — *Hæsit in virgine*, captus eius pulchritudine constitit. Huic haerere et adhaerere de amantibus: vid. ad XIII, 906. *Virgo illa Aniethe* fuit Megisto, Lycaonis neptis, Cretei filia. A cæteris Callisto nominatur; eamque Lycaonis filium fecere Eumelus, Hesiod., Pausan., Hygin. et auctor versuum Creticorum, quos ille laudat. Alii aliter; vide Apollod.

410. accepti) Schæpper malebat *accensi* aut *accensis* caluere. Male. — *Accepti* non est mutandum. Virgil. Aen. VIII, 389: *ille repente Acceptit solitam flammam*. — *sub*, in.

411-416. *Non erat huius opus etc.*) Apollod. *σύνθηρος Ἀρταμίδος τὴν αὐτὴν ἐκείνην εὐδῶν πορεύσα*. Hoc ornauit Noster, etiam per comparisonem cum aliarum puellarum studiis. Cf.

XIV, 264 seq. Verbis *lanam mollire trahendo* describitur carminatio. Manipuli lanae rudis per instrumentum quoddam ferreum trahuntur, ut a sordibus purgantur et mollescant: vide Sculig. ad Tibull. I, 6, 80.

412. *pontu variare comas*) Varia compositione ornare capillos solebant Nymphæ amoris indulgentes. Medic. Fae. 19: *Fulvis odoratos positu variare capillos*. Amor. II, 8, 1: *Ponendis in mille modos perfecta capillis*. Cf. III Art. 151. De verbo *ponere*, vide ad I, 477. — *ubi fibula vestem* etc. In multis manuscriptis locus auclius sic legitur: *ubi fibula vestem Strinxerat, eminuit corpus iuvenile decorque*; in quibus manuum alienam facile agnoscis. — Hauc varietatem non habent nostri Regii.

413. *coërcuerat*) collegerat. *Fibula* constringi solebat *vestis*, qua breui utebantur venantes, vel in humeris, vel circa pectus. De vittis vide ad I, 477. — *neglectos*, incompositos, in nodum negligenter collectos, ne dispersi iacerent in humeris. — *laeve*, ut alibi *habilis arcus*. Cf. autem Virg. Aeneid. I, 318 seq.: *Namque humeris de more habilem inspenderat arcum* etc. — *Miles Phoebeus*, venatrix et cunæ Dianæ, ut Peneis I, 475 seqq.; et Syrius vers. 694 seqq. Pro-

Gratior hac Triviae; sed nulla potentia longa est.
 Vtlerius medio spatium sol altus habebat;
 Quum subit illa nemus, quod nulla ceciderat aetas.
 Exiit hic humero pharetram, lentosque retendit
 Arcus; inque solo, quod texerat herba, iacebat; 420
 Et pictam posita pharetram cervice premebat.
 Iupiter ut vidit fessam, et custode vacantem,
 « Hoc certe coniux furtum mea nesciet, inquit:
 Aut si rescierit; sunt o, sunt iurgia tanti? »
 Protinus induitur faciem cultumque Dianae: 425

pter similitudinem belli et venatus, milites et venatores inter se comparantur, et pleraque vocabula utrisque sunt communia. Horat. I, Ep. 2, 67, *militare de cane venatico*.

416. *Triviae*) Diana *Trivia*, praeses triviorum, quae venari solebat etiam in *Maenalo*, de quo ad I, 216. — *Gratior*. Hyg. P. A. il. l. ex Hesiodo, a qua non medicrèter esse dilectam propter utriusque consimilem naturam; II Fast. 157, Diana eam, postquam iurata perpetuam virginitatem promiserat, principem facit comitum. Sequitur sententia vera, unde lector exitum rei divinare potest. Est autem potentia gratia, qua valeamus apud alios.

417. *Vtlerius medio spatium sol habebat*) iam meridiem pertransierat. *Habere spatium*, illud emensum esse cursu; II Fast. 164: *Aut plus aut medium sole tenente diem*. B. — *Habebat*. Duo agebat, quod non improbat Burm. — Nostri Codices *habebat*. — *ceciderat*. Noster Codex Reg. B *recederat*, et supra a secunda manu *excederat*. LEM. — In sacris memoribus et vetustis non licebat arbores cadere. Conf. III, 28; VIII, 329; IV Fast. 649. Tale igitur nemus densum et umbrosam.

419. *Exiit*) ornate: depositis ar-

mis humi quievit. — *lentos*, e ligno flexibili. — *quod texerat herba*, exquisitius quam herboso; admonet enim nos, herbam vices vestium stragularum praestitisse. Venantes, ad imitationem vitae militaris, quiescentes capiti supponebant arma. Cerda ad Virg. Aen. VII, 460. — *pictam*, distinctam, nisi auro argentove, certe ebore aut cornu. — *posita*, recumbente. — *custos* potest arbitrum significare, ut *custode vacans* sit idem quam 544, *inobservata*. Sed etiam virginum et nuptiarum custodes erant: II Amor. 4, 23. Petulanter loquentem Iovem inducit.

424. *sunt o, sunt iurgia tanti?*) Cod. Reg. B, *sunt o, tua iurgia tanti*. Quae lectio non reiicienda mihi videtur; scilicet hoc furtum mea coniux certe nesciet: sed tamen id rescierit; o uxor, suntne tua iurgia tanti?

Que m'importe, à ce prix, la jalouse querelle! Vividior sane ista apostrophe: et ita intelligit Gierig. Vide seqq. LEM. — *tanti esse* dicuntur, quae tam gravia sunt, ut eorum causa aliquid vel faciamus, vel omittamus. Suavitas quaedam inest in interrogatione et in repetito *sunt*. Nota etiam hoc certe.

425. *Protinus induitur etc.*) Vul-

Atque ait, « O comitum, virgo, pars una mearum,
 In quibus es venata iugis? » De cespite virgo
 Se levat; et, « Salve numen, me iudice, dixit,
 Audiat ipse licet, maius Iove. » Ridet, et audit;
 Et sibi praeferri se gaudet, et oscula iungit, 430
 Nec moderata satis, nec sic a virgine danda.
 Qua venata foret silva narrare parantem
 Impedit amplexu; nec se sine crimine prodit.
 Illa quidem contra, quantum modo femina possit,
 Adspiceres utinam, Saturnia, mitior esses! 435
 Illa quidem pugnat: sed quae superare puella,
 Quisve Iovem poterat? superum petit aethera victor
 Jupiter: huic odio nemus est, et conscia silva;
 Vnde, pedem referens, paene est oblita pharetram
 Tollere cum telis, et, quem suspenderat, arcum. 440

garis erat traditio, Iovem asinusulatum esse Dianae. Alii narrabant, eum Apollinis formam summisae: vide Apollodor. Cum nostro consentit et Amphis apud Hygin. P. A.; sed ille suo modo persequutus est; induitur cultum Dianae, cingitur ritu Dianae, et sumit arcum cum pharetra. De his armis cultus etiam X, 517. Arcu autem aereo insignis erat illa I, 696 sq. Male Burn. dubitabat, annon ex manuscriptis quibusdam praeferret vultumque, ex levissima illa causa, quia interdum vultus et facies coniunguntur. Etiam Lactant. in Arg. cultumque legit: *Fatigatae ornatus pharetra sagittisque, velut Diana, occurrit.* — *pars una* pro *una simpliciter*: II Fast. 156, *sacri pars una chori*.

429. *numen maius Iove*) Ingeniose, ut indicet, ex aliena quoque forma Iovis maiestatem eluxisse. — *sibi praeferri*. Talia, ut arguta, amat Ovid. — *oscula* etc. XIV, 658: *oscula*,

qualia nunquam Vera dedisset anus IX, 538: *oscula non sororia*.

433. *Impedit amplexu*) Propter *narrare parantem*, possis *impedire* sensui vulgari sumere. *Exquisitus* tamen dictum est, si *impedire amplexu* explicas per amplexi, ut tropus a vitibus petibus sit, quae retinacula impediunt, cingunt; III, 664. Ita *impedire* etiam vs. 868. *Complexibus ambire* XII, 328.

434. *Illam quidem*) Apollod. ἀνοστήσασα. Illud ἀνοστήσασα Noster pluribus persequitur. — *possit*; Codices nostri possent.

437. *superum lumen* cælum vocarunt Ennius, Lucretius et Virgilius. — *nemus*. Duo, *Venus*; forte ne poeta bis idem dicere videretur. — Nostri, *nemus*. — *Nemus et silva* passim coniunguntur, ut I, 568; vide Burni. — *conscia* poetis dicuntur loca, in quibus aliquid stupri. *Conscia silva* stupri ab Iove illati. LAM. — *paene* est etc.

Ecce, suo comitata chorò Dictynna per altum
 Maenalon ingrediens, et caede superba ferarum,
 Adspicit hanc, visa.n.que vocat: clamata refugit,
 Et timuit primo, ne Iupiter esset in illa.
 Sed postquam pariter Nymphas incedere vidit, 445
 Sensit abesse dolos; numerumque accessit ad harum.
 Heu quam difficile est, crimen non prodere vultu!
 Vix oculos attollit humo; nec, ut ante solebat,
 Iuncta Deae lateri, nec toto est agmine prima:
 Sed silet; et laesi dat signa rubore pudoris. 450
 Et, nisi quod virgo est, poterat sentire Diana
 Mille notis culpam: Nymphae sensisse feruntur.
 Orbe resurgebant lunaria cornua nono;

Haec verba bene notant summam Callistis perturbationem.

441. *Dictynna*) Diana, sic dicta a *δῖκτυος*, a *retibus*, e quibus unam comitum suarum servaverat: vide Callimachi h. Dian. vs. 198, ibique Spanhem. Vide tamen Heynii Excursum ad Virgilii Cirin. Dianae vero datae sunt etiam *χορὰν*; nymphae (Callimachus vs. 13, 170), quibuscum chorus exercebat: Virg. Aeneid. IV, 409. Ex opinione enim Veterum nulla vita beata Deorum siue choreis: vide Heynii Excursum XX ad Aen. lib. I: adde Spanhem. ad Callimachi hymnum Dian. vs. 3, 242. Hoc loco tamen chorus videtur omnino coetus Nympharum esse. Nom pro eo, versa 446, *numerus*; v. 449 *agmen*; versa 465 *coetus*. Sed et Il Fast. 156, *sacer chorus* Dianae, quem Hamadryades fecerint. Erat autem chorus eius numerosissimus. Virg. Aeneid. I, 500: *per iuga Cynthi Exercet Diana choros*; *quam mille secutae Hinc atque hinc glomerantur Orades*.

442. *superba*) Superbus de victoribus, et iude de venatoribus post

multas domitas feras. Noster ipse Il Fast. 163 explicat: *Mille jeras Phoebe silvis venata redibat*. — *Clamata* significantius quam vocata. Quum nympba simularet, se lenem vocem non audire, Diana clamabat; vide Barmannum: *clamore vocare dixit* Sil. IV, 597.

447. *Heu quam difficile est etc.*) Gravis et vera sententia. Vis malae conscientiae et perturbati animi pudore unisso egregie hic notatur. In seqq. illa ipsa, quae ex Hesiodo Hygin. refert, exornata.

449 *toto est agmine*) Heins. malebat *toto ex agmine*.

452. *Nymphae sensisse etc.*) Perstringit et hic libidinem Nympharum, quae plus virgine scirent: videantur Barmanus et Suetius ad hunc locum.

453. *Orbe resurgebant*) Nono mense quum peritui vicina esset Nympba; orbe, in orbem, Pleinius V, 295: *lunaque coactis Cornibus in plenum novies lunarebus orbem*; VII, 179, *ut cornua tota coarent Efficerentque orbem*. Adde ibid. vs. 530.

Quum Dea venatrix, fraternis languida flammis,
Nacta nemus gelidum, de quo cum murmure labens 455
Ibat, et attritas versabat rivus arenas.

Vt loca laudavit, summas pede contigit undas:

His quoque laudatis, « Procul est, a't, arbiter omnis:

Nuda superfusis tinguamus corpora lymphis. »

Parrhasis erubuit: cunctae velamina ponunt: 460

Vna moras quaerit: dubitanti vestis alementa est:

Qua posita, nudo patuit cum corpore crimen.

Attonitae, manibusque uterum celare volenti,

« I procul hinc, dixit, nec sacros pollue fontes, »

Cynthia: deque suo iussit secedere coetu. 465

Senserat hoc olim magni matrona Tonantis,

454. *Quum Dea venatrix, fraternis*) Codex Regius A, *Quum Dea venata, fraternis*; alter vero B, *Quum Dea fraternis venatu*. *Venatu*, id est venando, inter venandum languida; quae lectio mihi gennina videtur; at importunus est ordo phrasim. *Fraternis languida flammis*; defessa fervoribus Solis, fratris sui. LEM. — *labens ibat*, labebatur, ut III, 388: *egressaque silvis Ibat*, egrediebatur. Homer. II. B, 302: *ἄλκιυ γέροντι*, id est ἔργον. — *et attritas etc.*, descriptio limpidi rivi. — *contigit*, nempe tendendi causa. Omnia per partes describit. — *arbiter*. IV, 63: *Conscius omnis obest*. Quomodo Diana tingui aqua sit solita, ex III, 171 seq. videmus.

459. *tinguamus*) Heinsius suadet *tinguamur* c graeci-mo. — *Parrhasis*, Callisto soror Parrhasii qui Parrhasida condidit in Arcadia; et haec olim Parrhasin dicta fuerat. LEM.

461. *dubitanti*) Alii *cunctanti*, quod c glossa fluxit; sed Barmanno istrumque verbum nimis languidum videba-

tur; conieciturabatur ergo *luctanti*. — Perperam: nostri Codices habent *dubitanti*. LEM. *Dubitanti*, cunctanti, moras querenti, secum deliberanti; de quo usu vide Gronov. ad Senec. Thyest. 715. Ex more suo scribere debuisset: *Vna dubitat; dubitanti etc.*

464. *sacros*) Deo alicui consecrati sunt omnes fontes; vide Ciofan. II Fast. 174: *Nec castas pollue, dixit, aquas*. Etiam h. l. Heinsius suadebat *castos*, sine causa: etenim etiam in *sacros* et *pollue* iusta est oppositio. — *Cynthia*. Diana, a Cyntho Deli monte, ubi nata. LEM. — *secedere coetu*. Secundum alios a Diana vel sponte, vel Iunone iucitante, sagittis confossa est: vide Apollod.

466. *Senserat hoc olim etc.*) Sequitur mutatio ipsa, quam alii, ut Amphisclet Theon, in Arat. Dianae, alii Iovi, ut Iunonem falleret, tribuebant. In principio poeta sui est dissimilis, nimique brevitate paulo obscurior; et ne hoc quidem mem erat, quomodo Iuno in terram descenderit. — *matrona*, coniux ut VI, 581. *altus To-*

Distuleratque graves in idonea tempora poenas.
 Causa morae nulla est: et iam puer Arcas, id ipsum
 Indoluit Iuno, fuerat de pellice natus.
 Quo simul obvertit saevam cum lumine mentem; 470
 « Scilicet hoc unum restabat, adultera, dixit,
 Vt fecunda fores; fieretque iniuria partu
 Nota, Iovisque mei testatum dedecus esset.
 Haud impune feres: adimam tibi nempe figuram;
 Qua tibi, quaque places nostro importuna marito. » 475
 Dixit: et, adversa prenis a fronte capillis,
 Stravit humi pronam: tendebat brachia supplex:
 Brachia coeperunt nigris horrescere villis,
 Curvarique manus, et aduncos crescere in ungues,
 Officioque pedum fungi; laudataque quondam 480
 Ora Iovi, lato fieri deformia rictu.
 Neve preces animos, et verba potentia flectant,

nans etiam I, 170, olim. Apud Pausan. illico deprehensam mutat. — *Arcada*, auctore Hesiodo, iam ura facta peperit. Ab eo Arcadiae nomen inditum esse multi Veterum putabant.

470. *obvertit*) Duo *advertit*. — Codices nostri Reg. *obvertit*. — *obvertit* etiam Heroid. XIX, 191, legitur. — *Quo simul obvertit*. Postquam, inquit, convertit et oculos et animum in Arcadem, e Calistone natum, excandescere coepit. *Quo*, in quem puerum. LXI. — *saevam*, ultionis cupidam. — *Scilicet*, vox indignantis. — *iniuria*, nempe mihi illata. — *dedecus* de adulterio, etiam IX, 26. Similes Iunonis querelae III, 266 seqq.

474. *nempe*) Non solum affirmantis est (certo), sed hoc loco etiam simul minantis et stomachantis. BVM. Multum igitur praestat *τῷ namque*, quod alii habent.

476. *adversa*) Plerique veteres *arrepam* aut *adversam*, aut *aversam*, aut *aversa*. Heinsius nescit quid inde exsculpat, et plures profert coniecturas. Forte praestat *adversam*. Vido Burmannum ad Amor. I, 9, 2. — Codex Reg. A, *arrepam sparsis*; Cod. B, *aversam prenis*.

477. *tendebat brachia*) Haec verba saepius repetit, etiam vs. 520; nunc melius omisisset, quum praecedat *pronam stravit*. Ita lector eam cogitaret e lapsu pronam, pronae statim ursae formam accepisse.

480. *laudata Iovi*) Quae pulchra visa erant Iovi; vide Burmannum ad Phaedr. I, 12, 1.

482. *Neve preces animos etc.*) Manuscripti omnes, praeter unum, qui habet *superflua*, praefertunt *verba precantia*, quod ferri nequit, quia praecedit *preces*. Heinsius suadebat, *truces animos per verba precantia*. Sed

Posse loqui eripitur: vox iracunda, minaxque,
 Plenaque terroris rauco de gutture fertur.
 Mens antiqua tamen facta quoque mansit in ursa; 485
 Adsiduoque suos gemitu testata dolores,
 Qualescumque manus ad coelum et sidera tollit;
 Ingratumque Iovem, nequeat quum dicere, sentit.
 Ah! quoties, sola non ausa quiescere silva,
 Ante domum, quondamque suis erravit in agris! 490
 Ah! quoties per saxa canum latratibus acta est,
 Venatrixque metu venantum territa fugit!
 Saepe feris latuit visis, oblita quid esset;
 Vrsaque conspectos in montibus horruit ursos;
 Pertimuitque lupos, quamvis pater esset in illis. 495
 Ecce Lycaoniae proles ignara parentis,
 Arcas adest, ter quinque fere natalibus actis:

neque *truces animi* hic satis placent, *nec flectere per verba* poeticum est. Ita recepi cum Burmanno ex ipsius coniectura *verba potentia*, quae lectio, nisi *vita* est, bonum tamen sensum ministrat. — Codd. nostri tamen, *precantia*. — *animos*, iram Iunonis. — *potentia*, efficacia, multum valentia, ut *potentes herbae*, de quibus supra. — *Posse loqui*, facultas (τὸ δύνασθαι) loquendi: XI, 177, *posse moveri*; Hor. I, Ep. 7, 27: *reddes dulce loqui*. Sed et apud Graecos infinitivum sine articulo vim substantivi habet.

485. *Mens antiqua tamen*) Nostri Codices, *mens antiqua manet*. Quam lectionem praetulerim; proprium est enim Ovidio voces repetere. *Mens antiqua manet*, dum sit ursa, id est in actu ipso; *mens antiqua mansit* quoque, quam facta est ursa. Haec repetitio non tam ingrata mihi videtur quam tantologia tamen — quaeque in eodem versu. LEM. — *facta*, quae

ex alia in aliam rem recenter mutata est. Ita I, 566, *facti rami*.

487. *Qualescumque manus*) Pedes, qui qualicumque modo manuum vires praestabant; confer I, 730.

489. *sola*) *deserta*. — *oblita quid esset*; oblita se esse ursam ac feram. LEM.

495. *Pertimuitque lupos*, quamvis pater Lycaon (unde ipsa *Lycaonia*) olim in lupum esset versus. Nulla ad haec verba disputarunt Interpretes; sed talia non urgenda sunt in Ovidio. Illustrare voluit inde a versu 489, illud *mens antiqua mansit*, et simul tristem fortunam inde enatum indicare.

496. *ignara parentis*) Et mox versu 503, *nescius*, non agnoscens matrem, aut nesciens matrem esse in ursam mutatam. Hanc occursum antea Ovid. ipse haud dubie finxit.

497. *adest*) saepe de repente adventu. — *fere natalibus actis*. Vulgo *ferens natalibus annos*, quod Heius-

Dumque feras sequitur, dum saltus eligit aptos,
 Nexilibusque plagis silvas Erymanthidas ambit;
 Incidit in matrem; quae restitit Arcade viso,
 Et cognoscenti similis foit: ille refugit;
 Immolosque oculos in se sine fine tenentem
 Nescius extimuit; propiusque accedere aventi
 Vulnifico fuerat fixuros pectora telo.
 Arcoit omnipotens, pariterque ipsosque nefasque
 Sustulit; et celeri raptos per inania vento
 Imposuit coelo, vicinaque sidera fecit.

500

505

Intomoit Iuno, postquam inter sidera pellex
 Fulsit; et ad canam descendit in aequora Tethyn,

sus reicit, ut non latium. Burmannus monet gerere annos recte dici, ergo et ferre. — Lectio vulgata, quae est Codicum nostrorum, servari posse mihi videtur. LEM.

499. *Erymanthidas*) Arcadicas. Erymanthus quippe Arcadiae mons est, celebris apro quem Hercules caedit. LAM. — *ambit* exquisitius quam *circumdat*; sic VI, 101, *circuire* pro *circumducere*.

503. *Nescius*) Vide notam ad 496. — *extimuit*. Gebhardus e duobus MSS. protulit *intimuit*, cuius tamen verbi auctoritas dubia Burmanno recte videtur. — Bene *extimuit* ex nostris Codicibus Regiis. — *aventi*. *Avare*, verbum Lucretio familiare, notante Heinio, Burmannus conferre iubet Bentlei, ad Horat. I, Epist. 14, 9. — *telo* bene Codex Reg. A; Cod. B, *ferro*; e glossa. LEM.

506. *Sustulit*) In dialogia positum est. Rapuit e terris *ipsos*, et prohibuit *nefas*, caedem matris. — *Inania*; aër et aether. — *vicina sidera*, Arctos maior et Arctophylax, de quibus ad vs. 132 et 176, vidimus. Ita autem et Amphipha apud Hygin. et Eratosth. cap.

8. Ceteri de filio inter sidera relato silent.

508. *Intimuit Iuno* etc.) Quod sub finem huius loci narratur, sidera illa in aequore tingui vetita esse, id Noster ab antiquis traditum acceperat. Lactantius in Arg.: *A Tethy et Oceano non tingitur, ut Hesiodus indicat*. Similiter Hygin. P. A. et in versibus Creticis apud eundem fab. 177. Quomodo autem Ovidius hoc tractavit? Nempe iter Iunonis finxit et orationem acerbiusimam ad Deos marinos; in quo ante oculos Virgil. Aeneid. I, 35-75 habet, ubi Iuno Aeolum adit auxilii implorandi causa, et Aeneid. VII, 292 sqq. ubi ad Acheronta descendit. In omnibus his locis similes querelae, nihil se efficere posse, sed ad auxilium aliorum confugiendum.

509. *canam*) Spumis, nec non aetate, ut quae omnium rerum, immo ipsorum Deorum mater; Iliad. E, 201: *Πατρὸν τε θεῶν γένετον καὶ μητρίη Τηθύη*. Tethys Coeli et Vestae filia fuisse dicitur, uxor Oceani ac Iunonis nutrix, multorumque Deorum mater, unde ei atque Oceano magna reverentia. LEM. — *senex*

Oceanumque senem; quorum reverentia movit 510
 Saepe Deos; causamque viae scitantibus infit:
 « Quæritis, aethereis quare regina Deorum
 Sedibus huc adsim? pro me tenet altera coelum.
 Mentiar, obscurum nisi nox quum fecerit orbem,
 Nuper honoratas summo, mea vulnera, coelo 515
 Videritis stellas illic, ubi circulus axem
 Ultimus extremum spatiumque brevissimus ambit.
 Est vero, cur quis lunonem laedere nolit,
 Offensamque tremat, quæ prosum sola nocendo?
 En ego quantum egi! quam vasta potentia nostra est! 520
 Esse hominem vetui; facta est Dea: sic ego poenas
 Sontibus impono; sic est mea magna potestas.

Oceanus fingitur etiam in monumentis antiquis: vide Gronovium, ad Metam, lib. III, 1, initio, ubi effigies eius expressa. Omnino Dii marini senes babebantur, unde *cana Tethys*. Senectus parit reverentiam, quæ illi Deos movet, impellunt, ut ab ipsis auxilium petant.

512. *Deorum*) Tres Codices *Deorum*, non improbane Burmanno. — *Deorum* bene ex Codicibus nostris Regis, nam Luno erat regina Deorum. LEST. — *Quæritis* etc. In hac oratione Luno magis dolet se spretam, quam adulterio coniugis læsam; furtum enim eius, quibus diu adsuta (1, 606), minus curabat. Ita autem ex contentu bene expressa. Satis invidiose statim in principio irruit in rem, pro me tenet altera, alia, coelum; ut IX, 146: *thalamos tenet altera nostros*. Seneca Herculis Fur. initio, ubi Nostrium imitatur: *pelluces coelum tenent*.

514. *Mentiar*, non nisi in uno, unde Heinsius recepit. Acque recte ceteri omnes, *mentior*. Vide Bur-

mannum. — *Mentior* habent nostri Codices A et B. De forma loquendi, *mentiar* aut *mentior*, si, vel *ausi*, vide Heinsium ad III, 271, et Burm. ad hunc locum, qui laudat Homer. II. K, 534: *ψεύσας ἢ ἔρυπον ἰπία*.

515. *Nuper*) Monet Schirach, contra Gesnerum, ex hoc loco *nuper* non modo ad menses et dies (ulde ad annos et secula adeo) referri, sed etiam, ut hoc loco, ad horas. — *vulnus*, qui dolores alteri creat. — *honoratas stellas*, in numerum stellarum receptos, atque adeo honore divino affectos. — *summo coelo*, iuxta polum, qui maxime elevatus supra finitorem. Hunc ambit circulus polaris, qui, ut e sphaerae ratione sponit intelligitur, brevior est caeteris. Docte cum Astro-nomis Luno loquitur.

517. *ambit*) Nonnulli *exit*, quod Heinsio venustus videtur. Vade vero illa venustus? Circulus axem non *exit*, sed *ambit*. — Nostri Cod. *ambit*.

518. *vero*) Cum indignatione interrogantis est. — *lunonem*, cum vi, pro me. Virg. Aen. I, 48: *Et quis-*

Vindictet antiquam faciem, vultusque ferinos
Detrahat; Argolica quod in ante Phoronide fecit.

Cur non et pulsa ducat Iunone, meoque 525

Collocet in thalamo, socerumque Lycaona sumat?

At vos, si laesae contemptus tangit alumnae,

Gurgite caeruleo septem prohibete Triones;

Sideraque in coelo, stupri mercede, recepta

Pellite; ne puro tinguatur in aequore pellex. 530

IV. Di maris adnuerant: habili Saturnia curru

quam numen Iunonis adoret *Prætere*, aut *supplex aris imponat honorem*?

523. *Vindictet*) Vindicamus ea, quorum possessione excidimus. — *Argolica Phoronide*, deest in; vide *Burmansium*. Mole olim legebatur quod in ante. — Attamen noster Codex A habet quod in ante, et ita cum Varior. edit. reposuimus. Quod in ante Phoronide: quod ante in Phoronide, id est in Io, Phoronidis nepte; quae quum in vaccam, Iunonis metn, fuisset conversa, humanae tandem formae a Iove fuit restituta. LEM. — Bene autem Ius exemplum adfertur; fabulae enim simillimae sunt: in utroque Iovis amores, Iunonis ira, mutatio in feram et inde in Deam. Hinc et earum statuae vicinae in Atheniensium arce. Pausan. I, p. 59.

525. et pulsa) quidam, *expulsa*. — Codex noster A, *expulsa*. — *pulsa*, *expulsa*, ut *Heroid.* IX, 131, ubi vid. Heinsius. — *socerumque* etc. acerbissime. — *sumere*, solemus in hac re.

527. tangit) commovet. — *alumnae*. Iugo a Tethy fuit nutrita et educata. LEM. — *Gurgite* etc. Vide ad vs. 172, ubi rem illustravimus, et ad 508. *Gurgite*, aqua, *caeruleo* orunt. — *septem Triones*. Hygin. fab. 177: Iupiter stellam fecit, quae *Sc-*

ptemtrio appellatur. Lact. ad Stat. III Theb. 685: *Vrsa maior vocatur Septemtrio*.

529. in coelo recepta) Vt *Heroid.* VI, 20: in parte recepta tori. Mare vocatur *purum*, quia habet vim expiandi, quam ei tribuerunt Veteres, haud dubie propterea quod cadavera in litus eiecit. Senec. Nat. Quaest. III, 26.

531-632. *Di maris adnuerant* etc.) *Corvus candidus in nigrum*. Coronidem, Phlegya, bellatoris maximi, filiam amabat Apollo. Sed quum illa etiam Ischyn quemdam (vide Muncker. ad Hygin. fab. 102) admisisset, Apollo Coronidem interfecit, Asclepiumque ex utero exsectum educavit; corvum autem qui ingratum eius adulterii nuntium ipsi attulerat, ex albo in nigrum commutavit. Fabulem Pherecydes, Hesiodus et Ister narraverant. Habent eam Pindar. Pyth. 3, ibique Schol. Apollod. III, 10, 3; Hygin. fab. 202, et A. P. II, 40, ex Istro. Pausan. I, pag. 170 sqq., triplicem de Coronide et Aesculapii natalibus traditionem servavit, quarum una cum Ovidiana conspirat, nisi quod Coronis a Diana interimitur. Aliam ex Argivorum carminibus sumit. Ex illa Phlegyas, bellator ferocissimus Thesalicae, quum in Pel-

Ingreditur liquidum pavonibus aëra pictis:
 Tam nuper pictis caeso pavonibus Argo;
 Quam tu nuper eras, quum candidus ante fuisses,
 Corve loquax, subito nigrantes versus in alas. 535
 Nam fuit haec quondam niveis argentea pennis
 Ales, ut aequaret totas sine labe columbas;
 Nec servaturis vigili Capitolia voce

ponnesum speculatum venisset, filia eum secuta Aesculapium parit atque in monte quodam exponit, ubi eum capellae mammis nutritum et coelesti igne fulgentem pastores reperiunt. Quae ad corvi decolorationem pertinent, ea inde orta videntur, quod in frigidis terris nigrae aves albescunt. Aristot. H. A. III, 12. Caeterum haec fabulae duae aliae commodissime inseritae sunt, *Coronei filiae* in cornicem et *Nyctimenes* in noctuam mutatio. — *habili*. Heinsius ex uno MS. malit *agili*; sine causa. In uno Mediceo *hilaris*, quod non improbat Burmannus. — Nostri Codices habent *habili*. — *Habilis* propter celeritatem, qua agitur: X, 717, *levis currus Veneris*. Tibul. IV, 1, 130: *Iupiter ipse levi vectus per inania curru*. Horat. I, Od. 35, 8: *volucrem Iovis currum*. Virg. Aeneid. I, 147: *leves rotae Neptuni*. Senec. Med. 787: *Triviae currus agiles*. Burmannus vero monet, *habilem* posse hic esse aptum Iunoni, ut apud Cicero, de Orat. I, 231, *calcei habiles*.

532. *pavonibus pictis*) Pro *pictis* quiddam iunctus, quod placet Heinsio; sed Burmannus recte monet, repetitionem huius vocabuli vs. seq. adserere vulg. — Nostri Regii, *pictis*. — *Tam nuper pictis* etc. In hoc transitu, in quo similitudo paulo altius repetita est, nec placere potest lectori eventus fabulae occupatus, atque adeo in fine non nisi uno versu repetitus. De

picta pavonum eunda vide I, 713. — *Quam tu nuper eras*. Corvus initio fuit candidus, sed quum eius indicio Apollo cognovisset Coronida amicum cum alio quodam invene rem habere, eamque sagittis interfecisset, puerumque Aesculapium exciso utero extraxisset, poculentum ductus, corvum indicem, sibi aliquid praemii sperantem, ex alio nigrum fecit. LEX. — — *alas* nominal, et omnino pennas plumasque intelligit *nigrantes*, *nigras*: *vertitur in alas nigrantes*, *vertitur* sic, ut alae nigrescant.

536. *Nam fuit etc.*) *Ahites* ex disciplina augurum dicebantur aves augurales maiores, in quibus corvus, *ales Phoebeus* (vs. 545) id est Apollini sacer et gratus, in cuius etiam corona sedentem uummi exhibent. *Candidi corvi* etiam hodie frequentes reperiuntur in terris borealibus; neque tamen illi toti albi, sed nigro colori admixtum habent candidum: vide Mullerum ad Linnei Syst. Nat. t. II, p. 171. Sed olim, ex opinione poetarum, haec ales erat *niveis argentea pennis*, id est niveae seu candidae eius pennae referebant colorem argenti. Sic III, 406: *nitidis argenteis undis*.

537. *sine labe*) Sine macula nigra aut *aliis coloris*. Schirach. sine causa *totas* mutari volebat in *totus*. Etenim *totas sine labe*, quae in toto corpore nullam maculam habent, significantur.

Cederet anseribus; nec amanti flumina cycno.
Lingua fuit damno: lingua faciente loquaci, 540
Cui color albus erat, nunc est contrarius albo.

Pulchrior in tota, quam Larissaea Coronis,
Non fuit Haemonia: placuit tibi, Delphice, certe,
Dum vel casta fuit, vel inobservata; sed ales 545
Sensit adulterium Phoebeius; utque latentem
Detegeret culpam non exorabilis index,
Ad dominum tendebat iter; quem garrula motis
Consequitur pennis, scitetur ut omnia cornix.
Auditaque viae causa, « Non utile carpis;
Inquit, iter: ne sperne meae praesagia linguae. 550

tius est coniectura illa. De *anseribus* tempore Manlii Capitolium servanti-
bus, adscendentibus Gallis, res nota
e Livio V, 47. Hinc Lucret. IV, 687:
*Romulidarum arcis servator, candi-
dus anser*, quem locum Noster hand
dubie ante oculos habuit. Lucando
autem hos nominavit pro *anseribus*
in genere. — *loquacem linguam* etiam
poetae hic observabis, si attenderis
ad illa, *quum candidus ante fuisses* —
fuit niveis argentea pennis ales — *cui co-
lor albus erat*. — *contrarius* seu *niger*
color inde dictus est *corvinus*, et *κόρινος*
Graecis est *μύλας*. BERM.

542. *Pulchrior* etc.) *ἱερόισσος Κόρινος* dicitur in oraculo Pythiae apud
Pausaniam, p. 171. — *quam Laris-
saea Coronis*. Codices nostri, quo
(quondam) *Larissa Coronis*. Duns
fuerunt Coronides, quarum altera ab
Apolline, altera a Neptuno fuit ada-
mata. LEM.

543. *Haemonia*) Thessalia (vid.
ad I, 568), cuius urbs nobilissima
Larissa ad Peneum amnem. Omnia
in hac fab. ex Arcadia translata sunt
in Thessaliam. Vide Burmann. ad vs.
599 et Heynium ad Apollod. d. I, —

casta, quae non rem habuit cum alio
praeter Apollinem.

545. *Sensit adulterium*) Corvum
Apollo custodem addiderat Coronidi,
ne quis eum violaret. Hygin. — *Phoe-
beius ales*; corvus propter auguria, va-
ticia, praesagia, Apollini sacer.
LEM. — *Tendere iter, cursum, fugam*,
phrases solemnes; subintelligendam
esse in his praeposit. *per*, monet Pe-
ritzou. ad Sanctii Min. III, 3, p. 305.
Drakenb. ad Sil. X, 73, explicat,
celerare cursum. Celeritatis notio
etiam inest in *motis alis*. — *scitetur*
ut omnia. Garruli enim et curiosi
sunt rerum alienarum: *garrula cor-
nix*, *λατρυζα κορώνη* Hesiod. *Epy.*
vs. 747; Aristoph. *Avib.* vs. 610. Hinc
proverbium illud *λαλίζτιρος κορώνης*.
Auer. IX, 36. Cf. Plin. *Hist. Nat.*
X, 12, init.

549–595. *Non utile carpis* etc.) In-
cunda est haec avium una volantium
confabulatio, eiusque opo duns alias
fabulas cognoscimus. Prioris origo
ex nomine ipso repetenda est, quam
cornix Graecis *κορώνη* diceretur. *Non*
utile, noxium, figura litotes, qua ami-
ci dissuadentes uti solent. — *vide*,

Quid fuerim, quid simque, vide; meritumque require:
 Invenies nocuisse fidem: nam tempore quodam
 Pallas Erichthonium, prolem sine matre creatam,
 Clauserat Actaeo texta de vimine cista;
 Virginibusque tribus, gemino de Cecrope natis, 553
 Hanc legem dederat, sua ne secreta viderent.
 Abdita fronde levi densa speculabar ab ulmo,
 Quid facerent: commissa duae sine fraude tuentur,

vox eorum, qui exemplis movent. — *meritum*, culpa, peccatum: vid. ad 279. — *fidem*, qua dedita erat Minervae. Commode adpersit aliam fabulam similis argumenti. *Cornix pulsa tutela Minervae*.

553. *Pallas Erichthonium etc.*) Vulcanus cum Minerva concumbere voluit. Sed quia Dea repugnaret, pudicitiamque defenderet, semen Vulcani in terram decidit, unde puerum natum ἀπὸ τῆς ἐπιδῆς καὶ γῆνός (a certamine et terra) *Erichthonii* nomen traxisse dicunt. Hunc Minerva in cista, dracone appposito, servandum dedit Aglauro, Hersae et Pandroso, Cecropis filiabus; quae quum cistam aperuissent, cornix rem indicavit, sed ob ingratum nuntium tutela Minervae pulsa est. Ineptam hanc fabulam etymologica nominis Erichthonii interpretatio peperit. Antiquiores tantum Vulcani et Terrae filium eum dixerant. Id quum varie deinde tractatum sit, apparet ex Eurip. Ion. 267; Pausan. I, p. 41; Apollod. III, 14, 6; Hygin. P. A. II, 13; Fulgent. Myth. II, 14; Antigon. Hist. Mir. c. 12; Etymol. M. in *Ἐρῆχθων*. Adde Heynii *Antiq. Aufsaetze* P. I, pag. 42. De Cecropis filiabus, vide Pausan. pag. 7. — *Actaeo ornatus causa additum*, quia res gesta in Attica, quae olim *Acte*,

555. *gemino de Cecrope*) Cecrops a Graecis dictus est διπύξς haud dubie propterea, quod Aegypto oriundus in Graeciam pervenerat, et sic utrique genti annumerari poterat. Hesych. διπύξς οἱ δύο γένεσις ἔχοντες. Hoc vocab. graec. Noster interpretatur *geminus*. Etiam Centauri, quos Isocrat. διπύξς vocat, et *gemi* sunt, ut vs. 630; VI, 126. Apollod. III, 14, 1: Cecrops *συμπεπὴς ἔχων σώμα ἀνδρὸς καὶ δράκοντος*. — Cecrops igitur fuit dictus *geminus* ac *biformis*, quod ex parte homo, ex parte serpens fuisse perhibetur. Demosthenes ideo hoc fictum dicit, quod et prudentia in consiliis summa esset, et in rebus agendis viribus atque audacia praeccelleret. LEN. — Post hunc versum 555 olim alius sequebatur, *Servandam dederat, sed non confessa quid esset*; tum sequebatur *Et legem etc.* Sed Heinsius, quum illud additamentum a priore Regio, priore Erfurt. et aliis duobus abesset, et praeterea Vaticanus, Urbinae, et sex alii *Hanc legem* praeferrent, bene loco consuluit, illo versu eiecto, et hac lectione recepta. — Noster Cod. B habet versum istum *Servandam etc.* in margine appositum alia manu; deest in Codice A. LEN.

557. *levi — ulmo*) *levi* tantum ornatus. *Ulmus* cuius densis foliis laqueo

Pandrosos, atque Herse; timidas vocat una sorores
 Aglauros, nodosque manu diducit: at intus
 Infantemque vident, adporrectumque draconem.
 Acta Deae refero: pro quo mihi gratia talis
 Redditur, ut dicar tutela pulsa Minervae;
 Et ponar post noctis avem: mea poena volucres
 Admonuisse potest, ne voce pericula quaerant.
 At puto, non ultro, nec quidquam tale rogantem

560

565

avis abscondi poterat. — *tuentur*, clausam servant cistam, *sive fraude, fide-liter*. *Duae*; apud Pausan. una, Pandrosos.

560. *Aglauros*) Ab Apollod. III, 4, 2. *Agraulos* scribitur, quod Heyn. rectius iudicat, quum contra Barnes. ad Eurip. Ion. 23, omnia illa loca, ubi haec scriptura occurrit, mutanda censeat. — *nodos diducit*. *Nodi* sunt ipsa vimina texta, quae *diducuntur*, quando ab iis, qui introspicere cupiunt, distrahantur: sic *nodi* reti tribuantur nexilli, Virgil. Aen. V, 510. Eurip. *Μῶροι τῶχος*, solvisse necem. Alii *ἀνοίγυν*. Sed Noster speciem notionem subicit. — *diducit*. Veteres, *deducit*; Heins. conjecturat *seducit*: sed bene *diducit*. — Nostri Codices Regii A et B habent *deducit*. — Plurali *vident* non debet Schepp. offendi; Aglauros etenim arcesserat sorores diductis nodis.

561. *adporrectumque draconem*) Tradebant sane nonnulli, enim habuisse crura anguina, quemadmodum cum alii merum anguem fuisse fabulabantur. Hygin. d. l. Sed illam interpretationem non admittunt Ovidii verba. Is potius consentit cum Apollod. et Fulgent; quorum hic, *Minerva cum abscondidit in cistam, draconem apposuit*; ille plane, ut Noster, *vident* τῶν ὁφθαλμῶν παραπαρασκευῆς ὁράοντα.

Apud Eurip. Ion. 22, et 1427, ei ad corporis custodiam duo dracones adluneti. Sic et apud Antigon. *Dracon* ille sub Erichthonii nomine in statuis Minervae cernebatur. Pausan. I, p. 58. Hinc pars fabulae orta. — Quam poenam temeritatis passae sint istae, hic non additur. Nempe insaniam correptae et praecurpto loco se praecipitaverunt. Eurip. Pausan. Apollod.

562. *Acta Deae refero*) Gesta a Cecropis filiabus Minervae nuntio. LEMAITRE.

563. *ut dicar*) Cornicem, ob garulitatem, aversatur prudentiae Dea. In templis et lucis Minervae raro, Athenis omnino non adspicitur. LEM. — Animantis et arbores Diis sacra dicuntur in eorum tutela esse. Phaedr. III, 17. — *ponar post*, locum meum cedere coacta sim. — *volucres*, etiam homines, monere potest, ne voce, ingratas nuntiis perferendis, criminibusque temere detegendis, sibi et aliis molestias creent.

566. *At puto, non ultro*) Ne corvum putaret, cornicem ideo pulsam esse tutela Minervae, quod ingrata ei fuerit haec avis, monet, se a Dea ipsa ultro electam esse comitem; atque ita viam sibi pandit ad transformationem suam narrandam. *At puto* amat Noster in obiectionibus quas removero vult: vide Met. III, 266; et XI, 415.

Me petiit: ipsa licet hoc ex Pallade quaeras:
 Quamvis irata est, non hoc irata negabit.
 Nam me Phocaica clarus tellure Coronens,
 Nota loquor, genuit: fueramque ego regia virgo; 576
 Divitibusque procis, ne me contemne, petebar.
 Forma mihi nocuit: nam quum per litora lentis
 Passibus, ut soles, summa spatiarer arena,
 Vidit, et incaluit pelagi Deus: utque precando
 Tempora cum blandis consumsit inania verbis; 575
 Vim parat, et sequitur: fugio, densumque relinquo
 Litus, et in molli nequicquam lassor arena. *
 Inde Deos, hominesque voco: nec contigit ullam
 Vox mea mortalem: mota est pro virgine virgo,
 Auxiliumque tulit: tendebam brachia coelo; 580
 Brachia coeperunt levibus nigrescere pennis.
 Reicere ex humeris vestem inolibar; at illa
 Pluma erat; inque cutem radices ederat inas.

567. *ipsa licet hoc ex Pallade quaeras*) Codex noster Regius B pro ex habet a. Codex A versum hunc nullo coniunctionem et maiorem, salvo carminis metro, exhibet: *licet hoc ex ipsa Pallade quaeras*. LEM.

569. *Nam me Phocaica*) Phocis regio Graeciae, finitima Atticae, unde Phocaicus deducitur. — *Coronens*. Cod. Reg. B, *Phoroneus*. LEM. — In sequentibus nullum 569. — *Nota loquor* addit, quia natales iactat. *Festive, ne me contemne*.

572. *nam quum per litora*) Heins. auctoritate Medicei et duorum Moretti, dum; male. — *summa spatiarer arena*. Virgil. Georg. I, 389: *Cornix sola in sicca secum spatatur arena*. Spatiantur autem cornices *lentis passibus*, idemque incessus etiam virginum regiam decet.

575. *consumsit*) Codices nostri Re-

gii, *absumpsit*. — *mollis*, pedibus cedens, quo facile lassantur currentes. Opp. *densum*, solidum; adspargiue enim maris litus durescit. — *non contigit*, non exaudita est. IV, 104: *Folta — tetigere Deos, tetigere parentes*.

579. *pro virgine virgo*) Pullus perpetua gaudens virginitate. LEM. — Claud. XXXV, 207: *stimulat communis in arma Virginitas*.

580. *tendebam brachia coelo*) Singula membra in actu quodam mutantur: coelo neque recte ac ad coelum. *Brachia* melius in alas mutata sinisset. Eodem autem verba 477 seq.

581. *nigrescere*) Nonnulli habent *horrescere*, quod fluxit e versu 478. — Nostri Regii, *nigrescere*.

582. *reicere* in tergum, verbum in hoc re proprium; vide Bunsen. — *inolibar*, paridum.

Plangere nuda meis conabar pectora palmis:
 Sed neque iam palmas, nec pectora nuda gerebam. 585
 Currebam; nec, ut ante, pedes retinebat arena:
 Sed summa tollebar humo: mox acta per auras
 Evehor, et data sum comes inculpata Minervae.
 Quid tamen hoc prodest, si diro facta volucris
 Crimine Nyctimene, nostro successit honori? 590
 An, quae per totam res est notissima Lesbon,
 Non audita tibi est, patrium temerasse cubile
 Nyctimenen? avis illa quidem; sed conscia culpa,
 Conspectum lucemque fugit, tenebrisque pudorem
 Celat; et a cunctis expellitur aethere toto. » 595
 Talia dicenti, « Tibi, ait, revocamina, corvus,
 Sint, precor, ista malo: nos vanum spernimus omen. »
 Nec coeptum dimittit iter; dominoque iacentem
 Cum iuvene Haemonio vidisse Coronida narrat.
 Laurea delapsa est, audito crimine, amanti; 600

584. *Plangere*) Vitiose Cod. Noster B, *plaudere*.

586. *Currere*) quasi praefusio quaedam volatus, etiam XI, 336. Tum initium verbo *telli*, denique successus verbis *acta evehor* exprimitur. Apud Virgil. *Aeneid.* XI, 136, *creascens adeo nimis aruitur ad sidera*.

590. *Crimine Nyctimene*) Rursus alia adnervitur fabula, sed breviter, vs. 591-595. *Nyctimene* fuit vel Epopei, regis Lesbiorum, vel, secundum alios, Nyctei filia. Vi cum comprehensam a patre, prae pudore abiisse in silvas, ibique a Minerva mutatam esse in noctuam, quae pudoris causa interdictum latet, scribit Hygin. fab. 204 et 253. Aliter Servius ad I *Georg.* 409, qui dicit haec esse avibus admirationi.

592. *temerare*, incestu contaminare, polluere, ut libro XV, 501.

Omnia est temeraria audacia aggredi et violare res sacras et illicitas, VIII, 742; XV, 75. Tibull. III, 5, 7: *temeranda sacra nulli virorum, conscia culpa* etc.; vide ad vs. 377. Noctua ideo lucem fugit, quod pupulam oculorum adeo laxam gerit et apertam, ut lucem diurnam ferre nequeat.

598. *domino*) Apollini. LXX. — *Cum iuvene Haemonio*. Hesiodus in fragmento a Strabone servato: *ὅτι Ἰσχυς Εἰδαμένης γῆρας κόρηνεν*. Ischya autem Apollo sagittis confecit. Apud Pindar. *Pyth.* 3, 46 sqq. Delphis versans hoc rescivit per artem suam fatidicam. Sed quoniam coctus avis auguralis, propterea is additus fabulae. De *Haemonia*, vide supra ad versum 543.

600. *amanti* habet non nisi quartus Palatius, nude Hecinsius recepit.

Et pariter vultusque Deo, plectrumque colorque
Excidit: utque animus tumida fervebat ab ira;
Arma adsueta rapit; flexumque a cornibus arcum
Tendit; et illa suo toties cum pectore iuncta
Indevitato traiecit pectora telo.

605

Icta dedit gemitum, tractoque a vulnere ferro
Candida poeniceo perfudit membra cruore;
Et dixit: « Potui poenas tibi, Phoebe, dedisse;
Sed peperisse prius: duo nunc moriemur in una. »
Hactenus; et pariter vitam cum sanguine fudit: 610
Corpus inane animae frigus letale sequutum est.
Poenitet heu! sero poenae crudelis amantem;
Seque, quod audierit, quod sic exarserit, odit:

Amantis, quod agnoscunt reliqui, est ambiguum, potestque et cum *laurea* et cum crimine coniungi. — Nostri Codices Regii habent *amantis*; haec lectio, etsi ambigua, forsan vera est. LEMAITRE.

601. *vultusque Deo* — *excidit*) *vultus excidit* ei, cuius hilaritas mutatur in sollicitudinem et moerorem. *Color excidit*, quum vultum occupat pallor. Contrarium est *vultum recipere*. Faust. IV, 615. Bene autem sic notata animi perturbatio. Confer IV, 175, 229. Similiter Tibull. IV, 2, 4: *Ne tibi miranti turpiter arma cadant*. Propert. IV, 4, 19, de obstupefacta virgine: *Interque oblitus excidit urna manus*. Liv. XXXIX, 34: *Adeo perturbavit ea vox regem, ut non color, non vultus ei constiterit*.

602. *tumida ira*) Quae mox eruptura est in vindictam, poenam, prope petito vel a mulieribus parturientibus, vel a nubibus tempestatem minantibus. Vide Schwartz. ad Plin. panegy. 28. — *rapit* de impetu irascutis: V, 64, *arcus arripit*. Hoc

loco tamen, praeter unum, omnes, capit. Et saepe haec duo permutata sunt a libraiis. *A cornibus*, quoad cornua. — *pectora iungere* saepe de amplexu et concubitu.

605. *Indevitato*, certo; vocabulum ab ipso Ovidio cusum, ut *indeclinatus*, *indeiectus* etc. — *tractoque a*; pro quibus Cod. Reg. A habet *traiecto*; male repetitum ex praecedenti *traiecit*. LEM.

607. *poeniceo*, sive purpureo cruore; ita *ποινικίον αἷμα*. Purpura cuius habet *nigredinem sanguineam*: Casiod. lib. I Varr. Epist. 2. Cum purpureo cruore *candida* fere membra coniunguntur, auctore Homero. — Codex Regius A, *purpureo*; Codex B, *puniceo*; *purpureo* glossam redolet. LEMAITRE.

609. *duo nunc moriemur in una*) et ego et infans in utero conceptus. LEM. — *Corpus inane* etc. Hunc versum abesse mallet; adeo languet et otiosus est: *inane animae*, exanimatum, ut alibi *inane sanguinis*. — *sequutum est*, occupavit.

Odit avem, per quam crinen causamque dolendi
 Scire coactus erat; nervumque arcumque manumque
 Odit, cumque manu, temeraria tela, sagittas:
 Collapsamque fovet; seraque ope vincere fata
 Nititur; et medicas exercet inaniter artes.
 Quae postquam frustra tentata, rogamque parari
 Vidit, et arsueros supremis ignibus artus; 620
 Tum vero gemitus, neque enim coelestia tingui
 Ora licet lacrymis, alto de corde petitos
 Edidit: haud aliter, quam quum, spectante iuvenca,
 Lactentis vituli, dextra libratus ab aure,
 Tempora discussit claro cava malleus ictu. 625
 Ut tamen ingratos in pectora fudit odores,
 Et dedit amplexus, iniustaque iusta peregit;

614. *Odit avem*, corvum. *Crinen*, Coronidis concubitus cum *Haemonio iuvene*. LEM. — *nervum* et totum *arcum*. Post nomina partium non raro ponitur totum: *sagittas*, quippe *temeraria* (quibus ipse temere, importune usus erat) *tela*. Sic XIII, 401: *ut referat, Tyrrhina tela, sagittas*. Tibull. II, 6, 15: *fractas utinam, tua tela, sagittas*. Ita et Silius I, 322. — *nervumque*. Codices nostri Regii A et B in nno concordant, et habent *nec non; nervumque* nobis videtur emendatio recentiorum. LEM.

617. *Collapsam*) Codex Reg. A, *collisum*. — *Collabi* et *convolvere* dicuntur ii, qui morientes cadunt. — *fovet*, nempe amplexu, ut 339; X, 186. — *vincere fata*, morti enim eripere: *fatum*, ut *μοῖρα*, de morte. — *medicas artes* et supra in se ipso (I, 524), et nunc in aniata, et X, 196 in Hyacintho interfecto, *inaniter*, sine fructu, *exercerat*.

620. *Vidit*) Heins. ex Schol. Statii ad Theb. VI, 384, *dedit sensit*. Vc-

rum ille locum forsitan memoriter laudavit. — *suprema*, omnia, quae in honorem et usum mortuorum sunt.

621. *neque enim coelestia etc.*) Non licet Diis flere. Confer IV Fast. 521. Eurip. Hipp. 1391, ubi Diana, *κατ' ὅσων δ' οὐ Σέμας βλάσιν δάμνη*. Fortasse haec quoque lex, ut illa, de qua mox ad vs. 678 dicemus, ab Euripide ficta, et ab Ovidio, qui saepe Euripid. exprimit, inde sumta. Hoc quidem certum est, Deos saepenumero ab hoc vel decore vel lege recessisse; ut exemplis bene multis docet Broukh. ad Propert. II, 13, 54.

622. *licet*) Heins. ex eodem Scholiaste adscotiente uno MS. recepit *deceat*. Illud taceat Brouk. — *alto*, profundo; *de corde*, ut alto pectore, I, 656.

623. *haud aliter etc.*) Superflua et mira comparatio. — *Lactentis*. Nostri Codices Regii A et B, *lactantis*. — *libratus ab aure*: vide ad vs. 311. Cf. Virg. Aeneid II, 222, ubi multo melior similitudo.

627. *Iusta*) Sunt *funebria*, quod

Non tulit in cineres labi sua Phoebus eosdem
 Semina: sed uatum flammis uteroque parentis
 Eripuit; geminiue tulit Chironis in antrumi: 630
 Speranteinque sibi non falsae praemia linguae,
 Inter aves albas vetuit considerare corvum.

V. Semifer interea divinae stirpis alunno

nomen interdum additur; et vocantur *iusta*, quia debentur mortuis. Hinc *iusta* facere aut *peragere*, rite et debitis honoribus sepelire. *Iusta*, omnino modus certus, quo sollemnia officia tempore certo peragenda sunt, ut *iusta militaria* etc.: vide Gronovii Obs. IV, pag. 576. Additur *iniusta*, ἰνίστατος, quia iniusta nece affecerat Coronida; et quia eorum sese ingratum iniustumque auctorem damnabant. LEM. — Sed haec Schirach. reddit causam: « namque non admodum bene de eo fuerat merita Coronis. » — Iacobus Bononiensis interpretatur, parvas extemporales exsequias; legitque *iniustaque busta*. Notanda Codicum nostrorum Reg. lectio: Codex A, *iniustaque busta peregit*; alter vitiose, sed quod eodem redit, *imbustaque iusta peregit*; vox *busta*, loco mota, in locum alterius transiit, et lectionem Codicis A veram crediderim. LEM. — Solemne erat amplexus et oscula dare in rogo ponendis. Propert. II, 10, 29. — *In cineres labi*, resolvi in cineres. Hor. IV, Od. 13, 28, *dislapsam in cineres facem*. Arnob. VII, p. 251, *dissolutum in cineres labitur*.

629. *Semina*, prolem suam. Eurip. Iphig. Aul. 524: Σπόρου σπέρμα utero eripuit. Sic III, 312, ex utero matris Bacchus eripitur. Virg. Aen. X, 315: *Lichas exsectus iam matre perenta*, et hinc Phoebus, Deo medico, sacer. Ibi Servius monet, om-

nes exsectos Phoebus fuisse sacros.

630. *Chironis*) Chiron, Centaurus, Saturni filius, vixit tempore Argonautarum, nec solum artem chirurgicam invenit, sed aliis etiam artibus excelluit; itaque praestantissimi illius aetatis viri disciplina eius usi erant, Iason, Hercules, Achilles, alii. Plura de eius in genus humanum meritis habet Clemens Alex. Strom. lib. I, pag. 360. Vocatur *geminus*, et vs. 664, *biformis*, a natura Centaurorum. Horum formae symbolica quadam imagine esse natam, tum Chironis fab. varie esse compositam, nec facile expediendam, monet Heynius in *Antiq. Aufsaetzen*, P. I, p. 33. Habitabat autem Chiron in iugo Pelii montis. Callim. hymn. Del. vs. 104.

632. *Inter aves albas*) Vetrnit ensa avem albam; sed bene *considerare*, avibus enim tribuuntur *sedes*. Phaedri I, fab. 3, 13; ubi vide Burn.

633. *Semifer interea* etc.) *Ocyrhoë*, Chironis filia, non contenta chirurgicam artem a patre didicisse, futurorum etiam scientiam a Diis impetraverat. Sed quam aliquando, invitis Diis, et patri et Aesculapio infanti fata instantia caneret, repente conversa est in equam. Vide Hygin. P. A. II, 18, qui varias huius fabulae formas, etiam ex Eurip. Melanippa et Callimacho refert; tum Fratosth. 18. Sine dubio verum mulieris nomen fuit *Hippo*: vide 638, et inde transformatio ficta est. — *Semifer*,

Laetus erat; mixtoque oneri gaudebat honore.

Ecce venit rutilis humeros protecta capillis

615

Filia Centauri; quam quondam Nympha Chariclo,

Fluminis in rapidi ripis enixa, vocavit

Ocyrhoën: non haec artes contenta paternas

Edidicisse fuit: fatorum arcana canebat.

Ergo ubi vaticinos concepit mente furores,

640

quia inferior corporis pars feri, equi, figuram referebat.

634. *oneri*) Nempe educationis; de qua *maerosior*, IX, 675. Chironis ope Aesculapius factus est *χρῖσις* et venator. Apollod. III, 10, 3. — *venit*, accessit ad patris antrum, in quo infans. — *protecta*, tecta, Capillos habebat sparsos in humeris, more vaticinantium. Cf. 673. *Fast.* I, 503, de Carmenta, *immixta puppim stetit ante capillis*. Tibull. II, 5, 66: *Iactavit fusas et caput ante comas. De rutilis capillis*, vide ad 319.

636. *Chariclo*) MSS. longe plurimi *Chariclo*, quod Naagerius, auctoritate Pindari et Schol. Apollon, ad I, 554, in *Chariclo* mutavit, eumque sequenti reliqui Editores.

638. *Ocyrhoën*) Sic, inserta litera h, scribendum putavimus. — Haec *Ocyrhoë* fuit nympha, Oceani et Tethyos filia, sic dicta ab *ὠκρὸς*, *celer*, et *ῥοή*, *fluxus*; est enim velox fluvius. LEM. — *Ocyrhoë* est, si vim verbi spectes, quae rapide fluit. Causa nominis additur, *Fluminis in rapidi* etc. Male igitur Heins. *rapidi* in patrii matatum volebat, ut fluvii filia fuisse designetur. Hygin. d. l.: *Euripides in Menalippa, Hippen, Chironis filiam, Thean antea appellatam dicit*. Etiam Clemens Alex. d. l. tradit, Hipponem fuisse Chironis filium, quae Aeolo nupserit. — *artes paternas*, Medicinam, Astronomiam, Mu-

sicam. LEM. — *Edidicisse*, Burmann. ex uno Vussiano, *Addidicisse*. Mox pro *canebat* sec. Palat. *movebat*, quod Gebhardo Crep. II, 5, placuit. Occurrit sane etiam Virg. Aen. I, 262, *fatorum arcana movebo*; sed hoc initium tantum fatorum canendorum significat, neque adeo h. l. convenit. Heins. ex Medic. *aridebat monebat*; quod verbum est vatum. Probat etiam Burmann. cui ingrata eiusdem soni repetitio in *arcana canebat*. Sed vide ad I, 299. — *Edidicisse*. Noster hoc vocabulum frequentat pro *discere*, *cognoscere*, VII, 99; III, 246; Heroid. VII, 180; III Pont. 7, 4, quibus in locis varietas notata. Neque Ovid. hunc eius usum novavit, ut Burm. putabat; sed ita et Cic. Div. I, 47; Tibull. II, 2, 12. — *fatorum arcana canebat*, vates erat. *Canere* de vaticiniis et oraculis, quae olim versibus consignata edebantur. Nec tamen omnino diapheret altera lectio, *monebat*. *Monere* enim proprie dicuntur non modo augures et aruspices, sed etiam vel maxime oracula et vates.

640. *vaticinos*) Hoc restituvimus, MSS. plurimorum auctoritatem sequuti. Heinsius, ex uno Vrbinate, invexerat *fatidicos*. Nonnulli, *fatidicos*. Non mirum est haec tria saepe esse permutata a librariis. — *Ergo ubi* etc. Describitur mulier *φροναίτις*, fatidica. Vaticinantes enim sa-

Incaluitque Deo, quem clausum pectore habebat,
 Adspicit infantem: « Totique salutifer orbi
 Cresce, puer, dixit: tibi se mortalia saepe
 Corpora debebunt: animas tibi reddere ademptas
 Fas erit; idque semel Dis indignantibus ausus, 645
 Posse dare hoc iterum flamma prohiberis avita:

rore divino rapi, menteque moveri credebantur, node iidem *ἑυδαίμωνι, πορορούμενοι, ἰδουσιτύγεις*, dicebantur. Dicantur Deum accipere pectore, clausum tenere pectore, excutere pectore. Senec. Oedip. vs. 298, vates pectore excutit Deum.

642. *Totique salutifer orbi*) Geibhardus legit urbi, et de Roma capit, quo translatus postea Epidauro fuit Aesculapius. Mirificam profecto vatem nobis exhibuit! — Nostri Codices Regii habent *totoque*; ntrumque recte. LEM. — *Totiq. salutifer orbi*. Aesculapius enim adeo praestans in Medicina fuit, ut etiam Hippolytum ab inferis revocaverit; propter quod a Iove fulmine fuit exstinctus, ac postea Deus effectus. LEM. — A Celso in praefatione, Aesculapius numeratur primus medicus, qui rudem adhuc scientiam paulo subtilius excoluerit. Clinicen reperisse traditur ab Hygin. fab. 274. Et nomen *σωτήρ, salutifer*, multis in nummis ei tribuitur: vide Spanheim. de usu et praestantia numismatum, p. 416, et p. 500. Medicus enim felix *salutem* id est valetudinem reddit aegrotantibus.

643. *tibi se mortalia etc.*) Saepe valetudinem corporum suorum et vitam tibi debebunt mortales. — *animas reddere ademptas*, mortuos in vitam revocare, *tibi fas*, possibile erit, in tua potestate erit. Pindarus Pyth. 3; 83, narrat, eam herbarum succis, carminibus, amuletis et ferro mor-

bos sanasse, vulnera atque calore aut frigore male adfecta corpora, tum avaritia adductum mortuum aliquem in vitam revocasse. Similia Pherecydes et Hesiodus tradiderunt, unde Schol. Eurip. ad Alc. 2, nonnulla adfert.

645. *semel ausus*) Quem Aesculapius in vitam revocaverit, de eo dissentiant mythologi, aliis Glaucum, Minois filium, nominantibus, aliis Hippolytum, aliis Tyndareon, aliis alios. Vide Apollod. III, 10, 3; Zenob. I, 18, et Munk. ad Hygin. fab. 49. Hanc igitur ob causam a Iove fulmine necatus est. — *Dis indignantibus*. Eratosth. *τῶν θεῶν δυσχερῶς τοῦτο ἐπιόρτων* etc. Plutonis de ea re querelus habet Diodor. Sicul. IV, 71. *Dis indignant.*; Plutone scilicet querente et Iove indignante, Hippolytum ab equis discerptum restitui ab Aesculapio in vita posse. Virgil. Aeneid. VII, 772: *Ipsē reperitorem medicinae talis et artis Fulmine Phœbigenam Stygiis detrusit ad undas*, Aesculapius, et ipse non sine flagitio Apollinis natus, quid fecit aliud divinis honoribus dignum, nisi quod sanavit Hippolytum? Mortem sane habuit clariorem, quod a Deo meruit fulminari. LEM.

646. *prohiberis*) Praesens pro futuro, quia vates futura ut praesentia sibi fingunt. — *his tua fata novabis*, duplicem experieris metamorphosin: primo e matris morientis utero ra-

Eque Deo corpus fies exsangue; Deusque,
 Qui modo corpus eras; et bis tua fata novabis.
 Tu quoque, care pater, non iam mortalis, et aëvis
 Omnibus ut maneas, nascendi lege creatus, 654
 Posse mori cupies tum, quum cruciabere dirae
 Sanguine serpentis, per saucia membra recepto:
 Teque ex aeterno patientem numina mortis
 Efficient; triplicesque Deae tua fila resolvent. »
 Restabat fatis aliquid: suspirat ab imis 655
 Pectoribus, lacrymaeque genis labuntur abortae:
 Atque ita, « Praeventunt, inquit, me fata; vetorque
 Plura loqui; vocisque meae praecluditur usus.

ptus; secundo ubi a fulminis conflagratione reviviscens divinitatem consequutus es. LEM. — *novare*, sic est 674; XI, 261.

649. *Tu quoque* etc.) Nunc quidem natura tua immortalis es et aeternus. — *manere*, de vita aeterna recte dicitur. — *cupies*. Codex Regius A, *cupias*; Cod. B, *cupies*. — *quum cruciabere* etc. Chironis pedem Hercules imprudens sagitta hydrae Lernaeae sanguine, veneno, tincta vulneravit, vel quum apud eum devertisset, Hygin. P. A. II, 38, vel quum Maleae alium Centaurum transigere vellet. Pausan. V, p. 387. Apollod. II, 5, 4. Eratosth. 40. Noster priorem rationem sequutus est V Fast. 397-514. — *Recipiuntur* es, quibus quis vulneratur, aut quae penetrant in corpus.

653. *patiens mortis*) mortalis. *Pati necem* est X, 267. Quum cruciaretur, immortalitatem suam sponte cecidit Prometheus, cui Iupiter ea lege immortalitatem promiserat, si daret immortalē, qui pro ipso mori vellet. Lucan. D. Mort. 26. — *resolvent*. Alter Regius, *revolvunt*, neque. Fila paucorum dicuntur *revolvi*, *resolvi*,

retexi, *iterari* etc. — Codices nostri A et B, *resolvent*. LEM. — *resolvent* Heinsius explicabat, secabant: potius est, retorquebant. Tibull. I, 7, 2, de iisdem Parcīs, *stamina non ulli dissolubenda Deo*. Propert. IV, 7, 51, *revolubile stamen*. Noster, X, 30, *retexent*.

655. *Restabat* etc.) Similis conversio, I, 700; sed h. l. ipse noluit restantia addere, nempe fore, ut Chiron inter sidera referatur. Fast. V, 413: *Nona dies aderat; quum tu iustissime Chiron, Bis septem stellis corpora cinctus eras*. Centauri enim sidus ei Graeci dicarunt. — Filia, secundum Euripid. in Menalippa, grāvida ex Aeolo, Hellenis filio, quum patre inscio peperisset, in equam mutata, tum et ipsa inter sidera relata est. Secundum Callimachum, a Diana conversa est, quod venari desiderat Deamque colere: Hygin. dicto loco. Sed apud nostrum transformatur, quod Deorum consilia enantiabat. Ingeniosum autem figmentum quo vates mutationem suam praesentit et praedicat.

657. *Praeventunt me fata*) Occu-

Non fuerant artes tanti, quae numinis iram
 Contraxere mihi; mallet nescisse futura. 660
 Iam mihi subduci facies humana videtur;
 Iam cibus herba placet; iam latis currere campis
 Impetus est; in equam, cognataque corpora vertor.
 Tota tamen quare? pater est mihi nempe biformis. »
 Talia dicenti pars est extrema querelae 665
 Intellecta parum; confusaque verba fuere:
 Mox nec verba quidem, nec equae sonus ille videtur,
 Sed simulantis equam; parvoque in tempore certos
 Edidit hinnitus, et brachia movit in herbas.
 Tum digiti coeunt, et quinos adligat ungues 670
 Perpetuo cornu levis ungula: crescit et oris,
 Et colli spatium: longae pars maxima pallae
 Cauda fit: utque vagi crines per colla iacebant,
 In dextras abiire iubas: pariterque novata est

pant me et impediunt; nam in fatis erat, ut verterer in equam. Ergo transformor, priusquam fuderim vaticinium. — *praecludere*, solenne in hac re. Phaedr. I, fab. 2, 26: *voce praecludit metus*; fab. 23, 5, *linguam praecludere*. — Codex noster Regius B habet *praevertitur*, sed forsitan a glossa. LEM.

663. *cognata corpora*, quia pater ex parte equus. Sed ille ex parte tantum et *biformis*, cur igitur ego *tota* vertor in equam? — *nempe*, quippe.

665. *Talia dicenti* (Passim Ovid. fugit, verba loquentis abrupta esse ipsa transformatione, ut 363. Idem nunc latius tractat, et transitum a voce humana ad hinnitum gradatim describit, ut 585 seq. ab incasso ad volutum. In talibus, quippe argutiis, placuit sibi ingenium poetae. — *fuere*. Heinio aliquando placebat *feruntur*, ut 483. — Nostri Codices A et

B, *fuertunt*. LEM. — *simulantis*, imitantis. Mox edit certos *hinnitus*, quales verus equus edit, non quos aliquis *imitans* equi sonum efflangeret, perspicuos: vide ad V, 296. — *equam*. Nostri Codices A et B, *equae*. LENAIRE.

669. *brachia* etc.) Prono corpore corripit brachiis mutatis incedere. — *coeunt*, coalescunt interstitiis sublatis. Sic vulnera dicuntur *coire*, et aqua, quae congelatur. Contra I, 742: *ungula in quinos dilapsa absumitur ungues*; ubi vide notam. — *Perpetuo*, non scisso; ungulae enim equorum sunt solidae. Etiam vestes mutantur cum corpore, 582; I, 236: sed quum nunc *palla fit cauda*, lascivit ingenium poetae. — *ut iacebant*; vide ad 272.

673. *vagi crines*) *Iubae* in uno colli latere dependere solent. Verba *pariterque* etc. otiosa et languida sunt

Et vox, et facies: nomen quoque monstra dedere. 675

VI. Flebat, opemque tuam frustra Philyreus heros,
Delphice, poscebat; nam nec rescindere magni
Iussa Iovis poterat: nec, si rescindere posses,
Tunc aderas: Elin, Messaniaque arva colebas.
Illud erat tempus, quo te pastoria pellis

680

post descriptionem, quae praecedit. — *nomen dedere*, nempe Hippo aut Hippe dicta est: *monstra*, transformatio, ut 367, aut novata facies.

676-707. *Flebat* etc.) *Mercurius* Apollinis boves quum abigeret, *Batum*, senem pastorem, quem obvium habebat, rogabat, furtum ne indicaret: quod ille, mercede accepta, promisit quidem; sed mox Mercurio, sub aliena forma eius tentandi causa redeunti, locum ostendit, quo boves pascere: quam ob perfidiam in *saxum mutatus* est. Fundamentum fabulae in Homero, hymn. in Mercurium, copiosissime tractatur. Ibi Mercurius, eo ipso, quo natus erat, die, ex bubus Deorum, quos Apollo in Picriae monte pascebat, quinquaginta summa calliditate per Boeotiam abegit ad Alpheum in Peloponneso, atque prope Pylum in antro quodam abscondidit. In itinere prope Onchestum senem vinitorem rogat, ne furtum prodatur; verum ille Apollini boves quaerenti, quid viderit, indicat. Sed eundem fabul. etiam Hesiodus, Nicander, Didymarchus, Antigonus, Apollonius Rhodius narraverant; unde eam Antoninus Lib. Metam. XXIII, repetiit: quae ratio paulo propius ad Ovidianam accedit. In ea occurrit Battus, qui, mercede accepta, silentium spoudet, et a Mercurio redeunte, quum datam fidem falleret, in saxum mutatur; quamquam in aliis quibusdam rebus, ut

suis locis videmus dissentit. — *Philyreus* a Philyra matre, quacum Saturnus, sumta equina forma, in Pelio monte congressus habuerat. Apollon. II, 1236; Virgil. Georg. III, 92-94. Sic Chiron erat *heros* sensu antiquo; ἥρως enim olim dicti sunt, qui a Deo Deave procreati erant.

677. *nec rescindere*) Non enim rescindere Diis licet acta aliorum Deorum. Conf. III, 236; XIV, 784. Fluxit hoc ex Euripid. Hipp. vs. 1328, a quo haec Deorum lex confecta videtur: Valken. ad d. l. — *aderas*, scilicet in Thessalia, ubi habitabat Chiron; etenim non nisi praesens Deus opem ferre poterat adflictis. Apollo autem abierat, boves quaerens, in Peloponnesum, ubi *Elin* et *Messaniae* sive (e dialecto Dorica) *Messeniae* arva. Lactant. in Arg. tradit, Apollinem tunc Admeti in Thessalia armenta pavisse. Eius auctoritate decepti, Iatt. quidam verba *Elin Messeniaeque* arva mutari voluerunt. Temere. Ad illam custodiam Apollo multo serius damnatus erat, occisis Cyclopibus, qui Iovi ad necandum Aesculapium fulmen ministrabant. Apollod. III, 10, 4. — Olim vulgo, *Messeniaeque*. Sed Vatican. Caelest. Franc. Reg. et optimus quisque, *Messaniaeque* vel *Messanaeque*.

680. *quo te pastoria pellis*) Pastorem ab habitu rursus designat. *pellis* humeros pastorum tegere solebat. Vs.

Texit; onusque fuit dextrae silvestris oliva;
 Alterius, dispar septenis fistula cannis.
 Dumque amor est curae, dum te tua fistula mulcet,
 Incustoditae Pyllos memorantur in agros
 Processisse boves: videt has Atlantide Maia 685
 Natus; et arte sua silvis occultat abactas.
 Senserat hoc furtum nemo, nisi notus in illo
 Rure senex; Battum vicinia tota vocabant.

seq. revocavi lect. antiquam, quam ex parte etiam alii MSS. plurimi adiuvant, in quibus aut *onus dextrae baculus silvestris olivae*, aut, ut ante Heins. vulgubatur, *onusque fuit baculus silvestris olivae*. Etrusci baculum olengineum gestare solebant pastores. Apoll. II, 34; atque etiam apud Virgil. Ecl. VIII, 16, Damon incumbit tereti olivae. Et gestabatur *dextra*, Theocrit. Id. VII, 15-19; quoniam hic locus e nostra lectione egregie conspirat. Nam et ibi pastor humeris indutum habet *pellem, δέρμα*, et *dextra fert ex oleastro pedum, ἀγρυλλίου δεξιτερὰ πορόναι*. Tali habitu conspiciuntur pastores apud Goetium II, n. 9, et Floronium in Colleet. Antiq. Tab. 87. *onus*, quidquid gestatur: IV Faust. 241, *onus inguinis*. — *fistula*, quum Apollo alias lyram moderaretur. De eius forma, vid. ad I, 711. — Heins. ex Florent. S. Marci, secundo Palatino et Leodice dedit *onusque fuit baculum silvestre sinistrae*. — Codices nostri Regii habent *onusque fuit baculus silvestris olivae*. — *cannis*, Heinsius putabat, ab ipsa Nasonis manu esse *septena fistula canna*.

683. *Dumque amor*) Hoc de amore forte Ovidius addidit, quia Apollo, quum serius Admeti armenta pasceret, vel Hymenaeum, Admeti nepo-

tem, amasse, vel ipsius Admeti amore arsisse traditur. — *mulcere* passim de carminum et musices suavitate. — *Pyllos* dictae sunt urbes tres in Peloponneso. Nunc Pylus Nelei in Triphylia prope Elin intelligitur. Posuit sem. *incustoditae*; erant enim, vid. Homerum in Mercur. 192, *πύλαι ἀκλειαί*.

685. *videt has*) *Has vidit* Mercurius, quippe in Cyllene, Arcadiae monte, natus. — *Maia*. Nostri Codices Regii habent *matre*. Incerta lectio. LEM. — *arte sua*, nota illa, qua excelebat, calliditate. Hom. in Mere. 76: *δολίχες δ' οὐ λήθεο τέχνης*. Ille enim *callidus, quidquid placuit, iocoso condere furto*, Horat. I, Od. 10, 7, ubi hoc ipsum exemplum subiicitur. Dolos in ea re adhibitos memorat Antonin. Lib., multoque latius Homer. d. I. *Artes* autem Latinis omnes dotes animi et corporis. — *silvis*, Coryphasium, Messeniae promontorium, Antoninus memorat.

688. *Battum* sine dubio vocabant, ut sit, a vitio quodam. Graecis βάρτος vocatur balbus, qui non distincte pronuntiare potest verba. Apud Herodot. IV, 135, Battus rex Cyrenae balbutiens. In Alberti Gloss. N. T. p. 200, Battus pastor balbutiens commemoratur. Inde βαρταρῆτιν, balbutire; quoniam illo nomine et is no-

Divitis hic saltus herbosaque pascua Nelei,
 Nobiliumque greges custos servabat equarum. 690
 Hunc timuit, blandaque manu seduxit; et illi,
 « Quisquis es, hospes, ait, si forte armenta requirere
 Haec aliquis, vidisse nega: neu gratia facto
 Nulla rependatur, nitidam cape praemia vaccam. »
 Et dedit: accepta, voces has reddidit hospes: 695
 « Tutus eas; lapis iste prius tua furta loquatur. »
 Et lapidem ostendit: simulat love natus abire,
 Mox redit: et, versa pariter cum voce figura,
 « Rustice, vidisti si quas hoc limite, dixit,
 Ire boves, fer opem furtoque silentia deme: 700
 Iuncta suo pretium dabitur tibi femina tauro. »
 At senior, postquam merces geminata, « Sub illis
 Montibus, inquit, erunt: » et erant sub montibus illis.

tabatur, qui multa temere effulit, ut noluit.

689. *Nelei*) Codices nostri, *Nili*, Pessime. LEM. — *Neleus*, rex Pyliorum, pater Nestoris. Is numerosa et egregia habebat armenta (Homer. Od. A, 288) quae autem, quum Pyliorum ager arenosus esset, plurimum extra Nelei fines pascebantur. Pausanias Messen. p. 371. Hinc vocatur *dives*; praeis enim temporibus divitiae censebantur multitudine armentorum et gregum; itaque nec custodes pecorum infirmi loci erant. Caeterum Nelei aetas incidit in tempora Centaurorum. Homer. Il. A, 262. *equarum greges* Neleus alebat sobolis causa; hinc *nobiles*, delectae. — *Nobiles* etiam palmis in certaminibus. Virg. Georg.: *Eliadum palmas Epeiros equarum*. LEM.

691. *seduxit*) Quum unus Baltus adesset, non opus erat eum *seducere*, *scorsim ducere*. — *et illi*. Burmannus mallet, *at tu*, ut lib. I, 678. — Co-

diees nostri, *et illi*; et supra Codex A post manu inserit *hunc*. LEM. — *et illi* revocavimus ex MSS.; nam Heinsius et hic, et pluribus aliis locis ex ingenio *Eta* infarsit. — *Quisquis es*: vide I, 679. *Vidisse nega*: Homero, ibid. 92: *ιδῶν μὲν ἰδῶν εἴπας*, καὶ παρὸς ἀρούρας, καὶ σὺν ἄνδρ. — *facto*, negotio. — *nitidam*. Vide ad I, 610. Apud Antonium Chlaenum, silentii mercedem, accipit.

696. *Tutus*) securus, non sollicitus. — *loquatur*. Codices nostri Regii, *loquetur*. — Ex *vox* non raro facilius agnoscimus homines, quam ex figura. — *silentia deme*, indica furtum occultum. — *pretium*, praemium: vide Burmann. ad Phaedr. I, 8, 1, et Heins. ad h. l. — *femina*, vacca. Seneca Agam. vs. 304, *coniux tauri*. Contra vir de capro et tauro; vide ad I, 660.

703. *Sub — Montibus — erunt*) Regii nostri A et B habent *erant*. — Rod. sequutus est veterem lect. *sub illis*

Risit Atlantiades; et, « Me mihi, perfide, prodis?
 Me mihi prodis? » ait; periuramque pectora vertit 708
 In durum silicem, qui nunc quoque dicitur Index:
 Inque nihil merito vetus est infamia saxo.

VIII. Hinc se sustulerat paribus Caducifer alis:

Montibus, inquit, sunt, et sunt sub
m. i.; potatque, cum Glareano, re-
 petitione illa Battii battologiam ex-
 pressam esse, et Mercurium, ut il-
 lam irideret, et ipsam verba, *me*
mihi prodis? repetiisse. Mirum
 Quam Battus dixisset, *sub* (in, prope)
montibus erant, addendum erat,
 fuisse ibi, nec Battum imposuisse
 Mercurio. Verba autem *me mihi pro-*
dis (in quibus similis lusq. ac 430;
 I, 641; VI, 365) gravior et cum vi
 repetuntur, ut solemus, quum alicui
 magnam stultitiam exprobramus. —
erant: et *erant*. Allusum volunt ad
 Battum quemdam ineptum poetam,
 qui in versibus suis eandem identidem
 iterare solebat. Battum eadem verba
 titubanter repetentem deridet iudem
 Mercurius; vide Erasmi adag. βαττο-
 λογία et βατταρίζω. LEM.

705. *periura*) perfida. Apud An-
 toninum Battus Mercurii baculo tac-
 tus in lapidem mutatur, quem ne-
 que aestus neque frigus deserat: lo-
 cusque, ubi res accidit, Βάττου στυ-
 πτή vocatur. — *Silex* poetis omnis
 lapis, et *durus* est epitheton commune
 lapidum. Hinc, 831, *durescere*, in
 lapidem mutari. *Indicem* putant esse
 lapidem Lydium, qui anrum explo-
 rat, indicat eius bonitatem. At nulla
 auctoritate doceri potest, *indicem* sic
 dictum Romanis, et, si dictus es-
 set, nulla *infamia* ei inesset. Lactant.
 in Argum. qui interdum eosdem,
 quos Ovidius sequutus est, auctores
 consuluit, habet: *In lapidem eum*

mutavit, qui ab eventu Index circa
Pylum vocatur. Hic non genus quod-
 dam lapidum intell., sed unus ille
 lapis, in quem Battus propter perfid-
 um indicium mutatus est. Sic igitur
 et Ovidium explicandum arbitror. Si-
 ne dubio in quodam Messeniae monte
 cernebatur seriore etiam tempore sa-
 xum hominis formam nteumque re-
 ferens. In eum ipsam mutatum esse
 Battum antiqui tradiderant; unde ei
Indicis nomen haesit et cum nomina
 infamiae. *Index* enim et satis invidiose
 dicebatur: vid. Ernesti ad Sueton.
 Caes. 17.

708-831. *Hinc se sustulerat*) Mer-
 curius amat *Hersen*, Cecropis filiam,
 rogatque eius sororem *Aglauron*, ut
 suam sibi in eius amore conciliando
 operam addicat. Illa vero pro mini-
 sterio magnam sibi expetit auri vim.
 Minerva igitur et inemor asperae per-
 fidiae, vs. 555 sqq., et offensa avari-
 tia virginis, Invidiam adit, eamque
 rogat, ut veneno suo Aglauron infi-
 ciat; quo facto illa lenta tabe confici-
 tur, et quum invidia sororis tacta
 Mercurium excludere vellet, in lapi-
 dem ab eo mutatur. Apud Hygin.
 fab. 166, Aglauros cum sororibus, a
 Minerva ob cistulam apertam iusania
 obiecta, in mare se praecipitat. Cf.
 Pausan. p. 41. — *Hinc*, ex Pyliis
 agris: *paribus alis*, levi volatu, quum
 alae non magnopere moventur, sed
 linea propemodum eadem semper man-
 ent. Respexisse videtur Virg. Aen.
 IV, 14. Livius I, 34, *suspensis alis*:

OVID. Op. Tom. III

L

Munychiosque volans agros, gratamque Minervae
 Despectabat humum, cultique arbusta Lycei. 710
 Illa forte die castae de more puellae
 Vertice supposito festas in Palladis arces
 Pura coronatis portabant sacra canistris:
 Inde revertentes Deus adspicit ales; iterque
 Non agit in rectum, sed in orbem curvat eundem. 715
 Vt volucris visis rapidissima miluus extis,
 Dum timet, et densi circumstant sacra ministri,
 Flectitur in gyrum; nec longius audet abire;

qui ita volant, pendere dicuntur, mox vs. 726, et IV, 517. Opp. iactatis, aut motis alis, quibus vs. 835, in in coelum avolat.

709. *Munychios*) Atticos. *Munychia*, pars urbis Atheniensis cum portu. — Sic dicta a Munycho qui illic aedificavit templum Munychiae Diauae. LEM. — *gratam Minervae humum*. Nempe *gratae* et *delectae* Diis urbes dicuntur, quae sunt in eorum tutela. — *Lyceum* Athenis gymnasium, situm extra moenia ad Ilissum, egregie cultum et arboribus consitum; in quo senioribus temporibus Aristoteles scholas habebat. Cecropis autem aetate nec *Lyceum* conditum, nec sollemnia illa, quae iam describuntur, instituta erant.

711. *Illā forte die*) die vicesimo secundo mensis Hecatombaeonis, qui fere respondet nostro Julio, quinto quoque anno celebrari solebant *de more*, ab Erichthonio rege instituto, et a Theseo renovato, Panathenaea, quibus peplos Minervae gestabatur. In pompa sollemni, *puellae castae* et nobilissimae, *vertice supposito*, in capite, portabant *canistra* seu corbas, unde *κρηττόροι* et *λεωτόροι* dictae sunt; nam *κρηττόν* canistrum significat;

et *λεωτόν* eodem redit. Ea canistra *coronata* (Ciofani interpretatur ad marginem usque plena) erant floribus et frondibus, continebantque *sacra*, id est vasa, quorum usus in istis sollemniis, et sic *pura*, non profana; nisi malis cum uno MS. *testa*; tegi enim solebant ista canistra. — Alter Codex Twisdenii, *septa*, quod elegans visum Heinio. — Nostri Regii A et B, *testa*. In arce autem Cecropia, Minerva tria habebat templa, e quibus nobilissimum Partheon. — *festas*, in quibus sollemnia celebrabantur. Sic *festa theatra*, III, 111, ubi vide notam.

715-721. *Non agit in rectum etc.*) Volatum in orbem quinque formulis variavit. Versus 720 et 721 si abessent, non desiderarentur. Cum similitudine interiectu confer Virg. Aen. IV, 252 sqq. — *miluus* nobis *Wesche*, e genere avium rapacissimarum. *Miluum* quidem *regalem* tam audacem esse in Africanis oris, ut carnes et macello et e manibus hominum rapiat, Mullerus ad Linnei Syst. Nat. tom. II, pag. 71, varrat. — *miluus*. Nostri Codices Regii A et B habent *nulvius*; pariter recte dicitur *milvius*, velut *milvus*. LEM.

Spemque suam motis avidus circumvolat alis:
 Sic super Actaeas agilis Cyllenius arces 720
 Inclinat cursus; et easdem circinat auras.
 Quanto splendorior, quam cetera sidera, fulget
 Lucifer; et quanto, te, Lucifer, aurea Phoebæ;
 Tanto virginibus praestantior omnibus Herse
 Ibat; eratque decus pompae, comitumque suarum. 725
 Obstupuit forma Iove natus; et aethere pendens
 Non secus exarsit, quam quum balearica plumbum
 Funda iacit: volat illud, et incandescit eundo,
 Et, quos non habuit, sub nubibus invenit ignes.
 Vertit iter; coeloque petit diversa relicto; 730
 Nec se dissimulat: tanta est fiducia formae!
 Quae quamquam iusta est, cura tamen adiuvat illam;
 Permulcetque comas; chlamydemque, ut pendeat apte,

719. *motis alis*) Non valde ille movet alas, sed propemodum natat in aëre. — *agilis*, quippe alatus. — *Inclinat i. q. curvat: easdem circinat auras*, ingeniose, sed tamen paulo audacius in eisdem auris, in eundem semper orbem, more circini, movetur.

723. *Lucifer*) stella Veneris, vide ad II, 115, maximum coeli decus, non modo cacteris plaurtis fixisque stellis maior oculis nostris apparet, sed splendore etiam tanto est, ut a plena eius luce umbras adeo mittant corpora. Luna autem, ut ait Mauil. I, 435, *conditur omne stellarum vulgus*. Itaque tam cum illo, quam cum hac comparantur homines pulchritudine eximii; II ex Pont. 5, 49; Horat. I, Oel. 12, 46. *praestantior*, formosior. — *Ibat elegantius, quam erat*.

727. *balearica*) Similitudo paulo altius repetita, nec adeo magnopere probanda. Eandem in aliam rem transtulit XIV, 825. Cum aliis rebus amoris ignis comparatur, I, 492-494.

— *balearica*; plurimi, *balearia*; sed nostri Regii, *balearica*: qua Balearium insularum incolae maxime utuntur. Baleares autem insulae sunt duae, Hispaniae adiacentes, quarum incolae optimi erant funditores; hodie *Maiorca* et *Minorca*. — *plumbum*, plumbeam pilam. LEM.

730. *diversa*) opposita, contraria, h. l. terra. — *Nec se dissimulat*, non aliam formam sumit: vide ad 374. Merito fudit *formae*, etenim et pulchra et juvenilis ei tribuebatur. — *iusta*, pulchra. Schirach. comparat Francogal. *adroit*. — *iustum*, quidquid in suo genere perfectum est, et omnibus numeris absolutum. Sic *asta statuta*, *iustus exercitus* etc. — *cura* ponitur de cultu, capillorum in primis. Phaedr. II, Fab. 2, 8: *Fingi cura mulierum*. Vid. Beutl. ad Horat. I, Epist. 1, 94. Facete autem hanc curam iam describit. — *Chlamydes* cingebat *limbus*, vel purpureus, vel, si ipsa purpurea esset, aureus aut pi

Collocat; ut limbus, totumque adpareat aurum;
 Ut teres in dextra, qua somnos ducit, et arcet, 735
 Virga sit, ut tervis niteant talaria plantis.
 Pars secreta domus ebore et testudine cultos
 Tres habuit thalamos, quorum tu, Pandrose, dextrum,
 Aglauros laevum, medium possederat Herse.
 Quae tenuit laevum, venientem prima notavit 740
 Mercurium; nomenque Dei scitarier ausa est,
 Et causam adventus: cui sit respondit Atlantis
 Pleionesque genus: « Ego sum, qui iussa per auras
 Verba patris porto: pater est mihi Iupiter ipse;
 Nec fugam causas: tu tantum fida sorori 745
 Esse velis, prolisque meae matertera dici.
 Herse causa viae; faveas, oramus, amanti. »

ctas et variegatus. Chlanydi ipsi *aurae* figurae intexebantur. Virg. Aen. IV, 137; V, 250 sqq. Quomodo autem collocata sit *chlams*, ut in humero dextero ponsitricla sinistrum brachium tegeret, vide in Winkelmanni H. A. p. 306. — *totumque*. Regius, *textumque*. Klotzius ad Tyrt. p. 102, suadet *tortumque*. Nostri Regii A et B, *textumque*, quod multo elegantius nobis videtur. LEM. — Ex posteriore loco possis et *tortum* tueri, quod Klotzius, nulla tamen causa addita, suasil. — *qua somnos* etc. vide ad I, 671, *ducit*, adducit.

737. *Pars secreta domus*) Apud Graecos mulieres in secreta seu interiori aedium parte sedebant, quae gynaeconitis appellabatur. Cornelius Nep. praef. Singulae habebant suos *thalamos* seu cubacula, quorum parietes et fores distingui olim solebant tinctis animalium coriibus, ebore et testudinum tegminibus, Plin. Hist. Nat. XVI, 44. Virgil. Georg. II, 463: *Nec varios inhant pulchra testudine*

postes. Schirach. *ebor* et *testud.* h. l. refert ad loqueria. — *possederat*, sibi habitandum sumserat. — *cultos*, Ex praestantioribus nonnulli, *comptos*, — Bene *cultos*, nec est necessaria emendatio. LEM.

743. *Pleione*) Atlantis uxor, cuius filius una Maia, mater Mercurii. — *genus* habent unus Gronovii, duo Medicei, Genevenses, Moreti et Palatinus unus. Caeteri, *nepos*. — Nostri quoque Regii A et B *nepos* dant, *genus* recepi, quia et auctoritate MSS. et usu poetico se commendat, quum *nepos* a glossatoris manu profectum esse videntur. Horat. I, Od. 3, 27, *Iupeti genus*. Se commendat ab una maueris parte, qua commercium inter Deos et homines. De eodem, Iovis *mandata per auras ferre*, apud Virgil. Aeneid. IV, 270. — *qui iussa* — *verba porto*. Διάκτορος, κήρυξ, inter-nuncios Deorum. Mercurius, inquit Arnobius, quasi quidam Medici-currus dictus est: quod inter loquentes duos media currat, et recipere

Adspicit hunc oculis isdem, quibus abdita nuper
 Viderat Aglauros flavae secreta Minervae:
 Proque ministerio magni sibi ponderis aurum 750
 Postulat: interea tectis excedere cogit.
 Vertit ad hanc torvi Dea bellica luminis orbem,
 Et tanto penitus traxit suspiria motu,
 Ut pariter pectus, positamque in pectore forti
 Aegida concuteret: subit, hanc arcana profana 755
 Delexisse manu tum, quum sine matre creatum
 Lemnicolae stirpem contra data foedera vidit;
 Et gratamque Deo fore iam gratamque sorori,
 Et ditem sumto, quod avara poposcerit, auro.
 Protinus Invidiae, nigro squalentia tabo, 760
 Tecta petit: domus est imis in vallibus antri

ur oratio, etc. lib. III Advers. Gen-
 tes. LEM. — *Esse velis*, ut apud
 Græcos εἶναι σὺναι.

748. *oculis isdem* non argendum
 est. Hoc addidit, ut crimen virginis,
 de quo 559, in memoriam lectori re-
 vocaret. — *flavae*, quae habet flavos
 (de quibus ad vs. 319) seu pulchros
 capillos, pulchræ. Sic ξανθὴ δηρὰ
 τῆς Homer. II. E, 500: vide et in-
 fra ad III, 617. — *tectis excedere*.
 Vossii, *tectis secedere*, quod non di-
 aplicuit Heinsio.

752. *orbem* dedit Heinsius ex melio-
 ribus; sed Burmannus malit *orbes* re-
 tinere, quia pro oculis poetas *orbem*
 ponere non notaverit. Codex Regius
 B, *orbem*; Codex A, *orbes*. — *Lumi-
 nis orbem*, oculum: vid. ad I, 740.
 — *torvi oculi* tribuantur iratis et in-
 dignantibus. — *penitus*, e profundo
 pectore: vide ad 179. Virgil. Aeneid.
 I, 371: *Suspirans imoque trahens a
 pectore vocem*. Notiones generales
 ubique Ovidius ad cuiusque perso-
 nam accommodatè exornat, in pri-

mis si illa exornatio mythologiam at-
 tingit. Hinc et additur, *positamque*
 etc. — *Argis*, munimentum illud
 aeneum, quod in pectore gerit Pallas,
 insignitum capite Gorgonis, quod et
 in clypeo eius expressum erat.

755. *subit*) in memoriam redit. —
Lemnicola, Vulcanus, qui in Lemno,
 insula maris Aegei, officinam habere
 credebatur, ibique in primis coleba-
 tur. — Codices nostri Regii dant *Le-
 mniacant stirpem*; id rei grammati-
 cae, si non poeticae, convenientius
 aredo. LEM. — *contra data foedera*, con-
 tra datam fidem. — *Et gratamque*
Deo, Codex Regius A, *iam gratam-*
que Deo; Codex B, *ingratamque Deo*.
 — *poposcerit*, Codices nostri, *popo-*
scerat. LEM.

760. *Protinus Invidiae*) Minerva In-
 vidiam excitat in Aglauro: sed vide,
 quomodo hoc exornavit. Primum lu-
 vidiam ferit, praecunte Eurip. in
 Iuone, fragm. 5, personam, ut XII,
 39 sqq. Faunam; et Horat. I, Od. 35,
 17 sqq., Necessitatem. Deinde fluxit

Abdita, sole carens, non ulli pervia vento;
 Tristis, et ignavi plenissima frigoris; et quae
 Igne vacet semper, caligine semper abundet.
 Huc ubi pervenit belli metuenda virago, 765
 Constitit ante domum, neque enim succedere tectis
 Fas habet, et postes extrema cuspide pulsat.
 Concussae patuere fores: videt intus edentem
 Vipereas carnes, vitiorum alimenta suorum,
 Invidiam; visaque oculos avertit: at illa 770

Minervae ad eam iter, ut ministerio eius uteretur, ut supra, 509, Iunonis ad Deos maris, et IV, 432, ad Furios; tum VIII, 790, Cereris ad Famem. Iam, quoniam invidia, auctore Eurip. maximus omnium in homine morbus, nec illa *Siculi tyranni maius invenere tormentum* Horat. I, Ep. 2, 58; propterea, eius et habitum et domicilium foedissimum descripsit, omniisque eius mala sensibus subiecit. Partes etiam huius descriptionis bene disposuit. Primum domum et foedam et tristem, omnisque amoenitatis expertem describit. — *Tubum*, venenum, quo inficit homines. Mox *tubum*, nocens virus et piceum venenum vocat. Nigrum solemne epitheton veneni. — Situs tristitiam bene notant verba *imis in vallibus antri*, imo in angulo, aut ima in cavitate antri; namque *vallis* et envitatis notionem involvit. — Vulgo, *in vallibus huius*. Vir doctus in Miscell. Observ. vol. II, tom. I, p. 32, improbat *vallibus antri*, atque etiam *vallibus huius* insipidum et prosaicum ei videtur: putat igitur legendum, *imis et vallibus antri*. Comparat XI, 592, et I Fast. 555. Sed non video, cur in vallibus potissimum antrum habuerit, quum etiam in montibus antra satis obscura et frigida esse possint. Alius vir do-

ctus ibidem in nota adiecta movet, huius sic positum non esse insipidum et prosaicum: itaque et hic retineri malit, praesertim si cum uno MS. legatur, *domus est huius sub vallibus imis*. Nec hoc placet, quia sola vallis nec omnes ventos, nec omnem solem arcet. *Sub vallibus* autem, quod et duo alii tuerentur, Burm. placet. Et amat Ovid. *sub pro in*. — Nostris Codd. *in vallibus antri*.

763. *ignavi*) Ab effectu, ut mox, 821, *ignava gravitas*. Contra *habilis vigor*, qui reddit habiles, Virgilius Georg. IV, 418. Post haec otiosa sunt et quae — *abundet*, in quibus etiam, lus verborum est.

765. *belli*) Codices nostri Regii A et B, *bello*. — *Belli metuenda* dicitur, ut *gladii tremendus*, *nasi timendus*, quae exempla attulit Heinsius. Deest autem in his formulis *de causae*: vide Perizon. ad Sanctii Minerv. II, 3, pag. 166. — *Fas habet*, fas esse, licere sibi putat. — *succedere*, propius accedere. Nam Palladi, ut quae est Dea, non licet Invidiae domum ingredi. LEM. — Etiam factis Minervae turpitudine Invidiae notatur. Cf. 769, 786. — Invidi rebus malis aluntur, calamitatibus aliorum. Hinc edit *vipereae carnes*.

Surgit humo pigre, semesarumque relinquit
 Corpora serpentum; passuque incedit inerti.
 Vtque Deam vidit, formaque armisque decoram,
 Ingemuit; vultumque ima ad suspiria duxit.
 Pallor in ore sedet; macies in corpore toto;
 Nusquam recta acies; vivent rubigine dentes;
 Pectora felle virent; lingua est suffusa veneno;

775

771. *pigre*) sterili ob frigus. Sic Horat. I, Od. 22, 17, *pigri campi*. — Hic vulgo *pigre*; sed Heinsius ait ex melioribus se *pigra* dedisse, idemque in tribus suis Giphani iuvenisse. — Nostri Codices Regii habent *pigra*. — Klotzio ad Tyrtæum, p. 102, displicet *pigra*, quia ex antecedentibus iam apparet, humum fuisse sterilem. Susedt ergo humo *nigra*, sivo ut simpliciter horrorem loci indicet, sive ut serpentibus tectam dicat. Quod tamen non necessarium puto, quum Noster sæpissime repetat, quæ iam antea copiosius etiam notata erant. Ego vero *pigre* revocandum duxi, quod sequentia flagitare videntur. Etenim *surgit pigre* et *mox passu incedit inerti* egregie sibi respondent.

774. *vultumque ima*) Vulgo, *vultumque Deae*. Sed bene Heinsius ex præstantioribus *Deae in ima* mutavit. Verum ne sic quidem locus sanus visus est Intt. offensis formula *vultum ducere ad suspiria*. Faber corrigit, *visusque decor suspiria duxit*; satis infelicit. Burmannus vult, *ad cultumque Deae susp. movit*; non multo melius Schirach. denique malebat, *ad vultumque Deae s. duxit*, quam lect. sane confirmat glossa Cod. Leid. hæc: *Vultus Deae pulcherrimæ fuit causa, cur suspiraret*. Sed ille glossator, sic accurare voluit lectioni obscuræ, *vultumque Deae*. — Iam prima Invidiae commotio interponitur. *Ima* in-

spiria, quæ ducuntur ex imo pectore, ut *alta suspiria*, Claudianus II in Eutrop. 53o, quæ ducuntur *alto de corde*, ut dixit Noster. vers. 622. Iam *ducere vultum ad suspiria*, vultum componere accommodate suspiriis, suspiria vultu quoque prodere. Suetonius quidem, Tib. 68, dixit *adducere vultum*, ad gravitatem componere, ubi Casaub. comparat, *adducere vultum*, ad moestitiam componere. Et Seneca Ep. 58, *vultum adducit ad tristitiam*. Hanc igitur lectionem multum præfero omnibus emendationibus propositis, quibus repetitur tantum quod poeta iam dixerat.

775. *Pallor in ore sedet*) Vbi propius accessit, forma eius describitur. Quam bene ea composita sit, facile reperies, si cogitaveris, quæ de invidis prædicari soleant. Horat. I, Ep. 2, 57: *Invidus alterius macrescit rebus opus*. Ep. 14, 37: *Non istic obliquo oculo men æmmoda quisquam limat, non odio obscuro morsuque venenat*. IV, Od. 3, 16: *Dente minus mordeor invidio*. — *sedet* exquisitius quam, *est, apparet*, ut I, 267: vide Gronovii Obs. II, p. 180. — *recta acies*. Confer infra vs. 787. — *rubign*, vitium dentium. — *fel* in pectore signum malevolentiae. — *virere*, sic et Claudian. 49, 96: *viscera felle virent*. — *suffusa veneno*, *μικτὴ τοῦ θανάτου ἐξέσσυ*. Lingua suffusa veneno dicitur, ut ne suffusum rubore.

Risus abest, nisi quem visi movere dolores;
 Nec fruitur somno, vigilacibus excita curis;
 Sed videt ingratos, intabescitque videndo, 780
 Successus hominum; carpitque et carpitur una,
 Suppliciumque suum est: quamvis tamen oderat illam,
 Talibus adfata est breviter Tritonia dictis:
 « Inface tabe tua natarum Cecropis unam;
 Sic opus est: Aglauros ea est. » Haud plura locuta, 785
 Fugit, et impressa tellurem reppulit hasta.
 Illa Deam obliquo fugientem lumine cernens,
 Murmura parva dedit; successurumque Minervae

778. *Risus abest*) Immanitas eius et cruciatus describuntur. — *nisi quem*. Num alienis malis lanquam suis hominis laetatur, *passi*que se *παρόχρως*; *παρόχρως* LEM. — *movere*. Ciofanus ex MSS. emendandum censet *fecere*, quod efficacius sit, quam *movere*. — *vigilacibus*. Codices nostri Regii, *vigilantibus*, quod reponarem: nam *vigilax* pro *vigilans*, ut *curax* pro *curans*, non nisi ab auctoribus medioeris notae acceptum fuisse reperio; et forsitan in his errore librarium hoc verbum insolitum irrepsit. LEM. — *carpi* dicuntur quae sensim consumuntur, attenuantur, perduntur. Virg. Aeneid. IV, 2, caeco *carpitur* igne. Hoc bene ad Invidiam tabescentem translatus. Sed eadem et *carpit*, quum de existimatione aliorum detrahit. Plin. I, Ep. 9.

782. *Supplicium* etc.) Isocrates Evagorae, cap. 2, invidiae hoc num inesse ait botum, *ὅτι μέγιστος κακὸς τοῖς ἔχοντες ἔστι*. — *num est*: Heinsius maluit *sui est*. Burmannus, si quid mutaret, mallet *sibi est*. — *odium* illud mox praeclare notatum et brevitate et confusione quondam verborum, quae *Aglauros ea est* in finem

reiectum. — *Tritonia* vel a τριτὴν, quod lingua Cretum *caput* significat; eo quod e capite Iovis nata sit; vel a palude Tritone Libyae, iuxta quam nata est, ubi stagni — quia *Fulvus vidit aqua, ponatque in margine plantas, Et se dilecta Tritonida dixit ab unda*. Lucan. lib. IX, 352. LEM. — *De tabe*, seu veneno, vide ad III, 49. *Sic opus est*, ut I, 279. — *impressa hasta*, ut vim adderet corpori se in aëra tollenti, ut IV, 710; VIII, 366: *tellurem reppulit*, quia ipsa aufugit. Poëtis loca recedere aut repelli dicuntur a quibus ipsi abimus. Vide ad XI, 466.

788. *Murmura parva*) Heins. conjecturat *Murmura rauca*, vel *rava*. Mox Vivianus ex suis, *successu* namque. Ita et primus Medic. et alii nonnulli Heinsii. Id dictum, ut VII, *doluit successu flava virago*. Quidam ex praestantioribus, *successibus* atque, aut usque. Præter Regium, *successus* namque. Florent. S. Marci, *successum* utique. Heinsius maluit ex emendatione Viviani *successorumque*: *incessa* enim dixisse et Cic. XVI ad Div. 21; et *successorum* indoluit dictum, ut *revereri alicuius* et similia.

Indoluit; baculumque capit; quod spinéa totum
 Vincula cingebant; adopertaque nubibus atris, 790
 Quacumque ingreditur, florentia proterit arva;
 Exuritque herbas, et summa cacumina carpit;
 Adflatuque suo populos, urbesque domosque
 Polluit; et tandem Tritonida conspicit arcem,
 Ingeniis, opibusque, et festa pace virentem; 795
 Vixque tenet lacrymas, quia nil lacrymabile cernit.
 Sed postquam thalamos intravit Cecrope natae,
 Iussa facit; pectusque manu ferrugine tincta
 Tangit; et hamatis praecordia sentibus implet;

— Cod. Reg. A, *successus atque Minervae*; Cod. B, *successibus*. Emenda *successorum* pro *successurum*, quod si quid significat, contortum est, et elipsim inusitatum postulat. LEM. — *successurumque Minervae*. Indoluit, *successurum* Minervae consilium de Aglauro invidiae veneno insidicula. — *spinéa vincula*, spinæ; nam quicquid rem amabit, cingit, *vinculum* dicitur, unde non raro de coronis ponitur. Sic facile carere possumus emendationibus Interpretum. *Spinæ* symbolum cruciatus, quem creat. — *totum* non earet vi, neque adeo temere sollicitandum. Cæterum etiam *baculum* in usu fuit, ut docet Heins. ad 687. — *Vincula* Heinsius habet suspectum. Secundus Medic. pro diversa lect. *singula*. Ipse conj. *ungula cingebat*, ut ipsas spinas vocet *ungulam spinæ* a similitudine; *ungulas* enim fuisse instrumenti ferrei in lortura genus, quo caruifices uterentur. Burm., si *vincula* displiceant, refingi posse putat *vimina*. — Bene *vincula* ex Codd. nostris. LEM.

791. *Quacumque ingreditur*) Invidia omnia corrumpit, pestisque est hominum. Hoc sub sensus vocavit.

Contrat apud Claud. 33, 185 sqq. ubi Ceres curru vehitur, omnia florescunt, rota Sulcatam fecundat humum; *flavescit aristas Orbita; surgentes condunt vestigia culmi; Venti iter comitata sêges.* — *cacumina*. Vetusiores *papavera*, nostri Codices Regii *cacumina* habent. LEM. — *Cur summa cacumina?* nempe quis invidia summa semper petit. Remed. versu 369, *summa petit livor*.

794. *Tritonida*) Athenas; longius ad Ill. 127. — *Ingeniis, opibusque*. Cecropia cum adiacente urbe iam tum quidem Minervæ consecrata erat; nondum tamen *ingeniis*, ingenii laudo florentibus viris, *opibusque* virebat. — *festa*, plena honorum et lætitiæ, *pace virentem*. Ciofannus ex atroquo suo, Briant. Capramie. ambobus Musfei, et tribus Vaticanis, adfert et probat *pace nitentem*. — *virere* poetis, id est, florere. Drakenb. ad Sil. I, 187. — *Vixque* etc. Hoc oxymoron et animum ferit, et graviter invidia indolem notat. — *tenet*, retinet.

798. *ferrugo*) poetis i. q. nigredo, V, 404. — *praecordia*. Quærit Euripides, In. 5, in qua corporis parte invidia sedeat, in manibus, visceri-

Inspiratque nocens virus; piceumque per ossa 800
 Dissipat, et medio spargit pulmone venenum.
 Neve mali spatium causae per latius errent,
 Germanam ante oculos, fortunatumque sororis
 Coniugium, pulchraque Deum sub imagine ponit;
 Cunctaque magna facit, quibus irritata, dolore 805
 Cecropis occulto mordetur; et anxia nocte,
 Anxia luce gemit; lentaque miserrima tabe
 Liquitur, ut glacies incerto saucia sole:
 Felicisque bonis non secius uritur Hersedes,
 Quam quum spinosis ignis supponitur herbis; 810
 Quae neque dant flammās, lenique vapore cremantur.
 Saepe mori voluit, ne quidquam tale videret: *
 Saepe, velut crimen, rigido narrare parenti.
 Denique in adverso venientem limine sedit
 Exclusura Deum: cui blandimenta, precesque, 815
 Verbaque iactanti mitissima; « Desine, dixit;

bus aut oculis. Noster praecordia, pulmones ossa nominat. — *hamatis sentibus*, ut *hamatis rubis* Tibul. IV, 3, 10. — *piceum*, alrum. — *medio pulmone*, per pulmones. — *Neve mali spatium causae per latius errent*. Sensus: ne invidiae veneno infecta in aliis rebus haereat et conficiatur.

804. *pulchraque*) Vnus Basil. *plenaque*, quod Burman. placet. *Plena imago*, cui nihil, nullum membrum, deest. Id autem alienum a consilio poetae. — *Cecropis*: Aglauros filia Cecropis, mordetur, cruciatur. LEM.

808. *Liquitur*) liquescit, absumitur, quod verbum sequens similitudo suppeditavit: *lenta tabe*, veneno, cuius vis lenta. — *sauia*, liquefacta. Horat. I, Od. 14, 5: *malus saucius vento*. Etiam *vulnerari* dicuntur, quae labefactantur. — *inertus sol*, obscurus, quoniam coelum nubibus est obdu-

ctum. *Incerta luna* eodem sensu Virg. Aeneid. VI, 270; et *incerti caeca caligine soles*; Aeneid. III, 203.

809. *non secius*) Codex Regius A, aliter non; rectius Codex B, non lenius. LEM. Non secius Heinsius de suo dedit, sed bene ne habet. Quod plurimi MSS. habent *non lenius*, aut *non lentius*, probarem, si poeta ordine inverso scripsisset: spinosae herbae non lentius uruntur, quam illa. — *spinosis herbis*, spinis novidium arida. — *vapor*, calor.

811. *lenique vapore*, quod nec Burmanno displicebat, recipimus e duobus MSS. Possis et cum Medice uno *lentoque vapore* legere, quod Heins. exemplis illustravit. Sed vulg. *leni tepore* non convenit rebus, quae imposito igne cremantur. — Nostri tamen habent *tepure*.

813. *rigido*, duro. — *adverso quae*

Hinc ego me non sum nisi te motura repulso. »
 « Stemus, ait, pacto, velox Cyllenius, isto : »
 Caelatasque fores virga patefecit: at illi
 Surgere conanti partes, quascumque sedendo 820
 Flectimur, ignava nequeunt gravitate moveri.
 Illa quidem recto pugnat se attollere trunco:
 Sed genuum iunctura riget, frigusque per artus
 Labitur; et pallent amisso sanguine venae.
 Utque malum late solet immedicabile cancer 825
 Serpere, et illaesas vitiatis addere partes;
 Sie letalis hiems paulatim in pectora venit;
 Vitalesque vias, et respiramina clausit:
 Nec conata loqui est; nec, si conata fuisset,
 Vocis haberet iter: saxum iam colla tenebat; 830
 Oraque duruerant; signumque exsanguie sedebat:
 Nec lapis albus erat, sua mens infecerat illam.

cumque alteri opposita sunt. — *iactare*, dicere, IX, 23.

819. *Caelatasque fores*) De *caelatis foribus*, vide ad vs. 4. — *virga* patefecit fores, ut Minerva, 767, extrema cuspide. — *quascumque flectimur* ex noto et poetis familiari grecismo, quem exemplis illustrat Hein- sius. — Nostri Codices, *flectitur*, quod praetulerim, quippe quod absolutum: *sur lesquelles on fléchit, on se plie, en s'asseyant*. LEM. — *pugnat se attollere*, ut I, 685, *pugnat evincere somnos*.

823. *artus*, pro quo nostri Codd. dant *ungues*, latiori, ut videtur nobis, significatione. LEM. — *per artus* pro *per ungues*, ex pluribus Ciofani et Heinsii MSS. recepi; *ungues* enim nec frigus, nec calorem sentiunt. Vult totum corpus dicere, id autem recte *per artus* (iuncturas membrorum, item membra ipsa) et *venas* ex-

primit. Et passim *frigus* aut *tremor artus occupare* dicitur: vid. Ciof.

825. *Utque malum* etc.) Similitudo apprimae claudicans: etenim lapis factus cum carne cancro absumpta male comparatur; tum cancer lentissime serpit, orque totum corpus occupat. Frustra subiecit *paulatim*, ut similitudinem quandam ostenderet. — *hiems*, frigus, iusto durius de corpore humano. — *Vitales vias*, canales, quibus respiramus aliaque munera ad vitam sustentandam facimus: *vocis iter*, arteria aspera et os; VI, 355; *via vocis*, Lucret. IV, 514: *iter, quae vox it in auras*. — *haberet*. Nostri Codices Regii A et B, *habebat*. — *colla tenebat*, occupaverat collum, ut 376. — *duruerant*. Nostri Codices Reg. *duruerant*. Vide ad 706. — *infecerat*, maculas aut oigram ei colorem contraxerat. Servant homines mutati aliquid e pristina natura, Ly-

VIII. Has ubi verborum poenas mentisque profanae
 Cepit Atlantiades, dictas a Pallade terras
 Linquit, et ingreditur iactatis aethera pennis. 812
 Sevocat hunc genitor; nec causam fassus amoris,
 « Fide minister, ait, iussorum, nate, meorum,
 Pelle moram, solitoque celer delabere cursu;
 Quaeque tuam matrem tellus a parte sinistra
 Suspicit, indigenae Sidonida nomine dicunt, 816
 Hanc pete; quodque procul montano gramine pasci
 Armentum regale vides, ad litora verte. »

mon feritatem, Daphne nitoreni, etc.

833-875. *Has ubi* etc.) Agenor, rex Phoenices, filiam habuit Europam, quam amavit Iupiter. Is igitur, in taurum versa, virginem raptam dorso transtulit per mare Mediterraneum in insulam Cretam, ubi ex ea suscepit Minoem, Sarpedonem et Rhadamantulum. Fabulam hanc partim Phoenicium, partim Cretensem, Phaeceydes, Hellanicus, Antimachus, Anticlide, Epimenides narraverant; peculiaribusque carminibus Eumelus, Stesichorus et alii celebrarent. Ex his, qui restant, vid. Anacr. Od. 35; Moschus Id. II; Horat. III, Od. 27, 25-28; Achilles Tat. init. Apollod. III, 1, 2; Hygin. fab. 178; Palaeph. cap. 16; Eratosth. 14; Noster infra VI, 104 sqq. et V Fast. 605. Fulgent. Myth. 1, putat, Europam a Iove raptam esse in nave, quae tauri picturam habuerit. Palaephatus autem narrat, Gnosium quendam, nomine Taurum, e Tyro rapuisse tum alias puellas, tum virginem regiam Europam. — Agenor autem vixit saecula circiter quindecim ante aera Christianam. — *Has ubi*. *Has* Hein-sius mutari volebat in *quas*.

836. *causam fassus amoris*) Francius malebat *causam fassus amorem*.

— *causa amoris*, amor, ut IV, 519; *causa veneni* ipsum venenum. Sic *carere* possumus coniectura Francii.

839. *Quaeque tuam*) Hic versus valde vexavit Interpretes, quorum nonnulli ex astrologicis adco rationibus eum interpretari consti sunt. — *mater Mercurii*, Maia, una ex Pleiadibus, quae locum suum tenet in capite Tauri, qui circulo aequinoctiali dividitur, Phoenicibusque est meridionale sidus. — *Sidonida*. Nontri Codices, *Sidonis*, male. LEN. — *Sidonida* ab urbe capitali. Ab Anacr. Od. 35, 3, Europa vocatur *Σιδωνία*. — *sinistra pars* nunc est meridionalis, et cogitandum est, Iovem, quum haec Mercurio mandata daret, stetiisse vultu ad occidentem verso. Sic omnia mihi plana videbantur: iudicent tamen alii. — *Spectare* autem terrae dicuntur regionem enim, in quam vergunt et extenduntur. Sic Liv. XXXIII, 17: *Acarmania spectat solem occidentalem*. Noster autem pro *spectare* dixit *suspiciere*, quia sidera in alto sunt; nam *suspiciere* est sursum, in altum spectare. Contra Senec. Oedip. vs. 476: *Quasque (gentes) despectat vertice summo Sidus Aetnaeum*. Sensus: tellus, quae extenditur versus Pleiadas, seu meri-

Dixit; et expulsi iamdudum monte iuveni
 Litora iussa pelunt, ubi magni filia regis
 Ludere, virginibus Tyriis comitata, solebat. 845
 Non bene conveniunt, nec in una sede morantur
 Maestas et amor: sceptri gravitate relictæ,
 Ille pater rectorque Deum, cui dextra trisulcis
 Ignibus armata est, qui nutu concutit orbem,
 Induitur faciem tauri, mixtusque iuvenis 850
 Mugit, et in teneris formosus obambulat herbis;
 Quippe color nivis est, quam nec vestigia duri

diem. — *Verte*, abige. Virgil. Aen. I, 528: *ad litora vertere praedas*.

843. *iamdudum*, continuo, ut XI, 482. — *expulsi*, abacti. Graece *ἔξωρην*. Sic Virgil. Ecl. I, 22, *depellere*, Cul. 44, *propellere*. — *magni regis*, Agenoris: *magnus Agenor*, Seneca Oedip. 715; Homer. Il. 2, 321; et, ut ex Schol. ad Il. M, 397, apparet, etiam Hesiod. et Bacchyl. Phoenicis filiam fecerunt. — *Tyrus* tum nondum condita; sed solemus est Tyrios dicere Phoenicios: III, 35, *Tyria de gente profecti*. Etiam apud Euryp. Phoen. 642, Cadmus *Τύριος*, ubi Schol. monet, Phoenicem antea Tyrum dictam. Contra III, 129, *Cadmus Sidonius hospes*, et IV, 571, *Sidone profectus*, Adde Hygin. fab. 178.

846. *Non bene conveniunt*) Miram transformationem narraturus et amplificaturus, praemittit sententiam, — *aertes*, persona, subiectum. Her. XIX, 173: *Male res iunctae, calor et reverentia pugnant*. Quintil. Decl. 12: *non habitant una pudor et fames*. Atque etiam *morari*, id est habitare. Munke. ad Hygin. fab. 52. Sequenti brevis expressa ubi Auct. Eleg. in Obitu Naec. 88: *Dominator Olympi Dicitur in nitidum procubuisse*

Iovem. Maestatem Iovis hic praecclare describit.

848. *Ille*) Gebhardus malebat *ipse*. *Ille* bene inservit magnitudini declarandae. Virgil. Aeneid. VII, 110: *sic Iupiter ille monebat*. Tibul. I, 4, 19: *Vetuit pater ille valere*. Silius III, 181, *monet hoc pater ille Deorum*, ubi Drakenb. etiam h. l. *ille* tuetur. Quamquam nec *ipse*, quod Gebhardus malebat, deterius est. Et sic Senec. Hipp. 299, ubi nostrum loc. respexit: *Induit formas quoties minores, Ipse, qui coelum nebulasque ducit* Cf. et sqq. *nutu concutit*, ut I, 179, ubi vid. not. Forte Nostro haec scribenti in animo versabatur Terent. Eun. III, 5, 42, de Iove in pluviam aureum converso: *At quem Deum? qui templa coeli summa sonitu concutit*.

850. *Induitur faciem tauri*) Taurum illum expressum vides in Lipperti Dactyl. I, 29, 30. Formositatem eius iam describere incipit; recte igitur sequitur *Quippe*, quod Heins. temere mutatum volebat in *Ipse*. — *quam nec etc.*, qualis est, quum modo de coelo delapsa conspiceretur: II ex Pont. 5, 18, *non calcata candidiora nive*. — *duri* respectu molitudinis nivis. Phaedr. I, fab. 30, 10, de tauro: *proculeas obteret duro*

Calcavere pedis, nec solvit aquaticus Auster.
 Colla toris exstant; armis palearia pendent;
 Cornua parva quidem, sed quae contendere possis 855
 Facta manu, puraque magis perlucida gemma.
 Nullae in fronte minae, nec formidabile lumen;
 Pacem vultus habet: miratur Agenore nata,
 Quod tam formosus, quod proelia nulla minetur.
 Sed, quamvis mitem, metuit contingere primo: 860
 Mox adit; et flores ad candida porrigit ora.
 Gaudet amans; et, dum veniat sperata voluptas,
 Oscula dat manibus: vix ah! vix caetera differt:
 Et nunc adludit, viridique exsultat in herba;
 Nunc latus in fulvis niveum deponit arenis; 865
 Paulatimque metu demto, modo pectora praebet

pede. — vestigia pedis, ipse pes. — Auster pluvius concitat, unde *aquaticus*, vocabulum ab ipso Ovidio cumsum. Occurrit et infra IX, 342, ubi *aquatica lotos*, quae amat loca aquosa.

854. *Colla toris exstant*) E pectore toroso, quod valde laudatur in tauris (Colum. VI, 13), eminebat collum. Sunt autem *tori* pars carnosa, pulpa carnis musculosa, in lacertis et pectore, pulvillorum instar, emineus. Virgil. Georg. III, 53, optimos lauros numerat, quibus *plurima* (longa) et crassa) *cervix*, et quibus *crurum* *tenuis a mento palearia* pendent.

855. *Cornua parva*) Laudantur in bubus cornua excelsa; sed Iupiter assumserat *parva*, ne terribilis videretur puellae. Et Columella VI, 20, breviora tauris, quam bubus, cornua tribuit. — *quae contendere possis*. Codices Regii A et B, *posses*. — *manu facta* dicuntur, quae ab artificibus facta sunt, et opposita naturae operibus: vide Barua, ad Quintil. Decl. IX, 18.

857. *Nullae minae*) Non erat *trux* aut *torvus*, quae alibi fere de tauris praedicantur. — *Pacem*, serenitatem et tranquillitatem, *habet*, prae se fert: X, 702. — *proelia nulla minetur*. Non colluctari cum caeteris bubus conetur. — *mitem*, *χρυσόνης*, id est, mansuetus vocatur ab Apollod.

862. *veniat*) Talibus viget phantasia Ovidii. *Venire* eleganter dicuntur, quae contingunt alicui, ut haereditates (Cic. Verr. IV, 27), et hic voluptas. — *vix ah! vix*. Burmannus praefert Vaticanam lectionem, *vix iam, vix*. Nonnulli, *vix et vix*, unde Heinsius coniecit *vix vixque*. — Nostri Regii A et B, *vix, ah! vix*. — Vocabulum *caetera* interdum sumi obscuroe, putat Burmannus. Verum illa obscuroitas non nisi e contextu est. Sic omnia vocabula possent obscuroe dici. VI, 514: *vix sua gaudia differt*.

865. *in fulvis niveum*) Vt I, 112: *flavaeque de viridi*. — *plaudere*, mulcare; vide Heinsium. — Nostri Co-

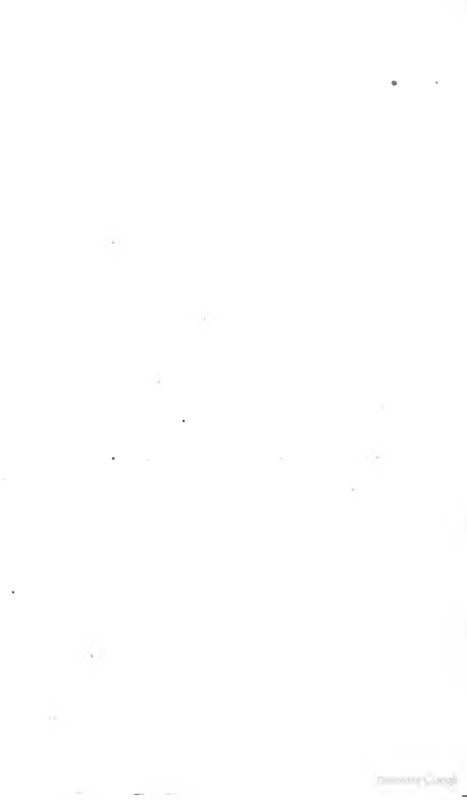
Virginea plaudenda manu; modo cornua sertis
 Impedienda novis: ausa est quoque regia virgo,
 Nescia quem premeret, tergo considerare tauri.
 Tum Deus a terra, siccoque a litore, sensim 874
 Falsa pedum primis vestigia ponit in undis;
 Inde abit ulterius, mediique per aequora ponti
 Fert praedam: pavet haec; litusque ablata relictum
 Respicit; et dextra cornum tenet, altera dorso
 Imposita est: tremulae sinuantur flamine vestes. 875

dices habent *palpanda*. Haec lectio, praeterquam quod accuratior nobis visa est, habet nescio quid dulcius et amanti convenientius. LEM. — *novis*, e novis floribus. — *premere* et *ἀλλίστως* pro insidare.

874. *Falsa*) Fallacia. Fallere vult virginem. — *primis*. Nostri Codices, *primo*. — *Aequora ponti*, ut alibi *frata ponti*, poetica periphrasis ponti. Intelligitur autem hoc loco mare Mediterraneum, per quod Europam transiit in insulam Cretam.

874. *cornum*) Nostri Regii, *coram*; *cornum* videtur emendatio recentior.

LEM. — *Cornum* per Archaismum: vid. Priscian. lib. VI, p. 685. — *Imposita est*, innititur. — Verbis *tremulae* et *sinuantur* egregie pinguntur versii motus et sinus, quos efficiebat ventus; cf. versus 528. Haec postrema latius tractavit V Fast. 657 sqq.: *Hla iu- bam dextra, laeva retinebat amictus, Aura sinus inplet, flavae movet aura capillos* etc.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER TERTIUS

FAB. I. Jamque Deus posita fallacis imagine tauri,
Se confessus erat; Dictaeque rura tenebat:
Quum pater ignarus Cadmo perquirere raptam
Imperat, et poenam, si non invenerit, addit

1-130. *Jamque Deus posita* etc.) Agenor filios tres ad requirendam Europam sororem dimisit ita, ut, nisi eum reperissent, ad se non reverterentur. Cilix, variis peragratis terris, Ciliciam constituit; Phoenix in Africam est profectus, ilique remansit; *Cadmus* autem in Graeciam devenit, ubi, oraculo admonitus, Thebas, aut potius Cadmeam arcem condidit, interfecto prius ingenti dracone, e cuius dentibus humi sparsis viri armati prodierunt, quorum pars Cadmo in condenda urbe affuit: Eurip. Phoen. vs. 641 sqq., vs. 661 sqq. et Schol. ad haec loca Apollod. Biblioth. III, 1, 1, et IV, 1; Pausan. Boeot. pag. 719 et 733; Hygin. fab. 178; Seneca Oedip. vs. 709 sqq., Apollon. Rhod. III, 1170 sqq. Primi autem auctores fuerunt Musaeus, Pherecydes, Hellanicus, Lysimachus. Cadmus cum Phoenicem manu in Boeotiam venit, fusisque Hyantibus, Aonae cum suis in unum gentem co-

lescere passus est. Quum locum condendae urbi quereret, sequutus est, sive oraculo monitus, sive sua sponte, bovem ducem, nisi et hoc figmentum etymologica Boeotiae interpretatu peperit. Pausan. pag. 719. Quid de dentibus ab eo satis existimandum sit, ad vs. 126 videhimus.

2. *Se confessus erat*) indicaverat se esse Iovem. Sic et XI, 264. Virgil. Aeneid. II, 591: *confessus Deum*. — *Dictae rura*, Creta, Tyro vicina, et in cuius monte *Dicta* Iupiter uitas credebatur, unde ipse *Dictaeus*.

3. *ignarus*) Male Ciofius. *ignarus raptam* coniungit. Imo centies *ignarus* apud Nostrium ita occurrit, ut subintelligenda relicta sit illa res, cuius quis ignarus fuerit, ut I. 658, et infra 243, 287. Vide et Corte ad Sallustii Catilin. 51, 27. Ignotabat Agruor, filium a Iove translatam esse in Dictae rura. — *invenire*, nunc ad quaerendi studium pertinet. Apollod. *αἰνὸν μὲν πρότερον ἀνακρίπτεον πρὶν*

OVID. *Op.* Tom. III

M

Incustoditam lente videt ire iuvencam, 15
 Nullum servitii signum cervice gerentem.
 Subsequitur, pressoque legit vestigia gressu;
 Auctoremque viae Phoebum taciturnus adorat.
 Iam vada Cephisi, Panopesque evaserat arva;
 Bos stetit; et tollens spatiosam cornibus altis 20
 Ad coelum frontem, mugilibus impulit auras.
 Atque ita, respiciens comites sua terga sequentes,
 Procubuit, teneraque latus submisit in herba.
 Cadmus agit grates, peregrinaeque oscula terrae
 Figit; et ignotos montes, agrosque salutat. 25

stadium vocat. — *presso*, tardo. Burmannus comparat e Liv. XXVIII, 14: *Hispanos presso gradu incedere iubet*. *Lentus* vero: gressu impresso in vestigiis vaccae. — *adoratio* alias fiebat formulis ore prolati certisque ritibus; Cadmus vero inter eundem *taciturnus* gratias agebat Apollini. — *auctoremque viae*. Gebhardus Crep. I, 12, legit, *auctoremque viae*, quod Burmannus merito ineptum indicat. Nostri Codices Regii habent *auctorem*.

19. *Iam vada Cephisi*) De *Cephiso* vide ad I, 359. — *Panopesque evaserat arva*, *Panope* aut *Panopeus*, urbs Phocidis, Mediceus, Basil. et Gronov. *Panopes evaserat*. Heinsius coniecit *Panopea*, ut esset appositio. Elinus Burmannus putabat rectius scribi *Panopea*, oppidum cuius *Panopeus* a Strabone IX, pag. 416, dici, et a Pausania X, 4, licet a Stephano *Πανόπη* vocetur, Salmusio et Bekkelio defeculentibus. — Nostri Regii dant *Panopesque*.

20. *Bos stetit*) Codex Regius A male *constitit*; alter B, *stetit*. — Illud *bos stetit* et *procubuit* exornavit, mores boum evanitiū describendo. — *spatiosam* habent libri veteres

magno numero *perclatamque* est ab Heinsio et Gebhardo vulgatae lect. *speciosam*. — Recte *Spatiosam* ex Codicibus Regiis. — *spatiosam*, latam. Max. versu 56, *spatiosum corpus*, et versu 95, *spatium hostis*. Boves *spatiosa* fronte Graecis dicantur *εὐρυμέτωποι*, et *πλατυμέτωποι*. Homer. h. Merc. 355. Hi optimi habebantur: Varro R. R. II, 5; Colam. VI, 1, ubi etiam *cornua procera* et *robusta* laudantur. — *Mugilibus*, in oraculo Apollinis vocatur, *ἐρίμυκος*, valde *mugiens*. — *impellit* clamoribus a poetis dicuntur non modo aures, sed et aures montes etc.

22. *Atque ita*, quo facto, ut I, 377. — *comites*. Pausan. τὰν σὺν αὐτῷ στρατῶν. — *latus*, corpus, *submittere*, aut, ut II, 865, *deponere*, formulae solennes de procumbente. In orac. κλόνει γόνυ. Schol. Hoin. ad II. B, 494, ἐκλήεσθαι ἀνέκλινε. Pausan. ἐμῖλε κακοῦς ἐκλήεσθαι: Pausan. pag. 733, *narrat*, uno adhuc tempore ostendi locum ubi bos procubuerit, in eoque esse aram cum signo Minervae, dedicatam a Cadmo.

24. *peregrinaeque oscula terrae*) De hoc more salutandi terras peregrinas,

Sacra Iovi facturus erat: iubet ire ministros,
 Et petere e vivis libandas fontibus undas.

Silva vetus stabat, nulla violata securi;
 Est specus in medio, virgis ac vimine densus,
 Efficiens humilem lapidum compagibus arcum; 30
 Vberibus fecundus aquis: hoc conditus antro
 Martius anguis erat, cristis praesignis et auro;

quem apud poetas prisci homines religiose colunt, vide Ciof. ad hunc locum. Fuit satis antiquus, Homer. Od. E, 354.

26. *Sacra Iovi* etc.) Illam ipsam iuvencam, viae ducem, immolaturus erat, vel Telluri, secundum oraculum, vel Minervae, auctore Apollod. forte, quia illa *sanctrix viri*, vs. 101. Noster Iovem substituit. — *ministros*, comites, quos sacrorum paraularum ministros esse volebat. Mox socii vocantur; Schol. Homer. τῶν τῶν μὴ ἱερῶν. Apud Euripid. ipse Cadmus abijt ἄνι χρίνῃσας, ad manus lavandas aqua lustruli. In eam rem viva aqua adhibebatur. Liv. I, 45: *Quantu ante vivo perfunderis flumine?* Ipsum oraculum iusserat sacrum fieri ἀγῶς καὶ ἀσθῆσις. *Libatio* alius fiebat vino aut lacte, unne, illis deficientibus, unda. — Fumus ille unde aqua haurienda, proprio nomine *Aretias* dicebatur. Schol. Aesch. Theb. 106. Inde haud dubie fluxit Ἀρεῖα χρίνη apud Apollod. et Schol. Euripul. *Dircaeum* nominant Seneca Oedip. 714, et Palaeoph. 6. Omnium pessime Hyginus, *Castalium fontem*. Eum Noster ex ingenio descripsit, quales multi fontes esse solent. Liv. I, 21: *Lacus erat, quem medium ex opaco specu fons perennis rigabat aqua.*

28. *nulla violata securi*) Necus erat silvas sacras violare securi: vide Valeriaz. ad Eurip. Hippol. versu 74.

Tales silvae veteres et antiquae dici solent et opponi caedibus: VIII, 742, *lucos ferro temerasse vetustas.*

29. *Est specus*) Codex noster Regius B, et *specus*; quod apprime consentit cum lectione vulgata vs. 31, in qua pro hoc legitur *ubi*. Videlicet recte sic fuit oratio: *silva vetus stabat — Est specus in medio — ubi* etc. Codex A, est *specus*. LEM. — *virgis densus*, virgis dense septus, ut Fast. VI, 9: *novus arboribus densum*. Ibid. V, 411: *lucus iuncis et arundine densus*.

31. *hoc conditus*) Vulgo, *ubi conditus*. Heius, de suo dedit *hoc*; sander etiam *cui creditus*. — Nostri Regii, *ubi*. — *hoc conditus antro*. Multi occurrunt in antiquitate dracones, custodes locorum, arduum, antrorum: vide Spanh. ad Call. h. Del. vs. 91. Atque etiam genios locorum per serpentes exhibuerunt. Reyn. ad Virgil. Aeneid. V, 84. Ac hic quidem secundum Euripidem custodiebat flumina et fluentia viridia, neque a Marte sibi tradita, unde in Orac. videtur εὐνὸς Εὐνύχου ἑλῆξ, quem Cadmus iubetur πῆψαι Αἰδὸς τέρας. Neque tamen propter hanc unam causam h. l. et Stat. Theb. X, 606, *Martius anguis* vocatur, sed et quia Martis filium eum multi faciebant. Eurip. ὁφείζων Ἀποτ. Schol. Sophocel. Antig. 130, Tiphosum Furiam addit matrem vid. Munker. ad Anton. Lib. II. Erat

Igne micant oculi; corpus tumet omne veneno;
 Tresque vibrant linguae; triplici stant ordine dentes.
 Quem postquam Tyria lucum de gente profecti
 35 Infausto teligere gradu; demissaque in undas
 Vrna dedit sonitum; longum caput extulit antro
 Caeruleus serpens, horrendaque sibila misit.
 Effluxere urnae manibus; sanguisque relinquit

auctore Euripide, πόσις et αἰμόφατος. Eius crudelitati vastitatisque, simul Cadmi cum eo pugnae describendae Noster immoratur, quia erat pars fabulae magna. Noverat antiquitas serpentes mirae magnitudinis. Serpens quidem ille, quem Regulus ad Bagram, fluvium Africae, interemit, centum et viginti pedes in longitudinem habuisse, nec ullis telis confici potuisse, traditur. Plin. H. N. VIII, 14. Hinc et Virg. Aeneid. II, 203 sqq. licuit vastissimae molis serpentis describere, quem Noster respexit; et utrumque Silius lib. VI, 150 sqq. Neque tamen negandum est, prodigialiter quoddam hic esse aucta. — *praesignis*, insignis, ut Trist. III, 4, 5, *praelustris*. — *cristis et auro*, *crista aurea*. Intelligentur autem comae fulvae in capite, praecipuum serpentum quorundam ornamentum. Aelian. Animal. XI, 27.

33. *Igne micant*) Oculi iratarum aut saevarum bestiarum dicuntur *igne micare*, *tremere* aut *scintillare*. — *tumere*, *virescere* proprium de serpentibus veneno iactis, I, 460. Serpentum autem venenum non per totum corpus sparsum est, sed glandulis quibusdam oris iclusum.

34. *Tresque vibrant*) Nostri Codices et vulgata lectio, *micant*. In Codice B, inter lineas, secunda manu scriptum *i. exeunt*. Otiosa et ingrata repetitio est τοῦ *micant*; quare ample-

xus est Heinsius, quod sane ex veteri libro deprosumptum, *tresque vibrant*. Statius Thebaid. lib. V, de serpente Archemori: *Livida fax oculis: tumidi stat in ore veneni spuma virens: ter lingua vibrat*. Virgilius Aeneid. XI: *Sibila lambebant linguis vibrantibus ora*; ubi Servius, *vibrantibus, mobilibus*; quia nullum animal tanta celeritate linguam movet; adeo ut triplicem habere videatur, quum una sit. Primum in *vibrare* syllabam Catullus quoque corripit. LEX. — *vibrare* et *micare* solemnia de celeri motu linguae serpentum. Silius d. I. *Trifida vibrata per auroras Lingua movet motu*. Lingua illa duplicem habet cuspidem IV, 585, sed vibrata triplex, trisulca esse videtur. Plin. H. N. XI, 37: *Lingua tenuissima serpentibus, trisulca, vibrans* etc. — *triplex dentium ordo* fictus est.

37. *longum caput*) *Longum pro longo* ex nonnullis MSS. iam Nangerius notavit. Repertum etiam in Regio et Leidensi adoptavit Burmannus. — Nostri Regii habent *longo*. Difficile, inter has lectiones, discernere utra sit vera; vide mox explicationem. LEX. — *longum* multo aptius consilio loci, quam vulgata *longo*, quum in longo antro parvum caput esse potuisset: πόσις ὑπάρχει ei tribuit Eurip. — *caeruleus* nunc est uiger: vide nos ad Plin. VIII. ep. 20, 4. Anner. XXIX, 11: ὀφθαλμοὶ κυανώτερον ὄρασαν

Corpus, et attonitos subitus tremor occupat artus. 40
 Ille volubilibus squamosos nexibus orbes
 Torquet, et immensos saltu sinuatur in arcus;
 Ac media plus parte leves erectus in auras
 Despicit omne nemus; tantoque est corpore, quanto,
 Si totum spectes, geminas qui separat Arclos. 45
 Nec mora; Phoenicas, sive illi tela parabant,
 Sive fugam, sive ipse timor prohibebat utrumque,
 Occupat, hos morsu, longis complexibus illos;
 Hos necat adflatos funesti tabe veneni.
 Fecerat exiguas iam Sol altissimus umbras: 50

τῶν. Hinc vs. 63, *atra pellis*. — *mittere sibila*, ut alibi vocem. — *relinquit*, Regii nostri, *reliquit*; melius consentit cum *effluere*, ad initium versus.

41. *Ille* — *arcus*) Torquens squamosum et volubile corpus, facit orbes et saltus immensos. Nimis fere curculavit verba naturae et motui scriptum propria. Simplicius Virgil. Aeu. lib. II, 208: *simulantque immensa volumine terga*. — *nexus* similiter de luctantibus, IX, 58. Ceterum talibus arcibus non opus erat in homines prope ipsum specum stantes. — *squamosos*, Codex Regius B, *suamosus*, mendose pro *squamosus*. — *Immensos*. Cod. A et B, *inhmensos*, ut referatur ad vocem *saltu*. — *nexibus*, nodis; et *orbes*, spiras quas serpentes cauda efficiunt. LEX.

43. *leves*, tantum ornat, et petitum a natura neris. Iti autem se solent serpentes erigere. Plin. VIII, cap. 33, de basilisco, *celsus et erectus a medio incedens*. Nostrium expressit Seneca in Thyest. vs. 655: *quam supereminens Despectat alte quercus et vincit nemus*. Sed Ovid. parum sibi constat: etenim vs. 91 seqq. Codinus totum draconem figit in quercu. — *tantoque est corpore*,

Magis etiam sui monstri magnitudinem mixit Silius vs. 185: *Sub astra coruscum Extulit assurgens caput, atque in nubila primam Disperit sanienem et coelum foedavit hiatus*. Quae sequitur similitudo, *quanto* etc., luxurianti ingenio tribuenda est. Placuit tamen Silio, qui eam sic reddidit: *Quantus non aequas perlustrat flexibus Arclos, Et geminum lapsu sidus circumfigat anguis*. De illo autem serpente coelesti diximus ad II, 173. Ab Arato Phaen. versu 45, vocatur *μύγα θαῦμα*, et a Virgil. Georg. I, 244, *maximus*.

46. *Phoenicas*) Apollod. τοὺς πλείονας τῶν περιβλήτων διέφθαι. Noster omnes, quibus serpentes necare possunt, molis enumerat. — *complexibus* suffocavit eos. Apud Virgil. natus Laocoontis morsu depascitur, ipsum spiris ligant ingentibus.

49. *Hos necat adflatos etc.*) Vulgo *adflatu funesta hos tabe*. Heinsius dedit *adflatos funesti*, quia prius vocabulum in uno exstabat. Eidem et placebat ex quibusdam *adflati funesta*; tum suadebat etiam *efflati*, quod Barmanus in uno reperit. — Codex Regius A, *hos necat adflatu, hos funesta*

Quae mora sit sociis miratur Agenore natus;
 Vestigatque viros: tegimen derepta leoni
 Pellis erat; telum splendenti lancea ferro,
 Et iaculum; teloque animus praestantior omni:
 Vt nemus intravit, letataque corpora vidit,
 Victoremque supra spatiosi corporis hostem
 Tristia sanguinea lambentem vulnera lingua;
 « Aut ultor vestrae, fidissima corpora, mortis;
 Aut comes, inquit, ero. » Dixit; dextraque molarem
 Sustulit; et magnum magno conamine misit.

tabe; Codex B, *hos necat afflati funesta
 tate veneni*. Haec vel vulgatae, vel
 Heinsianae lectioni praetulerim. LEM. — *tabes*, ut *tabum*, humor corruptus
 et sordidus. Nunc *tabes veneni*, ipsum
 venenorum. Hunc autem serpentis sui
 vim habet et Silius versu 158: *trahit
 foeda gravitate* (foedo et pestilente
 odore) *per auras*; *Ac tate adflatus
 volucres*; et versu 139: *catervas Lon-
 gius auctas adflatus peste premebat*.
 Et halitus quorundam serpentium ve-
 nenatus est: adeo ut solo adflatu praedi-
 cti suam necem possint.

52. *tegimen derepta leoni* etc.) Ea
 Cadmi arma memorent, quibus mox
 opus erit. Exitibus ferarum tegi olim
 solebant viri fortes, Virg. Aeneid. I,
 275: *lupae fulvo nutricis tegmine lac-
 tus*. Proprie autem pellis dicitur de-
 ripi membris: vide Helos. — *Ani-
 mus*; apud Hesiodum Theog. 936,
 Cadmus *ψυχή* dicitur.

56. *Victoremque supra*) Simpliciter
 Apoll. ἀγανκτεράς Κρόνος κτείνε
 τὸν θράκοντα. Sed illud κτείνε lati-
 sime descripsit phantasiam poetae et
 exornavit. — *spatiosi*, vastissimi
 Noster, Remed. Amor. dixit, *spatio-
 sum taurum*. Spatium enim ponitur
 pro magnitudine et crassitudine; quod
 frequens est latinis auctoribus; hoc

apud Lucretium, *spatium admirabile
 rhombi*. LEM. — *corporis*. Heinsius
 aut hic *tergoris*, aut in versu 58 *fi-
 dissima pectoris* legendum censuit,
 ne eadem vox toties repeteretur. No-
 stri Regii Codices vulgatam habent. —
tristia etc. Nota rursus quatuor voca-
 bula in a desinentia. Brevis est Cadmi
 oratio; agere enim mavult, quam
 quereles inanes incertaeque fundere. —
corpora, quia iam mortui socii, quam-
 quam et de vivis hominibus passim
 occurrit: vide nos ad Plinii Pan. 33.
 — *molares*, οὐ μύλας, omnino saxa
 grandia apud poetas; Eurip. μάργα-
 ρον.

60. *Magnum magno*) Duodecim
 MSS. et *magno conamine* misit in ho-
 stem. — Nostri Codices Regii, et
magnum magno. — Infra versu 95,
victor victi; XII, 236, *vastum vastior*;
 Virgil. Aeneid. V, 447: *gravis gra-
 viter concidit*; Homer. μέγας μέγαλο-
 ὄντι. Demosth. de Cor pag. 288: ὁ
 καὶ καὶ ἐνέπρεψας. Male igitur
 h. l. Schepper, cor, inque anguem ma-
 gno. Ex magnitudine autem lapidis
 missi, ipsius Cadmi statura intelligen-
 tur. Quintil. Inst. VIII, 4, 24. He-
 roica aetate homines arbores proceri-
 tate superasse fingebantur: vide ad
 XII, 352. Talis tantusque etiam Cad-

Illius impulsu quum turribus ardua celsis
 Moenia mota forent; serpens sine vulnere mansit,
 Loricaeque modo squamis defensus, et atrae
 Duritia pellis, validos cute reppulit ictus.
 At non duritia iaculum quoque vincit eadem, 65
 Quod medio lentae fixum curvamine spinae
 Constitit; et toto descendit in ilia ferro.
 Ille, dolore ferox, caput in sua terga retorsit,
 Vulneraque adspexit, fixumque hastile momordit:
 Idque, ubi vi multa partem labefecit in omnem, 70
 Vix tergo eripuit; ferrum tamen ossibus haeret.
 Tum vero, postquam solitas accessit ad iras
 Plaga recens, plenis tumuerunt guttura venis;
 Spumaque pestiferos circumfluit albida rictus;
 Terraque rasa sonat squamis; quique halitus exit 75
 Ore niger Stygio, vitiatas inficit auras.

mus in hac pugna cogitandus est. Saxo misso succubuit draco secundum Helianic. Eurip. Hygin. Gladio eum esse interfectum tradiderat Pherecydes. In nostra copiosa descriptione plura arma Cadmus experitur.

61. *Illius impulsu*) Haec similitudo bene delecta est; ea enim certam accipimus notionem et roboris, quo Cadmus vigeat, et molis serpentis. — *turres* autem non sunt, ut Leuz putabat, arces, palatia; sed turres in muris munivit urbis, quae saxis e machinis bellicis missis moveri, concuti, solebant. — *torione* genus intellig. in squamarum speciem ex aere confectum. Virgil. Aeneid. IX, 707, *duplici squama lorica fidelis*. — *Atrae*, pro quo male Heins. *suaderat fortis*, improbane etiam Burmanno.

65. *vincit*) Nostri Codices, *vicit*, quod probro, propter *reppulit* in versu precedenti et in versu 68 *retorsit*.

Vincit, repellit; tunc enim iacula vinci dicuntur, quam repelluntur. LEM.

66. *Quod medio lentae* etc.) Multum phantasiae in aeq. elucet. *Spina* serpentum admodum *lenta*, scilicet flexibilis est, et in multos orbes curvari potest. — *consistere*, haerere. — *descendere* in corpus dicuntur tela, vulnera, ipsique adeo milites, qui vulnerant telis. — *et toto - ferro*. Regii nostri, *et totum - ferrum*. — *momordit* *hastile*, more ferarum, quibus aliquod telum inhaeret. — *ossa*, spina eiusque vertebrae. — *haeret*. Nostri Regii, *haesit*. — *plaga* dedit Burm. a duobus MSS. Vulgata, *causa*. — Nostri quoque Regii, *causa*. — *plena* sunt venae, quum tument.

76. *niger*, pestilens. — *Stygio* propter halitum letiferum. Silius vs. 219: *Stygios aestus fumante exsultat ore*. — *vitiatas inficit* e copia poetica, vi-

Ipse modo immensum spiris facientibus orbem
 Cingitur: interdum longa trabe rectior exit.
 Impete nunc vasto, ceu concitus imbribus amnis,
 Fertur, et obstantes proturbat pectore silvas. 80
 Cedit Agenorides paulum; spolioque leonis
 Sustinet incursum; instantiaque ora retardat
 Cuspide praetenta: furit ille, et inania duro
 Vulnere dat ferro; frangitque in acumine dentes.
 Iamque venenifero sanguis manare palato 85
 Coeperat; et virides adspersine tinxerat herbas;
 Sed leve vulnus erat, quia se retrahebat ab ictu,
 Laesaeque colla dabat retro, plagamque sedere
 Cedendo arcebat, nec longius ire sinebat:

tat aut inficit. Avienus: *Pestifero ad-
 flatu serpens vagus inquinat antram.*
 Clandianus XXXV, 202, de equis Plu-
 tonis: *corrumpit spiritus auras Leti-
 fer; infectae spumis utiuntur arenae.*
 — Quidam *herbas pro auras*; sed Bur-
 mann. recte monet, *herbas sanie po-
 tius, halitu vero auras infici.* — Codices
 Regii habent quoque *herbas.*

78. *trabe*, arbore. — *exit*, eminet,
 confer Senecae Oedip. versum 726.
 — Nostri C. R. dant *astat*; praestans
 lectio quae pingit vividius serpentem
 semianimum minaciter assurgentem.
 LEM. — *modo cingitur spiris*; id est,
 in terram pronus, modo erectus sur-
 git, *astat*. LEM. — *impete* antiquae pro
impetu. Sic et VIII, 359. — *concitus*
rapidior factus. Solemne poetis, proe-
 cunte Homero II. Δ, 452 sqq. et E,
 87 sqq. et alibi, militum, hinc et sae-
 varum bestiarum, impetum cum *amiae*
concito aut exaudante comparare. Cf.
 Virgil. Aeneid. II, 496; X, 603. —
obstantes etc. Similiter apud Liv.
 XXI, 22, *serpens in quiete Hanni-
 bali oblatas cum ingenti arborum et*

virgultorum strage ferebatur. — *pro-
 turbare*, prosternere. Cf. VIII, 340.

81. *spolio*) pelle derepta; nam *spo-
 liare* omnino detrahere. Spolium illud
 scuti vim habebat. Sic quoque Cad-
 mus magnum facere voluit; vereor
 tamen, ne prodigioliter. — Vir do-
 ctus in Ephem. Norw. mox malebat
inhiantiaque. Sine causa. *Instare* ver-
 bum militare. Cadmus cedit, *serpens*
instat cedeuti. — *praetendere*, verbum
 in hac re proprium: vid. ad XI, 510.
 — *inania vulnere*, *morsus* nullum den-
 tis vestigium in ferro relinquentes.
 Virgil. Aen. XII, 255, *morsus inanis*;
 et apud Nostrum VII, 786, *vacuus*
morsus. De *morsu* vulnus faciente,
vulnusetiam VII, 782, legitur. — *fran-
 gitque* non nisi in uno MS. legitur,
 sed eo nihil verius. Quam *ieiuna* est
 post superiora vulgaris lect. *figitque?*
 — Nostri Codices Regii, *figit*.

87. *quia se retrahebat* etc.) Incipit
 rursus *επιτολογικόν*: etenim idem qua-
 ter dicit, *se retrahebat*, *colla dabat*
retro etc. Proprie tela dicuntur *sedere*
 quum incidunt et haerent in scuto,

Donec Agenorides coniectum in gutture ferrum 94
 Vsque sequens pressit, dum retro quercus eunti
 Obstitit; et fixa est pariter cum robore cervix.
 Pondere serpentis curvata est arbor; et imae
 Parte flagellari gemit sua robora caudae.
 Dum spatium victor victi considerat hostis; 95
 Vox subito audita est: neque erat cognoscere promptum;
 Vnde; sed audita est: « Quid, Agenore nate, peremptum
 Serpentem spectas? et tu spectabere serpens. »
 Ille ~~du~~ pavidus, pariter cum mente colorem
 Perdiderat; gelidoque comae terrore rigeant: 100
 Ecce viri faultrix, superas delapsa per auras,
 Pallas adest; motaeque iubet supponere terrae

Flor. IV, 2, 40. Hinc etiam *plaga sedet*, altius descendit et penetrat. *Coniici* dicitur culter, quum edigitur XV, 735, h. l. lancea: vide Gronovii Obs. I, pag. 87. — *in gutture*, Codex noster B, *in guttura*.

94. *gemit flagellari*, gemit quod flagellabatur. *Gemere* de sono cuiuscumque rei oneratae, pressae, pulsae, IV, 449; XIV, 739; ex Pont. III, 3, 10; et quae non sonant, *torere* dicuntur. — *sua robora*, plenius quam se.

96. *Vox subito audita est*) Apparebant interdum Diis sic, ut in hominum conspectum non proditent, sed vox tantum eorum audiretur, quae nonnumquam agnoscebat ab audiente, ut vox Minervae ab Ulyse in Sophoclis Aince versu 14. Nunc missa videtur a Marte, qui Cadmum interfecisset, nisi intercessisset Iupiter: vid. Apollod. III, 4, 2, ibique Heynius. Et transformatio Cadmi in serpentem, quae IV, 562 sqq. narratur, Martis irae tribuitur ab Hygin. fab. 6. — *In spectas et spectabere* iustus iustus non contemnendus. — *mente*, quidam vo-

ce; Nostri Regii bene habent *mente*, LEM.

101. *Ecce viri faultrix*) Vnus, *faultrix*; monet Burmannus etiam *auctorem*, sponsores et similia de feminis dici. — *Ex nostris Regiis*, *faultrix*. — Pallas partem dentium seri iubet; alteram partem ad Aecten pertulit. Apollod. I, 9, 23. Noster VII, 121 sqq. quem locum cum hoc conferas; secundum Pherecydem in Schol. Apollon. III, 1178, Cadmus hos dentes sevit, a Marte inusus; sed reliqui hoc consilium Minervae trihunt. — *Ecce adest*. Sic et II, 496. Virorum illustrium eorum olim Deus aliquis Deave gerebat, eique apparebat, si auxilio indigeret. Exempla sunt in Homero et Virg. obvia. Heroibus hoc datum erat, ut Deos divina specie ipsis oblatos sine noxa intuerentur. *Pallas* Cadmo etiam impetum Boeotiae comparasse traditur ab Apollodoro. — *supponere terrae* saepe pro sepelire, ut XV, 370; ib. 153; Amor. III, 9, 43. Ergo hunc de seminibus sparis. Tunc vero perspicuitatis cau-

Vipereos dentes, populi incrementa futuri.
 Paret; et, ut presso sulcum patefecit aratro,
 Spargit humi iussos, mortalia semina, dentes. 103
 Inde, fide maius! glebae coepere moveri;
 Primaque de sulcis acies adparuit hastae:
 Tegmina mox capitum picto nutantia cono;
 Mox humeri pectusque, onerataque brachia telis
 Exsistunt; crescitque seges clypeata virorum. 110
 Sic, ubi tolluntur festis aulaea theatris,

si recte additur *motae*, aratro proscissae, quemadmodum *movere terram* et fodere significat. Virgil. Georg. II, 164; Plin. II, Ep. 17, 25. Atque τῷ *motae* mos respondet *presso sulcum* etc. Apud Enrip. 673, dentes spargit τίς; Σπέρματος γούρ. VII, 122: *νῦν; τὸς spargit in agros*; apud Pherecyd. τίς τῶν ἀνθρώπων, in terram motam. Non igitur adsentior Valken. ad Eurip. 673, qui *matricum* praeferebat, quia hoc ei doctus videbatur, quam ut a librario possit expectari. — *incrementa*, additamenta, quibus augeretur novus populus.

104. et, ut presso, pro et impresso, dedit Heinians ex castigationibus. — Noster Regius A, ut presso; Codex B, impresso. VIII, 332: *pressa signa pedum*. Et ipsam *pressum aratrum*, Tibul. IV, 1, 161. — *spargit*. Inde Graecis illi dicti putantur *Sparti*. — *mortalia semina*, semina, unde mortales nascerentur. Verba autem et, ut — *dentes* si abessent, non desiderarentur.

106. *Inde fide maius*) Enrip. 674: *Εὐθὺς ἐξάνκυσεν γὰρ Νέστον' ὅν' ἔνι σπέρμα ὅπου χθονός*. Sed Noster eos sensum nobis e terra prodeuntes ostendit, aklita similitudine minime vulgari. — *moveri*, sursum ferri, mox dilabi. Claud. XXI, 313: *gleba matrem*

nascente ferunt, erunt tetram sibi obstantem.

108. *Tegmina capitum*) galeae, habebant conum, tuberculum excavatum, cui indebantur cristae, quas fere constabant versicoloribus pennis, unde *pictus conus*. Eae pennae inter eandem nutabant, movebantur. Est autem *nutare* verbum in hac re proprium: vid. Heinians ad Silium IV, 460. Sed dum galeae sensim e terra prodibant, cristae nutare non poterant. — Vnus Thonni, *micantia*; bene *nutantia*. Facilis autem mutatio totum in *mi*, et τοῦ *t* in *c*. LAM.

110. *Exsistunt*, II, 164. — *seges virorum*. Enripid. vs. 946, terra edit *χρυσανθήλας κάχυν Σπαρτῶν*, aureis galeis armatam segetem Spartorum, unde Ovidius *clypeatum* fecit, quod Addisonus sine causa damnabat. Virgil. Georg. II, 142: *Galeis densisque virum seges horruit hastis*. A Claudiano *meteis* vocatur, quum *Armiger et viridi floreret milite sulcus*.

* 111. *aulaea*) Vela picta, quorum usus etiam in theatris erat. Haec, quum ludus indium capiebat, non in altum traherantur, ut apud nos, sed ex alto demittebantur, ita ut, quando scena aperta esset, homi iacerent; vide Gesner. ad Horat. A. P. vs. 154, et Scherér. ad Phaedri V, sub. 7, 23.

Surgere signa solent; primumque ostendere vultum,
 Caetera paulatim; placidoque educta tenore
 Tota patent; imoque pedes in margine ponunt.
 Territus hoste novo Cadmus capere arma parabat: 116
 « Ne cape, de populo, quem terra creaverat, unus
 Exclamat; nec te civilibus insere bellis. »
 Atque ita terrigenis rigido de fratribus unum
 Cominus ense ferit; iaculo cadit eminus ipse.
 Hic quoque, qui leto dederat, non longius illo 120
 Vivit; et exspirat, modo quas acceperat, auras;
 Exemploque pari furit omnis turba; suoque
 Marte cadunt subiti per mutua vulnera fratres.
 Iamque brevis spatium vitae sortita iuventus
 Sanguineam trepido plangebant pectore matrem, 125
 Quinque superstitibus; quorum fuit unus Echion.

— *festa theatra* , in quibus ludi celebrantur diebus festis. Vide supra *Metamorph. lib. II, 713, festa arces* ; I Art. 133, *solemnia theatra* , in quibus ludi solemnes habentur.

112. *signa* omnes intelligunt imagines in aulæo pictas; nec improbo, quamquam hoc nomen rarissime ita legitur. Puteus tamen et de statuis post aulæum positus cogitari posse, quas in theatri intentorum velorum coloribus iulici Lucret. IV, 77, ait, quibusque melius etiam viri armati comparantur. Eae, dum aulæa tolluntur, remouentur, surgunt exquisitiore illo verbi usu, de quo ad I, 345; atque ex illusione optica, iucunde dicuntur *educi et pedes in margine ponere* . — *tenore* , quum sine intervallo res sibi succedunt, continuitas, *συνέπικτα* .

115. *Territus hoste novo*) Pherecydes narraverat, lapidibus eos esse petitos a Cadmo, et, quum vero putarent peti se ab aliis e suo numero, manus couservisse. Schol. Apollon.

III, 1185. Hoc alii variant. — *novus* singulari et miro modo creatus, ut I, 310. — *populus* , coetus. — *auræ* , *anima* , *vita* promiscue ponuntur; ut *auræ vasci* , vivere, *vitales auras accipere* , nasci significat, sic *exspirare auras* , mori. — *furere* , acriter pugnare. — *subiti* , subito nati. Inde Claud. d. I. exercitum repente coactum non male cum subita Spartorum origine comparat.

125. *trepido plangebant*) Codex noster Regius B, *tepido tangebant* ; Codex A, *tepido plangebant* . Nihil dubium quin lectio *tangebant matrem tepido pectore* concinnior vulgata videatur; levi tamen mutatione pulchrior esset, scilicet *tepido tingebant* . LEM. — *trepido* , trepidante. Membra morientium, nat decisa a corpore, *palpitare* et *trepidare* dicuntur. IV, 129; Virg. Aen. I, 212, *tremantia membra* , ubi Heyn. negat, suavem hoc epitheto imaginem sensui oblici.

126. *quinque*) quibus nonnulli sex-

Is sua iecit humi, monitu Tritonidis, arma;
 Fraternaeque fidem pacis petiitque deditque.
 Hos operis comites habuit Sidonius hospes;
 Quum posuit iussam Phoebeis sortibus urbem.

136

II. Iam stabant Thebae: poteras iam, Cadme, videri

tum addunt, Creonta. Illorum nomina a Lysimacho et Hellanico servata multi repetierunt. Pausan. quoniam nihil melius habeat, adsentiri se ait fabulae de eorum origine. Sine dubio *Spartii* dicebantur antiqui illius regionis incolae. Inter hos, Cadmo adveniente, bellum civile ortum, in quo plurimi perierunt; quinque autem e primoribus superstites fuerunt, quorum nomina tradita sunt, quia serius totidem familiae Thebanae illustres. — *Echiona* Cadmus, ὡς πρὸς τὸν κατ' ἀρχαῖαν, generum adsumsit. Pausan. d. I. Iam quum Thebani Spartorum nomen ex etymologia interpretarentur, forte et constaret, ingentem draconem esse a Cadmo interfectum; inde composita est haec fabula.

127. *iecit humi*) Codex Regius A, *humo*. — *monitu Tritonidis*. Id est, sapientius, consultus duxit abicere arma. Similiter Hom. II. A, 194 sqq. Minervae monitu Achilles gladium strictum recondit in vaginam. Vnde *Pallas Tritonis* aut *Tritonia* dicta sit, disputatur. Heynio ad Virg. Aeneid. II, 170, maxime probabile videtur, a Τριτώ, quod Aeolibus caput est, eam dictam esse Τριτογένειαν, e capite Iovis natam.

128. *fidem*) Gebhard. Crep. II, 7, duetu Codicis Palatini, legit *fide* (antique pro *fidei*) *pacem*. Male. Nam *fide* pro *fidem* in Codicibus cum lineola superposita reperiri facile est hoc modo *fideē*. Nec est causa cur ex Codice Palatino *fidei* legatur. LEM. —

fidem pacis etc. Postulavit, ut reliqui fide data promitterent se quieturos, idemque et ipse promisit. — *operis comites*. Pherecydes: hos quinque Κάδμος ποσειδά πολέτῳ καταικίαν αὐτοῦς ἐν Θήβαις. Inde Thebani dicti *dracontigenae*. Cf. infra 543 sqq. — *iussam Phoebeis* etc. In Oraculo iubeatur ὁ γῆρας ἐν ἀγορᾷ κτεῖναι πῶλον εἰς πυγμῖαν. Ille vero Cadmeam tantum aeropolin condidit, cui postea accessere Thebae. Confer Pausan. Boeot. pag. 719. — *Quum posuit iussam*. Noster Regius B, *Quum posuit iussus*.

131–152. *Iam stabant Thebae*) Actaeon, Cadmi ex Autonoe nepos, Aristaei filius, ob visam sine veste Dianam in cervum mutatus, a suis ipsius canibus discerpius est. Eurip. Bacch. 337 sqq.; Callim. Lav. Pall. 108; Pausan. IX, pag. 714 et 787; Apollod. III, 4, 4; Hygin. Fab. 180, 181; Fulg. Mythol. III, 3; Senec. Oedip. 751. Ab his Acusilaus et Stesichorus fab. auctores laudantur. Acille quidem poenam illatam a Iove repetierat, indignante, quod Actaeon Semelem uxorem petiisset; plurimi vero a Diana, vel quod ille nudam vidisset, vel, quod Euripides sequutus est, se in venandi arte praetulerat Dene. Anaximenes apud Fulgentium putaverat, Actaeona, cognitis venationis periculis, timidum esse factum, tantum cervum, studioque canum alendarum decoxisse. Posterius etiam Theophr. Progyrna. cap. 6, et Palaeph.

Exsilio felix; soceri tibi Marsque Venusque
 Contigerant; huc adde genus de coninge tanta,
 Tot natos, natasque, et, pignora cara, nepotes,
 Hos quoque iam iuvenes: sed, scilicet, ultima semper 133
 Exspectanda dies homini; dicique beatus
 Ante obitum nepo supremaque funera debet.

3, amplexi sunt, et solent opes hominis viscera eius dici. Herod. I, 90: *Viscera nostra tuae dilaniantur opes*: vid. ad IX, 194. Forte Actaeon inter venandum aut a canibus dilaniatus est, aut alio modo perit. Id ad Dianae iram referebatur. — Transitus, in quo poeta de Cadmi sorte philosophatur, addita sententia gravi. Etiam Pindar. P. III, 163, observaverat, non solidam illi contigisse felicitatem, Non male hic apostrophe adhibita, qua Cadmo bona sua partemque calamitatis enumerat poeta, atque ita commode sub argumentum proponit, addito iudicio suo, quo quasi solatur Cadmum. — *stant Thebae*. *Stare* frequenter ponitur pro *florere*, quemadmodum *miseri vivere* dicuntur. Sed h. l. de urbe absoluta capiendum est. Sic *stare*, et XI, 205.

132. *felix*) In Orae. *Καὶ σὺ γὰρ ἐν ἀνθρώποις ἀνερμάχουτος ἴσταις αὐτῆς Ἀθηνάων λεγέου ἀντήσας, ὥσπερ Κάδμῳ*. Id ipsum de eius felicitate disputandi occasionem praebehuit. — Nangerius e veteribus nonnullis adfert et probat *exsiliū felix*, quod Barmannus illustrat quidem; sed propter Codicum consensum respuit. — Et nostri Regii habent *exsilio*. — *soceri tibi Mars*. Cadmus Harmonia (sic, non Hermioue, ut quidam corrupte exhibent) duxerat, *Martis* et *Veneris* filiam, quibus nuptiis omnes Dii interfuerant, quasque Musae et Gratiae quatinus suis celebraverant. Eurip.

pid. Phoen. vs. 7, ibique Schol. Hesiod. Theog. vs. 936, 974; Theognis, vs. 15; Pausan. p. 712 et 734; Apollod. d. I.

134. *Tot non ad unum natos, sed ad natos natasque* coniunctim referendum. *Natus* enim non nisi unus a caeteris scriptoribus commemoratur, Polydorus, qui successit Cadmo in imperio. *Natas* autem habuit quatuor, Autonoea, Ino, Semele, Agave. Ino nupsit Athamanti, Autonoe Aristaeo, Agave Echioni; Semele autem cum Iove rem habuit: vid. Pausan. et Apollod. d. I. E *nepotibus* memorabiles sunt praeter caeteris Melicerta, Bacchus, Pentheus, et hic ipse miserrimus Actaeon. Solenne autem est, liberos aut, ut h. l., *nepotes* vocare *pignora*, quibus parentum et liberorum amor arctissime constringitur. — *iuvenes*, atque adeo iam spectatae virtutis. — *scilicet* ponitur, quum sententiae proferuntur. Sequitur sententia Solonis ad Croesum (Herodot. I, 32), quam expresserunt multi. Eurip. Troad. vs. 510: τῶν δ' εὐδαιμόνων Μυδῶνα νομίζε' εὐτυχῆν, πρὶν ἂν λῆναι. Cf. Androm. vs. 100; Iphigen. Aulid. vs. 161. Laudat nostrum locum Lactant. Ira Dei XX, 2. — Post vocem *homini* Codex Regius B inserit *est*. — Quum *suus supremum* saepe occurrat, vide Heinsium; supervacaneam puto Lindeuhr. coniecturam *suprema munera*, quamquam cum et Broukh. ad Prop. I, 17, 23, probat.

Prima nepos inter tot res tibi, Cadme, secundas
Causa fuit luctus; alienaque cornua fronti
Addita, vosque canes satiatae sanguine herili. 140
At bene si quaeras, Fortunae crimen in illo,
Non scelus invenies; quod enim scelus error habebat?

Mons erat, infectus variarum caede ferarum:
Iamque dies rerum medias contraxerat umbras;
Et Sol ex aequo meta distabat utraque; 145
Quum juvenis placido per devia lustra vagantes
Participes operum compellat Hyantius ore:
« Lina madent, comites, ferrumque cruore ferarum,

138. *Prima*) Postea plures accessere: hinc IV, 563, dicitur *luctus serieque malorum victus*. — *aliena*, quae abhorrent a forma humana; Heroid. XIV, 90, non minus eleganter, *non sua cornua*, ut infra vs. 203, *ora non sua*. — *satiatae* ex Neapolitano primo, Vatican. sec. Palat. sec. Mediceo priore, Erfurt. et tribus aliis dedit Heinsius. Caeteri, *satiati*. — Sic et nostri Regii. — *satiatae sanguine*, gravius quam, quae honsistis sanguinem. Femininum saepe praefertur a Graecis et Romanis quum de animantibus sermo est; vide Heinssium.

141. *At bene si quaeras*) At si rem accurate, et sine praepiudicatis opinionibus examinare velis. — *crimen*, culpa. Fortunam habebat malignam. Commodus a Barbauro allatus est locus Quinctilianus, lib. VI Inst. Or. prooemio: *Frustra mala omnia ad Fortunae crimen relinamus*. Phaedr. II, Epilog. 19: *Donec Fortunam criminis pudeat sui*. — *error*, quo deductus erat ad Dianae lavacrum. Alii tamen rem sic narrant, ut culpa non vacaverit bonus Actaeon.

143. *Mons erat*) Intelligitur mons Cithaeron. Eurip. Bacch. vs. 1290;

Apollod. d. I. *Erat involvit praedictum*. Sic vs. 155, *Fullis erat*: I, 568, *Est nemus*; IV, 432, *Est vis doctus*. Et ita creberrime incipiunt descriptiones locorum. Plin. IX, Ep. 33, 2: *Est in Africa colonia*. — *caede ferarum*, sanguine eaeorum ferarum.

144. *dies ponitur pro Sole*, qui diem facit, et vicissim Sol aut Phoebus pro die. — *medias*, ex uno Palatino, pro *medius*. — Nostri Codices Regii, *medius*. — *medias umbras* doctius quam, si *medius dies* dixisset. Manil. II, 796: *Declinatque diem, mediasque examinat umbras*. Posset tamen et *medius* defendi ex III Act. 723. — *meta utraque*, a parte fluitoria orientali et occidentali: vid. ad II, 142.

147. *Hyantius*) Codex Regius A *Cynthius*. — *Hyantius*, Boeotus; vide ad vs. 1; nunc et apparet, melius poetam dicturum fuisse, *Aonius juvenis*. Et saepe Aonius pro Boeoto ponitur: vide Valken. ad Euripid. Phoen. 645. Sed poetae terras ab antiquissimis incolis nominant. — *operum*, venatus, ut mox *propositum opus*. Venatu delectabatur; etenim a Chluone educatus *κρυόος ἐνδύχρον*.

Fortunamque dies habuit satis: altera lucem
 Quum croceis evecta rotis Aurora reducet, 150
 Propositum repetamus opus: nunc Phoebus utraque
 Distat idem terra, finditque vaporibus arva.
 Sistite opus praesens, nodosaeque tollite lina. »
 Iussa viri faciunt, intermittuntque laborem.
 Vallis erat, piceis, et acuta densa cupressu; 155
 Nomine Gargaphie, succinctae cura Dianae;

Sequens oratio parum ad rem pertinere videri possit. Sed ea voluit poeta invenire sua fortuna laetum, nec quidquam mali metuentem describere: quod ipsum inest in voc. *placido*.

149. *Fortunam — satis*) Regius subintell. putabat, *satis prosperam*, quod non est neces-e; nam quamquam tñ *satis* ex vulgaribus linguae legibus Genitiv. additur, tamen nec exempla cum accusat. rara sunt: ipse Cicero Attic. XII, 50, *satis consilium* dixit; Senec. Herc. Oet. vs. 1830, *erunt satis praedia*. Vid. Cort. ad Sallustii Cat. 58, 9; et Bosius ad Nepotis Epam. 4. Similiter *abunde, affatim, etc.*

150. *Quum croceis evecta* etc.) Vno verbo, crastino die. Solent autem poetae, ut narrationis tenuitatem fugiant, huiusmodi versus ornatos, tanquam formulas solennes, inserere: vide Heyn. ad Virgil. Aeneid. IV, 6, ubi haec poetarum consuetudo defenditur contra Homium. Aurora bigis *vecta* ante Solem, coeli complexum decurrere credebatur. Expressit autem Noster Virgil. Aen. XII, 76: *Quum primum crastina coelo Puniceis invecta rotis Aurora rubebit*. Etiam hic plerique, *invecta*; sed Burmanno placuit *evecta*; sic in uno Ciosani, Leidens. et duobus aliis: vide Barman-

num. — Nostri Regii *invecta*; et mox *repetemus*, pro *repetamus*; non male quoque. LEM. — *idem*, pariter, ex aequo; subauditur *spatium*: ut intelligamus ab utraque terra eodem *spatio* distare, atque abesse ab oriente et occidente; per quod significat meridiem esse. LEM. — *vapores*, aestus, ut II, 811, et saepe, praecedente Lucretio; Homerus, ἀτμός. — *finditque* etc. Virg. Georg. II, 353: *ubi hiulea siti findit canis aestifer arva*. Tibul. I, 7, 21: *arentes quum findit Sirius agros*. — *nodosa*, non *nodosus*, ut Rod. vertit, sed *nexa*: II, 499, *nexiles plagae*: vid. ad II, 560.

155. *cupressu*) Cantabr. Argentor. et duo alii, *cupresso*, utramque usitatam. — *cura* dedimus cura MSS. quibusdam, cum Editionibus Aldina, Gryphii, Bersmanni et aliis, pro *sacra* quod fluxit ex interpretatione. Burmannus suadet *cara* vel *grata*, sine causa. — Regii nostri habent *sacra*. LEM. — *cura* Dei vocatur, aut locus, quo Deus delectatur, aut homo, quem tuetur. Virg. Aeneid. I, 476, Anchises *cura Deum*. Infra X, 519: *non iam Cythereia curat Litora*. Ergo nihil hic mutandum. Cause autem huius curae duplex, quia locus et absconditus et iucundus, quod utrumque Deum ad lavandum invitabat, et a Nostro notatur. Et habebant

Cuius in extremo est antrum nemorale recessu,
 Arte laboratum nulla: simulaverat artem
 Ingenio uatura suo; nam punice vivo,
 Et levibus topiis nativum duxerat arcum.
 Fons sonat a dextra, tenui perlucidus uadâ,
 Margine gramineo patulos incinctus liatus.
 Hic Dea silvarum venatu fessa, solebat
 Virgineos artus liquido perfundere rore.
 Quo postquam subiit, Nympharum tradidit uni

160

165

Deae suos fontes. *Succinctae*, venatrici. Venantes enim succingi solebant: vide ad II, 412. — *Gargaphie*, vallis prope Platæas cum fonte cognomini. Herodotus lib. IX, 25 et 48; Pausan. Boeot. pag. 718. Hyginus, fab. 181, vocat *vallem opacissimam*; hinc Noster, *piceis densa et cupressu*, densis piceis et cupressibus obsita. — *acuta cupressu*, a forma, ut I, 699.

157. *recessu*) Confer XI, 235 sqq. *Recessus*, loca remota, nemorale, nemoribus cinctum. — *simulaverat*. Duo Medicei et unus Leid. *simulaverat*, quam scripturam acriter defendit Barth. ad Claudium. II Ruf. 81; aed Gronov. diatrib. Stat. cap. 6, docet semper scribendum *simulare* et *assimulare*, eique adsentitur Burmannus. — *simulaverat*, imitata fuerat. Erat meras lusus naturæ. *Simulata* apud Cicero. N. D. II, 35, quæ ad exemplum naturæ expressa sunt. — *ingenium* bene tribuitur Naturæ ludenti. — *punex*, lapis cavus et pendens, qui facile imitatur formam antorum et arcuum. — *vivus*, eo ipso loco notus. — *tophi* oritur ex aquis cum calce mixtis et destillantibus. Simulabat autem hic lupis niras sæpe numero figuras, ut vel Baumaniana spelunca quemque docere potest. Tum *punices* et *tophi* omnino

sunt saxa, quibus Dearum Nympharumque antra constructaangebantur. VIII, 56; X, 692. II Fast. 515: *Antrum subit topus laqueataque punice vivo*. Plin. XXXVI, 21: *Non praetermittenda est et puniceum natura. Appellatur quidem ista et crosa saxa in aedificiis, quæ musea vocant, dependantia, ad imaginem specus arte redolentia.* — *nativum*, a natura factum.

— *Fons* fuit in ipso antro, vs. 177. Hygin. fab. 181, eum vocat *Parthenium*. Pausan. in Boeot. pag. 714, narrat, Megaris Platæas proficiscentibus ad dextram esse fontem et saxum, quod Actæonis saxum dicatur, in quo Actæon e venatu fessus cubare solitus fuerit, et unde prospexerit Dianam in proximo fonte lavantem. — *a dextra*. Codex nostræ Regius B, ad dextram. LEM. — *tenuis*, non profunda, ut Liv. I, 4. — *liatus* sine dubio locus aquam colligeus. Plin. VIII, Ep. 8, 2, de Clitumno, *eluctatus facit gurgitem, qui lato gremio patet purus et vitreus.* — *patulos hiatus*. Patentes ripas; hiare enim videntur ripæ ut fluvii alveum faciant. LEM. — *rore*, aqua, qua quis perfunditur. I, 371, *liquido*, limpidi. — *perfundere*, nempe ex urna, vs. 172. Nun immergebat corpus.

165. *subiit*) *subi.* a. *succedere* vim

OVID. Op. Tom. III

N

Armigeræ iaculum, pharetramque, arcusque retentos.
 Altera depositæ subiecit brachia pallæ.
 Vincula duæ pedibus demunt: nam doctior illis
 Ismenis Crocale, sparsos per colla capillos
 Colligit in nodum; quamvis erat ipsa solutis.
 Excipiunt laticem Nepheleque, Hyaleque, Rhanisque:
 Et Psecas, et Phiale; funduntque capacibus urnis.
 Dumque ibi perluitur solita Titania lympha
 Ecce nepos Cadmi, dilata parte laborum,

170

appropinquandi habent. Quo. Nam quod? De nymphis Dianam comitantibus, variumque ei ministerium præstantibus, vide Callimachi hymnum ad Dian. vs. 13 sqq. — Vossianus, quem. Codd. Regii, quo.

167. subiecit brachia) Exquisitus quam, suscepit pallam; modum enim rei faciendæ exprimit. — vincula pedum, quæcumque calceamenta. Virgil. Aeneid. IV, 5, 8, *Num exuta pedem vinculis*; VIII, 418, *Tyrrhena pedum vincula*. Venantium calceus erat *cothurnus*, quali etiam hodie venatores Italici utuntur, ascendens ad medium tibiam. Pellis scissa erat multis locis, habebatque foramina per quæ lora traicerentur: vide Spanh. ad Callim. d. I. vs. 16, ubi Diana expetit sibi viginti nymphas Cretenses, quibus calceorum curam committat; nam inter Cretenses et inventi et maxime in usu erant istiusmodi calcei, Graecis *ἐνδράμους* dicti. Sic inniti pedes Dianæ in Lipperti Dactyl. I, 1, 68, conspiciuntur. — *demere et adimere* verba in hac re propria. Apud Plautum occurrit soccos item *compedes adimere*. — *Crocale*, ἀπὸ τοῦ κροκάδου, quod capitis ornamentum, latine *reticulum*, quo crines cohuebantur. Id h. l. et passim apud Virg. *nodus* vocatur; forniculaeque solemnes

sunt, crines *nodo* et *in nodum colligere*. — *Ismenis*, Thebaus, ab Ismeno fluvio, qui tamen hoc nomen demum accepit ab Ismeno Amphionis et Niobes filio, quum antea *Κάδμου ποῦς* vocaretur; vide Burm. — *Ismenis Crocale*. Codex Regius A, *Crocates*; Codex B, *Trocates*, vitiose. *Ismenis* filia fluvii Ismeni ex re de graeco nominata; *κροκάδην*, calceus est litoralis, vel in imo fontis. LEM. — *doctior*; peritior; *doctus* ut *σοφός*, quicumque alicuius artis peritus est; vide Fischer. Indicem in Aesch. h. v. et Burmann. ad Phædri IV, fab. 16, 8. Et erat artis, crines sic colligere; hinc ministræ, quibus ea cura iniuncta, primum locum tenebant. Amor. I, 11, 1: *Colligere incertos et in ordine ponere crines Docta, neque inter ancillas habenda, Nape*. Hemistichium *quamvis* etc. Crispinus a sciolo monacho adiectum putabat. Immo Ovid. eo monet, artificem, ut sit, suos ipsius crines neglexisse.

171. *Excipiunt laticem*) aquam a latendo, quod in terræ venis latet. LEM. — *Nepheleque*. Bersanun. *Neptæque*, ἀπὸ τοῦ νεπτῦν. Codex Regius A *Nymphæque*; Codex B inale propter metrum *Nymphæ*; sed recte vetustiores magno numero *Nepheleque*.

Per nemus ignotum non certis passibus errans, 176
 Pervenit in lucum, sic illum fata ferebant.
 Qui simul intravit rorantia fontibus antra;
 Sicut erant, viso nudae sua pectora Nymphae
 Percussere viro; subtilisque ululatibus omne
 Implevere nemus; circumfusaque Dianam 180
 Corporibus texere suis; tamen altior illis
 Ipsa Decest, colloque tenus supereminet omnes.
 Qui color infectis adversi Solis ab ictu
 Nubibus esse solet, aut purpureae Aurorae;
 Is fuit in vultu visae siue veste Dianae. 185
 Quae quamquam comitum turba est stipata suarum;

175. *non certis passibus*, sine certo consilio et proposito, errabat. *Fugo pede errare* est Heroid. XXI, 96. *Non certis manibus* eodem sensu ap. Prop. I, 3, 8. Hic versus io Florentino, Neapolitano ac Mediceo secundo, manu recentiore margini erat adscriptus, et proinde apud Heinsio videbatur. — Nostri Codices Regii huic versum agnoscunt. — Non erat, cur Heiosina eum eici vellet; valet enim ad innocentiam Actaeonia declarandam. Secundum Hyginum, eundem locum petebat ad se refrigerandum. Nonnulli venantes *lucum*, id est, partem interiorum et sanctiorem *memoris*, adibant Deorum venerandorum causam. Plin. Pan. 81. — *ferebant*. Sex libri, *trahebant*; pro *in lucum*, alter Regius *ad fontem*. — Nostri Regii *in lucum* et *ferebant*.

178. *sicut erant*, ut II, 272. Dum Nymphae ululantes, Dianam vero non nisi erubescantem facit, decorum observat. — *texere*, exquisitè, metaph. a vestibus sumtu. Diana *altitudine* s. proceritate et dignitate conspicua erat; unde regioe ei comparari soleat, Helena apud Homerum, Od. Δ, 122;

Dido apud Virg. Aeneid. I, 498 sqq. ubi *Deas supereminet omnes*.

183. *Qui color infectis*) Iridis descriptionem esse volunt, cuius colores retulerit os Dianae pudore affluar. At quo tandem iure, pudoris rubor cum arcus coelestis variis coloribus comparari poterit? Et tamen suavissimam comparationem iudicat Schirach. et maximum ingenii summi testimonium. Intelligit ergo nubes, quas solis occideotis radiis rubescere interdum videmus. — *ictus solis*, radij solis incidentes. Lucretius V, 612, *radiorum ictus*; qui et verso 486, *verbera solis* dixit e Graeco βολή ἡλίου. Non adsecutor viro docto io Ephem. Norimb. *adversus* in *aversi* mutantis; nam *adversus* dicitur, qui est e regione, oppositus. Virgilius Aeneid. IV, 701: *Iris Mille trahens varios adverso sole colores*. Sic et V, 88. + *Aurorae*, confer VI, 48, ubi similis comparatio.

186. *comitum turba*) multas enim habet Diana comites, Callimach. b. Dian. vs. 13 sqq. — *est stipata*. Est vacat in nostris Codicibus Regiis, et ipsa salvo sensu et metro vacat:

In latus obliquum tamen adstitit; oraque retro
 Flexit: et ut vellet promptas habuisse sagittas,
 Quas habuit, sic hâsilit aquas; vultumque virilem
 Perfudit; spargensque comas ultricibus undis, 194
 Addidit haec cladis praenuntia verba futurae:
 « Nunc tibi me posito visam velamine narres,
 Si poteris narrare, licet. » Nec plura minata,
 Dat sparso capiti vivacis cornua cervi;
 Dat spatium collo; summasque cacuminat aures; 195
 Cum pedibusque manus, cum longis brachia mutat
 Cruribus; et velat maculoso vellere corpus.
 Additus et pavor est: fugit Autonoeius heros;

potest. LEM. — In latus obliquum adstitit; corpus inflexit et contraxit in alterum latus, ut parva videretur, nec conspicui posset ab Actaeone. Phantasia non mala.

188. ut — sic. Elegans est hic usus harum particularum. Quum non haberet, quas vellet, hâsilit, quas habuit. — promptas, paratas. — virilem, viri, Actaeonis.

192. Nunc tibi me posito etc.) Prisco saeculo mortales impune cernere poterant Deas etiam nudas, Propert. III, 2, 38, ibique Broukh. Seniore tempore poena adiciebantur, qui Deos invitos viderunt. Nunc tibi etc. Similis sarcasmus I, 720. Apud Hyg. Diana fecit, ut Actaeoni cornua in capite nascerentur. Forte poetam aliquem sequutus, totam transformationem a parte indicare voluit, ut Noster vers. 159. Stesichorus diverat, Dianam vi εὐχῶν περιβάλλειν δέμα. Polygnotus eum et matrem pinxerat cecyae hinnuleum manibus tenentes, pellicae cervinae insidentes, adstante cane v-natico. Pausan. X, pag. 872. — Actaeonis transmutati causa, inquit Diodorus lib. V, traditur a

nonnullis, quod Dianae concubinitum, quum venaretur in montibus, adpetierit; Euripides, quod se illi Actaeon praetulerit venandi a te. Inno, apud Lucianum, Dianae scopitice exprobrat deformitatem; visam scilicet ab Actaeone, veritatem adolescens ipsius turpitudinem, αἰσχρὴ, evulgaret, immisisse illi canes. Dialog. Iunonis et Latonae. LEM.

193. Nec plura minata) Vnus Moreti et Leidensis, murata, quod venustum Heinio videtur. — minata nostri Regii habent — vivax; frequens cervorum epitheton, quia olim credebantur quum longissime vivere. Aqson. : Hos (homines) novies superat vivendo garrula cornix, Et quater egreditur cornicis saecula cervus, quae vero recentioribus temporibus reperta sunt falsissima; cervus enim vix quadragessimum aetatis annum attingit. — spatium, longitudinem — cacuminare, acutus reddere, verbum Ovidio proprium.

198. pavoris symbolum apud Veteres erat cervus. Homer. II. A, 325. — heros, quia mater eius ex Harmonia Murtis et Veneris neptis, pater

Et se tam celerem cursu miratur in ipso.
 Vt vero solitis sua cornua vidit in undis, 200
 Me miserum! dicturus erat: vox nulla sequuta est.
 Ingemuit; vox illa fuit; lacrymaeque per ora
 Non sua fluxerunt: mens tantum pristina mansit.
 Quid faciat? repetatne domum, et regalia tecta?
 An lateat silvis? timor hoc, pudor impedit illud. 205
 Dum dubitat, videre canes; primusque Melampus
 Ichnobatesque sagax, latratu signa dedere,
 Gnosius Ichnobates, Spartana gente Melampus.
 Inde ruunt alii rapida velocius aura,
 Pamphagus, et Dorceus, et Oribasus; Arcades omnes:

Apollinis filius. Is, qui modo *heros* fuerat, nunc *jugit*; quod indignum. — *Et se tam celerem* etc. Luxuriantis ingenii est.

200. *Vt vero solitis* etc.) Ita hunc versum ex Leideni edidit Heinsius. Caeteri, ut *vero vultus et cornua*. — Nostri Regii vulgatum habent. — *solitis*. Veteres enim aquis pro speculo utebantur. Cf. vers. 498. Heinsius hunc versum, ut insulsum et frigidum eiici volebat. Sine causa. Cf. similia I, 640 seqq., 647, 657, et cum seqq. compara II, 485 sqq. — Bene *non sua*, non ei data a natura. Trist. III, 4, de Daedalo et Icaro, *pennas umbo non habuere suas*. Virgil. Georg. II, 82: *Miraturque novas frondes, et non sua poma*.

204. *repetatne domum*) Codex Regius B habet *repetatne domos et regia tecta*. Haec lectio mihi eo praestantior videtur, quod elisionem vitet. LEM — *pudoris causa nulla erat*; quis enim domi agnovisset transformatum dominum?

206. *videre canes*) Quinquaginta aluisse canes Actaeon traditur, quarum nomina adeo poetae prisci me-

moriae mandanda censuerunt. Comprehensa etiam erant prisci cuiusdam poetae graeci versibus, quos bibliothecae suae inseruit Apollod., ubi tamen non visi reliquiae quaedam, eademque misere corruptae servatae sunt. Hygin. duos catalogos habet, quorum prior 39 nomina continet, quorum pleraque eodem sunt, quae Ovidiana, etiam eodem prope ordine recensentur. Posterior 46 nomina enumerat ab his diversa. Aeschylus non nisi quatuor nominaverat: Pollux V, 47. Noster 36 nomina excerpit. Bene autem fecit, quod tenuitatis vitandae causa, nominibus subinde adpersit aliquid de indole et patria singulorum canum; de qua re si quis accurate iudicare velit, adeat rei cynaegeticae auctores. Venaticorum canum virtutes principes sunt sagacitas et velocitas. Praestantissimos alebant Creta, Arcadia, Laconia.

208. *Gnosius*) Cretensis, a Gnosso, urbe Cretensi. Eiusmodi autem repetitiones nominum cum additamento aliquo iam apud Homerum occurrunt. — *rapida aura*. Callim. h. Dian. vers. 94: *ῥάπιδες αὐράων*.

Nebrophonesque valens, et trux cum Laelape Theron,
 Et pedibus Pterelos, et naribus utilis Agre,
 Hylaeusque fero nuper percussus ab apro,
 Deque lupo concepta Nape, pecudesque sequuta
 Poemenis, et natis comitata Harpyia duobus, 215
 Et substricta gerens Sicyonius ilia Ladon,
 Et Dromas et Canace, Sticteque, et Tigris et Alce,
 Et niveis Leucon, et villis Asbolus atris,
 Praevalidusque Lacon, et cursu fortis Aello,
 Et Thous, et Cyprio velox cum fratre Lysisce, 220
 Et nigram medio frontem distinctus ab albo
 Harpalos, et Melaneus, hirsutaque corpore Lachne;

212. *valens*, scilicet robore. — *Hylaeus* etc. Heinsio poeta videbatur ad *Hyleum* ab apro Calydonio interfectum respexisse.

214. *Deque lupo* etc.) Arist. Hist. Animalium lib. VIII, cap. 8: *Ἐν Κυρήνῃ μύγοντας οἱ λύκοι τὰς κυσὶ*. — *Poemenis*. Codex Regius A, *Istimenis*. Caeterum magna varietas in his nominibus scribendis manuscriptis est, ut solet. *Poemenis*, Pastoralis. — *Harpia*, rapax, et Harpyiarum similis quae sunt rapacissimae. LEM.

216. *gerens*, habens. II, 751, *substricta crura gerens*, de mergo ave. Quinctil. Inst. Orat. VIII, 3, 10: *Decentior equus, cuius adstricta sunt ilia, sed idem velocior*. — *Sicyonius Ladon*. A fluvio Arcadiae nomen sumpsit hic ganis; vel etiam a *χάλομαι*, quod capio significat. LEM. Et *Dromas*, currens. — *Canace*. Κρυκή strepitum significat, unde nomen cani fuit inditum, quod eius latratus omnia resonarent. — *Sticteque*. Haec a colorum varietate nomen sumpsit; nam στῆκῃ distincta variis maculis dici potest, ἀπὸ τοῦ στῆκναι, id est a distinguendo. — *Tigris*; tigridi si-

milis quae est fera velocissima. — Et *Alce*, similis Alcae, ferre perniciossimae; ἀλκή etiam robur, potentiaeque dicitur: quae etymologia verior mihi videtur. LEM.

218. *Et niveis*) Nivi aut candidi canes probantur venatoribus, non item albi; vide Spanhem. ad Callimachi hymnum Dian. vers. 90. — *Leucon*; albus a colore: et *villis Asbolus atris*, hoc est, pillis nigris. Asbolus autem a colore dictus est, ἀσβολος enim fuliginem significat, eo quod nigris villis ac fuliginosis esset. LEM. — *Praevalidusque Lacon*, a Lacouia, patria eius; et *Aello*, a procella, quia impetuosus. LEM. — *cursu fortis*. Infra VIII, 311, *cursu invictus*. Sed *fortis* etiam simpliciter de velocitate, VI, 221.

220. *Thous*, velox dicitur et impetuosus. — *Lysisce*; canis ex lupo nata dicitur *Lysisca*; sic Virg. E. III, vers. 18: *multum latrante Lysisca*. LEM.

221. *ab albo*) Codex Regius B, *ab atro*. — *Harpalos*; rapax. — *Melaneus*; niger. — *hirsutaque corpore Lachne*. Verbum de verbo expressit poeta; nam *lachne* villorum densitas dicitur. LEM.

Et patre Dictaeο, sed matre Laconide nati,
 Labros et Agriodos, et acutae vocis Hylactor;
 Quasque referre mora est: ea turba cupidine praedae 225
 Per rupes, scopulosque, adituque carentia saxa,
 Qua via difficilis, quaque est via nulla, feruntur.
 Ille fugit, per quae fuerat loca saepe sequutus.
 Heu famulos fugit ipse suos! clamare libebat:
 Actaeon ego sum; dominum cognoscite vestrum. 230
 Verba animo desunt: resonat latratibus aether.
 Prima Melanchaetes in tergo vulnera fecit;
 Proxima Theridamas; Oresitrophos haesit in armο.
 Tardius exierant, sed per compendia montis
 Anticipata via est: dominum retinentibus illis, 235

225. *praeda*, sem̄ capta; *praedari* pro venari, ipsique adeo venatores dicuntur *praedatores* vide Barm. ad Phaedr. II, fab. 1, 2. Canes id fecisse h. l. memorantur cupidine praedae: sed apud Apollod. rabies iis injecta legitur a Diana; quam tamen eos et sine Dea invadere potuisse Pausan. monet. — *Qua via* etc. Hunc versum aliter legunt nostri; scilicet *quaque est difficilis, quaque est via nulla, sequuntur*. LEM. — *feruntur* Heinsius praetulit, pro *sequuntur*, quod tuncstr. I. euz. *Feruntur*, cum impetu ruunt, lens convenit ardori canum, neque aleo sollicitandum est. Iam hinc phantasia poet̄ae cupidinem canum comitumque cum domini conatibus et querelis ante oculos ponit.

230. *Actaeon ego sum* etc.) De hoc versu Heinsius: *Non magis Naxos est, quam meus*. Agnoscunt tamen libri veteres. Eo sublato omnia erunt concinniora. — Agnoscunt quoque Codd. Regii. — Sine causa Heinsius hunc versum efficiendum putabat. Etiam famuli possunt esse comites, quos

Actaeon alloqui volebat. Sed et canes, si hos intelligere malumus, dominum ex voce agnoscere potuissent. Adde, quod toties in hac ipsa fab. luxuriat ingenium Ovidii. — *animo*, voluntati.

232. *Melanchaetes* et reliqui etiam ab Hygino postremi nominantur. Sed Noster, taedii vincendi causa, eos, aliis quibudam interiectis, superioribus addit, tam ingenioso commente peculiarem eorum operam memorat. — *Melanchaetes*; iubum et pilos habens nigras. LEM.

234. *exierant*) Recte Heins. monet, verbum *exire* sumtum esse a Circo, ubi equi carceribus exeunt. Caeterum huc respexit baud dubia Seneca Nat. Quaest. lib. III, prol.: *Qui tardius exierant, moram velocitate pensant*. — Nostri Codices Regii habent *exierat*, quod praetulerim, ut referatur ad Oresitrophum solum, qui quum per compendia montium venisset, in armο, id est, in anteriore parte corporis Actaeona aggressus est, dum Melanchaetes at Theridamas eundem a tergo adoriuntur. LEM. — *compen-*

Cetera turba coit, confertque in corpore dentes,
 Iam loca vulneribus desunt: gemit ille, sonumque
 Et si non hominis, quem non tamen edere possit
 Cervus, habet; moestisque replet iuga nota querelis:
 Et genibus supplex positus, similisque roganti, 240
 Circumfert tacitos, tanquam sua brachia, vultus.
 At comites rapidum solitis hortatibus agmen
 Ignari instigant, oculisque Actaeona quaerunt;
 Et velut absentem certatim Actaeona clamant.
 Ad nomen caput ille refert: ut abesse queruntur, 245
 Nec capere oblatae segnem spectacula praedae.
 Vellet abesse quidem: sed adest; velletque videre,
 Non etiam sentire canum fera facta suorum.
 Undique circumstant; mersisque in corpore rostris,
 Dilacerant falsi dominum sub imagine cervi. 250

dium, omne lucrum, quod in quacunque re facere possumus, sed in prius de breviori via occurrit, quam quis, ambagibus relictis, insistit: vid. Schwarz. ad Plinii Paucg. cap. 95, pag. 488. — *anticipat viam* is, qui alterum antevertit cursu. — Iidem Codices nostri, *praecipitata via* est. Praestaret *anticipato*, si Codd. nostris fulciretur. LEM.

238. *Et, si non hominis etc.*) confer versum 667 libri II. — *iuga nota*, in quibus venari solitus fuerat: vide ad I, 370. — *positis* habet Bonon. pro diversa lectione. Caeteri, *pronis*. — Sic et nostri Regii, *pronis*. — *positis* revocavi ex Cod. Bonon. et placuit etiam Heinsio. *Prona genua* an sic recte dicantur, dubito. Sed *ponere genua*, formula sollemnis de supplicatione: I, 729, qui loco nostro simillimus. In tanta enim rerum similitudine fieri haud potuit, quin similia verba similesque sententiae repeterentur.

242. *hortatibus*) Vetustiores maxima ex parte, *latratibus*, quod Heinsius interpretabatur, clamore et hortatu latratum caninum aemulante. — Nostri Codices Regii *latratibus* habent. — *hortatur canis* et monet venator: vide Heinsium. — *Ignari*; ut versu 3, *oculis quaerunt*; IV, 129: *iuvem oculis animoque requirit*. Sic et Plin. VI, Ep. 10.

245. *Ad nomen*) audito suo nomine; ut IV, 145. — *refert*, reflectit, tanquam se indicaturus. — *ut abesse queruntur*. Nostri Regii, *et abesse*; vividius certe. Sermo interruptus maxime hoc loco convenit. LEM. — *capere spectacula*, spectare. — *oblata recte de praeda*. *Offerri* enim dicuntur, in quae insperato incidimus. — *fera facta* elephantum habet etiam Lucretius V, 1339; Euripid. Bacch. 337, *ὑπὸ τρωτοῖς σπύλας*; Actaeonis. — In his *vellet* etc., ludit posita rursus, more suo. — *falsus cervus*; ut I, 754, *falsus genitor*. Male igitur quidam

Nec, nisi finita per plurima vulnera vita,
Ira pharetratae fertur satiata Dianae.

III. Rumor in ambiguo est: alii violentior aequo
Visa Dea est; alii laudant, dignamque severa
Virginitate vocant: pars invenit utraque causas. 255
Sola Iovis coniux non tam culpetne probetne
Eluxitur, quam clade domus ab Agenore ductae
Gaudet; et a Tyria collectum pellice transfert
In generis socios odium: subit ecce priori
Causa recens; gravidamque dolet de semine magni 260

falsa. — Attamen et noster Reg. A *falsa* dat.

251. *Nec, nisi finita* etc.) Hunc versum et sequentem, quos Codex Sprotii a manu recentiore margini adscriptos habet, caeteri vero ordine exhibent, Heinsius, ut foedissimum eentonem, deleudos cecisset. Inepte sane sunt superioribus addita; sed et alibi solet Ovidius latiori et acriori descriptioni subicere sententiam laoguidam. Displicet etiam structura verborum. Nescio tamen, an noo et haec similibus locis defendi possit. Certe etiam vs. 58 concurrunt quantur vocabula in a desinencia. Simile additamentum infra vers. 400 sqq. legitur.

253-315. *Rumor in ambiguo* est etc.) Iuno dolens, Semelen, Cadmi filiam, a Iove concepisse, in anum conversa ipsam adit, persuadetque fraudulenter, ut eo habitu Iovem sibi expetat, quo Iunoni amplexus dare solent. Iupiter igitur iocurando coactus, eum tonitribus et fulminibus Semelen aedes intrat; quibus quum conflagraret gravis, utero eius Baeehum imperfectum eripit, femori suo insuit, atque Nyseidibus educandum tradit. Conf. Euripid. Bacch. 1-9, 89-104,

286-297; Apollod. III, 4, 5; Diodor. Sic. III, 63; IV, 2; Lucian. Dial. D. 9; Eudoc. pag. 118 et 373; Hyg. fabul. 169, 179; Fuldgeht. Myth. II, 15. Nempe Bacchus poetis dictus est *πυρογενής*, quod pr. vini generosioris vitumque epitheton. Strabo lib. XIII, pag. 628. Porro, Orientalibus *ex femore alterius egredi* dicebatur, qui ab eo gignitur. Hinc fabula nasci facile potuit. Alia ad vers. 312 dabimus. — *Rumor* etc. Quum rumor de Actaeonis poena sparsus esset, in utramque partem de eo disputatum est. Verum nullo iure de ea disputabatur, quum poenam illam Saturniae leges postulassent. Callim. in Iuvenc. Pallad. 99 sqq. — *violentior visa* est etiam Senec. Oedip. 763, ubi *nimum saevi Diva pudoris*. — *dignamque* etc., decere eam severitatem tantam in custodiendo pudore suo.

256. *culpetne* etc.) ut apud Tibull. IV, 5, 20. Duo MSS. *clamne palamne* pro vulgato, *clamve palamve*; quae varietas etiam hic notanda, ubi nonnulli, *culpetne* et *probetne*. — *collectum*, conceptum, ut *colligere sitim* et similia. Translatum illud ab Europa odium etiam in sqq. fabulae quaedam confirmant.

Esse Iovis Semelen: tum linguam ad iurgia solvit;
 « Effeci quid enim toties per iurgia? dixit.
 Ipsa petenda mihi est; ipsam, si maxima Iuno
 Rite vocor, perdam; si me gemmantia dextra
 Sceptra tenere decet; si sum regina, Iovisque
 Et soror et coniux: certe soror: at puto, furto est
 Contenta; et thalami brevis est iniuria nostri.
 Concipit; id deerat: manifesta que crimina pleno
 Fert utero; et mater, quod vix mihi contigit uni,
 De Iove vult fieri: tanta est fiducia formae!
 Fallat eam faxo; nec sim Saturnia, si non

265

270

261. *tum linguam* etc.) Heinsius hoc hemistichium suspectum habebat, et coniecit *quid linguam ad iurgia solvi vel solva?* deleto versu sequenti, quem latinum non putabat, nisi legeretur, *tot Io per iurgia*. — Nostri Codices hanc lectionem praebeant. LAM.

262. *Effeci quid enim* etc.) Amant poetae eiusmodi soliloquia Deorum. Conf. II, 471; IV, 420; Virgil. Aen. I, 36 seqq. Exordium est abruptum. Antea tacite secum indignata fuerat, tam cogitaverat, nolle se rursus iurgiis uti; hinc verbis pergit, *effeci* etc. Conf. VI, 687, ubi praemittitur *et merito*; IX, 143; Plin. IV, ep. 4; Pan. 70, 6. — *Effeci* Burmannus ex Francofurtensi dedit, quia venustus ei videbatur vulgato *profece*, quod et nostri Regii habent. LAM.

263. *si maxima-regina*) Redundantia in his convenit affectui Iunonis. — *si sum regina*. Sonantius et gravius Virgil. d. I. *incedo regina*. — *et soror et coniux*. Cic. e N. D. II, 26: *Aër autem, ut Stoici disputant, interiectus inter mare et coelum, Iunonis nomine consecratur, quae est soror et coniux Iovis, quod et similitudo est*

aetheris, et cum eo summa coniunctio, Acerbe additum, certe soror.

266. *furtum*) concubitus, qui utero non sit manifestus. — Quoniam tò est post *furto* a multis praestantioribus abest, propterea Heinsius et mallet *contentam*, in versu sequenti; idque repertum est in Francofurtensi a manu prima. Tum Burmannus etiam snadet *at thalami*. — Codex noster B dat: *Furto contenta est: thalami* etc. — *thalamus*, coniugium. Coniugium nostrum in breve tempus laeditur, quandiu actus concumbendi durat.

269. *vix mihi contigit uni*. Haerent Interpretes in voc. *uni*; quod si *pro soli* accipis, non oritur sensus commodus; sin *semel* interpretaris, mentitur Iuno, quae saepius ex Iove mater facta est. Itaque Burmannus praefert cum Micyllo uno, idque coniungit cum sqq., ut adeo sensus prodent hic: quum tot alii sint, ex quibus illa possit mater fieri, illa non nisi e solo Iove vult fieri, quod mihi vix contigit, paucos quae ex Iove partus elidi. Verum nec haec sententia satis placet. Malim equidem *uni* cum Capoferreo in *ipsi* mutare. Rarius, quam

Ab Iove mersa suo Stygias penetrabit ad undas. »

Surgit ab his solio; fulvaeque recondita nubecula,
Limen adit Semeles: nec nubes ante removit,
Quam simulavit anum: posuitque ad tempora canos, 227
Sulcavitque cutem rugis, et curva trementi
Membra tulit passu; vocem quoque fecit anilem:
Ipsaque fit Beroë, Semeles Epidauria nutrix.
Ergo ubi, captato sermone, diuque loquendo,
Ad nomen venere Iovis, suspirat: et, « Optem 230
Iupiter ut sit, ait: metuo tamen omnia: multi
Nomine Divorum thalamos subiere pudicos.

Iuno vellet, ex Iove conceperat. Id nunc auget: quod vix (vix his terve) mihi contigit ipsi.

272. penetrabit ad undas) Recepti pro in undas, et multi habent. Morientes enim non in, sed ad Stygem descendunt. — Attamen noster Regius A, in undas.

273. nō his) post hæc verba. Sic IV, 329: Nāc ab his tacuit. Saepē Dii, ut fallerent mortales, familiaria cuiusdam formam induerunt. Præivit Homerus II. B, 30, 122, 386. Conf. et Callias. Cer. 43; Virg. Aeneid. V, 620; IX, 649–651; et Noster IV, 219; VI, 26 sqq. Apud Apollodorum et Lucianum, Semele decepta esse tantum legitur a Iunone; sed signentam de Beroë habet et Hyginus. Dii, quum in terras delabuntur, neque cerni volunt a mortalibus, reconditi, tecti esse solent nubecula. — fulvaeque nubecula. Vnus, fulvaeque, quod et Heinssius coniecit; alius, flavaeque; rursus alius, fuscaeque; quas lectiones omnes defendi posse recte monet Burman. — Nostri Regii, fulvaeque.

275. simulavit anum) Simpliciter Homerus II. Γ, 386: Ἰπὸν δὲ πρὶν εἰς οὐρανὸν ἀναβῆναι. Id iam azornavit

Virg. Aeneid. IX, d. l.: Ibat Apollo Omnia longaevae similis, vocemque coloremque Et crines albos. Eum Noster verbis delectis superare laboravit. — simulavit anum, sumit formam anus. — sulcavit cutem rugis, venustate. Plant. consulcare frontem; frontem rugis arare dixit Virg. Aen. VII, 417, et Noster passim; vid. Ciofanum ad hunc locum. — Trementi passu; infra XIII, 533, passu anili. — tulit membra exquisitius quam, inaccessit.

278. Ipsaque fit Beroë) Nostri Codices Regii, ipsaque erat. Vnde veniat Vulgata, nescio, nempe erat rectum sonat. LEN. — Ipsa summam similitudinem exprimit. Alia Beroë fit Iris apud Virgilium Aen. V, 620; alia rursus, Oceani Elia, G. IV, 34, commemoratur.

280. Ad nomen Venere Iovis) Brevis Hygin. : Alumnus, pete a Iove, ut sic ad te veniat, quemadmodum ad Iunonem, ut scias, quae voluptas sit cum Deo concumbere. Sed hæc nostra oratio multo magis ad fallendum est composita. — Optem, Nostri Codices, opto; rectior lectio optem. LEN.

282. Subiere habent sex MSS. in quibus Francofurtensis, unde Bur-

Nec tamen esse Iovis satis est: det pignus amoris;
 Si modo verus is est: quantusque, et qualis ab alta
 Iunone excipitur, tantus, talisque rogato 285
 Det tibi complexus; sinque ante insignia sumat. »
 Talibus ignaram Iuno Cadmeida dictis
 Formarat: rogat illa Iovem sine nomine munus.
 Cui Deus, « Elige, ait; nullam patiēte repulsam.
 Quoque magis credas, Stygii quoque conscia sunt 290
 Numina torrentis: timor et Deus ille Deorum. »
 Laeta malo, nimiumque potens, perituraque amantis
 Obsequio Semele, « Qualem Saturnia, dixit,
 Te solet amplecti, Veneris quum foedus initis,
 Da mihi te talem. » Voluit Deus ora loquentis 295
 Opprimere: exierat iam vox properata sub auras.
 Ingemuit; neque enim non haec optasse, neque ille
 Non iurasse potest: ergo moestissimus altum
 Aethera conscendit, nutuque sequentia traxit

manans recepit. Plerique, *inire*; eadem varietas lib. IV, 328. — Nostri Regii quoque, *inire*. — Verbum *subire* aptum furtivis amoribus et fallacibus adulteris, iudicet Burm. Mihi vero *subire* idem esse videtur, quod *inire*, quod alii agnoscuot, *intrarunt*.

283. *esse Iovis*) scilicet te, de qua forma loquendi vid. Heins. ad Vell. II, 88, quod si cui durius h. l. videtur, retineat *Iovem*, quod tuentur omnes MSS. praeter duos. — *alta*, magna, nobilissima. *Caesar altus* II Pont. 3, 63; Hor. III, Od. 4. — *formarat*, instruxerat. Vid. Gracv. ad Iustin. XX, 4, 3.

291. *timor et Deus* etc. Ordo: et ille Deus est timor Deorum, huic quoque Dii timere soleot. BURM.

292. *nimiumque potens*) Sic rursus occupat evectum rei. *Nimium potens*, nimium valens precibus apud Iovem,

— *obsequio amantis*. Etiam Fast. VI, 485: *Arserat obsequio Semele Iovis*. Exposuit de h. v. Burm. ad Quintil. VIII Inst. Orat. 3, 35. — *Veneris foedus inire*. Apollod. οἷος ἦνθε μνηστέρωνος Ηρα. Infra VII, 710, *foedera lecti*. A. A. I, 462, *concupitus foedera*. Silius II, 85, *Veneris iam foedera passae*. — *Dare se alicui* alias de obsequio et gratificatione dicitur, sed nuoc de amplexibus. — *Opprimere*, claudere: vide Beroem. ad Laciant. Inst. V, 1.

299. Apud Apollod. iotrat thalamum, ἰπ' ἀμυγτρὸς ἀσπατῆς οὐοῦ καὶ βραστῆς. H. l. nunt habitum, quem coclum tempore tempestatis habet. — *nutuque* Heinsius dedit ex uno pro *vultuque* nut *vultusque*. — Sic et nostri Regii, *vultuque*. — *Sequi* dicitur quae facile parent: vide ad Plin. VII, ep. 9, 11, et Pan. 45, 5,

Nubila; quis nimbos, iminixtaque fulgura ventis 300
 Addidit, et tonitrus, et inevitabile fulmen.
 Qua tamen usque potest, vires sibi demere tentat:
 Nec, quo centimanum deiecerat igne Typhoea,
 Nunc armatur eo: nimium feritatis in illo.
 Est aliud levius fulmen; cui dextra Cyclopum 305
 Saevitiae, flammaeque minus, minus addidit irae:
 Tela secunda vocant Superi: capit illa; domumque
 Intrat Agenoream: corpus mortale tumultus
 Non tulit aetherios, donisque iugalibus arsit.
 Imperfectus adhuc infans genetricis ab alvo 310
 Eripitur, patrioque tener, si credere dignum,

— *fulgura* et *fulmen* differunt: *fulmen* est telum illud, quod a Iove in terram demitti credebatur; *fulgur* autem, coruscatio. — De fulminum generibus, Plin. II, 51.

302. *Qua*, in quantum. Sic explicatur in glossa. — *sibi*, telis suis. A Virgil. Aeneid. I, 665, Iovis tela Typhoea commemorantur, ut maxime terribilia, quia Typhoeus, immane monstrum, vertice coelum tangens, aliter debellari non poterat. Hinc et Noster eum potissimum memorat. Is secundum alios, quos Noster V, 346, sequitur, fulmine vulneratus aufugit et Aetnae monte obrutus est, sed h. l. deiectus, interfectus. Phaedr. II, 1, 1. Locus classicus de telis Iovis est ap. Virg. Aeneid. VIII, 429 sqq., ubi iis admiscetur imber, nubes, venti, fulgores, sonitus, metus, flammae et irae. — Typhoea. Codex Regius B, Typhaeum; alter vero. Typhoea.

307. *secunda*) secundi ordinis, inferiora. Ita secundum et δεύτερον et in aliis locutionibus: vid. Graev. ad Hesiod. Epy. 141. — *Superi* vocant. Etiam Homerus memorat nomina, quibus Dii res signent. *Lusoria* tela

vocat Senec. N. Q. II, 44, ubi docet, auctores huius figmenti admonere voluisse eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum sit, non eodem modo omnia esse percipienda.

309. *aetherios*) *Tumultus aetheri* explicandi sunt ex Horat. I, 16, 12: Tremendo Iupiter ipse ruens tumultu, de tempestate cum tonitru; et graviter nimbi, fulgura, tonitrus, fulmina, quae Iupiter in alto aethere sumserat, aetherii tumultus dicuntur. Apud Apollod. Iupiter intras fulmen emittit, et Semele exspirat metu. Secundum Lucianum, lectum concepit ignem, quo illa perit. — *donisque*; Codex Regius B omittit *que*. — *dona*, insignia, quibus se, precibus Semeles coactus, instruxerat. — *iugalia*, coniugis.

310. *Imperfectus*) Apollod. ἰσχυρῶς βρέχων, sed Lucian. ἰσχυρῶς βρέχων. — *eripitur*. Inde Eurip. 91: νηδὺς ἐκείδος. — *insuitur femori*, nempe aureis sibilis, ne Iuno eum reperiret. Eurip. 96, πάντων, et Graeci de hac re habent. Iam Euripidis aetate erant, qui illud ἐν προπῶ inde ortum putarent, quod Iacchus

Insuitur femori; maternaque tempora complet.
Furtim illum primis Ino matertera cunis
Educat: inde datum Nymphæ Nyseides antris
Occuluere suis; lactisque alimenta dedere.

35

IV. Dumque ea per terras fatali lege geruntur,
Tutaque bis geniti sunt incunabula Bacchi;

Innoni quondam *ἐκπαιστος*, *obscus fuerit*. Bacch. 295. Sed Eustath. fol. 310, l. 7, eam inde repetit, quod ille in *Mero*, monte Indine, educatus sit. Conf. Curt. VIII, 10, 11; Plin. VI, 21. Inde uotem *πρωτοῖς* dictus *μυροῦ* *ἐκπαιστος* et *μυροπαῖστος*. — *materna*, in uero matris exigenda; *complet*, transigit. Sic ille *bi-mater*. De illo partu Iovis agit Lucianus, d. l.

313. *Ino*) Sic et Apollodorus; sed apud Lucianum Mercurius eum statim in *Nysum* deferit. — *primis cunis*, ab initio. — *inde datum*, a matertera acceptum. — *Nysa*, urbs et mons Indiae. Ibi *Nyseides* nymphae (quarum nomina Cysseis, Nisa, Frato, Eriphis, Bromis et Polyhymnia) in antris educarunt Bacchum, quae est vulgaris huius rei narratio. Homer. hymn. Bacch. pag. 59 Ern. Antrum illud duas fores habuisse dicitur, unde Bacchum *Dithyriten* appellatum volunt. Serv. ad Virgil. Ecl. VI, 15, *Nysum* Bacchi nutricem facit. Eam et Hygin. fab. 182, commemorat, Oceani filiam. Pro ea idem alibi *Nysum* laudat. Inde autem factum est nomen *Dionysus*. — Male Codex Regius B, *Nereides*.

316—338. *Dumque ea per terras* etc.) *Tiresias*, Thermanus, Everis filius, vates in tota antiquitate celeberrimus, sed lumine captus. Coeus vitæ, quos passus est, varie narratur. In feminam eum esse transformatum ob interfectum, vel in monte

Cyllene, vel in Cithærone, draconem referunt etiam Apollod. III, 6, 7; Antonin. Lib. XVI; Hygin. fab. 75; Schol. Hom. ad Od. A, 493. Cæcitatis vernæ eius causâ varie commemoratur. Qui Pherecydem sequuntur, ut Call. hymn. in Lavacr. Pall. vers. 75—103, et e Latinis unus Propert. IV, 9, 57, eam eadem tribuunt Minervæ, quam nudam viderit Tiresias iuvenis, quæ tamen, precibus matris et integritate iuvenis permota, vaticinandi ei artem tribuerit. Cum Nostro consentiunt Apollod. Hygin. Anton. Lib. XVII, Phlegon Trall. da Mirab. 4, quibus Hesiodus præverat. Elegiaco carmine subulem tractaverat Sostrotus. Præter vaticinandi artem constitutus ei etiam erat longus vitæ terminus, quippe qui per septem, aut, ut alii volunt, novem ætates vixerit, a Cadmo inde usque ad captus ab Argivis Thebas, et Labdacidis multa oracula ediderit. Frequens igitur eius ap. Tragicos vetæres mentio. Datum denique ei erat etiam hoc, ut apud inferos solus asperet: Homer. Od. K, 49n; Cic. Div. I, 2n: vide omnino Spauhem. ad Callim. d. l. — *Per terras*, in terra. Virgil. Aen. I, 708: *convenire per limina*, in domo. — *Vnus per Thebas*, quod Heinsius non displicbat. Immo *per terras* rectius opponitur iis quæ in coelo fiunt. — *Pro geruntur* Heinsius comiciebat *reguntur*. — Nostri Regii habent, *per terras*, et *geruntur*. — *fatali lege*,

Forte Iovem memorant, diffusum nectare, curas
 Seposuisse graves, vacuaque agitassemis
 Cum Iunone iocos; et, Maior vestra profecto est, 320
 Quam quae contingat maribus, dixisse, voluptas.
 Illa negat: placuit, quae sit sententia docti
 Quaerere Tiresiae: Venus huic erat utraque nota.
 Nam duo magnorum viridi coeuntia silva
 Corpora serpentum baculi violaverat ictu: 325
 Deque viro factus, mirabile! femina, septem
 Egerat autumnos: octavo rursus eosdem
 Vedit; et, « Est vestrae si tanta potentia plagae,
 Dixit, ut auctoris sortem in contraria mulet;
 Nunc quoque vos feriam. » Percussis anguibus isdem 330
 Forma prior rediit, genitivaque rursus imago.
 Arbiter hic igitur sumtus de lite iocosa,

ex fato. Ex opinione enim Veterum omnia fiebant vel ex fati necessitate, vel ex libera Deorum voluntate, vel ex hominum studio.

318. *diffusum*) *diffundi* eleganter dicitur animus, quum exhilaratur atque laetitiae se dat: tristitia vero *contrahitur*. Cic. Lael. 13. Noster IV, 764: *generosi munere Bacchi Diffudere animos*. — *seposuisse* elegantius, quam, quod alii habent, *deponisse*. — Noster Regius A, *supposuisse*. — Virg. Aeneid. I, 562, *sordidite curas*. — *vacua*, a laboribus, otiosa. — *remissos*, paulo liberes et petulantiores. — *contingat*. Codex Reg. A, *continget*; Codex B, *contingit*.

322. *docti* *doctus* (*σοφός*), ob divini peritiam. Libros etiam scripsisse traditur Tiresias. — *Venus*, voluptas venerea. Aelianus, Anim. I, 25, *τοῦ αἰθέρος ἀποδότρης ἰατρίας*.

324. *coire*) De actu venerem dicitur. Tiresias primum violabat femellam

seu dracaenam, sed postea, ab Apolline monitus, masculum draconem. Tzetzes in Lycophronem Cassandr. vs. 683. — *autumnos*, annos.

329. *sortem*, sexum, ul VI, 680, IX, 67. — *vos feriam*. Vnus, *percutiam*, quod placet Burmanno, quia Ovidius delectatur repetitione eiusdem verbi. — Nostri Regii, *vos feriam*. — *rursus*. Heinsius hoc vocabulum mutari vult in *reddita*. — Nostri Regii, *genitivaque venit imago*. — *imago*, forma, natura. — *genitivu*, connata, quam habuit quum nasceretur. Augustus habebat *genitivas notas*, Sueton. Oct. 80. Ceterum Lucian. de Astrol. monet, fabulum de Tiresiae transformatione fluxisse inde, quod Tiresias docuerit stellas erraticas esse utrinque sexus; quae interpretatio non admodum dissimilis est ei, quam de Atlantis, Prometheici aliorumque fabulis exhibet Cicero Tuscul. V, 3.

Dicta Iovis firmat: gravius Saturnia iusto,
Nec pro materia fertur doluisse: sui que
Iudicis aeterna damnavit lumina nocte. 333,

At pater omnipotens, neque enim licet irrita cuiquam
Facta Dei fecisse Deo, pro lumine adempto
Scire futura dedit, poenamque levavit honore.

V. Ille per Aonias, fama celeberrimus, urbes
Irreprehensa dabat populo responsa petenti. 34,
Prima fide vocisque ratae tentamina sumsit
Caerula Liriope: quam quondam flumine curvo
Implicuit, clausaeque suis Cephisos in undis

333. *firmat*, confirmat. Lactant. in *Argum. tutatur sententiam Iovis*. Versus, quibus dicta Iovis confirmavit, habent Apollod. et Schol. Hom. Οἱ γὰρ πέν ποσειδών δ' αὖ ποσειδὼν τέπειτα ἀνὴρ, Τίς δὲ δῖα' ἐπιτέμνησι γυνὴ τέπειτα νόημα. — *pro materia*, ut postulabat materiae levitas: X, 133. Ita *pro rerum maiestate* Lucr. V, 2.

335. *aeterna damnavit nocte* graviter excarcerationem exprimit. — *Neque enim licet* etc. Vid. ad II, 677. — *Scire dedit* graece, dedit scientiam. — *levavit*, tolerabiliorem reddidit. Apud Homerum Od. Θ, 64, Demodoci caecitatem Muses levaverat arte musica cantuque dulci. — *honore*, arte honorifica.

339–510. *Ille per Aonias* etc.) Dum exemplum ponit artis Tiresiae, commode nova intexitur fabula, ex qua rursus alia orta est. *Narcissus*, iuvenis pulcherrimus, quum et iuvenae et puerilis superbe sperneret, Rhamnusia efficit, ut suae ipsius imaginis, quam in fonte quodam conspexit, insano amore corripetur, atque tabescendo mutaretur in florem sui nominis. Thespiensis erat haec fab. quam duplici modo Pausan. IX, 31, pag.

772, narrat, quorum alterum, quem Noster sequutus est, vulgatum vocat. Ex altero Narcissus sororem habebat sibi simillimam, cuius amissae desiderium contemplanda imagine in fonte lenire volebat. Thespiensem fuisse Narcissum etiam ex Lucian. Verr. Hist. lib. II, tom. 4, pag. 276, apparet. Paucis fab. attingit Hygin. fab. 271. *Echus* fabula, si abesset, non desideraretur; eamque apparet a Nostro insertam esse, atque commode sub finem adhibitam. Exstant Ausonii duo epigrammata, 11 et 99, in Echo, totidemque, 97 et 98, in Narcissum. — *Aonias*, Borotias: vide ad vers. 13. — *irreprehensa*, certa, quibus eventus constaret. — *respondere* proprie dicuntur vates: vide Munke, ad Lactantium Argum.

341. *Fide* antiquae *pro fidei*. *Fides* autem nunc capiendum, ut in *fide dignus*. — *vocis ratae*, vaticinii certi. — *ratae*. Nostri Codices Regii habent *datae*. — *Liriope* genus incertum; vid. Burm. — *Caerula* indicat, eam fuisse Nympham fontanam aut fluvialem. — *curvam* de fluminibus includentibus aliquid. Virg. Georg. IV, 361: *illum Curvata in montis spe-*

Vim tulit: enixa est utero pulcherrima pleno
 Infantem, Nymphis iam nunc qui posset amari; 345
 Narcissumque vocat: de quo consultus, an esset
 Tempora maturae visurus longa senectae;
 Fatidicus vates, Si se non viderit, inquit.
 Vana d u visa est vox auguris: exitus illam,
 Resque probat, letique genus, novitasque furoris. 350
 Iamque ter ad quinos unum Cephisius annum
 Addiderat; poteratque puer invenisque videri.
 Multi illum iuvenes, multae cupiere puellae.
 Sed fuit in tenera tam dira superbia forma;
 Nulli illum iuvenes, nullae tetigere puellae. 355
 Adspicit hunc, trepidos agitantem in retia cervos,
 Vocalis Nympha; quae nec reticere loquenti,
 Nec prior ipsa loqui didicit, resonabilis Echo.

ciem circumstetit unda. Etiam apud Hyginum *Narcissus Cephisi fluminis filius*. Sed quoniam in vicinia Heliconis natus, propterea secundum Claudium, 35, 134, *Helicon eum genuisse* dicitur. Idem vs. 332, de hoc et de Hyacintho, *nunc inclyta germina veris*, Praestantes olim pueros. Solent autem hi dum et Hylas propter pulchritudinem coniungi. — *tulit*, intulit.

345. *Nymphis*) Codices nostri, *Nymphae*. Vox graeca Νύμφη, ut sit Nympha ipsa Liriope, quae enixa sit; non is qui posset amari a Nymphis. Deleatur virgula post *infantem*, et reponatur post *Nymphae*; et eam lectionem genuinam praelulerim: vide infra vs. 357, ubi Nymphae reponitur. LEM. — *nunc*, vide ad I, 321. — *Fatidicus vates*, χρηστήριος; μάντις. — *videre tempora*, vivendo en pervenire. — *furor*, insanus amor.

352. *puer invenisque*, id est medius erat inter utrumque; vide ad IV, 17. — *cupere*, ut *petere*, de amantibus

et conubia optantibus. — Quidam, *petiere*. Nostri Regii *capere*. — *tenera*, pulchra. — *dira*. Alii habent *dura*, quod non improbat Barmaunus, qui *tetigere* sequitur, pro quo tamen alii *flexere*. Idem verba *suit - forma*, per parenthesis adiecta putat. — Regii Codices, *dura*. — *superbia* est amantium, qui fastidiosi non redamant. Tibull. I, 8, 69, *fastidia*. Idem *diri*, crudeles. Non igitur erat, cur Barmaunus *dura* vellet. — *tetigere*, flectere eius animum potuerunt, ut IV, 164. Et est *flexere* in Varr. Lectt. Lusu autem illo, vs. 353 et 355, expressit Catull. Carm. Nupt. 58: *Multi illum pueri, multae optavere puellae*. Idem *quum tenui captus defloruit ungui*, *Nulli illius pueri, nullae optavere puellae*.

3 6. *Adspicit hunc etc.*) Vt Narcissus ad Echo in silvis versantem et ad fontem enmode deduci posset, propterea venans inducitur. — *Vocalis*, voce notabilis. Obiter sed enmode

Corpus adhuc Echo, non vox erat: et lamen usum
 Garrula non alium, quam nunc habet, oris habebat, 350
 Reddere de multis ut verba novissima posset.
 Fecerat hoc Iuno, quia, quum deprendere posset
 Sub Iove saepe suo Nymphas in monte iacentes,
 Illa Deam longo prudens sermone tenebat,
 Dum fingerent Nymphae: postquam Saturnia sensit; 365
 « Huius, ait, linguae, qua sum delusa, potestas
 Parva tibi dabitur, vocisque brevissimus usus. »
 Reque minas firmat: tamen haec in fine loquendi
 Ingeminat voces, auditaque verba reportat.

Ergo ubi Narcissum, per devia lustra vagantem, 370
 Vidit, et, incaluit, sequitur vestigia furtim:
 Quoque magis sequitur, flamma propiore calescit;
 Non aliter, quam quum summis circumlita laedis
 Admotam rapiunt vivacia sulphura flammam.
 O quoties voluit blandis accedere dictis, 375

huius Nymphae fata superiora innotuit. — *reddere*, repetere. Plinius⁸ H. N. X, 42: *Humanas voces reddunt psittaci*. Max sic reportare et remittere. — *sub Iove*, Burmannus putat a nequam quodam et sciolo librario profectum; legendum esse cum quinque manuscriptis cum *Iove*, ut II, 599. — *prudens*, consulto.

368. *Reque minas firmat*) Re ipsa et effectu minas exequitur. LEM.

370. *devia*) Qui se effuse amant, atque immodicum conceperunt de se opinionem, non multum in publico, aut in rebus civilibus versantur: hic enim neglectus multi et vilipendia occurrunt, quae se sibi ostendant, unimos ipsorum delectura; itaque vitam plerumque degunt solitariam, privatam et humilem, vilium hominum comitatu cincti, qui illos colere atque admirari sibi in animum inducant,

ac velut Echo in omnibus dictis factisque assententur, iis verborum praesentent obsequia. LEM. — *lustra*. Codices Regii *rura*; elegantius tamen *lustra*. LEM.

372. *flamma propiore calescit*) Terent. Eun. I, 2, 5: *Accede ad ignem hunc; iam calesces plus antea*. — *vivax*, quod multum vitae, alacritatis, rapiditatis etc. habet. Gril. N. A. V, 2, *vivacissimus*, rapidissimus, curvus equi. Quietili. Iulit. Orat. II, 6, 3, *vivaces*, qui sunt alacriore ingenio; vide Gronovii Obs. III, 4, pag. 352. Ergo *vivacia sulphura* simul rapacium, quae celeriter ignem cupiunt. Rused. 700, *rapidae fauces*. *Rapere* enim, ut monet Burm., verbum proprium igni et flammis; conf. quae diximus ad II, 123. Idem Burmannus *adlubere preces* publica forma dictum putat. — *Pro adlubere* natus tentare. — *molles*

Et molles adhibere preces! natura repugnat;
 Nec sinit incipiat: sed, quod sinit, illa parata est
 Expectare sonos, ad quos sua verba remittat.
 Forte puer comitum seductus ab agmine fido,
 Dixerat, ecquis adest? et, adest, responderat Echo. 380
 Illic stupet: utque aciem partes dimisit in omnes,
 Voce, veni, clamat magna: vocat illa vocantem.
 Respicit: et nullo rursus veniente, quid, inquit,
 Me fugis? et Iolidem, quot dixit, verba recepit.
 Perstat; et, alternae deceptus imagine vocis, 385
 Huc coëamus, ait: nullique libentius unquam
 Responsura sono, coëamus, rettulit Echo:
 Et verbis favet ipsa suis; egressaque silvis
 Ibat, ut iniiceret sperato brachia collo.
 Ille fugit; fugiensque, Manus complexibus aufer; 390

quibus molliuntur pectora dura. Similis locus Tibull. III, 4, 75: *Ne dubita blandas adhibere querelas, Vincuntur molli pectora dura prece.*

379. *fido*) Solemos coeuitum epitheton; ergo laotum orant. — *seductus*, aberraverat. Sequitur colloquium cum Echo, quocum coof. Aristoph. Thesmoph. 1065 seqq. Soepe Graeculi pueriliter sic ludcbant. Vide Ramler. ad Martial. II, 86, 3. Sed hoc loco probandus est ille iocus; res enim ita instituenda erat, ut Echo accommodatè ad haec fabulam naturam suam ostendere posset. — *aciem dimisit*. Vnus *divisit*, quod placet Heinsio, qui exempli suppeditat, in quibus *dividere aures*, *mentem*. — *Lectio divisit* non geouina. *Dimittere oculos*, *acies*, frequentius apud scriptores dicitur. LEM. — *aciem dimisit*, oculos direxit, circumspexit. VIII, 189: *Ignotos animum dimittere iu artes*. Burmannus formulae et re militari ductam arbitrabatur. Non puto,

385. *alternae vocis imago*, Echo. Virg. Georg. IV, 50, *voeis offensa imago*. Horat. I, Od. 20, 7, *iocosa imago*. — *coëamus*, et mox, *sit tibi copia nostri*. Haec duo duplici sensu, naturali et venereo intelligenda sunt, ut vs. 415, *sitis altera crevit*. LEM. — *rettulit Echo*. Burmannus enim uno malit reddidit, quia vs. 392 sequitur *rettulit*. — Regii habent *rettulit*. — *fauet ipsa*, iis delectatur, ipsa placet sibi propter verba sua. Vid. lib. II Amor. 5, 11: *nimiumque suo fauet ille dolori*. — *silvis*. Codices Regii, *silva*; parum refert. LEM. — *sperato collo*. Sic et Regii. Vnus, *captato*, quod placet Heinsio et Burmanno. Immo *sperato* est melius. *Speratum* enim solemus vox de astantibus: II, 862: *sperata voluptas*; IV, 368, *sperata gaudia*; VIII, 55, *sperata cubile*. Non igitur sollicitandum hoc vocabulum.

390. *aufer* dedit Heinsius nonnisi e coniectura et suo periculo, sed re-

Ante, ait, emoriar, quam sit tibi copia nostri.
 Rettulit illa nihil, nisi, Sit tibi copia nostri.
 Spreta latet silvis; pudibundaque frondibus ora
 Protegit; et solis ex illo vivit in antris.
 Sed tamen haeret amor, crescitque dolore repulsae: 393
 Attenuant vigiles corpus miserabile curae;
 Adducitque cutem macies; et in aëra succus
 Corporis omnis abit: vox tantum, atque ossa supersunt:
 Vox manet: ossa ferunt lapidis traxisse figuram.
 Inde latet silvis; nulloque in monte videtur;
 Omnibus auditur: sonus est, qui vivit in illa. 400

Sic hanc, sic alias, undis aut montibus ortas,
 Luserat hic Nymphas; sic coetus ante viriles.
 Inde manus aliquis despectus ad aethera tollens,
 « Sic amet iste licet, sic non potiatur amato! » 405
 Dixerat: adsensit precibus Rhodanus iustis.

etc. Vulg. *aufert* ferri non potest. — Attamen nostris Codicibus est *aufert*; et iam pridem advertere licuit, Heinianum ingeniosis quidem coniecturis, sed plerumque nullius Codicis auctoritate firmatis, textum auctoris voluisse evertere: nec video cur lectio *aufert*, quam D. Gierig improbat, et si minus elegans, ferri nequeat. LEM.

394. *Protegit* tegit. — *in antris*. Claudian. XXVIII, 33, *adytis* (antris) *effunditur Echo clarior*. — *solis*, ut vs. 10. — *haeret*, maeret, durat, verb. propr. in re amatoria: vide Burmann. — *crescitque* etc. ex natura cupiditatum humanarum. — *Attenuant*, absumunt. Art. Amat. I, 735: *Attenuant iuvenum vigilatae corpora noctes*. Infra 439, ipse Narcissus sic *attenuatur*. — *Adducit*, contrahit, necesse absentibus. Virg. Georg. III, 482: *sitis miseros adduxerat artus*. — *lapidis*, quia Echo auditur in locis saxo-

sis. *Doctae rupes* tales lapides vocantur a Claudiano d. l. Coeterum Echo ad meras voces attenuata originem debet prosopopoeiae poeticae. — Versus sqq. 400 et 405 delendos censet Heinianus. Et sunt satis inepte adpersi; dictum enim iam ante erat, eam latere silvis et merum sonum esse.

403. *Ludere*, ludibrio habere, spernere. Tibull. I, 8, 71: *Hinc Marathus quondam miseros ludebat amantes*, Nescius ultorem post caput esse Deum. Superbiam enim illam odioso credebantur Dii. Ibid. 69: *Oderunt, Pholoë, moneo, fastidia Divi*. In his potissimum Nemesis, cuius pulcherrimum signum erat *Rhannusum* prope Athenas. — *licet*, pro cupio, locum habet in precibus. Ilorat. III, Od. 27, 13, *sic licet felix*. — *iste*, pro quo Codices nostri habent *ipse*. — *adsensit*. Vnus accessit, quod eodem redit; vid. Burmannum. — Nostri Regii, *adsensit*.

Fons erat illimis, nitidis argenteus undis;
 Quem neque pastores, neque pastae monte capellae
 Contigerant, aliudve pecus; quem nulla volucris,
 Nec fera turbarat, nec lapsus ab arbore ramus. 410
 Gramen erat circa, quod proximus humor alebat;
 Silvaque, sole lacum passura tepescere nullo.
 Hic puer, et studio venandi lassus et aestu,
 Procubuit; faciemque loci, fontemque sequutus;
 Dumque sitim sedare cupit, sitis altera crevit: 415
 Dumque bibit, visae correptus imagine formae,
 Spem sine corpore amat: corpus putat esse, quod umbra
 Adstupet ipse sibi, vultuque immotus eodem (est.

407. *Fons* ille erat in Thespiciensi finibus, Pausaniae adhuc actate Narcissi nomen gerens. Claritas eius et puritas h. l. argetur, quia sic tanto magis formam pueri reddere poterat. — *argenteus*, pellucidus: ἀργύρεος ποταμοὶ aut πηγάς etiam apud Graecos. — *nitidus*, nil nisi clarus. Etiam Heroid. XV, 157, *nitidus fons*. — *Quem neque pastores etc.* fons plane intactus: *integer fons* Lucret. I, 925; Horat. I, Od. 26, 6. — *monte*. Aut subintelligitur in (quod vocabulum habent plerique et omittunt nostri Regii), aut mons nunc est herba in monte: vide Burmannum. — *lapsus*. Sic et nostri Regii. — Duo, *raptus*, idque adblatrabatur Heinio. — *lacus* vocatur et versus 500. Eum frigore suavem describere voluit; sed hic *tepescere* displicet, quia *tepor* gratus est. Melius Horat. II, Od. 15, 9: *Excludit ictus fervidos spissa ramis laurea*. Similiter infra V, 389. — *lassus*, Codex Regius A, *festus*; vividior an debiliior sit ista lectio, non dicam. LEM.

414. *sequitur* locum is, qui amoris affectus cum odit. Cic. II Legg. 1: *Hanc amoenitatem loci re-*

quor. Potest tamen *sequutus* et explicari, impulsus facie, propter faciem. Plin. X, Ep. 94, *mores eius sequutus*. Non ineptum lusum praebuit vocabulum *sitis*, quod et de vehementiore appetitu dicitur. — *altera*, alia, alius generis. — *bibit*. Burmannus malit videt, quia iam versus superiori Narcissum *bibentem* descripserit. Immo ibi modo *capit* bibere. — Pessima haec coniectura Burmanni. Nostri habent *bibit*. LEM. — *imagine*, amore imaginis. *Imago* autem *formae* i. q. umbra, quam per omnem h. l. valde variavit. In verbis *spem sine corpore amat* frustra haeserunt Interpretes. Intelligitur umbra, quam corpus esse sperabat, neque tamen erat. Ipse sic explicat verbis subiectis. — *Spem*. Ponci rem, probante Heinio. Sed Burmannus recte monet, *rem* opponi quidem umbrae, aut homini; non autem corpori. — *umbra*; Codices Regii A et B habent *unda*. Haec lectio non spernenda videtur, et aptior huic loco, ubi agitur de imagine quae in unda delineatur; ut tamen infra, versus 434, legitur *umbra est*. LEM.

418. *Adstupet ipse sibi* Pausanias,

Haeret, ut e Pario formatum marmore signum.
 Spectat humi positus geminum, sua lumina, sidus, {²⁰
 Et dignos Baccho, dignos et Apolline crines,
 Impubesque genas, et eburnea colla, decusque
 Oris, et in niveo mixtum candore ruborem;
 Cunctaque miratur, quibus est mirabilis: ipse
 Se cupit imprudens; et, qui probat, ille probatur; {²⁵
 Dumque petit, petitur; pariterque incendit, et ardet.
 Irrita fallaci quoties dedit oscula fonti!
 In medias quoties, visum captantia collum,
 Brachia mersit aquas; nec se deprendit in illis!
 Quid videat, nescit; sed, quod videt, uritur illo; {³⁰
 Atque oculos idem, qui decipit, incitat error.

dicto loco, absurdum hoc figmentum esse iudicat; neminem enim stolidum esse, ut sui amore capitur, hominemque ab umbra discernere nequeat. Quid autem No-ter? Is eo ita delertatus est, ut intolerabilis garrulitatis exemplum nobis reliquerit, neque voluptatem, sed taedium lectoribus paraverit. Semper ad eandem notionem revolvitur, quin adeo, quae ipse dixerat, Narcissum repetentem inducit. Diutius etiam, quam naturae veritas pulit, cum hoc errore fascinatam tenet. Adde frigida acumina, quibus h. l. distinxit. — *Adstupere* dictum, ut *adgemere*, *adsonare*, *adludere* alicui. Stupori convenit vocabulum *haerere*. Apud Virgil. Aeneid. VI, 471, regina non aliter haeret, ac si dura silex, aut stet Maupena (in Paro) candes. Inde Noster fecit, ut e Pario formatum marmore signum.

420. *geminum sidus*) hoc est *sua lumina*, aut sic: *sua lumina* tanquam *geminum sidus*. — Plerique, *ceu lumina*; Heinsius vero, Echotium in Apophor. sequutus, dedit *sua lumina*, malit tamen *duo lumina*, quod pla-

cet et Schirachio. Burmannus praefert Ziuzerlingii conjecturam, *geminum, ceu sidera, lumen*. — Cod. R. A, *sua*; R. B. *ceu*. — Oculi fulgentes, siderum instar, ponuntur in maxima pulchritudinis parte. Cf. ad I, 499. — *Apollo* et *Bacchus* laudantur a poetis ob aeternam iuventutem et formositatem; imprimisque tribuuntur iis pulchri et promissi capilli; Amor. I, 14; Martialis. IV, Epigr. 45. Hinc Bacchus *ἀνδροῦντος, γυναικῶντος* etc. — *Et dignos*. Cod. Regii habent *Et digitos Baccho*. Lectionem istam rejiciendam merito censet Heinsius; nam de digitis Bacchi nulla hoc loco mentio fieri potest; verum de comis eius passim apud poetas, hinc etiam *ἀνδροῦντος* dictus et *ἀφροῦντος* Graecis. LEM. — *Impubes*, lanugine obductus. — *deus exquisitus* quam pulchritudo. — *mixtus* alibi sine praepositione legitur vel cum tertio, vel cum sexto casu.

425. *Se cupit*) De *cupere* et *potere* vide ad 353. — *imprudens*, nesciens illam imaginem esse umbram suam. — *qui probat* — *ardet*. Frigidum acumen. *Probare*, pulchrum et amos

Credule, quid frustra simulacra fugacia captas?
 Quod petis, est nusquam: quod amas, avertere, perdes:
 Ista reperiussae, quam cernis, inaginis umbra est:
 Nil habet ista sui; tecumque venitque manetque; 435
 Tecum discedat, si tu discedere possis.
 Non illum Cereris, non illum cura quietis
 Abstrahere inde potest: sed opaca fusus in herba
 Spectat inexploto mendacem lumine formam;
 Perque oculos perit ipse suos; paulumque levatus, 440
 Ad circumstantes tendens sua brachia silvas,
 « Ecquis, io silvae, crudelius, inquit, amavit?
 Scitis enim, et multis latebra opportuna fuistis.
 Ecquem, quum vestrae tot agantur secula vitae,
 Qui sic tabuerit, longo meministis in aevo? 445
 Et placet, et video; sed quod videoque placetque,
 Non tamen invenio: tantus tenet error amantem!

dignum indicare. — *qui probat, ille.* Nostri Regii, *ipse.* — *incitat oculos,* irritat amorem per oculos.

432. *Credule, quid frustra etc.*) Iam supra versu 417, poeta hunc errorem indicaverat; itaque aut haec, aut illa ressecanda fuissent. — *quod amas, avertere, perdes.* Tu modo te averte, nulla erit umbra, nihil quod ames. LXX. — *Nil habet ista sui,* non constat per se, nihil habet proprium. Beue sic describitur umbra. — *Tecum discedat.* Codices nostri Regii, *discedat.*

437. *Non illum Cereris etc.*) Nec Oridium brevitatis causa ab hoc fonte et a Narcisso abstrahere potuit. — *fusus, ubi reclinator, stratus, abiectus.* Sed et graece sic γούτος, ut Anax. Od. LI, 16. — *opaca, quam opacat silva.* — Heinsius coniecit *opaca in umbra;* sine causa. — *inexploto,* quod contemplanda imagine expleri, satiari non poterat. — *mendacem,*

quae videbatur esse forma, neque tamen erat. — *Falsam adolescentis figuram.* LXX. — *Elegans est hic usus verbi mentiri.*

440. *paulumque levatus*) Neapolitanus, *levatus,* quod non displicet Heinio. Mox Burmannus, ex anno Heinsii et tertio Leidensi, probat *tendit,* atque ex eodem Leidensi et duobus Regiis, *Et quis,* ut rotundior sit oratio. — Sic et in versu 444 noster Regius A, *Et quem* pro *Ecquem,* erroris laeli. LXX.

443. *Scitis enim, et multis*) etc. Burmannus opinatur procacitatem nymphaeum hic tangi. Sed videtur poeta omnino amantes intellexisse, qui fere loca remota, silvas et antra, quaerere solent. Commoda autem est haec ad silvas apostropha. — *Ecquem, quum vestrae etc.* Ordo est: Ecquem meministis in longo aevo, qui sic tabuerit, et paulatim consumptus sit? LXX.

Quoque magis doleam; nec nos mare separat ingens,
 Nec via, nec montes, nec clausis moenia portis;
 Exigua prohibemur aqua: cupit ipse teneri; 450
 Nam, quoties liquidis porreximus oscula lymphis,
 Hic toties ad me resupino nititur ore:
 Posse pates tangi: in nimium est, quod amantibus obstat.
 Quisquis es, huc exi! quid me, puer unice, fallis?
 Quove petitus abis? certe nec forma, nec aetas 455
 Est mea quam fugias; et amantur me quoque Nymphae.
 Spem mihi, nescio quam, vultu promittis amico;
 Quumque ego porrexì tibi brachia, porrigis ultro:
 Quum risi, adrides: lacrymas quoque saepe notavi,
 Me lacrymante, tuas: nictu quoque signa remittis: 460
 Et, quantum motu formosi suspicor oris,
 Verba refers, aures non pervenientia nostras,
 In te ego sum, sensi; nec me mea fallit imago:
 Vror amore mei; flammis moveoque feroque.

448. *nec nos mare separat etc.*) Plinius, Ep. VI, 1, 1: *Desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit.* — Sed via in his impedimentis male commemorat; ea enim facile potest transiliri. — *tenere* vox amantium; quum potiti sunt amato, et sermone cum amplexibus coniungitur. VII, 36, 143. — *liquidus*, limpidus. — *resupino* etc., corpore iaciuato, sursum erigi conatur.

454. *puer unice*) Vnus Palatinus, unus Argent. et Thysii codex, *puer inuide*, quod Daniel Heinsius placebat. — *unicus*, quem prae caeteris amamus, quia caeteris praestat vel animi vel corporis dotibus. Multus est in h. v. explicando Heins. ad h. l. Raro ponitur prounus.

457. *promittis* exquisitius quam facis. — *amicus*, hilaris. VIII, 677, *boni vultus.* — *porrexì tibi.* Codex Re-

gius A, *pro tibi, habet mea.* — *nictus* dedit Burmannus ex uno Iuvenale, quam caeteri *nictu* aut *motu* habent. — Regii nostri, *nictu.* — *nictus* proprius est amantium, quum blande se invicem intuentes oculos movent, osque diducunt ad subridendum, Graecis est *σχαδζαυρυμός*. Sed h. l. non nisi ad oculorum motum retulerim, quia *resus* iam praecessit. Forte tamen praestat ex plurimis *nictu*. IV, 63: *nictu signisque loquantur.* Art. Amat. I, 138: *Nec tibi per nictus occipienda nota est.* Ibi quoque non nisi unus *nictus* praefert. — *pervenientia aures*, intellige *ad*. Saepè Homer. ἤντι πῶτις, omisso τίς, quod imitati sunt Latini.

463. *In te ego sum*) Vulgo *Ile aut ipse ego sum*. Sed Heinsius ex Mediceo, *In te.* — Codices nostri Regii, *iste.* — *In te ego sum* etc. Haec non error. Eo expeditus Narcissus in despet-

Quid faciam? roger, anne rogem? quid deinde rogabo? 465
 Quod cupio mecum est, inopem me copia fecit.
 O utinam nostro secedere corpore possem!
 Votum in amante novum; vellem, quod amamus, abesset!
 Iamque dolor vires adimit; nec tempora vitae
 Longa meae superant; primoque exstinguor in aevos; 470
 Nec mihi mors gravis est posituro morte dolores.
 Hic, qui diligitur, vellem diuturnior esset:
 Nunc duo concordēs anima moriemur in uva. »

Dixit, et ad faciem rediit malesanus eandem;
 Et lacrymis turbavit aquas; obscuraque inolo 475
 Reddita forma lacu est: quam quum vidisset abire,
 « Quo fugis? o remane; nec me, crudelis, amantem
 Desere, clamavit: liceat, quod tangere non est,
 Adspicere, et misero praebere alimenta furori. »
 Dumque dolet, summa vestem deduxit ab ora, 480
 Nudaque marmoreis percussit pectora palmis.

rationem vertitur, cuius autem vim non bene expressit poeta. Alienum ab ea est oxymoron *inopem me copia fecit*; alienus ille lusus, *Votum - abesset*; ineptum acumen, *Hic, qui diligitur* etc. — *quid deinde rog.* et si rogere libet, quid tandem rogabo? — *inopem me copia fecit.* Ansonius de Narcisso: *Si cuperes alium, posset, Narcisse, potui; nunc tibi amoris adest copia: fructus abest.* Epigram. 95 et 96. LEM.

470. *superant*, supersunt. Quod Virgilianum est: — *superante, et vescebat aura?* — *primo aevos*, inenote velate. — *anima in una*, dum unus animam exultat. Dictum hoc e sermone intimae familiaritatis sibi vindicantis alterius sortem. IV, 108; IX, 388; XII, 229. Sed ab hoc loco alienum est, quia Narcissus iam senserat, umbra suo se ordine. — Malim

explicare non illi animum mutari, licet errorem agnoverit.

474. *malesanus*, insanus, vel quia redibat ad aquam quae renovabat dolores, vel propter amorem sui. — *lacrymis* incredibilem tribuit vim.

477. *o remane*) o ante *remane* recepit Burmannus ex Vossio; Heinsius sudebat, *oro mane*, ut ultima in *oro* corripitur. — Nostri Regii habent, *Quo refugis, remane.* Et hanc lectionem forsitan vera sit. LEM. — *misero furori*; quod homines miseros faciat, qui illo vexantur.

480. *summa vestem deduxit ab ora*) Codices Regii nostri, *summa vestemque reduxit ab ore.* Id est, reduxit vestem, quae totum tegebat corpus, praeter os et faciem. Non male; sed displicet quod *ro* quae post secundam vocem reiciatur; impeditus praeterea phrasim ordo, nisi interpunctio mutetur.

Iamque rogam, quassasque faces, feretrumque parabant:
Nusquam corpus erat: croceum pro corpore florem
Inveniunt, foliis medium cingentibus albis. 516

VI. Cognita res meritam vati per Achaidas urbes
Attulerat famam; nomenque erat auguris ingens;
Spernit Echionides tamen hunc, ex omnibus unus
Contemtor Superum, Pentheus; praesagaque ridet

lus I, 1, 14, *potum ponere Deo*. Mirum autem est, Nymphas rogam et feretrum parasse.

508. *quassasque*) Septem MSS. *cas-*
sasque. Id Burmannus explicat, quae
resectae ab arbore succo suo carent et
aridae sunt. — Nostri, *quassasque*.
Et arguta forte videbitur explicatio
Burmanni. *Cassas* pro *quassas* scrip-
tum fuisse a librariis, et eodem sensu,
quis demiretur, quum sciverit
quomodo ante typographum reper-
tam scriberentur libri? scilicet duo,
tres, vel plures scribae ante pluteum,
dictante verba magistro, exarabant;
et, prout quisque peritus esset, alter
quassas, alter *emissas* in suo codice re-
ponebat. Similiter ex omnibus hisce
mendis quae in nostris scriptis libris
occurrunt. LEM. — *Quatere, quassa-*
re, percutere faces, formulae ohvine.
Vid. Hecinsius ad IV, 758. Iactaban-
tur enim inter eundem. — *croceum*
florem. Narcissum. Flos hic Diis in-
feris sacer fingitur, ut qui floreat tan-
tum et transeat, neque ullum ex se
fructum edat; ita et ingenia praeco-
cia haud facile perveniunt ad frugem.
LEM. — *Flos* autem ille etiam hodie
iuxta Heliconem plurimus reperitur,
ut narrat Chandler in Rincr. esp. 64.

511-733. *Cognita res meritam etc.*)
Bacchus, emensus multas terras, The-
bas venit. Pentheus vero, Echionis
filius, Cadmi ex Agave nepos, cui
Cadmus imperium tradiderat, quum

sacra nova accipere nollet, Bacchum-
que adeo interlicere conaretur, dila-
ceratus est ab Agave et sororibus,
quas Bacchus eum in finem in furo-
rem adegerat. Tractata est haec fa-
bula post Aeschylum, cuius Pentheus
interiit, ab Euripide in Bacchis. Ha-
bent eam Apollod. III, 5, 2; Hygin.
fab. 184; Psilost. Leon. I. Attingit
etiam Theocrit. Id. 26. Cf. et Senec.
Oed. 404-508, et similem l. c. apud
Virgil. Aen. VII, 385 sqq. Sine dubio
Pentheus, quum furem Bacchi-
cum, qui totas interdum civitates in-
vadebat, coercere vellet, a Bacchis
occisus est. Ferociorem autem eum
Ovidius descripsit, quam Euripides.
Nullam autem transformationem haec
fabula habet; itaque Noster, ne in-
stituti immemor videretur, inde ad
versum 574, commodè intexuit aliam.
— *res*, vaticinium de Narcisso im-
pletum; *cognita*, quum esset divul-
gata. — *vati*, Tireside; redit enim
ei, quo deflexerat carmen. — *Achai-*
das, graecas. Apud Homer. *ἄχαιοι*.
— *Achaidas urbes*
Cod. Regius B, *Archadas*; male.
Achaica regio est Graeciae, Pelopon-
neso contemina. LEM. — *auguris*.
Aures eius ita purgatae erant, ut
omnes avium voces audita perciperet.
Apollod. III, 6, 7. Apud Euripid.
d. I. 347, sedes habet, ubi οἰωνοῦσσι.
— Iam breviter notat mores Pen-
thei, qui ad hanc rem pertinebant,

Verba senis; tenebrasque et cladem lucis ademtae 515
 Obiicit: ille movens albertia tempora canis,
 « Quam felix esses, si tu quoque luminis huius
 Orbus, ait, fieres, nec Bacchia sacra videres!
 Iamque dies aderit, iamque haud procul auguror esse,
 Qua novus huc veniat, proles Semeleia, Liber. 520

Contemtor Superum: ex omnibus, ex omni familia Cadmi. Caeteri venerabatur Bacchum: vid. vs. 564. — tenebrae, ul τῆς, de caecitate. — cladem, damnum, quod passus erat, lnce ademta. Aliter Tiresiam increpat apud Euripid. 255 sqq.

516. *movens*) Motus et agitatio capitis signum indignationis. Movet autem Tiresias tempora, et quidem senilia. Sed id graphice expressit, *albertia canis*, temporu cana. Πολυὶ πρότατοι. Anacr. Od. 56; et Homer. Iliad. Θ, 518, senes vocat πολυπρότατους γέροντας. Tiresiam, qui quatuor generationibus post, Eteoclis et Polynicis tempore, adhuc vixit, iam senem facit tempore Penthei, sequitur Euripidem, apud quem Bacch. vs. 258, Pentheus ei tribuit γῆρας πολύν: vid. Barnes. ad vs. 178. Et commodè h. l. senectutis mentio fit; ea enim tanto maiorem auctoritatem vati, tantoque maiorem fidem eius responsis conciliabat. Nec tamen omnino spernenda est altera lectio, *albertia tempora vittis*, maxime ob XIII, 643: *Ilnc Anius niveis circumdatu tempora vittis Conscius*. Vitta enim albu insignire solebat tempora augurum. — *canis*. Zinzerling. in Promus. I, cap. 51, ex MSS. corrigit *vittis*, quod Heinsius exemplis illustrat.

517. *Quam felix esses*) Et ad risum et ad cladem oculorum verbis gravissimis respondet rates. Apud

Euripid. 368, non μαντιῆς, sed τοῖς πρῶτοις edoctus veretur, ne Pentheus luctum inferat Cadmi domo. Sed Ovid. vel nexus causa haec novavit. — *Bacchia sacra*. Codex Regius A *Bachia*, et supra τὸ ἰ ab eadem manu reposita fuit litera c, unde legendum *Bachica* quod habet et Codex B; non male. LEM. — *Bacchia sacra*, τὰς τῶν, id est mysteria bacchica: vid. Perizon. ad Aelian. V. H. II, 31, 20. Dicta sunt, ut omnia sacra enthusiastica, *Orgia*, ἀπὸ τῆς ὀργῆς, a furore, insaniam: vid. ad IV, 1. Intelliguntur autem h. l. prisca illa orgia, diversa ab Atheniensium Dionysiis, et trieterica dicta, quoniam a Thebanis tertio quoque anno celebrabantur, et quidem in monte Cithaerone nocturnis discursibus; vide Barnes. ad Euripid. vs. 133, et Perizon. ad Aelian. V. H. XIII, 2.

519. *Iam*, vox vaticinantium; itaque repetitur non sine gravitate. — Codices nostri Regii: *Namque dies aderit, quam iam haud procul etc.* quam lectionem, teste Heinsio, habent vetustiores; quis vulgatam intulerit non dicit Gierig. LEM. — *novus*, non est recentior, diversus a priscis huius nominis Diis, sed, ut Francius bene vidit, nobis adhuc incognitus. Eurip. vs. 219, ὁ νεωστὶ θεῖσιν; vs. 256 et 272, ὁ θεῖσιν ὁ νεός. Sic saepe *novus* apud Nostrum, *novi fluctus*, *nova monstra* etc. id est adhuc ignota. — *veniat*, exquisitius quam ve-

Quem nisi templorum fueris dignatus honore,
 Mille lacer spargere locis, et sanguine silvas
 Foedabis, matremque tuam, matrisque sorores.
 Evenient: neque enim dignabere numen honore;
 Meque sub his tenebris nimium vidisse quereris. » 525
 Talia dicentem proturbat Echione natus:
 Dicta fides sequitur; responsaque vatis aguntur.
 Liber adest; festisque fremunt ululatibus agri:
 Turba ruunt, mixtaeque viris matresque nurusque,

niet. Tibull. I, 4, 49: *Tempus erit, quon me deducat*, ubi vide observationem Heynii.

521. *Quem nisi etc.*) Nisi dignum eum iudicabis, quem colas templis excitandis et dedicandis. *Honorare templis*, ariis, statuīs, ut graec. τιμᾶσαι ναοῖς etc.: vid. Perizon. ad Aelian. V. H. II, 31, 12. — *lacer spargere*, laceraberis et spargeris. — *Foedare*, de sanguine vulneratorum. Virgil. Aeneid. II, 492, *foedantem sanguine ignes*. — *sub*, in, *tenebris*, ut VII, 2, *sub nocte*. In *sub tenebris* viduae inest acumen. — Codex Regius B, *Meque ab his tenebris*.

527. *responsa*, vaticinium: vide ad vs. 340. — *aguntur*, eventum habent. Idem est alterum *fides sequitur*.

528. *adest*, nempe e Lydia. Euripid. 134. Thebis mulieres coëgit βακχεύειν ἐν τῷ Κῆθαιρῳνι. Apollod. Noster brevitatis studio statim irruit in ipsum fremitum. Agri fremunt, βρόμοντι, verbum proprium de Bacchantibus, unde Bacchus βρόμος; vid. Longin. XV, 6. — *ululatus*, ἰχχῆς, ὠλολογμοῖς. Ipse Bacch. de se, Eurip. vs. 24, Thebas in Graecia primas ἀνωλόουζα, ululatu complevi. Nam ὠλολόζεν et ululare, etiam praegaudio exclamare et ululare, sed de furibundo Bacchantium clamore in

primis dicitur. — *Ulutabant* autem voces has, Εἰοὶ Βάκχῃ, ᾧ ἰχχῇ, ἢ Βάκχῃ, Εἰοὶ σαβοῖ, unde ὑμᾶζεν τὰ ὄργια, quod Virg. Aeneid. VI, 517, reddidit, *evare orgia*, id est evando celebrare orgia: vid. Drakenb. ad Sil. II, 101. — *festis*, quis coniuncti erant huiusmodi ululatus cum sacris Bacchi.

529. *Turba ruunt*) Codices nostri Regii, *Turba ruit*; utrumque recte. LEN. — Inducuntur ergo Bacchi thiasī. Virgil. Ecl. V, 30; nam θῖαςος, *thiasus*, dicta est vocabulo proprio multitudo illa mixta et pompa, quae Bacchum comitabatur: vid. Barnes ad Eurip. vs. 56. — *mixtaeque etc.* Feminine et mares, pauperes et nobiles sacris his mcanis interesse poterant. Euripid. vs. 208 sqq. Verba ruunt et feruntur egregie pingunt studium, quo superstitiosa et levis multitudo certatim advolat ad ignota (nam ignota et nova scire cupiunt) sacra. Ruere sic etiam XV, 729; Phaedr. V, fab. 1, 3. Significat enim sine ordine et summa cum contentione currere. — *matres et nurus* solenne Nostro, quom omnis generis et aetatis mulieres commemorat. Et *nurus* poetis omnis mulier. Broukh. ad Propert. II, 5, 26. — *mixtae viris*. Eurip. 30: γυναικας ὁμοῦ δι' ἡλόμου πασις ἀνα-

Vulgusque proceresque, ignota ad sacra feruntur. 530

« Quis furor, anguigenae, proles Mavortia, vestras

Attonuit mentes? Pentheus ait: aerane tantum

Aere repulsa valent? et adunco tibia cornu?

Et magicae fraudes? ut, quos non belliger ensis,

Non tuba terruerint, non strictis agmina telis; 535

μυρρὴν. — *proceres*, ipse Cadmus cum filiabus et Tiresia. Eurip. 299. — *Vulgusque proceresque*; iam in libro I, 193: *Faunisque Satyrique* etc. infra libro IV, 10: *telasque calathosque* etc. In his tribus locis nostri Regii Codices *τὸ* quae prius non habent, sed dant *Et vulgus, proceresque* etc. et *Fauni Satyrique* etc. Et *telas calathosque* etc. Vulgarum lectionem retinuimus, quia huius metri exempla reperiuntur apud Virg., praesertim in Ecl. IV, 51; et Georg. I, 279. LEM. — *proceres* dicuntur qui in civitate eminent, sicuti, in aedificiis, capita trabium quae proceres appellantur. LEM.

531. *Quis furor*) Summa orationis: non vincimur vi armorum fortiumque virorum, sed iuauibus tympanis pueri mollis obscenorumque gregum, quod Thebanorum origine indignissimum. In hac origine et in illa mollitie explicanda totus est, proditque animus rei turpitudine commotissimus. Abundat antithetis. — *Quis furor* crebra vox indignantium. VI, 170; Virgil. Georg. IV, 495; Tibull. I, 10, 33. — *anguigenae*, Thebani ex anguis dentibus prognati, Graecis Σειφτοί. Eorum urbs *draconigena* III Fnst. 865. Vtrumque voc. ab ipso Ovidio signatum videtur ad formam *terrigena* etc. — *proles Mavortia*, nam draco ille Martis filius fuerat.

532. *Attonuit*) Codices nostri, *At-*

tonnit, quod improbat Heinsius; tamen *attonuit* videtur emendatio recentiorum. LEM. — *Attoniti*, qui, audito Bacchantium fremitu, et ipsi furorem concipiunt: vid. Iani ad Horat. I, Od. 16, 7. — *acra*, cymbala, quorum unus in mysteriis Bacchi non minus, quam in sacris Cybeles; multa enim utrisque sacris communia. Erant concava, atque inter se concussa, tinnitum acutum dabant, et pungentem veluti animos: vide IV Fnst. 189. — *repulsa*, pulsa, ut Tibull. I, 3, 24; 8, 22. — *adunco tibia cornu*, tibia Phrygia, inventa a Mida rege, et incurva, quam caeterae tibiae essent rectae. Virgil. Aeneid. XI, 737: *Vbi curva choros indixit tibiae Bacchi*. Cornu additum angebat sonum.

534. *magicae fraudes*) Cantabrig. *fraudes*, quod et Heinsio et Burmanno placet. — Nostri Codd. *fraudes*. Apud Euripidem, versu 234, Bacchus γόης et ἱεροδός. Quam sacra Bacchi essent nocturna, arcana et cum multis praestigiis coniuncta, Pentheo videbantur *magicae fraudes*: vide supra Var. Lect. — *belliger ensis*, ut Martial. V, Epigr. 25, *belligera hasta*; Horat. Sat. I, 31, *hosticus ensis*. — *belliger* Heinsius ex primo Gronoviano, in quo pro diversa lectione existat, dedit. Barber. *bellifer*. Ceteri, *bellicos*. Nostri Regii, *bellicos*. — *Tibae* usus erat tu belli; vide ad I, 58. — *terraverint*. Nostri Regii *ter-*

Femineae voces, et mota insania vino,
 Obscoenique greges, et inania tympana vincant.
 Vosne, senes, mirer? qui, longa per aequiora vecti,
 Hac Tyron, hac profugos posuistis sede Penates;
 Nunc similes sine Marte capi? vosne, acrior aetas, 540
 O iuvenes, propiorque meae, quos arma tenere,
 Non thyrsos, galeaque tegi, non fronde, decebat?
 Este, precor, memores, qua sitis stirpe creati;
 Illiusque animos, qui multos perdidit unus,
 Sumite serpentis: pro fontibus ille lacuque 545
 Interiit: at vos pro fama vincite vestra.

ruerit, in fugam converterit. Supra I, 727: *profugam per totum terruit orbem*. Hor. II, Od. 1, 19: *Fulgur armorum terret equos*.

537. *Obscoeni greges*) Sil. Ital. XVII, 112, *Semiviri chori*. — *tympana*, orbes intenti corio, pulsabantur manibus et edebant sonum musicum. Euripid. 124, *βυρρότων κοιλώματ'α*, et versu 156, *βυρρότων*. — *inania*, non timenda.

538. *senes* cum Cadmo e Phoenicia profecti orbem pererraverant: vide vs. 6. Hos non omnes necasse videtur serpens a Calino interfectus. — *Hac Tyron*. Codex Regius B mendose, *Huc Tyro*. Tyros insula est Phoeniciae adiacens, a Tyro, Phoenicis filio, dicta. Est etiam Tyros Laco- niae urbs, et insula in mari rubro. LEM. — *Hac Tyron* etc. Certum signum novae sedis captae, si *penates* ibi constituerentur. Novae aulem sedi nomen urbis, unde venerant pro- fugi, imponi solebat. Expressit vero, ut Nauger. iam monuit, Virgil. Aen. I, 68: *Ilum in Italiam portans vi- atorque penates*.

540. *acrior aetas*) Codex Regius B male *carior*. — *acer* de iuvenili

vigore. — *propior meae*. Elegantius Ascanius ad Euryalum, Aeneid. IX, 275, *mea quem spatium propioribus ae- tas Insequitur*. — *thyrsus*, baculus aut hasta, quam gestabant, quaque terram pulsabant Bacchantes. Revin- ctus erat hedera aut pampinis, unde ab Euripid. vs. 25, *χέστρον βίλος*; ab Ovidio vero XIII Epist. 33, *pam- pina hasta* vocatur: vide mox vs. 667. Speciem eius e gemmis expressam ha- bes apud Perizon. ad Aelian. V. II. III, 18, et in Lipperti Dactyl. I, 184, 390. — *fronde*. Bacchantes corona- ti erant hedera, pampinis aut aliarum arborum frondibus. — *tegi* verbum solenne in hac re. Vide Catull. LXIV, 257.

544. *Illiusque animos* etc.) Sole- mne est posteris maiorum facta in memoriam revocare. Argumentum au- tem hoc a serpente ductum non dedecet orationem in opere mythologico. — *fontes* et *lacus* eodem redeunt, sed dictum hoc ad formulam *pro aris et foci*. — *Pro fontibus* nostri Codices dant *frondibus*; rarior locutio *frondes* pro *lucis* et *sylvis*. LEM. — *pellite* dedi- dit Heinsius ex optimis MSS. pro *vulgata vincite*. Vnus Palatinus, *per-*

Ille dedit leto fortes: vos pellite molles,
 Et patrium revocate decus: si fata yelabant
 Stare diu Thebas; utinam torinenta virique
 Moenia diruerent; ferrunq; ignisque sonarent! 55.
 Essemus miseri sine crimine; sorsque querenda,
 Non celanda foret; lacrymaeque pudore carerent.
 At nunc a puero Thebae capientur incrimi;
 Quem neque bella iuvant, nec tela, nec usus equorum,
 Sed madidus myrrha crinis, mollesque corouae, 615
 Purpuraque, et pictis intextum vestibus aurum.

dite. — *molles.* Codex Regius A, *mites.* — *molles*, effeminati. Male Burmannus *vō pellite* praefert *perdite*, quod melius conveniat v. *dedit leto*. Immo vult minus dicere, ut duplex oppositio sit, *fortes* — *molles*, *leto dare* — *pellere*, quemadmodum ante *interruit* — *vinrite*. — *revocate.* Codices nostri Regii, *retinete*. — *revocare*, restituere, vocabulo vocis ad facta translato: vid. Gronov. Observ. II, 19. Praefero tamen, quod omnes MSS. praeter duos, habent, *retinete*. Heeren. III, 3, *retinere fortitudinem*, conservare. Velleius II, 79, 5, *retinere dignitatem*, dignitatis memorem se gerere. Etiam in Nuce 51, *retinere decus*.

549. *utinam tormenta*) Instrumenta sunt bellica a torquendis lapidibus, aliisque missilibus dicta. LEM. — *sonarent.* Heinsius coniecit *domarent*. Immo illud melius, diciturque non modo de igne (vide Drakenb. ad Sil. I, 129), sed et de armis; confer Virgil. Georg. I, 447. — Codices nostri Regii, *sonarent*; nil mutandum censuimus. LEM.

551. *Essemus* — *carerent*) Idem ter dixit, quia urget id, quod caput rei est. Verbis *stare*, *diruere* et *capi* ira

nimis augeat rem. — *sorsque querenda.* Hoc est, sors nostra lamentatione quidem digna foret, non vituperatione. LEM. — *Quem neque etc.* Tibull. I, 7, 43: *Non tibi sunt tristes curae, nec luctus, Osuri* (quem cum Baccho confundebant Graeci), *Sed variis flores, et frons redimita corymbis; Fusu sed ad teneros lutea palla pedes, Et Tyriae vestes, et dulcis tibia cantu.* Et ad ipsum Bacchum Horat. II, 19, 25: *Quamquam chorris aptior et iocis Ludoque dictus, non sat idoneus Pugnac ferebaris, sed idem Pacis eras medius belli.* Etiam secundum Eurip. 419, amat ὀρθότατον τίθηεν. — *crinis* Bacchi passim laudatur: vid. ad vs. 421. Eum ornare solebat. Eurip. 234: ἔαχθιστον βροτῶντος εὐνοῦτος κόμην. — *madidus*, delibutus. Vaguebantur autem Veteres etiam oleo myrrheo, de cuius praestantia vid. ad X, 500. — *molles corouae*, nempe hederaceae, unde Bacchus κισσαόρην: *Semper hederæ temporis vincula gerit* Tibull. III, 6, 2. Hederæ autem molitudo tribuitur a poetis. Virg. Ecl. V, 31. — De purpurea Bacchi veste vid. Salmas. ad Tertullian. de Pallio, p. 319. Talem etiam Homerus b. Bacch. 5, ei tribuit. — *pictis* eo ipso,

OVID. Op. Tom. III

P

Quem quidem ego actutum, modo vos absistite, cogam
Adsumtumque patrem, commentaque sacra faleri.

An satis Acrisio est animi, contemnere vauum
Numen, et Argolicas venienti claudere portas; 560
Pentheas terrebit cum totis advena Thebis?
Ite citi (famulis hoc imperat), ile, ducemque
Attrahite huc vinctum: iussis mora segnis abesto. *

Hunc avus, hunc Athamas, hunc cetera turba suorum
Corripiunt dictis, frustra que inhibere laborant. 565
Acrior admonitu est; irritaturque retenta,
Et crescit rabies; remoraminaque ipsa nocebant.
Sic ego torrentem, qua nil obstat eunti,

quod aurum intextum; lib. II, 734.

557. *modo vos absistite*) Plurimi, *adsistite*. — Regii nostri, *absistite*. Lectio *adsistite* convenit quidem verbis Eurip. 780, ubi Pentheus scutatos et equites arcessi iubet, sed non perinde moribus et consilio Penthei et notatione Ovidii sibi arrogat. *Absistite*, scilicet a sacris novis. — *adsumptum*, quem falso sibi arrogat. XI, 789. — *Adsumtumque patrem*; Iovem quem eumentitus est patrem. LEM. — *commentaque sacra*, conficta. LEM.

559. *An satis Acrisio*) Acrisius Argivorum rex, oclusis portis, neque Deum hunc (Bacchum) neque sacra ipsius admisit. LEM. — De Acrisio Bacchum spernente vid. IV, 606 sqq. Sed *Argos* Deus ille serius profectus est. Apollodorus. Etiam Euripid. 20, ipse narrat, Thebas primam esse Graeciae urbem, quam intravit. — *vauum*, quod non est unum. — *Pentheas*, cum emphasi, pro me, cf. XIII, 17, ubi Aïux, de Vlyse: *aemulus Aiacis*. — *advena*. Bacchus quem non civem agnoscit Pentheus, nedom Deum. LEM. — *Ite citi* etc.)

Confer 355. — *ducem*, venerat enim cum comitibus.

564. *avus*, qui in vivis adhuc erat, sed regnum Pentheo tradiderat, eum *inhibere*, coercere, laborat. Euripid. 330. — Apud Euripidem, in Bacchis, non audit Cadmum, non Tiresiam. LEM. — *hunc Athamas*; Aeoli filius fuit Athamas, Cadmi gener. LEM. — *suorum* languere videtur Burmanno; praefert igitur e Cantabr. *sequentes*, malit tamen *frequentes*. Languorem illam equidem non video. Regem corripere non nisi sui poterant. — Nostri Regii habent *suorum*; ita et omnes quos alii consuluerunt. LEMAITRE.

566. *Acrior admonitu est*) Berneg. Codex, *a monitu*, quod valde adblanditur Burmanno, qui etiam exempla adfert, ubi *a* pro *post* ponitur. — Codex Regius A, *amonitu*, quod idem est quod *admonitu*, et hoc postremum habet Regius B. Lectio Codicis Berneg. quam refert Gierig, ex compendio scripturae procedit. LEM. — *Acrior*, ferocior, iracundior sit ex iure naturae, quam poeta loquaciter quidem quatuor formulae indicat, sed

Lenius, et modico strepitu decurrere vidi:

At quacumque trabes obstructaque saxa tenebant, 570

Spumeus, et fervens, et ab obice saevior ibat.

Ecce cruentati redeunt; et, Bacchus ubi esset

Quaerenti domino, Bacchum vidisse negarunt.

Hunc, dixere, tamen comitem, famulumque sacrorum

Cepimus: et tradunt manibus post terga ligatis, 575

Sacra Dei quondam Tyrrhena gente sequutum.

Adspicit hunc oculis Pentheus, quos ira tremendos

egregie illustrat similitudine subiecta, in qua pro generali illo, *sic torrens decurrit*, melius, *sic ego torrentem decurrere vidi*. — *decurrere* proprie de fluviis, qui fere ex altioribus locis defluunt. — In versu anteprecedenti, Codex Regius A habet *remoramina*; at Codex B, *moderamina*. Baronius, *revocamina*; neque bene.

570. *obstructaque*) Obiecta. Vide Heinsium. — Gebhardus e MSS. *obstrusaque*. — Recte *obstructa* e Codicibus Regiis. LEM. — *tenebant*, cursum vius morabantur. — *obex*, trabes obstructa, I Fast. 563; *obex montis*, mons obiectus; *ab obice*, propter obicem. — *saevior*, rapidior. Vis aquarum cum ira et saevitia comparatur.

572. *cruentati*) Apud Eurip. 434, se vinei patitur, sed ibi quoque comitem se Bacchi uenitur. — *cruentati*; vulnerati a comitibus Bacchi, dum Bacchum et Bacchasprehendere tentarent. LEM. — *Quaerenti domino*; tyranno. LEM. — *Bacchum vidisse negarunt*. Famili tamen in Bacchis Euripidis: Πυθελῶ, πάρεσσαν, τῆνδ' ὄψατο ὑπὸ πύλαις Εἰς ἃν ἐπέμψας etc. Ipsum adducentes Bacchum, quem Noster Acoetae sub imagine inducit latentem. LEM.* — *Sacra Dei* etc. Hunc quoque versum Hicinsius et

Burmans sparium indicant. Recte. Poeta enim ipse hic loquitur; is vero Bacchum non poterat ita nominare. — Nostri Regii eundem versum non admiserunt. De *Tyrrhenis* vide ad versum 583.

577. *Adspicit hunc*) Bacchus mutata forma adducitur victus, minantique Pentheo et vitam suam enarrat et miranda Bacchi facta. Confer Homeri hymn. Bacch. p. 83 Ern. Hygini fabul. 134; Apollod. III, 5, 3. Quae Aglaosthenes in Naxeis tradiderat, excerptis Hygin. P. A. I, 17. Confer et Senec. Oed. 449 sqq. et, qui paucis rem attigit, Propert. III, 15, 25. Omnes in eo consentiunt, *Tyrrhenos* uautas rapere voluisse Bacchum, eosque eunetos, praeter gubernatorem pium, in delphinos esse mutatos, quum antea repente variae navis partes hedera et pampinis essent circumdatae. Nempe ad comedenda sacra huius Dei, ab homine et inter homines nati, fugenda erant multa miracula et exempla hominum ab eo punitorum. Post Homeric. hymn. plurimi et in eo conspirant, *Naxon* cum navigare voluisse, sive quia Naxicus scriptor primus fab. invenerat exornaveratve, sive quia illa insula Orgiis celebris. Comode autem Noster haec admiscuit,

Fecerat : et, quamquam poenae vix tempora differt,
 « O periture, tuaque aliis documenta dature
 Morte, ait, ede tuum nomen, nomenque parentum, 580
 Et patriam; morisque novi cur sacra frequentes. »
 Ille metu vacuus: « Nomen mihi, dixit, Acoetes;
 Patria, Maeonia est: humili de plebe parentes.
 Non mihi, quae duri colerent pater arva iuveni,
 Lauigerosve greges, non ulla armenta reliquit. 585

partim quia metamorphosis habent, qua reliqua huius fabulae pars caret, partim quia Penthea docere poterant, quam potens ille Deus esset. Narratio haec praecleara est et morata in primis, longior tamen, quam ut furens Pentheus omni aures praebuisse credi possit. Hoc sensit ipse poeta; itaque versu 692 quasi excusationem sibi parat, sed non satis probabiliter; qui enim attente diu alterum audit, eo ipso consilio, ut ira vires mora assumere posset, is, re cognita, non durum supplicium decernit. Caeterum Lucian. in Dial. Marit. tradit, proelio victos esse Tyrrenos a Buecho. — *tremendus*, igne micantes; ignis enim *tremere* dicitur. — Cod. Reg. B, *vix poenae*; parvi refert. — *edere*, ut I, 761. — *tuum nomen* etc. Haec tria fere olim quaeri solebant ex ad-venis.

582. *Acoetes*, Ἀκοῆτης. Codex Regius A, *Aeetes*. — Hoc nomen alii interpretantur vigilem, quia gubernatorem navis vigilem semper esse oporteat; alii contra, tam pauperem, ut cubili cureat: prius verum, alterum ineptum. Idem nomen gubernatori etiam apud Hyginum; sed in Homero *Medules* dicitur. — *Maeonia* est Lydia, a Maeonibus, priscis Lydiae colonis, sic dicta. Etiam apud Euripid. 464, interrogatus ὅστις αἱ γῆ-

vos, respondet, Ἀυδὶα μὴ παρὰ γῆ. Sed paulo ante, versu 576, *Tyrrhena* gente profectus fingebatur, atque etiam versu 696, *Tyrrhenus* vocatur. Etiam Homerus d. I. hos Bacchi vectores vocat Τυρρῶνοίς, a quo nec dissentiant caeteri auctores, Apollod. Hygin. Lucian. Senec. Oedip. vs. 449. Nempe *Tyrrheni* e prisca Pelasgorum stirpe fuerunt atque etiam aliquandiu Lydium incoluisse videntur: vide Heynium in Comment. de Castoris Epochis, et Excurs. III ad Aeneid. VIII. Sed Hyg. qui eundem cum Nostro auctorem sequutus esse videtur, *Tyrrheni*, inquit, qui postea Tusci sunt dicti, quum piraticam facerent. Nempe *Maeonia* dicta est etiam Tuscia, in quam priscis temporibus Maeonum colonia deducta esse vulgari Veterum errore credebatur: vide Heyn. d. I. Hinc Virgil. d. I. *Maeonia iuventus* de Etruscis, et Sil. Ital. XV, 35, *Maeonius* lacus est Trasimennus. Et Tusci rei nauticae studiosi erant, Dionys. Halic. I, 25, eodemque sacris Bacchicis fuisse addictos e monumentis multis eorum apparet.

584. *Non mihi pater etc.*) Describit se pauperrimum, ad miserationem faciendam. Ornate effert tria vitae genera. In armentis et arvis omnes olim divitiae. Pauperrima autem erat piscatorum conditio: vid. Virg. Aen.

Pauper et ipse fuit; linoque solebat et hamo
 Decipere, et calamo salientes ducere pisces.
 Ars illi sua census erat: quum traderet artem,
 Accipe, quas habeo, studii successor et heres,
 Dixit, opes: moriensque mihi nihil ille reliquit, 590
 Praeter aquas: unum hoc possum appellare paternum.
 Mox ego, ne scopulis haererem semper in isdem,
 Addidici regimen, dextra moderante, carinae
 Flectere: et Oleniae sidus pluviale capellae,
 Taygetenque, Hyadasque oculis Arctonque notavi, 595
 Ventorumque domos, et portus puppibus aptos.
 Forte petens Delon, Chiae telluris ad oras
 Adplicor, et dextris adducor litora remis;

XII, 517 seqq. Theocrit. Id. 21, ibique Haeres. qui et de instrumentis piscatoriis exponit. — *durus*, robustus et laboriosus, qui graves labores peragit. Omnis vita rustica dura est. — *linum*, retia piscatoria. — *Decipere*, suaviter pro capere. Virgil. Georg. I, 139: *fullere aves visco*. Verbum proprium est, *inescere*, *θιδασθαι*. — *salientes* a natura piscium. Confer Art. Amat. I, 763, et infra XIII, 923.

588. *census*, divitiae, opes, reditus, quia bona civium romanorum in censum deferbantur. — *studium*, vitae genus, ut I, 694, ubi de venatu. — *Iueunde successor et heres*, tanquam rognarum facultatum. — *Iueunde et illud, nihil mihi reliquit praeter aquas*. — Codex Regius A, *moriensque aliud nil ille reliquit*. Regius B vulgatam habet; prioris lectio reiicienda. LEX.

593. *Addicere*) disacere aliquid praeter id, quod iam tenemus. Simile est *addocere artes* apud Horat. Nautarum est, regere navem, nosse sidera et portus. — *regimen*, gubernaculum, clavus. — *Lum* sidera illa

memorat, quae prae caeteris nautas olim ducebant. *Olenia capella*, Amalthea, cuius lacte Iovem nutritum ferunt. Ea inter sidem relata locum suum habet in humero sinistro Heniochi sive aurigae. Hyg. Poët. Astr. II, 13. Vocatur *sidus pluviale*, et V Fast. 113, *signum pluviale*, quia pluvium nunciat. — *Taygete*, una ex Pleiadibus. — *Hyades stellae* in capite Tauri, quae quum oriuntur et occidunt, largos imbres eient. Gellius N. A. XIII, 9. — *Quare Hyades* sic dictae, ἀπὸ τοῦ ὕειν. LEX. — *Arcton*, Vrsam borealem, Cynosuram, vel Helicem. LEX. — *Ventorum domos*, regiones, unda spirant.

597. *Delon*) Delos insula maris Argaei. LEX. — *Chiae*. Sic nostri Codices; vide infra notam nostram et Gierig, in 687. — *Diae*, quod primum Constant. Fao. ex Abstemii codice protulit, tum Heinsius ex Langerm. recepit, veram esse non potest. *Dia* enim est eadem quae *Naxos* (Plinius H. N. IV, 12), in quam deferri Bacchus volebat, vs. 636, 690. Dif-

Doque leves saltus; udaeque innitor arenae,
 Nox ubi consumpta est. Aurora rubescere primum 600
 Coeperat: exsurgo, laticesque inferre recentes
 Admoneo, monstroque viam, quae ducat ad undas.
 Ipse, quid aura mihi tumulto promittat ab alto,
 Prospicio; comitesque voco, repetoque carinam.
 Adsumus en, inquit sociorum primus Opheltes; 605
 Utque putat, praedam deserto uaculus in agro,
 Virginea puerum ducit per litora forma.

facile est verum nomen hic reponere, quoniam nescimus, unde Acoetes solverit, nec caeteri auctores aliquid certi suppeditant. In hymno Homeric. et ab Hygin. nullus locus commemoratur. Apud Apollod. Bacchus ex *Icaria* in *Naxos* transferri vult; nautae autem eam insulam praeternavigantes *Asiam* petunt, ut praedam ibi vendant. Per *Asiam* Heynius intelligit *Asium* proprie dictam, *Lydiae* partem. At, qui, relicta *Icaria*, *Naxos* praeternavigant, ii non deferuntur cursa in *Lydiam*, sed magis magisque ab ea discedunt. Revocavi antiquiorem lectionem eamque plurimorum codicum, *Chiae*. Non autem intelligi. *Chios* insula celebris prope *Ioniam*. Quamquam enim *Lydius Delos* petens commode ad dexteram eius litus appellere potuisset, non tamen *Naxos* ad dexteram habuisset, sed e regione et longe remotam. Sed cogitandum videtur de *Ceo*, quam *Romani* nonnulli et *Ceam* dixerunt, et *Ptolem.* *Κίρυ*, ut adeo forte et h. l. e consilio nonnullorum *Ciae* rescribendum sit. Ea quinque millia passuum distabat ab *Helena*, quemadmodum haec a *Sunio* totidem passus. *Plin. Hist. Nat. IV.* 12-20. Idem tradit, eandem et *Hydruntiam* (*Ὑδρόντιον*), aquis abundantiem,

Graecis esse dictam. Ei igitur bene convenit, quod Acoetes mox narrat, se laticis inferendi causa huc appulisse. Ovidius igitur, qui haec suo modo exornavit, cum fluxit e sinu *Sarouico* solvisse. — *tellus*, etiam de insula dicitur poetis. Vid. Heynius ad *Virgil. Aen. III.* 73, in *Varr. lect.* — *adducor litora*. Nostri Codices *Rugii*, *adduco*. Vnde veniat haec varietas non dixerim. *Adducere litora remis*, per metonymiam, pro *adducere remos, navem ad litora*. In vulgata *adducor litora remis* subauditur praepositio *ad. LEM.* — *saltus do*, exsilio e nave in litus. — *leves*, ut *Horat. II, Sat. 6.* 98, *levis exsilit*.

603. *promittere* de bonis prognosticis, ut *denunciare* de malis *Virgil. Georg. I.* 453. — *sociorum* duodecim nomina habet *Hygin.* eadem fere, quae h. l. Noster ea per totum locum disposuit, ne uno loco cumlata tedium adferrent. Erant autem illi secundum *Hommer. hymn.* et alios, piratae: neque piratica antiquissimis temporibus infamis erat. Secundum *Serv.* ad *Virgil. Aeneid. I.* 71, *dormientem in litore rapiunt*; sed apud *Apollod.* et *Hygin.* ipse conducit navem, ut *Naxos* deferatur. — *puerum*. Apud *Hommer. ὡς ἄνδρ' ἀνδρὶ δόκον*. — *Virginea forma*. *Vnus Medicus* et *Ar-*

Ille, mero somnoque gravis, titubare videtur,
 Vixque sequi: specto cultum, faciemque gradumque:
 Nil ibi, quod posset credi mortale, videbam. 610
 Et sensi, et dixi sociis: Quod numen in isto
 Corpore sit, dubito; sed corpore numen in isto est.
 Quisquis es, o faveas; nostrisque laboribus adsis.
 His quoque des veniam. Pro nobis mitte precari,
 Dictys ait; quo non alius conscendere summas 615
 Ocior antennas, prensoque rudente relabi.
 Hoc Libys; hoc flavus, prorae tutela, Melanthus;

gentia. *virgineae-formae*; utrumque rete. — Codices Regii, *virginea forma*. — Euripides, in Bacchis, versu 353, *Ἀλύκωρος ξένος*. Talis etiam in monumentis representatur. Conf. IV, 18 sqq. — *mero somnoque gravis*, qui crapulam nondum edormivit. Homer. Iliad. A, 225, *οἰσθαρός*. Heroid. XIV, 33: *Cibo vineque graves somnoque iacebant*. — *titubare* et lingua et pes ebriorum dicuntur. — *titubare videtur*. Vacillare mero somnoque stimulabat se Bacchus, ne a nautis Deus esse cognosceretur. LEM.

609. *specto cultum, faciemque* etc. Dii, quando formam humanam assumerent, iussu voce, oculis aliisque rebus declarabant, aliquid divini inesse sibi. Virg. Aeneid. I, 327; V, 647, de Iri in animum mutata, *Divini signa decoris Ardentesque notate oculos, qui spiritus illi, Qui vultus vocisque sonus, vel gressus eunti*. Sed quærere libet, quomodo *titubanti gradus* divinus esse potuerit. — *cultum*. Quidam, *vultum*. — Regii nostri, *cultum*. — *quod numen* etc. Gubernator in hymno Homeri: *ἢ γὰρ Ζεὺς ὅδε γ' ἐστίν, ἢ ἀργυροτόκος Ἀπόλλων, ἢ Ποσειδάων, ἐπεὶ οὐ δύναται βροτοῖσιν εἶναι*. LEM.

614. *Pro nobis mitte precari*) Aco-

tis socii putantes se puerum, non Bacchum cepisse, non modo nolant ipsum precari, ut sibi det veniam, sed Acoetis quoque preces aegre ferunt. Quare Bacchum irridentes atque contemnentes in delphicos omnes fuerunt conversi. LEM.

615. *Dictys ait; quo non* etc.) Non nuda nautarum nomina ponit, sed adspexit aliquid de singulorum virtutibus. *Dictys* laudatur ab agilitate, qua excellere laudi ducebatur nautia. — *antennae*, ligna illa transversa in malo, unde suspenduntur vela. — *prensoque*. MSS. fere omnes, *pressoque*. Heinsius coniecit *tensoque*. — No-tri Regii, *prenso*; quae sola lectio genuina videtur. LEM.

617. *Hoc flavus*) Codex Regius A, *hoc flavus et p. tutela Melanthus*; Codex B, *hoc Flavos et p. tutela Melanthus*, unde profluit vulgata *hoc flavus prorae tutela Melanthus*. Attamen in his latere aliquid existimo, et vulgatam esse falsam paene dixerim. LEM. — *flavus*, qui habet flavos id est pulchros capillos, de quibus ad II, 319 et 749. Sic *ξανθός Μινίας* apud Homer. Cur autem pulchritudinem in hoc nauta laudaverit, non video. Si, quum *Melanthus* nigrum notet, ludere vult, lusus ille ineptus est.

Hoc probat Alcimedon; et, qui requiemque modumque
 Voce dabat remis, animorum hortator Epopeus;
 Hoc omnes alii; praedae tam caeca cupido est! 826
 Non tamen hanc sacro violari pondere pinum
 Perpetiar, dixi; pars hic mihi maxima iuris;
 Inque aditu obsisto: furit audacissimus omni
 De numero Lycabas, qui Thusca pulsus ab urbe
 Exsilium, dira poenam pro caede, luebat. 625
 Is mihi, dum resto, iuvenili guttura pugno
 Rupit; et excussum misisset in aequora, si non
 Haesissem, quavis amens, in fune retentus.
 Impia turba probant factum: tum denique Bacchus,
 Bacchus enim fuerat, veluti clamore solutus 630

Melanthus, Hygin. *Melus*, quod forma quidem, non autem significatione differt. — *provae tutela*, id est, proreta, *πρωπάρης*, custos et gubernator, in prora navis. Alibi *tutela* navis est simulacrum Dei tutelaris in poppi collocatum. Vide Virg. Aen. X, 171.

619. *Erat Epopeus πηλεργής, pausarius*, hortator remigum, qui remigibus *modum* dabat, et nunc pergere iubebat, nunc cessare ab opere, atque etiam canendo *animum* addebat defatigatis. Modum autem dabat vel voce, et interdum quidem satis acerba (Senec. Epist. 56), vel portisendo, id est, malleolo, quum manu tenebat; vide Gronovii Observat. IV, 26, et Drakenb. ad Silium Italicum VI, 366. Locus elegans in eam rem est apud Xenoph. Oecon. XXI, 3. — *caeca*, temeraria, insana, quae excacat animum, quo minus vident, quid sit pium aut impium. Hyginus addit, eos propter formam constuprante Bacchum voluisse. Apud Homerum vinculis eum ligare voluit, sed illa sponte cadunt de manibus.

621. *pondere*) Codex Regius B, *corpore*, et supra, sed alia manu, etsi eiusdem saeculi, *pondere*. LEM. — *pondus*, quidquid imponitur navi corpus: XV, 694, sic est *onus* de corpore Dei navem premente. Navis *violatur pondere*, quia res impia est, Deum vi abductum in ea retinere. — *pars hic* etc. *Erat Acoetes gubernator navis*. Homer. d. l. vs. 15. Hygin. d. l. — *pars hic mihi maxima iuris*. *Maxima*, inquit, *pars* huius navis est mea, LEM.

626. *iuvenili*, adeoque forti. X, 675, *iecit iuveniliter*, summa vi. — *Rupit*, Six. et unus Leidensis, *fregit*. Heinssius maluerat *raptat*. Nostri Regii habent *rupit*. — *Rupit*, de conatu capicundum, rumpere voluit. Hyginus uil definit, *iniuriam ab iis passus est*.

629. *turba probant*) Nostri Regii, *probat*, sine ulla lineola super scripta; unde pluralem numernum suspicor a recentioribus fuisse invecum. LEM. — *solutus* *sopor*. *Solvitur somnus*, quum depellitur, fugit. — a

Sit sopor, aque mero redeant in pectora sensus,
 Quid facitis? quis clamor? ait: qua, dicite, nautae,
 Huc ope perveni? quo me deferre paratis?
 Pone metum, Proreus, et quos contingere portus
 Ede velis, dixit; terra sistere petita. 635
 Naxon, ait Liber, cursus advertite vestros.
 Illa mihi domus est; vobis erit hospita tellus.
 Per mare fallaces, perque omnia numina iurant
 Sic fore; meque iubent pictae dare vela carinae.
 Dextera Naxos erat: dextra mihi lintea danti, 640
 Quid facis, o demens? quis te furor, inquit, Acoete,
 Pro se quisque, tenet? laevam pete: maxima nutu
 Pars mihi significat; pars, quid velit, aure susurrat.
 Obstupui; capiatque alius moderamina, dixi:
 Meque ministerio scelerisque artisque removi. 645

mero, post merum digestum. — *Huc ope perveni*. Vnus Heinsii, *deveni*, quod Burmanno eleganter dictum videtur, quis dicitur de iis qui in mala incidunt. — *Nostri Regii, perveni*. — *quo me deferre paratis*. Servius d. l. *experrectus in nave, quo duceretur, interrogavit. Responderunt illi, quo vellet. Liber ait, ad Naxum, insulam sibi sacram*.

634. *Proreus* Graecis est is, quem Ovid. vs. 617, *prorae tutelam* dixit. Ab Hygino in antiquo exemplari abfuit hoc nomen; itaque nonnulli putarunt, Nostrum ex nomine officii fecisse nomen proprium. Vid. Munke. ad Hygin. — *Naxon*, vide ad vs. 577. — *Naxos* insula est Aegaei Cycladum clarissima, quae et *Dionysias* dicta fuit, ut inquit Solinus, vel quod hospita Baccho fuerit, qui Dionysius cognominatur, vel quod vini fertilitate alias Cycladas vincat; unde Virgilius Aeneid. III, 125: *bacchantemque iugis Naxon*. LEM.

637. *domus, patria, hospita, benigno vos hospitio excipiet*. Contra *inhospita tecta* I, 218, ubi vide not.

638. *Per mare iurare solebant nautae*. — *omnia numina, bene notat levitatem nautarum*. — In externa prorae parte pingebatur aut Deus navis tutelaris, aut aliud quoddam insigne, unde navi nomen esset, I Trist. 10, 2; hinc *picta carina*. Sed interdum totam adeo navem pingebant.

642. *Pro se quisque*, 229' ἐξαρτός, quantum quisque potest. De formula *quis furor*, vide ad 531. — *quisque, tenet*. Nostri Regii, *timet*; errore facili; nam quid timeudum fore crederent a iuvene quem non agnoverant, isti nautae perfidi? LEM. — *maxima nutu*. Vnus, *limo*, scilicet oculo, quod non a librario profectum Burmannus putat. — *nutu, recte ex nostris Codicibus Regiis*. — *aure, paulo insolentius, in aurem*.

645. *Ministerium* voc. nauticum. Virgil. Aeneid. VI, 302, *velis mini-*

Increpor a cunctis; totumque immurmurat agmen.
E quibus Aethalion; te scilicet omnis in uno
Nostra salus posita est, ait; et subit ipse; meumque
Explet opus; Naxoque petit diversa relictâ.

Tum Deus illudens, tanquam modo denique fraudem
Senserit, e puppi pontum prospectat adunca.
Et flenti similis; Non haec mihi litora, nautae,
Promisistis, ait; non haec mihi terra rogata est:
Quo merui poenam facto? quae gloria vestra est,
Si puerum iuvenes, si multi fallitis unum? 653
Iamdudum flebam: lacrymas manus impia nostras
Ridet; et impellit properantibus aequora remis.
Per tibi nunc ipsum, nec enim praesentior illo
Est Deus, adiuro, tam me tibi vera referre,
Quam veri maiora fide: stetit aequore puppis 660
Haud aliter, quam si siccum navale teneret.
Illi admirantes remorum in verbere perstant;
Velaque deducunt; geminaque ope currere tentant.
Impediunt hederæ remos, nexuque recurvo

strat. Sic et Tacit. Mor. Germ. 44. — *artem* Lenzius interpretatur de fraude. — *Aethalion*. Ilyginus, *Ethallides*. — *Explet meum opus*; vices meas peragit. — *diverso*, loci opposita, contrariam coeli partem spectantia.

652. *Non haec mihi etc.*) Non haec mihi litora promisistis, quae non sunt litora, sed mare: non haec terra, quae non est terra, sed aqua, mihi rogata est. BVM. Lenzius vero putat, eum prospexisse iam Delon propinquam. Hanc interpretationem adiuvat Schrepperi coniectura: *portum pro pontum*. — *quae gloria*, etc., ut Tibul. I, 8, 49, *puero quae gloria victo?* — *iuvenes* dici solent nautae et remiges.

658. *praesens Deus*, qui nobis auxilio suo adest. Sed h. l. ambigue dictum videtur, et simul de praesen-

tia corporis capiendum. Conf. XIV, 679. — *vera referre*. Codex Regius A, *verba fateri*, et paulo post, ab eadem manu, *verba referre*. Forsan lectio *fateri* vera sit. LEM. — *veri fide*, ut Hernidd. XVI, 60, *veri vix habitura fidem*: vide Heinsium.

662. *remorum in verbere*) Pergunt verberare mare (τρίπταν ἄλα Homer.) remis. Similiter piscator *verberat amnem funda* Virg. Georg. I, 141. — *Vela deducunt* ex antennis, ubi, quamdiu opus iis non erat, ligata pendebant, ut *gemina ope*, velis remisque, currant. Lenzius contra: contrahunt vela, antea expansa, tanquam in vado essent, et geminatis viribus remos movent.

664. *Impediunt hederæ remos*) In hymno Homeri, vinum fluit per au-

Serpunt; et gravidis distinguunt vela corymbis.

665

Ipsæ, racemiferis frontem circumdatus uvis,

Pampineis agitat velatam frondibus hastam.

Quem circa tigres, simulacraque inania lyncum,

Pictarumque iacent fera corpora pantherarum.

Exsiluere viri; sive hoc insania fecit,

670

vem, mox in velo expanditur vitis, malum cingit hedera, scalenique omnes coronis ornantur. Hyginus: *remos in thyrsos mutavit, vela in pampinos, rudentes in hedera*. Hæc igitur auctor quisque suo modo exornavit, omnium copiosissime Seneca Oed. 451-456, ubi etiam mare in pratium mutatur. Similia phœnomena leguntur IV. 394: Claudian. X, 188, Venero adventante, et XXIV, 366, Baccho per æquora rubra navigante, ubi nostrum locum respexit, in quo omnia fere Bacchi insignia ostendantur. *Impediunt*, cingunt, ut sup. II, 433. Hedera brachiis suis, sive claviculis, quas plurimas inter folia emittit, omnia amplectens bene *serpere* dicitur, eique *nexus* tribuuntur. *Serpit* adeo *circum tempora*, Virgil. Ecl. VIII, 13. Noster VI, 128, *Nexiles hederæ*. Eius racemi in orbem circumacti, ut, in vite, *corymbi*. — *gravidæ*, ut *gravidæ aristæ* I, 110. — *distinguunt*, per intervalla ornant. Plin. V, Ep. 6, 16: *Xystus distinctus buxo*. Est autem hæc antiquior lectio, quam revocavi. Nam Heinsius ex priorè Regio et aliis, *distringunt* male invexerat. Melius est, quod idem suadebat, *destringunt*. — *distinguunt*. Codex Regius B, *distinct*; at Codex A, *distringunt*; quam lectionem, etsi aliter viro docto Cierig visum, prætulærim, quia *distingere* huic loco aptius quam *distinguere*, pro *ornare*, existimo. LAM.

— Caput Bacchi plerumque hedera cinctum, interdum tamen et pampinis, ut monumenta antiqua docent. Itaque *uvæ* in hoc miraculo offendere non debent. — Pro *uvæ* Scholiast. Statii ad Thebaid. IV, 656, *umbria*, quod valde adblanditur Burmanno, quia *frons* eleganter dicitur *umbriari*, *συνάμωμαι*, *frondibus*. — Nostri Regii Codices habent *uvæ*. — *umbria*, quod Burmanno placet, nunc nimis foret poeticum, nec quisquam facile *racemiferas* dixerit *umbrias*. — *agitæ*, more Bacchantium iactat. — *Pampineis agitat velatam* etc. Thyrsi descriptio et periphrasis. Catullus, de Nupt. Pelei et Thet. 257: *Horum parva tecta quatiabant cuspidè thyrsos*. LAM.

668. *Quem circa tigres* etc.) Tigres, lynces et pantheræ significant terrificas species, imagines et phantasmata quæ ebriorum oculis et animis obversantur. LAM. — *tigres et pantheræ* a Baccho in Indiam devictæ iungebantur eius currui, iisque addebantur etiam *lynceæ*. — *inania*. Gronovianus et Argentinus, *immania*, quod ex MSS. probant Bersmannus et Giphani. — Codex Regius B, *inania*, et supra, altera manu, *vel immania*. — Bene *inania* de hac illusionè miraculosa: IV, 404, *falsa inævarum simulacra ferarum*. — *Pictæ*, maculosæ. *Sic picturatae uvæ* Claudian 40, 3; *lynceæ Bacchi uvæ* Avneid. I, 323.

670. *Exsiluere viri* etc.) Seneca,

Sive timor; primusque Medon nigrescere pinnis
 Corpore depresso, et spinæ curvamina flecti
 Incipit: huic Lycabas, In quæ miracula, dixit,
 Verteris? et lati rictus, et panda loquenti
 Naris erat, squamamque cutis durata trahebat.
 At Libys, obstantes dum vult obvertere remos,
 In spatium resilire manus breve vidit; et illas
 Iam non esse manus, iam pinnas posse vocari.

675

qui hunc locum respexit, omnes nautas una mutatione complectitur. *Brachia prima cadunt prædonibus, Illisumque utero pectus coit, Parvula dependet lateri manus Et dorso fluctum curvo subit, Lunata scindit cauda mare.* Sed Noster plures nautas separatim et in acta quodam in novam formam transeuntes ostendit, atque ita per partes et in pluribus transformationibus delphinorum formam naturamque describit, de qua vide II, 265. Ex hac fabula delphinus vocatur *Tyrrhenus piscis*, Seneca Agam. 451. — *Sive hoc - timor.* Scriptores utroque trahunt. In hym. Homer. quum unus in leonem mutatus impetum in reliquos faceret, hi metu perterriti prosiliunt in mare et delphini fiunt. Etiam apud Hyginum et Servium leonibus et pantheris repente procurentibus terrentur. Sed alteram causam Apollodorus habet, ἰμυμνῆς γυρόμενοι. Apud Aglaosthenem, Bacchus comites suos symphoniam canere iubebat, qua audita, Tyrrheni saltare incipiebant, saltantesque in mare se proiciebant inscii. Etiam ab Apollodoro βοῶν αἰδῶν commemorantur. — *nigrescere pinnis.* Nostri Codices Regii, *nigrescere coepit.* Ingrata est ista repetitio *coepit, incipit.* LEM. — *Pinnæ (Finnen)* instrumenta natandi piscibus loco manuum

et pedum datæ. Tales pinnas delphini in ventre habent duas, *nigra* cute obductas, sed et dorsum, in quo una pinna sesquipedalis, nigrum colorem refert, quemadmodum venter album. Hoc nomine deceptus Lactantius in Argument. nobis narrat, nonnullos in aves esse mutatos. — *depresso*, quum antea erecto, ut homo, fuisset. — *Corpore depresso, et spinæ.* Codex Regius B, *corpore; sed presso spinæ.* — *flecti* quod *curvamina*, quia delphinus corpus repandum.

673. *In quæ miracula*) in quam miram horrendam faciem verteris. Virgil. Georg. IV, 441: *Omnia transformat sese in miracula rerum.* Noster IV, 590: *teque his - exue monstris.* — *et panda.* Vnus *sina*, quod Burm. ex *sima* ortum putabat, de quo vide Heins. ad XIV, 95. — Nostri Regii, *panda.* *Sina* vel *sima* mendum est. LEM. Iam Scal. reprehendit Ovid. quod *squamas* tribuerit delphino.

676. *obvertere remos*) idem quam, *inhibere remis*, πρὸς πρὸς ἀντί, converso remigio retrorsum ire, quod facere solent fugam meditantes. *Obstabant* enim remi, ut navis coeptum cursum tenere non posset: *obvertere navem* vertit Cicero illud Arateum, ἀνακόπτειν νῆα.

678. *iam pinnas*) Nostri Regii

Alter ad intortos cupiens dare brachia fumes,
 Brachia non habuit; truncoque repandus in undas 680
 Corpore desiluit: falcata novissima cauda est;
 Qualia dividuae sinuantur cornua Lunae.
 Vndique dant saltus; multaque adspergine rorant;
 Emerguntque iterum; redeuntque sub aequora rursus;
 Inque chori ludunt speciem; lascivaque iactant 685
 Corpora; et acceptum patulis mare naribus efflant.
 De modo viginti, tot enim ratis illa ferebat,
 Restabam solus; pavidum gelidumque trementi
 Corpore, vixque meum firmat Deus, Excute, dicens,
 Corde metum, Diamque tene. Delatus in illam, 690

habent pennas: parvi refert, non pin-
 nas piscium pro pennis piscium accipi
 posse nequaquam dubium est. LEM.

679. *funes*) retinacula ancorarum.
Tortos funes dixit Virg. Aeneid. IV,
 575. — *dare*, extendere, porrigere. —
 — *trunco*, sine manibus. — *falcari* et
sinuari, curvari in formam falcis et
 sinus. Haec verba quum et ipsa simili-
 tudini inserviant, similitudo, quae
 adspergitur, commodè abesse poterat.
 — *novissima*, extrema pars caudae. —
dividua luna, quum dimidius eius or-
 bis cernitur: vide Heins. Ab hac lu-
 nae phasi fluxit verbum *lunari*, cur-
 vari. *Lunata canda* delphinis tribui-
 tur a Seneca. — *dividuae lunae*. No-
 stri Codices Regii habent *dimiduae*.
 LEM.

683. *Vndique dant saltus*) Amant
 delphini non solum saltus et altissi-
 mos et velocissimos, verum etiam
 eiusmodi *lusus*, quales hic describuntur.
 — *lasciva*, quia in chori speciem
 ludunt. *Lascivi* autem dicuntur chori
 et saltationes propter motum mollio-
 rem. Tibull. II, 1, 88: Noctis cur-
 rum sequuntur lascivo sidera fulva
 choro. Plin. IX, Epist. 33, 9, del-

phinus priorem lasciviam repetit; præ-
 cesserat: exsilit, mergitur, variosque
 orbes implicitat expeditque. Virgil.
 Aeneid. VIII, 673, in clypeo del-
 phines in orbem aequora verrebant
 caudis. — In capite furamen habent
 quo acceptum mare, haustam aquam
 marinam efflant, quod idem et balae-
 nas maximo cum strepitu facere sci-
 mus.

687. *viginti*) Hyginus duodecim
 habet. — *pavidum, gelidumque tre-
 menti*. Codex Regius A, *pavidus geli-
 dusque trementi*, quod praetulerim
 veluti minus contortum. LEM. — *vix
 meum*, vix memorem mei, exanima-
 tum. Similiter Graeci utuntur suo
ἰπός. — Nonente Heinsius *firmat*, ani-
 mum mihi addit. — *Diamque tene*.
 Codices nostri, *Chiamque tene*; unde
 haec lectio veniat, nescio. LEM. —
Diam tene, tene viam quae ducit
 ad *Diam*. — *Dia*, Naxos, quam
 Strongylem, dein Dian, mox Diony-
 sida, etc., appellarunt. Plin. lib. IV,
 cap. 22. LEM. — *Accensis aris*. Olim
 edebatur *accessi sacris*; duo veteres,
accedo; sed Heinsius ex primo Pala-
 tino, Cantabr. et quinque aliis, ac-

Accensis aris, Baccheia sacra frequento. »

« Praebuimus longis, Pentheus, ambagibus aures,

Inquit, ut ira mora vires absumere posset.

Praecipitem famuli rapite hunc; cruciataque diris

Corpora tormentis Stygiae demittite nocti. »

695

Protinus abstractus solidis Tyrrhenus Acoetes

Clanditur in tectis; et, dum crudelia iussae

Instrumenta necis, ferrumque ignisque parantur,

Sponte sua patuisse fores, lapsasque lacertis

Sponte sua, fama est, nullo solvente, catenas.

700

Perstat Echionides; nec iam iubet ire, sed ipse

Vadit, ubi, electus facienda ad sacra, Cithaeron

accensis; malit tamen *accensusque Deo* aut *adscitus sacris*. MSS. Bersmanni, *accessi terris*. — Codices nostri Regii, *Accessi sacris*. — *Accendi*, calefieri. Ita *accensae undae* Silius V, 605; ubi vide Drakenb. Hinc et *aruae* dicuntur *accendi*, in quibus sacra fiunt. Tura autem dari Baccho solebant IV, 11. Fit ergo *Acoetes famulus sacrorum* Bacchicorum, versu 574. In hymno Homérico Deus eum retinet, fuitque *πρωτόθεος*.

692. *Praebuimus longis* etc.) Vide ad vs. 577. Sine nexu grammatico, e natura irae, mox convertitur ad famulos. — *Praecipitem rapite*, maxima cum vi et celeritate auferte. — *cruciataque diris*. Codices Regii, *duris*. — *demittite nocti*. Virgilius *demittere orco* dixit Aeneid. IX, 527; et *demittere corpora nocti* Aen. X, 662. Sed Noster *demittere Stygiae nocti*, ex cuius imitatione Silius Italicus V, 241; *damnare Stygiae nocti*. Apud Enripidem, eum vult ligare ad praesepe; sed insania correptus, loco Bacchi, tanrum alligat.

696. *solida tecta*) carcer bene munitus. Sic IV, 645, *solida moenia*;

et VI, 573, *moenia solido saxo*. — *crudelia*, crudelitati inservientia. — *Ex instrumentis necis* ardentes laminae commemorantur a Cic. Verr. V, 63, quo etiam h. l. *ferrum* et *ignis* respicere videntur. — *ignisque*. Codices nostri, *ignesque*. — *nullo solvente* otiosum videtur Capoferreo, quia praecessit *sponte sua*, quod ideo mutat in *innocuis*. Male. Solet Noster passim ita redundanter loqui, ut I, 90, *quae vindice nullo, Sponte sua, sine lege*; et versu 100, *Ipsa per se*, ubi vide notam. Et nunc quidem illud *sponte sua*, in quo vis miraculi, urgendum erat.

701. *Perstat Echionides*) Exitus Penthei, quem apud Euripid. vers. 1023-1151, nuncius narrat. — *Cithaeron* electus ad orgia celebranda, quia Bacchus amat montes, unde ipse *ἑστος*. — *electus Cithaeron*. Plerique veteres et noster Codex A, *festus*; Berneggerianus, duo alii et noster Codex B, *natus*, ut in libro II, 223, *natusque ad sacra Cithaeron*. In hac varietate mihi potissimum arridet *festus*; nam dicitur eleganter *festus dies, festa convivia* — *Cithaeron*, mons

Cantibus et clara bacchantum voce sonabat.

Vt fremit acer equus, quum bellicus aere canoro

Signa dedit tubicen, pugnaeque adsumit amorem: 703

Pentheia sic ictus longis ululatus aether

Movit, et audito clangore recanduit ira.

Monte fere medio est, cingentibus ultima silvis,

Purus ab arboribus, spectabilis undique campus.

Hic oculis illum cernentem sacra profanis 710

Prima videt, prima est insano concita motu,

Prima suum misso violavit Penthea thyrsos

Mater: « Io, geminae, clamavit, adeste sorores:

Ille aper, in nostris errat qui maximus agris,

Ille mihi ferendus aper. » Ruit omnis in unum 715

Bocotiae, de quo Virgil. Aeneid. IV, 303: *Thyas*, ubi *audito stimulant tristeria Baccho Orgia*, nocturnusque vocat clamore *Cithaeron*; et Seneca, Oed. 487: *sacer et Cithaeron sanguine inundavit*. LEM.

704. *fremū*, hinnit. — *acer*, ferox, generosus. — *longis*, diu continuatis uno tenore. — *ictus*, motus. Vide ad IX, 583. Apud Eurip. 910 sqq. insania inlicitur Pentheo, ut duos soles, duasque Thebas cernere sibi videatur, atque ita Bacchico habitu vestitus ludibrio spectantium exponitur. Eum auctorem sequuti sunt alii, etiam poëtae Latini, Pacuv. et Virgil. Aeneid. IV, 469. Ab his Noster discedens ira potius eum motum usque ad finem servat. — *clangore*, nempe cymbalorum.

708. *Monte medio*) Describitur Cithaeron, ad cuius radices vallis erat opaca pinubus. Euripid. Bacch. vers. 1050. Dianae hanc silvam sacram fuisse, Pseudo-Virg. Cid. 108, memorat. — *Monte fere medio est*. Codex Regius B, *monte fere in medio est*;

idem in versu sequenti, *Purus et arboribus*, pro *purus ab arboribus*. — *Purus et καθ' ὅς* dicitur locus ab arboribus nudus. Liv. XXIV, 14; *purus et patens campus*. — *spectabilis*, qui totus spectari potest, oculis patet.

710. *Hic oculis illum etc.*) Secundum Euripid. 1040 sqq. ex arbore spectantem conspiciunt Cadmi filiae lapidibusque petant et thyrsis; tam, arbore eruta, delapsam lacerant. — *profanis*, non initiatis, ἀκαχ' ὅς, Eurip. vs. 472. — *insano concita motu*, θεοῦ πρῶτον ἱμῶν, ibidem versu 1092. — *motu*. Codices Regii nostri habent *curru*; utrum sit genuinum non facile dixeris. LEM. — *Mater* erat sacerdos Bacchi; Euripid. 1112. — *Mater*: *Io, geminae*. Vnus Medicus, *mater et Ogeone*, cum glossa, a loco dictae. Hinc Burmannus coniecit quod et Heinsio in mentem venerat, et *Ogygiae*, id est *Thebae*, nam Thebae *Ogygiae* dictae erant. — Codex Regius A, *o geminae*; Codex B, *Io geminae*. — *Ille aper*. Peuthicus matris Bacchi furor

Turba furens: cunctae coeunt, cunctaeque sequuntur
 Iam trepidum, iam verba minus violenta loquentem,
 Iam se damnantem, iam se peccasse fatentem.
 Saucius ille tamen, « Fer opem, matertera, dixit,
 Autonoë; moveant animos Actaeonis umbrae. » 720
 Illa, quid Actaeon, nescit; dextramque precanti
 Abstulit: Inoo lacerata est altera rapto.
 Non habet infelix quae matri brachia tendat;
 Trunca sed ostendens disiectis corpora membris,
 « Adspice, mater, » ait; visis ululavit Agave; 725
 Collaque iactavit, movitque per aëra crinem;

corruptae *aper* esse videtur, sed apud Euripid. *Ieo*; Apollod. omnino *Ἰερίων*. *Prima* cum vi repetitum; nam id quoque Bacchi opus, quod mater *prima* fecit ista.

716. *cunctae coeunt, cunctaeque sequuntur* dedit Heinsius ex altero Patavino; malit tamen *robidaeque sequuntur*. Schepper. *fremituque*. Quae lectio non displicet; hanc confirmare videtur Euripides versu 1129; quem loc. Noster expressit, ὄχλος τε πᾶς Εὐαῖχς Βαρχῶν. ἥν δὲ πᾶς ὁμοῦ βόη. Et facile *fremituque* potuit corrumpi in *trepidumque*, quod est in MSS. fere omnibus. Caeterum *cunctae coeunt* languet post antecedentia.

719. *Fer opem, matertera*) Apud Euripid. primam matrem implorat, quod sane veri est similis, praesertim quum mater agmen mulierum duceret, primaque in filium impetum faceret. Verba eius vs. 1118 sunt, Ὀκτείρας δ', ὧ μῆτερ, μί, μὴδὲ ταῖς ἐμυῖς Ἀμφοτρίαισι παῖδ' ὅν κατὰ τὴν ὄρε. Sensus eorum et vim angoria Noster paulo ante, *Iam trepidum - fatentem*, bene et per gradationem expressit; matrem mox versu 724, multo gravius, quam verbis, movere

vult, *Trunca* etc. — *Actaeonis*, dilananti et ipsius, *umbræ* hic bene adhibita.

721. *Illā, quid Actaeon*) Nostri Regii, *Illā, quis Actaeon*. — *Dextram* protendere solent precantes. — Post hunc versum 721, Verbinas, Langemannianus, et unus Medicus, et editiones quaedam inserunt illum, *Ille etiam vellet quum brachia tendere matri*, qui hic transcriptus videtur ex I., 635. Sed et nunc quidem imperfectum *vellet* minime convenit τοῖς *habet et tendat*. Et verba *Non habet* etc. referuntur ad antecedentia *dextram precanti*. — Codices Regii nostri istum sane spurium versum non acceperunt. — *disiectis*. Heinsius mallet *direptis* vel *discriptis*. — Nostri Regii habent *deiectis*. — *disiectis* non erat sollicitandum ab Heins.; Eurip. 1134, quaelibet θύρραιπερ σῆραρς, tanquam pilam iactavit, ita ut pars subsaxis inaceret, pars in densis frondibus silvae, neque facile reperiri posset.

726. *Collaque iactavit*) Bacchantes solebant et caput et comam, quam promissam atque solutam gerebant, iactare, Eurip. vs. 493: vide Barnes.

Avulsumque caput digitis complexa cruentis
 Clamat, « Io comites, opus haec victoria nostrum est.»
 Non citius frondes autumnno frigore tactas,
 Iamque male haerentes alta rapit arbore ventus, 730
 Quam sunt membra viri manibus direpta nefandis.
 Talibus exemplis monitae nova sacra frequentant,
 Turaque dant, sanctasque colunt Ismenides aras.

ad vs. 150, et Virgil. Aeneid. VII, 394. — *Avulsum caput*. Hinc intellige Horat. Seren. II, 3, 303. — *cruentis*. Codex Regius A, *lacertis*, omnino mendose. — *opus haec victoria nostrum est*. Codex Regius B, *opus hoc victoria nostra est*. — *opus nostrum*. Eurip. vers. 1177: Εμὸν, ἐπὶ τὸ γέφυρ. Et Bacchum vocat καλλίνικον, pulchrae victoriae auctorem.

729. *frondes*, folia. — *autumno*. Codices nostri Regii, *autumnis*. — *autumno*, autumnali. — *tactas* ele-

ganter, paululum morsas. Anson. Id. VIII, 10: *Mordeat autumnus frigus subtile pruinas*. Etsaepe *autumnus dies*, *autumna tempestas*. — *male*, non satis firmiter, ut Horatius libro I, Sat. 3, 31: *et male latus In pede calceus haeret*. — *alta*, tantum ornat. — *Quam sunt* etc. Mulieres id efficere non robore suo, sed Deo πρὸς αὐτὰς addente carum manibus. Euripid. 1126.

733. *Ismenides*) Thebanæ, ab Ismeno, fluvio Boeotiae, in qua Thebae. LEM.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER QVARTVS

FAB. I. At non Alcithoë Minyeias orgia censet
Accipienda Dei: sed adhuc temeraria Bacchum

1-415, *At non Alcithoë Minyeias*) Minyeides solae non potuerunt tristi Penthei exitu moveri, ut Baccho sacra facerent. Quum igitur interea opus facerent, laboremque variis fabellis, quae sic commodè intexuntur, levarent, in vespertiliones mutatae sunt. Tractarunt hanc fabulam etiam Aelianus V. H. III, 42, atque e Nicandro et Corinna Auton. Lib. X. Ac hi quidem aliud facinus addunt, quod unum de mulieribus illis Plutarch. Quæst. Græc. tom. VII Opp. p. 197 Reisk. narrat. — Hanc quoque fabulam apud nos elegantissimis carminibus imitati sunt poëtae summi, *Lafontaine* et *Voltaire*: ambo laude digni; sed prior antiquitatis sincerum saporem magis redolet. LEM. — *Minyeias*; sic recte emendarunt Scoli- ger et Heinsius hoc nomen, quod iam Lactantii tempore corruptum erat; in eius enim Argumento est Minei filia. — Nostri Codices habent *Minsias*, — *Minyeides* quæ fuerint, non certo deliniri potest, quum patronymica sæpe nepotibus, pronepotibus et om-

nino posteris tribuantur. Si Plutar- chum et Anton. audias, fuerunt Mi- nyne filiae. De Minya autem eiusque genealogia, vid. Pausan. Boeot. p. 783. Fuit filius Chrysæ, filiumque habuit Oychomenum, conditorem Or- chomeni urbis. Sed nihil ille de his mulieribus. Aeliano dicuntur *Μινύων θυγατέρες*, ut fuisse dicantur e po- pulo Minyarum, id est, populo Mi- nyæ imperio subiecto; Pausan. d. l. et Corinth. p. 178. Nomina earum varie exhibentur. Nostro nunc est *Al- cithoë*, altera *Leuconœ*; tertiam non nominat. A Plutarcho vocantur *Leu- cippe*, *Aristippe*, *Alcithoë*; ab Aelin- no, *Leucippe*, *Arsippe*, *Alcathoë*; quæ varietas vel librariis debetur, vel, ut sæpe in mythis factum, ipsis auctoribus. Fuisse autem illæ (quod et Aelian. tradit) mulieres honestæ videntur maritorumque amantes, quæ domi rei familiari operam dare mal- lent, quam nova sacra frequentare. Hinc, ut sacris illis honos accederet, poëna ficta est, quam Bacchus ab istis sumserit. — De *Orgiis* vide ad III,

Ignigenamque, satumque iterum, solumque bimatrem.
 Additur his Nyseus, indelonsusque Thyoneus,
 Et cum Lenaeo genialis consitor uvae,
 Nycteliusque, Eleleusque parens, et Iacchus, et Evan;
 Et quae praeterea per Graias plurima gentes
 Nomina, Liber, habes: tibi enim inconsumita iuventus;

enim complectebantur nomina, virtutes et res gestas Deorum: vid. Orpheus hymn. 51, ubi eadem fere nomina. Et habemus hic locum classicum de Baccho, quocum cf. III Fast. 713; Horat. II, Od. 16; Senec. Oedip. vs. 404 sqq. — *Bronius*; vide ad III. 528. — *Lycus*, qui curas solvit, a λύω. — *Ignigena*, πυρργενής. De hoc et de sqq. duobus vs. vid. III, 309 sqq. et quae nos et ibi et ad versum 253 notavimus. — Nomen autem *bimater* ab ipso Ovidio signatum videtur. Graecis bene ubi causam διβροπος dicitur a multis creditur: vide Mureti Var. Lect. XIX, 1.

13. *Additur his*) Codex Regius B, *additus*, minus bene propter sensum. LEM. — *Nyseus Nyssa*, monte et urbe Iudiae, ubi educatus. III, 314. — *Thyoneus* ἀπὸ τοῦ θύω, a furendo, unde et Bacchantes *Thyades*. Schol. Apollon. ad Argon. I, 636. — *indelonsus* pro *intonsus*, ἀκτιοκόμας, frequens et Apollinis et Bacchi epitheton, ob comam promissam, quam etiam in monumentis habent. *Longae romae* Bacchi apud Martialem IV, Epigr. 45; *Deest intonsus erinus utrumque Deum* apud Tibullum I, Eleg. 4, 38.

14. *Lenaeus*) ἀπὸ τοῦ ληνού, a torculari, a calcatorio. — *genialis uva*, quae facit, ut geniu indulgemus, laeti et hilares simus, egregium adeo uvae epitheton, *genialis platanus*; XI, 95, *genialiter agere festum*; XII,

229, *genitalia serto*; Virgil. Georg. I, 302, *genialis hinc*, apta convivorum hilaritati. Tibul. III, 3, 63, *incundae consitor uvae*. — *Nyctelius*, cuius sacra noctu celebrantur. Virgil. Georg. IV, 521, *nocturnus Bacchus*. — *Eleleus*, *Iacchus* et *Evan* a vocibus Bacchantium. Scil. *Eleleus* a voce ἑλέω qui procedentes ad Orgia celebranda, ad conferendam pugnam, utebantur. Vinum autem horum ut reddit hominem audacem ad omnia aggredienda; unde Horatius: *ad procellos tradit overmen*. *Iacchus* ἀπὸ τῆς ἰαχῆς, hoc est a clamore. *Evan* vox est qua Bacchus ipse significatur. L.

17. *Nomina, Liber, habes*) Reprunte, veluti furore abreptus et ipse, Liberum alloquitur. Similiter Claudianus 34, 29; forte ex imitatione Nostri. — *inconsumita*, ἀσφύτος, perpetua, aeterna. Tibul. I, 4, 37; *Solis aeterna est Phoebo Buboque iuventus*. — *iuventus*. Codex Regius A, *iuventa*; Codex B, *iuventus*. *Iuventus*, etiamsi minus usitata, tamen praeferenda mihi videtur; habent eam vocem et Basiliscus, et Spireusis, et alii quos refert Heinsius: Lucretius lib. V, *uero florante iuventus*; Virgilius Aeneid. V, *si nunc foret illa iuventus*; Tibullus lib. I, 8, *Sero revocatur amor, aetorque iuventus*. Dicitur etiam *Iuventus* Dea iuventutis; hanc igitur vocem, magis poeticam, cum Heinsio servandum censo. LEM. — *Additur puer*, nam media est Bac-

Corpora: tu būugum pictis insignia frenis
 Colla premis lyncum: Bacchae Satyrique sequuntur; 25
 Quique senex ferula titubantes ebrius artus
 Sustinet, aut pando non fortiter haeret asello.
 Quacunque ingrederis, clamor iuvenilis, et una
 Femineae voces, impulsaque tympana palmis,
 Concavaque aera sonant, longoque foramine buxus. 30

Apud Homerum, Bacchi nutrices cum *bipenni* persequitur, eaque ob causam a Iove excaecatur; iuxta Hyginum vero, quum Bacchum de regno fugasset, pantheris obicitur ab eodem Deo, postquam iusaniam correptus uxorem et filium interfecerat. *Bipennis* vocatur etiam V Trist. 3, 39. *Securiger* Senec. Oedip. versu 471. Apud Homerum d. l. fert *βουνήγχα*, quod, interprete Eustath. genus securis significat, quo Iauri occidi solebant: *βουνήγχα δὲ - πέλαιος βοός ἀναπτύχας*. — *Sacrilegos*, contemptores sacrorum et insolentes in Deum ipsum. — *Tyrrhena corpora*, Tyrrhenos. III Fast. 723, *Tyrrhena monstru*. — *frenis pictis*, auro argenteoque distinctis.

25. *Colla premis*) scilicet iugo. — *Lynces*: vide ad III, 668. — *Satyri*, perpetui et fideles Bacchi comites: vide XI, 89; Trist. V, 3, 37. — *Satyri* nihil aliud hominis quam figuram habent. In Aethiopia nascuntur aduncis noribus, aspera cornibus fronte, pedes caprinos habentes. Illorum saltatione ut iocis et risu plurimum oblectabatur Bacchus. LEM. — *senex*, Silenus, Bacchi praeceptor et perpetuus comes. In monumentis antiquis vel ferula nitens, vel asino insidens representatur: vid. Perizon. ad Aelianum V. H. III. 18; ubi ex utroque genere geminae. — *ferula*,

πάσηξ, baculus oblongus, curvus et recipiendo igni aptus, quo in primis Bacchus et ministri eius uti solebant; vide Barnes. ad Eurip. Bacch. vs. 147, et Perizon. d. l., ubi etiam species expressa. Imitatus Nostrum est Claudianus Rapt. Pros. I, 19: *Ebrius Maeoniis fulcis vestigia thyrsis*. Virg. Aeneid. III, 659: *trunca pinus vestigia firmat*. — *artus*, pedes. — *aut pando*; aut, pro et, dedi cum primo et secundo Palatin., tertio et quarto Medic. Vrbinate, aliisque nonnullis melioribus. — Nostri Codices Regii habent et. — *non fortiter haerere*, non firmiter insidere. Cic pro Deiot. 10: *Vix haerere in equo senex poterat*. Silenus asino haerens in monumento tenetur a Faunus.

30. *Concavaque aera*) cymbala terea. LEM. — *longoque foramine buxus*. Periphrasis est tibiae quae ex buxo fieri solet. LEM. — *longo foramine* explicandum, longa serie foraminum, docent Noster XII, 158, *longave multifori - tibia buxi*; Horatius etiam Art. P. 203, *tibia tenuis simplexque foramine pauci*; et Virgil. qui, Aeneid. IX, 618, Phrygiae tibiae *biforem cantum* tribuit. LEM. — Heinsius coniecit *uncoque foramine*, quod multo durius foret altero. — Imo lectio Heinsii, sensu carens, nostrae explanationi omnino repugnans. LEM.

Pacatus, mitisque, rogant Ismenides, adsis:
 Iussaue sacra colunt: solae Minyeides iutus,
 Intempestiva turbantes festa Minerva,
 Aut ducunt lanas, aut staminina pollice versant,
 Aut haerent telae, famulasque laboribus urgent. 35
 E quibus una levi deducens pollice filum,
 Dum cessant aliae, commentaque sacra frequentant,
 « Nos quoque, quas Pallas, melior Dea, detinet, inquit,
 Vtile opus manuum vario sermone levemus;
 Perque vices aliquid, quod tempora longa videri 40
 Non sinat, in medium vacuas referamus ad aures.»

31. *Pacatus* ex uno recepit Hein-
 sius pro *placatus*; de hac varietate so-
 lemnis vide Lambin. ad Lucret. I, 9.
 — Nostri Regii habent quoque *placatus*. — *Pacatus* et *mitis*, vocabula
 solennia in invocationibus Deorum.
 — *rogant Ismenides*. Thebanae uires,
 ut felix faustusque adsis, precuntur.
 LEM.

32. *solae* has Deo adversatas esse,
 monet etiam Aelianus. — *intus*; in
 aedibus, quum reliquae mulieres in
 Cithaerone bacchantur. — *turbare*,
 profanare quod, 390, substituitur.
 Cic. H. R. 16: *sacra ludosque contur-
 bare*; Quintil. Decl. 265, *publica sa-
 cra turbare*. — *Intempestiva Minerva*,
 quum alieno tempore operam darent
 lanificio, cui Minerva praecrat. Ae-
 lian. αὐτὴν περὶ τοῦς ἱεροῦς ἔργου καὶ
 ἐπονοῦντο περὶ τὴν Εργάνην. *Textis*
operari Minervae dixit Tibul. II, 1,
 65. — *Aut ducunt — laboribus urgent*,
 triplex mulierum generum opus. —
ducunt lanas. Vid. ad II, 411. Ple-
 nius Claudian. XX, 385: *Vellera*
per temes ferri producere rimas. —
versari a lanificis dicitur et *stamen*,
 filum, et *fusus*, ut 221; VII, 22.
 Tibul. II, 1, 64: *Fusus appposito pol-*

lice versat opus. — *haerent* rei, aut in
 re aliquo, qui sedulo eam tractant.
Haerere in lebris Cic. Attic. XIII,
 4; *Haerere in iure* Orat. I, 38.

36. *una*, Leucippe. — *deducere*:
 vide ad I, 4. — *levi pollice*, ut VI,
 22. Hercules contra, Epist. IX, 77,
arassa robusto deducit pollice fila. —
filum habent nostri Regii. Duodecim,
fusum, ut VI, 22; sed vide Burman-
 num ad Amor. I, 14, 7. — *detinet*,
 lanificia occupatas retinet. Etiam ab
 Anton. vit. εὐσπῆγοι. — *opus levemus*
 ipse explicat, *quod tempora longa*
videri Non sinat. Infra 295, sic *mi-
 nuere laborem*; VI, 60, *fullere labo-
 rem*; Trist. IV, 1, 13, cantando *Fal-*
latur ancillae desigaturque labor;
 ibid. I, 6, *grave mollit opus*. Adco
 Noster hoc variavit. Virgil. Georg.
 I, 293, *texens mulier longum cantu*
solatur laborem. Sed cum hoc loco
 confer in primis Georg. IV, 345, ubi
 Clymene inter sorores vellera car-
 pentes Denrum amores narrat. — *va-*
rio sermone, variis fabellis vicissim
 narrandis. — *vacuas*, non occupatas
 aliis rebus audiendis; III, 319, *va-*
ens Iuno. Sic sequitur longum epis-
 dium usque ad vs. 388: quo comasole

Dicta probant, primamque iubent narrare sorores.
 Illa, quid e multis referat, nam plurima¹ norat,
 Cogitat; et dubia est, de te, Babylonia, narret,
 Derceti, quam versa squamis velantibus artus 45
 Stagna Palaestini credunt celebrasse figura;
 An magis ut sumtis illius filia pennis
 Extremos albis in turribus egerit annos:
 Nais au ut cantu, nimiumque potentibus herbis,
 Verterit in tacitos iuvenilia corpora pisces, 50

iocosae aliquot et amatoriae fabellae intextuntur, quae vix melius, quam a mulieribus confabulantibus, narrantur. Earum numerum auget *dubitatio* primae mulieris et praeteritio tertiae 276-284.

45. *Derceti*) Nostri Regii, *Dirce*, male. LEM. — *Dercetis* sive *Derceto* et alio nomine *Atergatis*, Dea Syriorum. Ei Venus laesa amorem iuvenis cuiusdam inspiravit, ex quo Semiramis enixa prae pudore se in lacum praecipitavit, in quo in pisces mutata iuxta Ascalonis stagnum colebatur, eiusque imago ex parte hominem, ex parte pisces referebat. Diod. Sic. III; Plin. H. N. V, 32. *Filia* eius Semiramis a columbis educata credebatur. — *versa squamis*, in squamas, ut alibi, *mutatus taurus*, — *velare de plumis et squamis* dicitur. — *Palaestini*, Syri; nam Syriae pars erat Palaestina. — *celebrasse* agnoscunt meliores; nonnulli, *coluisse*, ut lib. II, 380; aut *habitasse* quod posterius ex interpretatione fluxit. — Codex Regius A, *celebrasse*; Codex B, a prima manu, *mutasse*; et inter lineas, a secunda manu, *celebrasse*; alii quoque *mutasse* habent, teste Heinsius. LEM. — *celebrat* locum is, qui frequenter in eo versatur.

47. *An magis ut sumtis*) Semira-

mis, Dercetis Deae filia, miro quodam modo a columbis lacte coagulato e proximis pastorum mapalibus rapto nutrita fuit, unde et *Semiramis* fuit appellata; nam, Syrorum lingua, semiramides vocantur columbae, quas Syri, ut deos, colebant. LEM. — *sumere pennas aut alas*, pro in avem mutari, amat Ovid. V, 288; XI, 789; XII, 1. — *albis in turribus*. — *albus*, pro *altis*. Heinsius recte recepit e Florentino S. Marci, et Rotteudorphiensi, ubi illud pro diversa lectione. — Codices nostri Regii habent *altis*; quam lectionem, nimis vulgarem, merito reiecerunt Heius. et Cierig. LEM. — Noster Trist. I, 9, 7: *Accipis, ut veniant ad candida tecta columbae*; *Accipiat nullas sordida turris aves*; itemque Martialis. Epigr. XII, 31: *Quaecumque gerit similes candida turris aves*. Amant autem columbae loca altiora. Ex his fabulis Syri et pisces et columbas in Deorum numero habebant. Hygin. fab. 197.

49. *Nais*) De Naide haec nihil certi commemorari potest. Lactant. in Arg. eam ait similiter cessisse in pisces. — *cantu et herbis* utebantur venefici VII, 58. — *De potentibus herbis*, vide ad I, 522. — *tacitos*, mutos, ἄλογος, ut qui pulmonibus, arteria et gutture carcant. LEM. —

Donec idem passa est: an, quae poma alba ferebat,
 Vt nunc nigra ferat contactu sanguinis arbor.
 Haec placet; hanc, quoniam vulgaris fabula non est,
 Talibus orsa modis, lana sua fila sequente:

« Pyramus et Thisbe, iuvenum pulcherrimus alter, 55
 Altera, quas Oriens habuit, praelata puellis,
 Contiguas tenuere domos, ubi dicitur altam
 Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.
 Notitiam, primosque gradus vicinia fecit;

an, quae poma alba. Mori arboris est periphrasis. Morus enim arbor fructus primum albos, deinde nigros Pyrami ac Thisbes sanguine effectos fert. LEM.

53. *Haec placet*) Nostrî codices Regii, *hoc placet*: sic veteres magna ex parte. *Haec* placuit Heinsio. LEM. — *lana sua fila sequente* eleganter; dum lana deducitur in fila; *sequi* de rebus ductilibus. Vide ad Plin. VII, Ep. 9, 11.

55. *Pyramus et Thisbe*) Babylonii, triste amoris infelicissimi exemplum, quorum sanguine mori poma adpersa nigrum contraxerunt colorem. Caeterum a nullo alio scriptore antiquo tractata est haec fabula, et, nisi ficta ab Ovidio, certe ut non vulgaris et ex Oriente translata, diligenter exornata. Valde autem afficit animos legentium. Aetas amantius, castus eorum amor, durities parentum, error quo trahuntur, tristes denique eorum exitus, multum valent ad commoveendum animum. Omnia inter se conspirant ad fidem faciendam, atque ad naturae veritatem morosque inuentum notata sunt.

57. *Contiguas domos*) Codex Regius A, pro *e ntiguas*, habet *continuas*; idem Codex B. — Ex hoc versu apparet, has domos habuisse

communem parietem, quas, qui distincte loqui volunt, *continuas* (quod etiam h. l. est in Varr. lect.) aut *continentes* dicunt. *Contiguas* enim aut *attiguae* eae etiam dici possunt, quae se invicem attingunt. Hoc nunc praestat, quin versu 66, demum monetur, has domos *communem parietem* habuisse. — *tenuere*. Vulgo *habuere*, quod Heinsius reiecit, quia *habuit* iam praecessit. — Codex Regius A, *habuere*; sed praestantior lectio Heinsii. Idem mox, pro *ubi*, dat *qua*. — *altam coctilibus muris*. Babylonia, Iaven. X, 171, vocatur *a figulis munita*. Similiter et Noster eam circumloquitur; eius enim maxime memorabiles *muri*, a Semiramide excitati, et in miraculis mundi adeo numerati: *coctiles*, quia instructi erant latere coctili, bitumine interliti. Habebant altitudinem centum cubitorum, nude *urbs alta*: vide Curt. V, 4, 24 sqq. et qui ibi laudantur ab Interpp. Alias *altae urbes* sunt celebres et valentes opibus. — De altitudine murorum et turrium variant Interpretes; vid. Farnab. ad hunc locum. LEM. — *cinxisse*. Vnus Medic. *ponisare*; male eum *murus*. LEM.

59. *primos gradus*) scilicet amoris, quod haud dubie subintelligendum est e versu sequenti, nisi malis eum

Tempore crevit amor: taedae quoque iure coissent, 60
 Sed vetuere patres: quod non potuere vetare,
 Ex aequo captis ardebant mentibus ambo.
 Conscius omnis abest; nutu signisque loquuntur:
 Quoque magis legitur, tectus magis aestuat ignis.
 Fissus erat tenui rima, quam duxerat olim, 65
 Quum fieret paries domui communis utrique:
 Id vitium nulli per secula longa notatum,

aliis *notitiam primoque gradus* per Hendiadyon exponere, primus gradus *notitiae*.

60. *taedae quoque iure*) Medicus et Argentinus *iura*, quod placet Burmanno qui comparat *coire societatem* et Cicerone et Nepot. Sed hoc dnrum minimeque poeticum foret. — *taedae coissent*, matrimonium quoque iniissent. Satis enim notum, in nuptiis *taedus* praeferrí solitus sponsis. Hinc *taeda* poetis de ipais nuptiis, de ipso matrimonio IX, 721; XV, 826. — *Coire*, ut *συνιπύθεσθαι*, de coniugibus. Iam *coissent iure taedae* fere dictum est, ut ibid. 15, *sociata foedere lecti*, et infra VII, 463, *thalami foedere iungit*. Ros. Schirach. hic aliquid humani passus est. Quum enim verba ita iungeret, *taedae quoque coissent*, idque *iure*, fieri haud poterat, quia ad interpretationem durissimam deferretur; *taedas* enim de amore accipit, qui se coniunxisset iure.

61. *patres* possent esse omnino parentes, ut alibi *fratres* pro fratribus et sororibus, *reges* pro rege et regina, vide Bentl. ad Horat. I, Sat. 5, 100. Rectius tamen nunc sensu vulgari capies; namque versus 153 Thisbe ait, *miseri, meus illiusque parentes*, ubi soli patres intelliguntur, qui duriores fere matribus in eiusmodi rebus esse solent. Post *patres* posui interpun-

ctionem maximam, quam vir doctus apud Clark. ad Hom. II. T, 39, et alius in Observatt. Miscel. Vol. II, tom. I, pag. 34, sensit. In vulgata lectione falsa est sententia. — *Ex aequo*,ambo pariter, unus aequè ac alter; IX, 719. Plin. Paneg. 83, de marito ac coniuge, *probat ex aequo*. — *captus*, de amante. — *nutu* etc. Venus docet vel viro coram natus *conferre loquaces*, Blandaque compositis *abdere verba notis*. Tibull. I, 2, 22. — *Quoque magis* etc. Sententia amoris naturam bene adumbrans, verbisque tropicis expressa similitudinem involvens. — *tegitur*, celari cogitur. — *tectus magis*. Vidgo, *tanto magis*. Sed Burmannus recepit veterum librorum scripturam (et haec est nostrorum Regionum Codicum) tum quia repetitio eiusdem verbi familiaris Ovidio, tum quia saepe Veteres post *quo* et *quanto* omittunt *eo* et *tanto*. Ergo *magis* hic *eo magis* intelligendum; vide Drakenb. ad Livium I, 25. — *aestuat*, calorem efficit.

65. *Fissus erat tenui rima*) Ut solertiam amantium notaret, haec de *rima* pluribus persequutus est. Propertius II, 13, 72: *nunc licet per rimas mittere verba fores*. Pro eo Noster mox iuvende, *voas facere iter*. — Et *ducere* et *agere rimam* latium est; vide Giofan.

Quid non sentit amor? primi sensistis amantes;
 Et vocis fecistis iter; tutaeque per illud
 Murmure blanditiae minimo transire solebant. 70
 Saepe, ut constiterant, hinc Thisbe, Pyramus illinc,
 Inque vicem fuerat captatus anhelitus oris;
 • Invide, dicebant, paries, quid amantibus obstas?
 Quantum erat, ut siueres nos toto corpore iungi?
 Aut hoc si nimium, vel ad oscula danda pateres! 75
 Nec sumus ingrati: tibi nos debere fatemur,
 Quod datus est verbis ad amicas transitus aures. »
 Talia diversa nequicquam sede loquenti,
 Sub noctem dixere, Vale; partique dedere
 Oscula quisque suae, non pervenientia contra. 80

68. *Quid non sentit amor?*) Parenthesis est, rationem continens, cur amantes primi rimam illam notarint. Virgilius de Didouae: *Quis fallere possit amantem*. LEX. — *Primi sensistis*. Elegans et certe Ovidiana repetitio, mendosum autem et iners vidistis quod habent nostri Regii. LEX.

69. *Et vocis fecistis iter*) vide notam ad 65. *Vocis* habent nostri Regii. Heinsius ex Urbinatē, Theat. et tribus aliis accepit *voci*. — *tutae*, quae non interciperentur, ut litterae. — *murmure* solenne de submissis et lenibus amantium confabulationibus. Art. Amat. II, 723, *murmur amabile*. — *minimo* et 83 parvo, ut XI, 187, *vox parva*.

71. *ut*) Praestantius quam ubi quod habet Codex noster B. LEX. — *Inque vicem*, pro quo ambo Codices nostri, *vices*. — *captatus anhelitus oris*. *Anhelitus oris* est ipsum illud murmur minimum, idque captabatur auribus. Heroid. XIX, 53, *captare voces auribus*; III ex P. 4, 19, *captata per aurem*. — *invidia* eleganter tribuitur

rebus inanimis, quae prohibent aliquid fieri. Sic libro X, 642: *Detulit aura preces ad me non invida blandas*; sic Rem. Am. 103, *duorum timen*, quod excludit amantem; et Art. Amat. III, 150, *crudelis tanus*. Plerumque acerbius amantes in eiusmodi obstacula invehere solent; sed nostri amantes leniore sunt ingenio, quod et ipsum eos commendat.

74. *Quantum*) Codex Regius B, *quanto*. *Quantum erat*, vox eorum, qui rem parvum esse dicunt; Gallice *que t'en coûterait-il?* sed non, *quel bonheur ce serait!* LEX. — *ad oscula danda*. Idem Codex B, *oscula sola*; non male certe.

76. *Nec sumus*) Ediderat Cl. Gierig *nec sinus*; sed multo convenientius *metro*, nam *sinus* preest, nostri Regii habent quam dedimus lectionem. LEX.

78. *sedes*) Locus, ubi stabant. — *diversa*, opposita. — *nequicquam* pertinet ad votum illud, ut latius paries patecet. — *pars*, nempe parietis.

Postera nocturnos Aurora removerat ignes,
 Solque pruinosas radiis siccaverat herbas;
 Ad solitum coiere locum: tum murmure parvo
 Multa prius questi, statuunt, ut nocte silenti
 Fallere custodes, foribusque excedere tentent;
 Quumque domo exierint, urbis quoque claustra reliu-
 Neve sit errandum lato spatiantibus arvo, (quant:
 Conveniant ad busta Nini, lateantque sub umbra
 Arboris: arbor ibi, niveis uberrima pomis,
 Ardua morus, erat, gelido contermina fonti.
 Pacta placent; et lux, tarde decedere visa,
 Praecipitatur aquis, et aquis nox surgit ab isdem.

81. *Postera nocturnos Aurora etc.*) Sic libro VII, 100, *Postera depulevat stellae Aurora micantes*. Hic elegantior nocturnos ignes, non stellae sunt coeli faces. LEM. — *coiere locum*. Codex Regius B, *venere*. Forsan dulcius. LEM. — *custodes*, ianitores. — *foribusque excedere tentent*. Burmannus malit *foribusque exire paternis*, quia unus Thuanus *exire*. — Nostri Regii habent vulgatam.

86. *urbis claustra*) ex nno Bononiensi dedit Burmannus pro *tecta*. Heinsius coniecit *septa ex portarum aequae* Trist. IV, 1, 81. Etiam si nostri Regii habent *tecta*, consentimus tamen Burmanno; nam *tecta* de domibus, non de urbibus quae claustrae non tectae sunt. Quod ad *septa*, rarius est; ut Lucretius, *naturae portarum claustra et vitae claustra*; Iuvenalis Satyr. VIII, *laxant portarum claustra*; Statius Thebaidos X, 644, *Thebarum claustra*. Infra VIII, 70, *portarum claustra*. LEM. — *bustum*, sepulcrum, monumentum sepulchrale, τάφος. Sic *bustum Sardanapali*, Catulli, aliorum apud Cic. Proprie *bustum* locus, in quo cadaver

combustum et sepultum; vid. Kircher. de Funeribus Roman. lib. III, cap. 1 init. Micor tamen a Nostro *busta* hic commemorata, quum Romae meretrices sere ad busta commorarentur, unde *bustuariae moechae*.

89. *uberrima* dedit Heinsius; sic et nostri Regii. Liber scriptus Bersmanni, tertius Gronovianus, et Zuchemianus, *celeberrima*; tertius Mediceus, *creberrima*; III Amor. 5, 3, *celeberrimus illic locus*. — *foas* hic enomatur propter versum 98.

91. *lux pro sole*. — *decidere*. Nostri Regii, *discedere*; non praestat. LEM. — *Decedere* solemne de occidentibus sideribus. Putant sanctum a praesidiis provinciarum post expletum tempus a munere suo abentibus. Immo a militibus translatum; vid. ad II, 114 sqq. — *praecipitatur*, prona via descendit in oceanum; II, 67 sqq. Virg. Aen. II, 9: *nox caelo praecipitat*. Porro, *nox surgit*; quia poëtae ei non minus, quam Soli, decursum per coelum tribuunt, ita quidem, ut vel ab Oriente surgens Solis currum persequatur, vel, Sole in oceanum se praecipitante, ab eodem

Callida per tenebras, versato cardine, Thisbe
 Egreditur, fallitque suos; adopertaque vultum
 Pervenit ad tumultum; dictaque sub arbore sedit. 95
 Audacem faciebat amor: venit ecce recenti
 Caede leaena boum spumantes oblita rictus,
 Depositura sitim vicini fontis in unda.
 Quam procul ad lunae radios Babylonia Thisbe
 Vidit; et obscurum trepido pede fugit in antrum; 100
 Dumque fugit, tergo velamina lapsa relinquit.
 Vt lea saeva sitim multa compescuit unda,
 Dum redit in silvas, inventos forte sine ipsa
 Ore cruentato tenues laniavit amictus.
 Serius egressus, vestigia vidit in alto 105
 Pulvere certa ferae, totoque expalluit ore
 Pyramus: ut vero vestem quoque sanguine tinctam
 Repperit; « Vna duos nox, inquit, perdet amantes;
 E quibus illa fuit longa dignissima vita!
 Nostra nocens anima est: ego te, miseranda, peremi, 110
 In loca plena metus qui iussi nocte venires;
 Nec prior huc veni! nostrum divellite corpus,

illa parte occidentali surgat. — *nox surgit*. Quidam, *exit*. *Surgit* quod habent nostri Regii, praecedente *praecipitur*, aptius. LEM. — Ex hac posteriori ratione fluxit *quis nō idem*. Lactantius in Argumento narripit; eos matutino tempore ibi convenisse.

93. Venuis favet, si *reseat fixo dente puella fores*, docetque, *pedem nullo ponere posse sono*; idque docet non nisi eos, quos *Non vetat obscura surgere nocte timor*, ut ait Tibul. I, 2, 18 seqq. Eius rei hic habemus exemplum, atque etiam eius, quod idem de potentia Cupidinis ait: *Hoc doce custodes furtim transgressa innotas, Ad juvenem tenebris sola puella venit*. Vid. Tibull. II, 1, 75. — *Fer-*

sato cardine. Alibi *furtim verso ant tacito cardine* clam egredientes fores aperire dicuntur, Tibul. I, 2, 10; 6, 12. — *Adopertaque vultum*. Regius B habet *vultu*; forsitan errore librarii qui omiserit *lineolam supra vocalem u*. LEM.

97. *Coede boum*) Sanguine boum caesorum, ut supra III, 143, *caede ferarum*. — *Deponuntur omnia*, quae sibi videntur, quibus quis liberatur; vid. VIII, 47.

100. *trepido*, pro *timido*, e Cantabrigensi dedit Burmannus. — Nostri Regii habent *timido*; videant Critici, an *trepido* nimiam agitationem notat ac minus conveniat puellae. LEM. Noster I, 506, *penna trepidante*, —

Et scelerata fero consumite viscera morsu,
 O quicumque sub hac habitatis rupe, leones!
 Sed timidi est optare necem.» Velamina Thisbes 115
 Tollit, et ad pactae secum fert arboris umbram;
 Vtque dedit notae lacrymas, dedit oscula vesti:
 « Accipe nunc, inquit, nostri quoque sanguinis haustus;»
 Quoque erat accinctus, demittit in ilia ferrum:
 Nec mora; ferventi moriens e vulnere traxit. 120
 Vt iacuit resupinus humi, cruor emicat alte;
 Non aliter, quam quum vitiato fistula plumbo
 Scinditur, et tenues stridente foramine longe
 Eiacularur aquas; atque ictibus aëra rumpit.
 Arborei foetus adspergine caedis in atram 125
 Vertuntur faciem; madefactaque sanguine radix,
 Poeniceo tinguit pendencia mora colore.
 Ecce, meū nondum posito, ne fallat amantem,

relinquit. Codd. RR. A et B, *relinquit.*

113. *morsu*) Dominicanus et unus Gronovii, *dente*, ut apud Phaedrum, I, fab. 2, 24, *dente aspero*. Sed alterum gravius. — Regii nostri, *morsu*. — *pactae arboris*, ad quam convenire constituerant. LEM.

118. *haustus sanguinis*) profluentem sanguinem: VII, 333; XIII, 331. — *trahit e vulnere*, quo celerius, sanguine emisso, exspiraret. — *fervens vulnus*, eleganter, vulnus, ex quo ebullit sanguis calidus. Quod Virgil. Aeneid. IV, 689, dixit, *stridit vulnus*, id Noster similitudine illustrat.

121. *humi*) Nostri Codices, *humo*. Non tanti fecerunt grammaticae regulas scriptores antiqui, ut ab ea nunquam recederent; quod iam observavimus in Caesare nostro. Ita hoc loco *humo*, pro *humi*, non est insolitum. LEM. — *vitari*, scindi; supra, *vitiū* parietis, rima. — *longe*. No-

stri Codices, *longas*. — *Eiacularur* sanguis etiam VI, 260, describitur partim iisdem, partim aliis verbis. Nam, quod hic est, *ictibus aëra rumpit*, id ibi non minus ornate, *terebrata prosilit aura*. — *rumpit*; sic nostri Codices Regii; Lovan. *pulsat*, quod placet Burmanno. — Mox, *arborei foetus-colore*, idem his rursus dixit. — *poeniceo* rescripsit Burmannus, quum unus Ciosani et Mureti excerpta *puniceo*, caeteri *purpureo* haberent; hic, sicuti et versa 607 libri II, nostri Regii, *poeniceo*; vide locum citatum. LEM. — *tinguit*. Codex noster B dat *tinxit*; minus bene. LEM. — *pendencia* e primo Vaticano et uno Mediceo dedit Burmannus; hoc probat etiam vir doctus in Observat. Misc. vol. II, T. 1, pag. 34; quamvis alii praefereant *candentia*. Nostri Regii habent vulgatam lectionem.

128. *fallere amantem*, formula so-

Illa redit; juvenemque oculis, animoque requirit;
 Quantaque vitarit narrare pericula gestit. 136
 Utque locum, et versam cognovit in arbore formam,
 Sic facit incertam pomi color, haeret: an haec sit,
 Dum dubitat, tremebunda videt pulsare cruentum
 Membra solum, retroque pedem tulit; oraque buxo
 Pallidiora gerens, exhorruit, aequoris instar, 137
 Quod tremit, exigua quum summum stringitur aura.
 Sed, postquam remorata suos cognovit amores,
 Percutit indignos claro plangore lacertos:
 Et laniata comas, amplexaque corpus amatum,
 Vulnera supplevit lacrymis, fletumque cruori 138
 Miscuit, et gelidis in vultibus oscula figens,
 « Pyrame, clamavit, quis te mihi casus ademit?
 Pyrame, responde: tua tē, carissime, Thisbe

lemnis de puellis, quae non praesto
 sunt ad dictum locum, se frustra
 expectari sinunt. — *oculis animoque*
req. summam desideriam exprimit.
 Plin. VI, ep. 10, 2: *illum animus,*
illum oculi requirebant. Similiter ani-
 mo oculisque sequi infra XII, 529. —
gestit verbum delectum ex moribus
 puellae servatum.

133. *tremebunda* etc.) Vid. ad III,
 125. — *ora-gerens.* Heinsius conie-
 cturat *ferens* aut *vigens*; Schirachius,
fremens. Nostri Regii *gerens* sequant.
Ora gerens nec Heinsius nec Schira-
 chio satis latinum videtur. Sed si
 Horat. I, Od. 8, 10, recte dixit, *bra-*
chia livida gestare; Noster autem II,
 585, *pectora nuda gerere*; III, 216,
substricta gerere illa; VI, 123, *acci-*
pitis pennas et terga leonis gerere;
 Virgil. Aeneid. I, 315, *virginis os ha-*
bitumque gerens, cur, quaeso, impro-
 batus *pallida ora gerere*? — *Buxus*
 pallore notabilis originem dedit pro-
 verbio, *buxo pallidior*: conf. XI, 417.

— *exhorruit, aequoris instar.* Tre-
 mor ille gelidus, qui perstringit mem-
 bra exhorrescentium, suaviter com-
 paratur cum tremulo mari, quum
summum, superficies, *exigua aura*,
 leni vento, stringitur. Singula verba
 delecta sunt. Etiam *exhorrescere* de
 mari paululum commoto ponitur; vid.
 Virgil. Georg. III, 198. — *tremit*;
 Codex Regius B, *fremit*.

138. *Percutit*) Quidam, *percidit*.
 At *percellere* est, in terram dare,
 evertere; *percutere* autem, verberare,
 plangere; vide Burmannum late de
 discrimine horum verborum dispu-
 tantem. — *percidit*, quod Regius tu-
 men Codex A habet, forsā a negli-
 gentia, lineolam omittentis, fluxit.
 LEM. — *indignus*, ut I, 509. — *ela-*
rius, ut II, 625. — *vulnera supplevit*
lacr. nil esse potest, nisi, quod sequi-
 tur, *fletumque* etc. — *carissime* pro
carissima e Balliolensi et Regio se-
 cundo amplexus est Heinsius. — Re-
 gii nostri habent *carissima*, absque

Nominat, exaudi; vultusque adtolle iacentes. »
 Ad nomen Thisbes oculos, iam morte gravatos, 14
 Pyramus erexit, visaque recondidit illa.
 Quae postquam vestemque suam cognovit, et ense
 Vidit ebur vacuum; « Tua te manus, inquit, amorque
 Perdidit, infelix! est et mihi fortis in unum
 Hoc manns; est et amor, dabit hic in vulnera vires. 15
 Prosequar exstinctum; letique miserrima dicar
 Causa, comesque tui: quique a me morte revelli
 Heu! sola poteras, poteris nec morte revelli.
 Hoc tamen amborum verbis estote rogati,
 O multum miseri, meus illiusque, parentes, 155
 Ut, quos serus amor, quos hora novissima iunxit,
 Componi tumulo non invideatis eodem.
 At tu, quae ramis arbor miserabile corpus
 Nunc legis unius, mox es tectura duorum,

virgulis. LEM. — *vultus iacentes*, languentes, vel quiescentium, vel, ut h. l., morientium oculi, qui et graves aut gravati dicuntur. — *ad nomen*, ut III, 243. — Hic versus et sequens transpositi fuerunt in Codice Regio A, unde *Pyramus erexit* etc. praecedat *Ad nomen Thisbes* etc. LEM.

148. *eburnae vaginae* magno olim in honore. Homer. Od. Θ, 404. Virg. Aen. IX, 305. — *in vulnera*, scil. infligenda. Saepè sic in ad designandum propositum.

151. *Prosequar* e Sixti codice praetali τῷ *persequar*, quum illud etiam Burn. placeret. Qui enim alterum comitatur, is eum *prosequi* potius dicitur quam *persequi*. Etiam 550 cum multis sic corrigendum. — *quique revelli*. Hoc acumen abhorret a natura desperantis.

155. *meus illiusque* Codex Regius A, *miserique mei illiusque*; utrumque

recipi potest. LEM. — *serus*. Habent Codices Regii nostri certus. — *serus* dedi ex uuo Moreti. Elegans haec lectio etiam Heynio, ad Tibul. I, 2, 89, videbatur, si *serum amorem* interpreteris, qui diu iam viguit, non nuper demum natum. Ego verò intelligo extremum; ultima enim et extrema *sera* dici solent, ut docuit Broukhus. ad Propert. I, 15, 21. Atque ita bene convenit alteri, *hora novissima*. — *Componi* nunc simpliciter, condi. Alibi *componere*, ut *παρατίθεσθαι*, omnem curam exprimit, quam pollinctores impendunt cadaveribus. — *non invidetis, ut phœbeis*, sinite, permittite. *Invidere* omnisuo, non tribuere. Horat. II, Sat. 6, 83, *neque sepositi cicoris invidit*, largiter apposuit. Virg. Aen. IV, 350: *Quae invidia est? quid impedit*. quo minus fiat? Aliter Schirach. « Non invidetis unum nobis tumulum, adeoque

OVID. Op. Tom. III

R

Signa tene caedis; pullosque, et luctibus aptos 160
Semper habe foetus, gemini monumenta cruoris. »
Dixit; et aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro, quod adhuc a caede tepebat.
Vota tamen tetigere Deos, tetigere parentes:
Nam color in pomo est, ubi permaturuit, ater; 165
Quodque rogis superest, una requiescit in urna. »

Desierat; mediumque fuit breve tempus; et orsa est
Dicere Leuconoë: vocem tenuere sorores.
«Hunc quoque, siderea qui temperat omnia luce,
Cepit amor Solem: Solis referemus amores. 170
Primus adulterium Veneris cum Marte putatur

coniunctos eodem sepulcro condatis. »

160. *pullosque, et luctibus aptos*) Codex Regius B a prima manu nigrosque et luctibus aptos; glossa est: nam vox *pullos* magis moro convenit quam niger: praeterea *pullos* color, non niger omnino, in luctibus adhibebatur, et hoc confirmant quae mox dicit Cl. Gierig. LAM. — *pullos* dixit, non nigras, propter pullam lugentium togam. — *aptare*, praetendere ense pectori. — *tetigere*. Pro eo, vs. 373; X, 489, *Vota suos habuere Deos*. — Duo mororum genera sunt, quorum alterum boccas albas, alterum nigras fert, quamquam prius genus Veteribus notum fuisse non constat. Si caedes illa prope morum facta erat, aut facta fingebar, facilis erat sententia illa poetica, foetus arboris nigras lugere illam caedem.

167. *medium tempus*, intervallum. Plin. VII, Epist. 27, 13, *exiguum temporis medium*. — *fuit*. Vnus Leidensis pro diversa lectione, *subit*, quod valde adblanditur Heinsio. Nostrum Codices habent *fuit*.

168. *Leuconoë*, soror altera, plures fabellas narrat, de Martis et Veneris

adulterio, vs. 167-189; de amoribus Leucotheas et Solis, vs. 190-255; de Clytie vs. 256-270. Ac prima quidem non pertinebat ad consilium Leuconoës, quae Solis tantum amores referre volebat; verum hos inde repetit. Potuisset enim verbo langere; sed, quae Superis tantopere placuerat, et cum ab his, tum a mortalibus oblectationis causa saepe adhibebatur (Virgil. Georg. IV, 345), eam nec ab hoc suo opere abesse petulantia poetae voluit, nec ab Art. Am. II, 561 sqq. Auctor eius est Homerus Od. Θ, 266 sqq. ubi Demodocus ci-tharoedus, festum celebrare iussus, eam Phaeacensibus canit: cf. Hygin. fab. 148. Lucian. Dial. Dror. 17. Improbatur sub. Plato Rep. III. Heynio, in libro *Antiq. Aufsaetze* I, pag. 161, orta videtur ex Cosmogonia, in qua coniunctio elementorum et inde orta rerum harmonia, amote Martis et Veneris earumque filia Harmonia, adumbrata sit. Ex historia rem expediri vult Palaeph. cap. 63.

170. *Cepit amor Solem*) Ludit rursus verbis, *Solis, Solem*; vidisse, videt. De Sole omnia valente, vide ad

Hic vidisse Deus: videt hic Deus omnia primus.
 Indoluit facto; Iunonigenaeque marito
 Furta tori, furtique locum monstravit: at illi
 Et inens, et quod opus fabrilis dextra tenebat, 175
 Excidit: extemplo graciles ex aere catenas,
 Retiaque, et laqueos, quae lumina fallere possint;
 Elimat: non illud opus tenuissima vincant
 Stamina; non summo quae pendet aranea tigno.
 Utque leves tactus momentaque parva sequantur, 180
 Efficit; et lecto circumdata collocat apte.
 Ut venere torum coniux et adulter in unum, ,
 Arte viri, vinclisque nova ratione paratis,
 In mediis ambo deprenti amplexibus haerent.
 Lemnius extemplo valvas patefecit eburnas, 185
 Admisitque Deos: illi iacuere ligati
 Turpiter, atque aliquis de Dis non tristibus optat

1, 769. — *Iunonigena*, Vulcanus, quem Iuno vel ex Iove, vel sine patre concepit. Videtur Ovid. ipse hoc voc. fecisse; ut *anguigena* III, 531; *aurigena* V, 250; *draconigena* III, Fast. 865. — *Furta tori*. *Humor*. ἄχος δ' ἄσχυρα καὶ τὸν ἠπαύστοιο.

175. *imens* excidit ei, qui abstumpescit, ut mente privatus, amens videatur. Conf. II, 601, ubi *vultus*, *pectus* et *color* Apollini excidunt. Exornavit autem Noster sic Homeri *δυμνίγλα μῆλον ἄκοντα*.

176. *graciles*, tenues. Ipse mox describit tennitatem ex Homero: Πῦρ' ἀράχνης λεπτὴ, τὰ κ' οὐδέ τις οἶδε ἴδοιτο. — *Retiaque* etc. Apud Homerum facit *ῥήγους*, inde Noster tria fecit, *catenas*, *retia*, *laqueos*, ex *aere*. Hygino, ex *adamante*, id est ex ferro. — *laqueos*, quae, consueti poëtarum more, qui relativum saepe accommodant remotioni nomini,

178. *Elimat*) Burmannus, ad Am. I, 13, 7, coniecit *eliquat*. — *Nostri Regii* habent *elimat*; id est, persicit lima. LEM. — *Vixque* leves etc. Ut levibus tactibus et momentis parvis moveantur.

181. *collocat apte*) Codex Regius B, *arte*; ingrata esset repetitio huius vocis in versu 183. LEM. — *Arte viri*, dolo mariti Veneris. Homer. *περὶ δολότης τίττοτο*, et omnem dolum *περὶ δόλῳ χέρον*. *Lemnius* vituperant Lucianus, quod ipse adulterium manifestarit. — *Lemnius*; Vulcanus, qui dum matris auxilio occurreret adversus Iovem, *περὶ τοῦ ποδός*, ut ipse narrat, Iliad. A, praecipitatus a Iove de coelo, in Lemnum iusulam decidit, ubi eum Sinitos receperant. LEM. — *Admisit*, ut apud Horatium Art. Poët. initio, *admissi riuum teneatis*?

187. *aliquis de Dis* etc.) Conf. Art. Anat. II, 285: *Hic aliquis ridens*, In

Sic fieri turpis. Superi risere; diuque
Haec fuit in toto notissima fabula coelo.

Exigit indicii memorem Cythereia poenam; 190
Inque vices illum, tectos qui laesit amores,
Laedit amore pari: quid nunc, Hyperione nate,
Forma, calorque tibi, radiataque lumina prosunt?
Nempe tuis omnes qui terras ignibus uris,
Vreris igne novo; quique omnia cernere debes, 195.
Leucotheen spectas; et virgine figis in una,
Quos mundo debes, oculos; modo surgis Eoo
Temperius coelo; modo serius incidis undis;
Spectandique mora brumales porrigis horas.

me, fortissime Mavors, Si tibi sunt
oneti, vinula transfer, ait. Sed ille
aliquis de Diis non tristibus (quod,
nunc satis venuste, per λητότατα est
iocatibus et ridetibus) fuit Mercu-
rius, ut discrete tradit Homerus, vers.
338. Et apud Lucianum Mercurius
ipse, Ἐγὼ μὲν ἰσθόνου τοῦ Ἀπὸ. Hinc
sponte apparet, non bene Heinsum
mutasse optat in optet. — risere, αἰ-
έεστος δ' ἀπ' ἐνὸρτο γέλωος μακάρων
θεῶν.

190. Exigit indicii etc.) Venus ul-
ciscitur Solis prodicionem, dum ei
iniicit Leucothees amorem, quae vi-
tiata, terrae defoditur a parente, sed
a Sole in virgam tuream mutatur.
Quae fuerit illa Leucothea, docetur
vs. 219 sqq. Auctor fabulae Hesiodus,
ut ex Lactantii Argum. apparet. Nec
in se memorabilis est, nec tractationis
luminibus commendata. — mem-
or referendum erat ad Cythereiam; sed
et Virgil. Aen. I, 4, memorem
Iunonis ob iram. Poena testatur, me-
morem esse aliquem delicti. — Quam
varie ludere in re amatoria dicitur,
admonitum est ad I, 608. Sensus:
qui occultos amores indicavit, eum

vicissim amore iniecto cruciat. Ludit
Ovidius verbis. Similiter mox versu
195, qui terras ignibus uris, Vreris
etc. — Hyperione recepinus ex no-
stris Regiis pro Hyperione quod
dederat Gierig. LEM. Minime: sed
est ex errore operarum, sicuti aliis
in verbis quamplurimis. Vid. Tabula
mendacum in editione Lips. quam
dedit Gierig. Edit. T. — calorque;
nostri Regii colorque; praestat vulgata
lectio. LEM.

195. Verba quique-spectas frigida;
et sequentia, et virgine-oculos, in-
toleranda videntur Schirachio, idque
inre. Nempe argutus est in accom-
modanda amoris vi ad Solis naturam.
Tum, nec longior haec apostrophe,
nec quae ei insunt, puellae confabu-
lanti conveniunt.

198. Temperius (matorius) anti-
qui dixerunt, temporius recentiores:
vid. Manut. ad Cic. IX, Epist. 16. —
porrigis, longas facis brevissimas bru-
mae horas. Romani quum ab ortu
Solis usque ad occasum XII horas
nummerarent per totum annum, tem-
pore brumati eas habebant brevissi-

Deficis interdum; vitiumque in lumina mentis
 Transit; et obscurus mortalia pectora terres. 200
 Nec, tibi quod Lunae terris propioris imago
 Obstiterit, palles: facit hunc amor iste colorem.
 Diligis hanc unam: nec te Clymeneve, Rhodosve,
 Nec tenet Ætææ genetrix pulcherrima Circes, 205
 Quæque tuos Clytie, quamvis despecta, petebat
 Concubitus; ipsoque illo grave vulnus habebat
 Tempore. Leucotheæ multarum oblivia fecit,
 Gentis odoriferæ quam formosissima partu
 Edidit Eurynome; sed postquam filia crevit, 210
 Quam mater cunctas, tam matrem filia vicit.
 Rexit Achaemenias urbes pater Orchamus; isque
 Septimus a prisci numeratur origine Beli.

mas. *Porrigere*, extendere. Hor. III, Od. 16, 40, *parva vestigalia porrigam*. — *vitium luminis* est pallor, isque color amantium. Art. Anst. I, 729. Inde acumen hoc. Sol autem pallidus et obscurus inter mala præsagia referebatur. Virgil. Georg. I, 464 seqq. Sic terret mortalia pectora Lunæ imago, luna ipsa.

204. *Clymeneve, Rhodosve*) Codices Regii nostri, *Clymeneque, Rhodosque*. — *Clymene*, mater Phœthontis, de qua I, 756. — *Rhodos*, filia Neptuni, quæ ex compressu Solis septem filios, Heliades a patre dictos, peperit. — *Acæa*, Colchica, ab Aea, Colchidis urbe, *Circe*, soror Aetææ, Colchorum regis, Aenecam insulam incolens. Mater fuit *Persa*, Oceani filia, quæcum concubuit Sol: vide Homeri Od. K, 135 seqq. — *Clytie*, Oceani et Tethyos filia, de qua Noster mox plura. — *Quæque tuos Clytie*. Magna hic lectionis varietas. Locus mendi suspectus videbatur Heinsio. Burmannus censebat

legendum *quæque illo*. — Nostri Codices hos versus exhibent quos dedimus, nisi quod in 207 dunt *habebas*, pro *habebat*. LEM. — *Ipsoque illo* etc. Locum esse sanum, nec desiderare manum medicam, apparet e vers. 234 seqq.

210. *Eurynome*) Oceani et Tethyos filia (Hesiod. Theog. vs. 358). — *vincit* verius mihi videbatur, quam, quod Heinsius recepit, *vincit*. Nostri Codices Regii habent *vincit*. — *Achaemenes* primus Persarum rex; vide Herodotum VII, 2. — *Orchamus*, epuiæ *Eurynomes*, et Persarum rex. — *prisci Beli*. Codices Regii nostri habent *a prisco-Belo*. Prisci enim et antiqui, monente Burmanno, poetis dicuntur auctores et conditores gentium regnorumque. Hoc additamento Leucotheæ a generis antiquitate commendare voluit. — Plures *Belos* antiquitas habet, de quibus vide Perizon. Origg. Babyl. Is, qui Babylona condidisse credebatur, et a Babyloniiis summa religione colabatur, ὁ ἀρχαῖος,

Axe sub Hesperio sunt pascua Solis equorum:
 Ambrosiam pro gramine habent; ea fessa diurnis 216
 Membra ministeriis nutrit, reparatque labori:
 Dumque ibi quadrupedes coelestia pabula carpunt,
 Noxque vicem peragit; thalamos Deus intrat amatos,
 Versus in Eurynomes faciem genetricis; et inter
 Bis sex Leucotheen famulas ad lumina cernit 218
 Levia versato ducentem stamina fuso.
 Ergo ubi, ceu mater, carae dedit oscula natae;
 « Res, ait, arcana est: famulae, discedite; neve
 Eripite arbitrium matri secreta loquenti. »
 Paruerant; thalamoque Deus sine teste relicto, 222
 « Ille ego sum, dixit, qui longum melior annum;
 Omnia qui video; per quem videt omnia tellus;
 Mundi oculus: mihi, crede, places. » Pavet illa; metuque
 Et colus et fusus digitis cecidere remissis.
 Ipse timor decuit: nec longius ille moratus, 230

et antiquis dicebatur. — Verbis. *Quam mater* etc. exornavit illud Horat. I, Od. 16, 1: *O matre pulchra filia pulchrior*. Similis comparatio II, 722 sqq.

214. *Axis* alias coelum, nunc terra. — De *ambrosia* istorum equorum, vide ad II, 120. Ibi stant ad praeseptum, hic errant in pascuis. — *habeat*. Codex Regius A, *habentia*. — *reparat*, reficit. — *carpere pabula*, iis vesci, etiam Fast. IV, 750. — *vicem peragit* e re militari ductum.

218. De *thalamis*, vid. ad II, 737. De mutatione hac vid. ad III, 273. — *amatos*, in quibus habitabat amata. — *ad lumina*. Sueton. Caes. 37: *Ascendit Capitolium ad lumina*. Similiter graece πρὸς φῶς. — *Levia*; sic plerique e castigatioribus; Heinsius coniecturatur *tenua*; Gronovius, *mollia*, quod Barmanus intelligit de

vestibus mollibus, de quibus Luc. VII, 25. Nostri Regii habent *levia*, quod non est sollicitandum; nam supra, vs. 36, *levi pollice*.

224. *Eripite* revocavi e plurimis MSS. et Edd. antiquis. Sensus: non eripite matri potestatem secreta loquendi. *Arripere arbitrium* absolute quidem dici potest, sed non seq. dativo. — *remotis arbitris* passim occurrunt, quum omnes ahire inssi sunt, nec quisquam admittitur, qui sermonem audiat. — *sol metatur annum*, quia homines eius decursu annum definiunt. Commendat se Sol, ut Apollo I, 512 sqq. Iupiter I, 595. — *Mundi oculus*. Macrobi. I Saturn. 21: *Solem Iovis oculum appellat antiquitas*. — *Et colus* etc. Conf. 175. — Schepper. legendum censet *Et color et fusi*. Sic habent et nostri Regii. LEM.

230. *decuit*) Mox versu 330, *sed et*

In veram rediit faciem, solitumque nitorem.
 At virgo, quamvis inopino territa visu,
 Victa nitore Dei, posita vim passa querela est.
 Invidit Clytie, neque enim moderatus in illa
 Solis amor fuerat, stimulataque pellicis ira
 Vulgat adulterium; diffamatumque parenti
 Indicat: ille ferox, immansuetusque præcantem,
 Tendentemque manus ad lumina Solis, et, Ille
 Vim tulit invitæ, dicentem, defodit alta
 Crudus humo; tumulumque super gravis addit arenae.
 Dissipat hunc radii Hyperione natus; iterque
 Dat tibi, quo possis defossos promere vultus.
 Nec tu iam poteras enectum pondere terræ
 Tollere, nympha, caput; corpusque exsanguè iacebas.
 Nil illo fertur volucrum moderator equorum
 Post Phaëthonteos vidisse dolentius ignes.
 Ille quidem gelidos radiorum viribus artus,
 Si queat, in vivum tentet revocare calorem;
 Sed, quoniam tantis fatum conatibus obstat,
 Nectare odorato sparsit corpusque locumque,
 Multaque praequestus, « Tanges tamen aethera, » dixit.

erubuisse decebat: VI, 18, *decor ad-*
fuit arti; VII, 733, *quam sic dolor*
ipse decebat. Adde VIII, 25 sqq. X,
 585. — *posita querela*, sine querela.

234. *neque enim* etc.) Vide vetsum
 258; Lactant. in Arg. *qua nondum*
satiatus erat Sol. — *ira in pellicem*
concepta; vide Burm. — *diffamatum*.
 Heinsius malit *diffamatum*. Nostri
 Regii habent *diffumatum*. — *diffa-*
matum, vulgatum, verbum novum.

238. *et ille*) Codex Regius B, *et*
illam. — *defodit* etc. Supplicium fre-
 quens temeritæ virginitatis, quo Ro-
 mani etiam in virgines Vestales ani-
 madverterunt. BVM. — *Crudus*; cru-
 delis, immitis. Hoc loco Farnabium

quoque suspicatur allusum ad suppli-
 cium Vestalium. LKM.

241. *Dissipat*) Gebhard. II Crep.
 9, *dat divisit* ex MSS. — Monet vir
 doctissimus in Miscell. Observ. vol.
 II, tour. 1, pag. 35, Solem hic offi-
 cium præstare, quod cum omnibus
 radiis præstare nequest. At in mythis
 non quaeritur, quid ex legibus natu-
 ræ fieri potuerit; sed illæ novantur
 et Dii omnia possunt. — *Phaëthon-*
teos; Heinsius legi vult *Phaëthontia-*
cos. — *Phaëthontei ignes*, fulmen quo
 Phaëthon necatus. Vide lib. II, 396.

248. *tentet*) Codices nostri Regii,
tentat; forsau rectius. LKM. — *tantis*
conatibus; Heinsius suadet *vani*. —

Protinus imbutum coelesti nectare corpus
 Delicuit, terramque suo madefecit odore;
 Virgaque per glebas sensim radicibus actis
 Turea surrexit, tumulumque cacumine rupit. 255
 At Clytien, quamvis amor excusare dolorem
 Indiciumque dolor poterat, non amplius auctor
 Lucis adit; venerisque modum sibi fecit in illa.
 Tabuit ex illo dementer amoribus usa,
 Nympharum impatiens; et sub Iove, nocte dieque, 260
 Sedit humo nuda, nudis incomta capillis;
 Perque novem lucas, expers undaeque cibique,
 Rore mero, lacrymisque suis ieiunia pavit;
 Nec se movit humo: tantum spectabat euntis
 Ora Dei; vultusque suos flectebat ad illum. 265
 Membra ferunt haesisse solo; partemque coloris
 Luridus exsanguis pallor convertit in herbas:
 Est in parte rubor; violaeque simillimus ora

Tanges aethera, quia thus, quod adole-
 letur, sursum tollitur.

253. *Delicuit* Codex Regius A, *de-*
letuit; male. LEM. — *deliquescere* nunc
 de corpore crasso, quod transit in
 tenuem plantae.

256. *Clytie in heliotropium*.

258. *modum*, finem. Propert. II,
 12, 30: *Verus amor nullum habere*
novit modum. — *dementer amoribus*
uti, insano amore flagrare. — *Nym-*
pharum. Cod. noster Regius A habet
Silvarum. Haec lectio, si quibusdam
 aliis Codicibus fulciretur, non insulsa
 foret; nempe Nymphae, pro silvis
 quas illae habitant, possunt accipi.
 LEM. — *Nympharum impatiens*, re-
 formidans consuetudinem Nympha-
 rum, ut supra *vir impatiens*. Contra
pati de eo, qui amat consuetudinem
 aliarum, iisque obsequitur. Terent.
 Andr. I, 1, 35, *facile omnes perferre*

ac pati. — *sub Iove*, *ὑπὸ Διὶ*, sub
 dio. — *humo nuda*. *Vnus humi*, quod
 arridet Heinsio, non item Burmanno.
 — *nudis*. *Vnus*, *sparsis*; sed etiam
 lib. VII, 183, *nudi capilli*.

262. *Per novem lucas* vid. ad X,
 73. — *Rore ieiunia pascere*, exquisi-
 tius quam rore vesci, rore pasci. —
euntis, per coeli ambitum decurrentis.
 — *haesisse*, nempe radicibus, quod
 additum I, 551; IX, 351. — *pallor*
 et mortuis tribuitur, et viridibus her-
 bis. Virg. Ecl. VI, 54; *viridis pallor*,
 Cal. 142. Idem color *exsanguis* dici-
 tur. Iode impeditior haec et argutior
 formula *partemque* etc.; quae pars Nym-
 phae in calamus viridem transiisse
 indicatur. De *lurido* vide ad I, 147,
 ubi *Lurida miscent aconita novercae*.
 — *Flos*. Heliotropium, inquit Plin-
 nius, se cum sole circumagat; abeu-
 tem sequitur, tantus est amor sideris!

Flos tegit: illa suum, quamvis radice tenetur,
Vertitur ad Solem, mutataque servat amorem. » 276

Dixerat; et factum mirabile ceperat aures.

Pars fieri potuisse negant; pars omnia veros
Posse Deos memorant: sed non et Bacchus in illis.
Poscitur Alcithoë, postquam siluere sorores;
Quae, radio stans percurrens stamina telae, » 275

■ Vulgatos taceo, dixit, pastoris amores
Daphnidis Idaei, quem Nymphæ pellicis ira
Contulit in saxum: tantus dolor urit amantes!

Nec loquor, ut quondam naturae iure novato
Ambiguus fuerit modo vir, modo femina, Scythion. » 280

Te quoque, nunc adamas, quondam fidissime parvo,

LEM. — *nam*, a se amatum. LEM.

276. *Vertitur ad Solem*) Mane spectat ortum Solis, vespere occasum. Sic *vertitur ad Solem*, *πρὸς ἡλίου πρὸς*, et inde *heliotropium*, Lactant. Argum. *cursum servat Dei*. Ex hac floris natura, fabula nasci potuit. — *ceperat aures*, attentas reddiderat puellas, easque admiratione impleverat. Hinc illae disputationes, quales etiam VIII, 614 seqq. varietatis causa interponuntur. — *Bacchus*, num *Bacchum*?

274. *Poscitur non modo is*, qui ad eandem, dicendum, narrandum excitatur, sed et ad quem ordo narrandi venit, licet a nemine sollicitetur. — *Alcithoë*, tertia soror, de *Salmace* fonte et *Hermaphrodito* narrare incipit. Sed praeeritione rhetorica utens, alios quosdam mythos breviter attingit. — Veteres in texendo stamina ad perpendicularum extendere solebant. Hinc *stans tela*; alibi *pendula*.

277. *Daphnis*, Mercurii filius, pastor Sicalus, a *Pane* muscen edo-

ctus, bucolicorum carminum inventor. Hunc amabat Nympha quaedam ea lege, ne cum alia rem haberet. Sed vino quondam inebriatus cum regina Sicala concubuit. Hinc Nymphae ira oculis est privatus. Sic fere rem narrant Diodorus Sicalus IV, 87; Aelianus V. H. X, 18; Servius ad Virgil. Ecl. V, 26. Huius Daphnidis laudes multis pastoriliis carminibus materiam praebuerant. Theocrit. Id. I, 7; Virg. Ecl. V. Hinc *vulgatos amores*. Sed Noster, alios laud dubie sequutus auctores, eum facit *Idaeum*, quem Nympha in saxum mutat. — *Contulit*; plures, *transulit*, probante Farnabio; sed nostri Regii habent *contulit*. LEM. — *contulit*, convertit. — *urere* de omni affectu; est enim omnino cruciare.

279. *Nec loquor*) Codex Regius A, *nec loquar*; vividius forte, etsi inter duo tempora praesentia locatum, scilicet *taceo* et *praefero*, reperitur; nam mutatio temporum apud poetas non est inincunda. LEM. — *novato iure*, novis et inauditis naturae legi-

Celmi, Iovi; largoque satos Curetas ab imbri,
Et Crocon in parvos versum cum Smilace flores,
Praetereo; dulcique animos novitate tenebo.

Vnde sit infamis; quare male fortibus undis
Salmacis enervet, tactosque remolliat artus,
Discite: causa latet: vis est notissima fontis.

285

bus. — *Ambiguus*. Vid. ad II, 8. — *Scythia*; vetustiores et nostri Regii duo, *Sithon*. De *Scythone* fabula ignorata.

282. *Celmi*) Codex Regius A, *Thelme*. Codex B rectius, *Celme*. — *Celmus*, aut *Celmis*, nutritius Iovis, cui, dum parvus erat, et *fidus* et admodum gratus fuit. Sed quum postea vulgasset, Iovem esse mortalem, in *adaman-tem* ab eo versus est. — *Curetes* iidem, qui *Corybantes*: vid. Hygini fab. 139, ibique Munker. Erant antiquissimi Cretae incolae. Ex imbribus procrenti dicebantur. Sed pleraque de iis ignota sunt. — *ab*, ex.

283. *Crocos*) adolescens, quem amabat *Smilax*. Ambo in flores cognomines mutati sunt. — Multi legunt *Milace*. Salmasius in exercit. ad Plin. 733, docet differre *Smilacem* et *Milacem*. Vid. tamen Munker. ad Lactant. Argum. — Nostri quoque Regii, *Milace*. — *tenebo*, oblectabo. — *novitas*, nondum vulgata fabula; novae autem fabulae *dulces* sunt, libentissime audiuntur. Horat. A. P. 223, *grata novitate morari spectatores*.

285. *infamis* apud Veteres *Salmacis*, fons Cariae, hoc nomine, quod ex eo bibentes, eoque se lavantes effeminat, molliatque: conf. XV, 319. Causam huius infamiae quaesiverunt multi. Vitruvius II, 8, credibile videtur, Carns barbaros et effecatos dulcedine huius fontis alleetos esse, ut ex montibus ad eum decurrerent, ibi-

que, quoniam in nam societatem coa-
lissent, paulatim molliores mores
assumerent. Ex mente autem Sexti
Pompeii uequitia puerorum puella-
rumque, promiscue in hoc se fonte
lavantium, originem infamiae dede-
rat. Ab effeminatis scolarem mori-
bus hanc infamiam poetis transulisse
ad fontem, monet Strabo lib. XIV.
Aucta est fabula eo, quod vicina
erant Veneris et Mercurii templa, quae
Hermaphroditum genuerunt. In An-
thol. pag. 130, exstat epigramma ele-
gans, quod omnem ab hoc fonte in-
famiam amolitur. Noster rem rursus
ex fabulis repetit. Pluribus virtutibus
huius loci tractatio commendatur.
Amoenitas fontis, mollietis, blandi-
tiae, furor et collectatio Nymphae,
tum simplicitas pueri bene sunt de-
scripta et plurimis similitudinibus
exornata. — *male fortes* dictum, ut
187, *non tristis*; *male* enim saepe
negat, ut *male sanus*, *male sobrius*.
— *remolliat*, molliat. Vis hoc com-
positum sic apud antiquiorem scripto-
rem occurrit. Secundum Vitruv. *ve-
nereo morbo implicabat* (in venerem
proclives reddebat) eos, qui inde
biberant. Pro eo mox, *molles et im-
pudicos reddere*. Sic et apud Strabo-
nem d. l. *μαλακίζων* copies. Quam
vim autem Noster h. v. subiecerit,
ex vs. 385 apparet, *facere semivirum*. — *latet*, nempè vulgo. Ergo
Alcithoë eam vult explicare. — *vis*,
natura mirabilis.

Mercurio puerum diva Cythereide natum
 Naidēs Idaeis enutrivēre sub antris;
 Cuius erat facies, in qua materque paterque 294
 Cognosci possent: nomen quocque traxit ab illis.
 Is, tria quum primum fecit quinquennia, montes
 Deseruit patrios; Idaque altrice relicta
 Ignotis errare locis, ignota videre
 Flumina gaudebat, studio minuente laborem. 295
 Ille etiam Lycias urbes, Lyciaeque propinquos
 Caras adit: videt hic stagnum lucentis ad imum
 Vsque solum lymphae: non illic canna palustris,
 Nec steriles ulvae, nec acuta cuspide iunci;
 Perspicuus liquor est: stagni tamen ultima vivo 300
 Cespite cinguntur, semperque virentibus herbis.
 Nympha colit: sed nec venatibus apta, nec arcus
 Flectere quae soleat, nec quae contendere cursu;

288. *Mercurio puerum*) Hunc puerum, a parentibus Hermaphroditum dictum, Hyginus fab. 271, in ephēbis formosissimis recenset. — *Naidēs*; Codex Regius A, *Naiades*, ut iam notavimus. LEM. — *in qua* etc. Plin. V, Ep. 16, filia patrem exscripserat, veluti ad imaginem patris picta erat. — *cognosci*. Vnus, *agnosci*. Regii nostri habent *cognosci*.

292. *fecit quinquennia*) *facere annos*, phrasis in titulis sepulcralibus obvia, notante Burmanno. — *altrices* et *nutrices* dicuntur terrae, in quibus quis educatus est. Ex more Ovidiano debebat esse, *montibusque relictis*, sed variavit orationem. — *Flumina* diserte commemorantur propter fab. seq.; *studium*, cupiditas visendi loca ignota, quae etiam v. *gaudebat* exprimitur. — *minuente*; unus Heinsii, *fuliente*. Vid. notam ad vers. 39. — Codd. Regii nostri, *minuente*. Hoc

verbum additum, quia puer ille non nisi quindecim annorum. — *laborem*, molestias itinerum.

297. *videt hic stagnum* etc.) Vitruvius, dicto loco; *est eius fontis potestas perlucida*. Id exornavit Noster: conf. V, 588; Claud. 35, 114 sqq., ubi elegantissime, *admittit, in altum Cernentes oculos, et late pervius humor Ducit inoffensos liquido sub gurgite visus, Imaque perspicui prodit secreta profundis*. Et par erat hoc loco perspicuitatem illam describere propter 354 seqq. Sed post superiora otiosum *perspicuus liquor* est.

302. *Nympha colit: sed nec* etc. Sequitur locus satis venustus, qui egregie pingit ingenium et studium puellae mollis, id nomen agentis, ut placeat. Contrarii mores Daphnes I, 475 sqq., et Callisto II, 411 sqq. — Oppositio est in *apta* et *quae soleat*, quorum illud ad naturam, hoc ad

Solaque Naiadum celeri non nota Dianae.

Saepe suas illi fama est dixisse sorores:

303

« Salmaci, vel iaculum, vel pictas sume pharetras;

Et tua cum duris venatibus otia misce. »

Nec iaculum sumit, nec pictas illa pharetras;

Nec sua cum duris venatibus otia miscet.

Sed modo fonte suo formosos perluit artus;

310

Saepe Cytoriaco deducit pectine crines;

Et quid se deceat, spectatas consulit undas.

Nunc perlucenti circumdata corpus amictu,

Mollibus aut foliis, aut mollibus incubat herbis.

Saepe legit flores: et tunc quoque forte legebat,

315

Quum puerum vidit; visumque optavit habere.

exercitationem referendum. — *contendere cursu* cum *scris*, quod et ipsa venatrix est. Plin. Paneg. 81: *certare cum fugacibus feris cursu*. Horat. I, Ep. 18, 51: *cursu superare canem, vel viribus aprum*. — Inde et subiicitur *celeri non nota Dianae*. Nimis ferme cumulavit verba. — Dubitabat Heinsius an non praestaret *non vota Dianae*. — Quam lectionem dant nostri Regii.

305. *Saepe suas illa*) Nostri Cod. habent *illi* rectius certe et sermonis legibus aptius. Lxm. Nemo dedit *illa*. Legitur quidem sic in edit. Lips. sed, uti iam alibi dictum, ex errore operarum. Edit. T. — *Iucundum est*, quod sorores ipsae loquentes inducuntur, et quod verba earum a poeta repetuntur. — *pictas*. Vid. ad II, 421. — *durus*, qui membra dura reddit, corroborat, ut *durum opus rusticorum*. H. l. cum respectu mollis vitae, cui Nympha indulgebat. — *miscemus* ea, quae interruptimus aliis rebus.

311. *Cytoriaco*) Codex Regius A male, *Cythereineo*; melius foret *Cytheriaco*, quod quidam habent, et

hoc, si acciperetur, intelligendum foret: pulehro, qualis Venerem diceret. At certe cum Codice Regio B legendum *Cytoriaco*, quod explicat glossa superscripta inter lineas: *buxeo, quia in monte illo crescit*. Lxm. — *Cythorus*, Paphlagoniae mons, buxo abundans. Vide Virg. Georg. II, 437. — Formam poeta augeat colendo; proprie *pecten* deducitur *per crines*, sed exquisitius, *pectine deducere crines*. Eleganter etiam Cludian. X, 102, de Gratia Veneris capillos pectente: *Haec morsu numerosi dentis eburno Multifidum discrimen arat*. — *pectines* autem radii textorii (VI, 132) et tibiae (supra vs. 30) conficiebantur e buxo. — *quid se deceat*, quomodo et vultus legendus et vestes componendae sint, ut decor adsit.

313. *perlucenti amictu*) Amor. III, 1, 9, *vestis tenuissima, cultus amantis*, nempe bombycina aut serica, qua trahebat caro, quae denudabat forminas. Plin. Hist. Nat. VI, 17; XI, 23. — *corpus*. Nonnulli, *pectus*, ut fascia intelligatur. — Nostri Regii habent *corpus*. — *Mollibus* etc. Anacr. IV, 1;

Nec tamen ante adiit, etsi properabat adire,
 Quam se composuit, quam circumspexit amictus,
 Et finxit vultum; et meruit formosa videri.
 Tunc sic orsa loqui: « Puer o dignissime credi 326
 Esse Deus; seu tu Deus es, poles esse Cupido;
 Sive es mortalis, qui te genuere beati,
 Et frater felix, et fortunata profecto
 Si qua tibi soror est, et quae dedit ubera nutrix.
 Sed longe cunctis, longeque potentior illis, 325
 Si qua tibi sponsa est, si quam dignabere taeda.
 Haec tibi sive aliqua est, mea sit furtiva voluptas:
 Seu nulla est, ego sim, thalamumque ineamus eundem. »
 Nais ab his tacuit: pueri rubor ora notavit,
 Nescia, quid sit amor; sed et erubuisse decebat. 330

Επὶ μυσταῖς περιτυλαῖς, Ἐπὶ λυτύναις
 δὲ ποικίλῃς στορέουσας. — Quum puerum
 etc. Hic versus, sine causa, erat sus-
 spectus Heinio.

317. Nec tamen ante adiit etc.) Et
 hoc vere e moribus talis puellae. —
 componere et περιστῆλαι, decenter
 ornare, vestes in ordiinem redigere.
 Eodem modo Plin. IV, Ep. 2, 3:
Postquam se composuit et circumspexit
habitum suum. Similem enim curam
 ornatui impendebant oratores ad di-
 cendum prodituri. Hinc Gellius N.
 A. I, 5, *composite et circumspecte ami-*
ciri: vide Burmannum. Collocare ve-
 stem est II, 733. — *finxit vultum*,
 ut subrideret et oculis blandiretur. —
videri; Balliolensis, *vocari.*

320. Tunc sic orsa loqui etc.) Oratio
 blanditiarum et insidiarum plena.
 Magna laus, si cognati nostra causa
 beati praedicantur. Virg. Aen. I, 605:
Qui tanti talem genuere parentes? Sed
 haec Nympha longius etiam progredi-
 tur, et ab his laudibus commode
 ad vota sua defertur. — *Et frater*

felix. Codex Regius A, et *mater felix*,
 et fortunata; Codex B, et *mater felix*,
 sed *fortunata.* Hae duae lectiones re-
 iiciendae mihi sicuti Heinio viden-
 tur. LXX. — *potentior*, exquisitius et
 dignius quam *beatior* quod habent no-
 stri Regii. Conf. VIII, 80, ubi: *Beata*
votique potens, et votum adeo ipsum
potens in VIII, 745. — De eleganti
 vero repetitione *longe, longeque* Bur-
 mannus consukre iubet Bentlei, ad
 Hor. I, Sat. 6, 18. — *thalamum.* Non
 hic agitur, ut Burmannus putabat, de
 furtivo coitu, sed de legitimo matri-
 monio, de quo *thalamus* et *taeda*
 etiam supra vs. 60, et III, 267. —
 Eadem de causa Burmanno placebat,
 pro *ineamus*, *subeamus*, quod Iunii
 et duo alii. — Nostri Regii, *ineamus*.

329. ab his, post haec, ut III, 273;
 VIII, 611. — *ora rubor notavit* etiam
 VI, 46; Amor. III, 6, 78. Nempe ru-
 bor *nota* pudoris est. *Notare* igitur
 significantius est, quam *suffundi*. —
Nescia, quid sit amor; Codices nostri,
nescit quid sit amor. — *erubuisse de-*
cebat: de his verbis vid. ad vs. 230.

Hic color aprica pendentibus arbore pomis,
 Aut ebori tincto est, aut sub candore rubenti,
 Quum frustra resonant aera auxiliaria, Lunae.
 Poscenti Nymphae sine fine sororia saltem
 Oscula, iamque manus ad eburnea colla ferenti, 335
 « Desine, vel fugio, tecumque, ait, ista relinquo. »
 Salmacis extimuit, « Locaque haec tibi libera trado,
 Hospes, » ait; simulatque gradu discedere verso.
 Tum quoque respiciens, fruticumque recondita silva
 Delituit; flexumque genu submitit: at ille, 340
 Vt puer, et vacuis ut inobservatus in herbis,
 Huc it; et hinc illuc; et in adludentibus undis

331. *Hic color* etc.) Eadem similitudo III, 463. — *pomis*, pro quo Codex Regius B habet *malis*. Huic consentit Heinsius, qui omnes vetustiores habere *malis* affirmat, et hanc causam dat recte, quod non omnia poma colorata sunt. LEM. — *ebori tincto*. Plerumque Virgil. Aeneid. XII, 67: *Indum sanguineo veluti violaverit ostro Si quis ebur*. — Luna, quum candida sit, tempore defectus rubescit; qui Lunae rubor etiam Arn. II, 5, 37, comparationi inservit. Persuasum autem erat superstitiosae multitudini, tali tempore Thessalas veneficas id agere, ut carminibus suis Lunam de coelo deducant, illam vero laborare, id est contra niti, pugnare, laborantique homines posse succurrere, et auxiliari concentu strepituque aeris, hoc est tubarum, cornuum et tintinnabulorum aeneorum. Liv. XXVI, 5; Seuec. Hipp. vs. 785 sqq.: vid. Cerda ad Virg. Ecl. VIII, 69. Sed haec tertia similitudo paulo altius repetita est, nec incunda admodum.

334. *sororia oscula* etiam IX, 538. Ipse explicat II, 431. — Iam olim debebatur *Desinis aut*. Hinc Heinsius

eum Florentino S. Marci, Neapolitano, primo Vaticano et quinque aliis mutavit aut in an. — Nostri Codices *desinis aut*. Et revocavi lectionem *Desine, vel fugio*; cui Naugerius praeferbat quam referant nostri Codices. Gierig admisit: *desine, aut fugio*; non, niebat, interrogatio *desinis? an fugio?* incommoda satis est: caeterum hic quoque simplicitas pueri bene notata: sed ea nequeant versum ita claudicantem excusare. LEM.

340. *flexumque genu*) Codices nostri, *flexoque genu*. — *Submittere genu*, de procumbente in genu, quem admodum *submittere latus*, de bove procumbente lib. III, 23. Absoluta Vi g. Aen. III, 93, *Submissi petimus terram*.

341. *Vt* rationem reddit, ut qui puer esset, neque adeo ulla insidias intueret. — *et vacuis*. Nostri Codices habent *ut vacuis*; quae repetitio sane insulsa atque ingrata visa est Heinsio. LEM. — *vacua loca*, non consita arbutis. Sic *vacuum arvum* I, 533. Sed h. l. potius solitarium pratum intell. ubi nemo est, qui eum observet. — *inobservatus* etiam II, 544; III Fast.

Summa pedum, taloque tenus vestigia tinguit.
 Nec mora, temperie blandarum captus aquarum,
 Mollia de tenero velamina corpore ponit. 345
 Tum vero obstupuit; nudaque cupidine formae
 Salmacis exarsit: flagrant quoque lumina Nymphes;
 Non aliter, quam quum puro nitidissimus orbe
 Opposita speculi referitur imagine Phoebus:
 Vixque moram patitur; vix iam sua gaudia differt: 350
 Iam cupit amplecti: iam se male continet amens.
 Ille, cavis velox adplauso corpore palmis,
 Desilit in latices; alternaque brachia ducens
 In liquidis translucet aquis; ut eburnea si quis
 Signa tegat claro, vel candida lilia, vitro. 355
 « Vicimus! en meus est! » exclamat Nais: et, omni
 Veste procul iacta, mediis immittitur undis;
 Pugnacemque tenet; luctantiaque oscula carpit;
 Subiectatque manus, invitaque pectora tangit:
 Et nunc hac iuveni, nunc circumfunditur illac. 360
 Denique nitentem contra, elabique volentem

34: Pueri laetius amoto passim custode vagantur. — *adlucentibus*. Gebhard. Crp. III, 11, ex MS. Palatino, *opplaudentibus*. Nostri Codices Regii habent vulgatam. LEM.

347. *Nymphes*) Codex Regius A, *Nymphae*; utrumque rectum. LEM.

349. *speculi*) Vnus Leidensis, *elypei*, quod non omnino spernendum Heinso et Burmanno videbatur, propter vs. 782. Conf. Val. Fl. I, 495. — *speculi imago*, speculum, ut superius *Lunae imago*, luna. — *Vixque-amens*. Verbis, non rebus abundant haec. — *gaudium*, de Veneris usu frequentatur. II, 863, *vix caetera differt*. — *se continet*, retinet. — *male*, vix.

352. *cavis velox* etc.) Luctitiae puenilis signum. *Cavis* graphice adli-

tum, propter corporis convexitatem, IX, 35. Similiter Virg. Aen. XII, 85: *aurigae, manibus lucescunt Pectora* (equorum) *plausa cavis*. — *corpore*. Heinso rectius indicat nonnullorum *pectore*. — *brachia ducens*; alii *iucians*, utrumque recte. — Nostri Regii, *ducens*. LEMARE. — *ducere brachia*, de saltante, ut Amor. II, 4, 29 de saltante. — *ut eburnea* etc. Comparatio exquisita et rem egregie illustrans. — *claro*; pluræ, *puro*. Nostri Regii, *claro*.

356. *Vicimus* vox eorum, qui iam sibi videntur compotes fieri voti. Mox in singulis verbis est vis ad declarandum Nymphae furorem, *omni, procul, iacta, mediis*. — *luctantia*, venuste, quoniam repugnabat puer. Totus

Implicat, ut serpens, quam regia sustinet ales,
 Sublimemque rapit; pendens caput illa pedesque
 Adligat, et cauda spatiantes implicat alas:
 Utve solent hederæ longos intexere truncos: 365
 Utque sub aequoribus deprensus polypus hostem
 Continet, ex omni dimissis parte flagellis.
 Perstat Atlantiades; sperataque gaudia Nymphae
 Denegat: illa premit; commissaque corpore toto
 Sicut inhaerebat, « Pugnes licet, improbe, dixit, 370
 Non tamen effugies: ita Di iubeatis, et istum
 Nulla dies a me, nec me diducat ab isto. »
 Vota suos habuere Deos; nam mixta duorum
 Corpora iunguntur; faciesque iuducitur illis

hic locus est specimen phantasie Ovidianæ. — *Subiecat manus*, scilicet subter brachia pueri.

362. *Implicat*) Quoniam idem verbum paulo post repetitur, propterea Heinsius alterutro loco *impedit* legendum censet. Sed alibi iam docuimus, Nostrum sæpissime intra paucorum versuum ambitum idem verbum repetere. In utroque loco Codices nostri Regii habent *implicat*. — Cumulat rursus similitudines, e quibus prima, quæ vs. 713 sq. repetita legitur, nunc quidem minus grata est. — *regia ales*, aquila. — *sustinet*, sursum tollit.

364. *spatiantes*) longe extensas, longas, ut XIV, 630: *spatiantia brachia arborum*. Expressus autem locus ex Virg. Aen. XI, 751. De pugna aquilorum et serpentum, vide Plin. II. N. X, 4: *Acrior est (aquilæ) cum dracone pugna. Eum rapit ubiqueque visum. Ille multiplici nexu ligat, ita se implicans, ut simul decidat. — pendere* dicantur aves volantes, hinc et quæ ab iis tenentur. — *intexere*, eleganter de hedera truncum nexibus

suos includente. — *deprensus*. Cod. Regius A, *dependens*. Lectio vulgata elegantior videtur. LEM.

366. *polypus*) piscis voracissimus. Insidiarum causa sæpe in scopulis, quorum colorem assumit, latitat, pisciculosque secure adstantes pedibus, veluti reti implicat. Aelian. V. II. I, 1; Plin. IX, 29; Noster Hæliut. vs. 30 sqq. — Pedes hic vocantur *flagella*, ab aliis *cirri*, *crines*, *brachia*.

369. *commissaque*) Codex Regius A, *demissaque*; Codex B, *dimissaque*; utrumque male. LEM. — *commissa*, exquisitius quam *coniuncta*. — *diducat*. Multi, *deducat*; sed Heinsius cum nonnullis *seducat* recepit. — Codex Regius A habet vulgatam; Codex B, *deducat*. — Antiquiorem lectionem, quam etiam Burmannus probat, revocavi, quia *diduci* recte dicuntur, qui divelluntur a complexibus. Propert. I, 13, 14. — *suos*, propitios. Di exaudiverunt preces. Sic et X, 489. Supra versu 164, *vota tetigere Deos*. Vnde et nunc pro *habere* duo MSS, *tetigere*. Hoc etiam

Vna: velut si quis conducta cortice ramos
 Crescendo iungi; pariterque adolescere cernat.
 Sic ubi complexu coierunt membra tenaci,
 Nec duo sunt, et forma duplex, nec femina dici,
 Nec puer ut possint; neutrumque, et utrumque videntur.
 Ergo ubi se liquidas, quo vir descenderat, undas
 Seminarem fecisse videt, mollitaque in illis
 Membra; manus tendens, sed iam non voce virili,
 Hermaphroditus ait: « Nato date munera vestro,
 Et pater, et genetrix, amborum nomen habenti:
 Quisquis in hos fontes vir venerit, exeat inde
 Semivir; et tactis subito mollescat in undis. »
 Motus uterque parens, nati rata verba biformis
 Fecit, et incerto fontem medicamine tinxit. »

Finis erat dictis; et adhuc Minyeia proles
 Vrget opus, spernitque Deum, festumque profanat:
 Tympana quum subito non adparentia raucis

Regius noster B habet. — *facies*, corpus. Id eleganter dicitur *induci*, quum datur. Etiam VII, 624, *membris inducere formam*. — *conducto cortice* debemus Heinsio qui et *corticem*, generis feminioi, et plurim *conducere corticem* pluribus illustrat. Olim edebatur *conducatur*; quod habent Regii nostri. *Conducere*, contrahere; etiam *vulnera conducuntur*, quando coeunt. — *cernat*, pro quo *cernit* in nostris Regiis. LEM.

378. *Nec duo sunt* etc.) Similis Ius III, 352; sed et mox vs. 400 sqq. — *et forma*, sed tamen forma. Tales Hermaphroditos etiam artifices antiqui expresserunt, ut Polycles, auctore Plinio XXXIV, 19 et 20. In iis dignitatem virilem venustatemque muliebrem miscere conabantur. Vid. Winkelm. H. A. p. 37. *Formam duplicem* illi effluxere inuicis et virilibus,

reliquis autem membris ad *mollitudinem muliebrem*. — *possint-videntur*; nostri Regii, *possit-videtur*; rectius forsitan, quia duo unum efficiunt. LEM.

386. *in undis*) Heinsius coniecit *ab undis*, vel ut *undis*. — Nostri Regii servant vulgatum, nec video quo redeat Heinsii permutatio. LEM. — *incerto*, arcano. Vide ad librum II, 122.

389. *Finis erat dictis* etc.) Poena, quam passae sunt Minyides. In vesperationes mutatae sunt. Apud Anloioia. Bacchus, summa puellar forma, Minyadas hortatur, ut debitos Deo honores habeant; adversantibus illis, in leonem, taurumque mutatus, et aliis prodigiis se Deum ostendit. Signa, quae hic iam commemorantur, propria sunt Baccho. Conf. III, 664 seqq. — *Vrget*, lunificium. LEM. — *non adparentia*; quae Minyides mento

Obstrepuere sonis; et adunco tibia cornu,
 Tinnulaque aera sonant: redolent myrrinaeque crocique:
 Resque fide maior! coepere virescere telae,
 Inque hederæ faciem pendens frondescere vestis. 395
 Pars abit in vites: et quæ modo fila fuerunt,
 Palmite mutantur: de stamine pampinus exit:
 Purpura fulgorem pictis adcommodat uvis.
 Iamque dies exactus erat, tempusque subibat,
 Quod tu nec tenebras, nec possis dicere lucem; 400
 Sed cum luce tamen dubiæ confinia noctis.
 Tecta repente quati, pinguesque ardere videntur
 Lampades, et rutilis collucere ignibus aedes;
 Falsæque saevarum simulacra ululare ferarum.
 Fumida iamdudum latitant per tecta sorores; 405

captae sibi visæ sunt audire. LEM. — Obstrepuere, strepitu suo turbant iam opus, quam sermones mulierum. — De tibia hæc vid. ad III, 533.

393. redolent) Heinsius putat halant. Nostri Regii, et olent. — myrrinae, quarum unguentis Bacchi crines delibuti. Vide lib. III, 555.

394. coepere virescere telae) Aelianus Var. Hist. I, 1: ἀπὸ τοῦ τε καὶ ἀπὸ τοῦ τοῦ ἰστούς περιπλεῖται. Sic, Venere adventante, *Mavortia signa rubescunt Floribus et subitis animantibus frondibus hastae*; Claudian. X, 187. — faciem, formam. — pendens: vide ad 275. — vestis, textum, opus textile.

396. in vites) Multi, in frondes, quod probat Gioffanus. — Nostri habent in vites.

399. Iamque dies exactus etc. Egre- gium crepusculi descriptio. Brevis, XI, 396, dubiæ crepuscula noctis; conf. et VII, 706, dubia nox; ut dubius et, quasi languidus dies. Plin. VI, Ep. 20, 6. Varro de L. L. V, p. 44:

Crepusculum significat dubium. Ab eo res dubiæ Creperæ dicuntur; quod crepusculum dies etiamnum sit, an iam nox, multis dubium. — Apud Antonium et Aelian. Minyades furoræ Bacchico correptæ Hippasum, Leucippes filium, tanquam hiemalem, dilaniant; tum se in silvas, vel ad reliquas Bacchos proripiunt, a quibus propter admissum repulsæ, in variis volucrum species mutantur, in quibus etiam vespertilio. A Plutarcho, præter illud admissum, nihil de iis memoratur. — falsa simulacra: vide ad III, 668.

403. collucere) Thuan. et Urbinas, collucent; Heinsius mallet lucentes. — Hic versus ex nostro Codice A hoc modo legitur: *Lampades; et rutilis collucent ignibus aedes*. Codex B habet *nudis collucent*; prioris lectionem prætulimus; nam collucere, infinitivo, ignibus languet, et elisionem præbet ingraturum. LEM.

405. per tecta) in variis aedium partibus. — iamdudum, continuo.

Diversaeque locis ignes, ac lumina vitant:
 Dumque petunt latebras, parvos membrana per artus
 Porrigitur, tenuique inducit brachia penna:
 Nec, qua perdidierint veterem ratione figuram,
 Scire sinunt tenebrae: non illas pluma levavit; 410
 Sustinuere tamen se perlucentibus alis;
 Conataeque loqui, miuimam pro corpore vocem
 Emittunt, peraguntque levi stridore querelas;
 Tectaque, non silvas, celebrant; lucemque perosae
 Nocte volant; seroque trahunt a vespere nomen. 415

II. Tum vero totis Bacchi memorabile Thebis
 Numen erat; magnasque novi matertera vires
 Narrat ubique Dei; de totque sororibus expers

XI, 481. — *inducere*; sic apud Hor. A. P. 2, *inducere plumas membris*. Quoniam vespertilionum forma nihil gratiae habet, propterea Auctor eam paucis attingit, et quasi velat rem, *Nec, qua perdidierint etc.*

411. *Sustinere* se de avibus volanti- bus etiam VIII, 148; X, 341. — *Que- relae* omnino de voce et cantu avium. Horatio, *querantur in silvis aves*. — *levis*, qui non multum exauditur. Sic *leviter dicere*. BIAN.

416–561. *Athamas et Ino*) Athamas eiusque uxor Ino Iunonis opera insa- nia corripiantur: quo facto ille Lear- chum filium interfecit, haec cum Melicerta, filio altero, in mare se praecipitat; sed, Venere intercedeute, Neptunus eos in marinos Deos mutat, Leucotheen et Palaemonem. Comites eius partim in saxo, partim in aves transcunt. Auctor fab. Phae- cydes, quamquam Hom. iam Od. E, 333 seq. eam attigit. Tum Tragici eandem certatim tractarunt, Aeschylus in Semele, Sophocles in Ino et in Atham. Euripides in Ino, cuius frag- menta restant. En mythicis eam repetie-

runt Hyg. fab. 1, 2, 4; Apoll. I, 9, 2; III, 4, 3. His adde Pausan. Attic. pag. 108, qui Athamanta narrat vel ira incensum, vel furore correptum in suos sacrisse. Memurant eum etiam Scholiastae Pindari Argum. Isthm. Apollonii III, 1239; Lycophr. 229. Sed in multis eius partibus auctores variant. Noster in hoc tractando my- tho ingenium et inventionem satis nobis approbavit. Fluxit Iunonis so- liloquium 420–431. Tum descensum eius ad inferos et iussa, quibus Tisi- phonem inde excitat, narrat 432–477. Hinc sequitur iter Furiae cum hor- rendo comitatu et veneno, et modus, quo furore implet Athamanta et con- iugem, 478–510. Tandem fabula ipsa et transformatio. Eandem Noster, et Fast. VI, 485 seqq.; sed ex parte aliter retulit. — *memorable*, celebre. Celebrabatur Bacchus sermonibus om- nium. — *novi*. Vide ad III, 520. — *matertera*, Ino, Semeles soror et con- iux Athamantis. — *vires*, potentia, quam declaraverat puniendi suis con- tentoribus. Illas vires Ino maxime narrat, quia hoc suo alumno (III,

Vna doloris erat, nisi quem fecere sorores.
 Adspicit hanc natis, thalamoque Athamantis habentem
 Sublimes animos, et alumno numine, Iuno;
 Nec tulit, et secum: « Potuit de pellice natus
 Vertere Maconios pelagoque immergere nautas,
 Et laceranda suae nati dare viscera matri,
 Et triplices operire novis Minyeidas alis: 425
 Nil poterit Iuno, nisi inultos flere dolores?
 Idque mihi satis est? haec una potentia nostra est?
 Ipse docet, quid agam; fas est et ab hoste doceri;
 Quidque furor valeat, Penthea caede satisque
 Ac super ostendit: cur non stimuletur, eatque 430
 Per cognata suis exempla furoribus Ino? »

313) superbiebat. — sorores, Agave, Antiochē, Semele, omnes calamitatibus notabiles.

420. *Adspicit hanc etc.*) Ad Innonis iram rem refert etiam Apollod. nempe quis Bacchum educaverat Ino. Conf. Fast. il. l. Hic alia modo causa addita Quam illa ira et altius repetenda, III, 258. Iovem contra substituit Hygin. fab. 2. *Adspicit*: gravius, II, 480: *Obvertit saevam cum lumine mentem.* — *Sublimes animi*, superbia. Claud. XX, 101, *sublimes mole*, fastu inflati. Superbos saepe debellant Dii in mythis. — *alumno*; nostri Codices Regii habent *alumni*. — De hoc vocabulo vide in nota praeced.

422. *Nec tulit, et secum etc.*) De soliloquio tali vide ad III, 262, ubi simile, quod conferas. Expressit hoc quoque Virg. Aen. I, 39 sqq.; VII, 286-403: priore loco, *Pallasne exurre classem Argivum* — *potuit*; *Ast ego, quae Divum iuxedo regina etc.* posteriore, *Mars perdere gentem Immanem Lapithum valuit*; *Ast ego*

magna Iovis coniux etc. Sed h. l. commode et graviter Bacchi, de *pellice* nati et *novi* Dei, potentiam secum comparat. Etiam sqq. personae et temporis accommodata sunt. — *Maconias*, III, 583. — *Viscera*, carnes, corpus, III, 711 sqq. — Sed formula *operire novis alis* non satis convenire videtur iratae. Gravius res exprimenda fuisset. — *Iuno* cum vi; involvit enim ea, quae III, 265 seqq. diserte addita sunt. — *Acerbe nisi inultos flere dolores.*

430. *ire per exempla*) idem pati aut facere, quod alii. A. A. III, 87: *Ite per exemplum, genus o mortale, Deorum*, imitamini Deas. II Trist. 168: *Per tua perque mi facta parentis cant, aemulentur facta*. V Trist. 3, 27: *Me quoque, si fas est exemplis ire Deorum* (idem pati), *Ferrea sors premit*. Quomquam *exemplum* interdum et pro supplicio ponitur, Phaedr. III, 6, 20: *Iustoque vindicavit exemplo impetum*; nempe quia poena propter exemplum est necessaria. Gell. N. A. VI, 14.

Est via declivis, funesta nubila taxo;
 Ducit ad infernas per muta silentia sedes.
 Styx nebulas exhalat iners; umbraeque recentes
 Descendunt illac, simulacraque functa sepulcris. 435
 Pallor, Hiemsque tenent late loca senta; novique,
 Qua sit iter, manes, Stygiam quod ducit ad urbem,
 Ignorant; ubi sit nigri fera regia Ditis.

432. *Est via declivis* etc.) Iuno, ut II, 509, auxilii petendi causa in aequore, sic nunc ad inferos descendit. Sedebat enim ei tunc quoque sententia: Superos si flectere nequeo, Acheronta movebo. Voluisse autem Ovidium iaserorum quoque descriptionem operi suo inserere, non mirum videri debet. Sed pro consilio paucis defunctus est, neque adeo satis distinctis Erebi partes, quod fecit Virg. Aen. VI; Cf. idem Georg. IV, 469 sqq.; Cal. 218; Tibul. I, 3, 65; Silius XIII, 526; Senec. Herc. Fur. 689. — *Nam* illam arboribus consistam finxit, partim caliginis efficiendae causa, partim propter luci Avernii faciem, per quem et ipsum aditus ad inferos. In hunc usum in primis apta taxus, arbor in Arcadia, Gallia et Germania olim frequens, veneni praesentissimi. Dioscorid. IV, 75; Iul. Caes. B. G. VI, 31. Hinc *funesta*, quae funera facit, letifera. Burmannus mollet *quae moesta*. Huius arboris umbra via ad inferos reddebatur *nubila*, obscura, tristis, metaphora a coelo nubibus obducto petita, ut XIV, 514, *autra nubila silva*. — *Ducit*, ducet *quae*, ut I, 169. Non igitur erat, cur Burm. versum super, teutaret. — *muta*, alta. Alibi *taciturna silentia*: vide ad II, 66.

434. *Styx* non obicitur nobis in ipso aditu; est enim iutimus fluviorum infernalium; sed *nebulae* tantum

eius commemorantur, late illae sparsae. — *iners* egregie pingit lenta Stygis fluente. Styx enim, limo plenus et turbidus, tarde aquas suas volvit, paludique similior est, quam fluvio. Horat. II, Od. 14, 17: *flumine languido Corytos errans*. Noster IV. Pont. 10, 61, *pigra palus*. — *recentes*, quae modo excesserunt corpore, mox *novi manes*. — *simulacra*, *τῆλοια*, corpora illa vana, de quibus ad versum 443. — *functa sepulcris*, sepulta et humata. *Manes sepultos*, Virgil. Aeneid. IV, 34. Inhumatis non licebat transire Stygem.

436. *Pallor, Hiemsque*) Virg. etiam Luctum, Carus, Morbos eo collocat. *Pallida regna* inferorum, Aen. VIII, 244. — *loca senta*, inculta, et aspera, in quibus *novi*, adeoque regionis illius ignari, *manes* vix iter investigare possunt, quod ducit, etc. — *Qua sit iter*, Heinsius conjectural *qua sit iter*, et delet versum sequentem, ut hoc dicatur, iter totum obsideri a novis manibus. Burmannus contra movet, vocabulum *novi* postulare sequentia. — Codices nostri Regii habent vulgatum. LEM.—Luxuriat ingenium Ovidii, neque tamen versus 438 debebat induci ab Heinsio. — *Stygia urbs*, sedes inferorum ad Stygem, quae quum habeat muros, portas, regium, forum, recte dicitur *urbs*. — *nigri fera regia Ditis*, II, Epist. 72, *nigri regia caeca Dei*; Virg. Aen. VI, 127, *atri ianus*

Mille capax aditus, et apertas undique portas
 Vrbs habet: utque fretum de tota flumina terra, 440
 Sic omnes animas locus accipit ille; nec ulli
 Exiguus populo est, turbamve accedere sentit.
 Errant exsanguis sine corpore et ossibus umbrae;
 Parsque forum celebrant, pars imi tecta tyranni;
 Pars alias artes, antiquae imitamina vitae. 445
 Sustinet ire illuc, coelesti sede relicta,
 Tantum odiis iraeque dabat! Saturnia Iuno.
 Quo simul intravit, sacroque a corpore pressum
 Ingemuit limen; tria Cerberus extulit ora,

Ditis. Omnia, quae ad Plutonem inferosque pertinent, *nigra* et *atra*. Horat. I, Od. 24, 18, *niger grex* de manibus. — *capax*, ἄδης πᾶσιδῖπτος et πᾶσιδῖπτος. Non male capacitas illa illustratur similitudine, quae etiam VIII, 835, legitur. — *apertas*. Virg. Aen. VI, 127: *Noctes atque dies patet atri ianua Ditis*. — *locus accipit ille*. Nam omnes eodem cogimur. Virg. Aen. II, 716: *Hanc ex diverso sedem veniemus in unam*. — *turbamve*. Codex Regius A, *nec turbam*, quae lectio non iniucunda.

443. *Errant exsanguis*) Ex opinione Veterum, animae, deposito hoc corpore terrestri, umbritico quodam et tenui indutae incedunt, quod caret et sanguine et corpore, i. e. caroe, et ossibus. Homer. Od. A, 218. Maxime *exsanguis* dicuntur, quoniam in sanguine vita est.

444. *Parsque forum etc.*) De negotiis manium. Frequenter congregantur illi in foro, illi in regia Platonis; illi litigandi causa (IV Trist. 10, 88), illi salutatum veniunt, more romano. Apud Homerum, in Od. A, 567 sqq., umbrae ad Minois tribunal causas agunt, et Orion pergit feras agitare

in retia. Etiam Plato Rep. lib. X, pag. 620, fingit animas defunctorum eandem, quae in priore vita tractassent, probare studium. Confer et Virg. Aeneid. VI, 651 sqq. — *inuis tyrannus*, rex inferorum. Hor. I, Od. 10, 19; *Superis Deorum gratus et inuis*.

445. *Pars alias artes*) Codices nostri Regii male habent *Pars aliquas artes*. LXX. — Alii, *alias artes*, repetere celebrant, id est, exercent, idque faciunt ad imitationem. — *antiquae*, pristinae, prioris, *vitae*. — Non dubito, cum Schirachio, quin reddendus Nostro sit versus ab Heinsio et Burmanno eiectus, *Exercent. Aliam partem sua poena coërcet*. Nam primum affirmat quidem Heinsius se id fecisse auctoritate optimorum Codicum, verum non nominat illos Codices. Deinde plenior sit sensus servato hoc versu. *Coërcet*, castigat, *sua*, propria et merita poena. — *sustineamus*, quae inviti facimus. — *dare*, inseruire.

449. *Ingemuit* dedit Burmannus ex MSS. Vulgo, *intremuit* aut *contremuit*. Codex Regius B habet *ingemuit*; Codex A, *intremuit*. — *Ingemuit*, crepuit. *Gemitus*, omnis sonus, quem

Et tres latratus simul edidit: illa sorores 45,
 Nocte vocat genitas, grave et implacabile numen.
 Carceris ante fores clausas adamante sedebant;
 Deque suis alros pectebant crinibus angues:
 Quam simul agnoverunt inter caliginis umbras,
 Surrexere Deae: sedes scelerata vocatur. 455
 Viscera praebebat Tityos lanianda; novemque
 Iugeribus distentus erat: tibi, Tantale, nullae

res inanimatae dant, dum calcantur, pulsantur, franguntur. — *Cerberus* hic ante fores, ut Tibul. I, 3, 71, ad exemplum prisca aevi, ubi maximi canes ad regiarum aedium fores excubias agebant. Apud Virgilium, versu 417, trans Acherontem antrum habet, unde *latratu trifida personat*. — *Et tres* etc. Commode laudatur a Burmanno; Lucianus, in Hermotimo: *Καὶ ποταὶς τοῖς ἀμα κέραις*.

* 451. *Nox* Furiis uno partu edidit. — *grave*, noxium et saeviens. — *implacabile*, quod non sinit se exorari: ἀμεταχρον ἤτορ ἐχθρῶν. Homer. II, 1, 568. — *numen* collective de tribus. — *Carceris, tartari*, quo detinentur scelerati. — *ante fores*, ubi earum sedes: vid. Heyn. ad Aeneid. VI, 280. — *Adamante*, ferro, ferreis claustris. Nam ἀδάμας proprie de ferro. III Fast. 805, *ex adamante securis*. Quidquid durum et satis munitum est, *adamantium* Graecis et Latinis dicitur: vide Graev. ad Hesiod. Scut. vs. 136. — *pectebant*. Codex Regius B, *spectabant*; et supra, ubi alia muni, *pectebant*: hoc solum accipiendum. LEM. Furiae temporis fallendi causa angues, quos pro crinibus, aut crinibus implexos (Virg. Georg. IV, 48:) habebant; *pectebant*, ut solent otiosae crines curare. II, 12. Foeda imago.

454. *Quam* — *umbras*) ut Aeneas

Didoem Virgil. VI, 452, ubi *caliginis* illius ratio describitur. — *Surrexere* in honorem advenientis Dene. — *sedes scelerata*. Virgil. Aen. VI, 563, *sceleratum limen*; Tibul. *At scelerata iacet sedes in nocte profunda*.

456. *Viscera praebebat* etc.) De poenis infernalibus. Fons et fundus harum fabularum est Homeri Od. A, 575 sqq.; Conf. Noster ibid. 175 sqq. Lucret. III, 955 sqq., de vivis haec capienda esse monet, ut Tantalus sit imago hominis superstitiosi, Tityos libidinosi; Sisyphus hominem designet, qui imperia frustra aubiat; per Furiis autem intelligendam esse impiorum conscientiam. — *Tityos*, Terrae filius, qui vim intulerat Latonae Iovis pellici, in tartara detrusus *viscera*, iecur, *lanianda*, devoranda, *praebebat* duobus vulturibus. Iacebat autem humi prostratus, vastumque eius corpus novem iugerum spatium implebat.

457. *distentus* τῷ distractus Heinzius praetulit primo Mediceo, Aron deliano et duobus aliis. Probaveram Const. Fau. ex MSS. nonnullis. — Codices nostri Regii, *distractus*. — *Distendi*, verbum elegans, quod de longo agrorum tractu proprie usurpatum, hic ad amplitudinem corporis declarandam translatum est. Virgil. et Tibul. in hac re, *porrigi*. Heyn in

Deprenduntur aquae; quaeque imminet, effugit arbor :
 Aut petis, aut urges ruiturum, Sisyphæ, saxum:
 Volvitur Ixion, et se sequiturque fugitque: 460
 Molirique suis letum patruelibus ausae,
 Adsidue repetunt, quas perdant, Belides undas.
 Quos omnes acie postquam Saturnia torva
 Vidit, et ante omnes Ixiona; rursus ab illo
 Sisyphon adspiciens; « Cur hic e fratribus, inquit, 465
 Perpetuas patitur poenas? Athamanta superbum
 Regia dives habet, qui me cum coniuge semper
 Sprevit? et exponit causas odiique viaeque;
 Quidque velit: quod velle, erat, ne regia Cadmi
 Staret; et in facinus traherent Athamanta sorores. 480

libro *Antiq. Aufi.* I, pag. 56, monet, Tityon fuisse heron, cuius bustum magno fuerit ambitu, et ad quod vultures versati sint. — *Tantalus*, Iovis filius, sive quia Iovis arcana vulgaverat, sive quia Diis apud se coenanti- bus Pelopem filium coctum appo- suerat, in inferno eam, quae hic at- tingitur, poenam luit. — *deprendun- tur*. G. bhard. Crep. II, 16, emendat *depraedantur*. — Codices nostri Re- gii, *deprenduntur*.

459. *urges*, pro volvis, magnam indicat vim, qua nititur contra onus. Infra XIII, 26, *saxum* grave *Sisy- phon urget*. — *ruiturum*, eleganter, quod ubi montis cacumen attingit, e manibus elapsum in vallem redigitur, denuo volvendum. Codex Regius B habet *rediturum*; nescio annon haec lectio sit praestantior; nam saxum quod Sisyphus urgebat, non modo ruebat, sed et continuo ibat et redibat, unde, adversante etiam doctissimo Gierig, nostri Codicis *rediturum* prae- tulerim. LEM. — *Sisyphus*, rex Co- rinthii, astutia et introitus insignis, 460. *Ixion*, rex Thessalicae. — se

sequitur fugitque, argute de eo, qui ad rotam alligatus assidue volvitur. Si- militer ih. 175, argute de Sisypho *saxum volvensque petensque*.

462. *repetere* nunc est, saepe pete- re, quod docuit Gronov. ad Seneca. Oed. 61, et ad Herc. Fur. 770. — *Be- lides*, quinquaginta filiae Danaï, ne- ptes Beli. Danaï fateri fuit Aegyptus, qui totidem habuit filios, quos matrimo- nio sibi inunctos trucidarunt Beli- des.

464. *ante omnes Ixiona*) nam is Iunoni vim inferre voluerat; illa vero nubem ei obiecit, quacum coitit. Hinc intellige, IX, 123. — *e fratribus*, nam Athamas frater Sisyphi erat. — *superbum*, insolentem in ipsos Deos. — *Regia eum habet*, habitat in regia. — *dives*, magnifica, egregie instru- cta. Commodè autem a *Sisypho* trau- situs fit ad itiueris consilium.

469. *quod vellet*) Codex Regius B, *quid*. — *ne regia Cadmi domus*, e qua Iuo, floretet. — *stant* quae di- gnitatem et fortunas suas lueunt. — *sorores*, Furinae: vide Heiusium.

Imperium, promissa, preces confundit in unum,
 Sollicitatque Deas. Sic haec Iunone loquuta,
 Tisiphone canos, ut erat turbata, capillos
 Movit, et obstantes reiecit ab ore colubras.
 Atque ita, « Non longis opus est ambagibus, inquit. 475
 Facta puta, quaecumque iubes: inamabile regnum
 Desere; teque refer coeli melioris ad auras. »

Laeta relit Iuno; quam coelum intrare parantem
 Roratis lustravit aquis Thaumantias Iris.
 Nec mora; Tisiphone madefactam sanguine sumit 480
 Importuna facem; fluidoque cruore rubentem
 Induitur pallam; tortoque incingitur angue;
 Egrediturque domo. Luctus comitantur euntem,
 Et Pavor, et Terror, trepidoque Iusania vultu.

— confundere, plura simul proferre aut agere. Sic et misere. Plin. V, Epist. 8, 11: ut dissimilia confundam miscamque.

473. Tisiphone canos, ut erat) Codex Regius, invidiosa transpositione, propter metrum, Tisiphone ut erat canos. LEM. — turbata, quippe peccando capillos in os dependentes occupata. De formula ut erat turbata, vide ad II, 272; Tibul. I, 3, 91, ad puellam, qualis eris, longos turbata capillos. — obstantes, super os dependentes. — reiecit ab ore colubras. Codex A ita dat, colubras reiecit ab ore; nihil refert, nisi quod minus suavis et grata lectio. LEM. — reiecit, in tergum proiecit. Imitatus est Claudian. in Iulian. I, 42: Alecto — obstantes in tergum repulit angues. — atque ita etc. Alias Dii minores aliquid facere iussi non respondent, sed statim exsequuntur mandata. Ab hac lege recedit Tisiphone. — inquit e secundo Palatino, pro inquit, Heinsius iuvexit. Codices nostri Regii, inquit,

— inamabile, ἀνίσχαιτον, ἀτίμητον, detestabile, odiosum. Virgil. Georg. IV, 479, palus inamabilis.

479. Iris, Thaumantias filia, Iunonem ex inferno redeuntem lustrat, id est purgat, aquis suis. Cornibus enim suis aquam haurire credebatur. I, 271. — roratis aquis, rore, aqua quatenus infunditur: vide ad I, 371,

480. Nec mora; Tisiphone madefactam etc. In omni hoc loco usque ad versum 510, concertavit cum Virgilio Aeneid. VII, 341 sqq.; et vide, quam tectam atque abominabilem Furiam ingenium eius nobis exhibent. Apud Virgil. Alecto non nisi Gorgoneis infecta venenis, id est, anguibus, iter ingreditur. — Importuna, saeva. — pallam eruentem Tisiphoni dat etiam Virgilius Aeneid. VI, 555: quemadmodum Homer. II, 2, 538, Discordiae et Tumultui, αἴψα διαφονεύου αἰχμήν ποτῶν. — tortoque — angue. Sic nostri Regii; Heinsius, teste Gierig, malebat tortum anguem. — incingitur, cingitur. — comitan-

Limine constiterat: postes tremuisse feruntur 485
 Aeolii; pallorque fores infecit acernas;
 Solque locum fugit: monstris exterrita coniux,
 Territus est Athamas; tectoque exire parabant.
 Obstitit infelix, aditumque obsedit Erinnyis;
 Nexaque vipereis distendens brachia nodis, 490
 Caesariem excussit: motae sonuere colubrae;
 Parsque iacent humeris; pars circum tempora lapsae
 Sibila dant, saniemque vomunt, linguasque coruscant.

tur. Nostri Codices Regii comitatur, sine lineola; prior lectio, quam praetulit Heinsius, servanda est. LXX. — Apud Virgilium, Aeneid. VII, 345, Aleo cume sunt bella, insidiae, irae, sed hoc loco in comitatu eius, tanquam personae, res, quas efficiunt Furiae, *Luctus*, *Pavor* etc. Sic Homer. Il. Δ, 439; O, 119, *Pavor* et *Terror* personae sunt, quae comitantur Martem. Conf. Claudian. XXVIII, 322. — Ad insaniae naturam additum *trepido vultu*.

485. *postes tremuisse*) Tremor signum advenientium Deorum; IX, 782: *et templi tremuere fores*. — *postes Aeolii*, reginae quam habebat Athamas, filius Aeoli. — *acernas*. Duo veteres et nostri Regii, *eburnas*. — *acerna* ligna non adeo vilia erant, ut Burmannus sibi persuaserit, qui praefert hoc loco *eburnas*. *Acernae mensae*, quibus Plin. XVI, 15, primam post citreas gloriam tribuit, in suppellectile regum et beatissimorum hominum commemorantur a Nostro XII, 254, et ab Horat. II, Serm. 8, 10. Itaque praeis illis et a luxu remotis temporibus solia adeo regum fiebant ex hoc ligno. III Fast. 359, *acernum* Numae *sodium*. Excellentissimum aceris genus est flavum et crispo macularum discursu.

487. *Sidera fugere*, id est, se nubibus tegere, fiuguntur, quando res abominabilis geritur, ne adspectu eius offendantur. X, 448. — *monstra*, Furia, Luctus, etc. — *exterrita*, consternata et mente deiecta. Verbum proprium de iis, qui monstris et furiis terrentur; vid. Heynius ad Virgil. Aeneid. IV, 450, et Georg. III, 434. Burmannus, ad Phaedr. III, fab. 3, monet, summa cum iudicii elegantia Poëtam maiorem dedisse feminae terrorem, quam viro, qui constantiores esse soleant: verb. enim *terreri* minus significare arguitur. Saepe Ovid. repetit simplex, ubi compositum praecessit: I, 158; IX, 503. — Codices nostri Regii habent *est territa*; quam lectionem, etiamsi adversa opinio sit Burmanni et Gierig, potiorum iudicio et melius ingenio Ovidiano consentaneam: nempe huiusmodi repetitio, *monstris est territa coniux*, *Territus est Athamas*, non rura certe apud Nostrium. LXX. — *Nexaque vipereis* etc. Brachia circumligata viperis e capite dependentibus, ita, ut illae *nexus* et *nodos* facerent. — *excussit*, movit; itaque substituitur *motae*. Illa autem excussio signum irae I, 179. Iam sequitur horrenda imago.

493. *saniem*) *Saniem* de omni hu-

Inde duos mediis abrumpit crinibus angues.
 Pestiferaque manu raptos immisit: at illi 495
 Innoosque sinus, Athamanteosque pererrant;
 Inspirantque graves animas: nec vulnera membris
 Vlla ferunt; mens est, quae diros sentiat ictus.
 Attulerat secum liquidi quoque monstra veneni,
 Oris Cerberei spumas, et virus Echidnae; 500
 Erroresque vagos, caecaeque obliviae mentis,
 Et scelus, et lacrymas, rabiemque, et caedis amorem;
 Omnia trita simul; quae sanguine mixta recenti
 Coxerat aere cavo, viridi versata cicuta:
 Dumque pavent illi, vertit furiale venenum 505
 Pectus in amborum; praecordiaque intima movit.
 Tum face iactata per eundem saepius orbem,

more vel corrupto, vel foedo, nominatim de veneno. Virgil. Aen. II, 121. — *linguasque*. Nostri Regii *linguisque*.

494. *Inde duos mediis* etc.) Haec sumpta e Virgilio Aen. VII, 346-356, ubi res copiosius tractata et nonnulla iisdem verbis expressa. — Nonnulli habent *duas* — *raptas* — *at illae*. Saepe *anguis* et *serpens* genere feminino capitur. Vid. Heinsius ad hunc locum, et Burmannus ad I, 438. — Nostri Regii masculinam habent *duos* — *raptos* — *at illi*, ut supra versu 363. Codex Regius A, *pendens caput ille*, et idem infra 510, *sumtum* — *anguens*. LEM. — *graves animas*, pestiferum huiusmodi. Virg. d. l. 351: *viperam inspirans animam*. — *vulnera ferre*, infligere. — *membris*, corpori. — *diros, saevos*. Proprie Furiae dicuntur *Dirae*, *Apai*.

499. *monstra veneni*) horrendam venenum. — *Echidna*, Chrysaoris filia, peperit Cerberum. — *Errores*

vagi, deliria; *venena*, quae efficiunt errores, scelus, rabiem, etc. Hanc mixturam debemus ingenio Ovidii. Similis tamen phantasia apud alios, ut Virgil. Aeneid. VIII, 431, ubi Cyclopes Iovis fulminibus admiscunt sonitum, metum, iras. — *carca*, perturbata, nam ratio et memoria in furiosis sopiuntur. LEM.

503. *sanguine mixta*) Multi ex melioribus, et sic quidem nostri Regii, *tineta*, pro *mixta*. — *cicuta*, calamus istius plantae tripedalis. Eo utitur loco instrumenti ad miscenda venena. Similem praeparationem vid. VII, 262 sqq., ubi Medea *arenti ramo olivae* sic utitur. Etiam sqq. e Virg. 374 expressa, *penitusque in viscera lapsum Serpentis furiale malum, totamque perversat*. — *vertit* Gronov. Obs. II, pag. 204, mutat in *vergit*, nempe Furia, quod coctum habebat. Eandem mutationem habet Graevius; sed Codices nostri Regii servant *vertit*. LEM. — Vocabul. *furiale* frequentat Ovidius.

Consequitur motos velociter ignibus ignes.
 Sic victrix, iussique potens, ad inania magni
 Regna redit Ditis, sumtumque recingitur anguem. 510
 Protinus Aeolides media furibundus in aula
 Clamat: « Io! comites, his retia tendite silvis:
 Hic modo cum gemina visa est mihi prole laeena. »
 Utque ferae, sequitur vestigia coniugis amens,
 Deque sinu matris ridentem, et parva Learchium 515
 Brachia tendentem, rapit, et bis terque per auras
 More rotat fundae; rigidoque infantia saxo
 Discutit ossa ferox: tum denique concita mater,
 Seu dolor hoc fecit, seu sparsi causa veneni,

508. *Consequitur* etc.) Versus difficilis, qui valde torsit ingenia Inti. Accursius emendabat *motis velociter ignibus ignes*, id est, rotata face et commotis eius ignibus ignes consequitur. X, 7: *nulloque invenit motibus ignes*. Lenzius putat, voc. *ignis* duplici sensu positam esse, ita ut *moti ignes* sint interni ignes veneno electi, quos Furia *ignibus*, iactatione facis, magis excitaverit. Me vero non poenitet amplecti interpretationem viri docti in Bibliotheca Tigur. ex qua orbis ille continuus, quem ignes celeriter moti in aëre faciebant, oculis subleitur. Propter celeritatem motus scintillae se videbantur attingere et continuum orbem facere, quemadmodum prima in tenebris celeriter circumacta circulum ignitum oculis obicit. Similiter apud Claudianum, R. P. II, 25, hasta quam Minerva in gyrum movet, *instar silvae habet*, quia hasta celeri motu quasi multiplicatur. Ingeniose quidem illum orbem notavit, sed alieno loco.

509. *iussi potens*) postquam effecerat, quod ipsi iussum erat. Sic voti potens, de quo ad vs. 325. — *inania*,

in quibus non nisi inanes umbrae versantur. Virgil. Aen. VI, 269: *Perque domos Ditis vacuas, et inania regna. — recingitur*; domi mulieres sedebant disinctae.

511. *Protinus Aeolides* etc.) Iam ad fab. ipsam redit. Hygin. fab. 4, ex Euripide narrat, in venatione filium ab Athamante esse interfectum. Apud Apollodorum, filium pro cervo habet. A Nostro Fast. d. I. *imago falsa* tantum commemoratur. *Leucchi* cudes apte et ad commiserationis et ad horrois sensum narrata.

518. *ora* pro ora e Cantabr. et altero Erfurt. recepit Heinsius. — Nostri Regii habent *ora*. — *tum*. Codex Regius B habet *cum*. — *concita*, in furorem adacta.

519. *sparsi causa veneni*) Tanaq. Faber coniecit *sparsa laesa veneno est*, aut, *sparsum causa venenum est*. — Nostri Regii habent vulgatam. Haec lectio dura visu est nonnullis. Locum esse sanum credo cum Burnauno; sed paulo subtilius ille sensum repetit o scitis philosophorum, qui *causam* et *materiam* distinxerint, ut *causa* esset operatio divina, *venenum materia*.

Exululat; passisque fugit male sana capillis; 520
Teque ferens parvum nudis, Melicerta, lacertis,
Evoë, Bacche! sonat. Bacchi sub nomine Iuno
Risit: et, « Hos usus praestat tibi, dixit, alumnus. »

Imminet aequoribus scopulus; pars ima cavatur
Fluctibus, et tectas defendit ab inbribus undas: 525
Summa riget, frontemque in apertum porrigit aequor.
Occupat hunc, vires insania fecerat, Ixo;
Seque super pontum, nullo tardata timore,
Mittit, onusque suum: percussa recanduit unda.

Iuxta causam veneni videtur esse venenum ipsum, quatenus causa erat istius furoris. Similiter II, 836, *causa amoris*. Lenz. *causam* explicat auctorem, ut Fria intelligatur. Idem dubitat, an hic versus profectus sit ab Ovidio, quia causa furoris dubiu esse non potuerit. Apparet tamen, quid auctor sequutus sit his verbis. Nempe indicare voluit, atrociam istius facinoris tantam fuisse, ut vel solus matris dolor sine veneno accepto furorem efficere potuerit. — *Exululat* etc. Bacchari incipit, quemadmodum et alibi furinae Bacchis assimilantur. — *passisque*. Codices nostri male, *sparsis*. LEX. Hinc commodè sarcasmus u Iunone adhibetur. — *sonat*, clamat. — *sub nomine*, auditu nomine. III, 245, sic ad *nomen*. — *hos usus*. Heinsius coniecit *hos lusus*, aut *thyasos*. Duo MSS. *fructus*. Vnus, *risus*. Burmannus, propter V, 111, censet non mutandum *usus*. Et hoc quidem habent nostri Regii. — *Vnus possis mercedem pro tuis in eum meritis interpretari*. Melius tamen *hos lusus* legere. *Lusus Bacchantium* dixit Curtius IX, 10, 25. — *praestat*, pro *praestet*, revocavi ex uno Heinsii, uno Leid. et uno Voss., et placuerat iam Heinsio.

524. *Imminet aequoribus* etc.) Hanc fabulae partem, quae ad Ixo et Melicertam pertinet, Noster Pastor. VI, 493–550, non modo copiosius retulit, sed etiam, ut Matutam et Portunum Romanorum inde efficeret, longe aliter. Ixo cum filio matat in Italiam, ibi incidit in Bacchas, a quarum furore Herculis interventu liberatur, et e vaticinio Carmentis naturam induit divinam. — *scopulus*, Molaris nomine, unus ex Scironiis, qui certe consecratus fuit Leucotheae et Palaemoni: vid. Pausan. Attic. pag. 108. Apud Lucianum D. M. 9, Ixo ab Athamante ex summo Cithaerone, ubi protenditur ad mare, fugatur in pelagus. — *tectas defendit*, e copii poetica, defendit. — *inbribes*, tetepotates. Virg. Aeneid. I, 163, *scopuli, quorum sub vertice late aequora tuta silent*. E tali autem scopulo fucili saltus in mare. — *onus suum*. Secundum Apollod. Ixo filium suum mortuum gestabat, coniectum nempe in ferventem lebetis aquam. Etiam apud Euripid. Med. 1286, cecidit in mare propter inipium liberorum caedem, ubi vid. Schol. — De spuma alibi usurpatur *albesce*. Plin. V, Ep. 6, 24: *ex edito desiliens aqua albescit*.

At Venus immeritae neptis miserata labores, 536
 Sic patruo blandita suo est: « O numen aquarum,
 Proxima cui coelo cessit, Neptune, potestas;
 Magna quidem posco; sed tu miserere meorum,
 Iactari quos cernis in Ionio immenso;
 Et Dis adde tuis: aliqua et mihi gratia ponto est; 538
 Si tamen in dio quondam concreta profundo
 Spuma fui, Graiumque manet mihi nomen ab illa.»
 Adnuit oranti Neptunus; et abstulit illis
 Quod mortale fuit, maiestatemque verendam
 Imposuit; nomenque simul faciemque novavit; 540
 Leucotheeque Deum cum matre Palaemona dixit.

Sed et verba incandescere et recandescere eodem sensu poni, docet Schwarz. ad Plin. Pan. 30, 3.

536. *At Venus immeritae etc.*) Quoniam Ino *Veneris* ex Harmonia *neptis*, propterea haec e fictione Ovidii intercedit. Apud Lucianum, dicto loco, *Neptunus* sponte, in Baechi gratiam, iis divinitatem tribuit. *Immeritae*, insontis, quae talem sortem non meruerat. — *labores*, miseram sortem, angorem animi, ex insaniam ortum. — *meorum*. Vatican. prim. Hamburg. et pro diversa lectione Arond. *tuorum*, quod Heinsius efficacius putabat. Pro his duobus lectionibus, Codex noster Regius B habet *nepotum*; non ingrate, nam et Ino et Melicerta erant nepotes Neptuni. LEM. — *Iactari* ventis et nudis nautae alias dicuntur. — *Ionium* absolute dicitur, etiam ubi *immensum* aut *magnum* additur. Verum Moluris, pars montis Geraniae in finibus Megaridis, imminet non *Ionio*, sed sinui Saronico. Itaque aut *Ionium* alio sensu ponit (Schol. Euripid. ad Phoca. II, 6), aut alios auctores sequutus est. — *mihi*; Codex Regius A, *mea*,

536. *Si tamen in dio etc.*) Circa Saturni genitalia in mare proiecta orta est *spuma* (*ἀπρός*) alba, unde Venus (*Ἀφροδίτη*, *Ἀφρογενής*) prodiiit. Hesiod. Theog. 188–200. Sic hic mythus grave momentum in his precibus ministrat. — *concreta*, Hesiod. *ὑβρίθης*, pro *ἐπὶ χθρῶ*. — *profundum dium*, *ὄλις θεῶν*; *dius*, divinus, post Lucret. dixerunt multi. Et *dium* vocatur mare propter vastitatem. — Heinsius e Florentino S. Marci recepit, pro *dio*, *uedio*; quod quidem habent nostri Regii.

539. *maiestas verenda*, ipsa divinitas, et *imposuit* exquisitus, quam dedit. IX, 268: *Pro mortales Tyynthius Exuit artus* — *Coeptit* — *augusta fieri gravitate verendus*. — *nomen* iis, secundum Apollodorum, a uantibus impositum, quibus cum tempestate luctantibus opem feront. Meminit huius Deae iam Homer. Od. E, 333 sqq.: *Καθ' ἑμὲ θυγάτηρ, καλλίστη γυρὰς Ἰνῶ, Λευκοθέη, ἣ πρὶν μὲν ἔην βροτῶς* etc. Leucotheen Latini *Matrem Matulam*, Palaemona *Portunum* dixerunt: vid. Munke. ad Hygin. fab. 2. Cacterum hanc Inus

Sidoniae comites, quantum valuere, sequutae
 Signa pelum, primo videre novissima saxo:
 Nec dubium de morte ratae, Cadmeida palmis
 Deplauxere domum, scissae cum veste capillos: 545
 Vtque parum iustae, nimiumque in pellice saevae,
 Invidiam fecere Deae: convicia Iuno
 Non tulit; et, « Faciam vos ipsas maxima, dixit,
 Saevitiae monumenta meae. » Res dicta sequuta est:
 Nam quae praecipue fuerat pia, « Prosequar, inquit, 550
 In freta reginam; » saltumque datura, moveri
 Haud usquam potuit; scopuloque adfixa cohaesit.
 Altera, dum solito tentat plangore ferire
 Pectora, tentatos sentit rignisse lacertos.
 Illa, manus ut forte tetenderat in maris undas, 555
 Saxea facta manus in easdem porrigit undas;
 Huius, ut adreptum laniabat vertice crinem,
 Duratos subito digitos in crine videres.
 Quo quaeque in gestu deprenditur, haesit in illo.
 Pars volucres factae; quae nunc quoque gurgite in illo 560

transformationem cecinit etiam Ram-
 lerus carminis elegantissimo.

542. *Sidoniae comites* etc.) Hanc
 appendiculam cacteri non habent, et
 adiecta videtur ab ipso Ovidio. Quum
 et comites mutandae essent, facilis
 erat inventio. In litoribus enim et
saxa esse et *aves* commemorari solent.
Sidoniae, mox *Iemenides*. — *Deplan-*
zere, scilicet se, propter domum. Ita
 apud Graecos, *ἐπλάνθημι*, *κόπτεσθαι*,
τὴν περὶ τὴν, se, sua pectora, tan-
 dere propter aliquem. Tibul. I, 7
 28, *plangere Memphis item bovem*, ubi
 vid. Heynium in Obs. — *Invidiam*
fecere, conviciis et obinigationibus de
 Iuna viis detraxerunt, odium ei con-
 ciliarunt.

550. *Nam quae praecipue* etc.) Quo-

niam in saxis partes memorabiles nul-
 lae (ut has quoque transformationes
 cum varietate aliqua et copia referre
 posset, *gestus* diversos notavit, in
 quibus comites deprehensae sint; in
 quo et ipso ingenium antiquioris se-
 quutus est. Vide ad V, 182. — *Pro-*
sequar, pro *persequar*, hic quoque,
 ut vers. 151, octo MSS. auctoritate
 dedi. * *

554. *tentatos*) Burmannus mallet
tentanti. Nostri Regii habent *tentatos*.
 — *Illam*, manus etc. Hi numeri Hein-
 sio non videbantur Nasoniani; corri-
 gebat ergo: *In maris illa manus ut*
forte tetenderat undas. Ex Codicibus
 nostris nihil mutavimus. LEM.

560. *In illo*) Heinsius coniecit
in alto. Ex nostris Regius, *illo*. — In

Aequora destringunt summis Ismenides alis.

III. Nescit Agenorides natam, parvumque nepotem
Aequoris esse Deos: luctu serieque malorum
Victus, et ostentis, quae plurima viderat, exit
Conditor urbe sua; tanquam fortuna locorum, 565
Non sua se premeret; longisque erratibus actus,
Contigit Illyricos profuga cum coniuge fines.
Iamque malis annisque graves, dum prima retractant
Fata domus, releguntque suos sermone labores;
« Num sacer ille mea traiectus cuspide serpens, 570
Cadmus ait, fuerit tum, quum Sidone profectus

versu sequenti revocavi antiquiorem
lectionem *summis*, quum Hein-
sius *sumtis* correxisset. Illud enim bene
convenit voc. *destringunt*. Non in-
guntur illae aures, sed *summis* tantum
alis destringunt, radunt superficiem
maris. Supra vs. 136: *aequor exigua*
quam summam stringitur aura. XI,
733: *Stringebat summus ales misera-*
bilis undas.

562-602. *Nescit Agenorides natum*
etc. Cadmus, Thebis relictis, ad En-
chelcas fugit, a quibus, mouente
oraculo, primum dux contra Illyricos,
mox rex creatur. Apollod III, 5, 4;
Pausan. Boeot. pag. 719; Strabo VII,
pag. 503. Sed apud Mythicos ad ex-
tremum mutatur in dracuncul. Eurip.
Bacch. vs. 1328 sqq.; Hygin. fab. 6;
Apollon. IV, 517; Nouni Dionys.
lib. XLIV. Atque ita eventum habuit
oraculum supra III, 38, ei datum.
Aut etymologia hanc fab. peperit,
quia Cadmus ad *Egyptum* confugit,
aut symbolica quaedam imago, de
qua ad vs. 602. — *Nescit*, unde so-
lutionem capere potuisset in *luctu*. — *ser-*
ries illa malorum in superioribus nar-
rata, inde a III, 138. — *malorum*;
plurimi, inter quos noster Regius B,

laborum; non male, et forte elegan-
tius. — *Victus*, fractus animo. — *osten-*
tis, quae futura etiam mala porten-
debant. A Baccho ei apud Euripidem
praedicatur *ὄψας πόλιν*. — *exit*,
humo eiechus est, vel quod Bacchum
contemnerat, Euripid. d. I. vel ab Am-
phione et Zetho, Syncel. pag. 157.
Etiam *locis Fortuna* quaedam *prae-*
erat, eorumque fata regebat. Confer
VII, 576; X, 333, ibique notam. —
premeret, vexaret. — *erratibus*, iro-
ribus, nove dictum. *Erravit* antea
per Macedoniam et Epirum. Apollo-
dorus.

568. *Iamque*) Nempe postquam
aliquandiu regnaverat ibi, filiumque
Illyricum genuerat; confer Apollod.
— *graves*, defatigati. Etiam graec.
ἐννεοῖς βίβρασις. Horat. I, Sat.
1, 4, miles *anna* gravis. — *retractant*,
memoria et sermone repellant. VII,
714. Eodem redit *relegere*; nam qui
relegit iter, is eadem, quia venerat,
via redit.

570. *sacer*) Marti erat consecratus,
adcoque inviolabilis. Hinc Cadmus
Martis ira transformatus exhibetur.
Hygin fab. 6. Dubitat autem Cadmus
de eo, quod dubium ei esse non po-

Vipereos sparsi per humum, nova semina, dentes?
 Quem si cura Deum tam certa vindicat ira,
 Ipse precor serpens in longam porrigar alvum.
 Dixit; et, ut serpens, in longam tenditur alvum; 575
 Durataeque cuti squamas increescere sentit,
 Nigraque caeruleis variari corpora guttis:
 In pectusque cadit pronus; commissaque in unum
 Paulatim tereti sinuantur acumine crura,
 Brachia iam restant: quae restant, brachia tendit; 580
 Et lacrymis per adhuc humana fluentibus ora,
 « Accede, o coniux, accede, miserrima, dixit;
 Dumque aliquid superest de me, me tange; manumque
 Accipe, dum manus est; dum non totum occupat anguis.»
 Ille quidem vult plura loqui; sed lingua repente 585
 In partes est fissa duas: nec verba volenti
 Sufficiunt; quotiesque aliquos parat edere questus,
 Sibilat: hanc illi vocem Natura relinquit.
 Nuda manu feriens exclamat pectora coniux,
 « Cadme, mane; que his infelix exue monstris. 590

terat, et quod nec Penthea latebat.
 III, 531. — *nova*, inusitata.

573. *cura Deum*) Vide ad I, 48. —
certa, inevitabili. — *porrigi et tendi*,
 extendi, verba satis commoda ad ex-
 primendam draconum formam.

576. *Duratae*, ut III, 675. — *cuti*.
 Codex Regius B, *cutis*. — *guttas*, mac-
 ulae. Virgilius Georg. IV, 99, de
 apibus, *lita corpora guttis*. — *caeruleis*;
 subviridibus, qualis maris co-
 lor. — *committi in unum*, exquisitius
 quam condescere; elegantius etiam
 sinuantur *acumine*, quam sunt nen-
 meu; id enim serpentes frequenter
 sinuare, curvare, solent.

583. *Dumque aliquid etc.*) Expressa
 haec videntur ex Euripideis, quia
 servavit Hermogenes pag. 226 sqq.:

vide Valken. Distrib. Eurip. pag. 12
 Οἱ πόλ' ὀφθαλμοὺν ποιεῖται τό γ' ἥμισυ.
 Τένον, περιλάμβανει τὸ μαντὶ παρὰ.
 Confer IX, 386 sqq. — *de me, me*
tange. Gronovius volbat *de me mihi*;
tange, quod placet Burmanno. — Co-
 dex Regius B habet *de me, me*; in
 Codice A alterum *me* omittitur. —
totum occupat. Heinsius coniecit
totam, scilicet manum. *totam* Codex
 Regius B habere videtur. — *repente*.
 Basilcensis, *loquenti*; nostri Regii, *re-*
cente. — *fissa duas*. Vide ad III, 34.
 — *volenti*, nempe loqui: Vide ad II,
 128. Ergo *loquenti*, quod nonnulli ha-
 bent, fluxit e correctione. — *quoties-*
que etc. Confer I, 637.

590. *his monstris*) hac horrenda
 forma. Schirachius intelligit singula

OVID. Op. I. LIB. III

T

Cadme, quid hoc? ubi pes? ubi sunt humerique manusque?
 Et color, et facies, et, dum loquor, omnia? cur non
 Me quoque, coelestes, in eandem vertitis anguem? »
 Dixerat: ille suae lambebat coniugis ora;
 Inque sinus caros, veluti cognosceret, ibat; 595
 Et dabat amplexus, adsuetaque colla petebat.
 Quisquis adest, aderant comites, terretur: at illa
 Lubrica permulcet cristati colla draconis,
 Et subito duo sunt; iunctoque volumine serpunt;
 Donec in apppositi nemoris subiere latebras. 600
 Nunc quoque nec fugiunt hominem, nec vulnere laedunt;
 Quidque prius fuerint, placidi meminere dracones.

IV. Sed tamen ambobus versae solatia formae

monstri membra, squamas, vultus, etc. Immo pluralis pro sing. III, 673: *in quae miracula verteris?* Mirae autem transformationes et *monstra* et *miracula* dici solent. II, 367; IX, 666. — *ubi pes?* etc. Mule in summa animi perturbatione singula membra recenset. — *eandem*, similem.

594. *Ille suae lambebat coniugis ora*) Etiam mutatis manent pristina studia: quamquam Cadmo annis gravi ista amoris signa iam desueta fuisse videntur. Paulo post, Heinsius, e vestigiis vetustorum Codicum, invexerat ut illos (comites) *Lubrica permulcent cristati colla dracones*. Ita Harmonia serpens est, ante quam mutatur. Nos igitur revocavimus antiquam lectionem, quam flagitat contextus. Draco blanditur Harmoniae. Eo terrentur comites; at illa vicissim blanditur, et inter illas blanditias subito mutatur. — Codex Regius A, at *illis Lubrica perlucent*. Quae lectio notanda et pretiosior vulgata. Vxor enim Cadmi ab Diis petit ut in *eandem* vertatur anguem: et statim, voto Diis

annuentibus, *illis ambobus lubrica perlucent colla* etc. LEM. — *iunctoque volumine*. Mirus incessus serpentum! immo, ut XI, 64, Orpheus et Eurydice coniunctis spatiantur passibus; sic serpentes, qui sevolvendo moventur, iuncto volumine serpunt. — *oppositi*, vicini. Multi, *oppositi*, et ita Muretus in suo Codice emendaverat; vide Burmannum ad Heroid. IV, 26. Nostri Regii dant *oppositi*. — *subiere*. Sic Nostri Regii. — Maluerat Heinsius *repre-re*, quia dubitabat an *subire* in *latebras* satis latinum sit; et quidem insolens haec constructio. — Serpens Veteribus saepe placidum animal. Itaque et gentii boni hac figura exhibebantur. Apud Euripidem hi duo transferuntur a Marte in beatorum terram. Secundum Apollod. in dracones mutati a Iove mittuntur in Elysium. In Schol. Pindari P. III, 153, curra anguibus iuncto in Elysium abducuntur. Talis imago forte in monumento eorum apud Encheleas expressa peperit fabulam.

603-651. *Sed tamen ambobus* etc.) Perseus, Iovis et Danae filius, Acris-

Magna nepos fuerat, quem debellata colebat
 India; quem positis celebrabat Achaia templis. 605
 Solus Abantiades, ab origine cretus eadem,
 Acrisius superest, qui moenibus arceat urbis
 Argolicae; contraque Deum ferat arma; genusque
 Non putet esse Iovis: neque enim Iovis esse putabat
 Persea; quem pluvio Danaë conceperat auro. 610

sii, regis Argivorum, nepos, conditor Mycenarum, natus ex heroibus priacis, itineribus longis laboribusque difficillimis susceptis inclaruit an. circiter 1348 a. Chr. n.; sed res ab eo gestas ita fabulosa antiquitus pervertit, ut nihil certi hodie inde erui possit: vid. de eo Herodot. II, n. 91; VII, 61, 150; Pausan. Corinth. pluribus locis. Earum rerum fabulosarum nonnullis, quoniam et ipsis transformationes insunt, post Bacchicas laudes hinc narrare incipit. Ac primum quidem de *Atlante* Iapeti filio, quem Persens, quum requiem in regno eius impetrare non posset, capitis Medusae opera in montem cognominem mutavit. Atlantis, coelum vertice sustinentis, iam meminerunt Homer. Od. A, 52 sqq., et Hesiod. Th. 517. Conf. Apollod. I, 2, 2; II, 5, 11; Hygin fabul. 150, ubi Atlas, Iapeti filius, dux Titanum coelum oppugnantiam, a Iove coeli fornicem humeris ferre cogitur. Nempe apparet, Atlantem, Iapeti filium, et Atlantem, Africae montem, in hac fabula esse confusos. E schol. Hom. II. 2, 486, apparet, Atlanticas fabulas tractatas esse ab Hellanico.

604. *debellata*) Tres, decolorata; unde Heinsius, *discolor ora*; Burmannus, *decolor ora*. — Codices Regii hunc versum ita habent: *Magna nepos dederat, quem debellata etc.* — Nexa causa addit aliquid de Baccho,

eiusque contemitore Acrisio, *Debellata*. Nam cum exercitu Bacchus penetravit ad Indos, triumphum de iis egit, magnamque inde gloriam deportavit. Diod. Sic. IV, 3; Pausan. pag. 869; Curt. IX, 10, 25. — *Achaia*, omnis Graecia.

606. *Abantiades*) Ordo regum Argivorum est hic, Danaus, Lynceus, Abas, cuius filii Acrisius et Proetus. Pausan. Corinth. pag. 145. Acrisius ex coniuge, quam alii Eurydicen, alii Aganippen vocant (vid. Muncker. ad Hygin. fab. 63), suscepit Danaen, quae quomodo a Inve, in imbrem aureum converso, vitata sit, atque Persea pepererit, satis notum est. — *Ab origine eadem*. Nempe Agenor, Cadmi pater, et Belus, cuius filius Danaus, fratres erant. Hinc, 771, Persens, neque ac Cadmus, *Agenorides*. — *cretus*. Codex Regius B, *natus*. — *moenibus arceat*. Confer. III. 559. — *genus*, filius. — *genus esse Deum*, pro *Deorum*; non male certe; et positae haec forma est usitata: Virgilius Aeneid. IV: *Craulo equidem, nec vana fides, genus esse Deorum*; praeterea parum concinne vocabulum *Iovis* repetitur in eodem versu. LEM. — *pluvium aurum* pro vulgari, pluvia aurea. Sine dubio Proetus, Danaën vitiaturns, aureos nummos in sinu eius effudit, ut Lactantius, et alii monuerunt. Incunde vim auri ex hac fabula

Mox tamen Acrisium, tanta est praesentia veri,
 Tam violasse Deum, quam non agnosce nepotem,
 Poenitet: impositus iam coelo est alter; at alter,
 Viperei referens spoliū memorabile monstri,
 Aëra carpebat tenerum stridentibus alis. 615
 Quumque super Libycas victor penderet arenas,
 Gorgonei capitis guttae cecidere cruentae:
 Quas humus exceptas varios animavit in angues;
 Vnde frequens illa est, infestaque terra colubris.
 Inde per immensum ventis discordibus actus 620
 Nunc huc, nunc illuc, exemplo nubis aquosae,
 Fertur, et ex alto seductas aethere longe
 Despectat terras; totumque supervolat orbem.

demonstrat Horat. III, Od. 16. Inde autem Perseus, χρυσόμακρος dictus.

611. *praesens*, cuius vis et potestas statim sentitur, ut *praesens Deus*, *praesens venenum*. Eodem sensu nunc *praesentia*. — *nepotem*, divinam nepotis originem. — *Poenitet*. Etenim Bacchus matres Argivas in furorem coniecit, ut suos liberos in montibus devorarent. Apollod. III, 5, 2. — *impositus coelo*. Bacchus, ubi matrem ex inferis reduxerat, cum ea sublimis abiit in coelum. Diod. III, 62; IV, 25; Apollod. III, 5, 3.

614. *Vipereum monstrum*) caput Medusae, de quo vs. 770 sqq.: ὄφτητον πρότερον exponit. — *memorable*, fama celebratum. Expressit autem h. l. Apollon. Rhod. IV, 15:3. — *Aëra*, tauquam viam. — *carpebat*, volabat. Forte respexit Virg. Georg. IV, 310. — *tenerum*. Visitatius est *tenuem*. Sed et Virgil. Aeneid. IX, 699, *tenerum aëra*; et Lucret. I, 208, *tenerus auras*. — Ad celeritatem itineris declarandam Perseo *alter* datus sunt, de quibus vide ad versum 666. Volens expressus etiam erat in Scuto Hercu-

lis, Hesiod. 216 sqq. — *penderet*. Vid. ad II, 708. — *Libycas arenas* propter siccitatem: vid. ad II, 235.

617. *Gorgonei* etc.) sic et Apollon. IV, 15. Sed Nicander Ther. init. auctoritate Hesiodi, Titanum e sanguine venenatus bestias ortas esse cauit. Sanguinem Typhonis substituit Acusilaus. Vid. Schol. Nicandri et Apoll. ad d. l. — *animavit in angues*, breviter dictum, animavit et vertit in angues. — *Vnde*. Codex Regius B, *inde*; male. LEM. — *infesta* nunc passive, quae infestatur. Vid. Gellius N. A. IX, 12. Pomponius Mela III, 10: *Prima eius Aethiopes tenent media nulli; nam aut cauta sunt, aut arenis obducta, aut infesta serpentibus*.

620. *Inde per immensum* etc.) Commode haec usque ad versum 625, abesse possent; obsant ergo brevitati, quae eximia narrationis virtus. — *immensum*, ut alibi *inane*, absolute de aëre. Expressit autem Homerus, Od. E, 330 sqq.: ἀνέμου φέρον ἐνθα καὶ ἐνθα. Ἄλλοτε μὲν τε Νότος βορρὴ προέχουσιν φέρεσθαι, Ἄλλοτε δ' αὖτ' Εὖρος Ζεφύρος etc. — *solutus*, longe a se

Ter gelidas Arctos, ter Cancris brachia vidit:
 Saepe sub occasus, saepe est ablatas in ortus. 625
 Iamque cadente die veritus se credere nocti
 Constitit Hesperio, regnis Atlantis, in orbe:
 Exiguamque petit requiem, dum Lucifer ignes
 Evocat Aurorae, currus Aurora diurnos.
 Hic hominum cunctos ingenti corpore praestans 630
 Iapetionides Atlas fuit: ultima tellus
 Rege sub hoc, et pontus erat, qui Solis anhelis
 Aequora subdit equis, et fessos excipit axes.
 Mille greges illi, totidemque armenta per herbas
 Errabant; et humum vicina nulla premebant. 635
 Arboreae frondes, auro radiante virentes,

distantes. MSS. Bernmanni, *semotas*; nostri Regii, *seductas*. — *gelidas Arctos*. Berneggerianus et nostri Regii, *geminas*.

626. *cadente die*) tempore vespertino. Proprie *sol cadit*, occidit. Sed apud poetas etiam *dies* et *lux*. — *Veneretur se nocti credere*, noctu iter facere, ne aberret a via. Constitit in occidentali Africae parte, ubi Mauritania, Atlantis regnum. — *Evocat e regis Solis*, in qua et vigil Aurora et currus diurni, id est solares. II, 206 aqq. *Vocari* ab aliquo re dicitur id quod eam sequitur. Virgil. Georg. I, 388: *Vocat pluviam cornix*. Leidensis habet *provocat*; nostri Regii, *evocat*. — *currus*. Nostri Regii, *cursus*.

630. *cunctos hominum*, graeco more. Liv. XXX, 9: *expediti militum*. — *cunctos* pro *cunctis*, dedit Heinsius ex Florentino S. Marci, Berneggeriano et tribus aliis. Noster Regius A, *cunctis*; neutrum mihi placet; et lectio Codicis B, *custos*, sola sincera mihi videtur: apud Homerum enim et ceteros poetas, reges sunt ποιμένες, pastores, custodes populorum. LXX.

— *Atlas*, Iapeti filius, Mauritaniae rex, quem, quum Astronomiae esset studiosus, sphaerarumque invenisset, coelum humeris sustinere poëtae finxerunt. Sic Cic. Tusc. V, 3; Isidor. lib. XIV, cap. 8. — *ultima*. Vide ad II, 254. — *pontus aequora subdit*, subdit se, aquas suas, undas suas excipit equos. Virgil. Aeneid. X, 203: *premit plauida aequora pontus*, premit suas undas, ut quiescant. — *Anheli equi* iam orienti Soli dantur a Virgilio Georg. I, 250. — *fissi axes*, ut fessae cursu naues. Plinius V, Ep. 6, 14: *aureus spatio ipso lassas*.

635. *Errare* verbum proprium at elegans de gregibus et armentis, quae pascuntur in prato. Virgilinus Georg. I, 15: *cui ter centum nivei tendent dumeta iuvenai*. Prius autem temporibus, greges et armenta maximae ipsorum regum opes. — *vicinia nulli*, qui in extremo orbe terrarum ad Oceanum habitabat. — *premebant*. Nostri Regii *premebat* *vicinia* in feminino genere. *Premere* eleganter, pro *includere*, coërcere.

636. *Arboreae frondes* etc.) Haec sunt

Ex auro ramos, ex auro poma tegebant.

« Hesperes, ait Perseus illi, seu gloria tangit
Te generis magni: generis mihi Iupiter auctor;
Sive es mirator rerum, mirabere nostras.

640

Hospitium, requiemque peto. » Memor ille vetustae
Sortis erat: Themis hanc dederat Parnasia sortem:

« Tempus, Atla, veniet, tua quo spoliabitur auro
Arbor: et hunc praedae titulum Iove natus habebit. »

Id metuens, solidis pomaria clauserat Atlas
Moenibus, et vasto dederat servanda draconi;

645

Arcebatque suis externos finibus omnes.

Hinc quoque, « Vade procul, ne longe gloria rerum,
Quas mentiris, ait, longe tibi Iupiter absit. »

Vimque minis addit; foribusque expellere tentat

650

illa *aurea poma*, quae alii Hesperidibus, Atlantis filiabus, tribuebant. Veterum alii citrea vel aurantia intelligenda esse putabant, Athen. lib. III, p. 82 sqq., alii oves praestantissimas colore rutilo; poëtis enim oves *μῆλα* dicebantur. Diodor. IV, p. 233; Pausaneph. 19. Quum *poma aurea* his arboribus data essent, alii ei *frondes ramosque* finxerunt ex eodem metallo. In Mauritania hortos illos collocarunt et alii, ut Plinius Hist. Nat. V, 8, de Lixo, illius terrae urbe, *ibi et Hesperidum horti*; nonnulli in Cyrenaeica, Apollod. inter Hyperboreos, sed antiquiores in insula Oceani occidentalis. Hesiod. Th. 215, *πέρην χρυσοῦ ὄξαντο*. Sic et Pherecydes: vid. Salmas. Exercitt. Plin. p. 207 et 671. — *auro radiante virentes*, exquisite, aureae. *Furere* bene delectum, quia et frondibus et metallis aptum. Claudian. 35, 291: *Fulgentes viridi ramos curvata metallo*. *Aurp* repetitur sic, ut II, 107. Frondes aut *vestire*, ita et *tegere arbores* dicuntur. Alii pro *virentes*

tes dant, ex interpretatione, *nitentes*, aut *micantes*.

642. De *Themidis* oraculo vide ad I, 321. Themis autem cognata Atlantii; ambo enim genus ducebant a Titanibus. — *titulum*, gloriam, hunc gloriosam praedam. Et eventum habuit haec sors; namque Hercules, *Iove natus*, illa mala abstulit: vid. IX, 190. — *moenibus* ex ubo suo recte mutavit Ciosanus pro *montibus*, quod olim edebatur. Hanc mutationem postea plures Heinsii codices, in quibus tertius Medicus et uterque Erfurt. confirmarunt. Schepper. coniect. *molibus*, propter vs. 772. Nostri Regii habent *montibus*. — Per *moenia* Barmannus intelligit montes, qui munimen praestiterint. Fuerit sane Atlas immensis gigas, si montes transtulerit, iisque pomaria clauserit! Nec quisquam montes facile dixerit *solidos*. De aedificiis legitur III, 696. — *draco* ille dictus est Ladon. Apollon. Rh. IV, 1396.

648. *Hinc*) Nostri Regii *huic*. — *longe esse* aut *abesse* nobis dicuntur,

Cunctantem, et placidis miscentem fortia dictis.
 Viribus inferior; quis enim par esset Atlanti
 Viribus? » At quoniam parvi tibi gratia nostra est;
 Accipe munus, » ait; laevaue a parte Medusae
 Ipse retroversus squalentia prodidit ora. 645
 Quantus erat, mons factus Atlas: iam barba comaeque
 In silvas abeunt; iuga sunt humerique manusque;
 Quod caput ante fuit, summo est in monte cacumen;
 Ossa lapis fiunt: tum partes auctus in omnes
 Crevit in immensum, sic Dî statuistis, et omne 650
 Cum tot sideribus coelum requievit in illo.

V. Clauserat Hippotades aeterno carcere ventos;

quae nobis nihil prosunt. Tibull. I, 5, 2: *At mihi nunc longe gloria fortis abest*. Vt ibi *gloria fortis*, quae se fortem gloriabatur, sic nunc *fortia dicta*, quibus se fortem, intrepidum, declarabat, adeoque minacia. Plin. V, Ep. 20, 17, *vox parum fortis*. Paulo post, pro *gratia*, Ciofannus, ex MS. Dominic. protulit *gloria*. Id receptum a Regio se probavit et Lenzio. Ego alterum retineo, quia *gloria* his praecessit. Quoniam tu non curas meam gratiam inire, ego, munere dato, tuam inibo.

654. *laeva a parte*) qua clypeum gestare solebant; confer vs. 781. — *squalentia*, horrida propter serpentes. Scutec. Med. vs. 14, de Furiis, *Criminem solutus squalidae serpentibus*. Vid. ad I, 374. — *prodidit* praetulit Heinssius, e fragmento Amstelodamensi optimae notae, vulgato *protulit*. — Hoc habent nostri Regii.

656. *factus*) Codex Regius B, *tantus*; certe e glossa. LEM. — *Atlas*, mons Mauritaniae Tingitanae, cacumine nubes superans, ut coelum non modo attingere, sed sustinere videretur. Hinc fluxit fabula.

Herodot. III, 2. Montes altissimi columnae, *κίονες*, coeli dici solebant. Pindar. Pyth. I, 36. Apud Homerum Od. A, 52, *Atlas coelum sustinens* (ἄγων κίονας μακράς, αἱ γαῖαν τε καὶ οὐρανὸν ἀμπεῖς ἔχουσι) homo est, isque peritissimus rerum, *ὀλοόρροος*, qui et maris totius profunditates noverit. Hoc phantasma Hecynius ad Apollod. III, 10, 1, a monte ductum censet, cuius radices extremae in maris fundum procurrant, coelo vertici incumbente. A poetis passim tanquam vastus gigas describitur, ut Virgil. Aeneid. IV, 246, ubi ei *caput, humeri, barba*, tribuuntur. Conf. idem VIII, 136 sqq.; et Silius I, 201 sqq.: *Canet barba gelu, frontemque immanibus umbris Pineae silva premit*.

659. *auctus*) Nostri Codices Regii *dantaltus*, quod praetulerim; nam hoc loco *auctus* et vocabulum subsequens *crevit* offerunt tautologiam ingrati. LEM. — *requievit*. Codex Regius B, *requiescit*.

662-751. *Virgae in curalia etc.*) Perseus delatus in Aethiopiam, conspicit Andromedam, Cephei regis filiam, saxo adligatam, cetoque obie-

Admonitorque operum coelo clarissimus alto
 Lucifer ortus erat: penius ligat ille resumptis
 Parte ab utraque pedes; teloque adcingitur unco; 665
 Et liquidum motis talaribus aëra fudit.
 Gentibus innumeris circumque infraque relictis,
 Aethiopum populos, Cepheia conspicit arva.
 Illic immeritam maternae pendere linguae

etiam. Bellua interfecta, virginem liberat ea lege, ut parentes eam sibi in matrimonium dent. Virgae, quibus caput Medusae imposuerat, vi monstri mutantur in curalia. Legitur haec metamorphosis etiam in Orphei carm. de Lapidibus XV, 49 sqq., quamquam cum varietate aliqua. Ibi enim mutatio fit statim post resectum et adhuc calidum Medusae caput: sed Ovidius haec coniungere maluit cum *Andromedae* liberatione, quae sane est pars gravissima fabular. Eam, quam Hygin. *notissimas historias* vocat, tractant Sophocles et Euripides. Inde pendet Eratosth. 15, 16, 17. Vid. et Hygin. fab. 64, et P. A. II, 9-11; Apollod. II, 4, 3; Schol. Lycophr. 836; Couon 40. — *aeterno carcere*. Heinsius suadebat *terreno*, subterraneo, item *Tyrrheno* aut *nocturno*; Iunianus, *aeternos*. Haec vocabula valde offendunt Interpretes, sed sine causa. Intelligatur nil aliud, nisi perpetua ventorum sedes, in quam, Aeolo imperante, reverti semper coguntur, ubi mandata exsecuti sunt, et ad quam, tanquam ad carcerem, damnati sunt a Iove, quum antea libere vagarentur per orbem. Apud Virgil. Aeneid. I, 52-63, Aeolus clauso ventorum carcere regnat, quae verba Ovidius ante oculos habuit. Sic fere et vir doctus in Miscell. Obs. vol. VII, tom. 2, pag. 274. *Hippotades*, Aeolus, Hippotades nepos. — *Lucifer* praeculare ad-

monitor operum, quo oriente homines e somno excitantur et ad opus suum redire admonentur. Similiter Virgil. Georg. IV, 186: *Vesper adiuonet decedere campis*. Aeneid. XI, 182: *Aurora referens opera atque labores*. Tenendum etiam est hoc, *monitores* dictos esse, qui opus facientibus praeessent, et faciendū docerent. Corte ad Sallustium lug. 85, 10.

664. *ligat pennis pedes*) alligat pennas pedibus. — *Parte ab utraque*. Vid. ad XII, 272. Hoc loco Heinsius coniecit *citraque ultraque*. Nostri Regii habent vulgatum. — *talaria*, περὶ πόδας πέδιλα, περὶ πόδας ὑποδήματα, et galeam Persus adversus Medusam proficiscens accepit vel a Mercurio; Hygin. fab. 64, vel a nymphis prope Gorgonas habitantibus, Pausan. Lacon. pag. 251; Apollod. d. I.; Hygin. P. A. II, 12.

668. *populis*) per appositionem addit arva, more poetis familiari, de quo vide Heinsium et Burmannum. — *Cepheum*, Phoenicis filium, Aethiopum regem faciunt etiam Euripid. apud Eratosth. cap. 15, et Apollod. d. I.; sed plures Iopensem, ut Pausan. p. 370, Strabo 16, et quos laudamus ad vs. 688.

669. *Maternae—linguae*) Cassiope, Cephei uxor, quum se formosissimam iactaret, Nereidum invidiam sibi conciliavit. Illae vero impulerunt Neptunum, ut Cephei terras diluvio

Andromedan poenas immitis iusserat Ammon. 670
 Quam simul ad duras religatam brachia cautes
 Vidit Abantiades; nisi quod levis aura capillos
 Moverat, et trepido manabant lumina fletu,
 Marmoreum ratus esset opus: trahit inscius ignes,
 Et stupet; et visae correptus imagine formae, 675
 Paene suas quater est oblitus in aëre pennas.
 Ut stetit; « O, dixit, non istis digna catenis,
 Sed quibus inter se cupidi iungantur amantes;
 Pande requirenti nomen terraeque tuumque;
 Et cur vincla geras. » Primo silet illa; nec audet 680
 Adpellare virum virgo; manibusque modestos
 Celasset vultus, si non religata fuisset.
 Lumina, quod potuit, lacrymis implevit obortis.
 Saepius instanti, sua ne delicta fateri
 Nolle videretur, nomen terraeque suumque, 685
 Quantaque maternae fuerit fiducia formae,

vastaret, a quo, Iove *Ammon* (cuius templum Aethiopibus vicinum) movente, liberari haud poterat, nisi *Andromeda*, scopulo alligata, ceto obliiceretur, cui quidem oraculo paruit *Cepheus*, Aethiopum vi compulsus. *Apollo*, d. l. Apud Hygin. vero, *Neptuno* exoptulante, *Andromeda* tam tristem sortem experta est. — *linguae poenas*. Vide ad VI, 213.

672. *Abantiades*) nunc est *Abantis* prouepos, *Perseus*. Mox bene *trepidus fletus*, e natura lacrymarum. Non igitur cum aliis *trepido* praefendum; tepor cuius cerni non potest. Peccavit poeta iam eo, quod *Persea* ex alto aethere *fletum* vidisse sinxit. — Nostri Regii, *trepido*. — *manare* alibi cum accusat. VI, 312, ubi vide *Heinsium*. — *Marmoreum opus*, marmoream statuam. LXX. *trahit ignes*. *Virgilius* Aeneid. IV, 101: *Ardet amans*

Dido traxitque per ossa furor. Cum hoc stupore cf. II, 715–721. — *imago formae*, *forma*.

681. *Adpellare*) *Heinsius* suadet *adspectare*. Dubitat an *adpellare* dici recte possit, quae respondent *adpellanti*. Sed *adpellare* potest esse, auxilium petere, ut apud *Cicer.* Quint. 7; *Verr.* IV, 651; vide *Ernesti* *Clav.* *Cic.* h. v. Malim tamen per alioqui, aut colloqui interpretari. Bene autem notavit *verecundiam virginis*, in primis ex moribus *Graecorum* et *Orientalium*, apud quos *virginibus* cum *viris* nulla consuetudo. — *Celasset*. *Mediceus*, *celaret*. MSS. *Bersmanni* et *Boschii*, *velaret*; *tertius Medicus*, *velasset*. Nostri Regii, *celasset*.

684. *delicta*) *Gronovius* commissa, quod non deberi videtur *librario*. — *fiducia formae*; ita lenissimo nomine peccatus *matris* designat.

Indicat: et, nondum memoratis omnibus, unda
 Insonuit; veniensque immenso bellua ponto
 Eminent; et latum sub pectore possidet aequor.
 Conclamat virgo: genitor lugubris, et amens
 Mater adest; ambo miseri, sed iustius illa:
 Nec secum auxilium, sed dignos tempore fletus,
 Plangoremque ferunt; vinctoque in corpore adhaerent,
 Quum sic hospes ait: « Lacrymarum longa manere
 Tempora vos poterunt: ad opem brevis hora ferendam est;
 Hanc ego si peterem Perseus Iove natus, et illa,
 Quam clausam implevit secundo Iupiter auro,
 Gorgonis anguicomae Perseus superator, et alis
 Aetherias ausus iactalis ire per auras;

690

688. *bellua*) Illa *bellua* fuit *cetus*, ut tradunt ceteri Scriptores. Eratosth. *παράπλουν τῶ χῆτι βοῶν*. Hygin. *ceto propositam*. Sed et Plin. V, 31, simpliciter *belluam* vocat: *In Phoenicio mari ante Ioppem Paria, tota oppidum, in qua obiectam belluae Andromedam ferunt*. Idem IX, 5: *Belluae, cui debebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romae apportata ex oppido Iudaeae Ioppe ostendit inter miracula in acieitate sua M. Scaurus, longitudine pedum 40, altitudine volarum Indicos elephantes excedente, spinæ crassitudine sesquipedali*. Sed Pomp. Meli I, 2, 20 memorat, illa ossa adhuc servari in urbe Ioppensi, ibidemque veteres quasdam aras titulum Cephei, fratrisque Phineï, cum religione plurima retinere. Verum Pomp. sequitur, ut Is. Vossius monet, nucleos graecos, qui id scripserant, ante quam ossa Romam transferrentur. — *possidet*, premil corpore suo latum spatium. Plin. Hist. Nat. IX, 3, 2, *bulasenas quaternum iugerum cotinemolet*.

690. *genitor lugubris* etc.) Pater tantum *lugubris*, mater vero *amens*; plus enim movebatur et ut mulier, et ut causa calamitatis. Sed Perseus, ut Brutus apud Livium I, 59, *castigator inertiū querelarum*.

695. *ad opem brevis hora ferendam*) Heinsius sine causa suadet at *opi brevis hora ferendae*. Nostri Codices Regii habent *ad opem brevis hora ferenda est*, sine ulla lineola superscripta. Certe mala locutio *ferre horum ad opem*; unde haec lectio reiicienda merito videtur. LEM.

697. *Quam clausam*) Sic Codex Regius A; Codex B, *quam quondam*; hoc verbum ab emendatoris cuiusdam munu videtur proficisci, cui displicebat *clausam*. — Heinsius malit *lucam*. — Acrisius oraculo monitus erat, fore, ut filius, quem filia peperisset, ipsam interficiat. Id metuens Danaë subterraneo cubiculo inclusum custodiri iussit. Nihilo tamen minus violata est. Eurip. fragm. Danaë vs. 6 sqq. tom II, pag. 409 ed. Lips. Apollod. pag. 89; Hygin. fab.

Praeferrer cunctis certe gener: addere tantis 700
 Dotibus et meritum, faveant modo numina, tento.
 Ut mea sit, servata mea virtute, paciscor.
 Accipiunt legem, quis enim dubitaret? et orant,
 Promittuntque super regnum dotale, parentes.
 Ecce velut navis, praefixo concita rostro, 705
 Sulcat aquas, iuvenum sudantibus acta lacertis;
 Sic fera, dimotis impulsu pectoris undis,
 Tantum aberat scopulis, quantum Balearica torto
 Funda potest plumbo medii transmittere coeli;
 Quum subito iuvenis, pedibus tellure repulsa, 710
 Arduus in nubes abiit: ut in aequore summo
 Umbra viri visa est, visam fera saevit in umbram.
 Utque Iovis praepes, vacuo quum vidit in arvo

63. Nihil enim est tam *δυσπλάκτον*,
 ὥς γυνή, ut est apud Eurip. fragm.
 Danaë. Nescit tamen Heins. an *clau-*
sa, absolute positum, sit satis lati-
 num; sed bene Burmann. monet, et-
 iam III Art. 415, Danaën *clausam*
 dici simpliciter. — *secundum*, *secun-*
dans, ut I, 420, *vivax*, vitam dans.
 — *Aetherias*. Codex Regius A, *Ae-*
thercas, Codex B, *Aérias*.

701. *Dotibus*) *Dos*, quidquid ho-
 minem aut rem aliquam commendat.
 Plin. I, Ep. 24, 51 *praedolum*, quod
commendatur his dotibus. Non ergo
 hic respici puto prisca tempora, qui-
 bus sponsus et sponsae et parentibus
 eius dotem adferre solebat.

703. *Accipere legem* formula so-
 lemnis. Apollod. ἐνὶ τοῖς τοῖς γενομέ-
 νων ἐργων. — *quis enim dubitaret?*
 Heinsius vult, *quid enim dubitetur?* —
 Codices nostri habent vulgatam. LAM.
 — *super*, *insuper*. — *dotale*, in do-
 tem.

705. *Ecce velut navis*) Non male
 delectu similando. Plin. Hist. Nat.

IX, 6, 6 de balaena: *Eminet dorso*
multum super aquas, carinae vice in-
versae. Idem ibid. de orcis, *balaenas*
incursum, seu libornicarum rostris, fo-
diunt. — *Sulcat* exquisitis quam
 findit. Virgil. Aeneid. V, 158, *sul-*
cant vada salsa carina. — *iuvenes*, re-
 miges.

708. *Balearica funda*) Balearum
 insularum incolas fuisse peritissimos
 funditores satis notum. LAM. — *torto*,
 quod torquetur, mittitur e funda. —
pedibus etc., ut vim adderet corpori.
 Vide ad II, 786. — *in nubes* aut *ad*
astra abire dicuntur omnino qui se
 attollunt in aëra. Iam in pugna illa
 describenda, qua Persens et ex aëre
 et ex scopulo belleam aggreditur,
 plurimus est; neque in ea poetæ
 phantasia desiderabis. Similitudo
 aquilae hic melius adhibita, quam
 supra 362 aq.

713. *vacua* dici solent *arva*, quae
 non consita arbutis. — *Praebentem*
 etc. in sole incertem. — *liventia*, cae-
 rulea, *æq.* nigra. Heins. ad Silium

Praebentem Phoebo liventia terga draconem,
 Occupat aversum; neu saeva retorqueat ora; 715
 Squamigeris avidos figit cervicibus ungues:
 Sic celeri fissum praeceps per inane volatu
 Terga ferae pressit; dextroque frementis in armo
 Inachides ferrum curvo tenus abdidit hamo.
 Vulnere laesa gravi modo se sublimis in auras 720
 Attollit; modo subdit aquis; modo more ferocis
 Versat apri, quem turba canum circumsona terret.
 Ille avidos morsus velocibus effugit alis:
 Quaque patent, nunc terga cavis super obsita conchis,
 Nunc laterum costas, nunc qua tenuissima cauda 725
 Desinit in piscem, falcato verberat ense.
 Bellua poeniceo mixtos cum sanguine fluctus
 Ore vomit: maduere graves adspergine pennae;
 Nec bibulis ultra Perseus talaribus ausus

VII, 208. — In *avertum* est notio primaria. *Serpens captus sinuosa volumina versat, et sibi/at ore Arduus insurgens.* Virg. Aeneid. XI, 755.

717. *fissum praeceps*) Ante Heinsum edebatur *missus praeceps*; is autem dedit *fissum*, quis Thunneus *missum*; nonnulli, *praepes missus*. — Codex Regius B, *missus praeceps*; at Codex A, *praeceps misso*: male, propter epitheton *celeri* antecedens; raro enim duo iunguntur epitheta uni substantivo. LEM. — Lenzius e variis lectionibus praefert *missus praepes*, scilicet Perseus. Non assentior. Male enim idem voc. in prothesi et in apodosi ponitur, ut *fovis praepes* - *sic praepes*. Contra *praeceps* bene de *celeri* descensu. Valer. Flac. IV, 682, *praeceps ex aethere Pallas inailit rospulos*. — *pressit*, transfixit aut petiit. Sic *iugulum premere* Plin. I, Ep. 20, 14: — *inane*

dixit aëra eam Lucretio et Virgilio. — *Inachides*, Perseus, Argivus ab Inacho, Argivorum rege. — *abdere ferrum*, ut alibi *condere*. — *hamo*: V, 80, *hamatus ensis*.

721. *modo more etc.*) Plin. IX, epist. 23, 5: *exsilit, mergitur, variosque orbes implicitat expeditque*; confer. Homer. Iliad. M, 41 sqq. — *Versat*, scilicet se, ut saepe *volvere* pro *volvere se*, apud alios. — *De conchis* illis vide ad I, 333. — *Qua patent*, qua conchae nullae. — *verberat*, caedit. — *falcatus ensis*, curvus gladius in modum falcis, harpa, quam Perseus vel invenit (Serv. ad Virgil. Aeneid. IX, 505), vel a Mercurio (Apollod.) aut a Vulcano (Hygin. P. A. II, 12) accepit.

727. *Bellua poeniceo etc.*) Plinius IX, 4, 3: *Physeter ingentis columnas modo se attollens diluvium quendam eructat*. — *maduere graves*, madidas

Credere, conspexit scopulum; qui vertice summo 730
 Stantibus exit aquis, operitur ab aequore moto.
 Nixus eo, rupisque tenens iuga prima sinistra,
 Ter quater exegit repetita per ilia ferrum.
 Litora cum plausu clamor superasque Deorum
 Implevere domos: gaudent, generumque salutant, 735
 Auxiliumque domus servatoremque fatentur
 Cassiope, Cepheusque pater: resoluta catenis
 Incedit virgo, pretiumque et causa laboris.
 Ipse manus hausta victrices abluit unda;
 Anguiferumque caput dura ne laedat arena, 740
 Mollit humum foliis; natasque sub aequore virgas
 Sternit, et imponit Phorcynidos ora Medusae.
 Virga recens, bibulaque etiamnum viva medulla,
 Vin rapuit monstri, tactuque induruit huius;
 Percepitque novum ramis et fronde rigorem. 745

et graves factae sunt. — *talaria illa* Schol. Iuv. ad Sat. III, 117, *pinnas talaria vocat*; Stat. I Theb. 304, *plantares alas*. — *Stat mare*, quando leviter succutitur, nec huc, nec illuc impetum capit. Senec. N. Q. V, pr. — *exit elegantius*, quam *exstat*.

733. *exigit ferrum*, qui id summis viribus transigit: vide Intt. ad Silium I, 642. — *repetita*, saepius petita. Sic frequenter Ovidius V, 473, *repetita percussit pectora palmis*; VI, 20, *repetita velleru molliat*; VIII, 770, *repetita robora caedebat*. — *neparas domos*. Clamor ascendit ad coelum. Nihil aliud. — *generum salutant* e fornula solemnis: Salve gener. Sic *regem*, poetam, *salutare*. — *pretium*, praemium.

739. *Ipse manus etc.* Prope Iopem ostendebatur aqua rutila, qua, intermixto ceto, eructum abluisse Perseus credebatur. Pausan. Messen. p.

370. — *dura arena*. Quidam, *nuda*, quod Heinsius praetulit; sed Burmannus recte revocavit *dura*, quod melius respondet *tois laedere* et *mollire*. Nostri Regii habent quoque *dura*. Mera Heinsii coniectura, codices fulta nullo, ut passim viro doctissimo sed audacissimo accedit. LEMAIRÉ. — *Mollire*, exquisitius quam *tergere*. — *imponit ora*. In Orphici Lith. Perseus Medusae caede pollutus ad litus accedit, ut et pinculam abluit, et se refrigeret. Interea calidum adhuc caput imponit virgis, quae sanguine saturantur. — *Phorcynidos*, cuius pater Phorcus. Hesiod. Th. 270. Dicebatur quoque *Phorcys*, *Phorcidus* vide vs. 774.

743. *vinu*, eadem quae recens, nondum marcida, in cuius *medulla*; vasis, succi adhuc. — *rapuit vinu*, illico experta est vinu illam. — *induruit*, saxeam naturam accipit; sed

At pelagi Nymphae factum mirabile tentant
 Pluribus in virgis, et idem contingere gaudent;
 Seminaque ex illis iterant iactata per uulas.
 Nunc quoque curaliis eadem natura remansit,
 Duritiem tacto capiant ut ab aëre; quodque
 Vimen in aequore erat, fiat super aequora saxum.

750

VI. Dis tribus ille focos totidem de cespite ponit,

duritiem Schirachius creat rō huius.

746. *pelagi Nymphas* non ipse Ovidius addidit; sed et Orpheus in Lith. habet, quamquam ibi alia eorum opera. Sanguinem enim, quo virgae saturatae, ita compingunt, ut lapis esse videatur. — *tentant*, admotis pluribus virgis capiti. — *iterant iactata*, repetitis vicibus spargunt. — *iactare*, serere, spargere.

749. *curaliis* dedit Heinsius e Florentino S. Marci et Neapolitano pro *corallis*, quia vetustiores Graeci *κοράλλια* et *κοράλλα* scripserunt. Regii nostri habent *corallis*. Minime eandem *natura* est iis, quae tacto ab aëre et a tacto Medusae capite durescant. Sed Ovidius quae de curaliorum natura tradebantur, mytho accommodare voluit. De iis etiam Plin. Hist. Nat. XXXII, 2, 11: *Baccar candidae sub aqua et molles: exentiae confestim durantur et rubescunt. Auant, tactu protinus lapidescere*. Verum haec natura cortici tantum est, non interiori parti, quae iam sub aqua dura reperitur. — *vimen*, i. q. *virga*. Claudian. X, 169 sqq.: *Vimen erat, dum stagna subit. Processerat unclis: gemma fuit* hinc *lithophyta* dicta. Hodie curalia animaleuli originem debere credunt, quamquam eam opinionem impugnat Mullerus, quem vide ad Linnaei Systema Naturae, tom. VI, p. 643 sqq.

752-802. *Medusae caput*) Inter

pocula Perseus ipse narrat, qua arte Medusae caput abstulerit. Est haec fabula una ex antiquissimis, quoniam a Phoenicibus, qui Africam extremam adierant, haud dubie acceptam Graeci Persei rebus inseruerunt. Narraverat eam Pherecydes; tractaverat etiam Aeschyles in Tragoedia *Phorcydes*, qui idem, in Prometh. 798 sqq., de Gorgonibus earumque sororibus nonnulla habet. Nos eam haurimus ex Hesiodi Th. 270-285; Scut. Herculi 216 sqq.; Eratosth. 12, quem transtulit Hygin. P. A. II, 12; Apollon. II, 4, 2; Schol. Apollon. IV, 1515; Orphi carm. de Lapid. XV, 30 sqq. Studiosi scriptores veteres quae siverunt, quid veri sub ea lateat: vid. Pausan. Corinth. p. 159, ubi et suam et Procli sententiam affert. Ex Pausanica opinione, Medusa fuit regina eorum populorum, qui ad lacum Tritonidem in Africa habitabant. Ansa illa cum Perseo congregi, victa est, et trucidata. Perseus admiratus eius formam, caput eius amputavit, atque secum in Graeciam attulit, ubi sepultum est. Diodorus lib. IV, censet, fuisse Gorgones feminas bellicosas in Africa, quemadmodum Amazones in Scythia; eas esse a Perseo debellatas. Aliam opinionem amplectitur Palaeph. 32, aliam etiam Proclus, aliam rursus Didymus; sed omnes rem coniectura assequi conantur. — *Sacro* fecit propter victoriam,

Laevum Mercurio; dextrum tibi, bellica virgo;
 Ara Iovis media est; mactatur vacca Minervae;
 Alipedi vitulus; taurus tibi, summe Deorum.
 Protinus Andromedan, et tanti praemia facti
 Indotata rapit; taedas Hymenaeus Amorque
 Praecipunt: largis satiantur odoribus ignes;

755

quamquam et nuptias illa antecedere solebant. Fecit autem *Minervae* et *Mercurio*, quibus eximie carus, et a quibus adiutus in expeditione contra Medusam, quod reliqui mythici diserte tradunt. — *focos aras*. — *dexter* focus assignatur Minervae. Ea enim Iovi prae caeteris liberis cara, summus honores consequuta est; eique etiam hoc datum erat, ut semper ad dextram patris scderet, nec unquam a latere eius discederet. Horat. I, Od. 12, 9; vide Spanhem. ad Callimachum hymn. Apollon. vers. 29, et Lavac. Pal. vs. 132. Eadem igitur dignitatem ei concesserunt et poëtae et artifices; namque etiam in nummis multis Iovi *σὺνθετος* exhibetur. Cuique Deo certae victimae erant destinatae, et cavebatur, ne *aliena hostia* quis placaretur. Plin. H. N. VIII, 45.

756. *Andromedan*) Codex Regius B, *Andromaden*; mendose, ut saepius in MSS. nomina propria corruptuntur. L&M. — et *tanti*. Heinsius coniecit ut *tanti*. Regii nostri habent et *tanti*. — Copula et turbat sensum, quod etiam Heinsius sensit, qui eam mutat in *ut*, sed melius abesset, ut *praemia* per appositionem additum esset. — *Indotata*, sine regno, quod doti promiserant parentes, vs. 705. — *rapit*. Idem Heinsius ex uno Gronovii et Barberino praefert *capit*. Non arbitror poëtam alludere consuetudini Romanae, qua no-

va nupta e gremio matris *ropi* simulabatur, quae erat Constant. Fanens. opinio; sed, si lectio sana, hoc verbum capio de ardore et festinatione, qua laetus Perseus, spreto dote, pulchrum ipsam sibi vindicat, et ad regiam Cephei ducit. Hinc etiam additur *protinus et indotata*.

758. *Praecipunt*) Heinsius e Florentino S. Marci receperat *praecipiunt*; vulgo legebatur *praecipunt*, quod habent quoque nostri Regii, et restituendum censuimus; nam, pace recentiorum dicatur, *praecipiunt*, est vox barbara cuius exemplum nullum in auctoribus reperitur; quare *praecipiunt* quod vides in loco infra citato Propertii corrigendum est. L&M. Schirachius, qui admisit *praecipiunt*, interpretatur vel quatinus simpliciter, vel ante nuptias quatinus. Melius Gesaer. in Thes. inter praefereendum ante sponsam et sponsam quatinus. Debebat dicere *praefereunt*, sed maluit illud, quia *quatinus* faces solebant. Propert. III, 14, 16: *Ipsae Amor accensus praecipiunt ante faces*. Praeferebant eas plerumque servi; sed in his nuptiis id munus *Hymenaeus* et *Amor* praestabant, quemadmodum in infaustis Tereii nuptiis Eumenides. VI, 429. — *ignes et passio* dicuntur, et, quando id largius fit, *satiari*. Sufficit in aedibus accensis delectabantur lautiores in Oriente homines, forte valetudinis conservandae causa. Eam in rem focus in medio tecto positus. Virg. Aen. VII, 13.

Sertaque dependent tectis; lotique, lyraeque,
 Tibiaque, et cantus, animi felicia laeti 75a
 Argumenta, sonant: reseratis aurea valvis
 Atria tota patent, pulchroque instructa paratu
 Cephenum proceres ineunt convivium regis.
 Postquam epulis functi, generosi munere Bacchi
 Diffudere animos; cultusque habitusque locorum 75b

759. *Sertis* in omni laetitia publica et privata exornabant Veteres iuvenes, maxime tamen in nuptiis: vide Sagittar. de laenis Vett. cap. 30, § 8 sqq. — *lotique* debemus ingenio Gronovii et Heinsii, quum corrupte legeretur *et ubique*. Quod mendum senserunt et olim librarii; hinc alii correxerunt *citharaeque*, alii *lutaque*. — Regii nostri habent *et ubique*, nec video quid mendii latere possit in hac lectione. Quid hic *loti* cum *lyris* et *tibiis*, Cl. Gierig interpretatur *loti*, tibiae ex *loti* (vide infra); ita habemus in hoc vs. *tibias* et *tibiam*. Hanc repetitionem ingratam in mentem poetae nostri, etsi paulo loquacioris, incidisse nunquam crediderim: vox *ubique* vim quamdam habet ad consensum unanimum designandum. LEM. — *loti*, tibiae ex *loti*, Libycae in primis, arundinibus: vid. Gronov. Obs. IV, 15. — *Argumenta*, signa. Etiam apud Homer. Il. E, 493, in nuptiis *ὑπνύσας, αὐτοὶ* et *ῥόσσεγγες*.

761. in *atriis* convivia habebantur. Vid. Servium ad Virgil. Aeneid. I, 138; II init. — *aurea*, vel omnino pulchra, vel instructa aureis ornamentis. — *patent*, quae conspici possunt. *pulchroque*. Vnus ediculus, patrioque; non improbaute Heinsio, qui malebat tamen *lautoque*. Codices nostri Regii habent *pulchroque*. — *paratu*, apparatu. — *Cephenum* etc.

Vulgata habebat *Cepheni* aut *Cephenis*, et hoc dederat cl. Gierig, etiam si lectionem, quam damus, praeferriorem dixerit. Heinsius spurium indicabat hunc vs.; dicendum enim fuisse *Cephenum* aut *Cephenes*. Regius noster A dat *Cephenum*; Codex B, *Cepheni*. LEM. *Cephenes* sunt Aethiopes. Et legendum haud dubie *Cephenum*. Burmannus tamen *Cephenis* retinet, et cum *regis* coniungit.

764. *Postquam epulis functi* etc.) Finitis demum epulis vinum sumebatur. — *generosum*, vini nobilissimi epitheton, ad ipsum Bacchum translatum.

765-767. *Diffudere animos* etc.) In his magna lectionum varietas. Pro *locorum* Ciofanius, ex duobus, notavit *virorum*. Vicissim mox pro *virorum*, quidam *locorum*. A Berneg. primo Moreti, secundo Mediceo, Spirensi et duobus aliis absunt verba *quaerenti protinus unus Narrat Lyncides*. Nonnulli ex vetustioribus priorem versus totum omittunt. Schedae Theat. et tertius Medic.: *Quaerit Lyncides moresque habitumque virorum*. Mitto reliquas varietates. Heius. triplicem emendationem proposuit: *Diff. an. quaerenti protinus unus Narrat Abantidae cultusque habitumque locorum*. Aut sic, *Diff. an. cultusque habitumque loc.* Quaerit Abantides. Quaerenti prodidit unus. Quae simul etc. Aut denique sic, *Quaerenti*

Quaerit Abantiades; quaerenti protinus unus
 Narrat Lyncides, moresque habitusque virorum.
 Quae simul edocuit: « Nunc, o fortissime, dixit,
 Fare, precor, Perseu, quanta virtute, quibusque
 Artibus abstuleris crinita draconibus ora. »

770

protinus unus Quae simul. Faber. vs. 765 intactum relinquit, sed vs. 767, legit vel *cultusque genusque locorum*, vel *moremque* (scilicet coeli) *habitusque locorum*. Schirach. denique emendat vs. 767, *cultusque habitusque locorum*. De verbo *diffundere* vid. ad III, 318. Sequentia esse corrupta quilibet sponte videt; certe vs. 767 a manu Ovidii profectus non est. Offendit unus *Lyncides*. Tum quaesierat *Perseus habitus*, natumque, genium, *locorum*, et *cultus*, rationem, qua coli soleant illa loca laboribus hominum, *Lyncides* narrat *mores* et *habitus virorum*, quae sane et ipsa digna sunt cognitu, sed ea *Perseus* non quaesierat. Quod si, ut responsio conveniat quaestioni propositae, utroque loco aut *locorum* aut *virorum* legamus, quod sane MSS. quidam concedant, molesta tamen nunc quidem est illa repetitio, magisque offendit, quam in similibus locis vs. 574 sqq. 685 et 679, aut 306-309 ubi adeo suavitas quaedam inest. Eligat igitur sibi quisque e lectionis varietate, quod sequatur. — Post has varias lectiones et opiniones, totum locum, omnino turbatum, ex nostris Codicibus integrum dare curavimus, ut ex computatione lectio vera detegi possit. Et primum Codex Regius B habet *Diffundere animos; cultusque genusque locorum Quaerit Abantiades, moresque animusque virorum*. Et Codex Regius A; *Diffundere animos, cultusque genusque locorum Quaerit Abantiades*.

des; moresque habitusque virorum. Post hunc ultimam versum, inter lineas et a secunda manu: *Narrat Lyncides moresque animosque virorum*. Male, nam Abantiades quaerit cultus locorum, et Lyncides aliam prorsus rem exponit, scilicet mores virorum. Vulgata tres habet versus quorum unus saltem spurcius est. Non opus erat dicere *Abantiadem quaesivisse*, et unum *Lyncidem* ei *respondisse*, vel *narrasse*; ea facile subaudiri poterant. Apud Homer. et Virg. videmus huiusmodi variationes, post epulas, mensasque remotas, suae opae interrogantis, et ab uno ex convivia, in honorem Deorum, vel Heroum, vel Patriae factas. Omitto in his tribus versibus insulsam repetitionem, *habitusque locorum*, et infra, *habitusque virorum*. Quidni ex duabus lectionibus nostrorum Codd. unam efficiamus et simplicem, et ad rem aptissimam? *Diffundere animos; cultusque genusque locorum Narrat Lyncides, moresque animusque virorum*. Sic recte fluit oratio, et sequentia, *Quae simul edocuit* etc. apprimè cum antecedentibus consentiunt. LEX. — *Lyncides*, aut Lyncei filius, aut certe nomen proprium est. LEX.

769. *quanta virtute*) Heinsius coniecit *qua tu virtute*. Nostri Regii habent *quanta*. — Non tam *virtute*, quam *artibus*, in hac re opus fuisse, ex Apollod. apparet. Nec Orpheus quidquam praeter *δῶκεν* memorat. Iussus autem erat a Polydece adferre

OVID, Op. Tom. III

V

Narrat Agenorides, gelido sub Atlante iacentem
 Esse locum, solidae tutum munimine molis;
 Cuius in introitu geminas habitasse sorores
 Phorecydas, unius partitas luminis usum:
 Id se solerti furtim, dum traditur, astu
 Supposita cepisse manu; perque abiecta longe,
 Deviaque, et silvis horrentia saxa fragosis

775

illud caput, quod tum inter ἀδύνατα referebatur. — *crinita draconibus*, caput, cuius crinibus immixti dracones v. 791. Apollod. e poeta aliquo, κροτάλης περιστερικαμένης ποίειν ὄφρυοντος.

771. *Narrat Agenorides* habebant meliores Heinsii et Ciofani; vulgo legebatur *Abantiades*. — Regii nostri *Agenorides*; recte, nam ab Agenore Danaus, Persci praevus, oriundus. LEM. — In ea, quae hinc sequitur, narratione praeter expectatum brevis est Ovidius, quamquam Medusae caput, propter vim mutandi corpora, in primis memorabile in mythicis. — *locum iacentem*; plenum et spatiosum campum. LEM. — *locum* illum antiquiores collocabant in insula Oceani Atlantici (Hesiod. Th. d. l. πῆραν ἀτλαντίου), recentiores in continente Africae. Pompon. Mela III, 9, 93: *Contra Aethiopas Hesperios sunt insulae Gorgades, domus (ut aiunt) aliquando Gorgonum*. Noster, immemor fabulae modo narratae, *sub Atlante*, ad Atlantem. — *gelidus* commune montium epitheton. — *solida illa moles*, tractus montium, forte Atlas ipse. Orpheus d. l., *Atlantis extremis sub praecipitiis*.

773. *in introitu* habitabant *Phorecydes*, secundum Aeschylem, in loco subterraneo, erantque custodes, παρῳλάττες, Gorgonum. — *Phorecydes*, Phorci et Cetus filiae, Gorgonum so-

rores, ab ortu annis, γρηῃς, factae, et inde *Graecae* dictae. — *geminas* seu duas habet etiam Hesiod. d. l. quarum nomina Prynphredo et Enyo; sed a caeteris scriptoribus additur tertio, Dino. Quum pater earum a Graecis et Φόρυς et Φόρυς scriberetur, ipsarum nomen et *Phoreides* et *Phorecydes* efferrī potest. Haec scripturam habet et Eratosth. illam alii praetulcrunt. — *partitas*, partientes, vicissim eo utentes, παρὰ μέρος ἑμμεσθον ἀλλήλων, Apollod. Penes quam oculus erit, ea vigilabat. Pherecydes et Aeschyl. addunt, eos et unius dentis usum partitas, μοσθόντας. — *dum traditur*, ἐν παραδότην Eratosth. — *Supposita*, posita in locum manus Phorecydis. Interceptum earum oculum promisit se esse redditurum, si sibi viam ad Nymphas demonstrarent, a quibus talaria, galeam et parmam ad debellandam Medusam acciperet. Id quod factum; Apollodorus. Aliter Eratosthenes et Hygin. Tum Palaeph. monet, hunc oculum fuisse hominem prudentem, consiliarium Gorgonum, quem ceperit, et viae sibi ducem elegerit Perseus. *Gorgones* tres, Stheno, Euryale, Medusa. Ab Hesiodo vocantur ἀπλητοι, inaccessae. Id quale sit, ex h. l. intell. et procul habitabant secundum Aeschyl. a Phorecydibus. — *saxa* alibi simpliciter *horrentia*, quae erecta emineant, sed h. l. *horrentia silvis*,

Gorgoneas teligisse domos; passimque per agros
 Perque vias vidisse hominum simulacra, ferarumque
 In silicem ex ipsis visa conversa Medusa: 780
 Se tamen horrendae, clypei quod laeva gerebat
 Aere percusso, formam adspexisse Medusae:
 Dumque gravis somnus colubrasque ipsamque tenebat,
 Eripuisse caput collo; pennisque fugacem
 Pegason, et fratrem, matris de sanguine natos. 785
 Addidit et longi non falsa pericula cursus:
 Quae frela, quas terras sub se vidisse ab alto;
 Et quae iactatis tetigisset sidera pennis:
 Ante expectatum tacuit tamen. Excipit unus
 E numero procerum, quaerens, cur sola sororum 790
 Gesserit alternis immixtos crinibus angues.
 Hospes ait: « Quoniam scitaris digna relatu,
 Accipe quaesiti causam: clarissima forma,
 Multorumque fuit spes invidiosa procorum

silvis eminentibus obrita. Nostri Regii habent *arentia*. — *tangere domos*, penetrare ad eas. Illa ipsa *saxa*, quorum multis mirae forsau formae, partem fabulae peperisse videntur. — *simulacra* et h. l. inservire periphrasi putat Drakenb. ad Silium XV, 86; sed nunc vis eius vulgaris retinenda.

781. *clypei aere*) clypeo aeneo. Clypeos autem Veteres habebant adeo politos, ut iis pro speculis uterentur. Hinc supra vs. 349, pro *speculi*, non Codex non male *clypei*. Heinsius mallet *clypei orbe*. Male. Apollod. *βιάπων τις ἀσπίδα χαλκήν*. — *repercaus* active, percussus. Vide ad X, 184. Opus autem erat hac circumspeditione; nam quicumque Medusam adspexerant, λαίνοι τέθυες ἰσχύοντες; Orpheus. Apud eundem, Perversus eam non dormientem, sed vigilantem aversam invadit.

784. *Eripuisse collo*) ut Valer. Fl. VI, 619, *caput eripit Achi*. Heinsius coniecluratur *exsecuisse* vel *praesequisse*; sed Burmannus defendit vulgatam, quam habent Codices nostri Regii. — Quam caput Medusae ense falcato amputasset; illico prosiluit *pennis fugax*, alutus, *Pegasus*, et *frater Chrysos*, Geryonis pater: Apollod. nimis brevitate obscurus est. — *cursus*: iter in aere, vocabulo a navigatione sumto. — Verbis non falsa tangit vanitatem peregrinantium, qui solent multa mentiri. — *Ante expectatum*, id est, tacuit tamen; etiam VIII, 5; Virg. Georg. III, 348.

790. *sola* illa etiam mortalis erat, Hesiod. — *clarissima*. Pulcherrimam feminarum fuisse Medusam ferunt; Pindarus, Pith. XII, 28, eam vocat *εὐριπύον*, illius itaque amore capti obtopuerant. LEST. — *aper invidiose*;

Illa; nec in tota conspectior ulla capillis
 Pars fuit: inveni, qui se vidisse referrent.
 Hanc pelagi rector templo vitiasse Minervae
 Dicitur: aversa est, et castos aegide vultus
 Nata Iovis texit: neve Loc impune fuisset,
 Gorgoneum turpes crinem mutavit in hydroe.
 Nunc quoque, ut attonitos forinjdine terreat hostes,
 Pectore in adverso, quos fecit, sustinet angues. »

795

800

quam cum invidia et aemulatione multus sperabant multi; venuste et ex imitatione Propert. II, Eleg. 1, 83: *Maeceas nostrae spes invidiosa iuvenatae. — conspectior, pulchrior.*

796. *referrent*) Sic Codices nostri Regii, quod praetuli pro *referret* quod legebatur; nam factio adhuc recente, plures inveniri debuerunt qui *referrent se vidisse*. LEM. — *templo*. Secundum Hesiod. Neptunus eam vitavit in prato, ἐν μαλακῇ λατρεῖν. Nempce templum, ut τῆμενος, unguis locus Deo consecratus. — *vitiasse*. Quidam violasse. Nostri Regii, *vitiasse*.

799. *fuisset*) *Vnus, fecisset*; unde

Heinsius snadet *talisset*. Nostri Regii, *fuisset*.

802. *Pectore in adverso* etc.) *Dono Minervae dedit Perseus hoc Medusae caput*; illa vero vel in pectore seu thorace, ut vult etiam Eratosth. vel, secundum antiquiores, in clypeo posuit. Homer. II. E., 741. Seniores et hanc et illam eo ornant. In foro Argivorum conditum hoc caput esse aiebant: Pausan. d. I. Carterum hi duo postremi versus non possunt Perseo tribui; ipse enim caput adhuc habebat; neque bene ex Ovidii persona adiecti sunt.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER QVINTVS

FAB. I. Dumque ea Cephenum medio Danaëus heros
Agmiae commemorat, fremitu regalia turbae

1-135. *Phineus et socii*) Phineus, frater Cephei, cui desponsata erat Andromeda, indigne fereus, ereptam sibi ab advena sponsam, cum magna armatorum manu irruit in atrium, in quo convivium celebrabatur. Hinc magnus tumultus, magna utrimque caedes. Ad extremum adfertur Medusae caput, quo conspecto, Phineus cum sociis reliquis in saxum mutatur. Iam quum Homer. et Virgil. Aeneid. IX, et libris sqq., copiosissimi sint in caedibus diligenter describendis, Noster tam hic, quam XII in pugna Centauro-rum, eorum exempla sequutus est, et Phineas haud dubie assimilare Turno voluit, pugnantem et ipsi ob praereptam sibi ab advena sponsam. Notabimus autem in hac curmiz parte varietatem pugnantium qui aetate, vitae genere, patria, ornatu, moribus, mortis genere differre-bant. Mirari autem licet, ex tot diversis et distantibus gentibus bellatores in Aethiopia fuisse. Non puto, Ovidium eorum nomina fluxisse; sed, ut III, 266 sqq., eorum Actaeonis, et ibid.

605 sqq. nantarum Tyrrhenorum nomina, ab antiquiore poeta accepit. E scriptoribus, qui restant, tres tantum breviter huius rei neminerunt; Apollodorus II, 4, 3, ubi Phineus *insidiatur* Perseo; Hyginus fab. 64, quo auctore Cepheus ipse cum Agenore, cuius sponsa Andromeda fuerat, iusidias struit; et Conon. 40, apud quem Andromeda duos procos habet, Phinea et Phoenicem. — *Dumque*, Codex Regius A, *Cumque*, dubio procul errore miulaturis qui literam C pro D pinxit: nam in Codd. antiquis, uniusculae literae, non manu rasantur, sed pinguntur vel minio, vel cerussa, viridissime aliis coloribus; aliquando hominum, quadrupedum, altilium, arborum, florum, quin et chimaerarum figuris ornantur; et ad id vacuus reliquebatur locus, ut miniator (sic pictorem vocabant) tales effingeret imagines. *LEŒ.*

2. *Agmæ*, coetus. — *fremitus*, promiscuus clamor multorum una vociferantium. Non erat hymeneus, quem festis cantibus personarent ami-

Atria complentur: nec coniugialia festa
 Qui canat, est clamor; sed qui fera nuntiet arma:
 Inque repentinis convivia versa tumultus 5
 Adsimulare freto possis, quod saeva quietum
 Ventorum rabies motis exasperat undis.
 Primus in his Phineus, belli temerarius auctor,
 Fraxineam quatiens aeratae cuspidis hastam;
 « En, ait, en adsum praereptae coniugis ultor. 10
 Nec mihi te pennae, nec falsum versum in aurum
 Iupiter, eripient. » Conanti mittere Cepheus,
 « Quid facis? exclamat: quae te, germane, furemtem

ci ante fores (XII, 214 sqq., et Statius Sylv. II, 10, 87), sed clamor bellicus, ἀλαλήτης, quo irruerat turba. — *fera*, ut *saeva*, solent *arma*, proelia, bella dici. Drakenb. ad Sil. IV, 357.

6. *Adsimulare freto*) Expressit Homerus Il. B, 144: Ἰανίβη δ' ἄγροῦ, ὧς χόματι μακρὰ θαλάσσης etc. Sed Schi-rachio locutio, *adsimulare possis*, videtur vim comparationis frangere, et prosaicum quoddam redolere. Ferrā tamen potest in tali narratione. — Mare eleganter dicitur *asperari*, *exasperari*, quum commovetur, fluctibus motis inaequale fit et hispidum. Horat. I, Od. 5, 7: *aspera Nigris aequora ventis*. Vnde et nunc unus Cod. *nigris undis*.

8. *Phineus*) frater hic Cephei; alter ab illo qui oculis mulctatus Argonautas hospitio excepit: huic tamen Audromeda desponsata fuerat, antequam ceto exponeretur. — LEM. *Belli temerarius auctor*; dux, caput atque incentor huius pugnae erat *Phineus*, dum praereptam sibi sponsam inconsideratissime dolet, et quam se accepisse putat iniuriam, armis vindicandam constituit. LEM.

9. *Fraxineas hastas bellatosibus* dant poëtae, quia et fraxinus aptissima hastis, et Achillis hasta nobilitata. Plin. XVI, 13. — *aeratae cuspidis*, aerata cuspe. — *quaterre et vibrare hastam*, est eius, qui aut minatur iactum, aut ad pugnam provocat alterum.

10. *En, ait, en*) Huius particulae exclamativae repetitio viride exprimit indignationem Phinei. LEM. — *praeripere*, ante rapere, quod alteri debebat. Sic *praecipere* Virg. Ecl. III, 98. — *pennae* et *Iovis* patre imprimis superbiebat Perseus IV, 696-699. *falsum*, in quod quis fallendi causa transit. Et in tale aurum mutatus erat Iupiter. Sed Phineus negare nunc vult, Iovem esse eius patrem. Itaque cape, ut I, 754, *falsum genitorem*, et IX, 24, in simili exprobratione, *fictum patrem*. — *eripient*. Nostri Codices Regii, *eripiet*, sine lineola; non relinenda haec lectio, nam forte huius aetatis scriptoribus convenientior qui ex duobus vel tribus subiectis unum proximum eligerent ad quod referretur verbum. LEM. — *mittere*, ut βάλειν, absolute.

13. *Quid facis?* etc.) Haec oratio,

Mens agit in facinus? meritisne haec gratia tantis
 Redditur? hac vitam servatae dote rependis? 15
 Quam tibi non Perseus, verum si quaeris, ademit,
 Sed grave Nereidum numen, sed corniger Aëmon,
 Sed quae visceribus veniebat bellua ponto
 Exsaturanda meis: illo tibi tempore rapta est,
 Quo peritura fuit; nisi si crudelis id ipsum 20
 Exigis, ut pereat, luctuque levabere nostro.
 Scilicet haud satis est, quod, te spectante, revincta est;
 Et nullam quod opem patruus sponsusve tulisti:
 Insuper, a quoquam quod sit servata, dolebis,
 Praemiaque eripies? quae si tibi magna videntur, 25

quae in rei indignitate demonstranda versatur, coavenit personae senis iusti. — *quae te*. Heinsius, vel invitis membranis, censet legendum *quod te*, ut coniungatur cum *facinus*. — Codex Regius B, *quae te*; Codex A, *q*: dubia lectio; nam in hoc Codice, lincola multifaria indicat literas; tamen nondum locus occurrit ubi *quod* vel *quid* indicaret, quae vocabula passim ita significantur *quid*, vel *quod*: alias diphthongus *ae* vel *oe*, notatur per *ae*, sive per signa, quae ad graecus literas ζ vel ρ paene referunt. L. *Mens*, ut *Διμός*, ira, insania. Tibul. IV, 3, 7: *Quis iuror est, quae mens?* Hor. I, Ep. 2, 60: *dolor quid suaserit et mens*. — *dos*, praemium, quatenus datur sponso nuptias celebranti. — *vitam servatam rependere*, operum vitae servatae compensare.

17. *grave numen*, id est, *potens*. LEM. — *Nereidum*. Vide ad IV, 669. — *corniger*, quia sub arietis forma colebatur a Libycis gentibus. Vide Freinsheimium ad Curtium IV, 7, 23. — *visceribus meis*, filia mea. *Facera* et *ἐπιδόχρα*, liberi, amici et quicumque nobis cari sunt, sicut viscera no-

stra. — *sed non sine vi a Nostro passim sic repetitur*, quum sententiae conservantur: vid. Quintil. Inst. Or. IX, 3, 48, ubi hic ipse locus ab eo laudatur: sic et I, 595. — *ponto* habent plerique, unde Heinsius recepit; sed ante eum edebatur *ponti*, quod etiam Quintilianus laudat, et habent nostri Regii. — *rupta est*. Duo Leidenenses et tres alii dant *ademta*. Regii nostri, *rupta*. — *bellua ademit* paulo durius, *ademta* tibi eo, quod devoranda proposita erat belluae.

20. *nisi si*) MSS. Betsmanni et quinque alij, *nisi tu*. Nostri Regii habent vulgatam. *Nisi si* beue se habet; vid. Heins. ad Heroid. IV, 3. Etiam Cicero de Divin. V, 9: *Nisi sign Dulnutianum aufergerit*. — *Exigis, ut pereat*, exigebas, ut periret.

22-25. *Scilicet haud satis etc.*) Non urgenda haec sunt; Phineus enim viribus suis nec solus liberare Andromedam, nec Perseo liberanti opem ferre. — In his verbis ironia est, qua Phineo insultat frater Cepheus. Quum enim et patrum et sponsus esset Andromedae, aliquid certe auxilij ulferre debebat; quum vero nihil pro-

Ex illis scopulis, ubi erant adfixa, petisses:
 Nunc sine, qui petiit, per quem haec non orba senectus,
 Ferre, quod et meritis et voce est pactus; eumque
 Non tibi, sed certae praelatum intellige morti. »
 Ille nihil contra: sed et hunc, et Persea vultu 30
 Alterno spectans, petat huic ignorat, an illum;
 Cunctatusque brevi, contortam viribus hastam,
 Quantas ira dabat, nequicquam in Persea misit.
 Ut stetit illa toro; stratis tum denique Perseus
 Exsiluit; teloque ferox inimica remisso 35
 Pectora rupisset; nisi post altaria Phineus
 Isset: et, indignum! scelerato profuit ara.
 Fronte tamen Rhoeti non irrita cuspis adhaesit;

sus inlerit, impudentissime enim repetit, quam tutari non est ausus. L. — *spectante*, nempe otiose.

26. *Ex illis*) MSS. Bersmanni et quinque alii, *ex ipsiis*; Vossianus et unus Medicus, *ex illis, ubi erat, scopulis*. — Regii nostri Vulgaram servant. — *Nunc sine*. Sic et nostri Regii; sed nonnulli, *hinc sine*, quod rectius videtur Heinio qui, auctoritate secundi Palatini, Arondel. aliorumque, hoc posterius vocabulum in *haec* mutavit. — Bene *haec senectus*, ut vs. 222, *hanc animam*. Itaque retinui pronomen, quod Heinsius et Burmannus omisserunt. — *meritis* id non *pactus* erat, sed idem verbum, quod saepe fit, duobus nominibus diverso sensu accommodatum.

30. *Ille nihil contra* (etiam XII, 232) ut solent violenti, quam repellantur veritatis viribus. — *ignorat*. Codex Regius B, *ignarus*; elegans certe lectio, quae cum praecedenti *spectans* et sequenti *cunctatus* consentit, dummodo comina reponatur post *illum*. LEM. — Saepè aliquis *hastam*

intorquet viribus aut nimis irae, doloris. etc.

34. *Ut stetit*) Codex Regius A, et *stetit*, forsam melius; Codex B, *adstitit*; male de hasta quae non *adstat*, sed *stat fixa*. LEM. — *ferox*, concitus furore. — *remisso*, reiecto; eandem namque hastam in Phineum Perseus reiecit. LEM. — *Pectora rupisset*. Vivianus, *pectora fregisset*, ex solemnī permutatione. Nostri Regii dant *rupisset*. — *rumpere pectora* frequentat Noster III, 627; VI, 258. Etenim *rumpere* est secare, lindere. III Am. 10, 32, *rupit vomer humum*. — *altare* aut *ara*, focus in medio atrio, in quo Dii Penates colebantur; vs. 155. — Nuptiis adhibitas aras et sacra, advocatos Deos hinc liquet et ex tumultuaria altera illa in nuptiis Pyriithoi pugna lib. XII, 28: *Proximis ut steterat, spectans altaria vultu Formida terribili, cur non, ait, utimur istis?* LEM.

38. *Fronte*, dicit in. — *ex osse*. Sic Codex Regius A; et Codex B, *ex hoste*; forsam e glossa. LEM. — *palpi-*

Qui postquam cecidit, ferrumque ex osse revulsum est,
 Palpitat, et positas adspergit sanguine mensas. 40
 Tum vero indomitas ardescit vulgus in iras;
 Telaque coniiciunt; et sunt, qui Cephæa dicant
 Cum genere debere mori: sed limine tecti
 Exierat Cephæus; testatus Iusque Fidemque,
 Hospitiique Deos, ea se prohibente moveri. 45
 Bellica Pallas adest; et protegit ægide fratrem,
 Datque animos. Erat Indus Athlis, quem flumine Gange
 Edita Linnate vitreis peperisse sub antris
 Creditur, egregius forma; quam divite cultu

tat. Multi, *calcitrat*, quod etiam XII, 240, et alibi, reperitur. — Nostri quoque Regius, *calcitrat*: lenius verbum, *palpitat*; lectio tamen *calcitrat* auctoritate Codicum præstans. Dicto loco, eodem sensu, *nudulu resupinus arena calcitrat*; Aræid. X, 730: *Sternitur infelix Acron, et calcibus atram Tundit humum exspirans*. Furcibus qui admittit *calcitrat* hoc verbum ita interpretatur: «More eodem — luum in acie et pugna, qui λῆξ aut «ὀδῆξ apud poetās, terram ingratili et «indignanter salutat». LEM. — *indomita*, ἀδόξατος, implacabilis. — *vulgus*, milites gregarii: confur vers. 207. *Conficiunt*, una iaciunt. Cf. cum hoc ardore XII, 240 sqq. — *se prohibente*, prohibere volente, improbante. — *ea moveri*, eum tumultum excitari.

46. *Bellica Pallas* etc.) Meron, quem inter præsentissima pericula servari volunt, a numine quodam vel tectum, vel admonitum poetæ fingunt. Sic XII, 359, Theseus *Pallados admonitu* tutus. *Pallas* autem Perseo in omnibus itineribus aderat. — De *Ægide* eius locus classicus Homeri II. B, 447 sqq. — *fratrem*.

Etiam Orph. de Lap. XV, 42, κρηνογυνοῖς: germanus, Mimervæ.

47. *Athlis*, puer tener et anollis, quales solent Orientis populi, quorum etiam ad fastum ornatus, forte adumbratus est e Virg. IX, 581.

48. *Linnate*) In hoc nomine variant MSS. Illicius scribendum censet *Λιννῆς*, ἀνὸ τῆς λίμνης. Sic apud Lacedæmonios culta fuit *Linnatis* Diana, dicta a Linnæis oppido. Addit idem et *Linnæas* legi posse, nam λιμναῖδες esse nymphas palustres. — In nostris Regius corruptum est hoc nomen proprium. — *vitreis antris* (in) *antris*. *Antris* pro *undis* agnoscunt primus Basileensis et fragmenta Zulichem. unde recepit Heinsius. — Codices nostri Regii habent *undis*; usitatus est *unda vitrea* quam *antrum vitreum*; nihil tamen mutandum censuimus. LEM. — *antris* de Oceano et Eridano reperitur apud Claudianum XII, 34, 28, 147: *Vitrea sedilia Clymenes in Oceano* Virgil. Georg. IV, 350. Putant intelligi crystallum; ex crystallo enim antra sub mari composita fingi a poetis. Sed et aqua marina *vitrea* dicitur: Aru. VI, 759, *vitrea unda Fucini*; Claud

Augebat, bis adhuc octonis integer annis;
 Indutus chlamydem Tyriam, quam limbus obibat
 Aureus: ornabant aurata monilia collum;
 Et madidos myrrha curvum crinale capillos.
 Ille quidem iaculo quamvis distantia misso
 Figere doctus erat; sed tendere doctior arcus.
 Tum quoque lenta manu flectentem cornua Perseus
 Stipite, qui media positus fumabat in aula,

33, 167, *vitreis Oceanus undis*. Quia adeo Dii marini ipsi *vitrei*: Horat. I, Od. 17, 20, *vitrea Circe*. Hinc omnia *vitrea*, quae ad Deos marinos pertinent. Virgil. Georg. IV, 335, Nymphae Oceani vellera carpunt *hyali colore fucata*, ὑάλινα, vitrea. Nempe utrumque vocatur, et de colore viridi et caeruleo dicitur, quoniam quoniam mare refert, neque ac *viridis* et *caeruleus* de omnibus praedicatur, quae ad mare et aquam pertinent. — *cultus*, vestitus. — *integer*, florens aetate. — *Chlamydem Tyriam*. Aen. IV, 137: *Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo*. Cf. II, 733.

53. *Et madidos myrrha*) In libro III, vs. 555: *et madidus myrrha crinis*. — *Myrrha* liquore myrrha stillicans, capillis ungendis adhibebatur, quo niterent ac suavissime olerent. LEM. — *curvum crinale*; pro quo Thuan. Oxon. Berneg., *colubebat mithra*, quod non contemnendum putat Burmannus, quia mithra Orientalium cultus, imprimis mollium virorum erat. Addit, nescire se an ita absoluta ponere *crinale* solebant Veteres. — Hunc versum noster Codex B ita dat a secunda manu: *Et madidus myrrha colubebat mithra capillus*; quod sine sensu et certe errore librarii fuit scriptum pro *madidos* — *capillos*, et redit in sententiam Bur-

manni. LEM. — *crinale*, ornamentum capillos cohilens, nove sic absolute positum, occurrit tamen et Poul. III, 3, 15. Similiter Horat. I, ep. 2, 18, *campestre* sic substantive, cingulum, quo cincti erant lumbi in campo se exercentium. — *Monilibus* et torquibus Orientales colla ornare solebant.

55. *tendere doctior*) sic nostri Regii. Vnus Gronovianus, *certior*, quod rectam esse monet Burmannus, propter *unam sagitta Certior* in libro I, 519. At in tenendo arcu non tam certitudo requiritur quam doctrina, sive ars. Idem Orientales arte sagittaria excellebant. Plin. Hist. Nat. VI, 17. Itaque et Horat. I, Od. 19, 9, de puero Parthico: *Doctus sagittas tendere Sericus arcu paterno*.

56. *lenta cornua*) flexibilia arcus cornua. LEM. — *in aula*. Nostri Codices habent *in ara*. Dictum est vers. 36 *Phineus, lacto telo, post altaria isse*, ad evitandos Persei ictus; eius socios enim eo ponere aram se coniicisse probabile est, immo *stipes qui fumat in ara* melius sonat quam *qui fumat in aula*; unde velim repouere *in ara*: quae lectio non repugnat cl. Gierig ut mox videbis. LEM. — *aula*, id est atrium. Palem tamen, revocandum esse *in ara*, quod omnes habent praeter Iun. et unum Gronovii, unde Burmannus accipit *in aula*. XII, 215.

Perculit; et fractis confudit in ossibus ora.

Hunc ubi laudatos iactantem in sanguine vultus
 Assyrius vidit Lycabas; iunctissimus illi 60
 Et comes, et veri non dissimulator amoris:
 Postquam exhalantem sub acerbo vulnere vitam
 Deploravit Athin; quos ille tetenderat arcus
 Adripit: et, « Mecum tibi sint certamina, dixit:
 Nec longum pueri fato laetabere; quo plus 65
 Invidiae, quam laudis, habes. » Haec omnia nondum
 Dixerat: emicuit nervo penetrabile telum;
 Vitatumque tamen sinuosa veste pependit.
 Vertit in hunc harpen spectatam caede Medusae
 Acrisioniades, adigitque in pectus: at ille 70
 Iam moriens, oculis sub nocte natantibus atra
 Circumspexit Athin; seque acclinavit in illum,
 Et tulit ad manes iunctae solatia mortis.

*ignibus atria fumant; 271. Ecce rapit
 medii flagrantem Rhœtus ab aris Pru-
 nitium torrem; qui locus nostro si-
 millimus. — fumus autem per fora-
 men tecti abibat. — confudit. Vnus
 Medicus, prior Twissdenii, Thuanus,
 Cantabr. et Francofurtensis, contun-
 dit, quod placet Heinsio; male. Notio
 huius verbi potius est in fractis; eo
 confundeantur lineamenta oris, ne
 dignoscantur. — Regii nostri habent
 confudit. — ora, notas et lineamenta
 oris. Mox vers. 292, discussi ossibus
 oris. Conf. XII, 251. Silius IV, 380,
 perfracta in ore cruento Ossa sonant.*

*59. laudatos) Nostri Regii foedatos,
 ab effectui. LEM. — laudatos, pul-
 chros. XII, 398, laudata artificum
 signa. II Amor. 1, 93, laudata facie
 puellas. — iactare, de moribus mo-
 rientium. X, 721; Virgil. Aen. XI,
 669, suo se in vulnere versat. — iun-
 ctissimus, coniunctissimus, amicissi-*

*mus. Tales comites, etiam Aeneid.
 IX, 177-179. — sub vulnere, ex vul-
 nere. Sub passim causam indica, vid.
 Schnlting. ad Senec. Suas. VII.
 — quo plus etc. Cf. XII, 292: puero
 quae gloria fuit.*

*67. penetrabile, active, ut Aeneid,
 X, 481, penetrabile telum.*

*69. Vertit harpen) Harpe ensis est
 Mercurii falcatus quo Perseus Medu-
 sae caput amputavit. LEM. — specta-
 tam. Spectantur ea, quorum natura
 certis experimentis cognoscitur. —
 natantibus oculis. Oculi morientium
 natate dicuntur, quoniam incerto
 motu fluctuant. Sic Virgilius de Eu-
 rydice, Georg. IV: Fata vocant,
 conditque natantia lumina somnus. —
 se acclinavit ad illum; suavissima
 mors συνθήσκειν θνήσκειν φίλοις.
 Euripid. Suppl. 1006. Virg. Aeneid.
 IX, 444, Nisus cadens super ex ani-
 mem sese proiecit amicum. — tulit —*

Ecce Syenites, genitus Methione, Phorbas,
 Et Libys Amplimedon, avidi committere pugnam, 75
 Sanguine, quo tellus late madefacta tepebat,
 Conciderant lapsi: surgentibus obstitit ensis,
 Alterius costis, iugulo Phorbantis adactus.
 At non Actoriden Erithon, cui lata bipennis
 Telum erat, hamato Perseus petit ense; sed altis 80
 Exstantem signis, multaeque in pondere massae,
 Ingentem manibus tollit cratera duabus;
 Infregitque viro: rutilum vomit ille cruorem;
 Et resupinus humum moribundo vertice pulsat.
 Inde Semiramio Polydaemona sanguine cretum, 85
 Caucasiumque Abarin, Sperchionidenque Lycetum,
 Intonsurque comas Elycen, Phlegiamque, Clytumque

solatia etc., ut 191. Florus IV, 18: *magni famam ducis ad inferos secum tulit.*

74. *Syene*, urbs Aegypti in finibus Aethiopiae sub ipso Cancro tropico. Plin. II, 70, 75; Ptolem. IV, 5. — Eleganter autem et patriam et genus istius Phorbantis describit, ne quis Phorbanta Priami filium illi pugnae interfuisse patet. LEM. — *madefacta tepebat*. Virgil Aeneid. IX, 333: *tepefacta cruore Terra torique madent*; Homer. Od. A, 419: *δάμνητον δ' ἄπ' αὖν αἰματι Σῦν*. Nunc vero pro *tepebat* expectasses aliud verbum, quod lubricitatis notionem involveret; caenium causa fuit, cur illi *conconsiderent lapsi*, i. e. copis poetica, laborerentur. — *late* non est urgendum; etenim adhuc non nisi tres conciderant. — *surgentibus*, surgere conantibus.

79. *bipennis*, securis anceps, *πίλεκος δίστομος, σάγχρις*, qua gentes quaedam, ut Amazones, loco gladii utebantur. Aen. XI, 651. Forma eius

expressa in multis monumentis. Vid. Montefale. tab. CX, n. 7. — *hamato ense* Lovaniensis habet pro diversa lectione, unde Heinsius recepit; frigidius enim ei, nec conveniens pugnantium ardori, videbatur, quod caeteri habent, *admoto*. — *hamatus ensis*, harpe, vide IV, 719. — *altis*, alte eminentibus signis et caelaturis. LEM. — *multa in pondere massa*, massa magni ponderis. — *Ingentem cratera*. Apud Virgil. Aen. IX, 346, aliquis *magnum metuens se post cratera tegebat*. — *crateres* erant vasa ampliora, in quibus vinum temperabatur aqua. Amabant autem Veteres *vinis exstantia signis*, id est, figuris eminentibus caelata, anaglyphis; cf. XII, 235. — *Infregit viro* Lenzius explicat, fregit in viro. Potius cupicidum, ut in formula *infringere colaphos*. Vs. 121, pro eo, *illidit*. XII, 237, *cratera mact in ora*, — *rutilum* etc. Aeneid. IX, 349: *purpuream vomit ille animam*; Homer. II. Σ, 437: *αἰμαυτέρης χεὶρ ἀπὸ στήθεσσι*.

Sternit; et adstructos morientum calcat acervos.
 Nec Phineus ausus concurrere cominus hosti,
 Intorquet iaculum: quod detulit error in Idan,
 Expertem frustra belli, et neutra arma sequutum.
 Ille tuens oculis immitem Plinea torvis,
 « Quandoquidem in partes, ait, attrahor, accipe, Phineu,
 Quem fecisti hostem; pensaue hoc vulnere vuln. »
 Iamque remissurus tractum de corpore telum,
 Sanguine defectos cecidit collapsus in artus.

Hic quoque Cephenum post regem primus Odiles
 Ense iacet Clymeni; Protenora perculit Hypseus;
 Hypsea Lyncides: fuit et gradævus in illis
 Emathion, acqui cultor, timidusque Deorum;
 Quem quoniam prohibent anni bellare, loquendo
 Pugnat, et incessit, scelerataque devovet arma.
 Huic Chromis amplexo tremulis altaria palmis
 Demetit ense caput, quod protinus incidit arae;

88. *adstructos*) volgo *extractos*, quod habent nostri Regii. — *adstruere*, struere, cumulare. — *calcere* corpora, imprimis caput et cervicem, e ferocia victorum privorum. Passim apud Homerum, *λάξ προσβαίνει*, aut *λάξ ἐν στήθεσι βαίνει*. *Acueid.* X, 495: *lapon pressit pede* — *Exanimem*. Hinc et in venatione feræ nobiliores atræe calcabantur. VIII, 425. Vide Bronkhus. ad Propertium I, 1, 4, ubi ad Amoreo hoc translatum.

90. *error*) *ἄταρταρα*, quum quis non ferit scopum. Claudian. Rapt. II, 134, *te disci perculit error*. Etiam apud Homerum interdum error defectum telum in alium, ut II. Θ, 302-311. — *Expert bellii*, ut XII, 320, *Aphidæ*.

93. *in partes*, in factiones. LEM. — *attrahor* e melioribus prætulit Burmannus τῷ *abstrahor*. Nostris Cudi-

cibus est *attrahor*. — *pensaue hoc vulnere vulnus*; accipe vulnus pro hoc vulnere, quod mihi intulisti. Quum enim quis facit, ut duæ res pares sint, tum *pensare* alteram altera dicitur. — *defectos*, destitutos, privatos: vide Schwarzium ad Plinii Pan. 26:

97. *Ille quoque Cephenum etc.*) Hactenus cum uno Perseo pugna; hinc arma vertuntur et in Cephenum properes. — *post regem primus*. Regi dignitate et auctoritate secundus. LEM.

102. *devovet*) Nonnulli *devocat*, id est *avocat*. Codex Regius A, *devovet*; Codex B, *devocat*.

103. *amplexo altaria etc.* quasi ad Deorum praesidium confugienti. In capitis discrimine solebant ad aras confugere, illasque pressare, et Deorum quoque statuas ac simulacra complecti. LEM. — *demetit*. Codices nostri Regii *decutit*. — *demetere*, ut *ἐμμετρεῖν*

Atque ibi semanimi verba execrantia lingua 105
 Edidit, et medios animam expiravit in ignes,
 Hinc gemini fratres, Broteasque et caestibus Ammon
 Inuicti, vinci si possent caestibus enses,
 Plinea cecidere manu; Cererisque sacerdos
 Ampucus, albeni velatus tempora vitta. 110
 Tu quoque, lapetide, non hos adhibendus in usus;
 Sed qui, pacis opus, citharam cum voce moveres;
 Iussus eras celebrare dapes, festumque canendo.
 Cui procul adstanti, plectrumque imbelles tenenti,
 Pettalus, « I, ridens, Stygiis cane cetera, dixit, 115

et ἀμφὶν, frequenter pro trucidare et amputare. Vide Heinsium ad hunc locum, et Valken. Diatrib. in Eurip. Reliq. pag. 225. Vituperatus est Hom. Il. K, 457, quod loquentis caput pulveri miscetur. At ille nihil aliud vult, nisi inter loquendum caput esse resectum. Verum h. l. caput iam resectum verba edit, ut VI, 558, linguis exacta, et XI, 53.

105. *semanimi*) *semanimis*, quod habent Codd. nostri, non potest recipi. LEM. — *caestibus*. Caestuum pugna erat e pugillatus genere, ubi pugnis res agebatur, sed armatis, quum chirothecis, e corio bubulo, iisque ferro aut plumbo adfixo gravibus armati inter se decertarent, quae loris alligabantur brachiis ne exciderent. LEM.

110. *albens vitta* insigne sacerdotum: confer XIII, 643. — *Lapetide*. Hemsterh. ad Aristophani Plut. 207, intellig. Prometheum, Iapeti filium; quod nemo, opinor, probabit. — *usus*, negotia.

112. *Sed qui*) Heinsius coniecerat *sed quo*; noster Codex A, q; Codex B, q. — *citharam cum voce* qui movet, qui voce accinit citharae, citharoedus

dicitur. Infra vers. 332, *vocalia ora movere*. — *celebrare dapes*, augere hilaritatem convivantium. In regalibus conviviis musici adhibebatur, qui laudes heroarum resque divinas ad citharam caneret. Cicero. Tusc. I, 2; Quintil. I, 10, 10. Talis erat Demodocus in convivio Alcinoi, Od. Θ, 62 sqq., et Iopas in convivio Didas, Aeneid. I, 740. Cacterum in compositione vers. 111–113 negligentiam quondam observabis, quam etiam Lenzius notavit, qui monet profici aliquid, si post *moveres* ioterpunctio maxima adhibeatur, et ad *tu quoque* subintelligatur *cecidisti*. Putat etiam, vs. 113 melius *afore*. Mihi vero nec verba, *non hos adhib. in usus*, placent, quae melius se haberent, si ille conctus esset una pugnare.

114. *Cui procul adstanti*) Codex Regius A, *Quem procul adstantem*, aeque bene. LEM. — *plectrum* instrumentum est quo lyra pulsatur, ἀρά τοῦ πλέκτου, hoc est a percutiendo, dictum. LEM. — *imbelles*, leve, si comparetur cum armis. Alii *imbellis cithara* aut *lyra*, non apta rebus magnis canendis, sed amori et voluptati inserviens. Broukh. ad Prop. IV, 6,

Manibus: » et laevo mucronem tempore figit.
 Concidit, et digitis morientibus ille retentat
 Fila lyrae, casuque canit miserabile carmen.
 Non sinit hunc impune ferox cecidisse Lycormas;
 Raptaque de dextro robusta repagula posti, 120
 Ossibus illidit mediae cervicis: at ille
 Procubuit terrae, inactati more iuveni.
 Demere tentabat laevi quoque robora postis
 Cinyphius Pelates: tentanti dextera fixa est
 Cuspide Marmaridae Coruthi, lignoque cohaesit: 125
 Haerenti latus hausit Abas; nec corrui ille,

36. — Sarcasmo illi, *Sygiis cane cactera*, similis est alius XII, 321 sqq. Mirum autem est, illum, nec iuter tumultum desisse citharam cum voce movere.

117. *retentat*, iterum tentat, pergit tangere, pulsare *fila lyrae*, seu *fides*. Infra 339, *praetentare chordas*. In lusa seq. Nostro praeverat Ennius, *quunque caput caderet, carmen tuba sola peregit*, Et, *percuta viro, rancum sonus aere cecurrit*. Imitatus enim est et Silius IV, 173. — *casuque* etc. Locus varie lectus et acceptus; olim *edebatur casuque fuit*; Heinsius ex melioribus dedit *canit*; Burmannus in *casuque canit* cacophonon esse rictus, *sunsit fugit*, hoc est *casu viri ad terram*, et inde morte consequuta carmen aufugit et desit. Codex Regius A, *casuque canit*; Codex B, *fuit*. — *casu*, non est forte, sed lapsus. *Concidit* — *casuque*, et concidens, *canit miserabile carmen*, edit voces miserabiles. Sed bene de musico, *canit carmen*. — *miserabile*, misericordiam commovens. Cic. Attic. XIV, 10, *ludari miserabiliter*. Cacterum ut hic musici, sic Aen. IX, 774 sqq. poeta intertest proelio et occiditur.

119. *Non sinit*) Codex Regius B; *Nec sinit*. — *repagula*, sive ligna transversa, quibus fores muniebantur, utrique posti inserta erant, et ut e vs. 127 colligas, in parte superiore. — *posti*. Codices nostri, *poste*, — *illidit* videtur emendatio recentiorum; Codex Regius A, *elisit*; eodem sensu, Codex B, *immitit*, quod censeo aptius et simplicius; nam de *postium repagulis* sermo est, et *illidere* seu *elidere* aliquid *ossibus* vix latinum est. Horatius dixit, *illidere dentem alicui rei*; Livius, *elidere caput sacro*; sed *elidere* corpus inanimatum, v. g. saxa, stipites, etc. alicui corpori animato rerum naturae repagulat. LEM. — *procubuit terrae*, ut 197, *prorutere humi*; VII, 578, *terrae iacens*.

123. *Demere*) Cic. dixit *convellere repagula*. — *robora*, repagula roborum. — *Cinyphus*, pars Libyae cum flumine cognomini. — *Marmaridae* inter Aegyptum et Cyrenem incolebant. Plin. V, 6. — *fixa est*. Simile quid, XII, 331-387. — *hausire*, confodere seu transigere *latus* dixit iam Lucret. V, 1323, ex Homérico ἀπόστυν. Schirachius metaphoram iade ductam putat, quod exhaustior sanguis. Me-

Sed retinente manum moriens e poste pependit.
 Sternitur et Menaleus, Perseia castra sequutus,
 Et Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri;
 Dives agri Dorylas, quo non possederat alter 130
 Latius, aut totidem tollebat farris acervos.
 Huius in obliquo missum stetit inguine ferrum:
 Letifer ille locus: quem postquam vulneris auctor
 Singultantem animam, et versantem lumina vidit
 Bactrius Halcioneus, « Hoc, quod premis, inquit, habeto
 De tot agris terrae: » corpusque exsangue reliquit.
 Torquet in hunc hastam calido de vulnere raptam
 Victor Abantiades: media quae nare recepta
 Cervice exacta est, in partesque erinet ambas.
 Dumque manum Fortuna iuvat, Clytiumque Claninque
 Matre satos una, diverso vulnere fudit:
 Nam Clyti per utrumque gravi librata lacerto
 Fraxinus acta femur; iaculum Clanis ore momordit.
 Occidit et Celadon Mendesijs; occidit Astreus,

lius hand dubie Heynius ad Virg. Aeneid. II, 600, quia hauriendo penetratur vase immissio et diffundatur aqua. Exempla multa huius locutionis e poetis et historicis collegit Drakeub. ad Silium V, 514. — *retinente manum*. Codices nostri, *retinente manu*; quae lectio non mala videtur; nam manus quoque, *fixa cuspidis Coruthi*, eum retinuit. LEM.

128. *castra sequutus*, pugnans pro Perseo. XII, 285: *sit fortis castrorum turba tuorum*. — *Nasamones*, Cyrenen incolbant. Plinius V, 5, ubi et de fertilitate agri Cyrenaici. Et omnino Africa *πυρροπόρος* in nummis cum spicis et cornu Copiae cernitur. Ibi Romani immensas possessiones habebant. — *ditissimus agri* etiam Aen. X, 563. — *Latius*, latiores agros. — *tollebat*. Lucobus Gronovius, *coquebat*;

sed vide Burmannum. *Tolli* eleganter dicuntur quae ex agris redent et colliguntur. Sic et Fast. IV, 560.

134. *Singultare*, cum singultu seu motibus convulsivis exhalare. Aen. IX, 333, *truncus sanguine singultans*; 415, *longus singultibus diu pulsus*.

138. *Abantiades*, Perseus, *Abantis* pronepos. Acrisius enim Danaë pater erat, filius Abantis. LEM.

139. *in partesque erinet ambas* (*Διχαερίσθαι*) tale telum ab Homero vocatur. — *librata*. Vide ad III, 311. *Libratione* illa vis maxima addebat telis; itaque et Aen. IX, 418, *librata hasta* it Tago *per tempora utrumque*. — *momordit iaculum*, iaculum haesit in ore. Homerus Iliad. E, 75: *ψυχρὸν δ' ἔλκε χελιδὸν ὀδύσσειν*.

144. *Mendes*, oppidum Aegypti et notum ad ostium Nilii, quod inde

Matre Palaestina, dubio genitore creatus; 145
 Aethionque sagax quondam ventura videre;
 Tunc ave deceptus falsa; regisque Thoactes
 Armiger; et caeso genitore infamis Agyrtes.

Plus tamen exhausto superest; namque omnibus unum
 Opprimere est animus: coniurata undique pugnant 150
 Agmina pro causa meritum impugnante fideoque.
 Hae pro parte soëter frustra pius, et nova coninx,
 Cum genetrice, favent, ululatuque atria complent.
 Sed sonus armorum superat, gemitusque cadentum;
 Pollutosque semel multo Bellona Penates 155
 Sanguine perfundit; renovataque proelia miscet.
 Circueunt unum Phineus, et mille sequuti
 Phinea: tela volant hiberna grandine plura
 Praeter utrumque latus, praeterque et lumen et aures.

Mendesium. Plin. V, 9 et 11; Strabo XVII. — *Matre Palaestina*. Palaestina regio est Syriae, contermina Iudaeae, a Palaestina urbe dicta. LEM. — *dubio genitore*. Quum pater ignoratur, filius dicitur spurius; nothus autem, qui ex concubina, non ex legitima uxore natus est, sed habet patrem certum. LEM. — *ventura videre*, in videndis venturis. — *ave deceptum*, quo minus iacturam suam praevideret. Silius V, 405, *vanis deceptus in alite signis*. Hoc quoque ex Homero et Virgilio: etenim Il. B, 859, Mysis praerat Ennomas augur, qui οὐκ ἀβελήων ἐρύσσαςτο κέρτα μάλιστα; Aen. IX, 327, Turno gratissimus augur: Sed non augurio potuit depellere pestem.

149. Plus tamen etc.) Pugnae descriptio interruptitur aliquandiu. — *exhausto*. Cod. Reg. B, *exhaustis*, subaudi. *viris*; in Vulg. subaudi. numero virorum. — *pro causa meritum impugnante*; hoc est, pro Phineo,

qui et meritum Persei, quo Andromedam servaverat, et fidem ipsi a rege datam iniquabat. LEM. — *favent aut student* qui spectantes dictis et factis declarant, cui parti dediti sint. — *ululatus*, clamor feminarum: cf. XII, 226.

154. *superat*, obstrepat, ἀντιπικνίζει. — *Vt Pallas et Fortuna*, sic et Bellona huic pugnae intererat. — *Penates* stabant in ipso atrio ad focum. Ii polluebantur sanguine iniuste fuso. Ita graviter ornavit illud: aucta est caedes semel coepta. Satis fuisset, *renovat proelia*; sed plenius, *renovata miscet*. Et milites pugnautes *miscent* proelin, Virg. Georg. II, 282, et qui eos excitant ad pugnandum.

158. *hiberna*, quam procellae in terram deliciunt. Aen. X, 801 seq.: *Telaque coniciunt . . . velut effusa si quando grandine nimbi Praecipitant*. Cf. IX, 668. Apud Homerum, Il. M, 156, vero tela νεφέτης ὡς πόντος ἔρπει. — *praeter utrumque latus*; iuxta

OVID. Ep. Tom. III

X

Adplicat hinc humeros ad magnae saxa columnae; ¹⁶⁰
 Tutaeque terga gerens, adversaque in agmina versus,
 Sustinet instantes: instabant parte sinistra
 Choanius Molpeus, dextra Nabataeus Elhemon.
 Tigris ut, auditis diversa valle duorum
 Exstimulata fane mugitibus armentorum, ¹⁶⁵
 Nescit, utro potius ruat; et ruere arde utroque:
 Sic dubius Perseus, dextra laevane feratur,
 Molpea traieci submovit vulnere cruris;
 Contentusque fuga est: neque enim dat tempus Elhemon,
 Sed furit; et, cupiens alto dare vulnera collo, ¹⁷⁰
 Non circumspectis exactum viribus ensein
 Fregit; et extrema percussae parte columinae
 Lamina dissiluit, dominique in gutture fixa est.
 Non tamen ad letum causas satis illa valentes
 Plaga dedit: trepidum Perseus, et inermia frustra ¹⁷⁵

utrumque latus, et dextrum et sinistrum, propeque et oculos et aures. LEM.

160. *Adplicat hinc numeros* etc.) Similem Alexandri pugnam referunt Curt. IX, 5, et Iustin. XII, 9, quam minime credibilem, et ex hac Persei fabula fictam putat Burm. *adplicare* verb. propr. in hac re. — *ad saxa*, saxis. Atria autem media *magnae* olim inarcebantur *columnae*.

162. *instabant*) Codices nostri, *instabat*. Vide quae diximus supra ad *erupient*, in vers. 12. — *Choanius*, a Chaonibus qui ex antiquissima Pelasgorum stirpe erant, vetustissimis temporibus pars Epiri habitabatur. Strabo pag. 498; Plin. IV, prooem. Male autem *Choanius* et *Nabataeus* (vide ad I, 61) hic iunguntur. Non igitur dubitavi e Micylli coniectura *Choanius* exhibere: probat eam etiam Harduin. ad Plinium VI, 28, s. 32,

ubi de *Chaonis*, Arabiae incolis, agitur. — *Tigris* etc. Bene delecta similitudo. Homar. vero et Virg. Aeneid. IX, 339, cum leone impasto potius, quem *vesana fames stimulat*, fortem bellatorem comparant. — *diversa valle*; in parte diversa vallis.

169. *Contentusque fuga*) Optimus Florentinus, *fugae*, quod non contemnendum videtur Heinsio, quem videt ad XV, 513, et Freinsheim. ad Curtium VI, 2.

170. *furere, exultare, Scur*, saepe bono sensu de milite acriter pugnante. Broukh. ad Propert. IV, 6, 56: sed idem et iratorum est. — *Non circumspectis*, non antea ponderatis, hoc est, nimis. — *exigere ensein*, summam virium intentionem notare: docuit Barth. ad Stat. VI Theb. 718.

172. *extrema percussae*) Nescit Burmannus amor rectius *extremae percussae*, quod in sex libris. — *dominus*,

Brachia tendentem Cyllenide confodit harpe.

Verum ubi virtutem turbae succumbere vidit,

« Auxilium, Perseus, quoniam sic cogitis ipsi,

Dixit, ab hoste petam; vultus avertite vestros,

Si quis amicus adest: » et Gorgonis extulit ora. 170

« Quære alium, tua quem moveant miracula, » dixit

Thescelus: utque manu iaculum fatale parabat

Mittere, in hoc haesit signum de marmore gestu.

Proximus huius Ampyx animi plenissima magni

Pectora Lyncidae gladio petit; inque petendo 185

Dextera dirigit, nec citra mota, nec ultra.

At Nileus, qui se genitum septempace Nilo

Eminentis erat, clypeo quoque flumina septem

Argento partim, partim caelaverat auro,

« Adspice, ait, Perseu, nostrae primordia gentis: 190

Magna feres tacitas solatia mortis ad umbras

A tanto cecidisse viro. » Pars ultima vocis

In medio suppressa sono est; adaperataque velle

qui utitur aliqua re. — *Cyllenide*, quam a Cyllenio, sive Mercurio acceperat: vide ad IV, 726. Etiam Orphicus, Lith. XV, 45, ἀπὸ τοῦ Κυλληνίδος habet.

177. *Verum ubi etc.*) Serius hoc auxilio utitur ut fortitudinem antea ostentaret. — *cogitis ipsi*. Huiusmodi nuntiabat ipso. — *ab hoste petam*. Sic fas et ab hoste doceri. — *hostis*, Gorgo olim occisa. Eius capite in pugna cum Gigantibus similiter utitur Minerva apud Claud. 37, 93 sqq. — *extulit*, IV, 655, *prodidit ora*. — *miracula*, magicæ artes, vs. 197. — *moveant*, terreat. — *fatale*. Sic sane telum fatale Aeneid. XII, 919, et alibi. At nunc nemo illo interficiebatur. Ergo fatale potius est, quod arreptum causa fuit ipsi mutationis. — *haesit signum* exquisitè, factum est signum.

— *in hoc signum haesit*; hoc est, Thesclus in statuam marmoris ita est conversus, ut iaculum emittere velle videbatur. LEM. — *gestus illi* aut similes notati haud dubie iam ab antiquiore poeta. Etenim etiam in Polydectæ et amicorum transfiguratione, observante Apollod. IV, 4, 3, τῶν ἰδόντων, ὁποῖον ἑκάστου εἶχε σκῆμα ἔχον, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Hoc ergo Noster et IV, 551 sqq. sequens est. — *dirigit*; rigida et dura facta est. LEM.

187. *At Nileus, etc.*) Sic Turnus in clypeo Inachum fluvium, quia ab Inacho genus ducit, carlatum habebat. Aeneid. VII, 789. — *primordia*, origo. — *cadere ab aliquo* per brevisloquendum dicitur is, qui interfectus ab eo cadit. Exempla habet Burmannus, Magnam autem Veteribus erat

Ora loqui credas, nec sunt ea pervia verbis.
 Increpat hos, « Vitioque animi, non crinibus, inquit, 195
 Gorgoneis torpetis, Eryx: incurrite mecum;
 Et prosternite lumi iuvenem magica arma moventem. »
 Incursurus erat: tenuit vestigia tellus;
 Immotusque silex, armataque mansit imago.

Hi tamen ex merito poenam subiere: sed unus 200
 Miles erat Persei, pro quo dum pugnat, Aconteus,
 Gorgone conspecta saxo concrevit oborta:
 Quem ratus Astyages etiamnum vivere, longo
 Ense ferit: sonuit tinnitibus ensis acutis.

Dum stupet, Astyages naturam traxit eandem; 203
 Marmoreoque manet vultus mirantis in ore.
 Nomina longa mora est media de plebe virorum
 Dicere: his centum restabant corpora pugnae;
 Gorgone bis centum riguerunt corpora visa.

Poenitet iniusti nunc denique Phinea belli. 210
 Sed quid agat? simulacra videt diversa figuris;
 Agnoscitque suos, et nomine quemque vocatos
 Poscit opem; credensque parum, sibi proxima tangit
 Corpora: marmor crant; avertitur; atque ita supplex,

solutum, a magno viro cadere: vide
 ad IX, 6.

195. *non crinibus, inquit*) Codex
 Regius B, a prima manu, *cur viribus,*
inquit; et a secunda, *non viribus, in-*
quit. Codex A, *non viribus inde*; et ea
 forsitan fuit vera lectio. Vividior cer-
 te vox *inde*, quam *inquit*, et hæc
 non adeo utilis; præterea vox *crini-*
bus glossam redolet. LEX. — *torpere*,
 verbum ambiguae significationis,
 quoniam et de savi natura, et de homine
 inertis dicitur.

197. *magica arma*, magicos cantus,
 incantamenta, atque veneficia. LEX.
 — *vestigia*, pedes.

199. *silex*) Maxima pars Codicum
 habent *silet*, quod probat Vivianus,
 et hoc habent quoque Regii nostri.

200. *poenam*) Codices nostri Regii,
poenas. — *ex merito*: quia Phinei sa-
 tellitium et malæ causæ propugnato-
 res. LEX. — *concrevit*, immobilis est
 factus. Eleganter Pont. II, 11, 10,
concretus dolor, quum quis ita obstu-
 pescit, ut siue muti slet, veluti in
 saxum mutatus. — *trahere*, ut II,
 239. — *media de plebe*; Aeneid. IX,
 376, *multans sine nomine plebem*. —
corpora, sæpe pro hominibus. Aen.
 II, 18, *delecta virum corpora*.

212. *quemque vocatos*) Vulgata et

Confessasque manus, obliquaque brachia tendens, 215
 « Vincis, ait, Perseu; remove fera monstra, tuaeque
 Saxificos vultus, quaecumque ea, tolle Medusae.
 Tolle precor; non nos odium, régnive cupido
 Compulit ad bellum: pro coniuge movimus arma.
 Causa fuit meritis melior tua, tempore nostra: 220
 Non cessisse piget; nihil, o fortissime, præter
 Hanc animam concede mihi: tua cetera sunt. »
 Talia dicenti, neque eum, quem voce rogabat,
 Respicere audenti, « Quod, ait, timidissime Phineu,
 Et possum tribuisse, et magnū munus inertī est, 225
 Pone metum, tribuam: nullo violabere ferro.
 Quin etiam mansura dabo monumenta per aevum;
 Inque domo soceri semper spectabere nostri,
 Ut mea se sponsi soletur imagine coniux. »
 Dixit: et in partem Phorcynida transtulit illam, 230
 Ad quam se trepido Phineus obverterat ore.
 Tunc quoque conanti sua flectere lumina, cervix
 Dirigit, saxoque oculorum induruit humor.
 Sed tamen os timidum, vultusque in marmore supplex,

nostri Regii, *vocatus*; multi, *vocando* aut *vocato*.

215. *Confessasque*) Varietates sunt *confosas*, *conflexas*, *conversas*, *compfosas*. Nostri Regii, *confessas*. — Victas se *Veteres* *constebantur* *sublatis* *manibus*, ut docet Faber Agon. I, 8. — *obliqua brachia* habebat supplicans Phineus, quum obstupefactus pedem retro ferret, vultuque, ne mutaretur, averteret. — *fera monstra*, *εὐχάκη δεινὰ πλάσσειν*, Il. E, 741. — *Saxificus*, in saxum convertens; vox ab Ovidio, ut videtur, facta ad formam τοῦ *vulnificus*.

221. *Non cessisse piget*) Me, inquit Phineus, pœnitet tibi Andro-

medam non permisisse. *LEM.* — *nihil præter* etc. Aen. XII, *sine hanc animam*, et *miserere* *precantis*.

225. *Et possum tribuisse* etc.) Lenzius interpungit post *possum*; *tribuisse* autem coniungit cum seq. quam non negat, *tribuisse* posse capi pro *tribuere*. Hoc forte melius. Horut. A. P. *poteras dixisse*, dicere. Et *illa* *passim*. — *ut mea*. Codex Regius B, *et mea*. — *ut mea se sponsi* etc. Temere hoc additum; etenim Andromeda mox relinquebat eam Perseo paternam domum.

230. *Phorcynida*) Codex B, *Cephœida*, et in margine, *vel Phorcynida*. *Phorcynis*, Medusa Phorci filia. *LEM.*

Submissaeque manus, faciesque obnoxia mansit. 319

II. Victor Abantiades patrios cum coniuge muros
Intrat, et immeriti vindex ultorque parentis
Adgreditur Proetum; nam fratre per arma fugato
Acrisioneas Proetus possederat arces.

Sed nec ope arinorum, nec, quam male ceperat, arce,
Torva colubriferi superavit lumina monstri.
Te tamen, o parvae rector, Polydecta, Seriphi,
Nec iuvenis virtus, per tot spectata labores,

235. *Submissae*, supplices. Cicero pro Phoc. 10: *tribulus me submissi et supplicari*. — *obnoxia* nunc proquir, qui conscius sibi malae rei credit alteri: vid. Parei Lexic. crit. hoc v.

236-249. *Perseus* cum *Andromeda* in patriam redit, atque *Proetum* et *Polydectem* in saxa convertit. — *patrios muros*. Codex Leidensis, *finis*, et pro vario lectione, *portus*. Regii nostri, *muros*. — *patrii muri*, urbs *Argos*, quam, etsi tecebat *Proetus*, tamen intrare *Persens* poterat. Non igitur erat, cur *Burmamnus* praeficeret *finis* aut *portus*. — *cum coniuge, Andromeda*. LEM.

237. et *immeriti* etc.) Heinsius ex Nangerii MSS. dedit *immeritae*, ut *parens* hic sit *Danaë*; quae quo iure dicatur *immerita*, et quam iniuriam ei a *Proeto* illatam ulcisci voluerit *Perseus*; non invenio. Verum haud dubie vidit *Lactantius* in *Argum*. hanc fabulam, qui per *parentem*, avum *Acrisium* intelligit, quem etiam *immeritum*, non bene de *Perseo* meritum (arca enim inclusum *Perseo* cum matre in mare proiecerat), vindicare, in regnum, quo pulsus a fratre erat, restituere voluerit. Rectius tamen *immeritum* interpretaberis, qui talem sortito non meruerat, ut a fratre regno exueretur. *Abantis filii* regnum

pateronum ita inter se diviserant, ut *Acrisius* *Argis* maneret, *Proetus* *Tyrinthem* et alia possideret. *Disidia* inter eos orta esse, etiam *Pansan.* II, pag. 145, narrat; sed *Proetum Acrisioneas possedisae arces*, *Argos* urbem occupasse, nec ab illo, nec ab alio auctore traditur. — Codices Regii habent *Acrisionidas*.

242. o *parvae*) Codex Regius A, *parvi*; at *Iuvenalis* Satyr. VI, 564, et *parva tandem tenuisse Seripho*; et X, 170, ut *Gynri scopulis parvaeque Seripho*. — *Polydectes*, rex *Seriphi* (quae fuit una ex *Cycladibus*), frater *Dictyis*, qui *Dictyis* *Persea* cum matre in arca ad insulam delatum educandum curaverat. *Polydectes* autem, *Danaes* amore captus, sed *Hippodamiae* suptias simulans, quum munera ab amicis colligeret, quibus *Hippodamiam* emeret, *Perseus* ultro promisit, se vel *Gorgoois* caput allaturum; quibus promissis ut staret, eum impulit *Polydectes*. *Reversus* compellit matrem cum *Dictye* ob *Polydectae* violentiam ad aras confugisse; qua re commotus illum cum sociis in saxa mutat. Sic *Apollod.* II, 4, 1-4; confer *Schol. Apollon.* IV, 1091, et *Schol. Pindari* P. 10, 72, et 12, 18; *Zenob.* I, 42; *Hygin.* fabulas 63, 64, 273. Exstiterant olim *Aeschyl* *Poly-*

Nec mala mollierant : sed inexorabile durus
 Exerceo odium ; nec iniqua finis in ira est.
 Detrectas etiam laudes, fictamque Medusae
 Arguis esse necem. « Dabimus tibi pignora veri ;
 Parcite luminibus, » Persens ait ; oraque regis
 Ore Medusaeo silicem sine sanguine fecit.

Hactenus aurigenae comitem Tritonia fratri
 Se dedit : inde cava circumdata nube Seriphon
 Deserit, a dextra Cythno Gyaroque relictis.
 Quaque super pontum via visa brevissima, Thebas,

dectes, Sophocles Danaë, Euripidis Danae et Dictya. Sed imprimis Pherecydem seniores mythologi sequuti esse videntur. Persea cum Medusae capite in Seriphon redeuntem pinxerat Polygnotus. Pausan. pag. 52.

244. *durus*) Fert. Medicus et Genevensis, *durus*. Nostri Regii, *durus*. — *durus*, inexorabilis, ut Fast. IV, 111, *dura pella*; et h. l. bene opp. τῷ mollierant. — Otiose additum nec iniqua etc.

246. *Detrectas*) Plurimi codices, *detrectas*. Vid. Corte ad Sallustium bell. lug. 53. Regii nostri, *detrectas*. *Detrectare*, minuire, detrudere gloriae alterius. — *Parcere oculis* alibi est, iis non uti, Tibul. I, 2, 23; sed h. l. eos avertere. Non autem regis tantum ora mulavit, sed et amicorum. Pherecydes, Pindarus, Apollud. Fabulam Strabo X, pag. 487, e saxosa Seriphi natura explicat: Οὐρανὸς ἐν τῇ περὶ αὐτῆς ἡ νῆξ, ὥστε ὑπὸ τῆς Γαργάρας τοῦτο πάλιν αὐτῆς παρὰ οἱ κοινωδύοντες. Apud Hygin. fab. 273, qui haud dubie Aeschylum sequutus est, Polydectae fauces ludos Perseus facit.

250-578. *Musarum colloquia cum Pallade*) Pallas, relicto Perseo, Heliconem petit, ubi Musae ei narrant,

1.º vim, quam sibi paraverit *Pyreneus*, 250-293; 2.º certamen, quod sibi fuerit cum *Pieridibus*, ex quo multae metamorphoses commemorantur, 294-678. — Narrat quemadmodum Pegasus equus alatus non cum Chrysaore e sanguine colli Medusae exsilerit, et ad Heliconem, Boeotiae montem, pervenerit, ubi, quum terrum pedis ungula percussisset, illic fons, qui Ἰπποκρήνη, hoc est, Cuthallinus fons est appellatus, exortus fuisse memoratur. Ad eum igitur videndum, relicto Perseo, Pallas profecta est, quae a Musis accepta quam promptissime ad ipsam fuit deducta. LEM. — *aurigena*, χρυσογυνῆς, χρυσόκερρος, quem Iupiter in amicum conversus genuerat. Sic *draconigena* et alia, quae supra legimus. Perplacet Schirachio hoc epitheton, quod nobilem habent audaciam. — *Se dedit comitem* exquisitius, quam fuit comes. *Se dare* enim omnino dicuntur qui intersunt aut adsunt aliis, ad eos se applicant. — *Cava nube*, ut, qui aquam ingrediuntur, *curvata aqua* cingantur, apud Virgilium Georg. IV, 361. — *Cythno*. MSS. omnes, *Cypro*. Quae insula quum remota nimis sit a Seripho, varie hoc nomen ab editoribus tentatum est. *Cythno*

Virgineumque Heliconā petit; quo monte potita
 Constitit, et doctas sic est adfata sorores: 255
 « Fama novi fontis nostras pervenit ad aures;
 Dura Medusaei quem praepetis ungula rupit.
 Is mihi causa viae: volui mirabile monstrum
 Cernere; vidi ipsum materno sanguine nasci. »
 Excipit Vranie: « Quaecumque est causa videndi 260
 Has tibi, Diva, domos, animo gratissima nostro es:
 Vera tamen fama est, et Pegasus huius origo
 Fontis; » et ad latices deducit Pallada sacros;
 Quae mirata diu factas pedis ictibus undas,
 Silvarum lucos circumspicit antiquarum, 265

correxit Nangerius, et sic Plauudes habet in Metaph. Graeca. *Cythus* et *Cynus* e numero *Cycladum* sunt.

254. *Virgineumque Heliconā*; Helicon Virginibus, sive Musis consecratus, quo tempore eorum cultus e Thracia in Bocotiam transiit. — *potitur loco*, qui eo pervenit. — *sorores* vocantur et Furiae IV, 470, atque Parcae, Horat. II, 3, 15; sed Musae doctae sorores, quod epitheton ab iis ad poetas inpræsis translatus est.

256. *novi fontis*, quem a forma Hippocrenes nomen accepisse putant. Sed undecumque ei impositum sit, etymologicæius interpretatio fabulam ministravit. Etiam Troezenii quum fontem haberent cognominem, mythum ad se traxerunt. Pausanias II, 31. — *Medusæus praepes*, Pegasus e sanguine Medusæ ortus IV, 784. De significatione *toû praepes* iam olim disputabant Grammatici. Omnino celerem notat, et nunc substantive equum celem. — *rupit*. Vnus Ciofani et septem Heinsii, *fecit*; hinc Heinsius coniecit *fregit*. — Nostri Regii sciunt *rupit*, et emendatio Heinsii fit saltem inutilis: nam inter

rupit et *fregit* minima est distantia: quinimmo *rupit* magis aptum est *fonti*, quam *fregit*. LEM. — *rumpitur*, scinditur terra, unde fons exit. *Moæ factas pedis ictibus undas*.

258. *monstrum*, pro *factum*, revocavit Heinsius e Cantabr. Esfurlensi, secundo Medico et aliis quibusdam. — Regii nostri habent *factum*; nihilominus vox *monstrum* vividior est; et quum auctoritate Codicum fulciatur, servanda est. LEM. — *monstrum*, fons mirabili modo inventus. Sic *mirabile monstrum* etiam Virgil. Aen. III, 26.

261. *animo gratissima nostro es*) Notat Heinsius esse hemistichium Homericum, ἡμῶν χαριστάμενη θεῶν. — *origo*, auctor, ut I, 79. — *tamen*, autem. — Fons ille *Pegasææ aquæ* apud Claudianum 55, 4, et *Bellerophontei humor equi*, Propert. III, 2, 2.

264. *Factas*) Oxoniensis, *fractas*. Nostri Regii, *factas*.

265. *silvarum lucos* etc.) Helicon præstabat soli bonitate; consitus erat arboribus, fruticibus et herbis tum saluberrimis, quam sanvissimi odoris. In eo lucus Musarum, ad lævā fons

Antraque, et innumeris distinctas floribus herbas :
 Felicesque vocat pariter studiique locique
 Mnemonidas, quam sic adfata est una sororum :
 « O, nisi te virtus opera ad maiora tulisset,
 In partem ventura chori Tritonia nostri, 276
 Vera refers; meritoque probas artesque locumque;
 Et gratam sortem, tutae modo simus, habemus.
 Sed, vetitum est adeo sceleri nilil! omnia terrent
 Virgineas mentes, dirusque ante ora Pyreneus
 Vertitur; et nondum me tota mente recepi. 277
 Daulia Threicio, Phloceaque milite rura
 Ceperat ille ferox, iniustaque regna tenebat.
 Tempa petebamus Parnasia: vidit euntes;
 Nostraque fallaci veneratus numina cultu :
 « Mnemonides, cognorat enim, consistite, dixit; 280
 Nec dubitate, precor, tecto grave sidus et imbrem,
 Imber erat, vitare meo: subiere minores
 Saepe casas Superi. » Dictis et tempore motae

Aganippe. Pausan. Boeot. pag. 763
 seqq. — *Felices studii*, deest, respectu.
 Horat. I, Sat. 9, 11, *felix cerebri*. Virg. *felix uteri*, et in nostro
 opere III, 132, MSS. nonnulli, *exi-
 liti felix*. — *Mnemonidas*. Olim ede-
 batur *Maconidas*. Vetusioris MSS.
Memononidas, unde Heinsius correxit
Mnemonidas. — *Mnemonides* a graeco
μνήμων, inde et Mnemosynes filiae
 dictae.

276. *O, nisi te etc.*) Elinda et ag-
 bana compellatio. — *opera maiora*,
 nempe bellica. — *tulisset*. Sic nostri
 Regii. Iunianus et sex alii, *vocasset*.
 ~ *chorus*, numerus, coctus, quam-
 quam Musae et choros instituebant.
 Hesiod. Theog. 7. Suaviter additum,
virgineus; virgines enim facile terren-
 tur. Et virgineo terrori conveniunt
 et sequentia, *dirusque vertitur*. —

Pyreneus e Thracia coloniam deduxit
 in Boeotiam, atque vel ruditate sua
 vel bello Musas inde fugasse dici po-
 tuil. — *se recipere* aut *colligere* di-
 cuntur, qui ex magna animi pertur-
 batione ad tranquillitatem redeunt.

276. *Daulis*, urbs Phocidis ex qua
 via ducebat ad Parnasi inga. Pausan.
 Phoc. pag. 807 seqq. — *Templa Par-
 nasia* nempe Apollinis et Bacchi, qui
 ibi colebantur.

280. *consistere* proprie dicuntur,
 qui a cursu aut itinere quiescunt.
 Bram. — *sidus*, tempestas, quia oc-
 tus siderum et occusus tempestates
 concitat. Flor. II, 8, 8, *haec velut si-
 dere Asiatici belli nota tempestas*. Sed
 Burmannus mollet *grave frigus*, quia
 poëtae *grave sidus* vocare solent aciem
 solem et inde vehementem calorem;
 sed hunc non convenire imbri, quia,

Adnuimusque viro, primasque intravimus aedes.
 Desierant imbres; victoque Aquilonibus Austro 285
 Fusca repurgato fugiebant nubila coelo.
 Impetus ire fuit: claudit sua tecta Pyreneus;
 Vinque parat, quam nos sumtis effugimus alis.
 Ipse sequuturo similis stetit arduus arce:
 "Quaque via est vobis, erit et mihi, dixit, eadem;" 290
 Sequae iacit vecors e summae culmine turris;
 Et cadit in vultus, discussique ossibus oris
 Tundit humum moriens scelerato sanguine tinctam.
 Musa loquebatur: pennae sonuere per auras;
 Voxque salutantum ramis veniebat ab altis. 295
 Suspicit; et linguae quaerit, tam certa loquentes,
 Vnde sonent; hominemque putat Iove nata loquutum:

quum ille cadat, vehementia sideris frangatur; quae omnia frustra ab eo monita sunt.

284. *primus aedes*, atrium. — In penetralia corruptorum et veteratorum Musis fas aut pudor introire non permittit. LEM.

291. *vecors*) injecta ei insania. — *turris*, regia.

292. *discussis*, pro *discussis*, ex optimo Florentino dedit Heinsius. Nostri Regii habent *discussis*. — *Tundit humum* etc. Fabulae sensum deprehendisse sibi videtur Saffius. Putat enim, Pyren. huic fuisse malum poetam, qui, etiam si alis, hoc est ingenio poetico destitutus fuerit, tamen volare voluerit, et, parum precedente opera, quasi vim inferre Musis, sed qui frustra desudaverit, *der sich den Kopf vergeblich zerbrochen habe*.

294-678. *Certamen Musarum cum Pieridibus*. Pausan. Borot. pag. 765, auctor est, Pierum Macedonem Theopius venisse, ibique instituisse, ut ex Thracum disciplina novam Musarum

lis nominibus, quibus adhuc appellantur, colerentur. Ex aliorum autem opinione ipsum habuisse novem filias, quas Musarum nominibus insignierit. Hoc earum certamen e Nicandro refert etiam Anton. Lib. IX. Eo auctore Musarum cantu tota rerum natura delinita est, Pieridum contra strepitu tenebris involuta. Vnde Pierides in novem diversas aves mutantur. — *Pennae sonuere*, auditus est clangor alarum. — *salutantum*. Nempe aves illae a Graecis et Romanis docebantur reddere in primis vocem χαῖρτε. Persius Prol. 8. — *tam certa loquentes*. Sonus ille non otentumque simulabat vocem humanam, sed quam simillimus ei erat, adeo ut hominis vox credi posset. Martialis XIV, 76: *Pica loquax certa dominum te voce saluto: Si me non videris, esse negabis avem*. Eodem sensu supra II, 668, *certi hinnitus*. Contra Quintil. Institut. II, 1, 21, de infante, *loqui primum incerta voce tentavit*. — *hominemque loquutum*. Heinsius malit *hominemque loquen-*

Ales erat; numeroque novem, sua fata querentes,
 Institerant ramis imitantes omnia picae.
 Miranti sic orsa Deae Dea: « Nuper et istae 304
 Auxerunt volucrem victae certamine turbam.
 Pieros has genuit Pellaeis dives in arvis.
 Paeonis Evippe mater fuit: illa potentem
 Lucinam novies, novies paritura, vocavit.
 Intumuit numero stolidarum turba sororum;
 Perque tot Haemonias, et per tot Achaidas urbes 305
 Huc venit, et tali committunt proelia voce:
 « Desinite indoctum vana dulcedine vulgus
 Fallere; nobiscum, si qua est fiducia vobis,
 Thespiades certate Deae; nec voce, nec arte 310
 Vincemur; totidemque sumus: vel cedite victae
 Fonte Medusaeo, et Hyantea Aganippe:
 Vel nos Emathiis ad Paeonas usque nivosos
 Cedemus campis: dirimant certamina Nymphae. »
 Turpe quidem contendere erat; sed cedere visum 315
 Turpius: electae iurant per flumina Nymphae,

tum. Non ingrata certe Heinsii emendatio, sed nullo Codice firmatur. LEM.
 — *Picis* autem expressior adeo loquacitas, quam psittacis. Plin. X, 42, 59.

300. *orsa Deae Dea*) Codex Regius A inserit *est*, hoc modo, *orsa Deae est Dea*. — *volucrem*. Regii nostri, *volucrem*. — *victus certamine* Pieridas esse a Musis, vetus erat traditio, quae forte hoc volebat, Graecos proprie sic dictos ingenio superasse finitimos, Macedonas etc.

302. *Pieros*) Inde *Pierides* dictae, quo nomine interdum ipsae Musae insigniuntur a Pieria, ubi cultae. *Sororum* nomina habet Anton. Lib. IX, ubi vid. Munker. — *vocavit*, invocavit. *Iuno Lucina fer opem, obsecro!* Terent. Ad. III, 1, 15. — De *Pella*

et *Paonia* mox ad vs. 313. — *Haemonia*, Thessalia. I, 568. Eius partes *Achaia*, Pelasgiotis et Phthiotis.

307. *tali voce*) Tam insolenti et astus plena voce nos iuvavit. LEM. — *committunt proelia*, provocant ad certamen.

310. *Thespiades*) Sic nostris Codicibus: nonnulli, *Aonides*. — *Thespi*, oppidum iuxta Heliconem. Ibi in honorem Musarum dies festi et ludii celebrabantur. Pausan. pag. 761 et 771.

312. *Hyantea*) III, 146. — *Emathia*, Macedonia. Iustin. VII, 1. Eius oppidum *Pella*, patria Pieridum. Partem Macedoniae septentrionalem *Paonia* protegebat a Triballis. Plin. IV, 10. — *nivosa*, quia Graecis ad septentrionem. — *dirimant certami-*

Factaque de vivo pressere sedilia saxo.

Tunc, sine sorte prior, quae se certare professa est,

Bella canit Superum; falsoque in honore Gigantas

Ponit, et extenuat magnorum facta Deorum, 310

Emissumque ima de sede Typhoea terrae.

Coelitibus fecisse metum; cunctosque dedisse

Terga fugae; donec fessos Aegyptia tellus

Ceperit, et septem discretus in ostia Nilus.

Huc quoque terrigenam venisse Typhoea narrat, 325

Et se mentitis Superos celasse figuris;

pa; indices sedeant certaminis. Iudices eligebantur, sedentes cognoscebant, et iurati sententiam dicebant. — *sedilia vivo saxo* etiam Aeneid. I, 167, in domo Nympharum.

318. *Tunc, sine sorte* etc.) In certaminibus sorte plerumque constituebatur, uter certantium prior diceret. Nunc una Picridum ipsa hoc sibi arrogat. Lenius vero sic interpungit, *tunc, sine sorte, prior, quae se* etc. ut prior sit nata maior seu maxima. Turpe autem Diis argumentum erat carminis seq. — *Ponere in honore*, reddere honoratum, commemorandis eius virtutibus. Similiter *ponere in gratia*, Cic. Attic. V, 3, 11: vid. Ernesti Clav. Cic. v. *gratia*. — *extenuat*, imminuit.

321. *Typhoeus* aut *Typhon* (Τυφωεύς, Τυφών) monstrum immane, quod Terra, devictis Gigantibus magis exacerbat, e Tartaro peperit. Is et ipse coelum oppugnavit, iactisque cum sibilis et boata candentibus saxis Deos terruit. Hesiod. Th. 820 sqq.; Apollod. I, 6, 3; Anton. Lib. 28 et 47; Schol. Aeschyl. ad Prom. 31; Hyg. fab. 152 et 196. E descriptione Hesiodi facile apparet, ventos procelloso, motus terrae flammisque inde erumpentes huic fictioni originem de-

disse. Fugit Deorum tantarum in Aegyptum, ubi Dii sub formis animalium colebantur, addita est, ut religio Aegyptiaca accommodaretur Graecae. Eadem igitur tradebant sacerdotes Aegyptii. Hyginus P. A. II, 28.

322. *cunctosque*) Codex Basilicensis, Margo Micylli, Gryphii et Bersaunani, *victosque*, quod non displicebat Heinio. Codices nostri servant *cunctos*, quod rectius. LEM.

323. *terrigenam*) Τηγενη; dicitur etiam Aeschyl. A Iauone procreatur in hymn. in Apoll. 306 sq., ubi hic mythus aliter narratur. Qui in aliam formam transiunt, ea se celare dicuntur. VI, 110, etiam *abdi*, ut I Amor. 10, 3, *plumis abditi albis*. — *mentiri* aliquem eleganter dicitur, qui formam eius induit. Vid. Int. ad Sil. II, 637. Quaerunt autem Grammatici, utrum *mentiri* etiam res dicantur, atque *τὸ mentitus* ubique active sive neutraliter accipiendum sit, an passive in istis exemplis capiendum. Vide Schwarz. ad Plin. Pan. 81. Infra X, 159, *mendacibus penus* de Iove in aquilam mutato. De hac Deorum transformatione vid. Eratosth. Katak., cap. 27; Hygin. dictis locis; Anton. Lib. d. I., ubi alia, quam

« Duxque gregis, dixit, fit Iupiter: unde recurvis
Nunc quoque formatus Libys est cum cornibus Ammon;
Delius in corvo; proles Semeleia capro;
Fele soror Phoebi; nivea Saturnia vacca; 330
Pisce Venus latuit; Cyllenius ibidis alis. »

« Haecenus ad citharam vocalia moverat ora.
Poscimur Aonides: sed forsitan otia non sunt,
Nec nostris praebere vacat tibi cantibus aurem. »
« Ne dubita, vestrumque mihi refer ordine carmen, » 335
Pallas ait; nemorisque levi consedit in umbra.
Musa refert: « Dedimus summam certaminis uni.
Surgit, et inmissos hedera collecta capillos

hic, suinantia commemorantur, sub quorum figuris Dii latuerint. Neque ibi Iupiter et Iano mutantur, sed contra Minerva cum aliis Diis additur. Apollod. hoc unum habet, τὰς ἰδέας μεταβαλὼν εἰς ζῷα. Euseb. Praeparat. Evang. pag. 31, monet, ex hac Deor. transformatione ortum esse eorum cultum apud Aegyptios.

327. *Dux gregis*, hircus. — Periphrasis est arietis. Nam Iupiter se in arietem commutavit; cuius rei argumentum est, quod Iupiter Ammon in Libya sub figura arietis colitur. Conf. vs. 17. LXX. — *eum cornibus*. Vnus Argentinus et unus Heinsii, in *cornibus*, quod Burmanno doctius videtur, quam ut a librario indocto profectum fuerit. — Bene *eum cornibus* Regii *nostri. LXX. — *corvus* propter divinandi dotem Apollini sacer, Nicandro auctore, in accipitrem transit, cuius caput apud Aegyptios Soli dicitur. — *capri* formam habebat Mendes, sen, Pan Aegyptiorum. — Ab iisdem Luna sub *felis* imagine colebatur. — *vaccae* cornu habebat Isis, et *ibidis* symbolum erat Hermetis. Vide Jablonskii Panth. Aeg. V, 2. In

piscem Venus etiam apud Syros alio tempore transiit. Hyginus P. A. 30; Noster Fast. II, 461 sqq. Et omnium haec de Typhoeo fabula apud Syros nata videtur, monente Heynio ad Apollod. d. l. — *Ibis*, avis cicconiae similis, Aegypti peculiaris, immunda, ut quae rostro anum parget.

332. *vocalia moverat ora*, descriptio cantus; accinerat voce cithorae. De verbo *posci* vid. ad IV, 274. Sic et graece αἰσιθῆται. — *Aonides* ab Aoniibus, praescis Boeotiae incolis. Modesta Musa abrupte vult orationem et suos reticere cantus.

335. *ordine referre* dicuntur, qui rem totam inde ab initio referunt. Longius igitur carmen auditura Pallas consedit. — *levis umbra* etiam Tibull. II, 5, 96, ubi Heynib. hoc epitheton inde explicat, quia, Toliis et fronde leviter ab aura motis, ipsa umbra micat, et contremiscit. Possa et dicere, quia umbra nullo est pondere. Propert. III, 2, 1, *mollis umbra Heliconis*. Schirachius h. l. interpretatur gratiam, dulcem. — *Summam certaminis*, universum certamen, sicut apud Cic. Fin. II, 27, *Summa*

Calliope querulas praetentat pollice chordas;
Atque haec percussis subiungit carminum nervis: » 340
« Prima Ceres unco glebas dimovit aratro;

philosophiae est universa philosophia.

— *Calliope* eligitur, Musa praestantissima, quae res gestas Deorum atque heroicam caute celebrabat. Itaque interdum pro toto Musarum choro ponitur. Aeneid. IX, 535. Infra versu 662, *maxima* vocatur. Ad dicendum prodituri vestitum componere solent. Plin. II, Epist. 3, 2, *surgit, amicitur*. Similiter et nunc Calliope decoris causa, *capillos* (quos mulieres domi sedentes *inmissos* in faciem, aut sparsos per humeros et deluentes habebant VI, 168; et Trist. 4, 3, 43) *colligit*, non nodo aut reticulo, sed *hedera*, doctarum frontium ornamento, quo et poetae coronari solent. Conf. Horat. I, Od. 1, 29. — *hedera*. Codex Regius B habet *hederas*; non male, si pro *inmissos*, reponatur *inmissos*. LEM. — *praetentat chordas*, ante cantum oris iubat, pracludit, ἀναρπύσσει, ἀναβάλλεται, more citharodorum. *Retentare chordas*, supra 117. — *querulas* propter mollem sonum. *Querula tuba* Horat. III, Od. 7, 30.

341. *Hymnus Musae Cererem celebrans* pertinet ad vs. 661; sed pars eius gravissima *Raptus Proserpinae*, cui quatuor metamorphoses insertae, ad vers. 571. *Plutoni*, Siciliam, Tiphosi motibus concussam, ambientem Cupido, matre impellente, amorem iniicit. Quo facto ille e vestigio *Proserpinam*, prope Hennaean moenia flores legentem, *rapti*, et per Cyaneas, se opposere laborum, fontem ad inferos devehit. Tum moerens *Cyane* in aquas extenuatur. Ceres, accensis in Actna tectis, dia nocturne per

totum terrarum orbem filiam amisam quaerit, atque inter errores illos *proerum* quendam in *stellionea* mutat. *Arctura* in Siciliam e Proserpinae zona, quam in Cyaneo fonte natantem vidit, filiam ibi evanuisse discit. Hinc saeviens terras omnes, Siciliam in primis, sterilitate damnat. *Aethusa* vero et pro terra deprecatur, et prodit Proserpinam Plutonis esse coniugem. His cognitis Ceres ad Iovem querelas suas deferit, qui eam solatur, sed et reddere filiam matri ea lege vult, si nullus adhuc ore cibos sumserit. Comederat autem illa septem granati grana. Quod quoniam *Ascalaphus* importune prodidisset, in *bubonem* transformatur. Qui etiam *Acheloi* filiae, quae Proserpinae flores legenti adfuerant, quoniam ipsae id expeterent, in *novam Sirenum formam* transeunt. Iupiter tandem rem ita componit, ut Proserpina singulis annis sex menses cum matre sit, totidem cum Plutone. — Haec fabula a plurimis, sed magna varietate, tractata est. Iuxta Marinarum Arund. I, 14, iam sub Erichtheo aliquis, cuius nomen deletum est, carmen de ea composuit. Idem fecerat, ut e Pausan. I, 39, apparet, Pampylus. Ordine relata est in Homeri hymno in Cererem, et copiosius etiam seriore aetate a Claudiano peculiari de Raptu Proserp. carmine. Breviter eam attingunt Orpheus in Argon. 1189 sqq.; Callim. hymn. in Cerer. 5-17. Conf. et Apollod. I, 5, qui fere hymn. Homeric. sequitur; Hygin. fab. 146; Arnob. adv. Gentes V, pag. 173 seqq. Denique Noster eam tractavit Fast. IV, 337 sqq. Expressa

Prima dedit fruges, alimenta^{que} milia terris;
 Prima dedit leges: Cereris suinus omnia munus;
 Illa cauenda mihi est: utinam modo dicere possem
 Carmina digna Deae! certe Dea carinine digna est. 343
 Vasta giganteis iniecta est insula membris
 Trinacris, et magnis subiectum molibus urget

denique erat in multis nummis aliisque monumentis. Spanhem. ad Callimachum 9. — *Prima Ceres* etc. e Virgil. Georg. I, 147: *Prima Ceres ferro mortales vertere terram instituit*. Conf. Noster Amor. III, 10; Fast. IV, 401. — *dimovit*, dimovere, id est, arare instituit. *Dimovere terram* etiam Georg. II, 513. — *milia*, culta, quum antea glandibus vincerentur homines. *Mite*, proprie de frugibus cultis et maturitatem consequentis. — *suinus*, pro vulgari *sunt*, ex Berneggeriano et uno Hamburgensi, qui pro diversa lectione habet, recepit et illustravit Heinsius qui laudat Pont. I, El. 1, *quorum suinus omnia*, et infra X, 32, *omnia debemur vobis*, ubi vid. notas. Sed quoniam nos ipsi hoc loco non in illis omnibus sumus, propterea praeferrem *sunt*, nisi altera lectio doctior esset, quam ut a librario proficisci poterit. Codex Regius A habet *sunt*; Codex B, *suinus*. — *munus*; hinc *munificus* dicta. Et quoniam agricultura est veluti mater legum civilium, propterea Ceres etiam *legifera*, *ἑταίρα*.

345. *digna Deae*) Quum antea ederetur *digna Dea* (et sic habet Codex Regius A), Heinsius, ex Berneggeriano aliisque plurimis, praetulit *Deae* et monuit hanc vocem posse referri ad *dicere*; idemque ad Trist. IV, 3, 57, exempla coniecit, quibus *dignus* adiunctum sibi habet casum secundum.

346. *Vasta giganteis* etc.) Terrarum motus et subterraneorum ignium explosiones gigantibus terrae inclusis tribuere solebat fabulosa antiquitas, physica fere phaenomena ex fabulis explicans. Ac Siciliae quidem, vastae, maximae in mari Mediterraneo insulae, Graecis a tribus promontoriis, *ἄκρας*, *Trinacris* dictae, Noster Aeschylum Prom. 351, Pindarum Oel. IV, 12, sequutus tam h. l. quam IV Fast. 491, et Il Pont. 3, 23, *Typhoeum* subiicit, qui, quum in acerrimo cum Iove bello tandem fulminum vi territus per mare Mediterraneum fugere coepisset, hac insula a Iove obrutus credebatur. Atque ita etiam Nicander ap. Anton. Lib. XXVIII; Apollod. I, 6, 3; Hygin. fab. 152. Secundum Homer. autem Iliad. B, 783, ille in *Arimis* iacet, id est, vel in Galicia, vel in Syria. Sed Arimos quum nonnulli in Pitheculus insulis prope Messeniam collocarent, Virgil. Aen. IX, 715, unum ex illis Prochyta nominavit. Vid. ibi Heynii Exc. *Enoriado* Aetnam superimponunt Orph. Quint. Smyrn. XIV, 582; Virg. Aeneid. III, 578 et alii. Commodum autem Noster rem omnem a *Typhoei* supplicio et motibus repetit; eum enim Pieris et carminis sui argumentum fecerat, et falso in honore posuerat. — *moles*, montes et oppida, ut vs. 354. *remotiri pondera terrae*. — *aperare*. Nonnulli, *spectare*; Heinsius malebat *spirare*, id est, *affectare*, quod multis exam-

Aetherias ausum sperare Typhoea sedes.
 Nititur ille quidem, pugnatque resurgere saepe;
 Dextra sed Ausonio manus est subiecta Peloro; 350
 Laeva, Pachyne, tibi; Lilybaeo crura premuntur;
 Degravat Aetna caput; sub qua resupinus arenas
 Eiecat, flammamque fero vomit ore Typhoeus.
 Saepe remoliri luctatur pondera terrae,
 Oppidaque, et magnos evolvere corpore montes. 355
 Inde tremat tellus; et rex pavet ipse silentum,
 Ne pateat, latoque solum relegatur hiatu,
 Immissusque dies trepidantes terreat umbras.
 Hanc metuens cladem teuebrosa sede tyrannus
 Exierat; curruque atrorum vectus equorum, 360
 Ambibat Siculae cautus fundamina terrae.

plis probat; eodem sensu I, 152, *regnum affectare coeleste*; Regii nostri Codices habent *sperare*, cui praetulerim lectionem Heinsii. LEM.

349. *Nititur ille quidem* Hoc idcirco fingitur, quia Sicilia terrae motibus saepe numero quatitur. LEM. — *pugnatque*. Codex Regius A, *tentatque*. — *Dextra sed* etc. Nota sunt haec tria Siciliae promontoria, de quibus vide Claudian. Rapt. I, 147 seqq. — *Pelorum* (Capo Pelorus) orientem spectat, *Pachynum* (Capo Passero) meridiem, *Lilybaeum* (Cap. Marsala) occidentem. — *Ausonium*, Ausoniae sen Italiae vicinum. — *Premuntur*. Vaticanus et unus Medicus, *venentur*. Regii nostri, *premutur*, quod servandum censeo. LEM.

353. *flammamque vomit Typhoeus* Quotquot ubique montes, aut loci marini eructant incendia, aut reptibus flutibus, qui vocantur *Typhones*, et terrae motibus concutiantur, *Typhoeo* iniecta finguntur. Cf. Arneid. II; Claudian. de Rapta Proserpinae I;

Noster XIV. LEM. — *evolvere* maluit Heinsius, pro *deolvere*, quod dant Regii nostri.

356. *Inde tremat tellus* Sic Typhoei motus sit causa probabilis, cur Pluto e sede sua exierit ad superas auras, Cupidinisque telis vulnerari poterit. Sequentia expressa ex Homeri II. Y, 61: Εὐδαιμον δ' ὑπὲρθεον ἀναξὶ ἐνέριον Αἰθωνεύς — μή οἱ ὑπὲρθε Γαίης ἀναδ' ῥιζῆσι Νηυσὶδίου ἐνσείχῃσιν, Οἰνὴ δ' ἄρ' ἔκταται καὶ ἀβανόσσεται γαστήρ. Quem locum magnificum, et Longino y laudatum, expressit etiam Virg. Aeneid. VIII, 243, sed tantum in similitudine. Verum h. l. ut apud Homerum, verus Platonis timor declaratur. Sed verba petita ex illo Virgilii, *trepidentque iussu lumine Manes*. — *silent* simpliciter, mortui. — *pateat*, pateat, luv. — *trepidantes terreat*, terreat, ut trepidant.

360. *atra omnia*, quae ad inferos pertinent. Κρυπτόντας ἑσπερος Plutoni dat etiam Orpheus: *occulcos* Noster, Fast. d. I. — *equorum* illorum nomina

Postquam exploratum satis est, loca nulla labare,
 Depositique metus; videt hunc Erycina vagantem
 Monte suo residens, natumque amplexa volucrem;
 «Arma, manusque meae, mea, nate, potentia, dixit, 363
 Illa, quibus superas omnes, cape tela, Cupido,
 Inque Dei pectus celeres molire sagittas,
 Cui triplicis cessit fortuna novissima regni.
 Tu Superos, ipsumque Iovem, tu numina ponti
 Victa domas, ipsumque regit qui numina ponti. 370
 Tartara quid cessant? cur non matrisque tuumque
 Imperium profers? agitur pars tertia mundi.
 Et tamen in coelo (quae iam patientia nostra est!)

habet Claudian. R. I, 282. — *Ambibat*, ut Iupiter moenia mundi II, 401.

363. *Depositique metus*) Codicis Regii B lectio, *depositoque metu*, simplicior et verior certe est. LEM. — *Erycina*, Erix, hodie S. Giuliano, mons altissimus non longe a Lilybaco, Veneris *Erycinæ* templo memorabilis. Hic Venus sua sponte in Plutone amorem excitat; sed apud Claudianum, quum Iupiter constitueret Proserpinam Plutoni coniugem poscenti iungere, iubetur illam dolis perducere, ut certo die in campis ladat, Venerique comites se dant Minerva et Diana. Secundum Apollodorus fit Ἐρὶς συντρούργος. Conf. hym. Hom. in Cer. 79. — *vagantem*, euntem et redeuntem II, 409.

365. *Arma, manusque meae* etc.) Non imperat filio, sed socium regni captat argumentis blandis et fortibus. Ante oculos poeta habuit Aen. I, 664. Ibi quoque Venus Amori: *Nate, meae vires, mea magna potentia*, per quem ego valeo et potens sum. Noster *arma* et *manus* addidit, quibus milites imperium proferunt. — *superas*, domas; conf. I, 463. — *molire*, mitte.

OVID. Op. Tom. III

— *triplex*, in tres partes divisum. — *fortuna novissima*, sors ultima; nam fortuna tribuit sortem. Iovis sors prima exierat, novissima Plutonis, qui hinc a Seneca, Hercul. Fur. 833, *tertiæ rex sortis* vocatur. Claudian. Rapt. I, 100: *Tertia supremæ patior dispensanda sortis*.

370. *regit qui numina ponti*) Codices nostri Regii, *qui numina terræ*; hæc lectio reiicienda videtur; namque Neptunus ponti rector tantum habetur, sicut Iupiter coeli et terræ, et Pluto *tertiæ partis mundi*, scilicet inferorum. LEM.

371. *quid cessant?* cur non adduntur nostro imperio? Claudian. I, 122, Iupiter Veneri, *cur ultima regna quiescant?* — *Imperium profers*, extendis, amplias. — *agitur* bene explicat Regius, in periculo versatur, ne a nobis amittatur. Sæpe (sic. *ag. salutem*, *imperium* etc. dicit. Et bene *tertia mundi pars*; rege enim victo, totum regnum vincitur et servire cogitur. Claudian. Rapt. II, 13: *Venus iam Dite sobacto Ingenti famulos Manes ductura triumpho*.

373. *Et tamen in coelo*, quos iam

Y

Spernimur; ac mecum vires tenuantur Amoris.
 Pallada nonne vides, iaculatricem Dianam 379
 Abscessisse mihi? Cereris quoque filia virgo,
 Si patiamur, erit; nam spes adfectat easdem.
 At tu, pro socio si qua est mea gratia regno,
 Iunge Deam patruo. » Dixit Venus: ille pharetram
 Solvit; et, arbitrio matris, de mille sagittis 380
 Vnam seposuit, sed qua nec acutior ulla,
 Nec minus incerta est, nec quae magis audiat arcum;
 Oppositoque genu curvavit flexile cornu;
 Inque cor hamata percussit arundine Ditem.

etc.) Heinsius, MSS. sequutus, hanc lectionem concinnavit et commendavit, et tamen in coelo quoque tanta patientia nostro Spernitur. — Lectio Heinsiana inutilis est: verba quae iam patientia nostra est satis superque intelliguntur, et emendationem non desiderant. LEM. — iam inservit indignationi, notante Burmanno. — patientia, animi lenitas, quum quis patitur et ea quae fieri non debent, adeoque saepe in vitio ponitur. Eleganter qui adhibetur in interiectionibus, aut pro quum tantus. — tenuantur, minuuntur, quod est in variis lectionibus; v. g. in Codicibus Regia Parisiens.

379. Pallada nonne vides) A quibus potissimum spernitur. Venus exponit; Pallas enim ac Diana perpetuam voverant virginitatem. LEM. — Abscedunt alteri, qui deserunt eius partes. Sed nunc est, fugere alterius imperium. — Adfectat, concepit. — si qua est gratia, solemnis formula in precibus IV, 535, infra 515, si nulla est gratia matris.

380. Solvit, aperit, detracto operculo, quo tegi pharetra solebat. — seposuit exquisitius, quam elegit.

Vid. ad Plinium Pan. 37, 4. — Nec quae magis etc. » Haec verba caput, cum aliis, etiam Burmannus de certa sagitta. Male; hoc enim iam dixerat poeta; igitur alia virtus intelligi debet. Facile audit arcum sagitta ea, quae habilis est, et facile regi, miti potest. Virg. Georg. I, 514, neque audit currus habenas, regi non potest. Sic cepit etiam Schirach. » Notata, inquit, sagitta subtilis. Praeclara vero est descriptio Amoris sagittam mittentis; eligit de mille unam, et quidem acutissimam, certissimam, facile sequentem: atqui vero tanta cura opus erat; etenim agitur pars tertia mundi. » — nec quae magis audiat arcum. Sic legitur in Codice B; at Codex A, nec quam magis audiat arcus. Inter has lectiones non difficile est eligere; quamvis enim verbum audire duas habeat significationes, et in lectione Codicis A, arcus audiat magis, intelligendum sit, acceptam magis habent sagittam, et libentius mittendum, tamen prior lectio et sensus potior est. LEM.

384. Inque cor) Regius, corde. Burmannus, nec in cor, nec in corde percussit satis eleganter dictum putat;

« Haud procul Hennaëis lacus est a moenibus altae,
 Nomine Pergus, aquae: non illo plura Caystros
 Carmina cynorum labentibus audit in undis.
 Silva coronat aquas, cingens latus omne; suisque
 Frondibus, ut velo, Phoebeos submovet ictus.

mallet inde cor — *Ditis*. Regii nostri habent inque eor.

385. *Henna* aut *Enna*, urbs in media Sicilia sita, atque hinc umbilicus insulae dicta. Ibi Ceres tanta religione colebatur, ut illa urbs non arbs, sed fanom Cereris, omnesque cives sacerdotes istius Deae esse viderentur. Cic. Verr. IV, 49, 50; Livius XXIV, 39. Ex eius urbis nemore Proserpinam esse raptam, probatissimi auctores referunt. Alii tamen, ut Pindar. Nem. A, Hygin. fab. 146, Claudian. Aetnam nominant: vid. Broukhus. ad Propert. I, 3, 1. Sunt rursus alii, qui id in Attica aut in Asiaticis terris accidisse malint. Campum Nyseum habet Homeri hymnus, occideotale Hispaniae litus Orpheus. Vid. Schol. Hesiodi pag. 303, et Spanhem. ad Callimach. hymn. in Cer. vs. 9. Cum Nostro placet verba Cic. Verr. IV, 48, conferre: Raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Ennensium nemore. — *Enna autem*, ubi ea, quae dico, gesta esse memorantur, est loco praecelso atque edito: quo in summo est aequata agri planities et aquae perennes. Tota vero ab omni aditu circumcisa atque diremta est. Quam circa lacus lucique sunt plurimi, et laetissimi flores omni tempore anni: locus ut ipse raptum illum virginis, quem iam a pueris accepimus, declarare videatur. Etenim propter est spelunca quaedam, conversa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem servant repente cum curru existisse, abreptamque ex eo loco

virginem secum asportasse, et subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, locumque in eo loco repente existisse: ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniversarios agunt. — *Pergus*. Sic vocatur etiam a Claudiano II, 112, a quo inde 4 vers. 100 forma loci describitur. — *Caystros*. Codex Regius B habet *Cayster*. De Caystro eiusque cynis, vid. ad II, 252. — *labentibus*. Thuanus et unus Gronovii, plaudentibus, quod argumentum Heinsios indicat. Regii nostri, *labentibus*. — *labentes undae*, ipse fluvius. — *audit*. Burmannus non minus reiecit edit, quod Francofurtensis habet, quia audiat modo praecessit. Codex Regius B, edit; ut iure servavi audit. LEM.

388. *Silva coronat aquas*) Eliam Orpheus ibi memorat fuisse sup' te xai μέγα ἄδρα. — *cingens latus omne*, suisque etc. Sic Codex A, ut notanda lectio Codicis B, quae *cingens velat* ubique: unde ista fluxerit, nescio; sed displicet aquas, quas, etsi haec topologia apud poetas non sine exemplo sit: displicet etiam coronat aquas — velat frondibus: quae verba eundem sensum fere praestant: unde reiicienda huius Codicis B lectio. LEM. — velum intelligitur, quod in amphitheatris expansum spectatores u solis verberibus defendebat. Iuvenal. IV, 123. — *ictus* ex Neapolitano, secundo Mediceo et uno Palatino bene adoptavit Heinsius; vulgo legebatur *ignes*, quod habent nostri Regii, sed Heinsio et docto Givrig adsentior. LEM. —

Frigora dant rami, Tyrios humus humida flores, 390
 Perpetuum ver est: quo dum Proserpina luco
 Ludit, et aut violas, aut candida lilia carpit;
 Dumque puellari studio calathosque sinumque
 Implet, et aequales certat superare legendo;
 Paene simul visa est, dilectaque, raptaque Diti: 395
 Vsque adeo properatur amor! Dea territa moesto
 Et matrem, et comites, sed matrem saepius, ore
 Clamat; et, ut summa vestem laniarat ab ora,
 Collecti flores tunicis cecidere remissis:
 Tantaque simplicitas puerilibus adfuit annis; 400
 Haec quoque virgineum movit iactura dolorem.

ictus Soli frequenter tribuntur; radii enim eius sunt veluti tela, quae percutiunt et verberant corpora. Horat. II, 15, 9, *ramis laurea servidos Excludit ictus*. — *Tyrios*, pro *varios*, Heinsius ex Florentino S. Marci, Neapolitano et secundo Mediceo dedit. *Tyrios flores*. Eodem sensu dicitur *Tyrius crocus*, *Tyria chlamys*, *Tyrius torus*, *Tyrius fucus*; et in libro IX, *Tyrios imitata colores etc.*; et in libro X, *Tyrinque nitentior astro flos oritur*. L.E.M. — Arnobius dat *purpureos*; id est, omnino pulchros; etenim *Tot fuerant illic, quot habet natura, colores*, Fast. d. l. 429, ubi copia istorum florum recensetur.

392. *Ludit, et aut violas etc.* In eo consentiunt omnes, raptam Proserpinam, quum *flores legeret*, a quo non differt alterum *ludere*, quod de omni opera non seria ponitur. Iam Pamphus scripserat, raptum eam esse *καὶ λουεῖν καὶ καὶ ἀνθὲς συλλέγειν*, eamque deceptum esse, non *violis*, sed *narcissis*. Pausan. IX, pag. 173. Similiter Hom. hymn. in Cer. 5, *καὶ λουεῖν ἀνθὲς καὶ ἀνυμνεῖν*. Tum *narcissus* eximiae pulchritudinis, quem de-

serpsit, commemoratur. Cf. Schol. Sophocl. ad Oed. Col. 647. In nummis ab Ennensibus in memoriam huius raptus cuius et *violae flos* cernitur. Spanhem. ad Callim. 15. Schirachius monet, dulcedinem vsui inesse, natum ex repetita littera *a*, idque factum esse ex imitatione Virgilii: *Mollia luteola pingit vaccinia caltha*.

393. De *calathus*, vid. ad IV, 10. Inserviebant etiam floribus collectis. — *Aequalium* Nympharum catalogum hymn. Hom. 418, habet. Ex iis infra *Sirenes* commemorantur. De *certamine* illo Claudian. II, 137: *Arctus ante alias avido fervore legendi* — *Nunc calathos implet, nunc sese ignara coronat, Augurium fatale tori*. — *Celeritus raptus bene notatur verbis Paene simul etc.*, in quibus etiam numerum observa. Dictum hoc ad illud Caesaris, *Veni, vidi, vici*. — *Properatur amor*, proptere satisfacti amoris.

397. *matrem*, quae in hymn. Hom. etiam audit eius vocem. De illa *summa ora* vide ad III, 480. — *simplicitas* nunc in eo cernitur, quod minuat in quoque etiam habebat puella. Sed fictum hoc contra naturam: sum-

Raptor agit currus, et nomine quemque vocatos
 Exhortatur equos; quorum per coila iubasque
 Excudit obscura tinctas ferrugine habenas;
 Perque lacus altos, et olentia sulfure fertur 405
 Stagna Palicorum, rupta ferventia terra;
 Et qua Bacchiadae, bimari gens orta Corintho,
 Inter inaequales posuerunt moenia portus.

« Est medium Cyanes, et Pisaeae Arethusae,
 Quod coit angustis inclusum cornibus, aequor. 410
 Hic fuit, a cuius stagnum quoque nomine dictum est,

mus enim terror tali simplicitati ad-
 versatur.

402. *nomine quemque*) II, 192. — *Exhortatur*. III, 242. — *ferruginea* omnia inferna. Vide Heinium; *ferrugineus amictus* Plutonis apud Claudianum II, 275.

405. *Perque lacus altos*) Diomedes, pag. 304, legit *Perque locos sacros*. — *olentia sulfure* vituperat idem Diomedes pag. 304, quia *olere sulfure*, *unguentum* latine dicitur. Sed bene Heinium monet, et exemplis comprobatur, etiam ablativum subinde addi verbo *olere*; et Ovidium amphibologiae vitandae causa, maluisse *sulfure*, quam *sulfura*. Capoferreus autem contendit, eum scripsisse, *olenti a sulfure*; essent enim *olentia* et *ferventia* duo epitheta eiusdem substantivi. At quia duo epitheta sic iuncta vituperet? Stagna illa erant et ferventia et olentia. — *Palici*, gemini fratres, Iovis et Thalene nymphae filii, de quibus Diod. Sic. XI, 89; Macrobi. V, 19. Ab his *Palica* urbs dicta, iunctaque eam *Palicorum lacus*, *Λίμνη Παλικῶν*, *Παλικινὴ κρήνη*, *πρατῆρες Παλικῶν*. Habebat aqua sulfurea, et emittebat gravem odorem, ut tradunt Stephanus Byz. Strabo et alii.

407. *Bacchiadarum*, qui a Bacchia vel Bacchide genus ducebant, inclyta familia summam apud Coriuthios potestatem obtinuit; sed sive ob luxuriam, sive ob affectatam tyrannidem, a Cypselo expulsi est. Aelian. V. H. I, 19; Pausan. Corinth. pag. 120; Schol. Apollon. Rh. ad IV, 1212. — *bimaris*, *διβιάστος*, quae a duobus moribus cingitur, Ionio et Aegaeo. Facta haec vox videtur ab Horat. I, Od. 7, 2, ubi vid. I. Douz. — *moenia*, Syracusas intelligit, easque designat a duobus portibus, quorum alter amplior multo altero. Sic *inaequales*.

409. *Arethusa*, fons Syracusis maxime memorabilis, qui in modum iusti fluvii e terra prorumpit: vid. Cic. Verr. IV, 53. Cui *Pisaea* dicitur, infra apparebit e va. 487 et 494. — *medium Cyanes*, inter Cyanem et Arethusum, ut infra 644, *medium caeli terraeque*, et Horat. II, Od. 19, 28, *medius pacis et belli*. Lucius vero ita iungit verba, *Est medium aequor, quod cornibus Cyanes et Arethusa includunt coit*. Quae includunt portus aut alius, *brachia* sibi solent dici et errata, nunc a forma *cornua*. Iis, quoniam sunt *angusta*, mare *coit*, coarctetur in angustum spatium. Vid. Cicero.

Inter Sicelidas Cyane celeberrima Nymphas;
 Gurgite quae medio summa tenus exstitit alvo,
 Agnovitque Deum: «Nec longius ibitis, inquit:
 Non potes invitae Cereris gener esse; roganda, 415
 Non rapienda fuit: quod si componere magnis
 Parva mihi fas est, et me dilexit Anapis:
 Exorata tamen, nec, ut haec, exterrita nupsi.»
 Dixit; et, in partes diversas brachia tendens,
 Obstitit: haud ultra tenuit Saturnius iram; 420
 Terribilesque hortatus equos, in gurgitis ima
 Contortum valido sceptrum regale lacerto
 Condidit: icta viam tellus in Tartara fecit;
 Et pronos currus medio cratere recepit.
 At Cyane, raptamque Deam, contentaque fontis 425
 Iura sui moerens, inconsolabile vulnus
 Mente gerit tacita, lacrymisque absumitur omnis:
 Et, quarum fuerat magnum modo numen, in illas
 Extenuatur aquas: molliri membra videres,

Verr. IV, 52. Arethusa erat in insula urbid. Ea disiuncta mari angusto. — *Cyane Nympha* fuit in comitibus Proserpinae secundum Claud. II, 61. — *exstitit*, repente prodiit. — *summa tenus alvo*, ut solent numina aquarum natere. — *Cereris*, Hecinsias malebat Cereri.

417. *Anapis* seu *Anapus*, fluvius, qui, ubi Cyaneu recepit, in portum maiorem Syracusarum se exonerat. II ex P. 10, 26: *Quaque suis Cyanen miscet Anapus aquis*. Sed ex illa aquarum coniunctione matrimonium fecerunt poëtae. — *exterrita*, vi coacta.

420. *tenuit*, retinuit, compressit. — *sceptrum trabale* ei dat Claudianus II, 172. Id contorquetur, quum, tanquam hasta emittenda, lacerto libatur. — *Condere*, trudere, quemadmodum ensis in corpus conti dicitur.

Etiam de loco, quo Proserpina deducta in Tartarum, variae erant sententiae. Per Actuae histum quemdam id factum plures tradebant, idemque etiam bodie spelunca Proserpinae vocatur. Vid. Brydonii Itinerar. tom. I, pag. 189. In hymn. Orph. in Plut. abducitur per antrum Atticae. Claudian. II, 307: *Raptor Taenara intrat*. Scilicet plures speluncae reperiuntur, per quas descensus ad inferos patere credebatur.

426. *vulnus*, dolorem, ut aeternum *vulnus* Virgil. Aeneid. I, 36. Similiter *ἄλγος* apud Graecos. Sed *vulnus* nec proprie, nec adeo tropice bene dicitur *inconsolabile*. — *Tonatur* melius, quam, *mutatur*, *transit*. Exquisitius etiam Virg. Georg. IV, 410, *in aquas tenues dilapsus abibit*, quod Noster mox vs. 435, expressit. —

Ossa pati flexus, ungues posuisse rigorem; 430
 Primaque de tota tenuissima quaeque liquescunt,
 Caerulei crines, digitique, et crura, pedesque;
 Nam brevis in gelidas membris exilibus undas
 Transitus est: post haec tergumque humerique latusque,
 Pectoraque in tenues abeunt evanida rivos: 435
 Denique pro vivo vitiatas sanguine venas
 Lympha subit; restatque nihil, quod prendere possis.
 » Interea pavidæ nequicquam filia matri
 Omnibus est terris, omni quaesita profundo.
 Illam non rutilis veniens Aurora capillis 440
 Cessantem vidit, non Hesperus; illa duabus
 Flammifera pinus manibus succendit ab Aetna;
 Perque pruinosas tulit irrequieta tenebras.
 Rursus, ut alma dies hebetarat sidera, natam

molliri, ut cera liquescens. — pati flexus, fieri flexibilia. Mox arguitur et ingenio abutitur in tenuissimis illis et brevi earum transitu in aquas; tum quod vitiatas prius memorat venas. Melius Claudian. III, 245, moerens Cyane tacito lassa veneno Solvitur in laticem; subrepti crinibus humor, Li-quitur, in roremque pedes et brachia morant.

438-461. *Ceres, Proserpinam quaerens, puerum quemdam mutat in stellationem seu lacertam. Haec etiam Anton. 24, e Nicandro refert, quem eundem confer etiam in Theriac. 484 sq. Paulo aliter et tulpiuscule ex Orpheo fragm. 16, rem narrant Clemeus Alex. Parag. pag. 13, et Arnob. adv. Gent. V, pag. 174. — pavor ille matris, Fast. d. l. 455 seqq. describitur. — Ut hic terrae et profundum, sic a Callimach. tota terra et omnes fluvii commemorantur. Secundum hymn. Hom. errat novem dies. — Flammifera ex uno suo dedit Hesius; vulgo, flam-*

mifera; primus Gronovii, flammigenis. Codex Regius B, flammigeras. — pinus possent esse sacra, ut saepe. Et Apollod. μετά λαμπάδων; Arnob. facies geninas. Sed Ceres integras arbores gestavit. Fast. 493, accendit geminas pro lampade pinus. Auctore Claud. III, 376, dens cupressus eum in usum succidit, easque complectitur, sicut sunt. Cic. Verr. IV, 48, taedas vocat. Sed taeda etiam hodie Siculis vocatur genus arborum, quae non nisi in Aetna nascuntur, et quarum lignum resinosum egregias praebet facies: vid. Breydon. d. l. pag. 189. Ipsa Dea inde taedifera. — ab Aetna, Actuae ignibus. Petron. 89, ab aris accendit facies. Quomodo ab Aetna accenderit, ex suo commento narrat Claudian. III, inde a vs. 3.2.

443. *Perque pruinosas etc.) Noctu et interdum quaesivit filiam. — dies, s. sol clariore sua luce hebetat, obscurant sidera, ut non appareant. Similiter fere II Amor. 6, 20, pallidus*

Solis ad occasum, Solis quaerebat ab ortu. 445
 Fessa labore sitim collegerat, oraque nulli
 Colluerant fontes; quum tectam stramine vidit
 Forte casam, parvasque fores pulsavit: at inde
 Prodit anus; Divamque videt, lymphamque roganti
 Dulce dedit, tosta quod coxerat ante polenta. 450
 Dum bibit illa datum, duri puer oris et audax
 Constitit ante Deam; risitque, avidamque vocavit.
 Offensa est; neque adhuc epota parte, loquentem
 Cum liquido mixta perfudit Diva polenta.
 Combibit os maculas; et, qua modo brachia gessit, 455
 Crura gerit: cauda est mutatis addita membris;
 Inque brevem formam, ne sit vis magna nocendi,

virides pennis hebent smaragdos. Sed Schirach. alius generis veneres in h. v. deprehendit. «*Hebetare sidera*, inquit, dicitur *dies*, ubi tepidum est vespere tempus, vacans aestu calentis solis.» Valde poetice!

446. *sitim collegerat*) Olim edebatur *sitim* conceperat; sed iam Ciofanus ex duobus suis et Abb. *collegerat* protulit, idemque plurimis aliis comprobatum recepit Heinsius. Nostri Regii, *conceperat*. — *colligere sitim*, contrahere, etiam reperitur apud Virgilium in Georg. III, 327; Horatius IV, Od. 12, 13: *adduxere sitim tempora*. De siti Cereris multa apud Veteres; cf. Callim. VII, 12, 17. — In hymn. Homer. a Metanira, Celei Eleusini coniuge, primum recreatur potu, postquam a Iamba, Metanirae sumula, exilarata erat.

447. *Colluerant*) Multi, *polluerant*; unde Heiusus coniecit *proluerant*, nostri Regii, *colluerant*. — *Colluere* raro ita occurrit de bibente; durius multo apud Laetantium, in argumento, *Aquam*, ad colluendum

ieiunium, porrigere. — *quum tectam*, Nostri Regii, *contectam*. — *Prodit anus*. Haec anus a Nicandro Mismo, ab aliis Baubo vocatur. — *roganti*. Regii nostri, *petenti*.

450. *Dulce absolute positum*, ut τὸ γλυκύ Græcis. — *tosta*, pro *tosta*, correxit Barthius. — *polenti*: ab Orpheo, in fragment. vocatur πορρῆς, cinnus, potio confecta e tosta polenta, melle, vino, floribus, herbisque variis. Vid. Manker. ad Lactant. argument. Fischeri Indicem; Theophrastem in πορρῆς. Arnob. d. I., *oggerit potionem*, *Cinnum*, *cyceonem quam nuncupat Græcia*; idemque e Clemente addit, in Mystarum symbolis fuisse: *ieiunavi, atque edibi cyceonem*. Cyceonem Ceres iuxta Antonin. d. I. exhibit ἀρρώς, id est, ἀρρωστὶ, uno spiritu, adeoque *avide*. — *puer*, filius Mismes secundum Nicandrum. — *Durum os*, signum impudentiae.

455. *Combibit os maculas*, exquisitis, quam, attraxit, acceperit. Anton. ἐγίνετο ποικίλος. — *et, qua modo*. Codices nostri Regii, *et quæ modo*.

Contrahitur; parvaque minor mensura lacerta est.

Mirantem, flentemque, et tangere monstra parantem

Fugit anum, latebramque petit; aptumque colori 460

Nomen habet, variis stellatus corpora guttis.

» Quas Dea per terras, et quas erraverit undas,

Dicere longa mora est: quaerenti defuit orbis.

Sicaniam repetit; dumque omnia lustrat eundo,

Venit et ad Cyauen: ea, ni mutata fuisset, 460

Omnia narrasset; sed et os, et lingua volenti

Dicere non aderant, nec, quo loqueretur, habebat.

Signa tamen manifesta dedit; notamque parenti,

Illo forte loco delapsam gurgite sacro,

Haec lectio satis genuina recipi potest.

LEM. — *nocendi*. Codex Regius B, *loquendi*, quod forte non reiiciendum, quia, ut ex loquacitate malum venit, si minuitur loquendi potestas, minuitur quoque facultas nocendi. LEM.

459. *monstra* mirabiliter exprimit mutatam formam. — *aptum colori*; *stellio* enim genus lacertae. Maculae passim vocantur *guttae*. Quum *stellio* Graecis ἀστράλιος diceretur (vid. Schol. Nicandri ad Alex. 128), Mellicanus putat, hanc metamorphosin ortam esse ex confusione cum transformatione sequente vs. 539, aut ad exemplum eius fictam.

462-550. *Quas Dea per terras etc.*) Ceres quum ex Arethusa cognovisset raptum Proserpinae, Iovem supplex adit, qui ea lege filium repeti posse pronunciat, si nullos gustaverit cibos. *Ascalaphus* autem, qui eam comedentem viderat, remque indicaverat, mutatur in bubonem. — *erraverit*. Errores illos describunt hymn. Hom. 43 sqq.; Callim. 8; Apollod. I, 5, 1; Noster ipse Fast. 455 sqq. — *Dicere longa mora est*. Vossius dat *Longa*

referre mora est, quod probat Heinsius. — Nostri Regii habent *dicere*. — *defuit orbis*, nulla superfuit pars orbis terrarum, ubi quaereret. — *Sicania*, a Sicaniis, qui ex Iberia immigraverant. Thueyd. VI, 2. — *ea, ni mutata fuisset*. Codex Regius A, *quae ni mutata fuisset*. Non praestantior lectio propter praecedentia vocabula *quas* his, *quaerenti, dumque*; ea nempe repetitio frequentior et minus grata videretur. LEM. — *Omnis narrasset*, nempe mutatis manet sensus pristinus.

467. *Dicere non aderant*) Ne ineptiae tautologiae reus sit Ovidius, Schirachius adiuvant interpretatur, adiuvant, ut verbum translatum b. l. sit a patronis causarum, qui verba faciunt pro reis. Non tamen opus est illa interpretatione. Sensus: Nec aliud instrumentum habebat, quo vocem emitteret. — *quo loqueretur*. Frustra Codex Regius B habet *qua loqueretur*; *lingua* subaudiri non potest; non *lingua* solum, sed et os quoque deerat; quare vocula *qua*, generis feminini, non potest recipi. LEM.

469. *Illo forte loco delapsam gur-*

Persephones zonam summis ostendit in undis. 470
 Quam simul agnovit, tanquam tum denique raptam
 Scisset, inornatos laniavit Diva capillos;
 Et repelita suis percussit pectora palmis.
 Nec scit adhuc, ubi sit; terras tamen increpat omnes;
 Ingratasque vocat, nec frugum munere dignas, 475
 Trinacriam ante alias, in qua vestigia damni
 Repperit: ergo illic saeva vertentia glebas
 Fregit aratra manu; parilique irata colonos
 Ruricolaeque boves leto dedit; arvaque iussit
 Fallere depositum, vitiatque semina fecit. 480
 Fertilitas terrae, latum vulgata per orbem,

gite) Burmannus legebat cum Excerptis Laugermanni, *Illo forte die, delapsam in gurgite*. Nostri Regii habent praepositionem. — *Persephones zonam*; e zona reperta Ceres didicit, ibi evanuisse filiam. Itaque fonti per signa loquenti hoc iudicium tribuitur. Aliter de Cyane Claudian, III, 255. — *zona soluta et amissa*, proprium iudicium virginis raptae et delibatae. Hic legatur quod habet Firmicus de rustico quodam, cui propter divitias Pluton fuit uomen, raptore Proserpinae; qui, ne prehenderetur a Cereris immo armata ipsius insequente, vehiculum egit per medium lacum Pergum, inibique periit, cum virgine submersus. LEM.

473. *repelita*) Vid. IV, 733: *Ter quater exegit repelita per ilia ferrum*.

476. *vestigia*, zonam, ut modo vs. 478. *Signa tamen manifesta dedit etc.* — *damni*, filiae amissae; XII, 16, *matrem circum sua damna volentem*. Iam saevit in terram, ut II, Phoebus in equos solares, et ut ille recusat solera diutius velare, sic nunc et Ceres muneri suo deest. Etiam in hymno Hom. 305 seqq., eius et noerentis li-

am et irascentis Iovi culpa, terra nullas fert fruges, agricolarum labor irritus est, parumque abest, quin genus humanum fame pereat. Cf. Diodor. Sic. V, 5.

478. *parilique irata*) Vt fregerat aratra, sic pariter interfecit agricolas et tauros laborum socios: in omnia saeviebat gravi furore percita. Codex Regius B, *parilique aetate*; sed haec lectio est ingrata; qui enim sunt isti coloni parili aetate, et cur parili aetate? Vnde mendosum hunc locum, saltem in nostro Codice, suspicor. LEM.

480. *Fallere depositum*) Depositum dicitur quidquid apud aliquem custodiae gratia collocatur. Est vero figurata et poetica locutio, eo quod ager fallit, non reddendo semina credita atque in sinu eius deposita; Horatius III, Od. 1, 30, *fundusque mendax*. LEM.

481. *Fertilitas terrae* Siciliae, Leontinorum imprimis camporum, a Diodoro, Plinio aliisque tantopere celebrata, vulgata sane est. Atque nostris etiam temporibus terra illa multis eximiae fertilitatis suae speciminibus

Cassa iacet: primis segetes moriuntur in herbis:
 Et modo sol nimius, nimius modo corripit imber:
 Sideraque, ventique nocent; avidaeque volucres
 Semina iacta legunt: lolium, tribulique fatigant 485
 Triticeas messes, et inexpugnabile gramen.

» Tum caput Eleis Alpheias extulit undis;
 Rorantesque comas a fronte removit ad aures;
 Atque ait: « O toto quaesitae virginis orbe,
 Et frugum genetrix, immensos siste labores; 490
 Neve tibi fidae violenta irascere terrae.
 Terra nihil meruit; patuitque invita rapinae.

accusat inertiam incolarum, ut passim queritur Brydon. Itaque et hodie dicere licet, fertilitas illa *cassa iacet*, id est, vacat. — *Cassa iacet*. Heinsius, ex Arondel. qui sic pro diversa lectione dederat, praelulit *sparsa* vulgatae lectionis. Nostri Regii habent quoque *sparsa*, sed *fertilitas sparsa* non sonat recte. LEM. — De vocabulo *cassus* vid. Heinsium ad Fastos II, 406. — *primis in herbis*, quum tenerae adhuc herbae sunt. *Tenera in herba* dixit Virgilius; conf. infra X, 209.

484. *Sideraque, ventique* Codex Regius A, *sidera cui* etc. Vide quae diximus ad III, 530, et IV, 10. Hic locus confirmat rō que produci caesura. LEM. — *avidae volucres*, improbus anser, Strymoniaeque grues Virgil. Georg. I, 119. — *Semina legere*, ἀρίμματα συλλέγειν, propriis de his uvibus, quae inde ἀρπυγιάδες dictae. Foesii Oecon. Hipp. pag. 348. — *lolium*, germanice *Trespe*. — *tribulus*, in Italia frequens. — *fatigant* exquisite, impediunt segetem surgere coquantem, eam coercent. Plin. III, Ep. 19, 6: *felicitas terrae fatigatur imbecillis cultoribus*. Virg. Georg. I, 153:

interque nitentia culta, Infelix lolium et steriles dominantur avenae.

487. *Alpheus*, bodie *Carbon*, ubi *Elidem* irrigavit, mari Peloponnesiaco infanditur, sed sub mari procurrere, atque in Sicilia, prope Syracusas, in Ortygia insula, cum Arethusan (quae inde *Alpheus*) aquas suas confundere credebatur. Senec. Nat. Quaest. III, 26; Strabo V, pag. 370; Pausan. Eliac. p. 390, qui rem comprobatur auctoritate Delphici oraculi. Idemque error etiam nunc tenet multorum Siculorum mentes. Arethusae antea Noster ipse et oratoris deprecatorisque, ut Telluri II, 272 sqq., et indicis partes dedit. Optime autem, ut e vs. 504 sq. apparet, ei indicium tribuitur. In hymn. Homer. 74, quem Noster Fast. IV, 583, sequitur, rem Sol prodit; apud Apollodorum, Hermionenses, quia ad Hermionem Argolidis descensum ad inferos esse putabant. — *comas a fronte removit* etc. Eorum qui ad dicendum prodeunt, gestus aliquis notari solet; II, 272; et supra vs. 338. Haec *removet comas*, ut IV, 474, Tisiphone colubras. — *Rorantes*. I, 339.

490. *genetrix*, Dra. Dii earum re-

Nec sum pro patria supplex: huc hospita veni.
 Pisa mihi patria est; et ab Elide ducinus ortum.
 Sicaniam peregrina colo; sed gratior omni 495
 Haec mihi terra solo est: hos nunc Arethusa penates,
 Hanc habeo sedem; quam tu, mitissima, serva.
 Mota loco cur sim, tantique per aequoris undas
 Advehar Ortygiam, veniet narratibus hora
 Tempestiva meis; quum tu curisque levata, 500
 Et vultus melioris eris: mihi pervia tellus
 Praebet iter: subterque inas ablata cavernas
 Hic caput attollo; desuetaque sidera cerno.
 Ergo, dum Stygio sub terris gurgite labor,
 Visa tua est oculis illic Proserpina nostris. 505
 Illa quidem tristis, nec adhuc interrita vultu;
 Sed regina tamen, sed opaci maxima mundi;
 Sed tamen inferni pollens matrona tyranni.»
 » Mater ad auditas stupuit, ceu saxeae, voces,

ram genitores, quarum curam gerunt. — *meruit*, malu secus, ut II, 279. — *Nec sum pro patria* etc. Ita sibi viam pandit ad Arethusae fata in sqq. narranda. Sed loquacior paulo est in verbis: *huc hospita veni* — *Sicaniam peregrina colo* — *hos nunc* etc. Similiter I, 574, peccatum.

494. *Pisa unhi patria*) Pisa Arcadie oppidum, iuxta quod Alpheus fluvius labitur. LEM.

499. *Ortygiam*) Syracusae quum quatuor haberent partes, earum una, in insula sita, *Ortygia* dicta est, caeque pars hodie etiam restat: vid. Brydon. p. 221. In ea fons Arethusa. Cic. Verr. IV, 52; Virg. Aeneid. III, 692: *Sicanio praeterea sinu iacet insula contra Plemmyrium undosum*: nomen dixere priores *Ortygiam*. *Alpheum fama est huc Elidis annem* *Occultas egisse vias subter mare, qui quinc Ore,*

Arethusa, tuo Sicalis confunditur undis — narratus nove dictum, ut supra erratus. — *hora tempestiva* mox veniet vers. 503. — *melioris*, laetioris. Sic et VIII, 677, *vultus boni*. — *pervia tellus*, cauales subterranei. — *inas*. Vnus Moreti, *cavas*, quod rectius videtur Heinsin; sed *cavae cavernae* merito displicent Burmanno. Praeterea in *inas* causa est, cur Arethusa Proserpinam cernere potuerat. — Nostri Regii habent quoque *inas*. — *desueta*; quae cernere desuevi, diu non vidi, diu sub terra labor Stygio gurgite, ibi, ubi Styx.

507. *sed regina* — *sed* — *sed*) De hac repetitione vide ad vs. 17. — *maxima* substantive, domina. Matrem consolatione amplificat dignitatem filiae. — Etiam in *neutrons*, coniux, aliquid dignitatis est. — *pollentiam* eius Plauto ipse in l. Homer. 365 sqq. descri-

Attonitaeque diu similis fuit; utque dolore 510
 Pulsa gravi gravis est amentia, curribus auras
 Exit in aetherias: ibi toto nubila vultu
 Ante Iovem passis stetit invidiosa capillis:
 « Proque meo supplex venio tibi, Iupiter, inquit,
 Sanguine, proque tuo: si nulla est gratia matris, 515
 Nata patrem moveat: neu sit tibi cura, precamur,
 Vilior illius, quod nostro est edita partu.
 En, quaesita diu tandem mihi nata reperta est:
 Si reperire vocas, amittere certius; aut si,
 Scire ubi sit, reperire vocas; quod rapta, feremus: 520
 Dummodo reddat eam; neque enim praedone marito
 Filia digna tua est; si iam mea filia digna est.»
 Iupiter excepit: « Commune est pignus onusque,
 Nata, mihi tecum: sed, si modo nomina rebus
 Addere vera placet, non hoc iniuria factum, 525
 Verum amor est; neque erit nobis gener ille pudori;

bit. Claudian. I, 3, *profunda Iuno*
dicitur; Virg. Aeneid. VI, 138, *Iuno*
inferna, et a Nostro XIV, 115, *Aver-*
na Iuno.

511. *amentia*) Eo habita expressa
 est in monumento antiquo, quod ex-
 hibet Spanhemius ad Callim. d. I.
 Amentiam remissam sequutus est *do-*
lor. — *toto nubila*. Heinsius mallet
modo squallida, quia fragmenta Boxh.
 habent *pallida*. — Regii nostri ha-
 bent *toto nubila*. — *nubila vultu*, moe-
 sta, dixit etiam Statius Sylv. III, 5,
 11. Noster V Trist. 3, 14, *nubila Par-*
ca nascenti fuit. Graeci poetae moe-
 stia tribuunt ὀφθαλμοῖς νεφέλαις aut νέφος:
 vide Sophoclem Antig. 532; Euri-
 pidem Hipp. 173. Confer mox simi-
 litudinem vs. 570. In hymn. Home-
 ri, Iupiter ipse, sterilitate terrae com-
 motus, primum Iri, mox omnes
 deinceps Deas demittit coelo, qui

Cererem ad concilium Deorum revo-
 cent. Illa vero negat se reddituram aut
 fruges terris reddituram, ante quam
 filiam vidisset. Ea igitur ex Orco dis
 mittitur. — *invidiosa*, odio Plutonis
 plena.

517. *edita partu*) Mediceus, *prodi-*
ta, quod elegantius videtur Burman-
 no. Regii nostri, *edita*.

518. *En, quaesita* etc.) Confer I,
 653–655. — *reperta est*, scio, ubi
 sit. — *certius*; Heinsius coniecit
verius. — Nescio quo redeat ista con-
 iectura, quam firmant nulli Codices,
 LEM. — *certius*, quis iam nullus in-
 de reditus.

523. *pignora* parentum dicuntur li-
 beri ob amorem: *onera*, propter cu-
 rae molestias. Sensus: Ego, neque ac-
 tu, tam amare filiam, quam salutis
 eius prospicere, debeo. — *acque erit*
 etc. In hymn. Homer. 83 sqq. Sol

Tu modo, Diva, velis. Vt desint cetera, quantum est
 Esse Iovis fratrem! quid, quod nec cetera desunt,
 Nec cedit nisi sorte mihi? sed, tanta cupido
 Si tibi discidii est, repetet Proserpina coelum; 536
 Lege tamen certa, si nullos contigit illic
 Ore cibos; nam sic Parcarum foedere cautum est. »
 « Dixerat: at Cereri certum est educere natam.
 Non ita fata sinunt; quoniam ieiunia virgo
 Solverat; et cultis dum simplex errat in hortis, 538
 Poeniceum curva decerpserat arbore pomum,
 Sumtaque pallenti septem de cortice grana
 Presserat ore suo; solusque ex omnibus illud
 Viderat Ascalaphus, quem quondam dicitur Orphne
 Inter Avernales haud ignotissima Nymphas, 540
 Ex Acheronte suo furvis peperisse sub antris:

Cerem sic solatur laudibus honorificae affinitatis, οὐ τοι ἀνιχὸς γαμβρός ἐν ἀδελφότητι πολυσημάντων Ἀιδωνίδης.

527. *Vt desint*, ponamus deesse, caetera, quae generum commendant, regnum scilicet. — *sorte*. Vide ad vs. 368. — *discidii*, divortii. — *repetet*. Codex Regius A, *repetat*, forte vividius. LEM. — *si nullos* etc. Lex factorum erat, ut nemini ex inferis redire liceret, qui ibi aliquid gustasset. — *foedus*, ordo et cursus rerum constans, h. l. quem Parcae, tanquam ex composito, constituerant. Claud. III, 4, *foedera mundi*, constans ordo, quo mundus regitur.

535. *Solverat; et cultis* Tres, *solverat irriguis*; Heinsius coniecit *et riguis*, id est, quos rivus intersectabat. Nostri Codices, *cultis*, quod epitheton otiosum videtur; lectio trium codicum citatorum et Heinsii emendatio non adspicienda. LEM. — *cultos illos hortos inferorum* describit Homerus Od. A, 589. Ibi arbores fru-

giferas, piri, mali, ficus, oleae, etiam *ποιτι*, mali puniceae. — *simplex*, nihil mali suspicans. — *errat*, ambulat. — *Poeniceum pomum*, malum punicum sive granatum. Hinc Thes-mophoriae, quae sacra faciebant Cereri legiferae, abstinere a malis puniciis. — *cortex pallens* recte dicitur; nam *pallens* de antri etiam colore usurpatur. — Hoc loco *septem grana*, sed Fast. IV, 607, non nisi *tria*. — De *cortice* illo cf. X, 736. In hymn. Homeri 372, Plato ipse, dimittere Proserpinam inausus, tale *granum* ei edendum dat, cuius vis erat, ut puella ne apud Superos maneret, sed ad coniugem rediret. Sic et Apollodorus.

539. *Viderat Ascalaphus* etc.) Apud Apollod. lib. I, d. I. Ceres Ascalapho, Acherontis et Gorgyrae filio, quod gustationem illam testatus erat, superimponit saxum; sed liberatum eum inde ab Hercule mutat in ὄρνεν, seu parvam noctuam. — *Orphne*, ὄρυν, tenebrae. — *furvis sub antris*.

Vidit, et indicio redivitum crudelis ademit.
 Ingemuit regina Erebi; testemque profanam
 Fecit avem; sparsumque caput Phlegethontide lymphæ
 In rostrum et plumas, et grandia lumina vertit. 545
 Ille sibi ablatus fulvis amicitur ab alis;
 Inque caput crescit, longosque reflectitur ungues;
 Vixque movet natas per inertia brachia pennas;
 Foedaque fit volucris, venturi nuntia luctus,
 Ignavus bubo, dirum mortalibus omen. 550

« Hic tamen indicio poenam, linguaue videri
 Commeruisse potest: vobis, Acheloides, unde

In hoc loco varietas Codicum: alij habent *fulvis*, alij *silvis*; mala utraque lectio; namque *antra* non sunt *fulva*, sed *fiava*, opaca; deinde non potest accipi *silvis antris*, quod sensu eget. LXX. — *fiavis sub antris*, quemadmodum Nymphae marinæ vitreis sub antris parant. Vide ad versum 48.

543. *testemque profanam*; etiam VI, 431, *profanus bubo*. Plin. Hist. Nat. X, 12: *Bubo funebris et maxime abominatus, publicis præcipue auspicis, deserta incolit, nec tantum desolata, sed dira etiam et inaccesa, noctis monstrum, nec casu aliquo vocalis, sed gemitu. Itaque in urbibus, ut omnino in luce visus, dirum ostentum est. Volat nunquam, quo libuit, sed transversus aufertur.*

544. *sparso* talia, a Diis facta, vim mutandi habebat. Vide ad 454: III, 194. — *aufertur sibi*, cuius forma mutatur in aliam. — *amicitur ab alis*. Codices nostri, *amiciur in alis*: utraque lectio sine significatione; namque hoc verbum *amici* sine ulla præpositione apud Latinos ponitur. LXX. — *In caput crescere*, ut apud Virgilium in ventrem. Caeterum, quoniam ἀρχή-

λαγος genus noctuae Græcis significabat, Aristot. H. A. II, 17, facile apparet, quæ origo sit huius metamorphoseos.

551–563. *Sirenes*) Nota sunt, quæ Homerus Od. M, 39 sqq., de Sirenibus sinxit. Confer Orph. Arg. 1268 sqq., et Apollon. Rh. IV, 891 sqq. Erant moustra marina, quæ inter Italiam et Siciliam, insulam quamdam incolebant, navesque oppulsas voce canora detinebant. Pater eorum traditur *Achelous*; matrem faciunt alij Steropen, alij Terpsichoren, alij Melpomenen aut Calliopeu. Etiam nomina earum varie exhibentur. A Lycophr. vocantur Partheuope, Lenxosia, Lygia. Exstat Claudiani epigramma 24, in eas, ubi Barth. collegit, quantum satia. Adde Broukh. ad Tibull. IV, 1, 69. Creditur autem Homerum hac fabula descripsisse voluptatem mortiferam, ut pluribus docet Bocat. Genesl. Deor. VII, 20. In Proserpinæ comitatu fuerunt etiam secundum Apollon. Hygin. fab. 141; Claudian. III, 254, postremo loco, *rapidis Acheloides alis Sublatæ Siquid latus obsedere Pelari etc.*

552. *unde*) Apud Hyginum, *Sire-*

Pluma pedesque avium, quum virginis ora geratis?
 An quia, quum legeret vernos Proserpina flores,
 In comitum numero mixtae, Sirenes, eralis? 555
 Quam postquam toto frustra quaesistis in orbe,
 Protinus ut vestram sentirent aequora curam,
 Posse super fluctus alarum insistere remis
 Optastis; facilesque Deos habuistis, et artus
 Vidistis vestros subitis flavescere pennis. 560
 Ne tamen ille canor, mulcendas natus ad aures,
 Tantaque dos oris linguae deperderet usum,
 Virginei vultus, et vox humana remansit.

» At medius fratrisque sui moestaeque sororis,
 Iupiter ex aequo volventem dividit animum. 565
 Nunc Dea, regnorum numen commune duorum,
 Cum matre est totidem, totidem cum coniuge menses.

nes Cereris voluntate mutantur, quod Proserpinae auxilium non tulerant. — *virginis ora geratis*. Superiorem partem habebant virgineam, inferiorem gallinaceam. Fulgentius Myth. II, 11.

555. *In numero mixtae*, immixtae numero; vid. Burmannus. — Hein-
 nius malebat *unmixtae* numero: mera
 est haec Heinsii emendatio, aequae ac
 quae proxima venit. LEM. — *Protinus*
in vestram, mutabat in *non minus*
ut vestram. — *ut sentirent curam*, ut
 Proserpinam etiam per maria quae-
 re possetis. — *alas* frequenter cum
 navium remis comparantur. *Remi-*
gium alarum est apud Lucretium VI,
 743; et apud Virgil. aliquoties. Eu-
 ripid. Iphig. Taur. 289, *ἡραποῖς ἐπὶ*
στί. Reciproca est, observante Servio
 ad Aen. I, 224, navium et avium
 metaphora. Itaque remi vicissim Ho-
 mer. Od. A, 124, vocantur *πτεροί*. —
facilis Deus, qui facile et benigne ob-
 temperat precibus. — *vestros subitis*.

Codex Regius B, *subito*, quod ferri
 potest; at Codicis A lectio est notatu
 digna; scilicet: *in artus Vidistis ve-*
stros subitis flavescere pennas: non
 male certe, sed tamen minus concin-
 ne et eleganter quam vulgata. LEM.

561. *natus ad*) Vide ad II, 223,
natus ad sacra Cithaeron; et infra
 591. — *deperderet*, Codex Regius B,
ne perderet: haec repetitio, *ne tamen*
ille canor — *ne perderet*, ante unum
 verbum insolens est, etiamsi quibus-
 dam non ingrata. LEM.

564. *medius fratris et sororis*; me-
 dius inter fratrem et sororem, hoc est,
 utrique aequae favens. Horat. II, Od.
 19, 28, *Pacis medius et belli*, id est,
 utrique neque idoneus. — *volventem*,
 scilicet se, verbum aptum de decur-
 su anni, qui semper in orbem redit.
 Homer. *ἔτος περιστρέφεται*. — *ex ae-*
quo, in aequas partes. — *Cum ma-*
tre; ut per sex nicenses, quibus Sol
 in signis est Australibus, apud ma-
 ritum sit, infra terram; sex alios,

Vertitur extemplo facies, et mentis, et oris;
 Nam, modo quae poterat Diti quoque moesta videri,
 Laeta Deae frons est; ut Sol, qui tectus aquosis 570
 Nubibus ante fuit, victis ubi nubibus exit.

» Exigit alna Ceres, nata segura recepta,
 Quae tibi causa viae? cur sis, Arethusa, sacer fons?
 Conticuere undae; quarum Dea sustulit alto
 Fonte caput, viridesque manu siccata capillos 575

quibus visit Borealia regna, emergant, maturescant, in horrea deponentur fruges. Vel etiam quod Luna, quae eadem est quae Proserpina et Diana, ex aequo utrumque hemisphaerium, superius atque inferius illustret. LEM.

568. *facies mentis, affectio animi.* — *Diti quoque.* Eius cuius caput moestissima nubes Asperat et dirae riget inclementia formae, Claudian. I, 81. In hymn. Homer. 445, Iupiter per Rheam Cereri offert conditionem hanc, ut filia tertiam cuiusque anni partem cum Plutone sit, duas reliquas cum ipsa in coelo. Conditione ea accepta, agris libertatem reddit. Sic et Apollod. Fab. inde ortam putat Schol. Hesiod. ad Th. 914, quia frugum semina aliquot menses sub terra lateant, reliquum tempus supra terram cernantur.

572-641. *Alpheus, dum Arethusa* Nympha in eius flumine lavatur, amore eius ardescit fugientemque persequitur; et ubi illa in fontem mutatur, et ipse in propriis undis vertitur, ut se ei miscent. Confer Pausan. V, p. 389 sqq. qui et addit, fabulae inde locum datum, quia in Arethusam fontem illabatur Alpheus; de quo errore dictum ad vs. 487. Varietatis causa, poeta ipsam Arethusam fata sua narrantem induxit. — *exigit*

alna Ceres. Salto facto transit ad seqq. Cogitandum igitur, Ceresem, impetratis precibus, in Siciliam rediisse. — *nata segura recepta.* Gronovius malebat natae segura receptae quod valde placebat Heinsio; quia ea vox cum genitivo plerumque reperitur, sed Burmannus tuetur ablativum. Regii nostri habent nata — recepta. — *Quae causa viae,* cur, loco mutato, extra patriam cernaris, non ut Iluvius, sed ut fons. Fontem hunc describit Cic. Verr. IV, 53: *In insula (parte Syracusarum) extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudiae, plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum a mari disunctus esset.* Eundem notissimum, ad ina perlicidum carminibusque celebratissimum vocat Seneca Consolat. ad Marc. 17: et fuit ideo memorabilis, ut Plin. Hist. Nat. III, 8 s. 14, Syracusae ita notaret, *Colonia Syracusae cum fonte Arethusa.* E recentioribus eum Guarnus Italus celebravit. — *sacer,* commune epitheton fontium.

574. *Conticuere,* strepere desierunt, in honorem Nymphae iam verba facturae. — *virides siccata capillos,* ut libro II, 12, videntur, *Pura in mole seclens virides nocare capillos.* — De hoc gestu dicturae, vide supra

Fluminis Elei veteres narravit amores :

« Pars ego Nympharum, quae sunt in Achaide, dixit,
Una fui; nec me studiosius altera saltus

Legit, nec posuit studiosius altera casses.

Sed, quavis formae nunquam mihi fama petita est, 580

Quamvis fortis eram, formosae nomen habebam.

Nec mea me facies nimium laudata iuvabat;

Quaque aliae gaudere solent, ego rustica dote

Corporis erubui, crimenque placere putavi.

Lassa revertabar, memini, Stympthalide silva: 585

Aestus erat, magnumque labor geminaverat aestum;

Invenio sine vortice aquas, sine murmure euntes,

Perspicuas imo, per quas numerabilis alte

Calculus omnis erat; quas tu vix ire putares.

ad 487. — *Elei*, quia Eleorum fines irrigat et supra Cyllenen, Eleorum navale, in mare infunditur, honoribus adeo divinis ab Eleis colitur, quamquam fontes eius in Arcadia reperiuntur. Pausan. V, pag. 389 s. 399; VIII, p. 709. Celebratus et ille poëta, Senec. N. Q. VI, 8. — *veteres*, pristinos.

577. *Pars ego Nympharum* etc.) Hic est exemplum et simplicis illius venustatis, quae sermonibus addit gratiam, et exactae narrationis. *Pars una*, una. E traditione antiqua et Alpheus fuit venator, ἀνὴρ Ἰσχυρὸς, et Arethusa venationi devota. Haec illum, connubia eius respuens, fugit in insulam Ortygiam, ubi εἰς ἀσφύδων ἐβύετο πρὸς quo facto etiam Alpheus prae amore extenuatus est in fluvium. Pausanias p. 390. — *Legit*, elegit saltus aptos ad venandum. Sic supra lib. II, 448, *saltus elegit aptos*.

580. *Quavis formae* etc.) Venatrices Nymphae nec amorem curant,

nec adeo formam, sed fortitudinem seu robur membrorum.

582. — *iuvabat*, laetabar et superbiebam facie. — *rustica*, scilicet venatrix. — *Simplex*, neglecto formae cultu, quod aliae sibi honori, hoc mihi crimini duxi, ut formam, quam placerem, adstricerem. LEM.

585. *Stympthalide silva*) Stympthalus, Arcadiae in Peloponneso, mons est et urbs. LEM.

587. *aquas, sine murmure*; etiam Pausanias, p. 390, de Alphei aqua, ἰδὺντι ἡδίστον. Talis igitur erat, ut ad lavandum invilaret. Cf. II, 455; III, 161, IV, 297. — *murmur* in rivu quidem suavis, non item in fluvio lavantibus. — *ire*, finire, labi. — *Perspicuas imo*. Vulgo, *ad humum*; nonnulli, *ad imum*, unde Heinsius fecit *imo*. Nostri Codices, *ad humum*. *Perspicuas imo*. Confer Claudian. Raqt. II, 114 sqq.; Plin. VIII, Ep. 8, 2, de Clitumni fonte, *puras et vitreus, ut numerare iactas stipes et res lucentes calculos possis*.

Cana salicta dabant, nutritaque populus unda, 590
 Sponte sua natas ripis declivibus umbras.
 Accessi, primumque pedis vestigia tinxî;
 Poplite deinde tenus: neque eo contenta, recingor;
 Molliaque impono salici velamina curvae:
 Nudaque mergor aquis: quas dum ferioque trahoque 595
 Mille modis labens, excussaque brachia iacto,
 Nescio quod medio sensi sub gurgite murmur;
 Territaeque insisto propioris margine ripae.
 Quo properas, Arethusa? suis Alpheus ab undis,
 Quo properas? iterum rauco mihi dixerat ore: 600
 Sicut eram, fugio sine vestibus; altera vestes
 Ripa meas habuit; tanto magis instat, et ardet;
 Et quia nuda fui, sum visa paratior illi.
 Sic ego currebam, sic me ferus ille premebat;

590. *Cana*) Plinius Virg. Georg. II, 13, *glauca enerventia fronde salicta*. — *populus* iuxta flavios pulcherrima. Idem Ecl. VII, 66. — Si *ripis* cum *dabant* coniungis, dicendum est, poetam tō *natas* retulisse ad umbras, quod proprie ad arbores referendum erat. Sic Glarean. Possis tamen *natas ripis* coniungere, atque interpretari, inservientes ripis. Supra versa 561, *canor mulcendos natus ad aures*, inserviens mulcendis auribus. II, 223, *natus ad sacra Cithaeron* eodem sensu, quo etiam dativum adlatur, a Livio in primis. Vide Gronovii Obs. IV, 17. — *primumque* etc. Sic et Diana II, 457, et Narcissus IV, 343. — *vestigia*, plantas. — *Mollia*, nempe lanca, XV, 118, de ovibus, *Mollia, quae nobis vestras velamina lanas Praebetis*. Melius tamen nunc abesset hoc epith. quoniam de dura venatrice sermo.

595. *quas dum ferioque* etc.) Mo-

tus describuntur natantis, quae brachiis fert, verberat, aquas, easque trahit, dum brachia versus corpus retrahit. — *labens*, ludens natando. — *excussa iacto*, e copia poetica; nam et *excutere* est inclare, ut *convutere*, XI, 465. — *propioris margine ripae*. Regii nostri, *propiori margine fontis*. Lectio vulgata videtur emendatio recentiorum; nam *margo* et *ripa* displicent, quae eadem fere significant; in nostra autem lectione, nihil simplicius, nude eam praetulerim. LEM.

602. *ardet*; arsit *Alpheus* et *Dianae* amore, eique vim inferre voluit, sed male est habitus. Pausan. VI, p. 510. — *parata* mulier, quae copiam sui facile praebet. Sic Burm. et h. l. At talis mulier non fugit. Potius nunc est apta ad concubitum. — *premebat*, insequebatur usque. Similitudo, quae sequitur, ducta ex Hom. Iliad. Φ, 493, ὅττι πόντος, ἢ ῥά εἴ ἐν ῥόσσῳ; πόλιν τιελότητα πέτρῳ.

Vt fugere accipitrem penna trepidante columbae, 600
 Vt solet accipiter trepidus agitare columbas.
 Vsque sub Orchomeuon, Psophidaque, Cyllenenque,
 Maenaiosque sinus, gelidumque Erimanthon, et Elin
 Currere sustinui; nec me velocior ille:
 Sed tolerare diu cursus ego, viribus impar, 610
 Non poteram; longi patiens erat ille laboris.
 Per tamen et campos, per opertos arbore montes,
 Saxa quoque et rupes, et qua via nulla, cucurri.
 Sol erat a tergo: vidi praecedere longam
 Ante pedes umbram, nisi si timor illa videbat; 615
 Sed certe sonituque pedum terrebar; et ingens
 Crinales vittas adflabat anhelitus oris.
 Fessa labore fugae: Feropem, deprendimur, inquam,
 Armigerae, Dictynna, tuae; cui saepe dedisti
 Ferre tuos arcus, inclusaque tela pharetra. 620

Accipiter maxime infestas columbis. Confer I, 506, ubi vid. de verbo trepidare. Lucret. V, 1035, de avibus, a pennis tremulum petere auxilium. — agitare columbas. Olim legebatur urgere columbas; et sic habent Regii nostri Codices; sed agitare e Cantabrig. multisque aliis Heinaius praetulit, probante Burmanno. Agitare, verbum proprium de venatoribus et avibus rapacibus: vide Burmannum. Quoniam et de suo cursu Nympha et de Alpei persecutione dixerat, propterea utrique accommodare similitudinem voluit; hinc illa repetitio, in qua lusus quiescit. — Vsque sub etc. His non certus aliquis cursus indicatur, sed tantum oppida quaedam et montes Arcadiae nominantur. — sinus, flexus, quos faciunt montes. Plin. Hist. Nat. V, 31, sinuosus flexibus Macander.

611. *patiens*, qui ferre poterat lon-

gum laborem, quippe fluvijs per longos terrarum tractus aquas suas devehens.

612. *Per opertos* Codices Regii, et *opertos*. — *umbram*, nempe viri. — *nisi si*, ut vs. 20.

616. *sonituque pedum terrebar* Multi, *sonitusque pedum terrebat*; ita Regii Codex B; prior lectio, quae est etiam Codicis A, potior videtur. LEM. — *adflabat anhelitus*, ut I, 542. — *ingens*, quia ille summis viribus currebat.

618. *deprehenduntur*, quos instans alius assequitur aut opprimit. Pomp. Mela III, 1, 15, mare refluens *terrestria deprehendit animalia*. — *Dictynna*. Regii nostri Codices habent *Diana*. Hoc nomen fuit scholasticum ubi iis qui Dictynna non colebant. LEM. De Dictynna, vide ad II, 449. — *dedisti ferre*, ferenda, ut vs. 666, *misisti agitare*, de qua forma vide Mur-

Mota Dea est, spissisque ferens e nubibus unam
 Me super iniecit. Lustrat caligine tectam
 Amnis; et ignarus circum cava nubila quaerit,
 Bisque locum, quo me Dea texerat, inscius ambit;
 Et bis, Io Arethusa, Io Arethusa, vocavit. 615
 Quid mihi tunc animi miserae fuit? anne quod agnae est,
 Si qua lupos audit circum stabula alta frementes?
 Aut lepori, qui vepre latens hostilia cernit
 Ora canum, nullosque audet dare corpore motus?
 Non tamen abscedit; neque enim vestigia cernit 630
 Longius ire pedum; servat nubemque locumque.
 Occupat obsessos sudor mihi frigidus artus;
 Caeruleaeque cadunt toto de corpore guttae:
 Quaque pedem movi, manat lacus; eque capillis
 Ros cadit, et citius, quam nunc tibi facta renarro, 635

ker. ad Hygini fabulam 147. — e nubibus unam etc., qua ratione passim apud Homerum heroës eripiuntur e praesentissimo periculo, ut Paris a Venere, Il. Γ, 380; Aeneas ab Apolline E, 344. Hinc etiam Horat. II, Od. 7, 14: *me per hostes Mercurius celer Denso paventem sustulit aëre*. — *lustrare*; sic Aen. XII, 466: *in densa caligine Turnum Vestigat lustrans*. — *cava*, ut supra, vs. 251, inde *cava circumdata nube Seriphon*.

626. *Quid mihi tunc animi?* Sensus Nymphae bene notatus et illustratus; sic in libro I, 358: *Quid tibi-nunc animi, miserranda, foret*. — *Si qua*, elegantius, quam *quae*. Respexit autem forte similitudinem Aen. IX, 95: *Ac veluti pleno lupo insidiatus ovili, Quam frenat ad caulas*. — *altam* frequens epitheton stabulorum. Cf. VI, 521, et ibi notam. — *vepre*, scilicet sub. — *dare motus*, ut *dare saltus*, III, 599. — *Longius ire pe-*

dum. Nostri Codices, *longius alla pedum*; priorem lectionem ex veterrimis nonnullis recte Heinsius accepit. LEM. — *servare*, cupide spectare locum, ne quis inde elabatur; *atria servans* Horat. I, Ep. 4, 31.

632. *Occupat obsessos sudor etc.* Hunc sudorem, qui solet anxios occupare, bene fecit initium transformationis. — *Caeruleaeque cadunt guttae*. In libro IV, 577: *Sentit caeruleis variari corpora guttis*.

634. *manat lacus* Nostri dant *locus*; quom lectionem difficile defenderimus; ceteroquin vulgata non magis placet: nam quid est *lacus*, qui *manat*, quum notura sua sit stagnans et minime manans: nisi forte dixeris cavo pedis impressi et moti spatio clausum? LEM. — *facta renarro* (rem ut accidit) Burmannus e duobus Giofani et aliis quibusdam MSS. praetulit vulgatae *facta*, quam habet Regius A. — *renar-*

In laticem mutor: sed enim cognoscit amatas
 Amnis aquas; positoque viri, quod sumserat, ore,
 Vertitur in proprias, ut se mihi misceat, undas.
 Delia rumpit humum: caecis ego mersa cavernis
 Advehor Ortygiam; quae me cognomine Divae 640
 Grata meae, superas eduxit prima sub auras.»
 » Ilac Arethusa tenus: geminos Dea fertilis angues

ro, vel narrando repeto, vel simpliciter narro. Legitur etiam Aeneid. III, 717, ubi Servius arguitur; IV, 569, retractare et relegere sermone. — In laticem mutor. Codices nostri, in latices mutor. LEM.

637. Amnis, Alpheus. — positoque viri ore, deposita figura ac forma viri. LEM.

639. rumpit, pauidit viam subter terram. — caecis, obscuris, caliginosis. Μυθίζουσι δὲ τὸν Ἀλφαῖν ἀρχόμενον ἀπὸ Πελοποννήσου etc. Strabo lib. VI: fabulantur, inquit, Alpheum in Peloponneso ortum, subter mare alveo suo infra terram usque ad Arethusam ductum, rursus inde in mare affluere; cuius rei argumentum proferunt: pateram quamdam apud Olympium in Alpheum prolapsam, ad fontem Arethusum fuisse delatam: tum, fontem eum turbidum fieri, quando Olympiae boves sacrificantur. Quam pro fabula confutat idem Strabo, ibidem: namque ostium Alpei manifesto in mare exire; neque ullas apparere fances quae amnem absorberent: neque fieri posse ut aqua dulcis maneat, si per mare, vel subter mare permeet. LEM. — Ortygia est pars Syriacusarum, in qua erumpit Arethusa (499), et cognomen Dianae I, 694. — me eduxit, ibi prodii. Hic nambo in Elide misceatur et humetis aquis sub terra labuntur; sed se-

cundum alios. Alpheus solus permeat caecos cavernas, et in Sicilia demum cum Arethusa aquam miscet. Pausan. p. 799.

642-661. Triptolemo insidias struit Lynceus. Hygin. fab. 259; P. A. II, 14. Triptolemus, Celei, regis Eleusini, filius, (etsi Musaeus, Orpheus, Choerilus, apud Pausan. Attic. p. 34, aliter) a Cerere adintus, tempore Erechthei, sexti Atheniensium regis, anno circiter 1420 ante Christum, agriculturam Graecis, ac primum quidem Atheniensibus, ostendisse credebatur. Hom. in Cer. Pausan. Attic. p. 34, Corinth. p. 143; Marm. Arund. I, 12 sqq; Diod. Sic. V, 4; Hyg. fab. 277. Sed antiquiorem multo agriculturam inter Graecos iudicat Goguet von Ursprunge der Getetze, tom. II, p. 157. Censet enim, iam tempore Titanum, quibus aequalis Ceres, Graecos agriculturam accepisse, eam vero extinctis Titanibus interiisse. Aliquanto post quam fame laboraret Graecia, advenisse Erechthium, magnamque frumenti vim secum appor- tasse, eundemque arandi artem in campis maxime Eleusiniis restituisse, atque sacra Cereris introduxisse. Hinc factum esse, ut sub eius imperio Ceres Athenas venisse crederetur. — Caeterum quomodo Ceres in Celedi domum intraverit, Triptoleum in cunis decubentem foverit, cique

Curribus admovit, frenisque coërcuit ora,
 Et medium coeli terraeque, per aëra vecta est;
 Atque levem currum Tritonida misit in arcem 645
 Triptolemo; partimque rudi data semina iussit
 Spargere humo, partim post tempora longa recultae.
 Iam super Europen sublimis et Asida terras

agriculturae propagandae munus tradiderit, narrant Noster Fast. IV, 507-560; Apollod. I, 5, 2; Hygin. fab. 147. — *Hac-tenus* divulgum per tmesin, de qua vide Ciofanum. — *fertilis*, quia fertilitatis (ἐντελής) Dea, sub quo nomine templa habuit. — *Bigis serpentum* Ceres vecta, et apud auctores et in monumentis antiquis occurrit. Ibi apparent mox ulati, mox sine alis. Vid. Spanhemii Diss. IV, p. 211. Describuntur a Claudian. 33, 79. Triptolemo eas misit, ut omnium nationum terras circumiret, iisque semina largiretur. P. A. II, 14, fab. 147; Apollod. d. l. Sed Goguet d. l. illas serpentum bigas accipit de callidis consiliis, quibus Triptolemus eripuerit Ceres variis periculis. Triptolemo mortuo, Anthas eius currum conscendit, sed inde excussus perit. Pausan. Achaic. p. 568. — *coërcuit*, rexit. Hor. I, Od. 7, ora frenis temperare; Phaedr. III, 6, ora continere frenis. — *medium coeli* etc. Medium inter coelum et terram, ut VI, 409; *inguli medius summique laceri*. Vide ad vs. 409. — *vecta est*. Heinsius mallet, ex primo Gronovii, *fertur*, quia mox sequitur *vectus erat*. Regii nostri habent vulgatam, *vecta est*. — *Tritonida in arcem*. Idem Heinsius ex tribus scriptis dedit pro *Tritonida in urbem*, quod habent Regii. — *arx*, sive *urbs Tritonis*, Athenae (vide Bentleium ad Horatium I, Od. 7, 5), quarum pars antiquis-

sima *arx*, ἀρχήπολις, *Tritonidi* in primis sacra.

646. *Triptolemo* etc.) Hordeum primum esse satum a Triptolemo tradit Pausan. Attic. p. 93. — *rudis terra*, nondum culta, nondum proscissa, arduum passa, plene ut *rudis campus* Virg. Georg. II, 211. — *reculta* potest esse, quae, nbi aliquandiu quievit, denuo colitur, novalis. Sed non apparet, cur *post tempora longa* additum. Alii referunt ad unam Siciliam, quae post sterilitatem, de qua vs. 476 sqq., deuno coli coepit sit. At illa sterilitatis iniuria non duravit tempora longa. Schirrchius ergo intelligit terras, quae olim fuerint cultae, monetque, e mente Ovidii, Cererem iam ante hunc eventum fuisse frugum matrem, sed nunc, inventa filio, agrem colendi agrum denuo Triptolemo monstrasse.

648. *Iam super Europen*) Ex Hygin. P. A. II, 24: *Triptolemus in curru draconum collocatum iussit omnium nationum agros circumvenientem semina partiri, quo facilius ipsi posterique a fero victu segregarentur*. Etiam Apollod. d. l. dedit ei currum et frumentum, ὃ τὴν ὁλὴν οἰκουμένην δι' οὐρανὸν ἀποδύμενος κατέσπειρε. Curru autem illo velocitas indicitur, qua agricultura propagata. — *Asia terra*, Asia, ut IX, 447. Micyllus intelligit angustum illum Lydiae tractum palustrem ad Caystrum, quem Homer. Ἄστυν λαμβάνει; Virgilius autem *Acu-*

Vectus erat iuvenis; Scythicas advertitur oras:
 Rex ibi Lynceus erat: regis subit ille penates. 650
 Qua veniat, causamque viae, nomenque rogatus,
 Et patriam; « Patria est clarae mihi, dixit, Athenae;
 Triptolemus nomen; veni nec puppe per undas,
 Nec pede per terras: patuit mihi pervius aether.
 Dona fero Cereris; lalos quae sparsa per agros 655
 Frugiferas messes, alimentaue mitia reddat. »
 Barbarus invidit; tantique ut muneris auctor
 Ipse sit, hospitio recipit, somnoque gravatum
 Adgreditur ferro; conantem figere pectus
 Lynca Ceres fecit; rursusque per aëra misit 660
 Mopsopium iuvenem sacros agitare iugales.
 » Finierat dictos e nobis maxima cantus.

VII, 701, *Asiam paludem* dixit, quia *Asia*, quum partem orbis terrarum significet, primam corripit; quum de illo tractu usurpetur, producat. Falsam autem esse hanc observationem quam Grammatici debent Servio ad Virg. Georg. I, 381, et primam in *Asia* esse indifferentem, monet Gesnerus in Thesouro Fabri s. v. *Asia*: et quemque hic ipse locus docere potest. *Asia* enim, quum opponitur *Europae*, nullo modo de tractu illo palustri ad Caystrum intelligi potest. — Et eam Gesneri opinionem confirmat Robert. Stephani in Thesouro Ling. Lat. ad voc. *Asia*, ubi eam videas. LEM.

650. *Rex ibi Lynceus erat* etc.) Hyginus fab. 259, et Lactantius, ad Theb. IV, 658, *Lyncum* faciunt Siciliae regem; Micyllus et Munker. vero ibi quoque legendum censent *Scythiae*. — Etiam Carnubon, Gertorum rex, similes Triptolemo insidius struxit. Hygin. P. A. II, 14.

651. *Qua*) Nonnulli *quid*, id est,

propter *quid*; Regii nostri, *qua*. — *Qua*, quomodo; puppe, au pedibus.

656. *Frugiferas messes*) Codex Regius B, *fructiferas*.

660. *Lynca Ceres fecit*) Hyginus fabula 259: *Ceres eum convertit in Lynceum varii coloris, ut ipse variae mentis exstiterat*. Similiter Lactant. in Arg. in *feram* sui nominis conversus, *morum suorum colore distinctus est*. Noster hanc mutationem non per partes describit, quia in Musae carmine obiter tantum commemoratur. — *misit*, pro *iussit*, e fragmento Vossii, e Iuviano, et uno suo restituit Heinsius. Regii nostri habent *iussit*; Latinae linguae convenientius quidem *iussit agitare*; at *misit agitare* est Graeca syntaxis. ἔπαρξεν ἀλάστων, quam multis exemplis Heinsius illustrat. — *Mopsopius*, Atheniensis a Mopsopo rege. Virg. Cir. 128, *Mopsopo dente*. — *iugales*, Schiroch. intellig. equos. Immo dracones intelligi, qui inneti erant curru.

662. *Finierat dictos cantus*) Codi-

At Nymphae vicisse Deas Helicon colentes
 Concordi dixere sono: convicia victae
 Quum iacerent: « Quoniam, dixit, certamine vobis 663
 Supplicium meruisse parum est, maledictaque culpae
 Additis, et non est patientia libera nobis;
 Ibimus in poenas; et quo vocat ira, sequemur. »
 Rident Emathides, spernuntque minacia verba;
 Conataeque loqui, et magno clamore protervas 670
 Intentare manus, pennas exire per ungues
 Adspexere suos, operiri brachia plumis;
 Alteraque alterius rigido concreescere rostro
 Ora videt, volucresque novas accedere silvis.
 Dumque volunt plangi, per brachia mota levatae, 675
 Aëre pendebant, nemorum convicia, picae.
 Nunc quoque in alitibus facundia prisca remansit,
 Raucaque garrulitas, studiumque immane loquendi. »

ces nostri, *doctos*; id vocabulum bene de *cantibus Musarum*; immo *dictos* languet. LEM.

664. *Concordi sono*, consentiente voce. — *iacerent*; alii, *facerent*, neque bene. Codex Regius A, *iacerent*; Codex B, *facerent*.

668. *Ire in poenas*, accedere ad puniendum, punire. Huic conveniunt et verba *vocare et sequi*. — *Emathides*; vid. ad vs. 313. Dehinc ingenio Heinsii; namque *Pierides* etiam ab Anton. Lib. ita vocantur. Olim edebatur *Evippides*, id est, *Evippes filiae*. Codex Regius A, *Enipides*; Codex B, *Athides*. Hoc exemplum confirmat, quod iam diximus, nomina propria semper in MSS. corrupta fuisse. LEM.

673. *concreescere*) Lovaniensis, *occallescere*, ut in libro XIV, 282. Regii nostri, *concreescere* — *Aëre pendere* de volante dicitur. — *nemorum convicia*, aves per nemora garrientes et maledicentes. — *facundia*, eadem quae *garrulitas*. Idem ter dixit. Vir quidam doctus coniecit *Tunc quoque*, quia sequitur *remansit*. Sed refellitur a Clarkio ad Homer. *Iliad.* A, 37, quia *remansit* est tempus praesens rei perfectae. Caeterum *Nicanro* auctore apud Anton. *Pierides* in plura avium genera mutatae sunt. — *studiumque immane*; ita Codices nostri, *Ciofanus* e codicibus quibusdam protulit *studiumque inane*, quod tueretur Barth.; sed uterque immerito. LEM.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER SEXTVS

FAB. I. Praebuerat dictis Tritonia talibus aurem;
Carminaque Aonidum, iustamque probaverat iram.
Tum secum; « Laudare parum est; laudemur et ipsae;
Numina nec sperni sine poena nostra sinamus: »
Maconiaeque animum fatis intendit Arachnes, 5

1-145. *Arachne et Minerva*) Antiquissimam nationum, ad meliorem sortem aspirantium, cura circa vestium in primis elegantias haesit. Itaque lanam ducere et tingere, telam texere, vestesque colorum et nitore et varietate insignes conficere iam Patriarcharum temporibus repertum est. Post casus dedit Tyriis purpuram; mox additum vestibus aurum. Vestes egregiis picturis exornabantur vel acu (quod Phryges invenerunt, Plin. Hist. Nat. VIII, 48), vel inter texendum filis versicoloribus, qua arte Babylonii primi excelluerunt. Vtroque modo dicitur *picta vestis*. Omnis autem vestium conficiendarum ars mulieribus commissa erat, eaque excellere reginis adeo laudi ducebatur. Hom. Iliad. I, 125; Z, 289; X, 440. De ea egregie merita erant apud Lydios *Arachne*, Plin. VII, 56; apud Graecos *Minerva*, Aelian. Hist. An.

I, 21; quemadmodum apud Aegyptios *Isis*. Forte *Arachne* olim fuit nomen commune mulierum perite texentium. Quam autem pro proprio haberi coeptum esset, lusus etymologicus huic fabulae originem dedit, qua *Arachne cum Minerva texendo certans in araneum mutatur*. Saepius mortales cum Diis concertasse atque stultitiae suae mercedem tulisse traduntur. — *aurem* non nisi unus Berneggerianus habet, unde accepit Heinsius; caeteri *aures*. Ita et nostri Regii.

4. *Numina nostra* multo gravius, quam *me*; et plural. *numina* dignitatis causa. Aeneid. VII, 310, Iuno, *si mea numina non sunt magna satis*. Ibid. I, 48, et quisquam numen Iunonis (me) adoret? — *sine poena*, impenae.

5. *animum fatis intendit*) Vnus Heinsii, *incendit*; Regii nostri vulga-

Quam sibi lanificae non cedere laudibus artis
 Audierat: non illa loco, nec origine gentis
 Clara, sed arte, fuit: pater huic Colophonius Idmon,
 Phocaico bibulas tinguebat murice lanas:
 Occiderat mater; sed et haec de plebe, suoque
 Aequa viro fuerat. Lydas tamen illa per urbes

10

tam dant. *Animum intendit*; serio cogitare coepit de poena ab Arachne sumenda. Sed dubitat Schirachius an hoc satis poeticum sit, et negat, phrasin *onivum intendere* apud ullum poetam reperiri. In quo lapsus est; namque ipsa Lexica impeditant locum Horatii Epist. I, 2, 36: *Intendit animum studiis, et rebus honestis*. Noster IV Trist. 1, 4, *mens intenta malis*. Ipse ergo ex uno Codice praefert *incendi*, additque explicationem hanc: irascitur fato illo laeto Arachnes, quo sibi aequatur arte. — *Maeoniae*, Lydiae: vide ad II, 252. Lydiam Arachnen etiam facit Servius ad Virg. Georg. IV, 246: sed Thressam, eamque virginem regiam, Probus ad eundem locum.

7. *non illa loco* etc.) Pluribus abiectionem lanificae originem describit, quo magis et ars eius, et audacia qua se ipsi Minervae praefert, illucescat. — *locum* nec de genere cape, quod Pontanus volebat (sequitur enim *origo gentis*), nec cum Burmanno, de dignitate, sed de patria, propter vs. 13, qui huic nostro respondet. Ibi enim *parva domus ad originem gentis, et parvae Hypaepae ad locum* pertinent.

8. *Colophonius*) Colophon nobile Ioniae oppidum. — *Idmon*. Varie hoc nomen in MSS. exaratum, *Ismon*, *Hysmon*, *Ethmon*. Burmannus praetulit *Idmon*, quia id nomen et alii genuerunt. Gravius est quod et La-

etantius sic legit, Regii nostri habent etiam *Idmon*.

9. *bibulae lanae* exquisite, quae bibunt, attrahunt colores, ut supra *bibula Persei talaria*. — *tinguebat*. Sic Codex Regius B; at Codex A, *tingebat*. Eadem varietas in Codicibus reperitur, quoties haec littera *g* ante vocalem qualemcumque posita occurrit, alii enim post *g* litteram u adiungunt, alii vero *g* sine u scribunt. Istud porro fluxit a pronunciandi more apud Romanos constante: scilicet littera *g* ante vocalem posita nunquam sonat nostrum *j*, sed *gamma* Graecorum: unde Itali, Germani, Angli etc. huic adiungunt u, quamvis in monumentis veteribus ac novis nunquam, vel raro admodum, Romani scribant *gu*, sed per *g* simplicem, *tingebant*, *urgebant*, et alia huiusmodi, sicut et Galli ascriberent. LEX. — *marex* genus conchae, cuius e succo Veteres purpuram conficiebant, et quae quum alibi, tum iuxta Phocaeam, urbem Ioniae in sinu maris Mediterranei intimo situm, reperiebatur. Livina XXXVII, 31.

10. *Occiderat*) Gebhard. III, Crepund. 7, ex MSS. legit *desiderat*, quia hoc verbum eleganter pro *occiderat* ponitur. Regii nostri habent *occiderat*.

11. *Aequa*, nequalis dignitate et genere. — *Lydas* correxit Constant. Faenens, quia *Lydius* primam syllaba-

Quaesierat studio nomen memorabile, quamvis
 Orta domo parva, parvis habitabat Hypaeis.
 Huius ut adspicerent opus admirabile, saepe
 Deseruere sui Nymphae vineta Tymoli; 15
 Deseruere suas Nymphae Pactolides undas:
 Nec factas solum vestes spectare iuvabat;
 Tum quoque, quum fierent: tantum decor adfuit arti!
 Sive rudem primos lanam glomerabat in orbes;
 Seu digitis subigebat opus, repetitaeque longo 20
 Vellera molliat nebulas aequantia tractu;
 Sive levi teretem versabat pollice fusum;

ham semper productam habet; plurimi tamen MSS. (inter quos Regius noster B) dant *Lydios*, *Lydius* alias non minus usurpatur in sermone vulgari. — *illa*, Arachne. Male Lactant. in Arg. haec quoque verba ad matrem retulit. — *studio*, arte textoria. — *domus parva*, humilis, nec ulla dignitate conspicua. Horat. I, Ep. 3, 28, *parvi* et *atropi* sibi opposita eo sensu. — *Hypaeis*, urbs Lydiae inter Tmolum montem et Caystrum fluvium, de qua Burmannus ad Petron. 137, plura notavit. Fuit obscura, unde h. l. *parva*, et sic etiam, XI, 152, ubi et de eius situ.

15. *Deseruere sui Nymphae* etc.) Priscis temporibus Dii solebant invisere mortales. Hoc igitur poeta non male usus est, vel commendandum Arachnes opus. — De *Tymoli* vino generoso, nobili, vide ad II, 217. Poetis etiam *Tmolus* scribitur. Vide Stephanum de Urbibus. Hinc etiam h. l. nonnulli cum Aldo, sed metro adversante, *Tmoli*. Eius *vineta* sunt etiam II Fast. 313. — Ex eo oriebatur *Pactolus*, fluvius Lydiae aurifer. Repetitionem autem eorumdem verborum, qualis in hoc et sequenti ver-

su, amat Noster: I, 325 sqq.; V, 579 sqq.; VIII, 628 sqq.

18. *Tum quoque* etc.) Heins. hunc versum superiori praeponeudum putabat, eam solum ob causam, quod pro *nee* multi MSS. dant *non*. Regii nostri quidem habent *non*; at versum eodem in loco relinquunt. LAM. — Hic locus laudem meretur ab arte, qua iuvenum poetarum rem transmissimam et vulgarem exornavit. — *decor adfuit arti*, decore tractabat singula artis suae: vide ad IV, 230. Exempli loco praeparationem lanarum ad textum memorat, de qua cf. Claudianum, 20, 383. — *subigebat*, melius quam tractabat. — *repetita*, quia pluribus tractibus mollebat. Vide ad IV, 733. — *Vellera* trinitudo eleganter comparatur cum *nebulis*, quemadmodum contra Virg. Georg. I, 397, mulgeculas cum lanarum vellcribus confert. *molli*, trahere, ut tenuia fiant. Claudian.: *Vellera per tenues ferri producere rimas*, ubi vide Gesner. Etiam *temore* et *cliquore* lanam in usu. Illa *vellera* Nostris dicuntur *flocons*.

22. *Sive levi teretem*) Regius quidam, *sive levem tereti* etc. Regii non

Seu pingebat acu; scires a Pallade doctam.
 Quod tamen ipsa negat; tantaque offensa magistra,
 « Certet, ait, mecum; nihil est, quod victa recusem.»
 Pallas anum simulat, falsosque in tempora canos
 Addit, et infirmos baculo quoque sustinet artus.
 Tum sic orsa loqui: « Non omnia grandior aetas,
 Quae fugiamus, habet: seris venit usus ab annis.
 Consilium ne sperne meum: tibi fama petatur
 Inter mortales faciendae maxima lanæ.
 Cede Deae, veniamque tuis temeraria dictis
 Supplice voce roga: veniam dabit illa roganti.»
 Adspicit hanc torvis, incoeptaque fila relinquit;

30

atri habent vulgatam. Confer in IV 221. Burmannus ex uno Codice legit, *levem tereti*, ut simul Arachne a forma laudetur; *teretia* enim membra, in primis *teretes* digiti, in parte pulchritudinis ponuntur. A. A. I, 622. Et Hypæpas pulcherrimas habuisse mulieres tradit Stephanus. Neque dubium est, quin Noster expresserit Catull. Epithal. Pelei, ubi, *Libratum tereti versabat pollice fusum*. Contra, Heroid. IX, 77, Hercules *crassa* — *robusto deducit pollice fila*. Et *fusus* recte diceretur *lævis*; fiebat enim ex iunco. Plinius XI, 23.

23. *scires* etc. ut I, 162, *scires e sanguine natos*. His verbis autem non laudatur modo ab arte, sed et impudentia eius simul notatur in magistræ. — *Quod tamen*. Leidensis, *Sed tamen*, quod non ineleganter dictum Burmanno videtur. — *tantaque* etc. ignominiosam sibi esse putans magistræ, licet tanta esset.

26. *Pallas anum simulat* etc.) De tali simulatione vide ad III, 275. — *anus* formam fere sumebant Deæ, ubi consilium dare volebant. — *falsa, fallacia, mentita, mendacia*, ele-

ganter dicuntur, quæ quis temporis causa assumit, ut simulata forma alterum fallat. — *in tempora*. Novem ex melioribus, *ad tempora*, ut III, 275, *ponitque ad tempora canos*. Regii nostri hic, ut in loco citato, habent *ad tempora*; tamen mutandum nihil putamus; utrumque enim recte dicitur. LEM.

28. *Non omnia* etc.) Senectuti non solæ molestiæ adiunctæ sunt, sed bona etiam quædam, nempe *usus*, experientia. Iam Muretus animadvertit, expressa hæc esse ex Euripid. Phœn. vs. 531: *Ὅλ' ἀπαντὰ τῷ γῆρ' κατὰ πρόσωπον ἄλλ' ἢ' μετρίῳ ἔχει τι λείπον τῶν νέων σφώτερον*. Plant. Mostel. V, 3, 27: *Sapere isthæ ætate oportet, qui sunt capite candido*, — *venit*, paratur. — *terti anni*, senectus. *Senior ætas*, Tibul. I, 4. — *faciendæ lanæ*. Multi ex antiquis Codicibus, *telæ*; ita et Regii nostri. *Facere lanam*, locutio propria, unde *lanificium*.

34. *Adspicit hanc* etc.) Præviderat Pallas fore, ut consilio illo ira superbiæ mulieris exulceraretur. — *fila relinquit*. Lovaniensis et unus ex Ba-

Vixque manum retinens, confessaque vultibus iram, 35
Talibus obscuram resequita est Pallada dictis:

« Mentis inops, longaque venis confecta senecta,
Et nimium vixisse nocet: audiat istas,
Si qua tibi nurus est, si qua est tibi filia, voces:
Consilii satis est in me mihi; neve monendo

40

Profecisse putes, eadem sententia nobis.

Cur non ipsa venit? cur haec certamina vitat? »

Tum Dea, « Venit, » ait; formamque removit anilem,
Palladaque exhibuit: venerantur numina Nymphae,
Mygdonidesque nurus: sola est non territa virgo, 45
Sed tamen erubuit, subilusque invita notavit

Ora rubor, rursusque evanuit; ut solet aër

silcensibus, *fila remisit*, quod neque bonum indicat Heinsius; sed Burmannus notat, discrimen esse inter haec duo: *remittere* enim locum habere tum, quum animi quadam affectione, languore aut simili casu, ex manu aliquid cadat; *relinquere* vero dici, quum sponte et volentes desinamus opus. — Nostri Regii habent *reliquit*, propter sequens *resequita est* LEM. — *Virque manum*, Nostri habent *vixque manus*; parvi refert. *Manus retinens*, a vi inferenda et dea verberanda. LEM. — *conficitur* et is, qui inscius et iuvitus signis quibusdam animi motus prodit. Vide ad Plin. III, Ep. 14, 3. Amat Noster hunc verbum usum, quem ipse novasse videtur I Trist. 4, 11: *confessus gelulo pavore timorem*. II, 525: *vultu farsus Telamonius iram*. Contra Aeneid. IV, 477: *consilium vultu tegit*. — *confiteri vultu iram*, nove dictum, iram prodere vultu. Nec *resequi*, pro respondere, apud antiquiorum poetam occurrit. Legitur et VIII, 863; XIII, 749. — *obscura*, latens

sub forma aliena, ut agnosci haud posset. Similis increpato, sed facundior, Aen. VII, 440: *te victa sitis verique effocta senectus — curis nequidquam exercet*. — et *nimium* etc. Non semper experientiam habet *senectus*, sed interdum etiam nocet. — *eadem sententia* manet nobis, quae antea fuit.

43. Tum Dea etc.) Nota celeritatem, qua Dea illud ipsum responsum cupiens et expectans, se manifestat. Exempla Deorum formas assumptas ponentium habet Heynius Exc. XIII ad Aeneid. I. — *Pallada exhibuit*, eleganter, ostendit se esse Pallada. Supra II, 1, *posita imagine se confessus erat*. XI, 264: *Exhibita est Thetis. Confessam amplectitur heros*. — *Mygdonides*, Lydiæ; nam *Mygdones*, e Thracia oriundi, sedes in Asiam transtulerant; Strabo VII, pag. 295; XII, pag. 575. — *Non territa*, interrita, ut vs. 234, *non evitabile*, et sic passim. Iam pugna pudoris et audaciae bene notatur, quamquam similitudo adiecta iurum eam illustrat. — *notavit rubor*, Vide ad IV, 329. —

Purpureus fieri, quum primum aurora movetur,
 Et breve post tempus candescere solis ab ortu.
 Perstat in incepto, stolidaeque cupidine palmae 50
 In sua fata ruit: neque enim love nata recusat,
 Nec monet ulterius, nec iam certamina differt.

Haud mora, consistunt diversis partibus ambae,
 Et gracili geminas intendunt stamine telas.
 Tela iugo vincta est; stamen secernit arundo: 55
 Inseritur medium radiis subtemen acutis,
 Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
 Percusso feriunt insecti pectine dentes.
 Vtraque festinant, cinctaeque ad pectora vestes,

movetur, oritur. Moveri dicuntur proficiscentes, sortir. — solis ab ortu. Multi MSS., *solis ab ictu*, quod placet Heinsio. *Ictus in libro V*, vs. 389; sed nunc de ortu sermo est. Codex Regius A, *ictu*; Codex B, *ortu*: hic Cl. Gierig praetulit *ortu*, quia de Sole oriente agitur; sed quum primum Sol oritur, iam tempore aestivo *ictus* dat. Ergo tanquam vividius *ictu Solis* ponerem, nam qualicumque hora candescit, et praesertim quum primos radios emittit, *ictu* oculos ferire videtur. LEM.

50. *stolidae*) *Ad palmam* retulit, quod erat ad *cupidinem*, aut ad ipsam mulierem referendum. — *Nec* non minus eleganter repetitum, quam alibi *sed*: Vide ad V, 17.

53. *consistunt*) In hoc verbo haerent interpretes. Heinsius putat, aut legendum esse *constituunt*, scilicet, telas, aut certe sic capiendum verb. *consistunt*: Burmannus hic monet, *consistere* convenire *partibus diversis*, et dici de duobus adversariis, quae ad certamen se praepararent, idque se docuisse ad Petron. 19. Ego vero arbitror, respexisse nostrum morem Ve-

terum; qui non sedentes, sed stantes texebant.

54. *Et gracili geminas etc.*) Cum hac textoriae artis descriptione conf. Claudian. R. P. I, 246 sqq. — *Tela* varie dicitur; nunc intellig. trapam staminis, series duplex staminum seu filorum in longum extensorum, *la trame, la chaîne*. Alibi vero vel totum opus, quod textitur, sic vocatur, vel *ingum*, baculus transversus, quo tela tenetur, id est, *l'encoupleau*. — *gracile stamen*, ut *tenue subtemen* Auson. Moscl. 397. — *arundo*, pecten ex arundine discriminat fila, ne confundantur, *le peigne*. — *radius*, gallice *la navette*. Eius ope filis in transversum immittitur *subtemen, le tissu*, aut *l'ancheue*. — *Quod*, nempe subtemen, quod staminibus immissum, ut opus densum fiat, feritur *pectine, la roue à dents*. — *insecti dentes*, ut alibi *insectus pecten*. Vestes percussae *pectine* apud Iuvenalem Sat. IX, 30, conf. Lucan. X, 142. Noster e copia poetica coniunxit *percusso feriant*. Lenzius contra *percussum* explicat perforatum, putatque, *dentes* fuisse bacillos istis foraminibus inditos. — *doctus, опыто*,

Brachia docta movent, studio fallente laborem. 60
 Illic et Tyrium quae purpura seusit ahenum,
 Textitur, et tenues parvi discriminis umbrae:
 Qualis ab imbre solet percussus solibus arcus
 Inficere ingenti longum curvamine coelum;
 In quo diversi niteant quum mille colores, 65
 Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit.
 Vsque adeo quod tangit idem est! tamen ultima distant.
 Illic et lentum filis immittitur aurum,
 Et vetus in tela deducitur argumentum.

peritrus. Claudian. I, 177, *pollex doctus* lanificarum. — *studium*, ardor certantium. *fallit*, minuit laborem ut non sentiat. Vid. ad IV, 39; et et Horat. I. II, Sat. 2, 12.

61. *purpura*) *fila purpurea*. Prae-stantissima purpura fuit *Tyrium quae sensit ahenum*, apud Tyrios praeparata. — *ahenum* vas maius, in quo succus purpureus sali et aquae permixtus per decem dies ad ignem lenem coquebatur. Aristot. Hist. Anim. V, 15; Plin. Hist. Nat. IX, 38. Silius VII, 642: *Purpura Agenoreis saturata ahenis*.

62. *et tenues etc.*) Varios colores commode miscuit; *tenues umbrae* sunt haud dubie *de légères nuances*. Plin. XXXV, 11, ubi narraverat, singulis coloribus olim pictum esse, pergit: *Tandem se ars ipsa distinxit et invenit lumen atque umbras, differentia colorum alterna vice sese excitante.* Commisuras vero colorum et transitus appellarunt *harmogen*. Illae umbrae erant parvi discriminis: alius color in alium ita transibat, ut transitus vix animadverteri posset; quod egregie illustratur similitudine adpersa.

63. *percussus solibus arcus*) Castigatior, percussus; Iunian. et quatuor alii, *percussis nubilus arcus*. Regii no-

stri hanc posteriorem lectionem habent. — *soles*, radii solis, *percussuntur ab imbre*, franguntur in imbre decedente, ab eoque reiciuntur. Atque ita putes legendum *percussis*, quod praeferrunt, notante Heinsio, castigatioribus MSS. quodque amplectitur Lenzius. Sed et *percussus* defendi potest illo Virgil. Aeneid. VIII, 22, *lumen* — *Sole repersum*, lumen quod oritur a radiis solis repersum. — *Inficere*, colores inducere. — *mille colores* Iridi tribuit etiam Virgil. Aeneid. V, 609. — *Transitus*. Varius, inquit, coloris ad alium transitus, oculos decipit, quia quum sint diversi, iidem tamen esse videntur. LEX. — *lumina fallit*; non animadvertitur ab oculis spectantibus. Propert. III, 12, 27: *Non Tyriae vestes errantia lumina fallunt*. — *quod tangit*, proxima quaeque eundem colorem refertunt, sed si ultima cum primis comparentur, distant, differunt.

68. *lentum*, flexibile, bene de filis aureis, quae qualia olim fuerint, examinat Goguet, *über den Ursprung der Gesetze*; tom. II, lib. 2, cap. 2, art. 2. — *immittitur* verbum delectum pro *intexitur*, quod male habent alii in contextu. — *argumentum* (*ιστόγονος*, Anacrat. 13, 9), fabula aut hi-

Cecropia Pallas scopulum Mavortis in arce
 Pingit, et antiquam de terrae nomine litem.
 Bis sex coelestes, medio Iove, sedibus altis
 Augusta gravitate sedent: sua quemque Deorum
 Inscribit facies: Iovis est regalis imago.
 Stare Deum pelagi, longoque ferire tridente

70

75

atoria in operibus artium expressa. Talia vestibus quoque intexisolebant. Homer. Il. Γ, 125; Apollon. Rh. I, 721; Catul. LXIV, 50; Claud. R. P. I, 246 sqq. Hoc igitur more Noster usus plures fabulas inseruit, easque ita disposuit, ut Minervae daret fata hominum a Diis punitorum, Arachnae flagitia coelestia. De verbo *deducere* vide ad I, 4. Nunc opinio est, tenendo effingere.

70. *scopulum Mavortis*) Arcopagum, collem iuxta Cecropiam. — *litem*, certamen Neptuni et Palladis de nomine urbis Cecropiae. Noster sequitur eos, qui duodecim magnos Deos arbitrium tulisse narrabant, ut, uter munus mortalibus utilissimum produxisset, ab eo urbs nomen acciperet. Secundum Apollod. III, 14, 1, Cecropis aetate Diis placuit civitates sibi deligere, in quibus colerentur. In Atticam prior venit Neptunus, tridentemque humi fixo in media acropoli mare profert. Post venit Minerva, quae, quum Cecropa testem fecisset, oleum plantat. Litem inde de terra possidenda ortam qui dirimerent, Iupiter duodecim magnos Deos iudices constituit, qui Cecropis testimonio commoti secundum Minervam pronuntiarent. Ea ratio Heynio prae caeteris placet, quia valde antiqua iuris rei acquirentiae vestigia habet. Sed paulo aliter Varro apud Augustin. de Civ. Dei XVIII, 9, rem refert, cuius verba cum h. l. conferre iuvat: *Cecrope regnante, quum circa arcem Athe-*

niensem olea arbor forte emata esset, et iuxta aquarum saturigo emanaret, consultum super hoc veluti prodigio Apollinem respondisse, per oleam Minervam, per aquam Neptunum significari, eosque Deos inter se certare, uter urbi nomen imponerent. Quare penes populum esse, utrius Dei nomina appellari illam vellent, decernere. Atheniensibus itaque in suffragia euntibus, quum mares Neptuno, mulieres Minervae faverent, vicisse Minervam calculo uno. Quare Neptunum indignatum mox tantam aquarum vim effudisse, ut totam prope Atticam inundaret. Forte Cecrops quum in Atticam pervenisset, incolasque Neptunum, hoc est, navigationi et piraticae deditos cognovisset, operam dedit, ut cultum Minervae, hoc est, agriculturam, introduceret. Hinc magnus tumultus, quem ita composuit, ut plurimos, mulieres in primis, in suam sententiam traheret. Sic vicit olea Minervae. Confer. Goguet. d. l. pag. 169. En fait sententia P. Turnèmus, Mémoires de Trévoux, Janvier 1708.

73. *Augusta gravitas*, divina maiestas. Nempe *gravitas* indicibus convenit. — *Inscribit*, notum facit, declarat quis sit; ductum vel a titulis aedificiorum, vel potius ab inscriptionibus in pectore venalium, quibus declarabatur, quinam essent, quam artem profiterentur. Sic *literatorem inscribi* Suetonius III. Gram. 4. — *regalis*, cum sceptro et fulmine.

75. *Stare Deum*) Vnus ex Leiden-

Aspera saxa facit, medioque e vulnere saxi
 Exsiluisse fretum, quo pignore vindicet urbem.
 At sibi dat clypeum, dat acutae cuspidis hastam;
 Dat galeam capiti; defenditur aegide pectus:
 Percussamque sua simulat de cuspidis terram
 Prodere cum baccis foetum canentis olivae;

8a

sibus, *nare Deum*, quod probat Hein-
 sius. Male; Neptunus recte *stans* ex-
 pressus erat coram iudicibus sedenti-
 bus. — Regii nostri *stare* habent; lec-
 tionem *nare* recte Gierig improbat;
 namque Heinsius nunquam vidit Ne-
 ptunum nantem quum *tridente saxa*
fērit. LEM. — *ferire tridente* etc. Cum
 hoc loco conferatur vs. 283 et 284
 libri I. — *vulnere*, histu. — *Exsi-*
luisse fretum. MSS. et editores pluri-
 mi, *ferum*, equum, ut Phaedrus I,
 fab. 12, 9, ubi videtur interpretationes.
 Virgilius Georg. I, 12: cui *prima fre-*
mentem Fudit equum magno tellus
percussa tridenti. Verum Herod. VIII,
 55; Apollod. III, 14, 1; Himer. apud
 Phot. pag. 1134; Pausanias Attic. p.
 57; Varro apud August. d. I.; Sta-
 tius Theb. XII, 632, memorant, *ma-*
re produxisse in illa contentione Ne-
 ptunum. Confer Bentleium ad Ho-
 ratium I, Od. 7, 7. Per *mare*, ἁ-
 λῶσιν, autem illi intellexerunt aqua-
 rum scaturiginem, pntem, aquam
 marinam occultis terrae mentibus af-
 fluentem in Erechthei aede in acro-
 poli, quae Apollodori adhuc aetate
 ostendebatur. *Equum* autem apud Vir-
 gilium, alio tempore ex Thessaliae sco-
 pulis excussum nonnulli existimant.
 Non igitur dubitavi alteram lectio-
 nem *fretum* revocare. Lactantius qui-
 dem manifeste legit *fretum*; nam in
 Argumento *lacon salsum* memorat.
 Nec apparet, quid per *equum* signi-
 ficare voluerint in hac fabula, quum

nec Neptunus, nec prisci Attici equo-
 rum iurpinis curam gesserint. E
 quamquam *ferus* interdum de equo
 dicatur, non tamen ambiguo illo vo-
 cabulo Ovidius in hac narratione Ne-
 ptuni opus expressisset. Frustra Schi-
 rarchius obicit, mare texeudo effingi
 non potuisse. Etenim vs. 104, *Arachne*
mare adeo mediterranea effingit; et
 apud Claudianum 33, 253, *Proser-*
pina ostro fundit aquas. Et quale hoc
 Neptui *fretum* fuerit, modo vidi-
 mus. — Regii nostri habent *fērum*; de
 lectione *fretum* merito, etai nostro iu-
 terpreti aliter visum sit, dubitatum
 fuit. LEM.

80. *simulat*) pingendo exprimit. —
de cuspidis; hic praepositio otiosa est.
 — *Prodere*, idem quam *edere*, Co-
 dex Regius A habet *edere*; heue de
 terra, quae edit foetus. LEM. — *cum*
baccis. Baccae fructus proprie dicun-
 tur olivae, et similia arborum, qui
 et exigui sunt et rari, ac a se invicem
 separati nascuntur. LEM. — *foetum*.
 In hoc vocabulo haeret Glarean. quum
 arbor nominari debuisset. — *olivae*
canentis a colore, quem inferius so-
 liorum latus refert. Virgilius Eclog.
 V, vs. 16, *pallentis olivae*. Burmanno
 non displicet lectio Bononiensis, *re-*
num frondentis olivae, ut allusum sit
 ad Graecum, ὀλῳαν et ὀλῳαν; quae
 voces pr. de hac sacra Palladis oliva
 dictae sint. Frustra. Arbor commode
foetus dici potuit, nempe terrae. Illa
 ipsa olea, quam Minerva produxerat,

Mirarique Deos: operi victoria finis.

Vt tamen exemplis intelligat aemula laudis,
Quod pretium speret pro tam furialibus ausis,
Quattuor in partes certamina quattuor addit

85

Clara colore suo, brevibus distincta sigillis.

Threiciam Rhodopen habet angulus unus, et Haemon,
Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam;
Nomina summorum sibi qui tribuere Deorum.

Altera Pygmaëae satum miserabile matris

90

Pars habet: hanc Iuno victam certamine iussit

Esse gruem; populisque suis indicere bellum.

Pingit et Antigonen, ausam contendere quondam

Cum magni consorte Iovis; quam regia Iuno

in arce Atheniensium servabatur, teste Sophocle Oed. Col. 686 sqq., et ostendebatur adhuc tempore Apollodori in Pandrosi sacello.

82. *operi victoria finis*) Vulgo legitur *operis*. Ita quoque in Codicibus nostris. *Opus* clausit oliva, symbolum pacis, in suffragiis victoria; vide infra vs. 101. LEM.

84. *pretium*, mercedem, poenam; nam iuxta Callimach. h. Apoll. 25, *καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τῷ πόντῳ*. — *sperare*, ut *ἐπιζῆτον*, etiam de expectatione mali: vide Heinsium ad VII extr. — *certamina* illa hominum erant cum Diis se comparantium. — *Clara*, cunctis, quo facilius Arachnes oculos in se ulverterent. — *sigilla*, imaginum, quibus *distincta*, variegata, illa certamina.

87. *Haemus et Rhodope*) montes Thraciae, olim fuerant homines ex iisdem parentibus editi. Hi quam multo inter se amore flagrant, Haemus sororem appellavit Iunonem, illa fratrem Iovem. Id negre ferentes Diæ ambos mutaverunt in montes

90. *De Pygmaeorum*, homunculorum brevissimorum, bellis cum *gruibus*, vid. Strabo I, p. 60. Fons fabulae est Homer. II. F, 6. Copiosius eam exposuere Boëus in Ornithogonia, unde eam Athen. IX, p. 393, et Anton. Liber. XVI, repetierant. Nempe Oenoe, quam Eustath. ad Homer. II. F, 1444, Geranen vocat, fuit regina Pygmaeorum, quam, quia se pulchritudine Deabus anteferebat, Iuno in *gruem* vertit. Grues autem multitudine sua invisae Pygmaeis. Inde *bellum*.

93. *Pingit*) Codex Regius A, *pinxit*; Codex B, *finxit*, non male de opere tali, quod digitis atque filis *figitur* magis quam *pingitur*; quamquam poetae dicant *pingi*, quidquid coloribus expriment acus aut penicilli. LEM. — *Antigone*, Laomedontis, regis Troiani, filia, ob comam promissam cum Iunone se comparare ausa, et mutata in ciconiam. Vid. Servius ad Virg. Georg. II, 320. — *Non profuit seu longe fuit illi*, vox solemnis de iis, qui, quamquam genere re-

Fecit et Asterien aquila luctante teneri:
 Fecit olorinis Ledam recubare sub alis:
 Addidit, ut Satyri celatus imagine pulchram 110
 Iupiter implevit gemino Nycteida foetu;
 Amphitryon fuerit, quum te, Tiryntia, cepit;
 Aureus ut Danaën; Asopida luserit igneus;
 Mnemosynen pastor; varius Deoida serpens.
 Te quoque mutatum torvo, Neptune, iuvenco 115
 Virgine in Aeolia posuit: tu visus Enipeus
 Gignis Aloidas: aries Bisaltida fallis:
 Et te, flava comas, frugum mitissima Mater,
 Sensit equum: te sensit avem crinita colubris

108. *Fecit teneri* — *recubare*; exhibuit eam sic, ut teneretur, etc. Priusci aevi mulieres solebant ad Deos ἀναπύσαι τὴν ἀναπύξιν λέγουσιν. Euripid. Boech. 29. — *Asterie*, Coei Titanis filia, Iovis amplexus fugiens, in coturnicem mutata, atque in mare abiecta est, unde insula Ortygia orta. Hygin. fab. 53; Apollod. I, 4, 1; cf. Spanhem. ad Callim. hym. Del. 37, 39. Videtur Iupiter ea in re aquilae ministerio usus.

110. *Addidit*) Codex Regius A, additur. — *celatus*. Vide ad V, 326. — *Nycteida*, Antiopen, Nyctei, regis in Boeotia, filiam, ex qua nati sunt *gemini*, Zethus et Amphion. Hygin. fab. 8; Apollod. III, 5, 5; Schol. Apollon. Rhod. IV, 1090; Lutat. ad Stat. Theb. IX, 423. Sed Homerus, Od. A, 259, eam facit Asopi filiam: de quo dissensu vide Pausan. Corinth. p. 124; cf. omnino Vulkanar. Diatrib. p. 58 sqq., ubi fragm. Antiopae Eurip. — *Tiryntia*, Alcmena, quam Iupiter summa Amphitryonis coniugis forma, vitiauit. Hygin. fab. 29; Homer. d. I. vs. 265. — *Asopida*, Aeginnam, Asopi filiam; confer. VII, 616;

vide Spanhem. ad Callimachum hym. Del. 78. Eam vitiauit Iupiter in *ignem*, aut, ut Clemens Rom. V, 13, Nonnus Dionys. VI, 212, Lutat. ad Stat. VII, 427, malunt, in aquilam conversus. In insula Aegina peperit Aeacum. Apollod. I, 9, 3; III, 12, 6. — *Deoida*. Ceres Graecis Δῖο dicta, unde Proserpina Διοῦς κόρη, quod Noster et Ausonius, Epist. 4 ad Theon. expresserunt per *Deoida*. Vid. Spanhem. ad Callimachum hym. Cer. vs. 133.

116. *Aeolia virgo*, vel Arne, vel Canace, Aeoli filia, quam Neptunus in taurum conversus vitiauit. — *Enipeus*, fluvius Thessalicae, in quem Neptunus conversus Iphimediā, Aloī uxorem, compressit, ex qua nati Othos et Ephialtes, *Atoide* dicti. Homer. Od. A, 304 sqq.; Virgilius Aeneid. VI, 582 sqq. — *Bisaltida*, Theophanen, Bisalti filiam, quam Neptunus in ovem, se autem in arietem mutavit. Hygin. fab. 188.

118. *Et te, flava* etc.) Ceres, ut Neptuni insidias fugeret, se in equum mutavit; quod quum Neptunus rescisset, in equum et ipse conversus

Mater equi volucris: sensit delphina Melantho. 120
 Omnibus his faciemque suam, faciemque locorum
 Reddidit: est illic agrestis imagine Phoeбус;
 Utque modo accipitris pennas, modo terga leonis
 Gesserit; ut pastor Macareida luserit Issen.
 Liber ut Erigonen falsa deceperit uva: 125
 Ut Saturnus equo geminum Chirona crearit.
 Ultima pars telae, tenui circumdata limbo,
 Nexilibus flores hederis habet intertextos.
 Non illud Pallas, non illud carpere livor
 Possit opus: doluit successu flava virago; 130
 Et rupit pictas, coelestia crimina, vestes.
 Utque Cytoriaco radium de monte tenebat,
 Ter, quater, Idmoniae frontem percussit Arachnes.
 Non tulit infelix, laqueoque animosa ligavit

eam inuit. Inde natus Arion, equus.
 — *avem*. Regii nostri habent equum,
 quoniam de Pegaso agitur: recentiores
 repetitione vocis equum offensi
 posuerunt *avem*; at nescio an Pegasus,
 etiamsi alatus, *avis* recte dici
 possit. LEM. — *crinita colubris*; Medusa,
 quae ex Neptuno concepit Pegasum.
 — *Melantho*, Deucalionis filia.

121. *Faciem suam*) formam eam,
 sub qua mulieres compresserunt. —
Reddidit: Iunian, et unus Medicus,
addidit. Hunc versum Regius B ita
 claudicantem habet: *Reddidit: illic*
Agrestis imagine Phoebus. — *agrestis*,
 quum pavit Admeti armenta. L.

124. *Macareida*) Macarei filiam,
 vel Lesbiam vel Euboeam. — *Erigone*,
 Icaro filia.

126. *Ut Saturnus in equum com-*
versus ex Philyra genuit centaurum
Chirona. LEM. — *geminum*, quia ex
 parte equus, ex parte homo. LEM. —
tenui limbo, subtili fascia; est enim

limbus fascia ultimam vestis partem
 ambiens. LEM. — *intertextos*. Codex
 Regius B, *intermixtos*.

129. *Non illud Pallas etc.*) Iam
 hic exspectat lector exitum certami-
 nis, et iudicium de utriusque lani-
 ficæ telu. Non viatrix, sed invidia,
 quae etiam Deos tangit, commota
 Pallas punit, atque invidia eius exacerbat
 etiam criminibus Deorum
 effietis. *Non livor illud opus carpere*
possit, proverbii speciem habuisse vi-
 detur, monente Zinzerl. Promuls.
 cap. 41. — *coelestia crimina* Deorum
 stupra et adulteria dicuntur. Vide
 Burm. Sic et Propertius II, 5, 25:
Non istis olim variabant tecta figuris.
Tum paries nullo crimine pictus erat.
 — *crimina, vestes*, telum, in qua fla-
 gitia.

132. *Cytoriaco*) Vide ad IV, 317.
 — *animosa referitur melius ad gut-*
tura, quam ad ipsam Arachnem; sed
 quaeritur, quo sensu vir doctus in
 Bibl. Tigur. Vol. III, P. 1, p. 94, ex-

Guttura: pendentem Pallas miserata levavit; 135
 Atque ita, «Vive quidem, pende tamen, improba, dixit:
 Lexque eadem poenae, ne sis secura futuri,
 Dicta tuo generi, serisque nepotibus esto.»
 Post ea discedens succis Hecateidos herbae
 Spargit; et extemplo tristi medicaminae lactae 140
 Defluxere comae, cumque his et naris, et auris;
 Fitque caput minimum, totoque in corpore parva est:
 In latere exiles digiti pro cruribus haerent:
 Cetera venter habet; de quo tamen illa remittit
 Stamen. et antiquas exercet aranea telas. 145

II. Lydia tota fremit; Phrygiaeque per oppida facti

plicet spirantia, et comparet ex VII, 604, *pari animam laqueo claudunt*. Laudat idem Amor. I, 6, 51; ubi *animosum ventum* potest esse spirantem, flantem, et e Cic. N. D. II, 6, *animum spirabilem*. Hand scio tamen, an possis superba explicare, ut vers. 206, ut gutturi more poetarum tribula sit affectio dominae. — *ligavit*; Heinsius malit *ligatur*, ut *xxxovovia* vitetur in *ligavit* et *levavit*. — Regii nostri habent *ligavit*, nec opus est emendatione Heinsiana. LEM. — In iunctura verborum *ligavit, levavit* sane est negligentia quaedam, neque tamen illa sollicitare Heinsius debebat ad corrigendum. Vide ad II, 398. — *levavit*, leviozem ei sortem tribuit.

137. *Lex*, modus et ratio. Poena eiusdem modi constituta esto. — Per genus et nepotes araneas intelligit. Ita nepotes etiam XI, 48. Inde autem et aranen *invisa Minervae*, Virg. Georg. IV, 246.

139. *Post ea*) Schepperus coniecit *oraeque*. *Post ea* et mihi languidum, nec satis poeticum videtur. Non tamen cum Scheppero haec corrigere ausim. — *Hecateis*, venenatis et ma-

gica, ut XIV, 44, *Hecateis carmina* sunt incantationes. *Hecate* enim invocabatur a veneficis. — *medicamen*, omnis succus, quo inficitur aliquid. — *Defluere* et *defluvium* dicitur de capillis. — *totoque in corpore* Burmannus dedit ex tribus MSS.; vulgo *toto quoque corpore*. Licet habet totum et integrum corpus, parva tamen est, et omnia eius membra sunt exilia. Max Heinsius mallet *venter obit*, sed male. Eleganter, *Cetera venter habet*, sunt venter. III Trist. 4, 46, *habet cetera pontus*. *Obire* potius de acta, quā mutatur aliquid I, 552. — *exercet*. Debebat sequi *artem*, sed dixit *telas*, et quidem *antiquas*, pristinas. Nam *exercere* omnino est tractare.

146 – 312. *Niobe*, Tantali filia, Amphionis, regis Thebani, uxor, copiosa prole superbicus et Latoniae se praefereus, primum orbatur filiis filiabusque omnibus, mox ipsa mutatur in saxum. Fabula a multis scriptoribus, multis perperitis tragicis, multis monumentis, multis denique epitaphiis celebrata. Cf. Hom. II. II, 602 sqq.; Callim. hym. Apoll.

Rumor it, et magnum sermonibus occupat orbem.
 Ante suos Niobe thalamos cognoverat illam,
 Tum quum Maeoniam virgo Sipylumque colebat:
 Nec tamen admonita est poena popularis Arachnes 150
 Cedere Coelitibus, verbisque minoribus uti:
 Multa dabant animos; sed enim nec coniugis artes,

223; Pausan. Corinth. p. 160; Apollod. III, 5, 6, qui in plurimis consentit cum Nostro; et Diod. Sic. IV, 74; Schol. Eurip. ad Phoen. 162, e Cod. Voss.; Hygin. fab. 9, 10, 11. Tractaverant haec et Hesiod. Pherecydes, Hellanicus et plurimi poëtae. Sigeum vetustum Niobes cum libris excellentissimum Florentiae servatur, de quo Winkelm. in Hist. Art. pag. 170, 205, 226; et in Mon. Ined. n. 89. Palaeophat. cap. 9, fabulam sic explicat, Nioben fecisse sibi statuum lapideam in tumultu liberorum. Philemon fab. inde natam arbitrabatur, quod Niobe prae doloris magnitudine nihil proloqui potuerit. Nec aliter Cic. Tusc. III, 26: *Niobe fingitur lapidea, propter aeternum, credo, in lactu silentium*. Hinc ab Aeschilo inducta fuerat velato capite. *frémere* hic non de indignatione et dolore popularium Arachnes capiendum, sed, ut Schirach. recte observat, de fama pervagante Lydiam, quia haec dignior facto Minervae, quam indignatio. Phaedrus I, fabula 5, 20: *Rubor de tibicine frémit in theatro*. De fama *frémere* est XII, 748. — *it per oppida*, ut apud Virgilium, *fama it per urbes*. — Male Heinsius suadet *magnam urbem*, id est, Sardes. Imo fama serpit primam per Lydiam, mox per vicinam Phrygiam, tandem per totum terrarum orbem, penetratque adeo et Thebas ad Nioben.

149. *Maeoniam*, imprimisque Si-

pylum colebat. Nam *Sipylus* et mons et urbs Lydiae. Plin. II, 59. Anacr. Od. 20, annumerat quidem eam Phrygiae; sed Lydia relata olim fuit a multis ad Phrygiam Magnam. Vide Strabo II, p. 89. Etiam mox vs. 1776 *gentes Phrygiae*. E Maeonia eam cum Pelope in Peloponnesum venisse, putat Heynius ad Apollod. d. I., nisi potius in Lydiam iam nupsit Amphioni. Certe a Pausan. IX, p. 720; Amphion ob Tantali affinitatem Lydiis modos a Lydiis didicisse narratur. — *admoneri* exemplis, iis impelli, ut tibi consulas. — *verbis minoribus uti*, submissis loqui, ut vs. 368. Vid. ad IX, 31.

152. *animos*, superbiam. — *sed enim*, at vero. — *artes* habent Florentinus optimus, primus et secundus Medicus, aliique complures; probantur hoc Heinsius, Bersmannus, Pontanus, Burmannus; caeteri, *arces*. Codex Regius A, *arces*; Codex B, *artes*: hoc praetulinus cum tot et tantis viris: quamvis enim *artes* saepe in malam partem accipiuntur, hic de musica et lyrae Amphioniae miraculis, forte etiam de regali sapientia et optimo regimine intelligendum est, dum *arces* tautologiam meram redoleret cum *potentia magni regni*. LEM. — *artes*, *musica*, qua excellabat Amphion, quae inde *Amphionia ars* apud Sidonium Apoll. ab Heinsio laudatur. In Twisd. Cod. glossa adscripta erat, *quia citharoedus erat*:

Nec genus amborum, magnique potentia regni,
 Sic placuere illi, quamvis ea cuncta placebant,
 Vt sua progenies; et felicissima matrum 155
 Dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset.
 Nam sata Tiresia, venturi praescia, Manto
 Per medias fuerat, divino concita motu,
 Vaticinata vias: « Ismenides, ite frequentes,
 Et date Latonae, Latonigenisque duobus, 160
 Cum prece tura pia; lauroque innectite crinem:
 Ore meo Latona iubet. » Paretur; et omnes
 Thebaides iussis sua tempora frondibus ornant,
 Turaque dant sanctis et herba precantia flaminis.
 Ecce venit comitum Niobe celeberrima turba, 165

vide ad vs. 178. Sed Broukh. ad Propert. III, 7, 39, per artes h. l. intelligitur urbem Thebas, quam Amphion lyrae canore construxerat, quem admodum apud Propert d. l. Pergama ex Bronkh. emendatione dicuntur *Apollinis artes*. Ita vero musices, quae tantum sibi nomen Amphion paraverat, nulla fieret mentio. Possis forte utrumque hic intelligere, musicam et moenia. Vid. ad vs. 178. — *Sic* — *Vt sua progenies*. Haec causa ei fuit superbiae, calamitatis, insani doloris et mutationis. — *sibi visa fuisset*, atque felicitatis illius sensu elata.

157. *Nam sata* etc.) Niobe Thebanis interdixerat Latonae sacra celebrare. Hoc tractavit, ut poeta. Vatem inducit sacra indicentem, mulieres iussis parentes, Nioben in publicum prodeuntem, se iactantem, Deae maledicentem. — *Manto* (α μαντις) saepe a Veteribus commemoratur. In eius verbis non inest *vaticinium*, quod vulgo sic dicitur, sed in dictio sacrorum. Nempe *vaticinari* omnino est impulsu Dei loqui. — *divino*

concita motu; vide ad III, 711. Confer Senec. Agam. 319, qui Nostrum expressit: *Quam satorum praescia Manto Sata Tiresia Latonigenas Monuit sacris celebrare Deos*. Pertinuerunt illa sacra ad mulieres tantum. — *Et date* etc. Formula sollemnis in indictione sacrorum. Confer Aeneid. VIII, 274. — *pia*, quae pium animum declarant. — *Cum prece*. Intelligenda comprecatio, quae sacrificio addebat preces. Confer IX, 159. Vt in sacris Bacchi pampineae aut hederaceae, in honorem Herculis populeae frondes innectebantur crinibus, sic in Apollinis sacris *laurus*. — *iussis*. Ita et I, 399; III, 105; IV, 32; XI, 635. Et ex more Ovid. post iubet repetitum *iussis*. Non tamen spernenda altera lectio *festis*. Ita III, 528, *festi ululatus*; vide et ad III, 111; Virgil. Aeneid. II, 249, *delubra Deum festa velamus fronde*. Regii nostri Codices, *iussis*.

165. *Ecce venit comitum* etc.) Incessus mulieris superbiae et prae superbia indignantis egregie hoc descri-

Vestibus intexto Phrygiis spectabilis auro,
 Et quantum ira sinit, formosa; movensque decoro
 Cum capite immissos lumerum per utrumque capillos
 Constitit: utque oculos circumtulit alta superbos;
 « Quis furor auditos, inquit, praeponere visis
 Coelestes? aut cur colitur Latona per aras?
 Numen adhuc sine ture meum est? mihi Tantalus auctor,
 Cui licuit soli Superorum tangere mensas;
 Pleiadum soror est genetrix mihi; maximus Atlas
 Est avus, aetherium qui fert cervicibus axem: »

bitur; *celeberrima*, stipata multis comitibus, more reginarum orientalium. — De *Phrygiis vestibus* vide ad vs. 1. — *movens*, contentiens, indignationis causa, ut Iupiter in libro I, vs. 179. — *immissos*. Pauli Codices habent *immissos*; idque placet Basthio; ea vero est immensa hyperbole. Regii nostri Codices, *immissos*. *Immissi* in faciem capilli signum erant vel squaloris, vel certe negligentiae, qualis est mulierum domi sedentium, V, 338. Verum h. l. *immissi* absolute sunt soluti, fluentes, quales sunt Apollinis. Tibul. III, 4, 22: *Intonsi crines longa cervice fluebant*. Apud Homer. d. l. ἡύχμοις Νυῖῶν. — *alta*, quia superbi elato capite incedunt. Vs. 277, *resupina*. Senec. Epist. 80, p. 624, ed. Lips.: *Ille, qui in scena elatus incedit, et haec resupinus dicit, En impero Argis*.

170. *Quis furor auditos*, etc. Hinc aucta illa, quae animos dabant (152), ut se Latonae praeferreret, ipsa non enumerat modo, sed et amplificat. Haec sunt magna illa verba, quae minuere volebat, et quibus elata, vs. 284, fidenter subiicit, *Quaerite nunc* etc. De formula *quis furor?* ad III, 531. Quae ipsi videmus, ea et certiora et praesentiora sunt auditis, de qui-

bus fando aliquid accepimus. — *per aras* non est, aris exstructis, sed in aris plusimis, ut quae *per urbes*, plusimis in urbibus, fieri dicuntur. — *Numen meum*, ut vs. 4. — *Tantalus*, rex Lydiae opulentissimus, saepe ad Deorum convivium admissus, unde *conviva Deorum* Hos. I, Od. 28, 7. — *auctor*, scilicet generis. — *soli*; licuit quidem et Ixioni et Pelagii, sed illi posteriores Nioba. HEINSIVS. Maximus autem bonos *tangere mensas*, interesse conviviis *Deorum*, isque olim non nisi Diis concessus, atque adeo divinitatis signum. Aeneid. I, 79, Aeolus ad Innonem: *tu das epulis accumbere Divum*.

174. *Pleiadum sorores* erant Hyades (Hygin. P. A. II, 21), e quibus una Dio (Schol. Hom. ad Il. E, 486), quam nonnulli faciunt Niobes genitricem. Hygin. fab. 9, 82, 83. Sic *Atlas* eius avus, et *Iupiter*, Tantalipates, alter avus, atque adeo socer quoque, quia et Amphion Iovis ex Antiopa filius. Pansan. Boeot. p. 720. — *genetrix mihi* ex Neapolitano sccepit Burmannus pro *genetrix mea*. Praestantius ea lectio Burmanni quam vulgata, quam quidem habent Regii nostri. LEX. — *aetherium qui fert* etc. Confer. in lib. IV, vs. 656 et seqq.

Iupiter alter avus; socero quoque gloriior illo:
 Me gentès metuunt Phrygiae; me regia Cadmi
 Sub domina est; fidibusque mei commissa mariti
 Moenia cum populis a meque viroque reguntur.
 In quamcumque domus adverto lumina partem, 184
 Immeusae spectantur opes: accedit eodem
 Digna Deae facies: huc natas adice septem,
 Et totidem iuvenes, et mox generosque nurusque.
 Quaerite hunc, habeat quam nostra superbia causam:
 Nescio quoque audete satam Titanida Coeo 185

177. *metuunt*, venerantur et colunt, ut felicem maximi regis filiam; vide ad I, 322. — *Phrygiae*. Vide ad V, 149, *Amphionem*, qui regnavit anno 1390 ante Christum, *fidibus* excelsissis (Plinius VII, 56; Noster ibid. 585), earumque sono Th has circumdeditur muris (Horat. A. P. 394); id est, musices suavitate ita oblectasse Thebanos, ut muris exstruendis operam navare non gravarentur (Maximus Tyr. Dissert. 21, Palaeph. 42), constat. Hinc igitur *moenia fidibus mariti mei commissae*, constructa. Apud Propert. I, 9-10, *Amphioniae moenia Lyrae*. Plura de eius arte musica habet Pausan. Boeot. p. 720. De muris eius vid. Homer. Od., A, 261. — *populi*, cives. — *adverto lumina*. Heinsius mallet, graeca forma, *advertere lumina*.

182. *Digna Deae*) Confer V, 182. — De numero liberorum Niobes studiose quaesiverunt Veteres Ael. V. H. XII, 36; Gellius N. A. XX, 7; Schol. Eurip. ad Phoen. 162, et e recentioribus Cuper. Obsv. III, 7. Noster sequutus est Eurip. Aesch. Aristoph. Lasium, qui septem filios totidemque filias Niobae dabant. Sic et Hyginus, Apollodorus, et Scholia-

stes Euripidis, e Cresphonte. Homerus non nisi sex utriusque sexus numerat, Hesiodus et Aelianus omnino viginti, Herodotus duos filios, tres filias.

185. *Nescio quoque etc.*) Cum splendida sua fortuna comparat miseram Latonae sortem, de qua Homer. hym. Apoll. et Callimachus hym. in Del. adnandi. — *Nescio quoque audete*. Ita haec verba Heinsius constituit ductu Florentini optimi et tertii Medicei, quorum ille, *Nescio quoque audete satam*, hic *Nescio quoque audete genitiam*. Scabra satis sunt verba et dura; ostendit etiam *qde*: sed difficile est, sine MSS. adiumento aliquid melius substituere. Vulgata habebat *Quoque modo audetis genitam*. Ex hac emendatione Heinsii ordo et sensus verborum is est: et audete Latonam nescio quo (contemptim) Coeo satam. — Codex Regius A habet *Quoque modo audetis genitam*; Codex B, *Nescio quoque audete satam*. Lectio Codicis A, quae est vulgatae, haud multum placet. Sed recta est. Codex B omnino habet salebrosam; at quod habebat vir Cl. Gierig, *Nescio quoque audete genitam*, grave mendum est; hoc emendavimus, Heinsio freti: rursus

Latonam praeferre mihi; cui maxima quondam
Exiguam sedem parilurae terra negavit.
Nec coelo, nec humo, nec aquis Dea vestra recepta est:
Exsul erat mundi; donec miserata vagantem,
Hospita tu terris erras, ego, dixit, in undis; 190
Instabilemque locum Delos dedit: illa duobus
Facta parens: uteri pars est haec septima nostri.
Sum felix: quis enim neget hoc? felixque manebo;
Hoc quoque quis dubitet? tutam me copia fecit.
Maior sum, quam cui possit fortuna nocere; 195
Multaque ut eripiat, multo mihi plura relinquet.

quidem ponitur tò que post nescio quis, tamen, quom uno tractu legatur nescio quis, quasi adiectivus, nil obstat quominus admittat post quis vel quo particulam que. Tanaq. Faber, cui suum caput, sua libido est, non timuit mutare textum, non infelicitet, sed aine auctoritate, his verbis: *Et nunc nescio quo genitum Titanida Coeo Latonum præferre mihi!* LEM. — Fuit autem Coeus unus ex Titanibus, cuius filia Latona a Iove compressa Apollinem simul et Dianam concepit.

186. *Cui maxima — terra negavit*; Incircuando obstrinxerat luno omnes terras ne parturienti Latonae locum concederent; latuit tum sub aquis Delos insula, quam emergere insit Neptuneus et locum parturienti praebere; vide infra quae addit Gierig de insula Delo. LEM. De erroribus Latonae parturientis, vid. Homœe. hymn. Apoll. 3o, et de Delo *miserata vagantem*, vs. 61 sqq., et Callim. hymn. Del. 101 sqq. — *Ezsol mundi* eodem syntaxi, quæ *ezsol mentis*, *fugitivus regni* etc., vide Burm. Graviter *ezsol mundi*, quom alii tantum sint *ezsules patriæ*. — *ego in undis*. Delos olim instabilis (Stat. Achil. I.

388) et errans in mari, sed nato Apolline statim immota facta est et incussa, hostietate inter Gyrum Myconisque Cyclades; Aeneid. III, 75 sqq.; ubi: oras et litora circum Errantem Mycone celsa Gyaroque revolvat. Vide dialogum Iridis et Neptuni, apud Lucianum, et quos laudat Spanhem. ad Callimac. hymn. Del. 273. Vtrum utrumque prolem in hac insula deposuerit Latona, an Dianam alio loco, de eo dissentiunt poetae; vide ad I, 694. Delos autem hic loquens inducitur, ut apud Hom. vs. 61 sqq.; et commodè, quum ambobus similem sortem experirentur. — Instabilem contemnim. Confer, vers. 333 sqq. — illa duobus Facta parens pro duorum est uno Codice dedit Hleisius. — Sicuti in vs. 174 Regii nostri habent est genetrix mea, ita hoc loco habent quae duorum parens. Melior sane lectio quum reliquimus in utroque loco. LEM.

192. *uteri* etc.) Hi duo non faciunt, nisi septimam partem eorum, quos ego enixa sum. *Plerus* de tota, eoque numerosa, prole, Homer. II. d. I.: Φῶ δ' αὖτε τέκνιν, ἣ δ' αὖτ' ἔχ' ἰσχυρὸν πολέεσσιν. Iude et apud Apollod. εὐτεκεν-

Excessere metum mea iam bona: fingite demi
Huic aliquid populo natorum posse meorum;
Non tamen ad numerum redigar spoliata duorum,

τίσαν se iactat Latona. Iam incipit oratio languescere, maxime insertis illis *quis enim* etc., *Hoc quoque* etc., et ταυτολογεῖν, quum inde a vocab. *tutam* usque ad *spoliata duorum* eadem sententia quinquies repetita sit. — *populus* omnino multitudo, ut XI, 634, ubi vide notas. Ita *cohors liberorum* Aeneid. X, 328; *totus familiaris populus* Plin. XXXV, 2.

199–203. *Non tamen ad numerum* etc.) Hic locus valde corruptus et disturbatus: in primo versu, unus habet *num tamen*; in sequentibus, olim legebatur: *Quodque licet, tacito venerantur murmure numen Latonae turba quantum distabat ab orba, Tantum animosa sui furis agitata doloris*. Ultimum versum Ciofanus et alii recte deleverunt, et abest a plurimis MSS. Gronovius Observation. IV, 15, primam versum postposuit multis et secundum sic emendavit: *Latonae: turba qua quantum distabat ab orba?* Heinsius probat transpositionem Gronovii, et legit praeterea: *turba quo quantum distat ab orba!* Burmannus mallet, *turba qua* (scilicet duorum, ut ironice vocat) *quantum distat ab orba!* Schirachius denique suadet: *Latonae torvae; quae, quantum distat ab orba*. Insuper caetera mendis laborant; legebatur: *Ite sacris propere sacris*, quod Gronovius fatetur se non intelligere; suadet igitur: *Ite, sat est operae sacris*, aut, *Ite, satis pro re sacri*, aut *Ite satis propere sacris*, ut per contemptum ita appellet Thebaidas mulieres superstitiosas, festinasque ad sacra accipienda. Iac. Gronovius, in Antiquitatum Graecarum

thesauro, tom. I, volebat: *Ite aris propere ab sacris*; Schirachius: *Ite satis, propere sacris*, quod inter alia suaserat Heinsius. Ex his omnibus corruptionibus ac disturbanceibus horum versuum vix sensus commodus erui potest. Nos interpunximus, non post *Latonae*, sed post *turba*, et quo mutavimus in *quae*. Sensus: Si vel maxime pluribus liberis spolier, non tamen in tanta meorum turba redigar ad numerum duorum Latonae; *quae* cum duobus suis, *quantum*, quam parum, *distat ab orba?* Mutationi huic, quam sensus commendat, accedit aliquid auctoritatis e MSS. Etenim Ciofanus, e libro Briant., notavit, *Latonae, turbae? quae quantum*. Atque etiam Heinsius *quae* in melioribus reperit. Lenzius et ipse probat *quae*, sed coniungit *turba ab orba*, id est, a multitudine eorum, qui omni prole carent. Si proxima servamus, sane post *ite et propere*, subintelligimus praepositionem *a*.

Ea fuit opinio Cl. Gierig et caeterorum quos nominavit: in hoc loco tam difficili liceat quoque nostram emendationem nostramque explanationem subiicere. Primo dicamus quae sit lectio nostrorum Codicum: *Num tamen ad numerum redigar spoliata duorum? Ite sacris, propere sacris; laurumque capillis Ponte: deponunt infectaque sacra relinquant; Quodque licet, tacito venerantur murmure numen Latonae; turba quantum distabat ab orba*. Ita versus extremus legitur in Codice A; sed Codex B habet eodem loco *Latonae turba; quae quan-*

Latonae turba: quae quantum distat ab orba? 200
 Ille sacris, properate sacris: laurumque capillis
 Ponite ». Deponunt, infectaque sacra relinquunt,
 Quodque licet, tacito venerantur murmure numen.
 Indignata Dea est; summoque in vertice Cynthii,
 Talidus est dictis gemina cum prole loquuta: 205
 « En ego vestra parens, vobis animosa creatis,
 Et, nisi Iunoni, nulli cessura Dearum,
 An Dea sim, dubitor; perque omnia secula cultis
 Arceor, o nati, nisi vos succurritis, aris.
 Nec dolor hic solus; diro convicia facto 210
 Tantalus adiecit, vosque est postponere natis
 Ausa suis; et me, quod in ipsam recidat, orbam

tum distat ab orba? uterque reiecit
 versum tantum animosa etc., certe
 spurium, de quo loquitur Cl. Gierig.
 Quae lectiones ultimi versus non pa-
 rum impediunt sententiae tenorem;
 nam caetera, usque ad hunc versum,
 plane fluunt; nihil enim vividius hac
 interrogatione: *Fingite demi... num
 tamen... redigar?* Quid aptius est
 ferociori inbentis feminae animo quam
 ista acerbitur dicta: *Ille sacris, pro-
 pere sacris* abscedite; et *laurum*, qua
 praecingitur caput vestrum, *deponite*.
Deponunt quidem; sed mireris metum
 vulgi inconstantiamque: dum Niobes
 metu, *sacra* Latonae *relinquunt*, hanc
tacito murmure, quod licet, veneran-
tur. Nihil hactenus quod non laude-
 mus: sed quid hic versus iste: *Lato-*
nae; turba quantum distabat ab orba,
 quem nullo modo interpretari queas,
 etiamsi utaris glossa marginali quam
 habet Codex alius antiquissimus, qui
 eandem praebet lectionem: ea nempe
 est glossa, a *turba orbarum matrum*
quantum distabat. Quare hunc versum,
 hoc loco saltem inutilem, cum Cl.
 Gierig, post, versusum *Num tamen re-*

linquimus; et, *turbam* pro *turba* scri-
 bentes, ita explicamus totum locum:
 « Num igitur spoliata redigar ad nu-
 merum duorum filiorum, quae est
 turba Latonae? Quam parum haec
 distat a matre spoliata suis filiis! Er-
 go, quum Latona numero liberorum
 mecum se conferre nequeat, eius sa-
 cra relinquit; et deponit laurum
 qua, iubente *Manto*, crines vestros
 cinxistis ». LEM. — *murmure*, de
 precante, etiam 327; *tacito*, leni. Com-
 pressis labris mussitant. Loco citato:
pavido, faveas mihi, murmure dixit, etc.
 204. In *Cyntho*, Deli monte, La-
 тона colebatur cum Apolline. Breviter
 Apollod. liberos *πρῆξινα*. — *ani-*
mosa, superba. — *dubitor* Burman-
 nus inter singularia refert. Dictum ut
imperator et alla. De divinitate Latonae
 non dubitaverat Niobe; sed ira solet
 maledicta alterius augere. — *cultis*;
 unus, *cunctis*, quod praefert Daniel
 Heinsius. — Regii nostri, *cultis*. —
Arceatur Deus aris, quando eius sacra
 in aris interdicuntur; habitare enim
 ibi credebatur.

212. *recidat* verbum in hac re pro-

Dixit; et exhibuit linguam scelerata paternam. »

Adiectura preces erat his Latona relatis:

« Desine, Phoebus ait, poenae mora longa, querelas. »

Dixit idem Phoebe; celerique per aëra lapsu

Contigerant tecti Cadmeida nubibus arcem.

Planus erat, lateque patens prope moenia campus,

Adsiduus pulsatus equis; ubi turba rotarum,

Duraque mollierant subiectas ungula glebas.

220

Pars ibi de septem genitis Amphione fortes

primam, et primam interdum producit. Vide Bronkh. ad Prop. IV, 8, 44.

— Huius prima syllaba semper apud recentiores corripitur; unde quidam metri corrigendi causa scripserunt, *reccidat*. LEM. — Veteres autem, ubi ominosi aliquid audierant, in hostes id vertere solebant. — *exhibere linguam paternam*, peccare lingua, ut pater Tautalus, divulgatis Iovis arcanis. *Magna lingua* Niobae tribuitur ab Horatio IV, Od. 6, 1: *Apollo, quem proles Niobeae magnae Vindicem linguae sensit*.

214. *Adiectura preces*) Vulgo, *detectura*; Const. Fan. *adiectura*; Heinsius malebat *admotura*; Burmannus ex uno praefert *admixtura*. Codices nostri Regii, *adiectura*.

215. *Desine*) Desinere aliquid, id est, id deserere, ab eo desistere. Vid. Heinsium ad Art. Anst. II, 726. — *mora longa, querelas*; hunc locum Heinsius ita constituit; vulgo, *mora longa querela est*. — Posterior haec lectio in nostris etiam Codicibus Regiis est. LEM.

216. *Phoebe*) Diana, quae eadem esse cum Luna dicitur. LEM. — *Contigerant*; unus, *constiterunt*, quod elegans, et divinam celeritatem declarare Burmanno videbatur. — *Cadmeida arcem*; Thebanam arcem, a

Cadmo extractam. LEM. — *tecti*; unus, *vecti*. — *tecti nubibus* solent esse Dii descendentes ad puniendum, ut Apollo, II. A.

218. *Planus erat*, etc.) E priscæ vitæ ritu ante urbes erant loca lata, campi, in quibus iuvenes armis exercebantur et cursu. Homer. II. B, 811 sqq.; Aeneid. VII, 162. Homero auctore, pueri aequæ ac filine in aedibus perierunt; secundum Apollod. ex Euphrosione et Hygin. venantes in Cithæronis monte interfecti sunt. Timagoras, apud Schol. Euripid. ad Phoen. 162, putat, n Thebanis per insidias sublato esse Amphionis liberos. Pestilentia eos esse absumptos, censet Eustath. ad Hom. d. I. Confer Pausan. Boeot. pag. 721. Apollo enim sagittis suis (hæc. sol radiis) pestilentiam excitare credebatur. Nomina illorum habent Hyginus fabul. 11; Apollod. Schol. Eur. Noster filiorum tantum nomina habet, in quibus non multum ab Apollod. discrepat. — *prope moenia*, Gebhard. coniecit *ad moenia*. — *pulsari* dicitur campus curru et ungula equorum; confer. Aeneid. X, 216; Noster infra 487. — *Adsiduus equis*, assiduo equorum cursu. LEM. — Schirachius profert *aquis* pro *equis*, et *pulsare* explicat, alluere. Tuus verbis ubi turba viam

Conscedunt in equos, Tyrioque rubentia fuco
 Terga premunt; auroque graves moderantur habenas.
 E quibus Ismenos, qui matri sarcina quondam
 Prima suae fuerat, dum certum fleclit in orbem 225
 Quadrupedes cursus, spumantiaque ora coërcet,
 «Hei mihi!» conclamat; medioque in pectore fixus
 Tela gerit, frenisque manu moriente remissis
 In latus a dextro paulatim defluit armo.
 Proximus, audito sonitu per inane pharetræ, 230
 Frena dabat Sipylus: veluti quum praescius imbris
 Nûbe fugit visa, pendentiaque undique rector
 Carbasa deducit, ne qua levis effluat aura,
 Frena dabat; dantem non evitabile telum
 Consequitur; summaque tremens cervice sagitta 235
 Haesit, et exstabat nudum de guttore ferrum.
 Ille, ut erat pronus, per colla admissa iubasque

regionem iuxta campum describi potest.
 At aquis nulla auctoritate se tuetur;
 neque de via, sed de ipso campo
 sermo est.

222. *Conscedunt in equos* vestibus
 purpureis tectos. Confer VIII, 33.
 Seculo tamen heroico exercitationes
 non in equo, sed in curru institue-
 bantur. — *fuco*, color, quoniam plos-
 sam adscriptam habet unus MS. — *au-
 roque graves* — *habenæ*, Codex Re-
 gius A, *auro gravidæ* — *habenæ*;
 Codex B, *auro gravidæ* — *habenæ*.
 Minime spernendæ lectiones. L&M. —
moderari dicimus et equum frenis,
 et ipsa frena. B&M. — *Ismenos*, a
 fluvio Boeotiae. — *quadrupedes*, pro
quadrupedis, quatuor MSS. auctori-
 tate nixus, invenit Heinsius. Regii
 nostri quoque habent *quadrupedis*. —
cursus quadrupedes poetica audacia,
 pro cursu equi, ipsum equum. —
certum in orbem, in palaestra eque-

stri usitatum. Vide ad XII, 468.
 Virgil. Georg. III, 191: *Carpere mox
 gyrum incipiat, gradibusque sonare
 Compositis*.

229. *defluunt* qui debilitati, animo
 delinquentes, aut morientes deci-
 dunt. *Defluere ab equis* etiam Livius
 II, 20. Sic et *defluunt folia, capilli*.

231. *Sipylus*, a monte Sipylus. —
pendentia, ex antennis suspensa. Vide
 ad III, 663. — *sonitum* audiebat,
 quia Apollo cum clangore sagittarum
 in pharetra incedit. Il. A, 45. — *de-
 ducit*, Multi MSS. *diducit*, quod et
 Glarean. suscit. — Codex Regius A,
deducit; Codex B, *deducit*.

234. *Frena dabat*, c. vs. 231 temere
 repetitum: forte praestalt lectio vul-
 gata, *frena tamen dantem* (quam ha-
 bent Regii nostri). — *non evitabile*,
 inevitabile, ut vs. 4, *non territa*, in-
 territa.

237. *per colla*) Olim legebatur *per*

Volvitur; et calido tellurem sanguine foedat.
 Phaedimus infelix, et aviti nominis heres
 Tantalus, ut solito finem imposuere labori, 240
 Transierant ad opus nitidae iuvenile palaestrae;
 Et iam contulerant arcto luctantia nexu
 Pectora pectoribus, quum tento concita cornu,
 Sicut erant iuncti, traiecit utrumque sagitta.
 Ingemuere simul; simul incurvata dolore 245
 Membra solo posuere; simul suprema iacentes
 Lumina versarunt; animam simul exhalarunt.
 Adspicit Alphenor, laniataque pectora plangens
 Advolat, ut gelidos complexibus adlevet artus;
 Inque pio cadit officio: nam Delius illi 250
 Intima fatifero rumpit praecordia ferro.
 Quod simul eductum, pars est pulmonis in hamis
 Eruta; cumque anima cruor est effusus in auras.

crura admissa, quod pessime interpretabantur, per crura equitis iuncta; aliquanto melius, per crura equi ad cursum incitati. Male tamen *crura* et *iubae* sic iungebantur. Bene igitur fecit Heinsius, quod e septem MSS. colla restituit. Colla autem *admissa* non videntur esse, in quibus frena laxata et remissa pendent, sed colla equi admissi, h. e. ad cursum incitati, quamquam tunc frena laxantur. Amor. II, 16, 50: *Per admissas iubas*. — *ut egat*. Vide ad II, 272. — *pronus*, ut X, 652, de currente, *carcere pronus* emicat. — *Volvi*, de eo, qui praecipit cadit. — *per*, iuxta. — *foedare*, de sanguine fuso passim.

240 *labori*) Agitationi equorum. LXX. — *Transierant ad opus palaestrae* iuvenes, iam finitis exercitationibus campestribus; apud Romanos notare etiam solabant per Tiberim. Horat. I, Od. 8. Luctantes in palae-

atra oleo ungebantur, ut mollirentur artus, hinc *nitida*; et Heroid. XI, 19, *iuncta palaestra*.

242. *Et iam contulerant*; iam luctari coeperant. LXX. — De *nexu* luctantium, vide ad IX, 52. — *quam tento*; Regii nostri, *contento* — *nervo*; rectius forte; vide infra, vs. 286, *contento arcu*. LXX.

246. *suprema lumina*, morientes oculos. — *iacentes*; Gebhard. coniicit *gementes*; sic natus Moreti. — *Perperam*; nam praecedit *ingemuere simul*; servanda lectio *iacentes*, quae est nostrorum Codicum. LXX.

248. *Alphenor*) Apollodorus, *Agenor*. — *laniata plangens*, plangens sic, ut laniaret. Vide ad I, 32. Frequenter *laniare* de *σπρωτονίζ* sive planetu. Caedebant enim pectora et lacertos, ut liverent; c. vs. 279.

251. *ferro*) Codex Regius B, *telu*.
 252. *eductum*) Alii, *evaluum*. Regi

At non intonsum simplex Damasichthona vulnus
 Adficit: ictus erat, qua crus esse incipit, et qua 275
 Mollia nervosus facit internodia poples;
 Dumque inanum tentat trahere exitiabile telum,
 Altera per iugulum pennae tenus acta sagitta est:
 Expulit hanc sanguis, seque ei aculatus in altum
 Emicat, et longe terebrata prosilit aura. 280
 Ultimus Ilioneus non profectura precando
 Brachia sustulerat; « Dique o! » communiter omnes
 Dixerat, ignarus non omnes esse rogandos,
 « Parcite! » motus erat, quum iam revocabile telum
 Non fuit, Arciteniens; minimo tamen occidit ille 285
 Vulnere, non alte percusso corde sagitta.
 Fama mali, populi que dolor, lacrymaeque suorum
 Tam subitae matrem certam fecere ruinae,
 Mirantem potuisse, irascentemque, quod ausi
 Hoc essent Superi, quod tantum iuris haberent; 290
 Nam pater Amphion, ferro per pectus adacto,

nostri, *eductum*. — *cumque anima* etc. Virgilius Aeneid. II, 532, *multo vitam cum sanguine fidit*; et IX, 349, *Purpuream vomit ille animam*: ex mente illorum, qui sanguinem animae sedem esse opinabantur. LEM.

254. *At non intonsum*) Aeneid. IX, 181, ornatus: *Ora puer prima signans intonsa iuventa*. — *nervosus*; plurimi scripti, *nodosus*. — Codex Regius A habet *nodosus*; Codex B, *nervosus*. — Recte *poples* vocatur *nervosus* quia ibi plurimi nervi: vide Burmannum. — *internodia*, sputum inter nodos, qui crus et popliteum colligunt.

260. *terebrata prosilit*) Supra IV, 124, *sanguis e vulnere emicans ictibus aëra rumpit*, hoc autem loco, *terebrat*, perforat *auram*. Sed verba temere cumluisse videtur secundum Ovidii ingenium: sanguis se eiacula-

tur, emicat, prosilit, terebrat auram. Paulo post in *minimo vulnere* ludit Ovidius.

266. *alte percusso*) Oxoniensis dat *alta*, quod probat Heinsius, dissentiente Burmanno. Regii nostri, *alte*.

267. *Fama mali, populi que dolor*) Codex Regius B, *Fama malum, populi que dolor*; ita interpretandum: Non solum fama quae pervenit ad eam, sed et malum quod oculis vidit: praestat tamen lectio vulgata, quae est codicis A. LEM. — *Tam subitae ruinae*; strages tot filiorum egregie casuum; *certam fecere*, admonuere. — *Miratio* in summo dolore vix locum habebat. Verius vs. 280 sqq. eius affectus expressus.

271. *Amphion* apud Lucianum, de Saltat. 41, prae dolore ad insaniam adigitur; inde forte ipse ferrum per

Finierat moriens pariter cum luce dolorem.
 Heu! quantum haec Niobe Niobe distabat ab illa,
 Quae modo Latois populum submoverat aris,
 Et mediam tulerat gressus resupina per urbem, 275
 Invidiosa suis; at nunc miserauda vel hosti,
 Corporibus gelidis incumbit; et ordine nullo
 Oscula dispensat natos suprema per omnes.
 A quibus ad coelum liventia brachia tendens,
 « Pascere, crudelis, nostro, Latona, dolore, 280
 (Pascere, ait, satiaque meo tua pectora luctu)
 Corque ferum satia, dixit: per funera septem

pectus adegit; quamquam haec verba etiam ex Apollod. explicari possint, *ἐπὶ τῇ πόλιν διὰ καὶ Ζεῦς καὶ Ἀπόλλων*. Auctore Hygino, fabula 9, quum Apollinis templum expugnare vellet, interficitur eiusdem Dei telis. Secundum Timagoram cecidit a Spartis. — *pariter*, Burmannus coniecit *paritum*. Regii nostri habent *pariter* — *dolorem* Lenzius intelligit e vulnere conceptum: malim, e iactura liberorum. Niobe dolet, sed Amphion finit dolorem: sed ne morte quidam dolorem finire potuit; apud inferos enim eius contumeliae, qua Niobe Latonam affecit, poenas pendere credebatur: Pausanias Boeot. pag. 721.

273. *haec Niobe*, quasi alia esset; Aeneid. II, 274, *quantum mutatus ab illo Hectore*. Magnam autem viam habet pristinae et praesentis fortunae comparatio. Pristinae repetendae immoratur. — *resupina*. Vide ad vs. 169. — *Invidiosa*; quum in summa nostra felicitate etiam nostri dicere soleant, Invideo tibi hanc sortem. — *dispensantur*, quae per partes ac vices sunt, non uno momento. Horat. I, Od. 36, 6, *dividere oscula*.

280-282. *Pasce etc.*) Illeinsius

censuit tollendum versum 282, quem commenti sint, qui non intellexerint, quantum esset acuminis in illo, *Esferor*; aut, si quis malit, posse praecedentem deberi. Pro posteriore alii: *Dum pars nostra iacet, et dum per funera septem*, aut etiam utrumque cum aliqua varietate exhibent. Capfer. *pectora mutat in lumina et dixit in vixi*. Pro dolore Burmannus, cum nunc Leidensi et Mediceo, mallet *crucore*, quia sequitur *luctu*. — In codice Regio A, hic versus 282 legitur sine ullo intervallo; in codice B, ad marginem, a secunda manu restitutus est; et mihi garrulitatem Ovidianam sapere videtur. Quod ad *pectora*, et ad *dixit* et *dolore*, codices nostri nihil mutant. LEM. — Certum est, non posse utrumque versum *Pasce*, *ait*, et *Corque* etc. genuinum esse. Heiusius posteriorem uncis inclusit, ego priorem; quia ille acerbior, et quia *esferor* (sensu *fungi*), perspicuitatis causa, verba *per funera septem* postulat. Cacterum *pasce* et *ferum* sic coniunxit etiam Charliam. 22, 14, ubi Dea Clementia docet, *ut poenis hominum vel sanguine pasce Turpe feruntque putes*. — *victrixque*; voti com-

Efferor: exsulta, victrixque inimica triumphā.
 Cur autem victrix? miserae mihi plura supersunt,
 Quam tibi felici: post tot quoque funera vinco. » 283
 Dixerat; insonuit contento nervus ab arcu;
 Qui, praeter Nioben unam, conterruit omnes:
 Illa malo est audax. Stabant cum vestibus atris
 Ante toros fratrum demisso crine sorores:
 E quibus una, trahens haerentia viscere tela, 290
 Imposito fratri moribunda relanguit ore:
 Altera, solari miseram conata parentem,
 Conticuit subito, duplicataque vulnere caeco est;
 (Oraque compressit, nisi postquam spiritus exit)
 Haec frustra fugiens collabitur; illa sorori 295
 Immoritur: latet haec; illam trepidare videres:
 Sexque datis leto, diversaue vulnera passis,
 Vltima restabat, quam toto corpore mater,
 Tota veste tegens, « Vnam, minuanque relinque;

pos: hinc autem stulta Niobes superbia colligitur, quae ne filiorum quidem morte in Deos maledicta iactare desinat. LXXI.

286. *arcus*, neque Dianae, a qua filias interfectas esse caeteri auctores tradunt, atque Noster ipse, vs. 215 aqq. haud obscure indicat. Perierunt autem illae, etiam Homero auctore, in regia. Nomina earum Ovidius retinet. Portas Thebarum ab iis esse appellatas, narrat Hygin.

288. *atrae vestes* in luctu mulierum praearum. — *demisso*. Hartungus malebat *demisso*. Regii nostri habent *demisso*. — *demisso crine*; dissolutis capillis, ut fieri solet in luctu. LXXI. — *toros*, lectulos, in quibus erant ad funus compositos. LXXI.

293. *duplicari*) Vt graece πτόσσει, pro incurvari: vide Butmannum ad hunc locum, et Heynium ad

Virgilium Aeneid. XI, 645, qui observat esse Homericum ἰδνεῖσθαι; Valerius Maximus V, 1, *duplicatum frigore corpus*. Idem Virgilius Aeneid. XII, 926, *incidit ictus* — *duplicato poplite Turnus*. Confer et Gronovii Observat. IV, pag. 747.

294. *Oraque compressit*, etc. Recte hunc versum Heinsius spurium iudicat, licet in omnibus MSS. (et in nostris quoque Regiis) legatur.

298. *Vltima restabat*, etc.) Ex Argivorum traditione duae servatae erant, Meliboea, postea Chloris dicta, et Anicyla, hucque templum Laloniae exstruxerant. Vid. Pausanias Corinth., pag. 160, qui addit, se Homerum sequi, qui nullam superuisse memoret. Hyginus, fabula 10, tradit, unam Chlorin, nuptam Neleo, superstitem fuisse, eademque Chloris occurrit Homero Od. A, 180. Apollo-

De multis minimam posco, clamavit, et unam: 300
 Dumque rogat, pro qua rogat, occidit: orba resedit
 Exanimis inter natos, natasque virumque;
 Diriguitque malis: nullos movet aura capillos:
 In vultu color est sine sanguine: lumina moestis
 Stant immota genis: nihil est in imagine vivi. 305
 Ipsa quoque interius cum duro lingua palato
 Congelat, et venae desistunt posse moveri;
 Nec flecti cervix, nec brachia reddere gestus,
 Nec pes ire potest: intra quoque viscera saxum est.
 Flet tamen, et validi circumdata turbine ventī 310
 In patriam rapta est; ubi fixa cacumine montis
 Liquitur, et lacrymas etiamnum marmora manant.

III. Tum vero tanti manifestam numinis iram

dorus auctor est, etiam unum filium servatum, Amphiona. Sic fere et Elidenses. Pausan. V, pag. 417.

303. *Diriguit*, naturam saxeam accepit, ut V, 186. Sed idem et de iis ponitur, quos summus dolor aut metus invadit. VII, 115. Eoque sensu ab initio dieta videtur Niobe diriguisse. Vide ad 146. Secundum Nostrum Thebis mutata et vento in Sipylum translata est; quod mireris. Apud alios auctores, relictis Thebis, ad patrem redit, et in ipso Sipylō, quum ipsa hoc a Iove petiisset, sit lapidea. Secundum Homerum, *diriguit* etiam populus.

305. *nihil est in imagine vivi*) Codices Regii habent *vivum*; elegantius certe *vivi*; attamen utrum sit verum difficile iudicet. LEM. — *lingua*; quae peccat pars, luat poenos. LEM.

311. *montis*, Sipyli. Ibi perpetuo flere credebatur. — *lacrymas*; vulgo *lacrymis* (ita quoque Regii nostri). At *manare* passim cum casu quarto reperitur: vide Heinsium, qui plura

huiusce syntaxis exempla refert. Nostrum expressit Seneca, Agamemnone 371, ubi de Niobe: *Stat nunc Sipyli vertice summo Flebile saxum, Et adhuc lacrymas marmora fundunt Antiqua novae*. Confer et Propert. II, 16, 7. Fontem fabulae ostendit Pausan. Attic. pag. 49, ubi narrat, se, ut Nioben spectaret, adscendisse in Sipylum montem, ibique videri rupem praecipitem, quae procul stanti imaginem mulieris moestae et lacrymantis exhibebat. Similiter Quintus Smyrnaeus I, 291 sqq., Apollodorus et Hyginus. Idem confirmavit Chandler in Itiner. Confer. et Sophocles Antig. 835.

313–381. *Tum vero etc.*) Agrestes Lyciae Latonam errantem aquis prohibentes mutantur in ranas. Lyciacam hanc fabulam Menecrates Xanthius in Lyciacis narraverat. Inde eam hausit Nicolaus, et ex eo Antonius, qui vero in nonnullis dissentit. Confer. et Probus ad Virgil. Georg. I, 378, et Servius ad eundem locum, qui forte

Femina, virque timent; cultuque impensius omnes
 Magna gemelliparae venerantur numina Divae: 315
 Utque sit, a facto propiore priora renarrant.
 E quibus unus ait: « Lyciae quoque fertilis agris
 Haud impune Deam veteres sprevere coloni.
 Res obscura quidem est ignobilitate virorum;
 Mira tamen: vidi praesens stagnumque locumque 320
 Prodigio notum; nam me iam grandior aevo,
 Impatiensque viae genitor deducere lectos
 Iusserat inde boves; gentisque illius eunti
 Ipse ducem dederat: cum quo dum pascua lustrō,
 Ecce lacus medio, sacrorum nigra favilla 325

memoria lapsus; tradit, Ovidium de Cerere Proserpinam quaerente hanc fabulam retulisse. Forte ara Latonae in stagno quodam ranis abundante hanc mythum peperit. — *tanti*, pro *cuncti*, ex uno Leidensi dedit Burmannus, quia sequitur *omnes*. — *cuncti*, nostris codicibus Regiis — *manifestam*, factis declaratam. — *impensius*; Neapolitanus, et Mediceus tertius, *propensius*. — Regii nostri, *impensius*. — *gemelliparae*, Latonae, quae gemellos uno partu edidit; aptum Latonae epitheton, quod etiam Fastis V, 452; sed vix apud alium auctorem occurrit.

316. *a facto propiore* etc.) A facto recentiore sumunt occasionem repetendi alia, eaque antiquiora. — *renarrant* (ita in Regiis nostris). Burmannus e tertio Gronoviano et Barb. probant retractant, quod non modo sermonibus, sed etiam animo repetere significet. De hoc verbo alibi dictum. Id tunc et nunc, quia de sermonibus tantum agitur. Quoniam autem res omnis in Graecia geritur, ut e vs. 401 sqq. apparet, ille unus fait haud dubie ex Lydiis iis, qui Nio-

ben in Graeciam comitati erant. Bene autem, vel varietatis causa, narrantem aliquem inducit, qui peregrinans in ipsa Lycia fabulam cognoverat, factique monumentum ipse viderat. Etiam e Phrygia commodè nos deducit in Lyciam. — *Lyciae*. Noster Codex Regius A, *Lybiae*, sed a secunda manu. Quum in hac pagina Codicis scriptura adeo pallida esset, ut vix legeretur; infelix et ignarus, nescio quis, emendator calamo characteres recoluit; non sine mendo, nam *Lybia* longe a *Lycia* distat. LEM. MAIRE.

320. *vidi praesens*) Confer VIII, 622. Saepe Noster locum coniungit cum voc. rei, quae est in loco, ut docet Burmannus. Non igitur erat, cur Heinsius hic haereret, quamquam nonnulli MSS. *locumque* praeferunt. — *grandior aevo*. Heinsius malit *grandior aevo*. Nostri Regii habent *aevo*; ita lib. IX, 440, *integer aevo*. LEM. — *Impatiens viae*, qui molestias longinqui itineris ferre non potest. Glaucanum cum lanium fuisse putat. Immo olim magna pars divitiarum in armentis cornebatur. — *gentisque il-*

Ara vetus stabat, tremulis circumdata cannis.
 Restitit, et pavido, Faveas mihi, murmure dixit
 Dux meus; et simili, Faveas, ego murmure dixi.
 Naiadum, Faunine foret tamen ara rogabaun,
 Indigenaene Dei; quum talia reddidit hospes: 330
 « Non hac, o iuvenis, montanum numen in ara est.
 Illa suam vocat hauc, cui quondam regia Iuno
 Orbem interdixit; quam vix erratica Delos
 Orantem accepit, tum quum levis iusula nabat.
 Illic incumbens cum Palladis arbore palmae, 335
 Edidit invita geminos Latona noverca.
 Hinc quoque Iunonem fugisse puerpera fertur,
 Inque suo portasse sinu, duo numina, natos:
 Iamque Chimaeiferae, quum sol gravis ureret arva,

lus, Lycium mihi itineris ducem addit. LEM.

326. *tremulae*, quas huc illucve agitant venti, ut II, 875, *tremulae sinuantur flumine vestes*.

327. *Resistere*, consistere, subsistere. Vide Schwarzium ad Plinii Paueg. 10, 4. — *pavido*, convenienter dictum religioni paganorum, qui metu et pavore Deos colebant. — De *murmure*, vide ad versum 203. — *Faveas et propitius sis* formulae solemnes pro cationis.

330. *Indigena*, ἰχθύος, homo eius terrae propter merita inter Deos relictus, Deusque terrae tutelaris factus. In *indigetari*, invocari pro patriae salute, dicebatur. — *reddidit*, pro vulgata *reddidit* habent Bernegg., primus Basileensis et sex alii. Regii nostri, *reddidit*. — *reddidit*, respondit, ut supra. — *montanum numen*; qualis est Faunus. LEM.

333. *Orbem* revocavi auctoritate plurimorum MSS. et Schol. MS. Senec. ad Agam. 371: namque *interdi-*

cere et accusativum adiunctum sibi habet. — *erratica Delos*; vide ad vers. 190. Confer Callim. h. Del. 36 sqq. — *orantem* potest explicari ex Homeri hymno ad Apoll. 51 sqq. Et videtur h. l. esse significantius. Schirachius tamen cum Postano mallet *errantem*, more Ovidiano. Etiam Lactantius, in Argumento, *errantem* memorat; et ab *erroribus* nota Latona. Cf. 190.

335. *palmam* solam memorant Homerus hymno Apoll. 117; Callimachus h. Del. 210: sed Eurip. Hec. 458, *oleam* (*Palladis arborem*) et lauream addit. Cum Nostro consentit Schol. Hom. ad Il. A, 9. Plutarchus vero, in Pelop. pag. 286, tradit, duos fontes esse in Delo; quorum alterum *Palmam*, alterum *Oleam* dicant; inter hos, non inter arbores, peperisse *Latonam*.

339. *Chimaeifera* vocatur Lycia, quia ibi *Chimaera*, mons iudesinenter ignem vomens. Plin. II, 106. Sed a poetis describitur ut monstrum triforme, caput leonis, corpus caprae,

Finibus in Lyciae, longo Dea fessa labore 340
 Sidereo siccata sitiū collegit ab aestu;
 Yberaque eliberant avidi lactantia nati.
 Forte lacum melioris aquae prospexit in imis
 Vallibus: agrestes illic fruticosa legebant
 Vimina cum iuncis, gratamque paludibus ulvam. 345
 Accessit, positoque genu Titania terram
 Pressit, ut hauriret gelidos potura liquores. »
 Rustica turba vetant. Dea sic adfata vetantes:
 Quid prohibetis aquis? usus communis aquarum:
 Nec solem proprium Natura, nec aëra fecit, 350
 Nec tenues undas: ad publica munera veni;
 Quae tamen, ut delis, supplex peto: non ego nostros

quodam draconis habens, et ignem faucibus evomens: Lucrēt. V, 902. A *Chamaera* autem Lycia imprimis olim memorabilis, ut e *Geographia* apparet. — *sed gravis*, de aestu. — *aridus*, *aridus* et *αἰχμητός*, de sitiēte. — *colligere sitiū*, ut V, 446. — *Codex* Regius B habet *concepit*; aequē recipi potest. LEM.

343. *Forte lacum* etc.) Apud Antoninum venit ad Melitem (apud Probum, ad Melam) *fontem*, eiusque aqua uti vult ad abluendos infantes; sed prohibita a habulcis, infantes portat ad Xanthum fluvium, et inde reversa pastores lapide percussos mutat in ranas. Sed maiorem commiserationem Ovidii figmentum facit. — *melioris*, quod pro *mediocri* recepit Heinsius, quum hanc suam coniecturam uno Strozze MS. confirmatam vidisset, non male se habet; quum enim lacus turbidam fere aquam habeant, non temere monetur, Latonem a *meliore* aqua invitatum esse ad bibendum. Et *melior* certo respectu legitur etiam I, 79. Burmannus putat,

adsentiente Verheyk ad Anton. in *melioris* latere nomen *Melitem*. — *Codices* nostri habent *mediocri*. Heinsianae coniecturae et Cl. Gierig opinioni tantisper adhaeremus: quid significat epitheton *melioris*? quod, quum comparisonem indicet, ibi minime convenire potest, ubi nulla aquae cuiuslibet mentio facta fuit. Porro epitheton *mediocri* apprimē consentit cum sequentibus versibus 363 et 364: dicitur enim incolas *pedibusque manuque turbavisse lacus*, *ignemque e gurgite* etc., et his verbis innuitur lacum fuisse *mediocrem*. Iam diximus Heinsii coniecturis saepe infelicibus textum Ovidianum fuisse subversum. LEM.

348. *turba vetant*) *Codices* nostri, *turba vetat*; ilem est. LEM. — E *turba vetante* a Probo commemoratur Neocles pastor.

349. *Quid prohibetis* etc.) Oratio fortis ad persuadendum et movendum. — *aquis*; vulgo, et in nostris *Codicibus* Regiis, *aquas*; vide Burmannum. — *communis usus*; libro I, 135:

Abluere hic artus, lassataque membra parabam,
 Sed relevare sitim: caret os humore loquentis,
 Et fauces arent; vixque est via vocis in illis: 355
 Haustus aquae mihi nectar erit; vitamque fatebor
 Accepisse simul; vitam dederitis in unda.
 Hi quoque vos moveant, qui nostro brachia tendunt
 Parva sinu. » — « Et casu tendebant brachia nati.
 Quem non blanda Deae potuissent verba movere? » 360
 Hi tamen orantem perstant prohibere; minasque,
 Ni procul abscedat, conviciaque insuper addunt.
 Nec satis hoc: ipsos etiam pedibusque manuque
 Turbavere lacus; imoque e gurgite mollem
 Huc illuc limum saltu movere maligno. 365
 Distulit ira sitim: neque enim iam filia Coei
 Supplicat indignis; nec dicere sustinet ultra
 Verba minora Dea; tollensque ad sidera palmas,
 « Aeternum stagno, dixit, vivatis in isto. »
 « Eveniunt optata Deae: iuvat isse sub undas; 370

Communem limum longo signavit limite mensor. — Paulo post, in versu 353, pro *artus*, vir doctus in Ephem. lit. Norimb. coniecit, *natos*, quia sequitur *lassata membra*. Ita respexisset poeta auctores illos fabulae quos deseruit. — *vixque est via*; vix prae siccitate vox perment.

357. *dederitis*) in hoc vocabulo Ovidius saepe penultimam producit. — Regii nostri Codices nihil mutant, nisi quod Codex A habeat *in undis* pro *in unda*; nullum exemplum *dederitis* novi apud Nostrum: sed II, 516, *videritis*; IV ex P. 5, 55, *dixeritis* habent *re* et corruptum. De huius syllabae metro certant critici; forsitan hoc loco *dederitis* fuit productum ex Annal. V. fragm. Ennii, qui: *Nec mi aurum posco, nec mi pretium*

dederitis. LEM. — *simul*; vitam *dederitis in unda*; postquam mihi vitam aquis instauraveritis. LEM.

358. *Hi quoque vos moveant*) Infantes enim Apollinem et Dianam illis ostendit ut saltem eorum aetate moveantur. LEM.

359. *Nec satis hoc*) Codices Regii, *nec satis est*; rectius forte propter euphoniā. LEM.

366. *Distulit sitim*) sic *differre iram*. — *Verba minora*, ut supra 151, *verbis minoribus*.

370. *iuvat isse sub undas*) Secundum Lactantium, in Argumento, Iupiter eam transformavit. — *iuvat*, quia iam induunt naturam ranarum, quibus volupe est sub aquas ire. Praeclarus lusus ranarum et coxationes describuntur. — *isse*, pro *esse*, dedit Hein-

Et modo tota cava submergere membra palude;
 Nunc proferre caput; summo modo gurgite nare:
 Saepe super ripam stagni considerare; saepe
 In gelidos resilire lacus: et nunc quoque turpes
 Litibus exercent linguas; pulsoque pudore, 375
 Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere tentant.
 Vox quoque iam rauca est; inflataque colla tumescunt;
 Ipsaque dilatant patulos convicia rictus.
 Terga caput tangunt; colla intercepta videntur;
 Spina viret; venter, pars maxima corporis, albet: 380
 Limosoque novae saliunt in gurgite ranae. »

IV. Sic ubi nescio quis Lycia de gente virorum

sius, assentiente Burmanno: certe in uno Mediceo et primo Moreti, *irr.* Regii nostri habent *esse*, et supra Codex A habet *et veniunt*; Codex B, *eveniunt*: melior lectio Heinsii. LEM. — *proferre caput*, ut Phaedrus I, fab. 2, 17, *suavissime*: Forte una *tae*te *profert* e *stagnu* caput, ubi singula verba delecta sunt, et vim habent. — *considerere*. Noctria Regiis *consistere*, quod mihi oppositum magis videtur verbo *resilire*, in versu sequenti. LEM. — *exercent linguas litibus*, adhibent linguas ad lites, iurgium, cui coaxatio similis, quae etiam a Phaedro I, 6, 5, *convicium* vocatur. Servius, dicto loco (Georg. I, 378), haec ait de his rusticis: *Quam contra eam emitterent turpem naribus sonum, illa irata eos convertit in ranas: quae nunc quoque ad illius soni imitationem coaxant.*

376. *sint* ita Regii nostri. Heinsius putat *nent*; non male certe. LEM. — *sub aqua, sub aqua*; quae repetitio ranarum coaxationem non inelegantee exprimit. L. — *intercepta*, quasi absorpta et e medio tergo sublata; nam ranarum collo earent. Elegans est hic huius

verbi usus: confer. Schwartzius ad Plinii Panegyri. 16. — *Spina viret*: tergum viride est. LEM.

382-400. *Marsyas in flumen*. Tres musicos celebres habuit Phrygia, Hyagnidem, Marsyam eius filium (male enim eum Hyginus Oeagri; Apollodorus autem et Palaephatus Olympi filium faciunt) et Olympium, Marsyae et discipulum et amicum; de quibus eorumque iuventia Plutarchus de Musica, et Casaubonius ad Athenaeum XIV, 2, adeundi. Ae Hyagnis quidem in Marm. Arund. Ep. 10, tempore Erechthonii Celeris, urbe Phrygiae, tibinis, modosque Phrygios primus reperisse traditur. Marsyam non modo alios modos invenit; Pausan. Phoe. pag. 873; sed auctor etiam fistulae, quae cera adglutinatur, exhibetur apud Athenaeum IV, pag. 174. Neque dubium est, tibiam esse Phrygiom inventum, certe e Phrygia in Graeciam allatam; passim enim apud Graecos et Latinos auctores *barbara* aut *Phrygia tibia*, item *Phrygii modi* etc. occurrunt: vide Spanhem. ad Callimachi hymnum ad Dian. 245. Marsyae autem fabula

Rettulit exitium; Satyri reminiscitur alter,
 Quem Tritoniaca Latous arundine victum
 Adfecit poena. « Quid me mihi detrahis? inquit: 585
 Ah piget! ah non est, clamabat, tibia tanti!»
 Clamanti cutis est summos derepta per artus;
 Nec quidquam nisi vulnus erat: cruor undique manat:
 Detectique patent nervi; trepidaeque sine ulla
 Pelle micant venae: salientia viscera possis, 390
 Et perlucentes numerare in pectore fibras.

quam Noster brevius iusto narrat, legitur etiam apud Herodotum VII, 26; Apollodorum I, 4, 2; Diodorum Sic. III, pag. 192; Hyginum fab. 565; Palaephatum cap. 48; Fulgent. III, 9, qui mystice fabulam interpretatur. Gloss. MS. in Fulgent. Conf. Noster Fast. VI, 696 sqq. ibid. 351. Iniuste cum damnatum dicit Lucianus in Dialogo Iunonis et Latonae. — *Lycia* — virorum referendum ad exitium. — *Satyrus* est ipse Marsyas. Hygino, *Marsyas pator, unus ex Satyris*; unde enim pictum cum cauda porcina auctor est Fulgentius. *Silenus* cum vocat Herodotus dicto loco. — *arundo*, tibia, quae tum ex aliis rebus, loto, baxo etc. tum ex arundinis genere, inde dicto ἀρίστη (Theophrast. Hist. Plant. IV, 12), fieri solebat. Eam inter Graecos *Tritonia* sive Minerva reperisse credebatur, et quidem ex hinnulorum ossibus. Bion. Id. III, 7; Callimachus hymno ad Dian. 244; Schol. Pindari ad Pith. Od. 12: quam ob deformitatem vultus ex flatu intumescens a Dea abiectam excepit Marsyas. Is quum eam inflare didicisset (Noster Fast. VI, 703 sqq.) primum certavit cum Musis, mox cum ipso Apolline corum Musis iudicibus. Ab initio vicit Marsyas, sed

quam Apollo citharam versaret, hoc est, interprete Salmasio, ad Solin. pag. 119, ad aliud modulationis genus citharam accommodaret, Marsyam ars sua destituit.

385. *Quid me mihi detrahis?* Quid cutem meam mihi detrahis? Sic irruit in mediam rem; sed lusum adhibet intolerabilem. Similiter V, 546, *sibi ablatus* — non est tibia tanti! non erat, cur tibia canere discerem, quum mihi causa exitii sit. Vide Valken. ad Euripidem Hippol. 441.

387. *cutem* ei detraxit vel ad pinnam vel ad platanum (quae Plinii adhuc netate ostendebatur. Plinius XVI, 44) ligato. Ea *cutis* suspensa est ab Apolline Celenis. Herodotus d. I.; Lucanus Phars. III, 206; Aelianus XIII, 21. Apud Hyginum, membratim discerpitur. Sequitur descriptio foedae istius operationis, quae Romanis fortasse placuit, quorum oculi sanguini adsucti erant, sed nostris vix probabitur.

390. *salientia* Cantab. *identia*, quod placet Heinso, improbante Burmanno. Regii nostri, *salientia*. — *salire* et *micare* et *trepidare* verba, quum de motu cordis et venarum agitur, usurpantur: vid. Celsus et Burmannus. — *viscera*, cor. — *possis*. Codex Regius A, *posses*.

Ilum ruricolae, silvarum numina, Fauni,
 Et Satyri fratres, et tunc quoque clarus Olympus,
 Et Nymphae flerunt; et quisquis montibus illis
 Lanigerosque greges, armentaque buccera pavit. 393
 Fertilis immaduit, madefactaque terra caducas
 Concepit lacrymas, ac venis perbibit imis;
 Quas ubi fecit aquam, vacuas emisit in auras:
 Inde petens rapidum ripis declivibus aequor,
 Marsya nomen habet, Phrygiae liquidissimus amnis. 394

V. Talibus extemplo redit ad praesentia dictis
 Vulgus; et exstinctum cum stirpe Amphiona lugent.

393. De *Olympo*, discipulo *Marsyae*, vide praeter superius laudatos, Eustath. ad Homerum II. A., pag. 21. Pausanias, Phoc. pag. 873, tabulam Polygnoti describit, in qua *Marsyae* assidebat *Olympus*, habitu adolescentis ita, ut tibiis discere videretur. Invenit modos ad tibiā, qui commemorantur qd Euripide, *Iph. Aul.* 576; ubi vide Barnes. Is tunc quoque, vivente adhuc magistro, *clarus* esse coepit. Apud Hyginum, *Marsyae* corpus descriptum ei sepeliendum traditur. Et ipse in monumentis antiquis saepe occurrit. Heynius in *Antiqu. Aul.* P. 2, pag. 69. — *Nymphae*. Apud Athenaeum XIV, 2, *Nymphis* genitus fuisse narratur. — *buccera armenta*, *boves*. *Buccera*, cornuta, e graecis βούς et κίρκος vocabulis; Lucrēt., ubi *buccera aecia*, et *bucerae greges* occurrunt.

396. *caducas*, decedentes, ut *folia caduca*. — *Concepit*, excepit. LEM. — *venis perbibit imis*; venas terrae putae esse mentus aquarum et spirituum. LEM.

398. *vacuas in auras* (ita Codices nostri Regii). Burmannus e Cantabr. et Basileensi praefert *vacuos in aëras*.

Sed *vacuas auras* non est mutandum. *Vacuum aëra* dixerunt Virgil. Georg. III, 109, et Horatius I, Od. 3, 34. *Vacuum ornat*. — *ripis declivibus*, prorsus atque inclinatis. LEM.

400. *Marsyas* fluvius haud procul a Celaeis, ubi habitavit *Marsyas* musicus, in Maeandrum influit. Vid. Livius XXXVIII, 13; Curtius III, 1; Palaeophatus d. l. Sed secundum alios non e lacrymis popularium, verum ex ipsius sanguine fluvius ille ortus est. Plutarchus de Fluminibus ex Alex. Cornelio addit, et *Satyros* ortos ex eius sanguine.

401-411. *Pelops humerus eburneus*) *Pelops*, *Tantali* filius, tempore Aetris in Graeciam venit, ibique et magnitudine divitiarum, quas secum advenisset, et multitudine liberorum tantam consequutus est potentiam famamque, ut Peloponneso nomen daret. Thucyd. I, 9; Plutarch. Them. pag. 2. Sed hic de humero eius fabulose agitur. *Tantalus* enim, quum Deos aliquando convivio excepisset, velletque eorum divinitatem expectiri, *Pelops* filii membra cocta reliquisque cibis admixta iis apposuit. Quod foedum facinus quum animadvertissent

Mater in invidia est: tamen hanc quoque dicitur unus
Flesse Pelops; humeroque, suas ad pectora postquam
Deduxit vestes, ebur ostendisse sinistro. 405

Concolor hic humerus, nascendi tempore, dextro,
Corporeusque fuit: manibus mox caesa paternis
Membra ferunt iunxisse Deos, aliisque repertis,
Qui locus est iuguli medius summique lacerti
Defuit: impositum est non comparentis in usum 410
Partis ebur; factoque Pelops fuit integer illo.

VI. Finitimi procures coeunt; urbesque propinquae

Dii, membra rursus composuerunt
praeter humerum, quem Ceres con-
sumserat. Eburneus igitur ei humerus
datus. Cf. Lycophron. Cass. 159; Hy-
ginus fab. 83; Servius ad Virgilium
Georg. III, 7; Schol. Pindari, ad
Olymp. 1. Impiam et incredibilem
eam fabulam indicant Pindarus d. l.
et Euripides Iphig. Taur. 387 sqq.
Forte poeta aliquis humerum eius
eburneum vocaverat, ut pulchrum si-
gnificaret. — *talibus exemplo — di-
ctis*. Codices nostri Regii, *Talibus
exemplis dictis*, id est, in medium
allatis: displicet tamen ista syntaxis,
dicere exempla. LEM.

403. *Mater*, Niobe, cuius frater
Pelops. Is prae luctu vestem deducit,
atque ita humerus eius apparet. Sic
intraditur potius, quam intexitur fa-
bula. — *ad pectora deduxit vestes*. Ita
lib. III, 480, *summa vestem deducere
ab ora*, quod fiebat planctus causa.
— *sinistro*. Palatinus, *sinistrum*;
quod eleganter dictum videtur Da-
nieli Heinsio. Regii nostri, *sinistro*.
LEMAIRE.

409. *Qui locus etc.*, scapula. Lu-
cianus *ὀφθαλμοὶ* habet. — De syn-
taxi *iuguli medius et lacerti*, vide ad
V, 644. — *comparentis*. Codex Re-

gius B legit *convenientis*; minus apte.
LEM. — *facto illo*, illo Deorum be-
neficio. LEM. — *integer*; cui nullum
membrum deest, *ὁλόκληρος*.

412-676. *Progne, Philomela et Te-
reus in aves* Paudion II, Cecropis II
filius, pater Aegaei, qui regnavit anno
1333 ante aer. Chr., filius habuit *Pro-
cne* et *Philomela*, quarum priorem
Tereo Thraci, ut opes suas stabiliret,
in matrimonium dedit. Sic Pausa-
nias Attic. p. 13; verum Noster in-
tellexit Paudionem I, Erichthonii fi-
lium, qui fuit annis 130 antiquior.
Nam infra vs. 677, eius successorem
facit Erechthea. Sic etiam Apollodo-
rus; et hanc Ovidianum rationem
probat Meursius, Regn. Attic. lib. II,
cap. 4 et 5. Tereus autem est exem-
plum hominis immanissimi, et quae
hic traditur fabula, non sine horrore
animi perlegi potest. Nam quum Phi-
lomela in regnum suum ad sororem
advexisset, primum eam vitiat, mox,
ne turpe flagitium eloqui posset, lin-
guam ei exsecat. Progne, re cognita,
addit sceleri scelus; Ityna enim filium
interfectum apponit Tereo. Is quum
coniugem et sororem persequeretur,
illa mutatur in hirundinem, haec in
lusciniam, ipse in upupa. Fabu-

Oravere suos ire ad solatia reges,
 Argosque, et Sparte, Pelopeiadesque Mycenae,
 Et nondum torvae Calydon invisa Dianae, 415
 Orchomenosque ferax, et nobilis aere Corinthos,
 Messeneque ferox, Patraeque, humilesque Cleonae,
 Et Nelea Pylos, neque adhuc Pittheia Troezen,

Iam tractaverant Aeschyl. et Sophocles. Respicit eam etiam Hesiodus *Epy.* 568. Confer Pausan. *Attic.* p. 13, 100; *Phoc.* p. 807; *Apollod.* III, 14, 8; *Eustath.* ad *Od.* p. 710; *Tzetz.* *Chil.* VII, 143; *Hygin.* *fab.* 45. Diversum mythum in suavi similitudine memorat Homerus, *Od.* T, 518, ubi Pandarei filia in lusciniam mutata luget Itylum filium, quem imprudens aere interfecit. In alia discessit etiam Boëus apud Anton. *Lib.* cap. 11. Ex mente Pausan. Tereus ipse mortem sibi conscivit, et in tumultu eius prima upupa visa est. Mulieres autem, quae Athenas fugerunt, ibique prae dolore contabuerunt, in hirundinem et lusciniam mutatae creduntur, quod haec aves cautus miserabiles et luctuosus edunt.

413. *ad solatia*, scilicet danda, irent consolatium. Simili transitu iam usus est I, 577. Tales autem urbium catalogi passim inscuntur.

414. *Mycenas* tenuerunt *Pelopis* posterius, Eurystheus, Atreus, Thyestes, Agamemnon. *Argos*, *Sparte* et *Mycenae* etiam ab Homero et ab aliis sic uno versu comprehenduntur, quoniam haec tres urbes Iunoni in primis carae. — *Calydon*, Aetoliae oppidum, in quo *Diana* Laplaria potissimum colebatur. Eius Deae signum memorabile Augustus sublatum Patrensisbus donavit. Pausan. *Messen.* p. 357; *Achaic.* p. 569. Tum nondum *invisa*

torvae, iratae, *Dianae*. Vide ad VIII, 273 sqq. Similiter II, 219, *nondum Oeagrius*.

416. *Orchomenos*) Duae fuere in Graecia huius nominis urbes, altera in Arcadia, altera in Boeotia, *Orchomenos* Minyeia dicta. Equidem cum Micyllo et Burmanno puto, Ovidium Arcadicum in mente habuisse, cuius situs et memorabilia a Pausania *Arcad.* p. 626, describuntur. Ab Homero *Il.* B, 600, vocatur πο-λύμηλος; a Pindaro, *Olymp.* Od. 14, 4, ὑπαρξά; ab Apollonio Rhodio III, 512, ἀγροῦς, et hinc a Nostro, *ferax*. — *nobilis aere*. Si *aes Corinthium* casu ortum est, quum urbs a Munimio cremaretur (*Flor.* II, 16), quomodo iam tum *nobilis aere* esse potuit? Neque e veriore ratione eorum, qui diu ante Corinthi excidium arte repertum illud *aes* credebant, Plinius XXXIV, 2, illo tempore sic dici poterat; sed Noster sui more eam designavit a re, qua postea demum inclaruit.

417. *ferox* ob suscepta toties pro libertate bella; et ne victi quidem Messenii aliquoties domari potuerunt. — *Cleonae* sitae inter Corinthum et Argos. *Humiles*, parvae. Pausanias, *Corinth.* p. 142, πόλις οὐ μεγάλη, sed ea bene munita. — *Nelea Pylos*; vide ad II, 689. — *Troezen*, cuius rex tum nondum erat *Pittheus*, Pelopis filius.

Quaerue urbes aliae bimari clauduntur ab isthmo,
 Exteriusque sitae bimari spectantur ab isthmo. 419
 Credere quis possit? solae cessastis Athenae.
 Obstitit officio bellum, subvectaque ponto
 Barbara Mopsopios terrebaut agmina muros.
 Threicius Tereus haec auxiliariis armis
 Fuderat; et clarum vincendo nomen habebat: 420
 Quem sibi Pandion opibusque virisque potentem,
 Et genus a magno ducentem forte Gradivo,

419. *Quaerue urbes* etc.) Exornavit illud: urbes ab utraque isthmi parte, urbes Peloponnesi et Graeciae proprie sic dictae. Accommodate isthmi et peninsulae naturae claudi. Etiam a Cicerone *Bul.* 1, et Velleio I, 3, 3, isthmus et Corinthus ibi sita elaustra Peloponnesi vocantur. Et spectantur sitae, exquisitius, quam sitae sunt. — bimari. Vide ad V, 407. Etiam talibus repetitionibus, qualis est in bimari ab isthmo, delectatur Ovidius. — Hic versus 420 aberat a duobus MSS. Ciofani, Iuniani et uno Gronovii. Regii nostri eum habent, qui tamen offendit. LEM.

421. *quis possit?* Regii nostri, *quis posset?* — *subvecta*. Plurimi, *subiecta*. Codex Regius A, *subvecta*; Codex B, *subiecta*. — Quaeritur, quis Pandioni bellum intulerit? Meursius *Regn. Att. lib. I, cap. 4*, Labdacum fuisse docet, et sic Apollod. discrete tradit. Sed recte Burmannus monet, huius agmina nec barbara, nec *subvecta*, aut, si cum aliis MSS. malis, *subiecta ponto* dici potuisse. Nicellus contendit, Amazonas intelligendus, quae in campis Themiscyriis (*Iustin. II, 4*) non procul a Ponto Euxino habitaverint. At quis de hac Amazonum expeditione in Pandionis terram unquam audivit? Fortasse res

expediri nequit; dicam tamen quid repererim. Pausanias p. 100, tradit, eius Graeciae, quae postea Hellas dicta, magnam partem olim tenuisse Barbaros, quos Tereus subigere non potuerit. Hi si ad sinum Saronicum aut Corinthiacum habitarent, ponto subiecti dici potuerunt. Consentit Lactantius Argument. *Quam a proximis*, inquit, *civitatibus oppugnaretur* Pandion. — *Mopsopios*; alii, *Cecropios*; Regii nostri, *Mopsopios*. — *Mopsopi*, Athenienses, ut libro V, 661. Verum ante Theseum Athenae muros non habuerunt. Praefert ergo Burmannus ex uno *mandras*, id est, vel stabula, vel astra, specus; priscos enim Athenienses habitasse in specubus, ut docuerit Meursius, *Fort. Att. cap. 3*. Verum mihi parum credibile videtur, Ovidium tam contentum de Athenis loquutum esse. Neglexit potius poëta, quod centies fecit, temporis rationem.

424. *Threicius*, Thraciae rex. LEM. — Thracum tum eam partem tenebant quae Daulis in Phocide dicebatur. Confer. Thucydides II, 29; Pausanias p. 110. — *Fuderat*. Plusquam perfectum sic et alibi, ut IX, 102. — *opes*, divitiae et amplitudo regni. — *viri*, milites, ut in formula *arma virosque*. — *a magno Gradivo*. Gradiv-

Connubio Procnès iunxit: non pronuba Iuno,
 Non Hymenaeus adest, illi non Gratia lecto.
 Eumenides tenuere faces de funere raptas; 430
 Eumenides stravere torum; tectoque profanus
 Incubuit bubo, thalamique in culmine sedit.
 Hac ave sunt iuncti Procne Tereusque; parentes
 Hac ave sunt facti: gratata est scilicet illis
 Thracia; Disque ipsi grates egere; diemque, 435
 Quaque data est claro Pandione nata tyranno,
 Quaque erat ortus Itys, festam iussere vocari.
 Vsque adeo latet utilitas! iam tempora Titan

vus, id est Mars, Deus Thracum, cuius filius Tereus. Illius auxilium imploraverat Pandion, quem una victoria, auctore Apollodoro, impulit, ut Terea sibi generum adsumeret. Noster triplicem causam adfert.

428. *Connubio Procnes etc.*) Vetusiores recte, *Procne*, non *Progne*; est enim graeca vox Πρόκνη. Formulæ solennibus, quæ plures hic cumulatæ, præmonetur lector, quam infensum matrimonium illud fuerit. Confer. X init.; Heroid. II, 47 sqq.; VI, 45; Musæus 274 sqq. Alia inalla nuptiarum omnia habet Virgilius Aeneid. IV, 166. — *Iunoni* præcipue curæ coniugia; inde τείχεα et pronuba dicta. — *Hymenæum*, ut adesset, sic fere invocabant: *Io Hymen, Hymenæe Hymen ades, o Hymenæe*. Catul. 63. Etiam *Gratias* partes quædam datæ erant in nuptiis. Pollux III, 3; Etym. M. in γαμήλις.

430. *tenuere*) Gebhardus legit *testulere*; perperam. LEM. — *faces de funere raptas* res dirissima olim habita. Valerius Maximus IX, 1 de Catilina: *Filium suum veneno sustulit, protinusque ex rogo eius maritalem facem accendit*. Tales igitur faces et

Furiis tribuebantur. Senec. Hercul. Fur. 156. — *profanus bubo*; dirum mortalibus omen. *Sola bubo ferali carmine queritur*. Aen. IV, 462. L. — Conf. V, 550; VII, 269; X, 453; Claudianum 20, 407. — *Incubuit* Burmanno suspectum videtur, nec satis conveniens τῷ dedit, quum gravius sit *incubare*, quam *in culmine sedere*: mallet *insonuit*, vel *ingemuit*. Regii nostri Codices habent *incubuit*; nec video cur Burmanno displicent hoc loco verbum *incubare*. *Buboni* enim crura sunt adeo curta, ut *incubare* viderentur potius quam *sedere*. LEM.

433. *Hac ave*) hoc augurio: aves consulere in nuptiis celebrandis iubet Hesiodus Epy. 36. Horatius I, Od. 15, 5, *Mala duceis avi domum Helenam*. Tibullus II, 2, 21, *hac venias ave*.

438. *tempora anni*) annus, isque repetitus, quoniam semper redit. — *Titan* ducit solem, poetis etiam *annum*, qui efficitur decursu solis. — *per autumnum* ad finem vergit annus. Cæterum epiphonema illud, *Vsque adeo latet utilitas*, Burmannus ad sequentia refert, ad adventum sororis. Potest etiam ad antecedentia referri.

OID. Op. Tom. III

G c

Quinque per autumnos repetiti duxerat anni;
 Quum blandita viro Procne, « Si gratia, dixit, 440
 Vila mea est, vel me visendae mitte sorori,
 Vel soror huc veniat: redituram tempore parvo
 Promittes sôcero: magni mihi numinis instar
 Germanam vidisse dabis. » Iubet ille carinas
 In freta deduci; veloque, et remige portus 445
 Cecropios intrat; Piraeaeque litora tangit.
 Ut primum soceri data copia, dextera dextrae
 Iungitur; et fausto committitur omine serino.

quod festos luserant esse illos dies. — *repetiti — anni.* Codex Regius B ita habet prima manu; at superponuntur duae s ab alia manu: Codex Regius B, *repetitis annis*; hanc lectionem lectori iudicandam propono. L.

440. *Quum blandita viro etc.*) In sequentibus mores egregie notati sunt; coniux sororem visere cupiens, soror blande patrem rogans, ut proficisci liceat, amor effrenus Tereti, cura parentis de salute et rediv filiae. Quae quo diligentius expressa sunt, eo magis commovetur animus lectoris calamitate, qua mox afficietur Philomela. — *Si gratia ulla mea est; si quid apud te possum.* LEM.

443. *magni mihi numinis instar dabis*) Illustratur haec locutio locis ab Heinsio allatis. XIV, 408, *Numinus instar eris semper mihi.* Ibid, 843; quae si modo posse videre *Fata semel dedecrunt, cotlum accepisse fitebor.* Drakenb. ad Silium VIII, 233, legendum putat, *muneris instar*, quod multo languidius. Rem autem aliter narrat Hyginus: *Teretes ad Pandionem socerum veniunt rogatum, ut Philomelam alteram filiam sibi in coniugium daret; Procne sium diem obuisse dicit.* Sic et Apollodorus. — Co-

dices nostri Regii habent *muneris instar*; vox *numinis* nimiam emphasisin addolet: *muneris* magis secundum naturam. LEM.

445. *deduci* proprie dicuntur naves, quum machinis suppositis in mare retrahuntur. Contrarium est *subduci*. — *velo et remige*, celerissimo cursu: portum intraturi solebant quidem vela subsiringere, malum adeo deponere (Drakenb. ad Sil. II, 11); sed poeta hoc vult: *velo et remige* festinavit, ut brevi perveniret ad portum illos. — *portus Cecropios*, portum Athenarum. — *Piraea*; debebat dicere *Piraeae*, sed dissimulavit syllabam: vid. Gronovium Observat. I, 3. — *Piraeum*, inquit Pausanias in Atticis, *δῆμον πῦρ ἐκ πάλαιον*, navale et portum fecit Theuistocles, namque Phalerum prius navale fuerat Athenis. L.

447. *soceri data copia*) In Codice Regio A, post *soceri* inseritur *est*. — *et fausto* Burmannus e MSS. dedit pro *infauisto*, quod olim edebatur. — Codex A, *infauisto*; Codex B, *et fausto*; utrumque defendi potest. LEM. — *fausto omine*. « Quale id omen fuerit, aut unde captum, non addit Noster. Sed credibile est, Teren blandissima verba protulisse; quod et dex.

Coep erat, adventus causam, mandata referre
 Coniugis; et celeres missae spondere recursus: \ 450
 Ecce venit magno dives Philomela paratu;
 Divitior forma: quales audire solemus
 Naidas et Dryadas mediis incedere silvis,
 Si modo des illis cultus similesque paratus.
 Non secus exarsit conspecta virgine Tereus, 455
 Quam si quis canis ignem supponat aristas;
 Aut frondem, positasque creinet foenilibus herbas.
 Digna quidem facies: sed et hunc innata libido
 Exstimulat; pronumque genus regionibus illis
 In Venerem est: flagrat vitio gentisque suoque. 460
 Impetus est illi, comitum corrumpere curam,
 Nutricisque fidem: nec non ingentibus ipsam
 Sollicitare datis; totumque impendere regnum;
 Aut rapere, et saevo raptam defendere bello:
 Et nihil est, quod non effreno captus amore 465
 Ausit; nec capiunt inclusas pectora flammis.

trarum coniectio, quae optimi omnis erat, iudicat. Nondum enim aliquid sceleris Tereus meditabatur; postea demum, visa Philomela, in eius amorem incensus est. » Sic Burmannus. Forte omen hic pro precibus, Livius in praefatione, *Cum bonis omnibus votisque incipere.*

451. *paratu*, ornatu, ut IV, 761, nove dictum. — *Divitior*, excellentior. — *incedere*, de iis, qui cum dignitate quadam aut maiestate sunt atque oculos hominum in se convertunt. Vid. Schwartzius ad Plinii Paneg. 46. — Mox Burmannus ex Codice Leidensi, *illi*. At Dryades non paratu memorabiles sunt. Revocavi ergo *illis*. Confer I, 695 sqq. Vehementius amoris duplici similitudine illustrare voluit; sed neutra placet,

quia ignes illi et amor sunt res diversissimae. Cum priora cf. I, 492. — *canis*, ut I, 110. — *herbae positae foenilibus* mera periphrasis foenilis.

458. *Digna*, scilicet, tali tantoque amore. — *sed et hunc*. Burmannus malit *sed ad hoc*, id est, praeterea, et post *Venerem* delet *est*. — *genus*, scilicet, humanum, populus. Thraces autem et violenti et proclives in Venerem. Immoratur causis illius furoris, quia inde atrocissimum facinus. Mox vim furoris sedulo notat, tam internam, quam se exerentis Athenis et in itinere.

461. *comitum curam nutricisque fidem* elegantius, quam *comites*, *nutricemque*. — *Nutrices* apud Veteres ubique alumnos suas comitabantur, et magis ab iis pietate colebantur. —

Iamque moras male fert, cupidoque revertitur ore
 Mandata ad Procnes, et agit sua vota sub illis.
 Facundum faciebat amor; quotiesque rogabat
 Ulterius iusto, Procnen ita velle ferebat: 470
 Addidit et lacrymas, tanquam mandasset et illas.
 Proli Superi, quantum mortalia pectora caecae
 Noctis habent! ipso scelere molimine Tereus
 Creditur esse pius; laudemque a crinine sumit.
 Quid, quod idem Philomela cupit? patriosque lacertis 475
 Blanda tenens humeros, ut eat visura sororem,
 Perque suam, contraque suam, petit usque salutein.
 Spectat eam Tereus, praecontractatque videndo:
 Osculaque, et collo circumdata brachia cernens,
 Omnia pro stimulis, facibusque ciboque furoris 480
 Accipit; et quoties amplectitur illa parentem,
 Esse parens vellet: neque enim minus impius esset,
 Vincitur ambarum genitor prece: gaudet, agitque
 Illa patri grates; et successisse duabus

Sollicitare, pndicitiā eius tentare.

467. *Iamque*) Codex Regina B, *Dumque*. — *cupido*, quod cupido profert verba. — *agit*, proponit et consequi cupit.

472. *quantum mortalia etc.*) Sententia gravis et vera. — *caeca*, obscura. — Nox sunt studia occulta, sensus profunde latentes in pectore humano. Cic. Mare. 7, et Plinius III, Ep. 3, 6, *latebras et altos recessus dixerunt*. — *sumit*, parat sibi, consequitur.

478. *praecontractat videndo*) iam nunc membris eius spectandis libidinem suam pascit. Bene dictum de homine isto impuro. Cicero Verr. IV, 28, sic *praecipere oculis*. Sed nec aliter insolens: Tacit. An. III, 12, *undare corpus et contractandum oculis*

permittere, ubi vid. Ernesti et Bue-nem. ad Lactant. Opif. Dei, I, 15. — *fox*, quod vim irritandi habet. — *cibus*, alimenta. Animus commotus cumulat verba etiam diversa, Plinius VIII, Ep. 12, 1, *portus, sinus, praemium studiosorum*. — *Accipit pro stimulis*, habent illa in eo vim stimulorum. — *neque enim minus impius esset*. Etiam si parens esset, tamen filiam suam corrumperet.

483. *ambarum prece*) scilicet, precibus Procnes absentis et Philomelae; at Tereus praesens non minus ardentem precatus fuerat: quapropter rectius, nostro iudicio, Codex Regina A habet *ambarum*, scilicet, Terei et Philomelae. LEM. — et successisse etc. Quoniam aliquoties iam lectorem de exitu rei praeterea

Il putat infelix, quod erit lugubre duabus. 495
 Iam labor exiguus Phoebo restabat; equique
 Pulsabant pedibus spatium declivis Olympi.
 Regales epulae mensis et Bacchus in auro
 Ponitur: hinc placido dantur sua corpora somno.
 At rex Odrysus, quamvis secessit, in illa 499
 Aestuat: et repeleus faciem, molusque manusque,
 Qualia vult fingit, quae nondum vidit: et igues
 Ipse suos nutrit, cura removenle soporem.
 Lux erat; et, generi dextram complexus euntis,
 Pandion comitem lacrymis commendat obortis: 495
 « Hanc ego, care gener, quoniam pia causa coëgit,
 Et volvere ambae, voluisti tu quoque, Tereu,
 Do tibi: perque fidem, cognataque pectora supplex,
 Per Superos oro, patrio tuearis amore;
 Et mihi sollicitae lenimen dulce senectae 500
 Quamprimum, omnis erit nobis mora longa, remittas.

nunt, haec poterant omitti. — *equi pulsabant* etc., e Virgil. Aen. X, 216, *curru Noctivago Phoebe medium pulsabat Olympum*. — *Poni* pro *apponi*, de vino. Vide Heinsium ad Art. Am. I, 231. — *dantur sua corpora somno*, possis ita capere: somno dantur corpora ea, quae ipsi debentur; namque *suis* saepe, apud poetas in primis, sic et similiter adhibetur.

490. *Odrysae*, gens Thraciae. Pausanias Attic. p. 22; Senec. Thyest. 273: *vidit infandus donrus Odrysia mensas*. — *Aestuat in illa*, misere cum amat. — *cura*, amor.

496. *Hanc ego*, etc.) Valedictio et preces patris ad commovendum optissimae. Invitus, propter piam causam, in breve tempus, dimittit filiam quam unam secum habet, qua senectutis imbecillitas diu carere non potest, eamque cum gravibus obestationi-

bus Terei fidei commendat, ut patris vices praestet. — *pia causa*, amor filiae. — *coegit*. Alter Hamburgensis et unus Medicensis, *subegit*. Regii nostri, *coegit*.

497. *Et volvere ambae*, etc.) Quidam hunc versum superiori, 496, praemittunt: Heinsius et Capofer. deleudum recte censent. — In Codice Regio A, hic versus praemittitur superiori et ita legitur: *Et volvere ambae, voluisti etc.* — *cognata pectora*. Schepper. coniicitur *foedera*; probat Burmannus *pignora*, et fatetur se non capere *cognata pectora*; sed si per corpus alterius obsecrare et inrare licet, ut Heroidd. XIII, 159, quidni etiam per pectus cognata? Regii nostri, *pectora*.

500. *Et mihi sollicitae*) Codices nostri habent *sollicito*; melior lectio altera. L&M.

Tu quoque quamprimum, satis est procul esse sororem,
Si pietas ulla est, ad me, Philomela, redito. »

Mandabat; pariterque suae dedit oscula natae:

Et lacrymae mites inter inandata cadebant.

505

Vtque fide pignus dexteras utriusque poposcit,

Inter seque datas iunxit; natamque nepotemque

Absentes, memori pro se iubet ore saluent;

Supremumque vale, pleno singultibus ore,

Vix dixit; timuitque suae praesagia mentis.

510

Vt semel imposita est pictae Philomela carinae;

Admotumque fretum remis, tellusque repulsa:

« Vicimus, exclamat; mecum mea vota feruntur! »

Exsultatque animo, vix et sua gaudia differt

Barbarus; et nusquam lumen detorquet ab illa.

515

504. *dedit*, quod etiam Burmanno placebat, et quinque MSS. recepi, ut legibus linguae satisfaceret, et *xx-
xopovov* vitaretur. Dum haec *man-
dabat* et *lacrymae cadebant*, dedit filiae osculum. Inaequalitas temporum decepit librarium, ut *dedit* in *dabat* imitaret. — *mites*, quae non in luctu, sed in animo lenius commoto funduntur.

506. *Vtque fide — utriusque*. Codices nostri, *Vt fidei — utraque*. — Vir doctus in Bibliotheca Tigur. p. 70, praefert *Vulgatam utraque*, quia utriusque de duobus rarius quidem occurrat, auctoritatibus tamen comprobatum sit. Vide Freinsheimii Iudicem in Florum. — *dextra* apud omnes gentes *fidei pignus* habita est: vide Freinsheimium ad Curtium VI, 4, 14.

510. *praesagia mentis*. De talibus *praesagiis*, cf. XI, 457; Homer. II. Z, 486; Virgil. Aeneid. XII, 72. — *Admotum*. Vnus Leidensis, *emotum*, unde Burmannus *emotum* facit. — Nostri Regii, *admotum*; lectio amo-

tum ab errore librarii provenit. LXX.

— *Admotum fretum remis*, insolens locutio videtur Intt. qui eam vel emendant, ut Burmannus, vel per hypallagen explicant: sed sine causa, opinor, utrumque. — *Navis repellitur a tellure*, sed id dum sit, propter aequalem et celerem navis motum terra *repellit* et *recedere* videtur: confer. XI, 466. Hinc *tellus repulsa*. Huic simile est alterum, quod impugnantur, *fretum admoventur remis* pro, *remi admoventur freto*. Schirach. putat, labores remigum hic describi, dum iurant et repellunt aquas. — *Vicimus*. De hac voce exsistantium, vide ad IV, 356.

514. *Exsultatque animo*, etc.) Hic versus suspectus Heinio, effictus Burmanno videtur ex IV, 350, et II, 863. — Hic versus ita legitur apud nostros Codices Regius: *Exsultatque, et vix animo sua gaudia differt. — detorquet*. Alii, *distorquet, deflestit* etc. Burmanno arridet duorum MSS. lectio, *declinat*: sed *detorquet* bene

Non aliter, quam quum pedibus praedator obuncis
 Deposuit nido leporem Iovis ales in alto;
 Nulla fuga est capto; spectat sua praemia raptor.
 Iamque iter effectum; iamque in sua litora fessis
 Puppibus exierant; quum rex Pandione natam 520
 In stabula alta trahit, silvis obscura vetustis;
 Atque ibi pallentem, trepidamque, et cuncta timentem,
 Et iam cum lacrymis, ubi sit germana, rogantem,
 Includit; fassusque nefas, et virginem, et unam
 Vi superat; frustra clamato saepe parente, 525
 Saepe sorore sua, magnis super omnia Divis.
 Illa tremit; velut aqua pavens, quae saucia cani
 Ore excussa lupi, nondum sibi tuta videtur:
 Utque columba, suo inadefactis sanguine plumis,
 Horret adhuc, avidosque timet quibus haeserat ungues.
 Mox ubi mens rediit, passos laniata capillos,
 Lugenti similis, caesis plangore lacertis,
 Intendens palmas: « Pro diris, barbare, factis,
 Pro crudelis, ait! nec te mandata parentis

delectum, quia lumen fixum erat in illo. Languet contra *declinat*, quia furor exprimendus est. LEM.

516. *pedibus obuncis* vulgo *aduncis* (et ita quidem Regii nostri); sed vide Burmannum ad Virgilium Aeu. XI 755. — *Iovis ales*. Drakenb. ad Silium XII, 56, ex Aeliani H. A. IX, 10, monet, non omnem aquilam dictum esse *Iovis alitem*, sed eam dumtaxat, quae nunquam carue vescatur. Verum talia non argenda sunt in poeta. — *in alto*; multi, *ab alto*, quod ad sequentia referendum foret. Regius B, *ab alto*.

519. *effectum*, perfectum, finitum. — *ferae* poetis linguntur aves aut insectae, aut longum iter emensae. — *stabula alta* etiam Latinius habebat,

Aeneid. IX, 388. — *silvis obscura vetustis*, ideo obscura, quia silva, in qua arbores nullae caesae, densa erat. Aeneid. VI, 179: *Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum*.

524. *nefas*, nefariam libidinem. — *et virginem, et unam Vi superat*. Maximum hominis barbarismum ostendit poeta, qui sustinuerit virginem, et sororem, et sibi creditam, et patrem, sororem, et inprimis Deos implorantem, violare. LEM.

527. *velut aqua pavens, etc.*) Similitudines delectae. — *cani*. Vide ad I, 238.

532. *Lugenti-lacertis* ineptus veranus, quem Huius recte indicat adulterinum; sed seqq. *Pro diris, etc.* sana puto. Iuviodiose enim *barbary* voca-

Cum lacrymis movere piis, nec cura sororis, 535
 Nec mea virginitas, nec coniugialia iura?
 Omnia turbasti: pellex ego facta sororis;
 Tu geminus coniux, non haec mihi debita poena.
 Quin animam hanc, ne quod facinus tibi, perfide, restet,
 Eripis? atque utinam fecisses ante nefandos 540
 Concubitus! vacuas habuissem criminis umbras.
 Si tamen haec Superi cernunt; si numina Divum
 Sunt aliquid; si non perierunt omnia mecum;
 Quandocumque mihi poenas dabis: ipsa, pudore
 Proiecto, tua facta loquar: si copia detur, 545
 In populos veniam; si silvis clausa tenebor,
 Implebo silvas et conscia saxa querelis.

hulum hic adhibitum esse, sponte apparet. Recte igitur addi potuit *divis factis*. Heinsius tamen suseebat *divi facti*.

537. *turbasti*, violasti, polluisti. Vid. vir doctus in Bibl. Tigur. p. 91, qui putat Nostrum respexisse Virgil. Aeneid. IV, 362 sqq. — Cum *geminis coniuge* Heinsius comparat *diplures thalamos*, apud Stat. Theb. XII, 471; sed h. l. in summa desperatione iusto argutius dictum. Porro Heinsius putat, alterum hemistichium, *non haec — poena a sciolo additum*, et lacunam esse relinquendam, quales multae apud Virgilium occurrant. Nec mihi illa verba magnopere placent, quippe nimis languida h. l. ubi plerumque animum commotissimum spirant. Negat tamen Burmannus Ovidium lacunas reliquisse, putatque, sensum elegantem effici, si legatur, *non haec mihi credita poena, ut poena sit calamitas, miseria*.

539. *hanc*, tam miseram, quam laedet vitae. — *hanc* non habet noster Codex B; et multi interpretes

deleverunt. Sed ea vox, gravius sonans more Virgiliano, praestat. Lat. — *vacuus* etc. Saevitia descendissem ad inferos. At illa sic quoque criminis vacua erat; quandoquidem anima peccat, non corpus.

542. *si numina* etc.) Si, quoniam, Dii aliquid valent, si potestas eorum est satis valida. I, 545. — *si non perierunt* etc. Vox summi doloris, qui ita augeat suam miseriam. — *In populos veniam*, ad populum prodibo. — *querelis* ex Langermanni Excerptis dedit Burm., quum vulgo legatur *movebo*. Dubitabat enim ille, an ex consuetudine Ovidiana absolute dicatur *implere silvas*. Sed vir doctus in Bibliotheca Tigur. p. 70, negat durum esse ellipsin; posse enim ex antecedentibus *factis* facile suppleri. Etiam verba *pudore proiecto* lectionem reiectam postulare. Neque Philomela velle omnino queri, sed facta dira Teret eloqui vel hominibus, vel saxis saltem et silvis. Dictam autem esse Vulgatam ad illud Virgil: *Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo*.

Audiat haec aether, et si Deus ullus in illo est. ^a
 Talibus ira feri postquam commota tyranni,
 Nec minor hac metus est; causa stimulatus utraque, ⁵⁵⁰
 Quo fuit accinctus, vagina liberat ense,
 Arreptamque coma, flexis post terga lacertis,
 Vincla pati cogit: iugulum Philomela parabat,
 Spemque suae mortis viso conceperat ense.
 Ille indignanti, et nomen patris usque vocanti, ⁵⁵⁵
 Luctantique loqui, compressam forcipe linguam
 Abstulit ense fero: radix micat ultima linguae;
 Ipsa iacet, terraeque tremens immurmurat atrae:
 Vtque salire solet mutilatae cauda colubrae,
 Palpitat, et moriens dominae vestigia quaerit. ⁵⁶⁰
 Hoc quoque post facinus, vix ausim credere, fertur
 Saepe sua lacerum repetisse libidine corpus.
 Sustinet ad Procnem post talia facta reverti;
 Coniuge quae viso germanam quaerit: at ille
 Dat gemitus fictos, commentaque funera narrat. ⁵⁶⁵

— Codices Regii habent *conscia saxa movebo*; altera lectio praestantior. LEMAIRES.

551. *liberat*) pro quo nonnulli habent *deripit*, quod praeteri Ciofannus. Codex Regius B, a secunda manu, habet *deripit*. — *parabat*, melius quam *porrigebat*.

555. *Ille indignanti — vocanti, Luctantique*) Codices nostri Regii habent *indignantem, vocantem, luctantem*; et haec lectio forte fuit vera, quam interpretes tantologia offensi mutaverunt: haec voces referuntur ad *linguam*. LEM.

557. *radix micat* etc.) Foeda rursus res et ingrata, quam tamen similitudine adeo illustrat poeta. Apud Hyginum, Terens vitiatam Philomelam mandata ad I. ynceum regem. Sed Nostra videtur de industria fo-

dissima quaeque et crudelissima haec fabula exprimere voluisse. — *tremens* Heinsius malit *fremens*, quia sequitur *palpitat*. Regii nostri habent *tremens*. — *terrae immurmurat*, in his verbis intolerabilem esse lusum vir doctus iudicat in Bibliotheca Tigur. p. 58. Sed et alii sic inserunt, ut ad V, 105, notatum. *Vtque salire* etc. Quintus Smyrnaeus XI, 74: ἀτα βία σαρπὼς ὀφθαλμοῦς αὐτῇ ἀπορυχθεῖς ἀσπάζεται. — *dominae vestigia quaerit*; illud sumtum ex Aen. X, 395: Τῇ δέσσει μῦθον, Λαρίδε, δextera quaerit, *Semianimesque micant digiti, ferrumque retractant*.

561. *Hoc quoque post facinus*; post extractam linguam. LEM. — *lacerum corpus*, mutilatum lingua. LEM.

565. *commenta funera*; factum Philomelae mortem. LEM.

Et lacrymae fecere fidem: velamina Procne
 Deripit ex humeris, auro fulgentia lato;
 Induiturque atras vestes; et inane sepulcrum
 Constituit, falsisque piacula manibus infert;
 Et luget, non sic lugendae fata sororis.
 Signa Deus bis sex acto lustraverat anno.
 Quid faciat Philomela? fugam custodia claudit:
 Structa rigent solido stabulorum moenia saxo:
 Os mutum facti caret indice: grande dolori
 Ingenium est; miserisque venit solertia rebus.
 Stamina barbarica suspendit callida tela;
 Purpureasque notas filis intexuit albis,
 Indicium sceleris; perfectaue tradidit uni,

570

575

566. *Et lacrymae*) Heinsius scribit *Et*. — *lacrymae fecere fidem*; effecerunt lacrymae ut Procne mortem Philomelae veram esse crederet. LEM.

568. *Inane sepulcrum constituit*) Tres, *Instituit*, quod elegantius videtur Burmanno. — Regii nostri habent *Constituit*; id servandum censeo, quod molem monumenti aedificati melius significat. LEM. — Veteres quum insepulti corporis animam Stygem transire hand posse arbitrentur, mortuis, quorum corpora reperire non possent, *inania sepulcra*, *νεκρώματα*, exstruere solebant. Infra, XII, 3, *inanes inferiae*, quae dantur sepulcro inani. Pro *inferiis* nunc dixit *piacula falsis*, falso creditis. — *inferre* verbum proprium in hac re. — *lugendae* quidem, sed *non sic*, inani sepulcro et inferiis.

571. *Signa Deus etc.*) Apollu, Sol, et est anni rotatio. LEM.

572. *claudit* exquisitius, quam impedit, quoniam ipsa clausa tenebatur. Non satis est, quod Burmannus laudat, *aufferre* et *adimere* fugam, in

quibus fuga, fugiendi facultas. Rectius comparabis VII, 604, *animam claudere laqueo*, et VIII, 548, *claudere iter*. — *rigent* exquisitius, quoniam sunt. — *moenia*, parietes. — *Os mutum facti caret indice*; os mutum scelus indicare non potest. LEM. — *Lingua est animi interpres*, ut ait Lucretius VI, 1147; et *factorum index*. — *grande dolori Ingenium*. Martialis de Spectac. 14: *O quantum est subitis casibus ingenium*. LEM. — *Ingenium* tribuitur et iuae, munificentiae, poenis etc. Vide Drakenb. ad Silium XVI, 46: hoc loco intelligatur solertia in inveniendis rebus, quam excitat dolor. — *venit*, excitatur: supra vs. 29, *usus venit ab unus*, comparatur.

576. *Stamina barbarica suspendit*) Ex antiqua texendi ratione staminia ad perpendicularium suspendebantur; unde apud Nostram alibi *pendula tela*, *stantes telae* etc. — *notae*, litterae: III Trist., 3, 72, *grandes notae in tumuli marmore*; Illeoid. I, 62, *charta notata*; infra IX, 523, *notare tabellus*. — *Indicium sceleris*, quiriti

Vltque ferat dominae gestu rogat. Ille rogata
 Pertulit ad Procuen; nec scit, quid tradat in illis. 580
 Evolvit vestes saevi matrona tyranni,
 Germanaeque suae carmen miserabile legit:
 Et, mirum potuisse, silet: dolor ora repressit;
 Verbaque quaerenti satis indignantia linguae
 Defuerunt; nec flere vacat; sed fasque nefasque 585
 Confusura ruit; poenaeque in imagine tola est.

Tempus erat, quo sacra solent Trieterica Bacchi
 Sithoniae celebrare nurus; nox conscia sacris:
 Nocte sonat Rhodope tiunitibus aeris acuti;
 Nocte sua est egressa domo regina; Deique 590
 Ritibus instruitur; furialiaque accipit arma.
 Vile caput tegitur; lateri cervina sinistro

a Tereo. LEM. *tradidit*. Vnus Leidensis et alter Heinsii, *credidit*. Nostri Regii, *tradidit*. — *uni*, ex ancillis. LEM.

579. *Ille rogata*) Codices Regii dant *Ille rogata*, quod potius convenire videtur, quia probabilius est fuisse ancillam, non servum, quae rogata fuerit ut vestem deferret ad dominam. LEM. — *nec scit*. Codices nostri, *nescit*.

581. *Evolvit*, explicat, *matrona saevi tyranni*, Procue, uxor saevi Terei. LEM. — *vestes*; velum a Philomela missum. LEM.

582. *Germanae*) Codices nostri, *Fortunae*, id est, domus suae, sororis suae, simul ac sui ipsius carmen legit: recentiores hanc lectionem mutasse videntur. LEM. — *carmen*, eleganter notae intextae, quae loquebantur fata sororis. *Carmen* enim de omni formula verborum, etiam de paucis vocibus literisve sententiam aliquam exprimentibus. Apollodorus,

ὅ δὲ ὑφ' ἑνὸς ἐν πέντε γράμμασι. Dolor utique vim habet ora reprimendi; ergo inepte additur, *mirum potuisse*. — *ruere*, de impetu et furoris animi. — *poenae imago*, poena quam omnino sibi effugit. *Imago*, saepe cogitatio rei. Vide ad XI, 427, et ad Plinium VII, Ep. 5, 1.

587. De *sacris Trietericis* et cultu Bacchantium diximus ad III, 517. — *Sithones*, gens Thraciae. Thracia autem sedes praecipua Orgiorum. — *Nox conscia sacris*: *Nocte* etc. Burmannus malit *nox conscia sacris* *Nocte*; quae coniectura codicibus non firmitur. LEM. — *Nox conscia sacris*, nil, nisi noctu sacra celebrantur. Sic *loca conscia facti*, in quibus aliquid gestum. — De *aere acuto*, vide ad III, 532. — De *Ritibus* illis IV, 6 seqq. *Furialia*, quibus utuntur Bacchantes furantes. Similiter *tibi furiosa* Fast. IV, 341.

592. *cervina Velleri*, nebrides. L. — *levis hasta*, quae paupinis ornata, thyrsus vocatur. LEM.

Vellera dependent; humero levis incubat hasta.
 Concita per silvas, turba comitante suarum,
 Terribilis Procne, furiisque agitata doloris, 595
 Bacche, tuas simulat: venit ad stabula avia tandem,
 Exululatque, Evoëque sonat, portasque refringit,
 Germanamque rapit; raptæque insignia Bacchi
 Induit; et vultus hederarum frondibus abdit;
 Attonitamque trahens intra sua limina ducit. 600
 Vt sensit tetigisse domum Philomela nefandam,
 Horruit infelix, totoque expalluit ore.
 Nacta locum Procne, sacrorum pignora demit,
 Oraque develat miseræ pudibunda sorori;
 Amplexuque petit; sed non attollere contra 605
 Sustinet hæc oculos, pellex sibi visa sororis:
 Deiectoque in humum vultu, iurare volenti,
 Testarique Deos, per vim sibi dedecus illud
 Illatum, pro voce manus fuit: ardet, et iram
 Non capit ipsa suam Procne; fletumque sororis 610

595. *furiis*, furore. — *doloris*. Gronovianus et Lovaniensis, *sororis*, quod fere Heinsius probavit. Regii nostri habent *dolaris*. — *stabula avia*. Moretus et unus Palatinus, *stabularia*; et ita Gebhard. Cæp. III, 2, maluerat. Regii, *stabula avia*. — *Exululat*; III, 528, *festisque fremunt ululatibus agri*. — *sonat*, clamat. — *Evoëque sonat*; utitur Baccharum clamoribus referentium verba Iovis ad filium: nam *Evoe* et *Evan* in sacris Bacchi iactabantur ab iis qui ipsum invocabant. *Evoe*, græce Εὐε, quasi dicas, bene sit tibi. LXX. — *intra sua limina*. Regii nostri, *intra sua moenia*.

603. *Nacta locum*) secretum subandimms. LXX. — *pignora*; signa ut VII, 497, *veteris pignora formas*

induitur. — *sacrorum*; habitum et ornatum Bacchantis, quo modo Philomela in simulatis orgiis dissimularat, exiit. LXX.

605. *Amplexuque petit*) Codices nostri Regii, *Amplexumque petit*: vividius certe. Vulgata inde profluit quod in Codicibus lincola omisa fuerit. LXX.

607. *Deiectoque in humum*) Heinsius malit *Deiectæque in humo*. Regii nostri, *Deiectoque in humum*. — *Deicere vultum*, ut conicere oculos; — *iram Non capit suam*, non par est perferendæ ire suæ. Contra Seneca Here. Fur. 412: *Hoc ipsum placet, Animo rinas quod capis magno tuar*. Et ita passim *capere*, idoneum esse ad aliquid perferendum, sciendum, intelligendum. Tota insigni autem do-

Corripiens, « Non est lacrymis hic, inquit, agendum,
 Sed ferro; sed si quid habes, quod vincere ferrum
 Possit: in omne nefas ego me, germana, paravi.
 Aut ego, quum facibus regalia tecta cremaro,
 Artificem mediis immittam Terea flammis; 615
 Aut linguam, aut oculos, aut quae tibi membra pudorem
 Abstulerunt, ferro rapiam; aut per vulnera mille
 Soutemanimam expellam; magnum, quodcumque paravi.
 Quid sit, adhuc dubito. » Peragit dum talia Procne;
 Ad matrem veniebat Itys: quid possit, ab illo 620
 Admonita est; oculisque tuens immitibus, « Ah! quam
 Es similis patri! » dixit: nec plura loquuta,
 Triste parat facinus, tacitaque exaestuât ira.
 Ut tamen accessit natus, matrique salutem
 Attulit, et parvis adduxit colla lacertis, 625
 Mixtaque blanditiis puerilibus oscula iunxit:

Iori accommodata est seq. oratio. — *hic dedit* Heinsius pro *hoc*. — Codex Regius A dat *hoc*; at Codex B, *h'*, per compendium: unde nescio utrum *hoc* an *hic* legatur. Prius tamen praetulerim. LEM.

613. *parant se in vel ad* aliquid, qui animum inducunt ad aliquid faciendum. — *quam facibus* etc. Potest hic esse praepositio *cum*, quam Latini interdum instrumento, quo aliquid agitur, addere solent. Tunc aut versus sequens per *ἀντιπαρὸν* adiectus est, aut legendum enim aliis *mediisque* vel *et mediis*. Sic Burm. — *cremari* Heinsius pro *cremabo*, invitis MSS. scripsit. — Regii nostri habent *cremabo*; Heinsium sequemur cuius coniectura melius convenit cum coniunctione *quum*. LEM. — *Artificem*, auctorem malorum et facinorum; id est, qui nefandum hunc incestum perpetrare potuit. LEM.

619. *Quid sit, adhuc dubito*) Nondum, inquit, decrevi quo malo Te-reum affectura sim: subauditur *futurum*. LEM. — *Peragit dum talia*; dum talia loquitur et minatur. LEM. Conferatur Medae furor, III Trist. 9, 21 sqq. — *Admonita est*, eo conspecto succurrit, quid posset. — *immitibus*. Vnus Moretti, *non mitibus*. Regii nostri, *immitibus*, vel *immitibus*. — *Ah! quam Es similis*. Vnus Basileensis atque unus Mediceus, *Ah quam, Quam similis*: id probat Heinsius; atque etiam vir doctus in Bibliotheca Tigur. pag. 71, plus adfectus esse in hac repetitione putat, et Ovidium amare hanc repetitionem, ut II, 704 sq.; VIII, 128 sqq. — Regii Nostri, *Ah! quam Es*. — *similis*. Similitudo illa causa fit facinoris.

625. *adduxit colla*) Non erat cur interpretes hic haererent; *adduxit*, id est, attraxit ad se, quod facere so-

Mota quidem est genetrix; infractaque constitit ira;
 Iuvitque oculi lacrymis maduere coactis.
 Sed simul ex nimia matrem pietate labare
 Sensit; ab hoc iterum est ad vultus versa sororis;
 Inque vicem spectans ambos, « Cur adinovel, inquit,
 Alter blanditias; raptâ silet altera lingua?
 Quam vocat hic matrem, cur non vocat illa sororem?
 Cui sis nupta vide, Pandione nata, marito;
 Degeneras; scelus est pietas in coniuge Tereo. »
 Nec mora, traxit Ilyn, veluti Gangetica cervae
 Lactentem foetum per silvas tigris opacas.
 Utque domus altae partem tenuere remotam;
 Tendentemque manus, et iam sua fata videntem,
 Et mater, mater! clamantem, et colla petentem,
 Ense ferit Procne, lateri qua pectus adhaeret;

lent infantes blandientes. — *infractaque* etc. Fracta est et cessavit ira. *Consistere* proprie dicuntur qui a cursu, deinde qui a perturbatione animi quiescunt. Heinsius tamen contulit *concidit* ira. — *coactae lacrymae*; quae cum vi retinentur.

629. *matrem*, adfectum maternum; similiter *pater* et *rex* usurpantur. Vid. loca ab Heinsio et Burmanno laudata. Sed unox matrem ita exiit, ut filium trucidans, ne *vultum* quidem avertat. — *labare*, deterreri a proposito. Hinc nova furoris incrementa sumit ex adspectu sororis. — *ab hoc*; ab huius Ilyae aspectu. LEM. — *Inque vicem*; vicissim, per vices. LEM. — *Cur adinovel* *Alter blanditus*; cur valent apud me alterius, filii scilicet, blanditiae, ut parcam, et non valeat alterius, sororis Philonellae, dedecus, propter quod linguam amisit, ut ulciscar? Mater quidem sum illius, sed eadem soror huius. LEM.

634. *Pandione natam* se vocat, ut a genere fortitudinis stimulus sumat. Hinc addit, *degeneras*. Nonnulli *degener ab*, aut *huius* Gruterus malebat *degener ad scelus*. Regii nostri, *degeneras*. — *pietas in coniuge*. Codex Regius A, a prima manu, habet *pietas cum coniuge*; potest recipi. LEM. — *cervae lactentem foetum*. Periphrasis est hinnuli. LEM.

638. *domus altae*; erat enim regia. — *partem remotam*; penetralia: vid. vs. 646. — *Et mater* etc. *Eia*, quod blandientis est, clamasse puerum iana sua fata videntem, vix crediderim. Revocavi ergo: *Et mater, mater! clamantem*, quod habent omnes MSS. praeter unum Neapolitanum, in quo *Eia* legitur, unde Heinsius sumisit, cui illa vox valde placuisse videtur. — *colla petentem*. Meliceus, *colla prementem*, quod posse admitti Burmannus censet. Regii nostri habent *petentem*.

Nec vultum avertit: satis illi ad fata vel unum
 Vulnus erat: ingulum ferro Philomela resolvit;
 Vivaque adhuc, animæque aliquid retinentia membra
 Dilaniant: pars inde cavis exsultat ahenis; 645
 Pars verubus stridet: manant penetralia tabo.
 His adhibet coniux ignarum Terea mensis,
 Et patrii moris sacrum mentita, quod uni
 Fas sit adire viro, comites famulosque removit.
 Inde sedens solio Tereus sublimis avito 650
 Vescitur, inque suam sua viscera congerit alvum.
 Tantaque nox animi est, « Ityn huc arcessite, » dixit.
 Dissimulare nequit crudelia gaudia Procne,
 Iamque suae cupiens exsistere nuntia cladis;
 « Intus habes, quod poscis, » ait: circumspicit ille, 655
 Atque ubi sit quaerit; quaerenti, iterumque vocanti,
 Sicut erat sparsis furiali caede capillis,
 Prosiliit, Ityosque caput Philomela cruentum
 Misit in ora patri: nec tempore maluit ullo
 Posse loqui, et meritis testari gaudia dictis. 660
 Thracius ingenti mensas clamore repellit,
 Vipereasque ciet Stygia de valle sorores:
 Et modo, si possit, reserato pectore diras

643. *ad fata*, ad mortem. — *animam seu vitum* retinent membra ea, quae adhuc palpitant. — *exsultare* et de aqua fervente, ut VII, 263, et de carnibus, quae aqua fervente molliuntur. Conf. Seneca Thyest. 765 sqq. — *inde*, ex pueri membris. — *mensis*, epulis.

650. *Inde sedens*) Codices nostri, *ipse sedens*; gravius certe et maiorem spirans emphasisim. LEM. — *viscera*; vid. ad V, 18. Imitatus Nostrum est Valerius Maximus VII, 6: *quo diutius armata iuventus viscera sua visceribus suis aleret, infelices cadaverum reli-*

quias etc. — Verbo *congerere* mox opposuit *egerere*. — *nox*, caecitas, ignorantia.

657. *caede*) Vnus *more* quod valde placebat Ciofano; Gruterus malebat *furiali e sede*. Regii nostri habent *caede*. — *meritis dictis*, convenientibus verbis. LEM.

661. *repellit*) Codex Regius B, a prima manu, *replevit*. — *Vipereas sorores*, id est, Furias, audacter dictum, quarum comis viperæ intextæ. — *pectus*, ventriculus; *reserato pectore egerere*, nil nisi, evomere. Gronovianus quidem habet, pro *egerere*,

Egerere inde dapes, demersaque viscera gestit:
 Flet modo, seque vocat bustum miserabile nati: 665
 Nunc sequitur nudo genitas Pandione ferro.
 Corpora Cecropidum pennis pendere putares;
 Pendebant pennis; quarum petit altera silvas;
 Altera tecta subit: neque adhuc de pectore caedis
 Effluxere notae, signataque sanguine pluma est. 670
 Ille dolore suo, poenaeque cupidine velox,
 Vertitur in volucrem, cui stant in vertice cristae;

exigere, quod aequè elegans Burmannus iulicatur; at Codices nostri dant *egerere* quod recte servavit Cl. Gierig. LEM. — *demersaque* praetulit Burmannus quod et Regio placuerat; nam vulgata *immersaque* inepta est. Plurimi veterum *emersaque*, vel *immersaque*; tertius Mediceus, Inreti excerpta et quatuor alii, *senesaque*, quod Heinsius probatur. — Codex Regius A, *immersaque*; Codex B, *emersaque*: praestat lectio Burmanni. LEM. — *demergi* passim de cibis devotatis, ut XV, 105; ibid. 387. — *bustum*; *τύμβιον*. Longinus fab. 3, vituperat Gorgiam Leont. qui vultures dixerat esse *sepulcra viva*, quam reprehensionem etiam in hoc *bustum miserabile* cadere Tollius et Pearcius ad illum Longini locum existimant. Verum Longinus non nisi *viva sepulcra* vituperat, quia nulla *sepulcra viva* sunt: vid. Ernesti Init. Rhetor. §. 319. In Gorgiae vitium incidit Lucretius V, 991: *Viva videns vivo sepeliri viscera busto*. Etiam alii poëtae ventrem eum sepulcro compararunt. Burmannus laudat Lycophr. Cass. 159, qui de Cerere mandente Pelopis humeris dicit: *ἐν τύμβου τάρφῃ*, ubi Tzetzes τάρφῃ interpretatur γαστήρ. Attius in Atreo: *Natis sepulcrum est ipse parens*.

667. *pendere*) Vid. ad XI, 341; XII, 566. — *Alter*, Philomela in lusciniam mutata, petit silvas; *altera*, Procne in hirundinem mutata, tecta subit. Plinius X, 24, de hirundinibus: *Theborum tecta subire negantur, quoniam urbs illa saepe capta sit: nec Hiciae in Thracia propter scelera Terrei*. Pausan. Phoc. pag. 807, narrat, in Dauidae hirundines nec parere nec nidos struere. Alii tamen, Anacreon Od. 12; Apollodorus, d. I.; Tzetzes Chil. VII, 142; Gabrias fab. 43; Schol. Aristoph. ad Aves vs. 216, tradunt, Philomelam in hirundinem esse mutatam, Procnen autem in lusciniam, de quo dissensum vid. Memrsius de Regno Athen. II, 5. Caeterum ab hac fabula hirundo vocatur *Ἰλνδύτις*, apud Hesiod. *Epy.* 568. De poena, quam lunt illae mulieres etiam aves factae, vid. Aelian. V. H. XII, 20. — *Neque adhuc* etc. Virgil. G. IV, 15: *manibus Procne pectus signata cruentis*, hirundo. — *Effluxere* recepit Burmannus e Lovan.: vulgo *Excessere*, quod habent Regii nostri.

671. *Dolore suo*) Heinsius olim coniecerat *dolore furens*. — *poenae cupidine*; qua Procnen Philomelamque afficeret. Vpupam autem, quae a Graecis *εὔπη* appellatur, poëta describit. LEM.

Prominet immodicum pro longa cuspidē rostrum.
Nomen Epops volucris; facies armata videtur.
Hic dolor ante diem, longaeque extrema senectae 675
Tempora, Tartareas Pandiona inisit ad umbras.

VII. Sceptra loci, rerumque capit moderamen Erech-
Iustitia dubium, validisne potentior armis. (theus;
Quattuor ille quidem iuvenes, totidemque crearat
Femineae sortis: sed erat par forma duarum, 680
E quibus Aeolides Cephalus te coniuge felix,
Procri, fuit: Boreae Tereus Thracesque nocebant;
Dilectaque diu caruit Deus Orithyia,

674. *facies upnpac armata* videtur ob sericam pennarum longiorum, quae galeae instar in utroque latere ad cervicem procurrit. Apud Hyginum Tereus in accipitrem mutatur. Vide ibi Munk. Nonnulli et Ilyn in palambem transformatum narrant. — *ante diem*, I, 148, *ante diem inisit* — ad umbras, *πρὸς τὰς ἀνδρ.*

677-721. *Zetes et Calais*. Orithyia, Erechthici filia, rapitur a Borea vento, ex eaque nascuntur Zetes et Calais. Confer. Orpheus Arg. 216 sq.; Apollonius Rh. I, 211 sqq.; Apollodorus lib. III, 15, 1, 2 sqq.; Hyginus fabula 14. Fabulam tractaverant et Aeschylus atque Sophocles. Eam explicat Patrasius apud Claudian. Rapt. II, 19; « Fuit et Strymonis filius Boreas, Orithyiae raptor, ut Isagoras » in Megaricis tradit; sed poetae rem » ab homine ad ventum transferunt. » Heinsius vero Platonius Erechthici filium Aquilonis impetu ex alto deicetam periisse credit, et inde factum, ut hominum more a vento » rapti dicantur. Idem docet Aeschylos, » referente Apollodoro. » Apud Palaephatum cap. 23, Boreas hic vocatur *ὄρερς οὐκ ἄνθρωπος*. Ceterum haec ru-

pina expressa erat in area Cypseli, ubi Boreas loci pedum anguinum candidas habebat. Pausanias Eliac. pag. 424. — *Erechtheus* successit Pandioni I, anno 1423 ante aet. Chr. Is iustitia non minus, quam virtute bellica, excelebat. Summa regis laus.

679. *Quattuor ille — iuvenes*) E filiis Cecrops II successit patri. Quattuor plurimi memorant. Pausanias II, 25; Eustath. ad II, 8, pag. 291. Etiam apud Apollodorum ubi tres tantum memorantur, Heynius excidisse putat quartum Oeneam. — *sexus*. In filiabus duae sibi aequales pulchritudine, e quibus Procrin duxit Cephalus, Deionici filius, *Aeoli* nepos, vid. Heinsius ad VII, 672; Munk. ad Hygini fabulam 14; quoniam alii cum Mercurii filium faciunt, unde *Cyllenia proles*, Art. Amat. III, 725. Orithyian rapuit Boreas, cui petenti filiam Erechtheus dare noluerat, terribis inaudita *Terei Threicii* crudelitate. — *te coniuge felix*; conf. VII, 696: fuit veluti formula sollemnitas. — *Tereus Thracesque nocebant*; crudelitas Terei ac Thracum Boreae, ne Orithyian duceret, nocebat. J. E. M. — *caruit*. Menandi Codex, *caluit*. Regii

OVID. Op. Tom. III

D d

Dum rogat, et precibus mavult, quam viribus, uti.
 Ast ubi blanditiis agitur nihil, horridus ira, 685
 Quae solita est illi, nimiumque domestica, vento;
 Et merito, dixit, « quid enim mea tela reliqui,
 Saevitiam, et vires, iramque animosque minaces?
 Admovique preces, quarum me dedecet usus?
 Apta mihi vis est: vi tristia nubila pello; 690
 Vi freta concutio, nodosaeque robora verto,
 Induroque nives, et terras grandine pulso.
 Idem ego quum fratres coelo sum nactus aperto,
 Nam mihi campus is est, tanto molimine luctor,
 Ut medius nostris concursibus intonet aethier; 695
 Exsiliantque cavis elisi nubibus ignes.

nostri, *caruit*. — *Deus*. Boreas enim Deus hubeatur, cui sacra faciebant Megapolitani, Thurii, Athenienses. Pausanias Arcad. pag. 673; Aelian. V. H. 12, 61; Herod. VII, 189. Hymno eum celebravit Orpheus: is est hymn. 79. Athenienses vero ob raptam Orithyiam, eum adfuerunt sibi censuerunt. Aelianus d. l., ubi vid. Perizon.

685. *horridus ira*) Non mala Boreae horridi descriptio: *Hic Deus et terras et mare alta domat*; Propert. II, 20, 52; conf. Claudian. Rapt. I, 69 sqq. — *domestica*, sibi propria et consueta; nove sic dictum. Burmannus putat, Ovidium his duabus vocibus, *solita et domestica*, exprimere voluisse graec. οἰκίῳ, cuius vim exposuerit Victor. ad Cic. I Att. 10,

687. *Et merito abrupte incipit*, ut IX, 584, ubi vid. nota. Ita et Propert. I, 17, 1. — *Admovere preces*, bona loquutio, ut docent viri docti ad Phaedrum I, sub. 19, 6. *Adhibere preces* dixit Noster III, 376, et Cic. N. D. I, 2. — *vim* verbis gravissimis declarat, maxime in fine. Ergo assurgit oratio. Quia nubila pellit, propte-

rea αἰθρῶν κλύεσθαι, et *clarus* dicitur. — *concutio*, commoveo. Boreas, μέγα κύμα κλύειν. — *pulso*, facio, ut grando in terram decidat. Sic imber dicitur verberare humum Aen. IX, 669; verberare ianua Tib. I, 2, 7. Similiter τόντυν de vento Humerus II, A, 306. Sed de Boreae conf. Claudian. R. P. I, 69: *Turbine rauco Quum gravis armatur Boreas, glacieque nivali Hiquidus et Getica concretus grandine pennas Bellu caput, pelagus, silvas, camposque sonoro Flamine rapturus*. — *coelum apertum* alias est purum, non obductum nubibus, sed b. l. ubi nil moratur eius impetum, nil frangit eius vim. Nempe *apertus* solemne epitheton campi. Coelum autem est campus, in quo venti pugnant. Virg. Georg. IV, 77, de apibus proeliantibus, ubi ver. unctae iudum campaeque patentes, aërem purum tempore verni. Cum sequentibus cf. XI, 435, ibique notam. — *concurribus*, proeliis, quae vis verbi concurrere nota est. — De ignibus illis vid. Lucrilius VI, 199 sqq., *redantque cavis flammam fornacibus intus, Do-*

Idem ego, quum subii convexa foramina terrae,
 Supposuique ferox imis mea terga cavernis;
 Sollicito manes, totumque tremoribus orbem.
 Hac ope debueram thalamos petiisse; socerque 700
 Non orandus erat, sed vi faciendus, Erechtheus.
 Haec Boreas, aut his non inferiora loquutus.
 Excussit pennas; quarum iactatibus omnis
 Adflata est tellus, latumque perhorruit aequor;
 Pulvereamque trahens per summa cacumina pallam, 705
 Verrit humum; pavidamque metu caligine tectus
 Orithyian amans fulvis amplectitur alis.
 Dum volat, arserunt agitati fortius ignes;
 Nec prius aërii cursus suppressit habenas,
 Quam Ciconum tenuit populos, sua moenia, raptor. 710

nec diuolsa fulserunt nube corusci. Ad-
 de Plin. II, 48 et 49. Etiam terrae
 motus plurimi Veterum ventis tribue-
 bant. Lucretius VI, 556; Senec. N.
 Q. VI, 3. — *convexa foramina*, or-
 nate, speluncas. — *Supposui mea*
terga, gravissime, spiro. — Gravis-
 sime etiam *Sollicito* etc., vel metu
 impello tremoribus inferos et superos,
 vel contentio subterranea et supera;
 utramque enim significationem habet
 τὸ *Sollicito*.

703. *Excussit*, iactavit, movit. Ma-
 re perhorrescit, quia commovetur,
 ut fluctus edat. Sequitur admirabilis
 phantasia. — *Pulvis*, quem movet
 Boreas, est eius *palla*, quam trahit,
 ut solet ayma vestis trahi. — *verrere*
 terram et mare, solebant poëtae de
 ventis rapidis, superficiem terrae
 stringentibus, eiusque pulverem se-
 cum auferentibus. Lucretius I, 279;
 VI, 624; Aen. I, 63. Sed h. l. respi-
 citur ad pallam, quae et ipsa *verrere*
humum dicitur XI, 166. — *pavidum*
metu. Propert. III, 5, 29: *Aquila ra-*

ptae timor Orithyiae. — *fulvis alis*
 Silius XII, 617, *juvis Africus alis*,
 ubi vid. Drakenb. — *Rapuit Orithyian*
 ad Hissum ludentem: sic Pausanias
 Attic. pag. 45; sed apud Apollonium
 rapit *ῥέποντιαν*.

708. *arserunt* etc. quoniam *ignes*
 qui pr. dicuntur motu celeri magis
 excitantur. Ludit iugenum Ovidii,
 isque lusus ineptus. Heroid. XVIII, 41,
 de Boreo: *Tam gelidus quum sis, non*
te tamen, improbe, quondam Ignibus
Actaeis incaluisse negas.

709. *cursus habenas* πορταῖς τῶν πτε-
 ρων, quam *curvus habenas*, quod habent
 alii, inter quos unus Heinsii, et huic
 ipsi non displicebat. Ea *curvus* ne lo-
 cum quidem nunc habet, quia Boreas
 non curru vehitur, sed alis volat. —
supprimere, retinere; hinc *supprime-*
re habenas cursus aërii paulo audacius,
 desistere currere per aërem. — *Cico-*
nes, gens Thraciae. Thracia autem
 habebatur ventorum, Boreae in pri-
 ma, habitaculum, ἐν πρῳῳ ἢ ὀντε
 Haemo speluncam quamdam in c. Jere

Illic et gelidi coniux Actaea tyranni,
 Et genetrix facta est; partus euixa gemellos,
 Caetera qui matris, pennas genitoris haberent;
 Non tamen has una memorant cum corpore natas;
 Barbaque dum rutilus aberat submissa capillis; 715
 Implumes Calaisque puer, Zetesque, fuerunt.
 Mox pariter ritu pennae coepere volucrum
 Cingere utrumque latus; pariter flavescere malae.
 Ergo, ubi concessit tempus puerile iuventae,
 Vellera cum Minyis nitido radiantia villo, 720
 Per mare non motum prima petiere carina.

credebatur. Vide Theophrastum de Causa. Plant. V, 17, et de Ventis p. 409. Hinc ὀρνίθιος et ἔρπυλλον vocantur. — sua moenia e Basileensi Burmannus dedit, ut additum sit per appositionem. Vulgo et moenia. Ita et Regii nostri Codices. — moenia dignius quam spelunca. — raptor; rapti, proprie de virginibus.

711. et gelidi; quidam egelidi, quod praefert Mar. Accursius, qui monet hoc vocabulum et vehementer et mediocriter frigidum notare. — Regii nostri, et gelidi. Gelidi tyranni; Boreae, qui frigidissimus omnium ventorum. LEM. — Actaea, Attica: vid. ad I, 313: Actias Orithyia, ap. Virg. Georg. IV, 453. — partus de prole. Sed in qua corporis parte illi pennas habuerint, de eo non consentiunt poëtae. Hygin. fab. 14: *Hi capita pedesque pennatos habuisse feruntur*; ap. Orpheum volant *ραπτοῖσιν ὀρνυτῶσι*, alii sub aures enatis, vid. Wesseling. Probab. 9, pag. 78, ubi copiose de hoc poëtarum figmento agit, et nuncium antiquum commemorat, in quo alatum Calais caput. Et Antiqui ventos temporibus alatis fluxerunt. Dra-

kenb. ad Sil. VII, 257. Calais autem et Zetes expressi etiam in solio Amyclari: vid. Reynii Exc. VII ad Aen. III, et in libro *Antiq. Aufiaetæ*. Is monet, turbines inter Asiam et Graeciam frequentes originem huic fab. dedisse. — submissa barba. ut alibi promissa. — Zetes. In Giosani MSS. omnibus legitur *Zethus*: sic etiam Palaephatus 23. Vid. Munk. ad Hygin. fab. 14. Regii nostri habent quoque *Zethus*.

720. nitido radiantia villo, villis aureis. — non motum, scil. remis, in quo nemo unquam navigavit, adeoque ignotum. Etiam Manil. I, 76, *immutum pontum dixit*; *Pulsa vada*, Tibull. II, 5, 34; *Remo movere est Amor*, II, 11, 5. — prima carina. Argum primam navem fabricasse multi poëtae crediderunt. Vide loca ab Heinsio laudata. Hinc quum navigationes detestantur, increpant Argonautarum audaciam, ut Phaedrus IV, fab. 6, 6 sqq.; Ovid. Amor. III, 2. Nempe haec fuit prima navis bellica, quam Graeci fabricarunt; Plin. VII, 56: *Longa nave Iasonem primum navigasse, Philostephanus auctor est*. Conf. Diodorus IV, 41.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER SEPTIMVS

I. *Iamque fretum Minyae Pagasaea puppe secabant, Perpetuaque trahens inopem sub nocte senectam*

1-158. *Iason et vellus aureum et Medeam in patriam reportans.* Medea Iasonis amore capitur, praesertim obvia ei facta; et, ubi a iurato promissa coniugii accepit, cantatas ei herbas praebet, quarum ope tauros acripedes ignemque vomentes domat, domitos iugo supponit, atque in agrum vipereos dentes spargit, unde feri homines, quorum rabiem, misso lapide, a se in ipsos vertit. Tandem iisdem herbis et draconem terribilem sopit. Sic cum vellere et Medea Iason in patriam redit. Nobilis satis et perquam utilis cosmographiae, nauticae arti et mercaturae Graecorum expeditio Colchica, suscepta a Iasone, Thessalorum duce, anno 1253 ante aer. Chr.; sed eandem fabulis adeo involuta, ut, quid veri subsit, vix constitui certo possit. Vere haud dubie ducta antiqui cuiusdam scriptoris monet Eustath. ad Dionys. Perieg. vers. 689, mercaturae potissimum causa patelacere sibi voluisse Graecos Pontum Euxinum, classeeque instructa sibi parare emporia quaedam in Col-

chide. Noti sunt poëtae, qui hanc expeditionem carminibus suis celebrarunt. De hac nostra fab. confer Heroid. VI et XII; Hygin. fab. 21, 25; Apollod. I, 9, 23. Noster plurimus est in Medese amore notando. — *Iamque fretum* etc. Nexus causa quaedam de itinere Argonautarum praemittuntur, sed brevissime. — *Minyae*, Argonautae, quorum plurimi et praestantissimi originem se trahere gloriabantur a *Minyae* filiabus, de quibus IV, 1; Apollon. Rh. I, 239. Ipse Iason Minyae neptem habuit matrem. Perizon. Aelian. V. H. III, 42, pag. 310. Alii aliter. Vid. Hoelalin. ad Apollon. d. I. — *Pagasae*, portus ad pedem Pelii montis, ubi navis Argo fabricata, et unde solverunt Argonautae. Mela II, 3, 85. — Argonautae appulerunt in Thracia, ubi *Phineus*, vates, de quo multa fabulantur scriptores Argonautici. Vid. Cerda ad Virgilium Aeneid. III, 216. Is, sive quod Deorum consilia enuntiaverat, sive ut excaecatorum filiorum poenam lueret, excaecatus erat et ipse, cuius

Phineus visus erat; iuvenesque Aquilone creati
 Virgineas volucres miseri senis ore fugarant;
 Multaque perpassi claro sub Iasone, tandem
 Contigerant rapidas limosi Phasidos undas.
 Dumque adeunt regem, Phryxæaque vellera poscunt,
 Lexque datur numeris magnorum horrenda laborum,

additæ erant Harpyiæ, quæ cibum miseri senis ab ore auferrent, aut reliquias foedo odore implerent. *Eas* vero Zetes et Calais, qui erant inter Argonautas, sublimes per aëra, fugarunt in insulas Strophades. Quo facto, Phineus Argonautis viam monstravit, eosque consiliis variis adiuvit. Orph. 665 sqq.; Apollon. II, 178; Apollod. lib. I, 9, 21. Seuectutem hebetasse aciem oculorum Phinei, eiusque opes dispersas esse a filiabus, quas Zetes et Calais ex oppido expulerint, putat Palaeph. 23. Harpyiarum mentio fit apud Homerum, pluribus locis, et apud Hesiod. Th. 267. Vid. Heynii Exc. VII ad Aen. III; cui meteori, vel procellosi venti genus sic innuisse videntur Antiqui. — *trahere* vitæ molestias et calamitates exprimit. Aen. II, 92: *vitom in tenebris luctaque trahebam*; III, 547; Phaedrus III, 7, 12. — *Perpetuus* nox, ut aeterna nox III, 335. — *sub* re esse dicitur, qui ex ea laborat. III, 525; IX, 465. — *Phineus visus erat*. Duo Medice, *ultus erat*, quod placet Heinio quia *ultus* et passive dicitur. — *Virgineas volucres*, Harpyias, quibus virginei vultus, foedissima ventris proluvies, uncue manus, et pallida semper ora; conf. Virg. Aen. III, 216. — *Ore*; deest, ab. — *Multa perpassi*, solenne de navigantibus; A. n. I, 199, *o passi graviora*; Horat. I, Od. 7, 30, *perioraque perpassi moenem*. (Id. A. 4, πολλὰ πᾶσιν. — *claro*; sortitus ille

erat *ταχίστην αἶψα*; Orpheus 80: adde virtutem et famam. — *rapidas* et *limosi* communis epitheta et ornantia; Phasis enim ab Orpheo 761, *πρὸ πῆλυν*, placide fluens, et 655, *καλλίφρος*, pulchre fluens, vocatur. — *Phasidos*; fluvii Colchidis in Euxinum mare se exonerantis. Lxm.

7. *Dumque oleunt regem*) apud Orpheam 784 seqq. Aetetes prior eos adit ad Phasin adhuc sedentes. — *Phryxæo*, quæ Phryxus Aetetes attulerat. Palaephatus 31; cuius ex mente *vellera* sunt opes, quas Phryxus, Athumantis insidias fugiens, in Colchidem attulerat; nec aliter Herodotus VII, 197; Diodorus IV, 47. *Lanam* et *pelles* e Colchide exportasse mercatores graecos censet Varro R. R. II, 1. Velleribus iam olim e fluvii collectas esse arenas aureas, idque originem fabulae dedisse monet Strabo XI, pag. 763.

8. *Lex*, conditio. Hyginus fab. 22; *Aeeta Iasoni hanc simultatem* (hanc conditionem ex similitudine profectam; vid. Munckerum ad fabulam 84) *constituit*. Verum *lex* non nisi unus MS. habet, unde Heinsius sumsit. Ceteri, *Voxque*. Quod quum auctoritate MSS. se tueatur, quum vox saepe et dari proprie de responsis usurpetur, quum vix dubium sit quin Nostrum respexerit Valerius Flaccus I, 209, *Vix reddita tandem vox horrenda viris*: apparet, temere iniectum esse Sclitrachium in Bernmannum, qui satis

Concipit interea validos Aetias ignes;
 Et luctata diu, postquam ratione furorem
 Vincere non poterat: « Frustra, Medea, repugnas;
 Nescio quis Deus obstat, ait; mirumque, nisi hoc est,
 Aut aliquid certe simile huic, quod amare vocatur.
 Nam cur iussa patris nimium mihi dura videntur?
 Sunt quoque dura nimis: cur quem modo denique vidi,
 Ne pereat, timeo? quae tanti causa timoris?
 Excute virgineo conceptas pectore flammæ,
 Si potes, infelix: si possem, sanior essem.

modeste monnerat, vulgatum *Fortis* defendi posse. — *numeri laborum*, propter multitudinem laborum. Apud Hesiodum Theog. 993, Iason peragit στυγόντας ἀνθρώπους, τοὺς πολλοὺς ἐπὶ τέλλῃ μετὰς βασιλεύς. Quamquam *numeri* etiam possunt esse partes illius horridi laboris, tauri ignem vomentes, seges armatorum, draco vellus custodiens: sic *numeri veritatis, officii, legionis*, partes, quae illas res constituunt. Atque hanc rationem praetulerim priori. Lenius vero malit cum aliis *Minyis*, quia labores illi non numero memorabiles fuerint. Maiori autem ex parte, vetustiores habent *numeri*. Regius A, *numeri*; Regius B, *Minyis*. — *magnorum laborum*; Orpheus 935, οὐζυπορ πόνοσ.

9. *Concipit interea* etc.) Iuno, Iasoni favens, Venerem impulerat, ut Medea hunc amorem iniiceret: Hygin. fab. 22; sic et Orpheus 864 sqq., ubi tamen et dira Erinnyis sagittam in eius viscera mittit. Horat. Epod. III, 9: *Argonautar praeter omnes candidum Medea mirata est ducem*. In sequentibus praeflure notatur tumultus animi internus, conflictus furoris et rationis. Omnino Noster felix est in eiusmodi lucta ad naturae veritatem

describenda. Conf. VIII, fab. 1; IX, fab. 8 et 7; X, fab. 7. — *Aetias*, Medea, Aetiae et Idyiae filia. Apollon. III, 242. — *validus* et de igne proprie sic dicto et de amore ponitur. — *furore*, insanus amor (h. l. cum dilecto, quia oppositur *rationi*), tanto difficilius vinci poterat, quia cum humanitas adiuvalet: quae duo per omnem hunc locum commode miscentur. Ad extremum furor, ut sit, vincit. — *mirumque* etc. Rudis adhuc virginis simplicitas notatur. — *nisi hoc est* correxit Heinsius, quum NISS. haberent, *quid hoc est*. — Regii nostri habent *quid hoc est*; bene. LEM.

14. *nimium mihi dura*) Langermannus, *nimium tibi dura*. Regii nostri, *mihi*. — *modo denique*, nunc primum, ut III, 650; mox vs. 86, *tum denique*. Mira in omni h. l. est orationis suavitas.

17. *Excute*) Ciofannus metaphoram a silice, e quo ignes eliciuntur, ductam putans, confundebat, ut Burmannus iam monuit, *excudere* et *excute*. *Excute* passim dicuntur affectus, qui deponuntur. — *si possem, sanior essem*. Idem Langerman. habet *si possem, sanior essem*. Regii nostri, *si possem = essem*.

Sed trahit invitam nova vis; aliudque Cupido,
 Mens aliud suadet: video meliora, proboque; 20
 Deteriora sequor: quid in hospite, regia virgo,
 Vreris? et thalamos alieni concipis orbis?
 Haec quoque terra potest, quod ames, dare: vivat, an ille
 Occidat, in Dis est; vivat tamen; idque precari,
 Vel sine amore licet; quid enim commisit Iason? 25
 Quam, nisi crudelem, non tangat Iasonis aetas,
 Et geuns, et virtus? quam non, ut caetera desint,
 Forma movere potest? certe mea pectora movit.
 At, nisi opem tulero, laurorum adflabitur ore;
 Concurretque suae segeti, tellurè creatis 30
 Hostibus: aut avido dabitur fera praeda draconi.
 Hoc ego si patiar, tum me de tigride natam,
 Tum ferrum et scopulos gestare in corde fatebor.
 Cur non et specto pereuntem? oculosque videndo

19. *nova*; mihi adhuc incognita, et antehac nunquam experta.

20. *video meliora, proboque* etc.) Haec sententia semper placuit, quin et verissime et brevissime naturae humanae vitiositatem notat. Ciofannus monet, expressam eam esse ex Euripide (Hippol. 380), τὰ χεῖρ' ἐπιστάμεθα, καὶ γινώσκουμεν. Οὐκ ἐκπονοῦμεν δέ. Ibi Valkenar. similes sententias collegit. Etiam Horat. l, Ep. 8, 11: *Quae nocere, sequar; fugiam, quae proficere credam.*

22. *Vri in aliquo, ut in aliquo ardere, aestuare, capi.* — *concupis*, scilicet animo, cupis et speras. *Concupis* multi MSS. habent e glossa. Ita et nostri Regii. — Amat Noster haec vocabula, in *Dis*, in potestate Deorum, pendet a Diis; Heroid. XX, 44, *Exitus in Dis est.* Demosth. Cor. post. 292, *Ἐν γὰρ τῷ Διὶ τὸ τοῦτο τίλει;* ἤν, οὐκ ἐν ἡμῖν.

27. *ut caetera desint* etc.) Sic in libro V, 527: *ut desint caetera, quantum est Euxae laevis fratrem.* — *Forma movere potest*; multi ex melioribus, *Ore movere potest*; lunc Heinsius mox malit cum multis *laurorum adflabitur igne.* — Regii nostri nihil mutant. — Fortem, formosum ac nobilem Iasonem vocat Hyginus fab. 25. De *Forma* vid. Schol. Pindari ad Pyth. Oid. V, 6: *ὅτι δὲ εὐπρεπὲς ἦν ὁ ἴσων, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ τὸν Ἰππὸν αὐτῷ ἐπιμαρτυρεῖται.* Heroid. XII, 11, ei tribuuntur *flavi capilli, decor et gratia linguae.* Et multa de illa *forma* apud Veteres.

30. *Concurrere* ponitur de conflictu proelii. — *praeda*, qui obiciuntur vel vivi, vel mortui fructus devorandi. Ita iam Homerus Il. A, 4, *αὐτὰς δ' ἰδὼναι τεύχε' ἐνέσπιν.* — *ferrum et scopulos in corde*; conf. IX, 612. Crudelissimo et durissimo pectore, χαλ-

Conscelero? cur non tauros exhortor in illum, 35
 Terrigenasque feros, insopitumque draconem?
 Dī meliora velint: quanquam non ista precanda,
 Sed facienda mihi: prodamne ego regna parentis?
 Atque ope nescio quis servabitur advena nostra,
 Vt per me sospes, sine me, det lintea ventis, 40
 Virque sit alterius? poenae Medea relinquitur?
 Si facere hoc, aliamve potest praeponere nobis,
 Occidat ingratus: sed non is vultus in illo,
 Non ea nobilitas animo est, ea gratia formae,
 Vt timeam fraudem, meritique oblivia nostri. 45
 Et dabit ante fidem; cogamque in foedera testes
 Esse Deos: quid tuta times? accingere; et omnem
 Pelle moram: tibi se semper debebit Iason:

καὶ ἀνέστη, ἔαυτον. Euripides Med.
 1279, ὡς τ' ἀπ' ἑσθλὰ πύρρος ἢ αὐτὰ-
 ρος; Aeschyl. Prom. 242, σθεσπέσσοι
 καὶ πύρρος τίς ποτ' αὐτοῦ; Noster III
 Trist. 11, 3: Natus es e scopulis, nu-
 tritus lacte ferino, Et dicam silices
 corpus habere tuum.

35. oculus conscelerat, qui facinus
 aliquod libenter spectat. Sic *scelerare*
manus apud Virgilium Aen. III, 42,
 et *conscelerare aures* apud Liv. 40, 8.
 — *exhortor*. Sic *hortari canes* X, 536.
 — *Terrigenus*, e terra natus. — *insopitum*,
 pervigilem: Euripides Med.
 481, αἰνέων. — *draconem*, qui mul-
 tis voluminibus servabat aureum vel-
 lus. — *Di meliora*, abominandi et
 avertendi formula. Brisson. Form. I,
 pag. 94. Additur hoc loco *velint*, quod
 plerumque relinquitur. Heinsius malit
velim; perperam: Regii nostri habent
velint. LEM. — *prodamne*; nempe re-
 sponsum erat Aetiae, cum regnatura-
 rum, quandiu vellus aureum teneat.
 Quidam *perdamne*, quod sane melius
 apponitur τὸν servabitur.

43. Occidat) Duo, Decidat: vid. ad
 X, 10. Regii nostri, *Occidat*. — *non*
is, tam infidelis, *vultus*, non *ea*, tam
 degeuer, *nobilitas*, non *ea*, tam ful-
 lux, *gratia formae*. Non id denunciat
 vultus, nobilitas, formā. Monet Bur-
 mannus elegantem esse illum usum
 pronominis *is*. Liv. I, 34: *Eam ali-*
tein, *ea* regione coeli, et *eius Dei*
numium; Plin. V, Ep. 6, 13: *Ea va-*
rietate, *ea* descriptione oculi *reficiun-*
tur. — Quinque, *nobilitas*. Et *mobilis*
Aesonides est Heroid. VI, 109; sed
 vulgata servanda propter *vultus* et
gratia. — Pro *formae* Heinsius malit
moram, quia praecessit *vultus*. Sed
vultus et *forma* differunt. — Nostris
 Regiis, *nobilitas* et *formae*.

46. Et dabit ante fidem) et, ante-
 quam illi opem feram, iureiurando
 promittet me sibi uxorem futuram.
 LEM. — *foedus*, omne id, de quo
 inter plures convenit.

48. debet) Burmanno non displicet
 Regii Codicis lectio *praebebit*. —
 Codices nostri Regii, *debebit*. — *ea*

Te face solemni iunget sibi; perque Pelasgas
 Servatrix urbes matruum celebrare turba. 50
 Ergo ego germanam, fratremque patremque Deosque,
 Et natale solum, ventis ablata, relinquam?
 Nempe pater saevus, nempe est mea barbara tellus;
 Frater adhuc infans; stant mecum vota sororis.
 Maximus intra me Deus est: non magna relinquam; 55
 Magna sequar: titulum servatae pubis Achivae,
 Notitiamque loci melioris, et oppida, quorum
 Hic quoque fama viget, cultusque artesque virorum:
 Quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis,
 Aesonidem mutasse velim: quo coniuge felix, 60
 Et Dis cara ferar, et vertice sidera tangam.

debet alteri, qui fatetur, se omnem salutem suam ei debere: conf. vers. 164. — *matres*, nempe Argonautarum ob filios servatos. Vs. 159.

53. *Nempe pater saevus*) Elegans est hic usus vocis *nempe*, qui removel quod obiectum est. — *barbara*, nempe e sermone Graecorum. — *soror*, Chalcioppe. Eins et Phryxi filii, ab Argonautis in Dia insula reperti, Iasonem ad Colchos ducunt matrique commendant; quae enimdem Medee sorori tradit. Hyginus fab. 21.

56. *sequar*, vel persequar, vel consequar. — *titulus*, gloria, ut IV, 644. — *cultus*, vitae ratio exulta. — *artecque virorum*; plerique *locorum*, quod impense placet Heinsio, modo paulo ante legatur *soli* pro *loci*. Burmannus nescit, an non praestet, *cultusque habitusque virorum*, quae sarpe iunguntur. Codex Regius A, *locorum*; item Codex B, nisi quod in margine habent *colorum*, — *artes* quum et inventae et exultae apud Graecos sint, commode hic fit earum mentio. Male igitur hoc vocabulum sollicitatum

est. Hoc autem nos morari non debet, quod illo tempore *artes* nondum efflorescerant inter Graecos; millies enim Noster temporum discrimen nonglexit. Conf. II, 795.

60. *mutare*, permutare. *Mutare Iasonem cum rebus* exquisitis, quam, mutare res cum Iasone. Amat illam conversionem etiam Horatius, v. c. II, Od. 12, 13: *Num tu Mygdonias opes permutare velis crine Ligymaniae*. Vid. Bentley ad II, Od. 16, 19. — *coniuge felix*; at ab eventu *αἰνόςτυχος* et *αἰνολύχης*, coniugii infelix passim ab Orpheo dicitur. — *vertice sidera tangam*. Passim occurrunt apud poetas Dii, qui ita se attollunt, ut vestigia ponant in terra, capite autem coelum tangant: sic apud Callimachum hymn. Cerer. 49, et Virg. Aen. IV, 176. Hinc floxit formula poetis familiaris (Horat. I, Od. 1, 36; Noster I Fast. 210). *Vertice coelum ferire*, aut *tangere*, quae primum immensa et angusta quaedam altitudo, deinde insignis quardam et plus quam humana felicitas exprimebatur. Ausonius Id.

Quid, quod nescio qui mediis concurrere in undis
 Dicuntur montes. ratibusque inimica Charybdis,
 Nunc sorbere fretum, nunc reddere; cinctaque saevis
 Scylla rapax canibus Siculo latrare profundo? 65
 Nempe tenens quod amo, gremioque in Iasonis haerens,
 Per freta longa trahar: nihil illum amplexa verebor;
 Aut, si quid metuum, metuum de coniuge solo.

8, 52: *tum terque quaterque beatus — tum tangam vertice caelum.*

62. *Quid, quod nescio etc.*) Esse quidem pericula nonnulla subenda intelligit, sed animum erigit eo, quod Iasonem suum habeat comitem. — *mediis etc.* Intellige Cyanæ, insulae, seu petrae, contra Pontum Euxinum, quae quum propter angustum transitum ex illusione optica concurrere viderentur navigantibus, συμπελάζουσιν, συνδρομάδες, συνορμάδες, et *concurrentia saxa* dicebantur: vid. Schol. Euripidis ad Med. 2; Tournesfort, *Voyage du Levant*; tom. II, pag. 149 sqq.

63. *Charybdis*) Nihil in freto Siculo nobilius *Charybdi* et *Scylla*. *Charybdim*, ratibus, quas appropinquantes absorbet, hodie minus quam olim *inimicam*, efficit vehementior undarum fluxus sibi invicem contrarius, ut observavit etiam ouper Brydon, in *Reise nach Sicilien* tom. I, Epist. 3. Veteres autem putarunt, in mari esse vorticem, fluetus nunc *sorbentem* (*sorbere* et *resorbere*, διαρροεῖν, ponitur de vortice), nunc *reddentem*. — *Scylla* (hodie Scigio) promontorium petrosum in litore Calabris, ad quod maximo cum sonitu allidunt undae freti. Cænetum est scopulis et mari prominentibus, in quibus speluncæ, quibus augetur strepitus ille undarum. Hos ergo Veteres (Homer. Od. M, 73 sqq.; Virg. Aen.

III, 424) cum *canibus*, scilicet *marinis*, *saevis* et *latrantibus* (quod verbum etiam de strepitu undarum, ap. Virg. Aen. VII, 538) compararunt, *Scyllam* autem ipsam eum monstro horrendo, cuius facies varie a poetis, et in monumentis exprimitur. Vid. Brydon. d. I. — *cincta*. Sic *succincta canibus* Scylla, apud Lucret. V, 890; Tib. III, 4, 89; Virgil. Ecl. VI, 75. Cæterum etiam Homer. Od. M, 69; Orpheus Arg. vs. 1247; Apollod. pag. 65, tradunt, Argonautas illa loca penetrasse. Conf. Heroid. XII, 123.

66. *tenere* eleganter dicitur, quem noliis donatum aut servatum habemus, adeoque fore coniungitur cum *amplexibus*. Sic et infra vs. 143. Vid. ad Plin. VI, Ep. 7, 1. — *quod amo*, ut vs. 23, *quod ames*. — *longa*, longinquæ, ut VIII, 142. — *trahar* nunc non de violento raptu capiendum, sed eleganter hoc verbum de longis per diversa maria laboribus usurpatur. Horat. I, Od. 15, 1; Valer. Flac. VII, 271. Vid. Burnmannus. — *verebor* — *metuum*; grave est horum et verbi *timere* discrimen, quod ex scriptoribus romanis ipsis petemas. Cic. *Metuebant cum servi, verebantur liberi*. Virgilius, *Pota metu duplicant matres propinquas periculo It timor*. Horatius, *Metuensque futuri*. Quare *metuere* de metu venturo et longinquo; *timere* de periculo iam proximo; *vereri* autem proprie de libetis qui,

Coniugiumne putas? speciosaque nomina culpa
Imponis, Medea, tuae? quin adspice, quantum 70
Adgrediare nefas; et, dum licet, effuge crimen.
Dixit: et ante oculos rectum, pietasque pudorque
Constiterant; et victa dabat iam terga Cupido.

Ibat ad antiquas Hecates Perseidos aras,
Quas nemus umbrosum, secretaque silva tegebant. 75
Et iam fortis erat, pulsusque resederat ardor;
Quum videt Aesoniden; extinctaque flamma revixit;
Et rubuere genae, totoque recanduit ore.
Ut solet a ventis alimenta adsumere, quaeque
Parva sub inducta latuit scintilla favilla, 80
Crescere, et in veteres agitata resurgere vires:
Sic iam lentus amor, iam quem languere putares,

honesti gratia, pudore moveantur. LEM.

69. *Coniugiumne putas?* Virgilius Aen. IV, 172, *Coniugium vocat, hoc praetexit nomine culpam.* — *Imponis.* Francofurtensis, *Praetendis.* Regii nostri, *Imponis.*

74. *Ibat ad antiquas etc.*) De hac fabulae parte conf. Apollon. III, 738 sqq. Apud Orpheam 574 sqq. Medea clam noctu venit ad Iasonem Argosamque navem. — *Hecates*, cuius sacerdos Medea, et quae praerat beneficiis. Apollon. III, 500; Aen. IV, 511; Claud. XXXIII, 15. — *Perseidos*, quia Persae filia. Hesiodus Theog. 419. Quantopere venerata sit Medea Hecaten, vid. apud Euripidem Med. 395 sqq. — *secreta silva*, circumlocutio luci, et vs. 95, *lucus* vocatur. Non igitur erat, cur Burmannus *secreta* in *sacrata* mutari vellet. Hoc ipsum *ne-*mus descripserunt Orphici 909 sqq., Noster Heroid. XI, 67.

76. *fortis*, confirmato adversus amorem animo. — *fortis*, scilicet Medea; Codex Regius A, *Et iam fractus erat*,

scilicet *ardor*; sed melior altera lectio. LEM. — *revixit*; flamma eleganter dicitur vivere, *mori* et *reviviscere*; vid. Heinsius. — *recanduit*. Recaluit et rubore suffusum est totum os. Amat Ovidius h. v. Vnus Ciolani, *excan-*
duit; Francius volebat *incanduit*. Regii nostri, *recanduit*. — Medea apud Orph. 879 seqq., plus etiam facit: cum impetu iruens amplectitur Iasonem et osculatur etc.; sed Noster magis decorum servavit. Apollon. III, 563 *ἄρπυιον δὲ παρηΐδης εἶδεν ἱερῆος*.

79. *alimenta ignis adsumit*; sumit, a *lucis*, h. l. *a ventis*; excitatur, id quod mox *agitatur*. Similitudo a *scintilla* petita legitur apud Apollon. III, 291 sqq. — *inducta*; Lactant. Opif. 18, 4, *Latet ignis obducto cinere sopitus*.

82. *lentus* de adfectibus frigidis et remissis. Heroid. XV, 169: *Amor tetigit lentissima Pyrrhae Pectora*, Amor. I, 8, 76: *Nere — lentescat saepe repulsus amor.* — *Et videt etc.* Hein-
sius reiecit hunc versum, ut utiosum.

Vt vidit iuvenem, specie praesentis inarsit.
 Et casu, solito formosior Aesone natus
 Illa luce fuit: posses ignoscere amanti. 85
 Spectat; et in vultu, veluti tum denique viso,
 Lumina fixa tenet; nec se mortalia demens
 Ora videre putat; nec se declinat ab illo.
 Vt vero coepitque loqui, dextramque prehendit
 Hospes, et auxilium submissa voce rogavit; 90
 Promisitque torum; lacrymis ait illa profusis:
 « Quid faciam video; nec me ignorantia veri
 Decipiet, sed amor: servabere munere nostro;
 Servatus promissa dato. » Per sacra triformis
 Ille Deae, lucoque foret quod numen in illo, 95
 Perque patrem soceri cernentem cuncta futuri,
 Eventusque suos, et tanta pericula iurat.

At Ovidius non solet in similitudinibus apodosin suppressere. Lenzio eliam vs. 82 spurius videbatur, quia de reviviscente amore iam supra vs. 77 dictum, putatque Nostrum plures interdum versus apposuisse, ut, si quando retractaret opus, meliores eligeret. Idem et censet, *praesentis* post *vidit* otiosum esse. Immo urgetur notio primaria. — Codices nostri Regii nihil mutant nec omittunt. — *specie*, pulchritudine.

84. *solito formosior*) Multi, *subito*, quod non displicet Heinio. — Regii nostri, *solito*. — *Illam lucem*; illo die. De vi illius pulchritudinis in animo Medae conf. Apollon. III, 443 seqq. Nec video, cur Burmanno locutio *amor specie*, decore et pulchritudine, *praesentis inarsit*, parum latina visa sit, quum Quintil. Inst. Or. XI, 3, 2, dixerit, *Adfectus, si languescant, voce, vultu etc. inardescere*.

88. *nec se declinat ab illo*; nec oculos suos ab illo avertit spectando. LFM.

89. *Vt vero coepit etc.*) Conf. VIII, 32 sqq. — *submissa vox*, tenuis et exilis, qua utuntur amatores errecundandi, cum pudore et reverentia amorum latentes. Ita *submisso* thmo loqui, apud Tibullum III, 1, 22; sic infra XI, 187, voce *parva*. Vir doctus in Miscel. Observ. vol. II, tom. 1, pag. 36, blandam interpretatur; Burmannus et Lenzius, supplicem. — *verum*, rectum.

94. *triformis Dea*; Hecate τριπρόσσωπος, τρίμορπος, τρισσοῦάρηος, *tergemina* etc.; vel quia triplex caput, equi, canis, leonis habebat: Orpheus Arg. 974; vel quia in triviis colebatur statuis tricipitibus: Nost. Fast. I, 141. In coelo, in terra, apud inferos versabatur, eademque erat et Luna, et Diana et Proserpina: vid. Cerda ad Virgilium Aen. IV, 511. — *pater Aetnae fuit Sol, cuncta cernens*. Solet autem *Per* ita repeti ab Ovidio, vid. Burmannus ad Art. Amat. I, 96. *cernentem*. Basileensis unus et Palati

Creditus, accepit cantatas protinus herbas,
Ediditque usum; laetusque in castra recessit.

Postera depulerat stellas Aurora inicantes:
Conveniunt populi sacrum Mavorlis in aruum;
Consistuntque iugis: medio rex ipse resedit
Agmine purpureus, sceptroque insignis eburno.
Ecce adamanteis vulcanum naribus efflant
Aeripedes tauri; lactaeque vaporibus herbae
Ardent: utque solent pleni resouare camini,
Aut ubi terrena silices fornace soluti

100

105

nas, *servantem*, quod valde placeret Burmanno, nisi his idem verbum praecessisset. Regii nostri, *servantem*.

98. *Creditus*; fides ei habita. — *cantatas*, incantatas, fascinatas. Medea incantatrix et venefica insignis; et Colchis veneuorum praesentissimorum ferax. Apud Pindar. P. IV, 392 sqq.; Apollon. III, 1041 sqq.; et Apollodorum, dicto loco, dat *παρμακον*, quo Iason se et arma sua inungat. Multo operosius res agitur Orph. 955 sqq. — *castra*, pro *tecta*, recepit Burmannus ex Lovaniensi. Regii nostri dant *tecta*. *Castra*; locus, ubi conседerant Argonautae, et ubi in statione navis. Apud Apollonium III, 1147, Iason *εις ιταρους και νηα περιχρημενος ωρτο νηεσθαι*.

100. *Postera depulerat* etc.) Conf. Apollon. II, 230 sqq.; 409 sqq.; III, 1268 sqq. Hic conсessus spectantium, terribilis taurorum natura, Iasonis pugna bene et ordine describuntur. — *populi*, incolae. — *iugis*, nempe Caucasii, quibus illud *aruum*, ager, includebatur: Apollon. d. l. — *resedit* melius est, quam aliorum *sedebat*, ut actus residendi commemoretur; quod bene respondet verbis *conveniunt* et *consistunt*, itaque in versu se-

quenti, *innixus*, quod nonnulli habent pro *insignis*, verum esse non potest; sed *insignis* bene convenit τῷ *purpureus*, id est, purpurea veste ornatus, ut VIII, 33.

104. *Ecce adamanteis* etc.) Primus lahorum numerus. Conf. Apollon. III, 1298 sqq. Erant duo tauri *χαλκίποδες*, στόματι *πλόγα φυσώοντες*. — *Aer* robur pedum significat, *πυρρῆος* iam dicti Antimacho. Iude et habebant *χαλκιν στόματι*. Nostro *adamanteas*, ferreas, *nares*. — *vapores*, ignes. Claudimo 28, 346, sunt ignes fulminis, quibus ferrum dissolvitur.

106. *Ardent*) Heinsius malit *Arent*. — Par erat vehementiam vaporum similitudinibus illustrare. Prior probanda est, non item posterior; *silices* enim adspersione aquae stridorem edunt, alienum illud a fœcibus taurorum. Apollonius, dicto loco, eos cum foliis comparat ignem cum strepitu excitantibus. — *pleni*; nempe flammarum. — *terrena*. Burmannus coniecturat *Tyrrhena*: quum enim in Etruria multae fuerint figulinae, veri non esse dissimile et calcem ibi esse coctam. Regii nostri habent *terrena*, sed per compendium. *Terrena*, ex lateribus coctis constructa. *Silices*,

Concipiunt ignem liquidarum adspergine aquarum:
 Pectora sic intus clausas volventia flammæ,
 Gutturæque usta sonant: tamen illis Aesone natus 110
 Obvius ille vertere truces venientis ad ora
 Terribiles vultus, præfixaque cornua ferro;
 Pulvereunque solum pede pulsavere bisulco;
 Fumicisque locum mugitibus implevere.
 Diriguerè metu Minyæ: subit ille; nec ignes 115
 Sensit anhelatos; tantum medicamina possunt!
 Pendulaque audaci mulcet palearia dextra:
 Suppositosque iugo pondus grave cogit aratri
 Ducere, et insuetum ferro proscindere campum.
 Mirantur Colchi; Minyæ clamoribus implent, 120
 Adiciuntque animos: galea tum sumit aliena
 Vipereos dentes; et aralos spargit in agros.

calx cocta, quæ ubi arsit in fornace, aquis accenditur: Plin. XXXVI, 23. — *voluti*, mites furti. — *volvere* exquisitius, quam vomere. Illud enim simul volumina exprimit et globos flammæ ex ore prodeuntium. Tibullus III, 4, 86, *flammam volvens ore Chiamaera fero*. — *usta*, ardentia.

112. *præfixa ferro*, præfixo ferro, omnino ferrea. — *Pulvereumque* etc. pulsaverunt solum sic, ut pulvis spargeretur, more taurorum pugnantium. Senec. Ira I: *Cornua iactantur in vacuum et arena pulvis pedum spargitur*.

114. *Fumificis*, fumum efficientibus. LEM. — *implevere*; spoudæo in quivæta versas sede usus est poëta, ut boum mugitus redderetur. LEM.

115. *subit ille; nec ignes*) Codex Regius A, *subito ille nec illos*. Codex B, *subito ille nec ullos*. Lectio *illos*, tauræ, non videtur mihi genuina, quævis *ignes* forte ab emendatione recentiorum proliscatur. LEM. — *medicamina*, herbæ inculatæ, ve-

nena, φάρμακα. Inde φαρμακῦνται, inculatricæ, et φαρμακῦσθαι, incantare. Noster Heroid. XII, 15, *Isset anhelatos non præmedicatus in ignes*. — De *palearibus*, vid. ad II, 854. — De *eugo*, vid. ad II, 109, unde apparet, tauræ recte dici *supponi* iugo. — *pondus* etc. Apollon. III, 232, *στειχέσθαι ἀδάμαντος ἀστρον*. — *insectus*, quia Marti sacer, vs. 101, quem adeo aratro proscindere nefas.

120. *clamoribus implent*, nempe Iasonem de repetitis clamoribus hortantium accipiendum. Sic excitati dicuntur *pleni hortantium vocibus*. In *se* autem *implere* vim hortandi habere, quod Heinsius putabat, non credo, et in locis ab ipso congestis additur *hortatibus, animis* etc. — *Pro implent*, vulgo *augent*.

122. *Vipereos dentes*) Partem dentium serpentis illius, quem Cadmus interfecerat (III, fab. 1), Aetææ dederat Minerva. Apollon. III, 1173; Apollod. d. I.; Tzetzi in Lycophr. pag.

Semina mollit humus, valido praetincta veneno;
 Et crescunt, fiuntque sati nova corpora dentes.
 Utque hominis speciem materna sumit in alvo, 125
 Perque suos intus numeros componitur infans;
 Nec nisi maturus communes exit in auras:
 Sic ubi visceribus gravidæ telluris imago
 Effecta est hominis, foeto consurgit in arvo;
 Quodque magis mirum, simul edita concutit arma. 130
 Quos ubi viderunt praeæcutæ cuspidis hastas
 In caput Haemonii iuvenis torquere paratos;
 Demisere metu vultumque animumque Pelasgi.
 Ipsa quoque extimuit, quæ tutum fecerat illum:
 Utque peti iuvenem tot vidit ab hostibus unum, 135
 Palluit; et subito sine sanguine frigida sedit.
 Neve parum valeant a se data gramina, carmen
 Auxiliare canit, secretasque advocat artes.

36. — *praetincta* dedit Constant. Fan. olim edebatur *praecincta*. In uno Regio et Gronoviano, *praecincta*. — Regii nostri habent *praetincta*; *praecincta* ferri non potest. LEM. — *praetincta*, infecta, habentia venenum. De satis his hominibus Virgil. Georg. II, 142, ornatus: *galeis densisque virum seges horruit hastis*.

125. *Utque hominis speciem* etc.) Similitudo obvia I, 420. — *numeros*; vid. ad I, 428. — *componitur*, absolvitur. — *maturus* IX, 282. — *communis*; ut I, 135. — *viscera* sæpe de terra, sed hoc loco cum vi, quia liberi inter *viscera matris* concipi dicuntur: Seneca ad Helv. 16. — *Imago hominis*, homo. — *Effecta* dici, quæ quasi artificis manu perfecta sint et elaborata, tradit Burmannos; passim de structura membrorum corporis humani occurrit. — *foetus*, qui modo peperit, enixus est, ut *foeta vulpes*

Horat. III, Od. 27, 4; *foetæ capellæ* Virgil. Ecl. I, 50. — *consurgit*, ut planta, quæ surgere dicitur, quum enascitur. — *concutit*. Vid. ad J, 143.

131. *prææcutæ*) Hoc vocab. multis auctoritatibus confirmat Heinsius. Amat Noster talia, ut *præfrigidus*, *prælustris*, illustris, *præsignis*, insignis. — *paratos*. Heinsius Mediceæ unius auctoritate expulit *parantes*; quod defendi tamen potest ex III, 115. — Regii nostri habent *parantes*; nec lectio Heinsiana satis unius Codicis auctoritate defenditur. LEM. — *paratus* ponitur de milite: vid. Grævius ad Cicer. Catil. III, 7. — *Demisere* etc. Vid. ad II, 601: cf. Heroid. XII, 97. — *Pelasgi*, Minyæ Thessali. LEM. — *Ipsa quoque*, Medea. LEM. *tutum*, inviolabile.

137. *gramina*; herbae. LEM. — *carmen*, formula magica. Formulæ vim maximam tribuebant Veteres etiam

Ille, gravem medios silicem iaculatus in hostes,
 A se depulsum Martem convertit in ipsos. 140
 Terrigenae pereunt per mutua vulnera fratres;
 Civileque cadunt acie: gratantur Achivi;
 Victoremque tenent; avidisque amplexibus haerent.
 Tu quoque victorem complecti, barbara, velles;
 Obstitit incepto pudor: et complexa fuisses; 145
 Sed te, ne faceres, tenuit reverentia famae.
 Quod licet, adfectu tacito laetaris; agisque
 Carminibus grates, et Dis auctoribus horum.
 Pervigilem superest herbis sopire draconem,
 Qui crista linguisque tribus praesignis, et uucis 150
 Dentibus horrendus, custos erat arietis aurei.

in sanandis hominibus; Homerus Od. T, 457; Pindarus Pyth. III, 89. — *advocat* bene se habet, et convenit *τῷ auxiliare*; est enim in auxilium vocare.

139. *Ille* etc.) Coniectum ab Iasone in vulgus seditionis semen innotuit, unde mutuo inter se civileque bello interierunt, ut libro III, versu 118. LAMARE.

143. *Victoremque tenent* etc.) Advolant et redeuntem amplectuntur. — De *tenere*, vid. ad vs. 66. — *pudor*, quo verebatur virgo virum complecti; sed hunc pudorem vicisset, nisi reverentia famae eam *tenuisset*, retinisset. Sic nihil hic otiosum. Non igitur erat, eui Heinsius vs. 145 spuriū indicaret; Lenzius vero eum cum sequenti in unum conflari vellet, ut verba et *complexa fuisses*; *Sed te, ne faceres* ex glossa illata essent. — Hi duo vs. 145 et 146 aliter ordinantur in nostris Codicibus: *Sed te, ne faceres, tenuit reverentia famae; Obstitit incepto pudor, ut complexa fuisses. Et pro ne*, quod post se trahit verbum

obstare, contra *leges sermonis* videtur: nihilominus haec lectio mihi aridet, et sic interpungo: *Obstitit incepto pudor: ut complexa fuisses!* Hinc vitium syntaxis abest; et haec ita gallice interpretari possunt; *la pudeur t'a arrêté; sans cela, comme tu l'eusses embrassé. LEM.* — *agis Carminibus grates*; agnoscis deberi hoc carminibus.

149. *Pervigilem* etc.) Tertius numerus laboris, vellus aurum in luco Martis ex arbore suspensum et a dracone servatum: Apollon. IV, 100 sqq., 162-166. — *draco* describitur ab Orpheo 926 sqq. Heroid. XII, 101. — Erat ἀγυρρός ὄρνις, *pervigil*. — De *linguis tribus*, vide ad III, 34. — *arietis aurei* dedit Heinsius unius MS. ductu pro *arboris aureae*, quod ei durum videbatur de arbore vellus aureum ferente. Sed in *ariete aureo* metonymia non lenior. Suspensum autem vellus e sacra fago ita, ut speciem arietis ramo insidentis praebere. Orph. 924; ibique Grænerus. — Codices nostri Regii dant *arboris aureae*;

OVID. Op. Tom. III

E e

Hunc postquam sparsit Lethaei gramine succi;
Verbaque ter dixit placidos facientia somnos,
Quae mare turbatum, quae concita flumina sistant;
Somnus in ignotos oculos advenit; et auro

455

quin immo in Codice A ea est glossa a recentiore manu: *hi versus*, 150 et 151, *superabundabant*; et in Codice B, i. *aurei velleris pendentis in arbore*. Non praetulevim lectionem Codicum nostrorum; nescio enim an recte dicatur *arbor aurea*, quae aureum velus ferat. LEM.

152. *Lethaeus*; habens vim soporificam, ut *Lethaea papavera* Virg. Georg. IV, 545. Apud Orph. 1002, ipse Orpheus somnum advocat, veniens sopiat vim draconis. — *Quae concita* etc. ex Apollon. III, 530: *φάρμακα, τοῖς καὶ ποταμούς ὄντην ἄγρῳ κελαδαινὰ ῥέοντα*. Cf. infra vs. 199.

155. *ignotos*; quos somnus nunquam oppresserat. Seneca Med. 472: *somno lumina ignoto dare*. Somnus eleganter dicitur *reperere, obrepere, subrepere, irrepere*; vid. Heinsius: sed non minus eleganter *venire, abire, redire*; vid. Burmannus. Mele igitur Heinsius contra MSS. auctoritatem dedit *subrepi*, pro *advenit*, pro quo alii MSS. tantum, *ubi venit, nunc aut huc*, aut *sibi venit*. — Regii nostri habent *ubi venit*: quae lectio praestantior videtur. LEM. — *auro*. Hic nequeam non referre docti Farnabii distribent ad hunc locum. «*Auro*; aureo vellere: sed quid illud? Vtrupne aries vere aureo vellere insignis ex Mercutii contactu? ut volunt Orpheus, Apollonius, Catullus, cuiusmodi a Simonide vocatur purpurea aut candida. I. Tract. *Πρόβατα χρυσόχροα φέροντα τὸν ἱέρειον*? An nativo insignis rutilo, qualia habet Iberia? quippe ibi talento singulos emi arietes *αἰς τὰ*;

ὄρχιπας refert Strabo lib. III, Spart. in vita Diadumeni, inter imperii adipiscendi omina, recenset in agro patrii eius oves purpureas natas. Vide quae nos ad Thyesten Senecae versu 222, de arcano Tantalidarum ariete et sceptro aucto. An forte phiala erant aurea, cuius in medio prominebat caper, aut agnus aureus? ut habet Athenaeus lib. VI, 4. An opulentia Seytharum, apud quos aurifodinae; nec nonamenta auri fluminibus devecta, et ab incolis excerpta tabulis perforatis et velleribus transverso flumine suspensis, Phryxo prius, deinde Iasoni expeditionis causam, poetis fabulandi argumentum dederunt? An utique templum erat a Phryxo, qui Chalciopen regis Colchici filiam duxerat, conditum, auroque quod ex Graecia secum abstulerat, aliisque *ἀναθήματι* ditatum, ad quod vel repetendum, vel etiam praedandum navigarunt Argonautae? spoliatum id a Pharnace prius, deinde a Mithridate Pergameno tradit Strabo lib. XI. An denique liber membranaceus ex arietum pellibus contextus, auri per chrysmum conficiendi artem continens? ut inter alios, in *ὄργας* Suidas. De aureis malis *τοῖς μέλοις*, vid. lib. IV, 638. Qui ad mores fabulam referunt, Iasonem volunt a Chirone eductum, doctumque *ἱατρικῇ*, artem medendi sanandique, tum mentis, tum corporis morbos accepisse. Medae itaque, id est *μῆδοις*, consilii ope violentorum affectuum tauros, iniuriae, frandis, avaritiae, libidinis, aliorumque vitiorum serpentes domuisse.» LEM.

Heros Aesonius potitur; spolioque superbus,
Muneris auctorem secum, spolia altera, portaus,
Victor Iolciacos tetigit cum coniuge portus.

II. Haemoniae matres pro gnatis dona receptis,
Grandaevique ferunt patres; congestaque flamma 160
Tura liquefiunt, inductaque cornibus aurum
Victima vota cadit: sed abest gratantibus Aeson,
Iam propior leto, fessusque senilibus annis.
Tum sic Aesonides: « O cui debere salutem
Confiteor, coniux, quanquam mihi cuncta dedisti, 165
Excessitque fidem meritorum summa tuorum;
Si tamen hoc possunt: quid enim non carmina possint?

156. *Heros Aesonius*; Iason Aesonides. — *Muneris auctorem*; Medeam, alterum spoliū, quae auctor et causa fuit, ut Iason vellere aureo potiretur. LEM.

158. *Iolciacos*; Thessalicos; Iolcos enim urbs Thessalicae, Iasonis patria. Eam intrasse Iasonem reducem discrete tradunt poetae, Euripides Med. 484; Hygin. fab. 24; Hesiodus Theog. 997; εἰς Ἰωλκῶν ἀρίκτο — ἐπὶ νεό; ἄγων ἑλκώπυδα κούρην.

159-294. *Aeson ex senē in iuvenem*. Fabulam narraverat Auctor carminis Νέστω unde duos versus servavit Schol. Aristoph. ad Eq. 1318. Secundum Pherecydem et Simonideum Medea ipsum Iasonem reddidit iuvenem. De iis, quae Medea in Thessalia fecit, vid. Baetiger in Expl. vasorum pictorum. Palaeophatus cap. 44, putat, Medeam invenisse et succum quemdam, quo cani redderentur nigri (de quibus χρῆμασι πολλῶν, vid. Casaub. ad Theophr. II) et sudationem, sive fomentationem, quae dicta fuerit παρῆγσις, concoctio, atque ea in re eam usam esse alius, liquis et

igne. — *dona, donaria, ἀναθήματα*, — *ferunt*, nempe templis. Pro felici filiorum, amicorumve reditu victimae et voveri et mactari solebant. — *congesta* multitudinis notionem involvit, constipata, in altum exstructa. — *liquefiunt*, incenduntur. Ita *liquefcere* Horat. I, Sat. 5, 99. Simillimus est locus VIII, 265 sqq.; nam ibi quoque haec tria, victimae, thus, donaria commemorantur. Confer etiam Heroid. I, 25: *Argolici rediere duces: altaria fumant: Ponitur ad patrios barbara praeda Deos. Grata ferunt Nymphae (nuptae) pro salvis dona maritis*, — *inductaque cornibus aurum*. Sic nostri Regii et meliores; quidam *iuduta*. Hostiarum maiorum in sacris cornua insaurare moris erat: cf. Hom. Odys. Γ, 384; Beonkhusius ad Tibulum I, 15. — *Victima vota cadit*, Regii nostri habent perperam *Victima vota facit*, — *cadere* verbum proprium de victimis mactatis: vide Heinsium; conf. Heroid. VI, 73 sqq. — *gratantibus* Ciofanus male explicat, Iasoni felicem reditum gratulantibus. — *Gratari* nunc, Diis gratias agere pro felici reditu. Inde *gratulae*

Deme meis annis; et demtos adde parenti. »
 Nec tenuit lacrymas: mota est pietate rogantis;
 Dissimilemque animum subiit Aeeta relictus. 174
 Non tamen adfectus tales confessa, « Quod, inquit,
 Excidit ore pio, coniux, scelus? ergo ego cuiquam
 Posse tuae videar spatium transcribere vitae?
 Non sinat hoc Hecate; nec tu petis aequa; sed isto,
 Quod petis, experiar maius dare munus, Iason. 175
 Arte mea soceri longum tentabimus aevum,
 Non annis revocare tuis, modo Diva triformis
 Adiuvet; et praesens ingentibus adnuat ausis. »
 Tres aberant noctes, ut cornua tota coirent,

tones, dies festi, de re laeta. — fassus, fractus, debilitatus.

168. *Deme meus annus — parenti;* quidam, *meos annos;* unde Heinsius coniecit *meis annos — paternis.* Regii nostri nihil mutant.

170. *Dissimilemque animum;* rediit Medene in animum, Iasonis pietati dissimilem, Aetes pater, erga quem relictum satis impia fuerat. Sic omnia plana; nec erat, cur Burmannus suaderet *difficilem*, id est, durum, inextornabilem. — *subiit Aeeta relictus.* Regii nostri Codices, *subiit pater Eta relictus:* rectius certe *Eta*, sive *Aeta*, per contractionem. LEM.

171. *tales adfectus,* animum pietate Iasonis commotum, non *confessa*, nec vultu prodidit, nec verbis, sed potius obinrevavit Iasonem. Itaque non magis mihi placet *pio*, quod pro tuo ex Neapolitano, Vrbinato, Berneggeriano, et aliis quibusdam induxit Heinsius. — Regii nostri habent ore tuo; et opinioni cl. Gierig facile adhaereo. LEM. — *ergo cum indignatione efferendum. — spatium transcribere vitae,* numerum annorum tuorum tibi donatum alteri addere. Est

autem transcribere verbum foeneratorum, qui pecunias aliis creditoribus transcribunt.

174. *Non sinat hoc;* averruncandi formula. — *Quod petis, experiar maius* etc. O Iason, tu munus a me petis de patris aetate renovanda; conahor dare maius quam petis: nam illum ad inventutem traducam; et de tuis annis qui restant nihil decerpam. LEM.

177. *Diva triformis;* Hecate beneficiorum carminumque auctor. LEM. — *praesens,* propitia. LEM.

179. *Tres aberant noctes;* sequitur locus classicus de arte magica, de qua multi poetae latini, genium suae aetatis sequuti: Horatius Epod. V, 17; Sat. I, 8; Virg. Ecl. VIII, Aen. IV, 504 sqq.; Lucanus VI, 402; Noster Fast. V, 429: ad quae loca interpretes istas teratologias satis illustrarunt. Confer etiam Apollon. III, 1028. Noster in primis imitatus est locum ex Aeneide. Summa autem erat artis magicae auctoritas: Plinius XXX, 1. Nuda erat ex medicina; hinc herbae, carnes animalium, et carmina, quibus et ipsis vim sanandi

Efficerentque orbem: postquam plenissima fulsit 180
 Et solida terras spectavit imagine Luna;
 Egreditur tectis, vestes induta recinctas,
 Nuda pedem, nudos humeris infusa capillos;
 Fertque vagos mediae per muta silentia noctis
 Incomitata gradus: homines, volucresque ferasque 185
 Solverat alta quies; nullo cum murmure sepes,

inesse credebatur superstitione multitudo, adhibebantur. Addebantur religionis vires, hiuc ritus illi divini. — Ad Lunam, eamque plenam, exerceri solebant illae artes, quibus Hecate, quae eadem et Luna, praeerat. — coire, iungi, quod vers. 530 legitur. Sed cogi sic X, 495. — tota, in totum, ex toto. — *imago solida*, orbis plenus. *Solidum*, cui nihil deest: cumulat verba, et idem quater dicit.

182. *vestes induta recinctas*) Hein-
 sius coniecit *aliducta recinctas*, vel
incincta reductas. — Codex Regius
 A, *vestes inducta relictas*, et supra
 vocem *inducta*, ab eadem manu ex-
 ita; vulgata mihi videtur emendatio
 recentiorum. LEM. — *recinctas*, so-
 luta zona; apud Horatium I, Sat. 8,
 24, corrit *succincta* quo expeditior
 esset. *Expedita Saggna* est, Horat.
 Epod. V, 25. — *Nuda pedem*. Non-
 nulli, *photes*; et mox *nudis humeris*,
 sed *nudi capilli* etiam IV, 261. Regii
 nostri, *Nuda pedem, nudos*. Virgil.
 Aeneid. IV, 518: *Num exuta pedem*
vinculis, in veste recincta, ubi Heynius
 notat, eum habitum expressum esse
 in signis Veterum, etiam in vasis
 Etruscis; sed Fast. d. l. *habent gemi-*
ni vincula nulla pedes. Horat. I, Sat.
 8, 24, *currit pedibus nudis passoque*
capillo. — *de mutis silentiis*, vide ad
 IV, 433.

185. *homines, volucres etc.*) Ma-
 gae noctu artes suas exercebant. Hoc

notatur a poetis, et ab omnibus eo-
 dem modo nox describi solet, a quiete
 volucrum, ferarum, etc. Noster
 respexit Aen. IV, 522 sqq., ubi et
 haec: *silvae quierant*; — *Quam ta-*
et omnis ager, pecudes pictaeque volu-
eres, etc. — *quies*, somnus, frequen-
 ter dicitur artus, oculos, etc. antea
 intentos et occupatos, *solvere*, id est
 remittere, relaxare. Hinc ὑπνός λυσι-
 μολής apud Homerum. Occurrit etiam
solvi in somnum, ut paulo post. —
nullo cum murmure sepes. Olim vul-
 gata habebat *nullo cum murmure ser-*
pens, *Sopitis similes nullo cum mur-*
mure sepes, *Immotaeque* etc. Quies
 recte quidem *serpere* dicitur, quan-
 do latenter membris infunditur; sed
 quo iure additur *nullo cum murmure*?
 Tum repetitio eorumdem verborum
 versu sequenti molestissima est. Ita-
 que Naugerius, Scaliger et Heinsius
 viderunt, legendum esse, *sepes*, *Im-*
motaeque, mediis exclusis, quae etiam
 absunt a MSS. quibusdam. — Codex
 Regius A ita habet: *nullo cum mur-*
mure serpens, *Sopito similis*, *nullo*
cum murmure serpit. Codex B, *nullo*
cum murmure sepes, *Sopitis similis*,
nullo cum murmure serpens: sed poe-
 tae ipsius elegantia reficit ineptam
 iterationem; nihil hic de serpente,
 sed de nocte, quam Noster exprime-
 re voluit ad illud Virgilii Aeneid. II,
 268: *Tempus erat quum prima quies*
mortalibus aegris Incipit, et Divum

Inmotaeque silent frondes; silet humidus aër :
 Sidera sola micant: ad quae sua brachia tendens,
 Ter se convertit; ter sumtis flumine crinem
 Irroravit aquis; ternis ululatibus ora 190
 Solvit: et in dura submisso poplite terra,
 « Nox, ait, arcanis fidissima; quaeque diurnis
 Aurea cum Luna succeditis ignibus, astra,
 Tuque triceps Hecate, quae coeptis conscia nostris,
 Adiutrixque venis, cantusque artesque magarum, 195
 Quaeque magas, Tellus, pollentibus instruis herbis,
 Auraeque, et venti, montesque, amnesque lacusque,
 Dique omnes nemorum, Dique omnes noctis adeste:
 Quorum ope, quum volui, ripis mirantibus, amnes
 In fontes rediere suos; concussaue sisto, 200
 Stantia concutio cantu freta; nubila pello,
 Nubilaque induco; ventos abigoque vocoque;

dono gratissimū servat. LEM. — *Immotae*, non agitatae ventis.

188. *ad quae sua brachia tendens*; notus mos manus porrigendi ad eos Deos, quos adorabant; quod quum faciebant, simul in orbem se convertabant: vid. Dacier ad Horatium III, Od. 26, 5. — *ululatus* et *ululare* de magis etiam, XIV, 405; et apud Horatium Sat. I, 8, 25; Virgil. Georg. I, 486. Idem Aeneid. IV, 510: *Tercentum tonat ore Deos. Ternarius numerus Inferis sacer.* — *flumine sumtis*. Ea aqua vim purgandi habebat. Sed Horat. Ep. 5, 26; Virgil. Aeneid. IV, 512, *Avernal's aqua* adhibetur.

193. *Aurea cum Luna* etc.) Qui hic invocantur, *magici Dii* dicuntur, Tibull. I, 2, 64. — *Luna* et *Hecate* eodem Dea; sed alias vires huius numinis declarabat Hecates nomen, alias Lunae. Hinc et *Hecate* atque *Diana* sic iunguntur a Virgilio, et Orazio.

— *triceps*, τριπράλος, cui caput dextrum equinum, sinistrum caninum, medium humanum, vel suillum: vide Floridi subsciva lib. III, cap. 2. LEM. — *cantusque artesque*; hinc incantatrix apud Sophoclem Trach. 1009: ἀειδὼς καὶ χερσὶν ἔχνη. — *pollentibus*. Vide IV, 49, et not. ad I, 521. Vt *cantus* et *artes*, sic *mox montes*, qui, ut *amni*um ripae, herbas suppeditabant, 224-231, invocant.

199. *mirantibus*; sine causa Franciscus malebat *arantibus*. — Eadem apud Horatium Ep. V, 45 sqq.; Aen. IV, 487. Iuprimis Noster Tibul. sequutus est: *Hanc* (sagittam) ego de coelo ducentem sidera vidi. *Fluminis hanc rapidi carmine vertit iter. Haec cantu finditque solum, Manesque sepulchris Elicit, et tepido devocat ossa rogo. Quum libet, haec tristi depellit nubila coelo* etc. Conf. Propertius IV, 5, 11 sqq. — *concussa*, commota, ut VI,

Vipereas rumpo verbis et carmine fauces;
 Vivaque saxa, sua convulsaque robora terra,
 Et silvas moveo; iubeoque tremiscere montes; 205
 Et mugire solum, manesque exire sepulcris:
 Te quoque, Luna, traho; quamvis Temesaea labores
 Aera tuos minuant: currus quoque carmine nostro
 Pallet avi; pallet nostris Aurora venenis.
 Vos mihi taurorum flammās hebetastis; et unco 210
 Haud patiens oneris collum pressistis aratro.
 Vos serpentigenis in se fera bella dedistis;
 Custodemque rudem somni sopistis; et aurum,

691. Conf. Heroid. VI, 83. — *stantia freta*; maria quieta, nunquam enim stat mare. LEM.

203. *rumpo*, distrumpo. Amor. II, 1, 25, *carmine dissiliunt, abruptis faucibus, angues*; Virg. Ecl. VIII, 71, *Frigidus in pratibus cantando rumpitur anguis*; ubi vid. Heynius. Gesnerus *rumpere* in his locis explicabat, a nocendo cohibere; quod sane magi facere solent etiam hodie in Aegypto, ut memini me legere in Nordii Itinerario. Atque ita Silius III, 301: *Ad quorum cantus serpens oblita veneni, Ad quorum tactum mites iacere cerastae*. Qui id faciunt, eos Graeci ἀντιόδηρος et ὀφιοδύτης appellabant. — *verbis*; duo, *herbis*: sed vide ad vs. 330. Regii nostri habent *verbis*.

204. *Fera*, illo ipso loco nata, nec unquam loco *nota* manibus hominum. Sic et *sua terra*, in qua robora, quercus, nata, — *manes* excitabant, ut responsa darent. Horatius I, Sat. 8, et Epod. 17.

207. *Te quoque, Luna* etc.) Vide ad IV, 332. — *traho*. Etiam *deducere* et *deripere* usitatum. — *Temesaea* primus e MSS. prodixit Constant.

Faena, vulgo edebatur *temerata*. — *Temesa*, urbs Bruttiorum, iam Homeri temporibus aëria fodinis clara. Homerus Od. A, 184; Strabo VI, p. 393. *Temesaea aëra* etiam Fast. V, 441; Statius Silv. I, 47: sed Schirachius stat pro vulgata lectione, *temerata*, quam sane MSS. omnes agnoscunt, monetque, *temerari* dici *aëra*, quum pulsantur, ne incantationes audiantur a Luna. *Temerare* enim esse omnino violare, polluere. Bene, sed num ideo etiam pulsare? — Non e MSS. omnibus venit lectio *Temesaea*; nam Codex Regius A habet *temerata*, et Codex B, tantum a secunda manu, *Temesaea*. LEM. — *Pallet avi*; *pallet*. Lectiones nostrarum Codicum placent parum; Codex A, *Pallent*, aut *pallet*; Codex B, *Pallent*, et *pallet*. LEM. — *avis* Medesae erat Sol.

210. *hebetare flammās*, frangere vim flammarum, paulo audacius.

212. *serpentigenae*) Supra III, 531; Thebani *anguigenae*; et Fast. III, 865, eorum urbs *draconigena*, quae tria vocabula ab Ovidio signata videntur. — *fera bella*; quidam *nova bella*, quod non plane spernendum: novum enim passim, quod in suo ge-

Vindice decepto, Graias misistis in urbes.

Nunc opus est succis, per quos renovata senectus 213

In florem redeat, primosque recolligat annos.

Et dabitis; neque enim micuerunt sidera frustra;

Nec frustra volucrum tractus cervice draconum

Currus adest. * Aderat demissus ab aethere currus.

Quo simul adscendit, frenataque colla draconum 220

Permulsit, manibusque leves agitavit habenas;

Sublimis rapitur: sublataque Thessala Tempe

Despicit, Oetaeis regionibus adplicat angues:

Et quas Ossa tulit, quasque altus Pelion herbas,

Othrysque, Pindusque, et Pindo inaior Olympus, 225

aere singulare, inauditum. — *rulem somni*; expertem somni, pervigilem: de syntaxi vid. Heinsius. — Codices nostri habent *rubrum somno*; inde glossa Codicis A, *i. tragonem rubrum*. Is Codex mihi videtur in Germania scriptus propter *tragonem*, pro *dragonem*. LEM. — *vindice decepto*, custode dracone. LEM.

217. *micantia sidera*, res ominosa. — *Currus serpentibus tractus*, et V, 642; VIII, 795. Medae currum avus mittit apud Euripidem Med. 1321: et infra 398, *Titaniacis draconibus*, id est, a Titane, Sole, cuius Oeetes filius, cum curru acceperat. *Serpentium* usus in magicis.

220. (Quo simul etc.) Medene iter. — *Permulsit*. Dracones enim, quibus dii hominesque vehuntur, placidi describuntur a poetis. Burth. ad Claudian. Rapt. I, 13. — *sublataque* Burmannus ex uxo Gronoviano dedit, ut vs. 355, *sublata in aëra*. Caeteri tamen MSS. habent *subiectaque*, quod Burmannus posthabebat tanquam superfluum, quum *despicere* iam significet ex alto despectare sub-

iecta loca. Sed hoc est nihili: VIII, 573, *aequora prospiciens oculis subiecta*; et hoc ipso in libro, 779, *collis subiectis imminet arvis*. Regii nostri habent *subiecta*. — *Thessala*. Thessalia ferax herbarum venenatarum et abundans magis; Tibullus II, 4, 561 et in ea terra nunc erat Medea. — *Oetaeis; creteis* Heinsius explicat, cretosis, et addit, Thessaliam cretae fuisse feracissimam. Mirum tamen certi cuiusdam loci descriptio. MSS. omnes praeter unum, unde Heinsius habet *cretis*, legunt *cretis*, quod interpretabantur vel secretis, vel visis, vel discretis. Recepti Burmanni coniecturam, *Oetaeis*; nam in Codice Rottendorphiano adscripta erat glossa, *Isti montes circumdant Thessaliam*. Lenzius suadet, *Crethi regionibus*, id est Thessaliae, quia *Cretheus* pater Aesonis. Ita vero ineptit poeta, despicit Thessaliam et versus Thessaliam flectit currum. Regii nostri Codices habent *cretis*. — *adplicat*. Hoc verbum non nisi montibus convenit, quos illa iam petit; sumptum autem a nautis: III, 598.

Perspicit: et placita partim radice revellit;
 Partim succidit curvamine falcis ahenae.
 Multa quoque Apidani placuerunt gramina ripis,
 Multa quoque Amphrysi: nec eras immunis, Enipeu;
 Nec non Peneae, nec non Spercheides undae 230
 Contribuere aliquid, iuncosaque litora Boebes.
 Carpit et Euboica vivax Anthedone gramen,
 Nondum mutato vulgatum corpore Glauci.
 Et iam nona dies curru, pennisque draconum,
 Nonaque nox omnes lustrantem viderat agros; 235
 Quum rediit: nec erant tacti, nisi odore, dracones;
 Et tamen annosae pellem posuere senectae.
 Constitit adveniens citra limenque foresque;
 Et tantum coelo tegitur; refugitque viriles

226. *radices* non spernebantur a magis, vs. 264: Horat. Epod V, 68. — *falcem ahenam* iisdem tribuit etiam Virgilius Aen. lib. IV, 513: eamque a Sophocle habere videbatur Macroh. V, 19. Etiam *yasis* et armis *ahenis* utebantur in rebus magicis. Mox vs. 247, *Aenea carchesia*.

231. *Boebes* correxit Cod. Regius, quoniam *Phoebes* legeretur. *Boebe* oppidum et lacus inter Sepiadem et Penei ostia. Homer. Iliad. B, 711: vid. Ia. Vossius ad Melam II, 3, 82. — *Anthedon*, urbs in litore Boeotiae e regione Euboeae. — *vivax* Regius interpretatur, quod vitam dat et conservat. Sic I, 419. Ex mytho antiquo nascebantur herbae, quibus vita conservari immortalitasque dari credebatur. Illud igitur gramen non venenatum quidem erat, ut *vivax*, inventuti restituendae aptum. Possis et sic accipere, quod non facile marcescit, ut IV Fast. 394, quo eodem sensu Gesnerus, Claudian. X, 158, *immortales* Glauci *herbas* capit. Lenzaio

videtur esse idem quam *vivum*, recens. — *Nondum vulgatum*, in vulgus notum, *mutato corpore* additum, ut II, 219; VI, 418. Grominis huius et *Glauci* fabulam ipse narrat XIII, 925 sqq.

234. *Et iam nona dies*) Regii nostri dant *Nona dies etiam*, sive et *iam*, quod idem est, ut iam diximus. LEM. — *nona dies*; novem dies totidemque noctes in lustrandis, quae nominata sunt, locis consumpsit. Videtur autem novenarius ut ternarius numerus ad beneficium pertinere. LEM. — *pennis*. Vide ad vers. 350. — *tacti* vim maiorem veneni declarat quam *pasti*, quod e tribus MSS. Heinso placet. Regii nostri dant *tacti*. — *tacti, nisi odore*. Ingeniose hoc finxit, ut vim maximam medicaminum declararet. — Et posita certis temporibus *pelle* solent serpentes quasi invenescere: Art. Amat. III, 77, *Anguibz eruitur tenui cum pelle vetustas*.

238. *Constitit adveniens* etc.) *Sacra Medusae. Citra*, ante, ut X, 84,

Contactus; statuitque aras e cespite binas, 240
 Dexteriore Hecates, at laeva parte Iuventae.
 Quas ubi verbenis, silvaque incinxit agresti;
 Haud procul egesta scrobibus tellure duabus
 Sacra facit; cultrosque in guttura velleris atrī
 Coniicit; et patulas perfundit sanguine fossas. 245
 Tum super invergens liquidi carchesia Bacchi,
 Aeneaque invergens tepidi carchesia lactis,
 Verba simul fundit, terrenaque numina poscit;
 Vmbrarumque rogat rapta cum coniuge regem,
 Ne properent artus anima fraudare seniles. 250
 Quos ubi placavit precibusque, et murmure longo,
 Aesonis effoetum proferri corpus ad aras

de tempore. — *viriles contactus*. Aderat enim Iason cum ministris.

242. *silvaque*) Vnus Strozzae, *ulvaeque*; inde Heinsius etiam *agresti* in *palustri* vel *aquestri* mutandum censabat. — Regii nostri habent *silva*. — *silva agrestis*, frondes e silva agresti. Eiusmodi scrtis coronari in sacris magicis arae solebant. Virgilius Ecl. VIII, 64, ubi et de *verbena*; Aen. IV, 506. — *egesta*. MSS. fere omnes *eiecta*, qualis varietas et X, 136. Sed *eagerere* aut *regerere* solet de humo dici. — Nostri Regii, *eiecta*; altera lectio videtur emendatio recentiorum. LEM. — *scrobibus* pro *aris* utebantur magae. Fovea in eam rem facta graece βόθρος, λάκκος; Homerus Od. A, 25 sqq.; Orph. Arg. 948. Apud Horat. I, Sat. 8, 26, Canidia unguibus effodit scrobem. Ibidem *pulla agna* offertur, ut hoc loco, *vellus atrum*; magicis enim legibus atrae victimae constitutae erant. — *culter* quum adigitur, proprie dicitur *coniici*, ut mox vs. 338; XIII, 476; XV, 735.

246. *carchesium*, poculi genus ob-

longum et ansatum, quo utebantur in libationibus. Athen. XI, p. 474; Macrobi. Sat. VII, 20. — *invergere* pro vulgari *infundere*. — *Verba fundit*. De precibus inter sacra adhibitis idem verbum ponitur, quod de sacris ipsis. Vide ad IX, 159.

248. *terrena* pro *infernis*, subterraneis, passim apud Nostrum. — *poscit*. Heinsius coniicit *pascit*. Codex Regius A, *poscit*; Codex B, *lenit*. — *poscit*, eiect, evocat. — *Vmbrarum regem*, Plutonem. — *rapta cum coniuge*, Proserpina a Plutone rapta. LEM. — *Ne properent*; ne anima senis intercipiatur, ne caput eui dinsturuiorem vitae usum destinavit Mædea, aut Orco damnet Pluto, aut tudeant Proserpina. LEM. — *fraudare*, privare: rogat, ne id faciant interea, dum artes suas exercent.

251. *murmure*) Quatuor, *carmine*. Regii nostri, *murmure*. — *murmur*, carmen insarum. Nempe magae fœralia sua carmina immurmurabant. XIV, 58: *Ter novies carmen magico demurmurat ore*. Sic et *strider*, de

Iussit, et in plenos resolutum carmine somnos,
 Exanimi similem, stratis porrexit in herbis.
 Hinc procul Aesoniden, procul hinc iubet ire ministros;
 Et monet arcanis oculos remove profanos.
 Diffugiunt iussi: sparsis Medea capillis
 Bacchantum ritu flagrantem circuit aras;
 Multifidasque faces in fossa sanguinis atra
 Tinguunt; et intinctas geminis accendit in aris; 250
 Terque senem flamma, ter aqua, ter sulfure lustrat.

Interea validum posito medicamen ahenum
 Fervet, et exultat, spumisque tumentibus albet.
 Illic Haemonia radices valle resectas,
 Seminaque, floresque, et succos incoquit acres: 265
 Adiicit extremo lapides Oriente petitos,
 Et, quas Oceani refluxum mare lavit, arenas:
 Addit et exceptas Luna pernocte pruinas,
 Et strigis infames, ipsis cum carnibus, alas;
 Inque virum soliti vultus mutare ferinos 270

quam Broukhusius ad Tibul. I, 2, 47; et *fremor verborum*, Aramb. Adv. gent. I, p. 32. — *proferri*, quia iam *resolutus* (vide ad vs. 186); alioquin *produci* dixisset, quod habent nonnulli MSS. inter quos Regii nostri. — *plenos*, graves. — *in herbis*, quas locus ille ferebat. — *profani*, expertes artis magicæ, non initiati sacris illis.

259. *atra*.) Ad fossam retulit, quod erat ad sanguinem referendum. Et vulgo *atri* scribitur. — *lustrat*, circumit senem circumferens flammam, etc. qui mos sollemnis in expiationibus. Inde Graecis *πεπρωγνισιν*.

262. *Interea validum* etc.) In carmine Νόστον multa φάρμακα coquit ἐνὶ χρυσέῳσι λίθισιν. — *posita ahenum*, in aheni igni apposito. — *exsul-*

tot. Vide ad VI, 645. — *valle*. Vnus, *salce*, ut infra 314, *Haemonia cultro*. — *succos miscere* aut *coquere* solenne et ipsum de veneficiis. Tibul. III, 5, 9. — *lapidum* quorundam usus et in medicina. Plin. Hist. Nat. XXXVI, 19. — *mare Oceani*, ut II, 872, *aequora ponti*.

268. *pernocte*, pro vulgata *de nocte* adscriptum Zulichemii Codici recepit Heinsius. Regii nostri habent *de nocte*. — *strix*, avis nocturna vulans, et cunis infantium insidians, quorum sanguinem exsugunt. Fast. VI, 139. — *infames*. Burmannus lectinam Codicis Leidensis *informes*, id est, foedas, implumes, elegantiores indicat. Regii nostri, *infames*. Infames non solum propter crudelitatem, sed et ideo, quod eius alae, ova et viscera

Ambigui prosecta lupi: nec defuit illic
 Squamea Cinyphii tenuis membrana chelydri,
 Vivacisque iecur cervi; quibus insuper addit
 Ora caputque novem cornicis secula passae.
 His et mille aliis postquam sine nomine rebus
 Propositum instruxit mortali barbara munus;

275

adhibebantur in arte magica: Horatius Epod. V, 20; Propertius III, 4, 29; Seneca Med. 735. Itaque striges vulgo habebantur pro veneficis in tales aves mutatis, erantque in exsecrationibus et imprecationibus: Plinius, XI, 39.

271. *Ambigui*, faciem nasque mutantis, ut II, 9. Putabat superstitio Veterum, nonnullos vicissim nunc homines esse, nunc in laporum formam transire. Vid. Broukhusius ad Propertium IV, 5, 14. Mallet quidem Barmanus *Ambigui* ex nno MS. ne lupi oneretur duobus epithetis; sed et versu sequenti duo epitheta sunt, *squamea*, *tenuis*; duo autem epitheta saepe leguntur: XV, 229, *inanes fluidos pendere lacertos*; Tibul. III, 5, 22, *dura tertia regna*, ubi vid. Heynius. Glareanus *tenuis* ad *chelydri* refert, et rem sic expedit: non cuiuslibet *Cinyphii chelydri*, sed *tenuis*. — *prosecta*, exa: vid. Cellarius ad Lactantii Instit. IV, 27, 4. — *illic*. Codex Regius A, *illi*, scilicet Medae; Codex B, *illis*, rebus antea memoratis. LEM. — *chelydros*, seu *hydrus* e genere serpentinum, foclore intolerabili est. Nicander Theriac. 411 sqq. — *Cinyphs*, Libyae fluvius, in sinum Syrticum se exonerans. — *vivacis cervi*, *ερεπασπώνου*: nam quater cornicis secula corvus: Ansonius, de aetate animal. LEM. — *Vivacibus* autem istis feris vita longa transfertur in Aesonem. — *novem*

cornicis etc. Apud Hesiodum cornix vivit *εννέα γυνταξ ανδρών*: ab Arato in Phaenomenis dicitur quoque *εννέα γυνταξ κορώνων*. Ita Nestor triseclisonez. — *novem secula passae*; quae aetatem hominum novies superavit.

275. *sine nomine*, ignobiles, quarum nomen commemorare nil attinet. Aeneid. IX, 343, *sine nomine plebem*. — MSS. omnes, *mortali*: sed quum in uno glossa adlita esset, id est, in mortario, Heins. dedit *mortari*, quod et Barth. Advers. XXXI, 3, coniecerat, et approbat Barmanus. Verum *mortare* ne verbum quidem latinum est, quod ipse Heinsius fatetur; Latini enim dicunt, *mortarium*; Lenxius igitur coniungit *mortari*, *mortarii*, *munus*, ut sit poetica circumlocutio ipsius mortarii. Non placet. Quis enim putet, Medeam, illa medicamina iam in aheni cocta, nunc in mortarium intulisse, ibique instruxisse? Nec porro sequentia hoc patiuntur, ubi ramo omnia confundit; et mox *ahenum* rursus discrete commemoratur, sicut bene notavit Schirachius. Denique vulgata lectio sensum habet non incommodum. Aeso nunc *mortalis* dicitur, sive, ut Schirachius putabat, quis senex iam decrepitis et morti proximus erat; sive, quod ego malim, quia nihilominus *mortalis* manebat, etsi ei istis medicamentis iuventus redderetur. — *Propositum munus*; medicamentum autem illud parabat seni mulier *barbara*;

Arenti ramo iampridem mitis olivae
 Omnia confundit, summisque immiscuit ima.
 Ecce vetus calido versatus stipes alieno,
 Fit viridis primo; nec longo tempore frondem 280
 Induit; et subito gravidis oneratur olivis.
 At quacumque cavo spumas eiecit alieno
 Ignis, et in terram guttae cecidere calentes;
 Vernat humus: floresque, et mollia pabula surgunt.
 Quod simul ac vidit, stricto Medea recludit 285
 Ense senis iugulum; veteremque exire cruorem
 Passa, replet succis: quos postquam combibit Aeson,
 Aut ore acceptos, aut vulnere; barba, comaeque
 Canitie posita nigrum rapuere colorem:

quod invidiose additum pnto. Itaque nec hanc vocem tentari debebat. — *barbara Medea* etiam apud Horatium Ep. 5, 62; Heinsius tamen et Burmannus probant Daumii correctionem, pro *barbara* reponentis *marmore*, id est, in marmore mortarii; in mortario marmoreo.

277. *mitis*) Lenzins interpretatur, quae iam diu desiit fructus ferre. Ea vero notio voc. *mitis* quo inre inseratur, non video. Num Ovidius *putris* scripsit? Rode omisit in versione. — *immiscuit*; Genevensis, *reniscuit*, quod placet Burmanno, ut apud Horatium Art. Poët. 151, *veris falsa remiscet*. Regii nostri, *immiscuit*.

280. *frondem*) Regii nostri, *frondes*. — *Induit*, Busilecensis, *invenit*, quod non damnat Burmannus, quia *invenire* saepe de iis, quae subito et praeter expectationem eveniunt. *Induit* tamen eleganter: Virgilius Georgic. I, 86: *nux se induit in florem*; et IV, 142, *pomus se arbor induerat*. Regii nostri quoque habent *induit*. —

gravidis; plenis succorum et tumidis. Etiam *gravescere foetu* et *parturire* dicuntur fruges.

284. *Vernat* exquiste, *virescit*, floribus et graminibus vestitur, ut solet fieri tempore verno. Trist. III, 12, 8, *aves vernantes*, lascivientes tempore verno. Propertius IV, 5, 57, *vernans iuvenis sanguis*.

285. *Quod*) Regii nostri, *quae*.

288. *ore* accipere succos vix poterat, iugulo recluso. — *barba, comaeque* etc. *Medea*, inquit Palaephatus, herbam invenit quae canos capillos in nigros verteret: prima quoque invenit lavacrum calidum, cuius vis medica vegetiores redderet homines et sanitati restitueret: compositioni illi *παρήμεσις* nomen, seu decocti, fabulae occasionem dedit. Diogenes, apud Stobaeum, refert Medeam invenisse rationem qua molles et inertes fortes et prudentes redderet. LEM. — *rapuere*, illico traxere. In carmine Νόστοι Medea Iasonem facit *ζῆλον ἡλώσσει*, Γῆρα; ἀποχύσσει.

Pulsa fugit macies: abeunt pallorque situsque;
 Adiectoque cavæ suppleantur sanguine venæ,
 Membraque luxuriant. Aeson miratur, et olim
 Ante quater denos hunc se reminiscitur annos.

290

III. Viderat ex alto tanti miracula monstri
 Liber: et admonitus iuvenes nutricibus annos
 Posse suis reddi, petit hoc Aetida munus.

295

IV. Neve doli cessent, odium cum coniuge falsum

290. *Pulsa fugit*, e copia poetica, ut paulo ante *combibit acceptos*. — *situs*, turpis corporis senio confecti habitus; etiam Aen. VII, 440, ubi tamen omnino mala senectutis. — *adiectoque*. Gronovian. *advectoque*, quod non inelegans videtur Burm. — Regii nostri hunc versum ita legunt: *Adiectoque cavæ suppleantur corpore rugæ*: vide subsequens. LEM. — *suppleantur*; ut IV, 140: sed iam ante dixerat venas repletas novo sanguine. Nescio igitur, an non præstet antiqua lectio, quæ plurimorum auctoritate nititur, *cavæ suppleantur corpore rugæ*; namque corpus sæpe de carne et pinguedine dicitur: confer supra I, 408; Claudian. II, Eutrop. 380, *abundans corporis*. Quod autem Burmannus putat, *cavitatem* melius convenire venis, quam rugis, id nihili est; quis enim dubitet, etiam rugas dicere *cavas*? — *luxuriare* eleganter de succulentis et vegetis membris. Virgil. Georg. III, 81, *luxuriat toris pectus*. — et olim *Ante quater denos*, significat Aesonem, ex decrepito senē in virum quadraginta annos natum, fuisse conversum: vel quem vigorem ante annos quadraginta habuerat, enim nunc, beneficio Medæac, recepisse. LEM. — *hunc* cum Planude dedit Naugerius; atque ita et primas Basileensis; cæteri,

nunc. Regii nostri, *nunc*. — *hunc*; talem, tam robustum. Post hunc versum plures habent illum: *Dissimilemque animum subit ætate relicta*, quem iam improbavit Constant. Farnensis. Huc videtur translatus e vs. 170. — Qui versus *Dissimilemque* etc. a secunda manu in margine Codicis Regii A, in Codice autem B, a prima manu, scriptus fuit. LEM.

294-296. *Viderat ex alto* etc.) Liberi nutricibus inventus redditur. Tractavit fabulam Aeschyl. in Bæchi nutricibus: confer Hygin. fab. 182. Eæ relatæ posthac inter sidera Hyades appellatæ sunt. — *monstrum*, transformatio, ut II, 367. — *miraculum*, omnis res mira: III, 673, in quæ miracula verteris? De nutricibus Bæchi, vid. III, 314. — *Petit hoc Aetida*; vulgo a *Colchide*; sed Heinsius dedit *Aetida* ductu MSS. in quibus *Aethide* aut a *Thetide*. Verbis enim rogandi interdum geminus accusativus additur. Præterea Heinsius coniicit *hos*, scilicet annos. — *Nostris quoque Regiis*, a *Colchide*. LEM.

297-349. *Neve doli* etc.) *Pelias*, rex Iolei, Iasonis patruus, cuius iussu Iason ad vellus anreum apportandum profectus erat. Filias eius Medea impulit, ut patrem necarent, quia promisisset, se ei iuventutem reddituram, arietem in agnum mu-

Phasias adsimulat; Peliaeque ad limina supplex
 Confugit: atque illam, quoniam gravis ipse senecta,
 Excipiunt natae; quas tempore callida parvo 300
 Colchis amicitiae mendacis imagine cepit:
 Dumque refert, inter meritorum maxima, demtos
 Aesonis esse situs, atque hac in parte moratur;
 Spes est virginibus Pelia subiecta creatis,
 Arte suum parili revirescere posse parentem. 305
 Iamque petunt; pretiumque iubent sine fine pacisci.
 Illa brevi spatio silet; et dubitare videtur;

tato fidem promissis fecisset. Cum varietate aliqua et haec tradita sunt. Alios enim auctores Diodorus Siculus IV, 50-52, et Hygin. 24, sequuti sunt; alios Pausanias VIII, 11, et Apollodorus I, 9, 27; exstabant olim et Euripidis Peliaes. — E caeteris auctoribus apparet, simultatem intercessisse Iasoni cum Pelia, sed res varie traditur. — *essent*, absint. — *odium* — *confugit*. Apollod. hoc unum habet, τίς τῆ βρομίδας τοῦ Παλίου παρὰ θεῶν. Simile tamen aliquid habet Pausanias: τῷ λέγῃ ἀπὸ χθονοφύνης τῷ Ιάσωνι. Apud Hyginum, se simulat Dianae sacerdotem. — *gravis senecta*; vs. 163, *sextus senilibus annis*. Lovaniensis habet *senectae*, quod non displicebat Heinsio. — Codex Regius B habet *senecta*; in Codice A, *senecta* alia manu fuit repositum; nam tota pagina adeo pallida est ut vix legi queat. LEM. — *natarum* nomina, quae mouente Pausania non tradita erant a poetis antiquis, varie exhibentur. Vid. Heynius ad Apollodorum. — *mendacis*. Codex Regius A, *fallacis*. — *imagine*, ut I, 754, *imago genitoris falsi*. — *cepit*. Cum Argentino Burmannus mallet *dixit*, quia ducere est blanditiis sensum suum facere ut VIII, 122; sed nunc additur

parvo tempore. Et capere etiam decipere notat: Her. XXI, 104: *Visaque simplicitas est mea posse capi*.

302. *inter meritorum etc.*) Noster id agit, ut Medaeae calliditatem, de qua caeteri silent, ostendat. *Merita* in Iasonem iactabat, ut doceret, quum ingratus ille esset. — *situs*; squalores et senium, ut 290. LEM. — *hac in parte*, meritorum. — *subiecta*, proposita. Lactantius Epil. XXX, 7: *omni studio subiacet finis*. Grouvianus habet *sublatq*, unde Heipsius dedit *subnata*. — *revirescere*. Multi ex vetustioribus, *iuvencere*, quod aridet Heinsio. Regii nostri, *reviviscere*. — Silius Italicus XV, 134: *Pars credunt torvos patrum revirescere vultus*. Etenim *viriditas*, *χλωρόν*, de vigore iuveni et virili.

306. *Iamque petunt etc.*) Hunc versum Heinsius sine causa spurium iudicabat: non male enim cupiditatem Peliodam exprimit. Burmannus *Idae* (quod habent Regii nostri) ex uno Heinsii mutavit in *Iamque*, ut impatientia declaretur; *iam* enim idem quod, statim. — *pretium*, mercedem. — *sine fine*, infinitam, maximam, ἀπείριστον. Aen. I, 279: *imprium sine fine dedi*.

Suspenditque animos ficta gravitate rogantes.
 Mox ubi pollicita est, « Quo sit fiducia maior
 Muneris huius, ait; qui vestras maximus aevo est 310
 Dux gregis inter oves, agnus medicamine fiet. »
 Protinus innumeris effoetus laniger annis
 Attrahitur, flexo circum cava tempora cornu.
 Cuius ut Haemonio marcentia guttura cultro
 Fodit, et exiguo maculavit sanguine ferrum; 315
 Membra simul pecudis, validosque venefica succos
 Mergit in aere cavo: minuuntur corporis artus;
 Cornuaque exuitur, nec non cum cornibus annos;
 Et tener auditur medio balatus alieno.
 Nec mora; balatum mirantibus, exsilit agnus; 320
 Lascivitusque fuga, lactantiaque ubera quaerit.
 Obstupuere satae Pelia: promissaqua postquam
 Exhibnere fidem, tum vero impensius instant.
 Ter iuga Phoebus equis, in Ibero gurgite mersis,

308. *Suspendit animos*, virgines dubias inter spem et metum relinquit. — *ficta gravitate*; simulata rei difficultate. LEM. — *gravitas* opponitur vultui fallaci. — *animos* — *rogantes*; audacior forsitan locutio; et praetulerim quam dant Codices nostri *animos* — *rogantum*. LEM.

309. *Quo sit fiducia maior*) Apollodorus, τοῦ πιστεύσαι χάριν. — Arietis mutationem et caeteri memorant. Brevissime Apollodorus: πρὶν μάλιστα καὶ κατεψέσασα ἐποίησαν ὄντα; id Noster bene exornavit.

312. *Effoetus*, cuius via procreandi exhausta, nunc omnino senex. — *innumeris* hyperbolice, multis. — *Attrahitur*, quippe tardus senectute. — *cava* omnino dicuntur tempora hominum et bestiarum.

314. *marcentia* opponitur viridibus, vegetis. — *fodere guttura*, ut

Amor. III, 5, 24, *fodere pectora*, ubi vid. Burmannus. — *maculare*, ut foedare, solenne de sanguine profuso. — *exiguo*, quia effoeti non abundant sanguine. — *Membra simul* etc. Pausanias: τὰ πρὶν ὅραυ πάριμαχος ἐν λίθῳ ἔψεν.

318. *annos*) Debebat dicere, et reliqua senectutis signa; sed ingeniose loqui voluit. — *tener*, qualis est et agni teneri.

320. *exsilit*) Bene. Etiam Hyginus, unde *agnus pulcherrimus prosluisse visus est*: sed apud Pausaniam extrahitur. — *Lascivire*, lactos et petulantes motus indicat: Lactantius Opif. XIV, 6, *lasciviora animalia*; similiter *luxuriare* Aen. XI, 497. — *fuga*, cursus. Heinsius malit *fugax*. — *promissaque* etc. experimento illa promissis fides facta est.

324. *Ibero gurgite*, Oceano oscin-

Demserat; et quarta radiantia nocte micabant 325
 Sidera; quum rapido fallax Aetias igni
 Imponit purum laticem, et sine viribus herbas.
 Iamque neci similis, resoluta corpore, regem,
 Et cum rege suo custodes somnus habebat,
 Quem dederant cantus, magicæque potentia linguae. 330
 Iutrant iussae cum Colchide limina natae;
 Ambierantque torum. « Quid nunc dubitatis inertes?
 Stringite, ait, gladios; veteremque haurite cruorem;
 Ut repleam vacuas iuveni sanguine venas. .
 In manibus vestris vita est, aetasque parentis. 335
 Si pietas ulla est, nec spes agitat inanes,
 Officium praestate patri; telisque senectam
 Exigite, et saniem coniecto emittite ferro. »
 His, ut quæque pia est, hortatibus impia prima est;
 Et ne sit scelerata, facit scelus: haud tamen ietus 340
 Vlla suos spectare potest: oculosque reflectunt;
 Caecaque dant saevis aversae vulnera dextris.
 Ille, cruore fluens, cubito tamen adlevat artus;
 Semilacerque toro consurgere tentat; et inter

dentali trans Iberiam seu Hispaniam. Modo non vulgari triduum exornavit. Hic quoque omnia ex legibus magicis sunt, *ter, noctu, micantia sidera*. — Vulgo dabatur *Ibero flumine*, quod et ipsum defendi posse e Tibullo II, 6, 2; III, 4, 18, Hein- sius docet. Nostri quoque, *flumine*. — *radiantia*; vide ad II, 4.

326. *fallax Aetias*; Medea fallendi perita. LEM. — *De rapido igne*, vide ad II, 123. — *resoluta corpore*; vide ad vs. 185. — *habebat*, oppressum tenebat. — *cantus et lingua* eodem redeunt, ut, vs. 203, *verba et carmen*.

332. *nunc*, quum manifesta et probata iam sit vis medicaminum meo-

rum ex ariste in agnum verso. Bvng. Nisi malis putare, *nunc*, conspecto patre, abhorreere coepisse a vulnere intelligendo. — *haurite cruorem*. Vide ad XIII, 331.

335. *In manibus etc.*) Hic versus meo calculo inter Nasonianos cum Hein- sio non admittendum puto, etiamsi in Codicibus nostris legatur. LEM.

336. *agitatis*, in animo alitis. — *exigite*, expellite. — *sanies*, omnis humor corruptum. Nunc invidiose ita vocat sanguinem senis decrepiti, quem paulo ante *veterem cruorem* appellavit.

339. *His, ut etc.*) Ludit duplici oxymoro. — *Caesa*, a quibus ipsae avertunt oculos. — *Tot gladios*, nem-

Tot medius gladios pallentia brachia tendens,
 « Quid facitis, gnatae? quid vos in fata parentis
 Aruat? » ait. Cecidere illis animumque manusque.
 Plura loquuturo cum verbis guttura Colechis
 Abstulit, et calidis laniatum mersit ahenis.

345

V. Quod nisi pennalis serpentibus isset in auras, 350
 Non exemta foret poenae: fugit alta, superque
 Pelion umbrosum, Philyreiaque tecta, superque
 Otliryn, et eventus veteris loca nota Cerambi.

pe quatuor; tot enim ei erant filiae.

348. *cum verbis guttura abstulit*; resolutio gutture abstulit verba. — *laniatum* etc. Pausanias, *κτενέφρων ἐφ' ἑστίαν*. Inde renouavit ne laniatum quidem, quod sepulturae tradi posset. Noster abrupte finit fabulam.

350-397. *Iason* cum *Medea* Iolco exactus *Corinthum* fugit. Ibi quum decem annos vixisset, *Glaucen* ducit, *Creontis* regis filiam; quo *Medea* offensa veneno *Glaucen* inturrimt, nosque filios trucidat. Eam autem fabulam Noster breviter tantum attingit. Conf. *Apollod.* I, 9, 28, ubi illi ab *Acasto* et *Iolcensibus* expelluntur; et *Hyginus* fab. 25, 26, quo auctore *Iason* sponte *Acasto* patris regnum tradit. Conf. *Diodorus Siculus* IV, 34. *Pausan.* II, 3. Tractarat haec *Sophocles* in *Colchidibus*. Restat *Euripidis Medea*. — In itinere despexit loca multa, metamorphosis nobilia. Sed totus hic locus valde vexavit Interpretes, quandoquidem fabulae illae satis obscurae sunt. Neque *Medea* recta via volat, sed milvi instar circumat auras; nisi ad excusandum poetam malis dicere, *Medeam* ex alto tantum procul despesisse illa loca. — *pennatis*; *Claudian.* XXXVI, 139, *Cybeles* serpentibus tribuit *pinnas*, ubi *Gessnerus* monet, hoc nomen a *pennis*

origine et usu antiquissimo forte non differre, sed *Quiutiliani* aetate grammaticos discrimen facere coepisse, *pinnasque* tribuisse alis maiorum avium et piscibus; itaque se non simpliciter hoc loco, *damnae pennatos serpentes*.

351. *alta*; in aëre, ut alias *sublimis*. — *Pelion-Philyreiaque*; expressit *Callimachus*, *Hymn. Del.* 118: Πήλιον ἃ γιγόντες νεμφίον. In *Pelio* monte *Iupiter* concubuerat cum *Philyra*, unde *Natus Chiron*. — Regii nostri habent *Philyreiaque*, quae lectio praestantior iure visa est *Robert. Stephan.* quam, quod *Gierig* dederat, *Philyreiaeque*. Erravit certe idem *Gierig*, quum hoc loco dixerit ex concubitu *Iovis* cum *Philyra* natum fuisse *Chironem*; vile quae certiora in libro II, 676: et hic addemus, *Saturnum*, quum *Rhea* coniux cum *Philyrae* adblandientem vidisset, sub forma equi aufugisse; et *Philyram* per montes *Pelagorum* erravisse, in quibus *Chirona* partu edidit: quo monstro viso abhorrens, petivit a Diis ut sua forma mutaretur, et quidem in *tilium* arborem fuit mutata. *LEM.* — *eventus*, fortuna; hoc loco mutatio; X, 600, *eventu iuvenum deterritis*, interitu; XIII, 506, *Eventusque gravi finita est publicis claudes*, excidio. — *veteris* C-

Hic ope Nympharum sublatus in aëra pennis,
 Quum gravis infuso tellus foret obruta ponto, 355
 Deucalionem effugit inobrutus undas.
 Aeoliam Pitane a laeva parte relinquit,
 Factaque de saxo longi simulacra draconis;
 Ilacumque nemus; quo, nati furta, iuvenum
 Occulit Liber falsi sub imagine cervi; 360
 Quaque pater Corythi parva tumulatus arena;
 Et quos Maera novo latratu terruit agros;
 Eurypylique urbem, qua Coae cornua matres
 Gesserunt, tum quum discederet Herculis agmen;
 Phoebeamque Rhodon, et Ialysios Telchinas, 365

rambi; quia Deucalionis tempore vixerit. Auctore Nicandro apud Antoninum Lib. 22, *Terambus*, ad pedem *Othrys* montis, a *Nymphis* iratis in scarabaeum conigerum, qui Graecis *cerambix* dicitur, mutatus est. Ibi, sine dubio, ut in hoc loco, *Cerambus* legendum est, quod docet vox *cerambix*.

354. *sublatus-in aëra pennis* potest circumlocutio illius scarabaei esse. — *gravis*, ponderosa: opponitur enim ei, qui pennis tollitur in aëra, levis pendet in aëre, levitate sua effugit periculum. — *obruta-inobrutus*, ut VIII, 844, *Attenuat-inattenuata*.

558. *longi simulacra draconis*; intelligit Micyllus Lesbium *draconem*, cuius etiam XI, 58, mentio fit. — *Liberi natum*, Thyonem, Phrygiis pastoribus iuvenum abegisse tradit glossa Codicis Menardi.

361. *pater Corythi* fuit Paris: vid. Parrhasius ad Claudianum Rapt. I, 199. — *tumulatus*, sepultus, conditus est. — *Maera*. Regius intelligit Maeram, Icarum canem, quae Icarum, a rusticis Atticis interfectum, latratu suo indicavit, et posthuc cum domi-

no suo inter sidera relata est: Hyginus fab. 150; Schol. Germanici ad Caesarem, p. 128. Sed videtur haec Maera potius puella fuisse in castra versa. Sic etiam Lactantius in Argumento. Burmannus suspicatur, hic de Hecuba agi, propter XIII, 406; *Mucrae* autem nomen intrusum esse pro alio, quo Hecuba significaretur; variare enim MSS. — *novo*, inusitato. — *terruit*. Vide ad XIII, 406.

363. *Eurypyli urbem*; Coon. Homer. II. B, 677, Κῶν, Εὐρυπύλοιο πόλιν. Fuit hic Eurypylos Herculis filius, qui, capta illa urbe, ibi regnavit. Coae autem mulieres quum furmam suam praetulissent Veneri, in vocas mutatae sunt: Lactantius in Argumento.

365. *Phoebeam*, quia Rhodus Soli sacra, cuius radiis nunquam carere dicebatur: vid. Lambinus ad Horatium I, Od. 7, 4. — *Ialysus*, una ex tribus antiquissimis Rhodi urbibus, ab Ialysso, Solis nepote, sic dicta: Strabo XIV, p. 655. — *Telchinas* Rhodum incoluisse certum est, quamquam non satis constat, unde venerint, aut quorsam, Rhodu reli-

Quorum oculos ipso vitiantes omnia visu
 Iupiter exosus, fraternis subdidit undis.
 Transit et antiquae Cartheia moenia Caeae,
 Qua pater Alcidas placidam de corpore natae
 Miraturus erat nasci potuisse columbam. 370
 Inde lacus Hyries videt, et Cycueia Tempe,
 Quae subitus celebravit olor; nam Phyllius illic
 Imperio pueri volucresque ferumque leonem
 Tradiderat domitos: taurum quoque vincere iussus
 Vicerat; et, spreto toties iratus amore, 375
 Praemia poscenti taurum suprema negarat.
 Ille indignatus, Cupies dare, dixit; et alto
 Desiluit saxo: cuncti cecidisse putabant:
 Factus olor niveis pendebat in aëra pennis.
 At genetrix Hyrie, servati nescia, flendo 380
 Delicuit; stagnumque suo de nomine fecit.

eta, migraverint. Vide Moursii Rhod. I, 9. Erant autem et insignes pene-
 stigatores et invidi calumniatores.
 Spanhem. ad Callimachum hymn. Del. 31, et Munker. ad Lactant. Argum. — *vitiare*, fascinare. Fascinatio fiebat et oculis. Virgilius Ecl. III, 103: *Nescio, quis teneros oculus mihi fascinat agnos*. Quin adeo invidi oculi solo aspectu credebantur rerum pulchritudinem corrumpere: Horatius I, Ep. 14, 37, ubi sic *limare* et *venenare*. Sed *vitiare* hoc sensu etiam apud Solin. 4: *Foeminae ad aspectu spicula vitiant*.

368. *Cea*, sive *Ceos*, Graecis etiam Hydrussa: Plin. IV, 20. Ibi urbs *Carthaea*. Fabulam, quam Noster attin-
 git, latius tractat Antoninus Liber. cap. 1. — *antiquae*, antiquis temporibus notae. — *Alcidas* illo auctore non *Carthaeae* habitabat, sed Inlide, in alia Caeae urbe. Ibidem et nata

est Ctesylla, quae Athenis mutata. 371. *Tempe*) non Thessalica illa, sed Teumesia ad Teumessus, montem Boeotiae. — Fuit dicta *Cycueia*, propter Cycnum filium *Hyries*, mutatum in olorem. LEM. — In illis locis *Hyrie*, flens puerum, filium, in lacum conversa est. Confer Antonin. Liberalem cap. 12. — *volucres*, volutres mirae magnitudinis, auctore Anton. — *leonem*. Codex Regius B habet *draconem*; praestat lectio prior, propter *draconis* iam praecedens. LEM. — *iratus*; duo, *delusus*; hinc Burmannus coniecit *pacto toties delusus amore*. Regii nostri, *stricto toties iratus*.

379. *pendebat in aëra pennis*) Regii nostri, *in aëre*. Vtrum praestiterit non dixerim; vide in libro VIII, 145, iam *pendebat in auris*. LEM.

381. *Delicuit*) Deliquescere de solido corpore, quod dissuit in aquas: aliter IV, 253.

Adiacet his Pleuron; in qua trepidantibus alis
 Ophias effugit natorum vulnera Combe.
 Inde Calaurææ Letoidos adspicit arva,
 In volucrem versi cum coniuge conscia regis. 385
 Dextera Cyllene est; in qua cum matre Menephron
 Concubiturus erat, saevarum more ferarum.
 Cephison procul hinc deflentem fata nepotis,
 Respicit in tumidam Phocen ab Apolline versi;
 Eumelique domum lugentis in aëre natam. 390
 Tandem vipereis Ephyreū Pirenida pennis
 Contigit; hic aevo veteres mortalia primo
 Corpora vulgarunt pluvialibus edita fungis.
 Sed postquam Colchis arsit nova nupta venenis,

382. *Pleuron*) Micyllus corrigit *Brauron*. Regii nostri, *Pleuron*, vel *Phauron*. Aetoliae pars olim a monte Curio Curetica et Pleuronis dicta; *Pleuron* enim ad montem Carium; vid. Palmer. Græcæ Antiquitates, IV, 16. Sed *Pleuron* minime adiacet Hyries lacui. Burmannus ergo credit, poetam errorem lapsum, quia nova *Pleuron* ad montem *Arucynthum* farris sita; illum vero multos in Bœotia statuisse. — *Combe* Curetum in Actolia mater, gente *Ophiensis*.

384. *Letoidos*, pro *Latoidos*, ex græco Λατοίδης. Apollini sacra fuit *Calauria*, postea Delphis commutata Neptuno: vide Stanlei. ad Aeschylum, Eum. 30. — *Menephron*, Arcas, cum *Blade matre*, et cum *Cyllene* filia concubuit. Hyginus fabula 253.

388. *Cephisi* filia, nomine *Pruxitheæ*, nupta fuit *Erechtheo*, ex qua ille octo liberos suscepit, e quibus unus intelligendus. — *Respicit*, quia illi loca iam post tergum habebat. Male igitur Heinsius corrigit, *despicit*. — *Eumeli domum*. Micyllus in-

telligit Patrus, Achaiae urbem, cuius primus rex *Eumelus*.

391. *Ephyre* antiquum nomen Corinthi, ubi *Pirene* fons. Prisci incolae e fungis orti credebantur.

394. *Medea quum ex Iasone iam filios Mermerum et Feretum procreasset, summaque concordia viverent, obiiciebatur ei, hominem tam fortem, formosum ac nobilem, uxorem advenantem atque veneficam habere. Ille Creon, Menaecei filius, rex Corinthius, filiam suam minorem Glaucen dedit uxorem. Medea quum vidit, se erga Iasonem bene merentem tanta contumelia esse affectam, coronam ex venenis fecit auream, eamque muneri iussit filios suos novercae dare. Creusa, munere accepto, cum Iasone et Creonte conflagravit. Medea ubi regiam ardere vidit, natos suos interfecit et profugit Corintho.* Hyginus fabula 25. Conf. Apollodorus d. l. Hoc fundamentum est Euripidis et Senecæ fabularum, quæ Medæe nomen habent. — nova nupta ab aliis *Glaucen* vocatur, ab aliis *Creusa*, et iam olim

Flagrantemque domum regis mare vidit utrumque; 395
Sanguine natorum perfunditur impius ensis;
Vltaque se male mater, Iasonis effugit arma.

VI. Hinc Titaniacis ablata draconibus, intrat
Palladias arces; quae te, iustissima Phini,
Teque, senex Peripha, pariter videre volantes,

400

dubitabatur, utrum verius. Schol. Eurip. ad Medeam 19. Sed bene notavit Burmannus, Creusam non esse nomen proprium, sed filiam regis notare. — *venenis*, donis venenatis: Horatius Epod. III, 13, *delibatis donis*. Miserat pallam et coronam, *πέπλον καὶ στέφανον*; *χρυσόλατον*, Euripides 949; Valer. Flaccus V, 449; Seneca Med. 570. Illa dona infecerat naphtha, ex multorum quidem opinione, quae inde dicta est *Μηδείας φάρμακον*. Vid. Munkers ad Hygin. d. I. Naphthae magna cognatio ignium, qui protinus in eam transiliunt: Plinius II. 105, ubi addit: *Ita ferunt a Medea pellitem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igae rapta*. Vocat *Colcha venena*, quia Medea Colchis iis usa.

396. *Sanguine autorum* etc.) Interfectos filios a Corinthiis, quod dona attulissent, auctor est Pausanias Corinth. pag. 118; idemque addit, quum filii innocentes essent inventi, Corinthios in eo ipso loco, ubi interfecti essent, Pavoris imaginem dedicasse, ad eamque sacra anniversaria fecisse. Similiter Apollod. et Aelianus V. H. V, 21. In Scholiis Euripidis ad Med. Euripides traditur quinque talentis a Corinthiis corruptus esse, ut in Medeam transferret illam eodem. Rem disquirat Burnesius in Vita Euripidis, §. 17. Vide et Boettigeri promissiones de Medea Euripides.

397. *Vltaque se male* etc.) Hunc

versum pro genuino non habet Heinsius. — Legitur tamen in Codicibus nostris Regius.

398-402. *Hinc Titaniacis* etc.) Medea Athenas fugit, ubi ab Aegeo excipitur, cuius filium venenis interficere conatur. Excipit eam Argens, postquam iuraverat, se eam non eieciturum. Euripides 709 sqq. Ipsa pollicita erat, se orbitate liberaturam Aegea. Plutarchus Thes. 12: filio servato, convivium instituitur, quod resonat Thesei laudibus. Cf. Hygin. 26; Diod. Sic. IV, 54 sqq.; Pausan. II, 3; Apollod. I, 9, 28. — *Titaniacis*, quos a sole acceperat. Apollodorus. — *Periphas*, rex antiquissimus Atticae ante Cecropis tempora. Enim Iupiter in aquilam mutavit, quinsque coniugem, quum separari nollit a marito, in *ὄρνιθι σύννομον*, id est, in iisdem pascuis versantem, una viventem, nempe in *φάνην*, falconem ossifragum: Antoninus Liber. 6. Iam quoniam et nunc de duobus sermo est pariter volantibus, *Phineus* autem (qui in lectione vulgata occurrit) nullus apud Veteres occurrit, ad quem haec pertineant, admodum credibile est, quod Schrader. ad Antoninum coniecit, pro iustissime *Phini* legendum esse iustissime *Phiai*: nam *φάνη* idem quod *φάνα*. Potuit enim mulier nomen avis habere, in quam mutata est, ut Daphne arboris, Arachne aranearum etc. Accedit et hoc, quod in Argumento Laetantii unus

Innixamque novis neptem Polypemonis alis.
 Excipit hanc Aegeus, facto damnandus in uno:
 Nec satis hospitium est, thalami quoque foedere iungit.
 Iamque aderat Theseus, proles ignara parenti,
 Qui virtute sua bimarem pacaverat istlimon. 403
 Huius in exitium miscet Medea, quod olim
 Attulerat secum Scythicis aconiton ab oris.
 Illud Echidneae memorant e dentibus ortum
 Esse canis: specus est tenebroso caecus hiatus;
 Est via declivis, per quam Tirynthius heros 410

MS. *Phoenia* habet. Coniecturam illam, probatam et Lenzio, recepi. — Regii nostri dant *iustissime Phineu*; quam lectionem dedit editor *variorum*, et praestare censeo. LEM. — *iustissima* illa vocatur ob pietatem in coniugem. — *neptem Polypemonis*, Halcyonem, Scironis filiam, quae, quod corpus vulgasset, a palre in mare deiecta in sui nominis avem mutata est. Probus ad Virgilium Georg. I, 399, e Theodoro. — *Inniti aut niti alis* proprie de avibus volantibus.

403. *thalami foedere*) Innianus et Florentinus, *foedera*, quod non improbat Burmannus. Regii nostri, *foedere iunxit*. — Vide ad IV, 60, *laedae iure*.

404. *ignara*, ignota, passive, ut VIII, 188: vid. Gellius N. A. IX, 12. Ignotus erat Theseus patri, quin apud Pittheum avum Troezenis natus et educatus erat; nunc vero, tanquam virgo, veste togari et decenter pexis capillis veniebat: Pausanias, Attic. pag. 44. Medea igitur facile impulit Aegae, propter seditionem omnia metuentem, ut Thesea, tanquam hospitem, convivio exciperet, et veneno tolleret. Plutarchus Thes. 12.

405. *Qui virtute sua etc.*) Totum illam viam, quae Troezen Athenas ducebat, latrociniiis purgaverat: Pausanias Corinth. pag. 122. — *pacare solenne* in hac re. Aeneid. VI, 805: *Heracles Erymanthi pacavit nemora*; Seneca de Beuf. I, 13: *terrarum marisque pacator*; Silius II, 483: *Nemaeae pacatur*. — *bimarem*. Vide ad V, 407.

407. *Aconiton* omnium venenorum occysimum, de quo Plinius XXVII, 2 et 3; Theophrastes Hist. Plant. IX, 16. — *aconiton* dictum est ἀπὸ τῆς ἀχένης, hoc est a caute, quia in cautibus nascitur. LEM. — *Echidneae*, quia Cerberus ex Echidna ortus: Hesiodus Theog. 308; Quintus Smyrnaeus VI, 261.

409. *specus est*, Acherusia, in Mariandynorum finibus, ad Heracleam Ponticam, per quem specum iter est ad inferos. Plinius VI, 1; Mela I, 19, 54, ibique Scholt. Per eum specum Cerberum ab Hercule extractum memorat et Plinius XXVII, 2. Iam quoniam magnus ibi *aconiti* copia, inde fabula de eius origine orta. — *caecus*, obscurus, caliginosus.

410. *Est via declivis*) Heinsius haec sic mutanda censebat, *In Maryandinis, vel In Peryandinis*, apud quos

Restantem, contraque diem radiosque micantes
 Obliquantem oculos, nexis adamante catenis,
 Cerberon abstraxit, rabida qui concitus ira
 Implevit pariter ternis latratibus auras;
 Et sparsit virides spumis albetibus agros. 415
 Has concesse putant, nactasque alimenta feracis
 Fecundique soli, vires cepisse nocendi;
 Quae, quia nascuntur dura vivacia caute,
 Agrestes aconita vocant: ea coniugis astu
 Ipse parens Aegeus nato porrexit, ut hosti. 420
 Sumserat ignara Theseus data pocula dextra;
 Quum pater in capulo gladii cognovit eburno
 Signa sui generis, facinusque excussit ab ore.
 Effugit illa necem, nebulis per carmina motis.
 At genitor, quamquam laetatur sospite nato, 425

aconiton nascebatur; Burmannus, si quid mutandum esset, praeferebat prius. — Mera coniectura quae nullo Codice firmatur. LEM. — *Restantem*, resistantem, nec loco cedere volentem. Non male Cerberi reluctatio describitur. — *Obliquantem*, in obliquam partem torquentem. Vide ad XII, 486. — *nexis* etc. catena ferrea. — *abstraxit* restituit Heinsius, quia verbum solemne in hac re; vulgo, *attraxit*. — *ternis latratibus*, IV, 430. — *virides albetibus*, ut I, 112.

416. *Has concesse putant*, etc.) Conf. Plinius XXVI, 3. *Concesse*, nempe in corpus plantae solidum. Est ergo metamorphosis. — *durae cautes* Graecis dicuntur ἀρόναι. Nicander Alex. 49. Sed Theophrastes d. l. Aconis, Peryandiorum vico, ei nomen impositum putat.

421. *data pocula*) Codex Regius B habet *sacra pocula*, a prima manu. *Quum pater* etc. Gladium ut ostentat

ret Theseus, cultum eduxit, carnes appositae dissecturas. Plutarchus in Thea. 12. Gladio, ξίφει, adiacetus fere erat cultus, μάχιμα: Homerus II. Γ, 271. E signis generis sui, quae Theseus, more Veterum, in capulo gestabat, agnoscit filium. Quae fuerint illa signa, πατρῶα σύμβολα, ut ait Plutarchus, non constat. Nonnulli simpliciter gladium intelligunt quem Aegeus sub saxo abscondiderat, ut Theseus adultus eum inde tolleret, eoque instructus Athenas veniret; vid. Meursius Thea. cap. 3, et Reg. Att. III, 1. — *facinus*, poculum venenatum, quod facinorosa Medea paraverat. — Eo *excusso*, erepto ab ore, *facinus* prohibitum est.

424. *Effugit illa*) Aufugit Medea cum Medeo filio, quem ex Aegeo pepererat, in Asiam; tandemque in patriam redit, ubi patri a fratre pulso regnum reddit. Sed Ovidius fata eius iam abrupit.

Attonitus tantum, leti discrimine parvo,
 Committi potuisse nefas, fovelet ignibus aras,
 Muneribusque Deos implet; feriuntque secures
 Colla torosa boum, viutorum cornua villis.
 Nullus Erechthidis fertur celebratio illo 430
 Illuxisse dies: agitant convivia patres,
 Et medium vulgus; nec non et carmina, vino
 Ingenium faciente, canunt: « Te, maxime Theseu,
 Mirata est Marathon Cretaei sanguine tauri:
 Quodque suis securus erat Cromyona colonus, 435
 Munus opusque tuum est: tellus Epidauria per te

426. *Attonitus tantum etc.*) Hic versus ita legitur in nostro Codice Regio A: *Attonitus tamen est, geniti discrimine parvo*; at in Codice B: *Attonitus tamen est, ingens discrimine parvo*. *Leti* videtur emendatio, non ingrata quidem recentiorum. LEM. — Apud Virgilium tamen, *Aeneid.* IX, 143: *fossarumque morae, leti discrimina parva*, quo loco et ipsa olim legebatur *discrimine parvo*. — *Committi*. Duo, *admitti*, neque bene. — *Muneribus Deos implet*; plurimus victimas offert. Proprie arae impleantur, poetice ipsi Dii.

431. *agitant* verbum proprium in hac re, notaute Burmanno. — *medium vulgus*; ut V, 207, *media plebs*. — *vino Ingenium faciente*. Horat. I, Ep. 5, 19: *Secundi calices quem non fecere desertum?* Confer. idem I, Ep. 19 init. Neque vinum solum, sed secundum Persium, prol. 10, venter quoque ingenium largitur.

434. *Mirata est Marathon etc.*) Thesei laudes commodè convertit in hymni formam, ut res non narrari, sed agi videntur: confer. Virgilius *Aen.* VIII, 288, ubi similis in Herculei hymnus. — *taurus ille a Neptuno*

Minoi, regi Cretaeo, datus, post alia sua in terram Atticam venerat, ibique *Marathonios* agros vastabat. Eam Athenas perductum Theseus immolavit, vel Apollini Delphinio (Plutarchus *Thes.* 14), vel Minervae: Pausanias *Att.* pag. 66. At Ovidius confundit tempora; nam taurum illum cepit, postquam Athenis exceptus erat a patre. Vide Meursii *Thes.* cap. 10. — *Quodque suis* cum Boëssio et ex uno Gronoviano Heinsius restituit; caeteri, *suam*. Regii nostri quoque, *suam*. — *suis securus*. Notat Heinsius vocem *securus* eleganter addi casum secundum. — *Cromyona* aut *Cromyona*, vicus Carinthi. Ibi *sus*, Phaea dicta, ferocia et magnitudine insignis, nec agros solum vastans, sed homines etiam occidens, quam interfecit Theseus: Plutarchus *Thes.* 9. Tertium hoc fuit Thesei opus.

436. *tellus Epidauria*) Epidaurus urbis est Peloponnesi, Aesculapii templo nobilis. LEM. — In Epidaurio agro Peripheten, *Fulcani* ex Antilia filium, interfecit, quod fuit primum eius opus. Armatus ille erat clava (*ροπάκη*) ferrea, unde *ροπακτής*; et *claviger* dictus. Plutarchus *Thes.* 8;

Si titulos, annosque tuos numerare velimus,
Facta premant annos: pro te, fortissime, vota
Publica suscipimus: Bacchi tibi sumimus laustus. » 450
Consonat adsensu populi, precibusque faventium
Regia; nec tota tristis locus ullus in urbe est.

VII. Nec tamen (usque adeo nulli sincera voluptas,
Sollicitique aliquid laetis intervenit!) Aegeus
Gaudia percepit, nato secunda recepto. 455
Bella parat Minos; qui quanquam milite, quanquam
Classe valet, patria tamen est firmissimus ira:
Androgeique necem iustis ulciscitur armis.
Ante tamen, bello vires adquirent amicas;

448. *titulos, gloriose facta.* — *Facta premant annos*; gesta tua annos superabunt. — Regii nostri habent premant; sed velimus vult premant, LEM.

453-660. *Nec tamen* etc. Minos ob filium Androgeum interfectum bellum movet Atheniensibus, quibus auxilium pollicetur Aeacus, rex Aeginae, cuius cives, a peste absumpti, miro quodam modo suppleti erant ex formicis. Nempe *Myrmidones* prisci Aeginae incolae, qui postea Pelum sequenti Thessaliam incoluerunt. Quoniam formicae Graecis *μύρμηκες* dicuntur, Hesiod. (fr. pag. 445 Lips.) auctor coepit, etymologiam perverse premens, fingere eos ex formicis factos, quod multi deinceps repetierunt. Et illo quidem auctore Iupiter id effecit, quum Aeacus in Aegina, insula deserta, ubi educatus erat et adoleverat, solus esset. Sic et Apollod. III, 12, 6, ubi vide Heynium; sed Pausanias II, 29, in eo discrepat, quod homines illos non ex formicis, sed ex terra natos mentitur. Pestem vero et formicarum mutationem, cum Nostro in hac fabula, Strabo VIII, pag. 576, et Hyginus fabula 52,

commemorant. — *nulli sincera voluptas.* Burmannus mallet *nulla est sincera*, quod omnes timentur praeter dios, unde Heinsius *nulli* recepit. — Ambo nostri Regii dant *Attamen* — *nulla est sincera*. — *sincerum*, cui nihil alieni, vitiosi, h. l. doloris, immixtum, incorruptum. Ab hoc nunc non differt *secundum*.

457. *classe valet*) Cretenses illo tempore arte nautica excelebant omnibus gentibus: Minos primus imperium maris habuit; classeeque instructa purgavit mare a piratis: Thurydides X, 1, 4; Herodotus III, 122; Diodorus Siculus IV, 60. De bello hoc etiam Plutarch. Thes. 15; Pausanias I, 27; Apollodorus III, 15, 8; Hyginus fabula 41. — *firmissimus*; plurimi, fortissimus, e solempni permutatione, *Firmissimus*, validissimus, saepissime de belli potentia. Vido Gronov. ad Liv. XXI, 25; sed nunc et *firmissimus ira*, quem ira impellit, ut omnibus viribus suis utatur. — *patria ira*, quae convenit patri, ob filii caedem. LEM.

459. *Ante tamen, bello*) id mihi magis poeticum videtur, quam quod

Quaque potens habitus, volucris freta classe pererrat.
 Hinc Anaphen sibi iungit, et Astypaleia regna;
 Promissis Anaphen, regna Astypaleia bello.
 Hinc humilem Myconon, cretosaque rura Cimoli,
 Florentemque Cythinon, Scyron, planamque Seriphon,
 Marinoreamque Paron, quamque impia prodidit Arne

habet vulgata, *Ante tamen bellum*; quare *bello* (dativo), quod omnes MSS. praeter sex habent, revocandum putavi. Virgilius Aen. II, 315, *glorierare manus bello*; ibidem III, 540, *bello armantur equi*. — Regii nostri habent quoque *bello*, quod servandum censeo, dummodo post *tamen* ponatur comma, sicuti in libro I, 5, *Ante, mare et tellus* etc. L&M. — *vires* saepe de copiis militaribus. — *amicas*, auxiliares. — *Quaque potens habitus*; habebat enim imperium maris. Ita interpretatur cl. Gierig; sed praestantiorum duxerim lectionem nostrorum Codicum, *Quaque patent aditus*; quibus melius iunguntur *freta classe pererrat*. L&M. — Non admodum *volucris* illa classis fuisse videtur. Eam enim effugit Daedalus, cum ipsam ob causam, quod velis carchas, quae iuvenerat, et quibus utebatur Daedalus. Est ergo nunc nil nisi epitheton ornans, sive commune.

461. *Hinc Anaphen* etc.) Catalogus harum insularum Cretae vicinarum commode quidem nunc potuisset omitti, quandoquidem non historia Minois narratur; sed eruditionis ostendendae caesa talia inseriebantur a poetis. — *Astypaleia*, pro *Styphaleia*, bene dedit Regius. Illius enim nominis insula nulla in Archipelago. — *Promissis* etc. Hunc versum, quem delendum cresebat Mar. Accurs. et qui dicit in multis MSS. (et in Regio nostro A), non damno; solet enim

et alibi Ovidius superiora repetere cum additamento aliquo.

463. *humilem* — *planam*) Quam *Myconon* a Virgilio Aeneid. III, 74, *celsa* dicitur; *Seriphos* autem inter saxosas insulas referatur, varie interpretes haec epitheta et emendarunt et explicarunt. Fatetur Burmannus manere sibi nodum non solvendum. Nempe insulae illae videntur litus acclive habuisse, et sic illa *humilis*, haec *plana* fuisse. Sic certe, *humilis Italia*, Virg. Aeneid. III, 522: vide Heynii Excurs. IV ad illum librum. Pro *planamque* tamen cum Constant. Faneus. *parvamque* legendum arbitror, quia *parva Seriphos* etiam V, 242, et apud Iuvenalem. Fuit enim, auctore Plinio, circuitus eius nonnisi 12 millia passuum. *Plana* contra non fuit, sed aspera. — *cretosa rura Cimoli*. *Cimolus* cretam habebat, quae purgandis vestibus adhibebatur: vid. Plinium XXXV, 17. — *Cythinus* Cimulo vicina. — *Florentem* nude positum, tum *Scyron* sine epitheto offendeant nonnullos, ut Micellum et Heinsium, quorum ille suadebat vel *Florentemque auro* (aut *viris*) *Scyron*, vel *Florentem viro* (Achille, qui illo tempore apud Lycomedem servabatur) *Scyron*. Hic malebat, *Florentemque thyro Cythinon* vel *Scyron*; laudatissimum enim fuisse omne mel Cycladium. Sine causa *Florens* civitas omnino pollens opibus, opulenta. Cic. Rose. 18, *maiores reipublicanae*

Sithonis, accepto, quod avara poposcera, auro:
 Mutata est in avem, quae nunc quoque diligit aurum;
 Nigra pedem, nigris velata monedula pennis.
 At non Olios, Didymaeque, et Tenos, et Andros,
 Et Gyaros, nitidaeque ferax Peparethos olivae, 470
 Gnosiacas iuvare rates: latere inde sinistro
 Oenopiam Minos petit, Aeacideia regna.
 Oenopiam veteres adpellavere: sed ipse
 Aeacus Aeginam genetricis nomine dixit.
 Turba ruit, tantaque virum cognoscere famae 475
 Expetit: occurrunt illi, Telamonque, minorque
 Quam Telamon, Peleus, et proles tertia Phocus.
 Ipse quoque egreditur, tardus gravitate senili,

florētissimam nobis reliquerunt. Cornelius Nep. 21, 2, *Decessit florente regno.* — *Scyron.* Quidam cum MSS. nonnullis tuentur *Syron*; nam haec quoque una ex Cycladibus; reliquis varietates quae multae sunt non repetō.

465. *Marmoreamque Paros* Paros etiam una e Cycladibus, primo Platea, deinde Minois appellata, quae lapidem producit, quem vocant Parium, ad marmoreas sculpturas aptissimum. LEM. — *quamque* etc. Fabula ignota, hinc lectio incerta. Revocavi equidem veterem a Burmanno molam, *quamque impia prodidit Arne.* — Ex sententia tamen Laclantii lege *Arne*, nominativo casu. LEM. Praeterea pro *Sithonis* Heinsius coniicit *Siphnon*, et accepto, ut allusum sit ad aurifodinas Siphnias: de quibus plura congressit. Certe, non satis apparet, cur Ovidius insulae ipsius nomen omiserit et periphrasi obscura usus sit. — *monedula*; quia saepenumero monetas aureas aufert, inde nomen accepisse credebatur. — *velari*, de penis, ut XIII, 53.

472. *Oenopia*, et *Oenone* ante dicta illa insula. Eripides in *Iphigeni*. Anl. 699, Ζεὺς Αἰζών ὃ' ἔρυσεν Οἰνώνας πρόπον. Ita et Pausanias *Cor.* pag. 122. Stephanus de urbe Οἰώνα, νῆσος μία τῶν Αἰακίδων. Hinc et hunc locum quidam emendarunt *Oenonem*; sine causa. Etenim et Pindarus *Isth.* 8, 43, νῆσων Οἰωνίαν dixit, et Noster mox *Oenopi muri*. Nomina autem eiusdem loci diversa sic commemorantur et alibi a poetis, ut *Aeneid.* I, 108. — *Aeginam* etc. Vid. Munkerns ad Hygini fabulam 52.

474. *Aeacus*) Aeacum Iovis fuisse filium constat: cui tres fuerant filii, Telamon, Pelens et Phocus. De his vide ad XI, 267. — *nomine.* Hinc orla Iunonis invidia, inmissaque pestilentia. LEM.

476. *Expetit*) Multi (et Regii nostri), excipit. Heinsius varia coniecit: *percupit*, *exigit*, *Rex caput*, *plebs avet*. *Expetit*, caput. — *occurrunt* et ii, qui honoris causa obviam eunt venienti. — *Phocum* ignorat Isocrates in *Evagora* 4. — *egreditur* in

Aeacus; et quae sit veniendi causa requirit.
 Admonitus patrii luctus suspirat, et illi 480
 Dicta refert rector populorum talia centum:
 « Arma iuves oro pro gnato sumta; piaequae
 Pars sis militiae: tumultu solatia posco. »
 Huic Asopiades, « Petis irrita, dixit, et nrbi
 Haud facienda meae: neque enim coniunctior ulla 485
 Cecropidis hac est tellus: ea foedera nobis. »
 Tristis abit; « Stabuntque tibi tua foedera magno, »
 Dixit: et utilius bellum putat esse minari,
 Quam gerere, atque suas ibi praeconsumere vires.
 Classis ab Oenopiis etiamnum Lyctia muris 490
 Spectari poterat; quum pleno concita velo
 Attica puppis adest, in portusque intrat amicos,
 Quae Cephalum, patriaeque simul mandata ferebat.
 Aeacidae longo iuvenes post tempore visum
 Agnovere tamen Cephalum; dextrasque dedere, 495

litus. — *gravitas*, debilitas corporis, quae tardat incessum.

480. *Admonitus patrii luctus*, paternae moestitiae, quam Minos de filio ab Atheuensis interfecto conceperat. LEM. — *De admonitus*, vide ad IX, 324. — *rector*. Minos, cuius imperio paruit Creta. — *centum populorum*. Nota est Creta ἑκατόπολις ex Homero Il. B, 6, 9; vid. Strabo lib. X, pag. 733. — *populi* pro urbibus; incolae enim urbis *populum* faciunt. — *pro gnato*, pro ulciscenda filii morte. LEM. — *tumulto* etc. nempe occisos hostes inferias vult filio mittere XII, 2.

484. *Asopiades*, Asopi ex Aegina nepos. — *ea*, tam sancta: Cic. Or. II, 40, *quod eam legem tulisti*, tam perniciosum.

487. *magno stabunt*) Vide ad X,

547. — *praeconsumere*, ante bellum, quod moliebatur, minuire: VIII, 7, *praetentare vires*: Livius XXI, 29, *antelbare vires*.

490. *Lyctia* n. Lycto, urbe Cretae. — *velo*; Burmannus e tribus MSS. *multo vento*, quod magis τῷ *concita* conveniat. Frustra: Aen. I, 400: *Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo*; ibidem V, 281, *velis subit ostia plenis*. Portum intraturi solent quidem vela contrahere, sed vide ad VI, 445. — *in portusque intrat amicos*. Codices nostri Regii simplicius et lenius, et *portus intrat amicos*. Lectio altera nescio quid rude et confortum habet. LEM. — *Cephalus*, Deionis, aut, ut alii tradunt, Mercurii filius, qui Procrida, Erechili filiam, in matrimonio habebat. Fuisse Cephalum iuvenem apud Argiveos e vs. 516 apparet. — *longo post tempore*. Ita et

Inque patris duxere domum. Spectabilis heros,
 Et veteris retinens etiamnum piguora formae,
 Ingreditur; ramumque tenens popularis olivae,
 Et dextra laevaeque duos aetate minores
 Maior habet, Clyton et Buten, Pallante creatos. 500
 Postquam congressu primo sua verba tulerunt
 Cecropidae, Cephalus peragit mandata, rogatque
 Auxilium; foedusque refert, et iura parentum;
 Imperiumque peti totius Achaïdos addit.
 Sic ubi mandatam iuvit facundia causam; 505

Virgilius Eclog. I, 30, *Respexit tamen, et longo post tempore venit.*

496. *Spectabilis*) Forma conspicuus: sic notat Cephalum propter fabulam sequentem inde a versu 661, ubi ob formam rapitur. — *piguora* exquisitius quam *signa*, vestigia: VI, 603, *sacrorum piguora demit.* — *veteris formae*, pristinae pulchritudinis. L. — *popularis*. Gronovianus primus *candentis* pro quo Heinsius *canevis* malebat. — Regii nostri, *popularis*, quod praestat. *Olive* popularis, quia nata apud Athenienses, et ideo populi grata; si ad signum pacis spectes, Virgilius Aeneid. VIII, *Paciferaeque ramum praetendit olivae.* LEM. — *Buten*. Nonnulli *Bruten*, unde Meursius, Reg. Attic. II, 6, facit *Brytea*, a quo Brytadarum familia apud Athenienses descendebat, ut a *Bute* Butadarum. — *Pallante*. Heinsius coniecit *Teleonte*. — His coniecturis non est haerendum. LEM. — *Pallas*, filius Nelei qui fuit frater Thesei. Vid. Hyginus fabula 244. Eum et filios res novas molientes postea Theseus interfecit. Pausan. Attic. pag. 51 et 70.

501. *Postquam congressu* — *Cecropidae*. Hos versus aliter dederat cl. Gierig: *Postquam congressus prius sui verba tulerunt; Cecropidam Ce-*

phalus etc. et haec subiicit, « *Congressus* dixit pro congregantibus: « non tamen hanc nostri loci lectio-
 « nem defenderim, quam Heinsius de-
 « bemus. Vulgo *Congressi, primi Ce-*
 « *cropidae*. Multi veteres, *congressu*
 « *primo*; nonnulli bonae notae, *con-*
 « *gressus prius*. Hinc Heinsius etiam
 « *Cecropidae in Cecropidum* mutavit,
 « quum Cecropidarum esse deberet ». Obscuram iudicavimus quam dedit Gierig, et quamvis non una eadem in nostris sit lectio, utraque tamen recipi potest; Codex B, *Postquam congressi primum sui verba tulerunt Cecropidae*; Codicis A lectionem praetulimus; quae iam antea, ut testatur Gierig, fuerat data: et hanc ita interpretemur, ubi congressi fuerunt Cecropidae; et verba gratulantia tulerunt, Cephalus peragit mandata de auxilio petendo. LEM. — *primo congressu tulerunt verba*. Cicero Fin. III, 2: *surrexit; deinde prima illa, quae in congressu solentur.* — De auxilio hoc caeteri scriptores silent: Diodorus IV, 61, narrat, in hoc bello quum fames orta esset, Athenienses ab Aeaco petiisse, ut opera sibi a Diis impetraret: quod Isocrates Evag. IV, de universis Graecis tradit. — *iura*, necessitudines. Plinius VII,

Aeacus, in capulo sceptri nitente sinistra,
 « Ne petite auxilium, sed sumite, dixit, Athenae.
 Nec dubie vires, quas haec habet insula, vestras
 Ducite; et omnis eat rerum status iste mearum.
 Robora non desunt; superat mihi miles, et hosti: 510
 Gratia Dīs; felix, et inexcusabile tempus. »
 « Immo ita sit! Cephalus, crescat tua civibus opto
 Res, ait: adveniens equidem modo gaudia cepi;
 Quum tam pulchra mihi, tam per aetate iuventus
 Obvia processit: multos tamen inde requiro, 515
 Quos quondam vidi vestra prius urbe receptus. »
 Aeacus ingemuit; tristisque ita voce locutus:
 « Flebile principium melior fortuna sequuta est.

Ep. 2, 4, *Sunt mihi et cum marito eius vetera iura.*

506. *capulo*, parti inferiori sceptri, quae manu tenebatur, sedentes innitebatur.

508. *Nec dubie* — *ducite*, non dubitate ducere. Et Burmannus emendari volebat, *Nec dubita* — *ducere*. Male; tres enim legatos alloquitur, et praecessit *petite*, *sumite*. — Quidam, pro *ducite*, habent *dicite*, quod defendit Zinzering. Promuls. 21. — Etiam si Regii nostri quoque habeant *dicite*, attamen *ducite* verius nobis videtur. LEM. — *Sequentia omnis* — *mearum* molestiam creant. Heinsius coniecit *communis*, id est, *communis rerum status*; Burmannus, et, ut *rerum nunc est status ille mearum*. Potest tamen vulgata lectio utcumque explicari. *Status rerum* quum omnino sit regni conditio, potest etiam de copiis militaribus intelligi, et *ire* de exercitu proficiscente recte dicitur: vid. Cornel. Nepos, Ages. III, 5. Neque hoc nos offendere debet, quod omnes suas copias ire vult;

is enim sensus bene convenit antecedentibus, *Ne petite* — *ducite*: et poterat in tanta suorum multitudine novos facile milites conscribere.

510. *superat* — *hosti*) Haec verba vir doctus in Ephem. lit. Ien. anni 1793, n. 280, argute et breviter dicta pulsat, ut intellig. *superat* miles *mihi*, ad me defendendum, et *hosti*, et ad hostem impugnandum. Etiam Lenzius *hosti* explicat, adversus hostem. Alii de loco sanando cogitant: Heinsius, *Superat sat militis hospes*; Burmannus suadet vel ut *hosti*, vel in *hostem*. Prius minimum aberrat a vulgata scriptura; posterius melius favet sensui. — *inexcusabile tempus*, conditio regni adeo prospera, ut excusatio de auxilio negando locum non habent.

512. *Immo ita sit* vim habet confirmandi, quod ab altero dictum est. — *requiro*, sentio abesse.

518. *sequuta est* revocari e plurimis MSS. namque Heinsius ex uno Giofani, Vaticano primo, Gionoviano, Excerptis Langermanni, et ex

Hanc ulinam possem vobis memorare sine illo!
 Ordine nunc repetam: neu longa ambage morer vos: 520
 Ossa, cinisque iacent, memori quos mente requiris:
 Et quola pars illi rerum perierè mearum!
 Dira lues ira populis Iunonis iniquae
 Incidit, exosae dictas a pellice terras.
 Dum visum mortale malum, tautaeque latebat 525
 Causa nocens cladis; pugnatum est arte medendi.

Graevatio, pro diveta lectione sequetur invexerat, ut sensus esset: Gemui ego quidem, sed hoc flebile principium in narratione laud instituenda melior fortuna sequetur. Altarum melius.

519. *memorare sine illo! Ordine etc.*) Libri omnes, *memorare! sine ullo Ordine etc.* Sed ego Schepperi coniecturam recipere non dubitavi. Cur enim *sine ullo ordine* rem narrare voluisset? et cur optet, ut fortunam narrare possit, quam et poterat narrare, et revera ordine memoravit? Et vidi coniecturam eandem tam viro docto in Biblioth. Tigur. pag. 75, quam Lenzio esse probatam. Ac hic quidem haec cum sqq. *neu longa etc.* coniungit. — Regius noster A habet *sine illo*; id est, sine prooemio. LEM. — *Ordine repetere, referre*, formulae sunt solennes de iis, qui rem diligenter per partes narrant. — *longa ambage morer vos*; superflua oratione: teste Heinsio tres MSS. habent *morer vos*; at Florentinus S. Marci, primus Vaticanus, primus Medicus et duodecim alii, *moreris*, quod habet etiam, a prima manu, noster Codex B, et quod, ut suavius, praetulerim. LEM. — *Ossa cinisque*. Vide ad VIII, 496.

522. *Et quola pars illi*) Codex Regius B, *illio*. — *illi*, quos tu quondam

vidisti, fuere minima pars eorum, qui perierunt. Quotus adhibetur et ad augendam et ad minuendam rem. — *rerum mearum*, subditorum meorum. *Res*, ut *παῖδες* et *γῆρας*, de hominibus. Vide Gronovii Obs. IV, pag. 706. Infra vs. 583, *pars meorum*.

523. *Dira lues ira etc.*) Notabilis pestilentiae descriptio, in qua Noster sequutus est Lucretium VI, 1136; Virgil. Georg. III, 474 sqq. Confer. Seneca Ordip. 35 sqq. *Dira* dicitur a Diis iratis immissa et praeter modum magna. Sic *dira grando*. Horatius I, Od. 2, 1. — *populis*. Vide ad versum 481. — *ira populis*. Codices nostri, *populis ira*, quod sensum melius convenit; sed omnes MSS. alii et editiones habent datam lectionem. LEM. — *iniquae*, iratae; vid. Heinsius ad Sil. III, 2. — *Incidere* proprie de morbo, calamitate, malo. Apud Thucydidem II, 47, aliquoties pestis dicitur *ἐπιπνέειν*. — *a pellice*. Aegina ex Iove Aeacum peperit: VI, 113.

525. *mortale*, usitatum inter mortales, adeoque naturale. Sic *humani malum*, *humanae res*, *humani sensus*. Virgilius Aeneid. XII, 797, *vulnus mortale*, a mortali illatum. Ibi quoque, ut nunc, divinitus immisso opponitur; sed Schirachius hoc loco interpretatur mortiferum contra linguae usum. — *pugnatum est* felix verbum:

Exitum superabat opem, quae victa iacebat.
 Principio coelum spissa caligine terras
 Pressit, et ignavos iucluset nubibus aestus.
 Dumque quater innectis implevit cornibus orbem 536
 Luna, quater plenum tenuata retexuit orbem;
 Letiferis calidi spirarunt flatibus Austri.
 Constat et in fontes vitium venisse, lacusque,
 Milliaque incultos serpentum multa per agros
 Errasse, atque suis fluvios temerasse venenis. 535
 Strage canum prima, volucrumque, oviumque boumque,

Cicero de Sen. *pugnandum est contra senectutem, tanquam morbum.* — *Exitum* — *iacebat*; Lucret. 1177, *missabat tacito medicina timore.*

527. *quae victa iacebat*) Heinsius valde metuebat, ne hoc hemistichium sit ab aliena manu, quae versum a Nasone mutilum relictum supplere voluerit; rescribendum certe esse, *apes victa iacebat.* *Quae victa iacebat* otiosum quidem est post antecedentia; neque tamen ab aliena manu additum cum Heinsio putem. Passim noster sic luxuriat. — Nostri codices habent *opes, victaeque iacebant*; non ingrata mihi videtur Heinsii emendatio; vulgata tamen Ovidiana dici potest. LEM.

528. *coelum spissa caligine etc.*) Aestu nimio pestem in aëre gigni putabant Veteres. *Pressit* bene convenit τῷ *spissa.* Lucret. 1117; Seneca Oed. 47, *gravis et ater incubat terris vapor.* — *ignavos*, qui reddunt ignavos et lūguidos: confer versum 547, et Lucretium VI, 1154. *Aestus* et languor saevissima huius morbi symptomata erant.

530. *innectis — cornibus — Luna*) Codices Regii nostri, *plenus cornibus*, ut supra vers. 180, *plenissima fuit Luna*, et apud Virgil. Aen. III, 152;

ae Plena per insertas fundebat Luna fenestras. LEM. — *Luna tenuatur et retextitur*, quom decrescit. *Tenuari* omnino minui. Vid. Broukhusius ad Propertium III, 1, 5. In verbo *retextere* non debebat Schirachius haerere. Saepe, etiam apud Ciceronem est dissolvere. Vide Gronovii Obs. IV, pag. 706; Claudian. 28, 133, *retextere iter*, relegere.

533. *in fontes vitium venisse, lacusque*) Lucretius VI, 1123: *Haec igitur — pestilens Aut in aquas cadit aut fruges percidit in ipsas*; conferatur Virgilius Georg. III, 480. — *vitium*; aëris corruptionem. — *serpentum*; aqua corrumpitur partim vitio aëris, partim venenosus serpentibus. LEM. — *temerasse*; polluisse. Vide ad II, 592. Miscuit autem Ovidius diversa; nempe secundum Hyginum fab. 52, Iuno irata *serpentem in aquam misit, quae eam venenaret.* Ex qua qui biberat, moriebatur.

536. *Strage canum prima etc.*) Haec ex Iliados I, sumpta esse videntur; nam Homerus, dicto loco, vs. 50, pestem in exercitum Graecorum Apollinis ira immisam describens, ait: Οὐρανὸς μὲν πρῶτον ἐπέσχετο, καὶ κύων ἀργούς. Sic et Virgilius, dicto loco: *genus omne neci pecudum dedit*,

Inque feris subiti deprensa potentia morbi.
 Concidere infelix validos miratur arator
 Inter opus tauros, medioque recumbere sulco.
 Lanigeris gregibus, balatus dantibus aegros; 546
 Sponte sua lanaeque cadunt, et corpora tabent.
 Acer equus quondam, magnaeque in pulvere famae,
 Degenerat palmas; veterumque oblitus honorum,
 Ad praesepe gemit, leto moriturus inerti.
 Non aper irasci meminit; nec fidere cursu 545

omne ferarum. — oviumque; olim edebatur oviumque; qui error antiquus est; sic enim iam legit Planudes, in cuius versione, περὶ τῶν καὶ ὀρνίθων. Regii vestri dant ovium. — deprensa, animadversa.

538. Considerare infelix etc.) Virgilius, dicto loco, 515: *Ecce autem duro famans (sudore) sub vomere taurus Concidit; et mixtum spumis vomit ore cruorem, Extremosque ciet genitus: it tristis arator Moerentem abiungens fraterna morte iuvenem; Atque opere in medio defixa relinquit aratra.* Adde vs. 494-497. *Concidere, ut collabi, de moriente.* — *Inter opus, inter arandum.* LEM.

540. balatus aegros, ut vs. 319, tener balatus.

542. Acer equus quondam etc.) Hos versus Apolline dignos pronunciat Tanaq. Faber. — *Acer*, generosus, fecox. — *in pulvere*, in certaminibus, in quorum descriptionibus pulveris fere fit mentio. Vid. Iani ad Horat. I, Od. 1, 3. — *palmas*, victoriam; Virgilius Georg. I, 59, *Éliadum palmas equarum*: — *Degenerat palmas*, indignum se praebet victoriis; deterio-rem. Sed ego cum Schirachio non dubito defendere vulgatam lectionem ab Heinsio pulsam, *degenerat, palmas veterumque oblitus honorum.*

Quamquam enim *degenerare* active interdum dicatur, ut docet Heinsius ad Pont. III, 1, 45, tamen *palma* et *honores* melius sic iunguntur. Possis et eam nonnullis legere *degener ad palmas*, namque ad eleganter pro quoad. Hinc facile fieri potuit *degenerat*; quo facto alii et *palmas* mutarunt. — Codex noster A, *Degenerat palmas veterumque* etc.; Codex B, *Degener ad palmas*: lectio codicis A, quae est vulgata, et simplicior, nobis genuina videtur; nescio enim an facile recipi debent, quam praefereat cl. Gierig, lectio Codicis B. LEM. — *leto moriturus*; vulgo morbo *moriturus*, pro quo Burmannus, e vetustioribus *leto moriturus* dedit, ut vitaretur *xxxqvi*. Idem monet posse et *tabo legi*; Heinsius coniicit *languore obiturus*. — *leto inerti*; ignavo, sine sanguine, ut est VIII, 518, *inglorius*, non in certamine aut bello. Sensum Graecorum tribuit equo. *Ignava mors* sic apud Silium IX, 512: Virgilius vs. 498: *Labitur infelix, studiorum atque inuicem herbae Victor equus, fontesque avertitur, et pede terram Crebra ferit: demissae aures etc.*

545. Non aper irasci etc.) Confer. Virgilius Georg. III, 537. *Irasci*. Senecca, de Ira I, 3, ubi hos versus laudat, addit: *Irasci dicit, incitari, im-*

Cerva; nec armentis incurrere fortibus ursi:
 Omnia languor habet; silvisque agrisque viisque
 Corpora foeda iacent: vitiantur odoribus aurae.
 Mira loquor: non illa canes, avidaeque volucres,
 Non cani tetigere lupi: dilapsa liquescunt, 550
 Adflatuque nocent, et agunt contagia late.
 Pervenit ad miseros damno graviore colonos
 Pestis, et in magnae dominatur moenibus urbis.
 Viscera torrentur primo; flammaeque latentis
 Indicium rubor est, et ductus anhelitus aegre: 555
 Aspera lingua tumet; tepidisque arentia ventis

pingi. Irasei quidem (secae) non magis sciunt, quam ignoscere. — *fidere* aliqua re, ope eius salutem querere. Sed haec de apro, cerva, ursis rectius abessent. Modum servare Ovidium nescit. — Quis nostrorum probaverit Germanicam istam gravitatem, qua Gierig hoc loco Ovidium sui impotentem dixerit? Radenda ergo et abolenda quoque suavissima illa quae in suo libri VII fabula 1, excinit Noster La Fontaine, felicissimas naturae aemulus. LEM. — *languor*; morbus. Lucretius VI, 1217, *languebant pleurae morbo.* — *foeda*, putrescentia.

549. *non illa canes etc.*) Lucret. 1213: *Mutaeque humi quoniam inhumata iacerent corpora supra, Corporibus tamen alitum genus atque ferarum Aut procul absiliebat, ut aerem exiret odorem, Aut, ubi gustarat, languebat morte propinqua.* — *cani lupi*; unus Mediceus, *av-di lupi*, unde Heinsius faciebat *rari*. Regii nostri, *cani*. — *dilapsa*. Virgilius Georg. III, 557: *turpe dilapsa cadavera tabo*. Livius XLI: «*Cadavera intacta a canibus ac vulturibus tabes absumebat.*» — *liquescere*, putredine dissolvi; ergo idem quod *delabi*.

552. *Pervenit ad miseros etc.*) Lucretius VI, 1137: *funestos reddidit agros, Postavitque vias, exhausit civibus urbem.* Tum 1250: *Praeterea iam pastor et armentarius omnis, Et robustus item curvi moderator aratri Languebat.* — *Venire* iis aut ad eos dictus mala, morbi, quos invadunt. Art. Amat. II, 323. — *graviore*, nuncpe quam ferarum. — *magna* commune epitheton urbium capitalium.

554. *Viscera torrentur etc.*) Lucretius VI, 1166: *Intima pars homini vero flagrant ad ossa: Flagrant stomachi flamma, ut formicibus intus;* et 1164: *omne rubere Corpus, ut sit, per membra sacer quoniam diducit ignis.* — *flammaeque latentis*; quidam, *flammisque fatiscunt*, quod probat Ciofanus. — Et hanc lectionem quam nostri quoque Codices Regii habent, solam sinceram puto. LEM. — *aegre*; plurimi *igne* aut *igni*: Barth. ad Silium Thebaid. IV, 756, legit et *durus anhelitus*; *igni Aspera*. Regii nostri habent *igni*.

556. *Aspera*, inflammatione. Virgilius Georg. IV, 508: *obsessas fauces premit aspera lingua.* Lucretius VI, 1147: *Atque animi interpretis ma-*

Ora patent; auraeque graves captantur hiatu:
 Non stratum, non ulla pati velamina possunt;
 Dura sed in terra ponunt praecordia: nec fit
 Corpus humo gelidum, sed humus de corpore fervet. 360
 Nec moderator adest; inque ipsos saeva medentes
 Erumpit clades, obsuntque auctoribus artes.
 Quo propior quisque est, servitque fidelius aegro;
 In partem leti citius venit: utque salutis
 Spes abint, finemque vident in funere morbi, 365
 Indulgent animis: et nulla, quid utile, cura est;
 Vtile enim nihil est: passim, positoque pudore,
 Fontibus, et fluviiis, puteisque capacibus haerent;
 Nec prius est extincta sitis, quam vita, bibendo:

nabat lingua erumpere, Debilitata malis, notu gravis, aspera tactu. — *Trepidus venit*, quod Burmannus e priore Hamburgensi invexerat, valde displicet. Id rectius, VI, 389, de eo, cui cotis detrahitur, quam hoc loco, de sitiente. Revocavi ergo ex plurimis MSS. *tepidus venit*. Nonnulli, vel *trepidus venit*, vel *tepidus venit*, inde lectio illa composita. — *Ora patent*: Lucretius 1173, *ipso venientes ore patente*. — *graves*, pestilenciales. Heinsius malit *gravi-hiatu*. — *Dura* Burmannus interpretatur, tosta et arida. Sed Schepperus corrigit *nuda*. Dicitur forte *dura*, quia aestas contraxerat culim, atque sic reddiderat duram, VIII, 803. Lucretius 1192, *frigida pellis duroque*. Melius *dura* terra hic commemorata esset.

361. *Moderator*, medicus imperator. Seneca de benefic. VI, 16. LEM. — Virgil. d. I. 59: *Quaesitaeque nocent artes: cessare magistri, Phillyrides Chiron etc.* — *auctor*, qui proficitur artem.

363. (*Quo propior quisque etc.*) Lir-

cretius 1241: *Qui fuerant autem praesto, contagibus ibant.*

366. *Nulla, quid utile, cura est*) Lucretius 1168: *Nil adeo posset cuiquam leve tenaeque membris Verrere in utilitatem: ad ventum et frigora semper In fluvios partem gelidos ardentia morbo Membra dabaat, nudum iacentes corpus in undas.* — *passim*; sine ordine. — *haerent*; noliunt inde avelli; *haerere* etiam cum ablativo; vide Burmannum ad IV, 27. Quoniam *posito pudore* et *indulgent animis* praecessit, Burmannus mirum sane sensum deprehendit in verbo *haerent*; explicat enim de amplexibus, ipsoque enim coitu, cui miseri indulerint ad extremum. Corpora tam misera, tantis cruciatibus vexata et defatigata, fuerint proclivia in Venerem? Nempe *posito pudore* eo pertinet, quod nuda corpora proiciebant in aquas, ut aestum sedarent; et sic indulgebant animis.

369. *Nec prius est extincta sitis etc.*) Lucretius VI, 1174: *Insedabiliter sitis arida corpora mergant Aequabat*

Inde graves multi nequeunt consurgere; et ipsi
 Immoriuntur aquis: aliquis tamen haerit et illas;
 Tantaque sunt miseris invisi taedia lecti,
 Prosiliunt: aut, si prohibent consistere vires,
 Corpora devolvunt in humum, fugiuntque penates
 Quisque suos: sua cuique domus funesta videtur; 575
 Et quia causa latet, locus est in crimine: notis
 Semanimes errare viis, dum stare valebant,
 Adspiceres; flentes alios, terraeque iacentes;
 Lassaque versantes supremo lumina motu;
 Membraque pendentis tendunt ad sidera coeli, 580
 Hic, illic ubi mors deprnderat, exhalantes.
 Quid mihi tunc animi fuit? an quod debuit esse,
 Ut vitam odissem, et cuperem pars esse meorum?

multum parvis humoribus imbrem.

570. *graves multi*) multi e vetustioribus, *graves morbo*. Heinsius hunc et sequentem versum suspectos habet; immo spernebat versum 576. — Hoc iudicium Heinsii nimis severum videtur. Regii nostri habent *graves multi*. LEM. — *Immoriuntur aquis*; etsi plures viderent immori noxiis aquis, tamen alij non deterriti easdem iam cadaveribus infectas bibere non reformidabant. BYAM. Cf. Lucret. 1262. — Male Burmannus cum luniano dedit *alius*; etenim aliquis saepe pro alius aliquis. Vid. Ernesti ad Taciti An. I, 4.

576. *in crimine, in noxa, in infamia esse bonae locutiones*. Vide Burmannum. — *notis*, quod Heinsius de quo dedit, non male se habet. Vide ad I, 370. Forte tamen antiquior lectio praestat *in crimine solus*. Alii *notus, totus etc.* — *terrae*, in terra, V, 122.

579. *Lassaque versantes etc.*) Lenzius 1178; *potentia quum totas ar-*

dentia noctes Versarent oculorum expertia somno.

580. *Membraque pendentis etc.*) Hunc versum, quem cum sequenti scutica dignum indicabat Heinsius, defendit Burmannus, qui *pendentis coeli* explicat e versu 528, ubi *coelum spissa caligine terrarum premit*. Lucretius 1126: *ut etiam suspensa manet vis aëre in ipso*. Posse tamen, addit Burmannus, et *pendentis* legi. Certe Seneca Oed. 36 dixit, *coelum nocens*. Sed *pendere* eleganter, ut I, 268, *pendentia nubila*, et nunc nubibus spissis coelum obductum. — *Illic, illic ubi etc.* Heinsius emendabat *Illic, ubi mors animam deprnderat*. Porro *Illic, illic*, quod et ipsius Heinsium offendeat, frequenter dicitur pro ubique, passim. — *exhalare* denique non raro absolute ponitur.

582. *Quid mihi tunc animi etc.*) Lenzius hunc et sequentem versum transponi vult ante 614. — *Quid animi*, ut I, 358. — *an odierimut*, ut V, 626. — Regii Codices habent *ant;*

Quo se cumque acies oculorum flexerat, illic
Vulguſ erat ſtratum; veluti quum putria motis 583
Poma cadunt ramis; agitataque ilice glandes.

» Tempſa vides contra, gradibus ſublimia longis;
Iuppiter illa tenet: quis non altaribus illis
Irrita tura tulit? quoties pro coniuge coniux,
Pro gnato genitor, dum verba precantia dicit, 590
Non exoratis animam ſuivit in aris;
Inque manu turis pars inconſumta reperta eſt!
Admoti quoties templis, dum vota ſacerdos
Concipit, et fundit purum inter cornua vinum,
Haud exſpectalo ceciderunt vulnere tauri! 595
Ipſe ego ſacra Iovi pro me, patriaſque tribuſque
Quum facerem natis, mugitus victima diros

non ingrata lectio. LEM. — *pars eſſe;* idem poſſum eſſe.

583. *putria*) Heinsius ait, ſe aliquando conieciſſe *mitia*, id eſt, matum, ſed poſt ſe intellexiſſe, *putria* ſe bene habere; putreſcentia enim facillime ex arbore deſluere. Adde, quod cum putreſcentibus pomis bene comparantur foeda illa corpora. Quamquam *putria* etiam eſſe poſſunt, quorum petiolus eſt putris ſeu reſolutus.

587. *Templum Iovi* in monte Panhellenio Aeneas dedicaverat. Pausan. II, 30. De *gradibus*, ad templa, vid. ad II, 1. — *longis*, longam ſcalam efficitotibus. Vnus Moreti, *celsis*: *celsi gradus* Triſt. III, 1, 59. Regii noſtri, *longis*.

590. *Pro gnato genitor*) Baſileensis et Moreti, *Pro gnato genitrix*, quod probat Burmaonus, quia matres magis in vota preceſque pro filiis ardent. — *Pro dicit*, uous Ciaſani *fundit*; Caſtabr. et Menardi, *fundit*, quod melius tñ *irrita* convenire idem putat; *fundere* enim in talibus locis

eſſe, perdere. Etiam *va*, ſequenti, ex altero Regio, praſtare *animam profundit*, non iuvenutaſ repetitioe. Regii noſtri nihil motant. — *in aris*, ad aras. — *exoratae arae*, ad quas exoratae a Diis preces. — *anima*, vita, quod unus MS. e glosſa habet.

593. *Admoti quoties templis etc.*) Virgilius Georg. III, 486: *Saepe in honore Deum medio ſtans hoſtia ad arum, Lanca dum nivea circumdatur inſula vitta, Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros. Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos, Inde neque impositis ardent altaria ſibris; Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates: Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri; Summaſque ieiuna ſanctis inſuſcatur arena.* — *Vota concipit*, formulam precum recitat, concepiſtis verbis precatur: Tacitus Hiſt. IV, 31, *iuriſiurandi verba concipere*, pronunciate formulam iuriſiurandi. — *purum* commuoe rerum ſacrarum epithetoo. Sic II, 713, *pura vaſa*, ubi vid. not. — *volaus*, ictus cultri, con-

Edidit; et subito collapsa sine ictibus ullis
 Exiguo tinxit subiectos sanguine cultros.
 Fibra quoque aegra notas veri monitusque Deorum ⁶⁰⁰
 Perdiderat: tristes penetrant ad viscera morbi.
 Ante sacros vidi proiecta cadavera postes:
 Ante ipsas, quò mors foret invidiosior, aras
 Pars animam laqueo claudunt, mortisque timorem
 Morte fugant; ultroque vocant venientia fata. ⁶⁰⁵
 Corpora missa neci nullis de more feruntur
 Funeribus; neque enim capiebant funera portae:

sequens pro antecedepte. — Mala omnia, si victima repente cadebat, magis edebat, exiguumque fundebat sanguinem. Largus contra cruor factum signum. Plinius Pan. V, 3. — subiectos, in sacris cultri subter iugulum adigi solebant.

600. *Fibra*) fibrae proprie extorum extremitates, deinde omnino exta, hoc est, iecur, cor, pulmones. — *aegra*, vitiosa. — *notas veri*, signa quibus verum cognoscitur. LEM. — *Perdiderat*, quod ante Heinsianum vulgabat, et in plurimis MSS. (et in Regiis nostris quoque) exstat, revocavi loco *prodiderat*. Dolet Aeacus, quod ne ex ipsis quidem extis consilia Deorum in re tam tristi peti potuerint: morbida enim vis *perdiderat*, corruerat ipsa viscera, ut verum inde cognosci haud posset. Lenzius *prodiderat* expl. deseruerat. — *Ante ipsas* etc. Hoc iam dictum vers. 591. Regis igitur post aras delet punctum, ut haec cohaerent cum sequentibus. Non male: ei ergo obsequutus sum. — *invidiosa*, odiosa, abominabilis. Lucretius VI, 1270: *Omnia denique sancta Deum delubra repleat Corporibus mors exanimis*; et 1274: *Nec iam religio Divum, nec munus magni Pendebantur: enim*

praesens dolor exsuperabat. — *animam claudunt*, breviter, elansis, constrictis, laqueo faucibus impediunt sive intercludunt animam. Plinius in Ibi 552, *animae laqueo sit via clausa tuae*. Et *claudere* omnino impedire, ut VI, 572. — *Mortisque* etc. Argute: ne diu timore mortis tam odiosae crucientur, repente sibi aliam consciscunt mortem. Plinius Ep. VI, 20, 14 de incendio Vesuvii: *Erant, qui metu mortis mortem precarentur*. Mirifice hoc acumen Schirachio placuit, qui summa sic efficacia morbi cruciatus pictos esse monet. — Praeterea illud Plinii exemplum, quod attulit cl. Gierig, duo entera petemus, prius ab Martiali II, Epigr. 80: *Hic, fugo, non furor est, ne moriari, mori?* alterum a Floro II, 12: *cuius tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare iusserit mergi, ne periret; classem cremari, ne incenderetur*. LEM. *Focus* quis dicitur ea, quae accelerant. Hinc bene convenit *venientia*, quod Burmannus illustrat: Persius III, 64, *Venienti occurrere morbo*.

607. *Funeribus*, exsequiis, pompis funebribus. Haec non ceperant portas; haec non potuissent omnes per portas exire. *Ferri* et *efferr* verba pr. in hac

Aut inhumata premunt terras; aut dantur in altos
 Indotata rogos: et iam reverentia nulla est;
 Deque rogis pugnant; alienisque ignibus ardent. 610
 Qui lacryment, desunt; indefletaeque vagantur
 Natarum matrumque animae, iuvenumque senumque:
 Nec locus in tumulos, nec sufficit arbor in ignes.

» Attonitus tanto miserarum turbine rerum,
 Iupiter o, dixi, si te non falsa loquuntur 615
 Dicta sub amplexus Aeginae Asopidos isse;
 Nec te, magne pater, nostri pudet esse parentem;
 Aut mihi redde meos, aut me quoque coude sepulcro.»
 Ille notam fulgore dedit, tonitruque secundo.
 « Accipio, sintque ista precor felicia mentis 620

re. Lucretius, dicto loco, 1276: *Nec nos ille sepulturae remanebat in urbe, Ut prius hic populus semper consuerat humari, Perturbatus enim totus trepidabat, et unus Quisque suam pro re consortium moestus humabat, — altis ornat.* — *Indotata*, sine muneribus, quae iniici in rogos ab amicis solebant, ut recte cepit Regius.

610. *Deque rogis pugnant* etc.) Lucretius ibid. 1280: *Multaque vis subita et paupertas horrida suavit. Namque quos consanguineos aliena rogorum Insuper instructa ingenti clamore locabant, Sublebantque faces, multo cum sanguine saepe Rixantes potius, quam corpora desererentur. Vmbrae iustis defraudatae non poterant Stygia transire, sed huc illuc vagabantur, errabant.* — *Nec locus* etc. Nimis auxit rem.

615. *si* solemne in precibus. — *sub amplexus ire*, concumbere. Valde autem hic variant lectiones MSS. et emendationes interpretum. Schirachius putat, Ovidium ipsum plura iuxta se posuisse locutiones, e quibus postea eligeret optimum. Maxime

placet quod Marian. Accursus, e Codice Vaticano, profert, *isse sub amplexus Aeginae Asopides ignem.* Cf. VI, 113, ubi Iupiter *Asopida ludit igneus*, seu in ignem conversus. In *amplexus ire* est XI, 228. — *nota*, signum. — *fulgore*, fulgoris splendore. LEM. — *tonitruque secundo*, quum quidam habeant *tonitruumque secundum*, Neinsius etiam *fulgore* mutat in *fulgur*, ut sit oppositio. Duo, *tonitrusque secundos*, quos Barmaannus capit vel de faustis et faventibus, vel proprie de repetitis: non enim suffecisse unum augurium, nisi confirmaretur ex simili. — Regii nostri habent *tonitruque secundo*, et nescio an quis recte receperit lectiones quas protulit cl. Gierig ex Heinsio et Barmaanno; dicebatur quidem *tonitruum*; sed *tonitrum* et *tonitrus* in plurali numero plusquam suspecta vocabula opinor. LEM. — *secundum*; quod audiebatur e sinistra sereni coeli parte. Tali tonitru Iupiter significabat, se esse exoratum: confer. Homerus Odys. Y, 102; Virgilius Aeneid. II, 692, ibique Servius. — *Accipio*; vox co-

Signa tuae, dixi: quod das mihi, pigneror, omen.»

» Forte fuit iuxta patulis rarissima ramis,
 Sacra lovi, quercus de semine Dodonaeo.
 Hic nos frugilegas adspeximus agminis longo
 Grande onus exiguo formicas ore gerentes, 615
 Rugosoque suum servantes cori ce callem.
 Dum numerum miror; « Totidem, pater optime, dixi,
 Tu mihi da cives, et inania moenia supple. »
 Intremuit, ramisque sonum sine flamine motis
 Alta dedit quercus: pavido mihi membra timore 620
 Hornerant, stabantque comae: tamen oscula terrae,
 Roboribusque dedi: nec me sperare fatebar;
 Sperabam tamen, atque animo mea vota fovebam.

rum qui se indicabant bono omine oblato lictori. — *pigneror*, pro pignore seu voluntate tuae habeo. — Regius A huic versum ita habet: *quae das mihi pignora, numen*. Codex B, *quod uis mihi pignoris omen*. Vulgata lectio vera videtur; sic apud Ciceroem Philipp. XIV, 12: *Munus ipse in acie fortissimum quomque pignerari solet*. Vide Noniam in voc. *pignerari*; et Aul. Gellium Noct. Attic. XVIII, 12. LXX.

612. *rarissima* — *Dodonaeo*) Quercus *Dodonaeae* erant celeberrimae, sed in insula Aegina *rarissimae*. Sic Regius et Burmann. Arborem enim *patulis ramis* minimo dici posse putant *raram*. Monet porro Burmannus posse et *clarissima* legi. Heinsius suaserat, *latissima*. E vs. 636, colligas, poetam quercum plurimis ramis indicare voluisse. Atque plura occurrunt loca, ubi densitatis notionem expectasses, et tamen *rarus* usurpatus est, ut Virgilio Ecl. V, 7; VII, 46; Cornelio Nep. I, 5, 3. Leonius hoc loco *rarissimam* interpretatur, cuius rami se non premunt, inter

quos magna potius intervalla; adeoque quercus altissima.

614. *Hic nos frugilegas etc.*) Locus suavis, quo res tenuis decore ornata et naturae formicarum fideliter expressa. — *Grande exiguo*. Horatius I, Sat. 1, 33, *Parvula magni formica laboris*. — *Rugosus cortex*, non formicarum, ut Schirachius putabat, sed quercus; *Sectus cortex*, IX, 638. — *servant*, omnes terunt eundem callem. Plinius Hist. Nat. XI, 36: *Silices sterneret formicarum attritos videmus, et in opere semitam factam, ne quis dubitet, qualibet in re, quid possit quantalocumque assiduitas*. — *inania moenia*; hominibus vacua. LXX. — *supple* vulgatum male Heinsius auctoritate septem MSS. abrogaverat, qui *reple* habent; nam *suppleri* dicantur quae exhausta sunt. — *Intremuit*; firmando omni; exauditis precibus. LXX.

620. *pavido mihi etc.*) Sensus eorum, quibus signum praesentiae divinae datum. — *oscula* figebantur non terrae modo peregrinae, quam quis sospes uttingebat, sed et locis, ubi

Nox subit, et curis exercita corpora somnus
 Occupat: ante oculos eadem mihi quercus adesse, 637
 Et ramos totidem; totidemque animalia ramis
 Ferre suis visa est; pariterque tremiscere motu;
 Graniferumque agmen subiectis spargere in arvis:
 Crescere quod subito, et maius maiusque videri,
 Ac se tollere humo; rectoque adsistere trunco; 640
 Et maciem numerumque pedum, nigrumque colorem
 Ponere; et humanam membris inducere formam.
 Somnus abit: damno vigilans mea visa; querorque
 In Superis opis esse nihil: at in aedibus ingens
 Murmur erat; vocesque hominum exaudire videbar, 643
 Iam mihi desuetas: dum suspicor has quoque somni;
 Ecce venit Telamon procerus; foribusque reclusis,
 « Speque fideque, pater, dixit, maiora videbis:
 Egredere. » Egredior; qualesque in imagine somni
 Visus eram vidisse viros; ex ordine tales 650
 Adspicio, agnoscoque: adeunt; regemque salutant.
 Vota Iovi solvo, populisque recentibus urbem
 Partior, et vacuos priscis cultoribus agros;

lactum signum apparuerat. — *Roboribus*, robori, quercui. — *nec me etc.* ex naturae humanae veritate.

634. *exercita*, defatigata: confer VIII, 83, ubi, *curis fessa diurnis Pectora somnus habet*. — *Graniferum agmen*; formicas: de iis Virgilius Aeneid. IV, 404, *It nigrum campis agmen, praedamque per herbas Cogvectant culle angusto*. LEM.

639. *Crescere quod subito*) quidam hinc subito aut de subito: Heinsius malit *delinc subito*. — *Regius A habet de subito*; Codex B nihil mutat. — *recto trunco*, quia homini recta, sive, erecta forma. Secundum Servium ad Aen. II, 7, *Leucus quoniam in*

arbore formicas vidisset, optavit, tot sibi socios evenire, et statim formicas in homines versae sunt.

643. *damno*, contemno. — *desuetas*, nempe multorum hominum voces et fremitus audire desueverat. — *illum suspicor has quoque somni*; *Ecce venit etc.* Regii nostri Codices, *illum suspicor has quoque somni Esse; venit etc.* Non mala certe lectio. LEM.

649. *in imagine somni*) Burmannus mallet *in imagine noctis*, quia praecessit *somni*. Regii nostri A et B habent *somni*, id est somnium, ut VIII, 824: infra tamen IX, 423, *imago noctis*; et Amor. III, 5, *nocturna imago*.

Myrmidonasque voco; nec origine nomina fraudo.
 Corpora vidisti: mores, quos ante gerebant, 655
 Nunc quoque habent; parcum genus est patiensque labo-
 Quaesitique tenax, et qui quaesita reservent. (ruin,
 Hi te ad bella, pares annis animisque, sequentur;
 Quum primum. qui te feliciter attulit, Euris,
 Euris enim attulerat, fuerit mutatus in Austros. » 660
 VIII. Talibus atque aliis longuin sermonibus illi
 Implevere diem: lucis pars ultima mensae
 Est data; nox somnis: inbar aureus extulerat Sol;
 Flabat adhuc Euris, redituraque vela tenebat.
 Ad Cephalum Pallante sati, cui grandior aetas, 665
 Ad regem Cephalus, simul et Pallante creati

654. *Myrmidonas*) Vide ad vs. 453. Strabo, notante Regio, eos inde hoc nomen accepisse vult, quod fornicarum more terram in petras aptortaverint, ut agri colendi materiam haberent. — *fraudatur nomen origine*, quum rei imponitur nomen, quod non declarat originem, non conveniens origini.

656. *parcum genus est ex nostris* Regis recepi; tò est errore profecto omiserat Gierig: metrum laborabat; alii habent parcumque genus. LEM. — Cum his conferatur Horatius I, Sermon. 1, 33 sqq. — *Quaesiti tenax*, et qui *quaesita reservent* eodem redeunt. — *Quaesita reservent*, scilicet Myrmidones. Codex Regius A, quod *quaesita reservet*; Codex B, quod *quaesita reseruat*: intellige genus, quae lectio et vulgata bene se habent. LEM.

659. *Euris* mutatur in lib. VIII, 2.

661–865. *Cephalus et Procris*. Cephalus quum ab Aurora impulsus coniuisset, ipsum non agnoscentis, pudicitiam et tentasset et labefactasset, illa, pudore suffusa, fugit in silvas, inde reversa Cephalo dumat cænena et

iaculam. Canis mutatur in saxum; iaculo Cephalus imprudens interficit Procrin. Confer. Antoninus Liberalis, cap. 21; Apollodorus II, 4, 7; III, 15, 1; Hyginus fabula 189, 241; Servius ad Aeneid. VI, 448; Pausanias Attic. p. 91; Boeot. p. 746. Narraverat et, ut e Schol. ad Od. A, 320, apparet, Pherecydes, quocum Ovidius fere consentit. Exstabat etiam Sophoclis Procris. Noster fabulam decore, diligentissime et suavissime narravit. — *Implevere diem*, consumpserunt: totum diem, quam longus est, in his et similibus sermonibus transegerunt. LEM. — *pars ultima*; Regii nostri et quidam alii, *pars optima*; minus bene, quamvis *optima* pars dici in regionibus meridionalibus, ubi ab ortu fere solis ferret aether, sit *ultima*, ab hora nona usque ad decimam, unde hanc partem ultimam mensae et iocis consecraverant: immo prandia vetustiori aëro omnino ignorabant. LEM. — *tenebat*, retinebat.

666. *Ad Regem*) ad Aeacum. — *sopor habebat*; habetur sopore, qui

Conveniunt: sed adhuc regem super altus habebat.
 Excipit Aeacides illos in limine Phocus:
 Nam Telamon, fraterque, viros ad bella legebant.
 Phocus in interius spatium, pulchrosque recessus 670
 Cecropidas ducit, cum quibus simul ipse resedit.
 Adspicit Aeoliden ignota ex arbore factum
 Ferre manu iaculum, cuius fuit aurea cuspis.
 Pauca prius mediis sermonibus ille loquutus;
 « Sum nemorum studiosus, ait, caedisque ferinae: 675
 Qua tamen e silva teneas hostile recisum,
 Iamdudum dubito: certe, si fraxinus esset,
 Fulva colore foret: si cornus, nodus inesset:
 Vnde sit ignoro; sed non formosius isto
 Viderunt oculi telum iaculabile nostri. » 680
 Excipit Actaeis e fratribus alter: et, « usum
 Maiorem specie mirabere, dixit, in isto.

sopitus israel. Eodem modo vs. 800, amor habebat.

669. viros ad bella legebant) Regii nostri, monebant; pene insulse: legere viros phrasis propria in hac re; sic Virgilius Aeneid. VIII, 547, Qui sese in bella sequantur, Praestantes virtute legunt. LEM.

670. in interius spatium) in aedibus erant primae, interiores et intimae partes. In interiores et intimas secedebant, qui aliquid arcani tractare vellent; Livius XL, 8: Secessit in partem interiorum cum amicis. Inde recessus aut recessus, I, 177. Erant spatiosiores: Vitruv. VI, 8: Aedificia spatiosiora ad conventus excipiendo.

672. Aeoliden) Vide ad VI, 681. — ignota; quidam, ignara, quod et active et passive dici docet ad hunc locum Heinsius. Nostris Regiis, ignota. — iaculum; videmus hinc iacula

esse gestata etiam ab iis qui regem adirent. — aurea, aurata, auro ornata; nam aurea cuspis non valuiisset in feras, ut etiam Burmannus monet, qui mallet hoc loco aenea. — mediis sermones, a rebus in medio positis, vulgaribus petiti. — ille loquutus. Multi, ante; Heinsius putat inde; Codex Regius A, ille; Codex B, ipse. — Qua tamen e silva; e quo ligno. LEM. — nodus. Plinius Hist. Natur. XVI, 39, Fulva cornus in venabulis nitet, incisuris nodata propter decorem. — telum iaculabile, iaculum. Hoc quoque vocabulum originem Ovidio debere videtur, ut dubitabile, I, 223. Ab Apollod. ἀρόστρον ἰμβρόνιον vocatur.

682. usum in isto, usum eius. Vid. ad X, 651. Marian. Accurs. putat, hoc iaculum fuisse ex aquifolia, de qua Plinius XXIV, 13: Baculum (ipse conj. iaculum) ex eo factum, in quod-

Consequitur, quodcumque petit; Fortunaque missum
 Non regit; et revolat, nullo referente, cruentum. »
 Tum vero iuvenis Nereius omnia quaerit: 685
 Cur sit et unde datum; quis tanti muneris auctor?
 Quae petit, ille refert; sed quae narrare pudori est,
 Qua tulerit mercede, silet; tactusque dolore
 Coniugis amissae, lacrymis ita fatur obortis:
 « Hoc me, nate Dea, quis possit credere? telum 690
 Flere facit, facietque diu, si vivere nobis
 Fata diu dederint: hoc me cum coniuge cara
 Perdidit: hoc utinam cartissem munere semper!
 Procris erat, si forte magis pervenit ad aures
 Orithyia tuas, raptae soror Orithyiae. 695
 Si faciem, moresque velis conferre duarum,
 Dignior ipsa rapi: pater hanc mihi iunxit Erechtheus;

vis animal emissum, etiamsi citra ce-
ciderit defectu mittentis, ipsum per
sese recubitu propius adlabi; tam prae-
cipuum naturam inesse arbori. Hoc
Procridis iaculum (Πρόκρηδος ἀκον-
τις) in proverb. abiit, diciturque de
iis, qui, quidquid sibi proponunt,
assequuntur.

685. *Nereius*, Phocus, quem Aea-
 cus ex Psammathe, Nerei filia, su-
 acerperat: Apollonius Rhod. I, 93. —
Qua mercede, cuius mercedia loco.
 Haeserunt hic interpretes, quia Ce-
 phalus hoc quoque in sequentibus
 narrare iis videbatur. Verum illi vs.
 751 sqq. refert quidem, a Procride hoc
 iaculum sibi datum, sed *qua mercede*
 silet, aut potius obscure tangit verbis
laesum prius ulta pudorem. Sed quae-
 ritur, quomodo reliqua profecta sint
 ab Ovidii manu. MSS. nonnulli, *Quae*
patitur pudor ille refert et caetera nar-
rat, vel et caetera differt. Florenti-
 nus S. Marci, *caeterum narrare pu-*

dori. Inde Heinsius correxit, sed
quae narrare pudori est, quod nos
 quoque, quia melius non habebamus,
 servavimus. Barmaeus coniicit, *Qua*
patitur pudor, ille refert; et caetera
narrans Qua tulerit etc. — Codices
 nostri Regii habent *Quae petit, ille re-*
fert; et caetera nota pudori; specta-
bilis lectio quae iam Murelli et Gla-
reami mentem sollicitam fecerat: cae-
tera nota, ut aiunt, vel quo pretio re-
ceperit, Cephalus ob pudorem reticet.

694. *Procris erat — raptae etc.* Vid.
 et confer cum hoc loco VI, 681. *Ori-*
thyiae rapina erat in Graecia res no-
tissima, eademque veluti suo cognom-
ine rapta dicebatur. Vide Heinsium.
 — *Si faciem etc.*; non commode mo-
 do eam sic laudat, sed et consilio
 convenienter. — *Dignior ipsa rapi*;
 anteponit Cephalus Procrin Orithyiae,
 quamvis haec ob pulchritudinem a
 Boreā rapta fuisse videatur. LEM. —
pater etc. vult dicere legitimum fuisse

Hanc mihi iunxit amor: felix dicebar, eramque;
 Non ita Dis visum est, ac nunc quoque forsitan essem.
 Alter agebatur post sacra iugalia mensis;
 Quum me, cornigeris tendentem retia cervis,
 Vertice de summo semper florentis Hymetti
 Lutea mane videt pulsas Aurora tenebris,
 Invitumque rapit: liceat mihi vera referre
 Pace Deae, quod sit roseo spectabilis ore,
 Quod teneat lucis, teneat confinia noctis,
 Nectareis quod alatur aquis: ego Procrin amabam;
 Pectore Procris erat, Procris mihi semper in ore.
 Sacra tui, coitusque novos, thalamosque recentes,

700

705

ae matrimonium, cui etiam Dii favere debuerint. — *Erechtheus* recte a plurimis scriptoribus nominatur; male Hyginus fabula 189, *Pandiona* memorat. — *Erechtheus* Athenarum fuit rex, unde Athenienses interdum *Erechthidae* vocabantur. LEX. — *amorem* bene hic memorat, ut in IV, 757; sine causa igitur Heinsius *Hymen* reponi voluit. — *felix* coniunge quasi formula solemnisi: confer infra vs. 799. — *Non ita Dis visum*, vox eorum, qui exciderunt bono aliquo.

700. *sacra iugalia*) Heinsius coniecturat *pecta iugalia*, id est, sponsalia. Immo ipsas nuptias intelligit, quae, additis *sacris*, celebrabantur. — Heinsii coniectura nullo eddice confirmata, parvi momenti, ut plures aliae eiusdem critici, videtur: *sacra iugalia* verbum solenne apud scriptores de matrimonio. LEX.

702. *florens Hymettus* etiam in Art. Amn. III, 687 sqq., ubi causa huius epitheti redditur, quia innumeris arborum et herbarum generibus tectus. Ad radicem huius montis venabatur bene mane, eumque vidit Aurora, ubi partem coeli attigerat,

quae erat super *verticem* montis. — *Lutea*, crocea, etiam XIII, 579; et Virgil. Aeneid. VII, 26. *Lutum* herbae genus, gallice, *Gaude*. Hyginus: *Cum matutino tempore in montem exisset, Aurora, Tithoni coniux, eum adamavit petique ab eo consilium: cui Cephalus negavit, quod Procri fidem dederat; quod postremum Cephalus mox copiose et suaviter persequitur, praefatus, ut fidem suam amplificaret, nonnulla de Aurorae pulchritudine. Apud Apollodorum III, 14, 3, alius Cephalus; a nostro diversus, Mercurii et Heres filius, rapitur ab Aurora.*

704. *liceat mihi* etc.) Licet sit Dea et pulcherrima, et potentissima et suavissime vivens, quae singula alium movissent: ad multitudinem rerum lectorem advertit repetitum *quod*. — *Roseo-ore*; quoniam sequitur in ore Burnaunus malis *atro*: quae coniectura prorsus inutilis, ne dicam plura; nam quid est *aurum roseum*? L. — *confinia lucis*: confer IV, 399. — *Nectareae aquae*, nectar, ut II, 120, *Ambrosiae succus*. — Vis est in repetito nomine *Procris*. Sic Virgilius

Primaque deserti referebam foedera lecti. 710
 Mota Dea est; et, « siste tuas, ingrata, querelas:
 Procrin habe, dixit: quod si mea provida mens est;
 Non habuisse voles: » meque illi irata remisit.
 Dum redeo, mecumque Deae memorata retracto,
 Esse metus coepit, ne iura iugalia coniux 715
 Non bene servasset; faciesque aetasque iubebat
 Credere adulterium; prohibebant credere mores.
 Sed tamen abfueram: sed et haec erat, unde redibam;
 Criminis exemplum; sed cuncta timemus amantes.
 Quaerere, quo doleam, studeo, domisque pudicam 720
 Sollicitare fidem: favet huic Aurora timori,
 Immutatque meam, videor sensisse, figuram.
 Palladius in eo, non cognoscendus, Athenas;
 Ingrediorque domum: culpa domus ipsa carebat,
 Castaque signa dabat, dominoque erat anxio raptio. 725

Georg. IV, 465 sqq.: *Te, dulcis coniux, te stilo in litore secum, Te veniente diè, te decedente canebat.*

710. *Primaque etc.*) *prima foedera lecti* sunt concubitus. Art. Amst. II, 462; *foedus concubitus* petere; et III, 593, *tivalem partuque foedera lecti*; Hesiod. I, 7, *temerari foedera lecti*; Sabin. I, 131, *dies, qui renovet foedera lecti*; supra III, 292, *Feueris foedus inire*. Mox non apparet, cur *ingratum* dixerit. Heinsius, ex Bononiensi, laudat *ignare*, idque explicat, morum uxoris tantè ignare. Possis et interpretari, nesciens, quid tibi prosit, aut, tibi instet, ut II, 200: hoc bene convenit sqq. — *Habe* vox eorum, qui indicant, se nolle rem eripere alteri. Apud Hyginum minus ambigue Aurora: *Nolo, ut falsas fidem, nisi illa prior sefellere. — quod si mea etc.* Iunianus, *quae si etc.* Heinsius malabat *quant si*. Regii no-

stri, *quod si*. Sed si, inquit, praevideo futura, cupies nunquam habuisse Procrin. LEM.

714. *retracto*, mecum cogito, ut IV, 568. — *iura*, officia.

718. *Sed — sed*) Elegans huius vocis repetitio, et ea vox nunc est criminis inferentis. — *Crimen* in primis de adulterio. Aurora adulterii exemplum, quia nupta Tithono. — *cuncta timemus*. Confer vs. 826.

720. *quo doleam*) Heinsius e tribus MSS. recepit; atque recte *quod doleam* vulgo (et nostris Regiis) editur. — *favet*, adiuvat: Hyginus: *Mutat in hospitii figuram, atque dat munera speciosa, quae Procridi deferret.*

724. *culpa carebat*) non enim ibi, ut in Ulyssis domo, proci. — *anxia*; nempe domestici erant anxii. Quam raptum esse ignoraret Procris, Burmannus ex uxo praefert *tardo*; quid casabat, anxio erat: frustra; alio-

Vix aditu per mille dolos ad Erechtlida facto,
 Ut vidi, obstupui, meditataque paene reliqui
 Tentamenta fide: male me, quin vera faterer,
 Continui; male, quin, ut oportuit, oscula ferrem.
 Tristis erat; sed nulla tamen formosior illa 730
 Esse potest tristi; desiderioque calebat
 Coniugis abrepti: tu collige, qualis in illa,
 Phoece, decor fuerit, quam sic dolor ipse decebat.
 Quid referam, quoties tentamina nostra pudici
 Reppulerint mores? quoties, « Ego, dixerit, uni 735
 Servor, ubicunquē est; uni mea gaudia servo? »
 Cui non ista fide satis experientia sano
 Magna foret? non sum contentus, et in mea pugno
 Vulnere, dum census dare me pro nocte paciscor;
 Muneraque augendo tandem dubitare coëgi. 740
 Exclamo: « Male lectus ego en, male pactus adulter;

quin et v. 732, *abrepti* mutandum esset.

726. *Vix aditu* etc.) Secundum Antoninum Liberalem per servum ignotum pretio Procrin sollicitat. Auctore Apollodoro, Procris in adulterio cum Pteleonte deprensa fugit ad Minoa. Melius est, quod Noster apprehendit. — *Vix aditu - facto* dedit Heinsius ex tribus: bene se habet quod dat vulgata (sicut et Regius noster A) *aditus - factus*. Apud Græcos in interiore aedium parte mulieres sedebant. — *Ut vidi, obstupui*; Heinsius coniecit *ut vidi, ut stupui*. — *fide*; Codex Regius A habet *fidei*. — *male*; vix. — *quin ut*; Cod. B, *quidquid*.

730. *nulla tamen formosior*) De decore in omni habitu, vide ad IV, 230. — *calebat* exquisitius, quam aliorum *dolebat*; adfectus cum revolvit ad *decorem* coniugis. — Codex Regius B habet *dolebat*, et in margine, *calebat*. — *abrepti*; Sic Regii

nostri. Olim edebatur *erepti*; quidam, *arrepti*; sed videatur Hecius.

736. *gaudia*, vox venera: apud Livium I, 58, *Sextus pestiferum hinc abstulit gaudium*. — *pugno*, appugno mulierem in meum ipsius dolorem. — *census*, pretium, munera. — *pro nocte* sic capiendum, ut apud Tereutium Hec. II, 3, 125, *eius noctem orare*. — *dubitare* modeste exprimit fidem Procridis labefactam.

741. *Male lectus ego* etc.) E magna ineptiarum lectionum varietate, difficile est aliquid certi erere. Optimum mihi videtur Burmanni coniecturam sequi, *Male lectus ego, male fictus adulter*. Heinsius: *Exclamo me factus, Ego en male pactus (aut fictus) adulter*. — Lectio vulgata aciolum redolet. Codex Regius A, *Male, pectora detego, tectus adulter*; non absurde quidem: sed Codex B, *Male, pectora detego, fictus adulter*; optime certe: et ea, si fallor, vera

OVID. *Op.* Toin. III

* II h

Verus eram coniux; me, perfida, teste teneris. *
 Illa nihil: tacito tantummodo victa pudore
 Insidiosa malo cum coniuge limina fugit;
 Offensaue mei genus omne perosa virorum 745
 Montibus errabat, studiis operata Dianae.
 Tum mihi deserto violentior ignis ad ossa
 Peruenit: orabam veniam, et peccasse fatebar,
 Et potuisse datis simili succumbere culpae
 Me quoque muneribus, si munera tanta darentur. 750
 Hoc mihi confesso, laesum prius ulta pudorem,
 Redditur, et dulces concorditer exigit annos.
 Dat mihi praeterea, tanquam se parva dedisset
 Dona, canem munus: quem quum sua traderet illi
 Cynthia; « currendo superabit, dixerat, omnes. » 755
 Dat simul et iaculum, manibus quod, cernis, habemus.
 » Muneris alterius quae sit fortuna requiris?
 Accipe: mirandi novitate movebere facti,

est lectio. LEM. — *Male*, in meum
 damnum. — *tectus*, sive *fictus*, adul-
 ter; simpliciter eram adulter, sed
 verus coniux. LEM. — *teneris*; de-
 prehensa convinceris. Vide Ernesti
 Clav. Cic. li. v.

746. *errabat in montibus more eo-
 rum*, quae fugiebant viros et amo-
 rem. Secundum alios fugit in Cre-
 tam, ubi Diana, quam eam cognov-
 visset ab Aurora deceptam, miseri-
 cordia tacta dat ei iaculum, quod
 nemo evitare posset, et canem *Laela-
 pem*, quem nulla fera effugere possit.
 Ita Hyginus; sed apud Antoninum
 et Apollodorum a Ninoë, quod rem
 cum eo habuerat, iaculum et canem
 accipit. — *Operari*, quod proprium
 verbum sacerdotum, omnino significat
 operam dare: Hor. l. Ep. 2, 29, *in cute
 curanda plus aequo operatu iuventus*.

751. *laesum prius ulta pudorem*)

Hoc est illud ipsum, quod vers. 687
pudoris causa sibiisse dicitur, et hic
 verbo tantum tangit. Nempe Procris
 iuveni habitu Dianae voluntate ad
 Cephalum venit, eumque provocavit:
 quem in venatione superavit. Cephalus,
 ut vidit tantam potentiam canis atque
 iaculi esse, petit ab hospite, non arsti-
 mians coniugem suam esse, ut sibi ia-
 culum et canem venderet. Illa negare
 coepit. Regni quoque partem pollice-
 tur: illa negat. Sed si utique, ait,
 perstas id possidere, da mihi id,
 quod pueri solent dare. Ille amore
 iaculi et canis incensus promisit se du-
 turum. Qui quum in thalamos venis-
 sent, Procris ostendit se fornicium
 esse et coniugem illius: cum qua Ce-
 phalus muneribus acceptis, rediit in
 gratiam. HYGINVS. — *exigit*; plurimu-
 egimus. *Exigit*, agit; Virgil. Aen.
 1, 74: *Omnes ut tecum apinos exigit*,

Carmina Laiades non intellecta priorum
Solverat ingenius; et praecipitata iacebat,
Immemor ambagum, vates obscura, suarum.

760

— Venuata sententia est in *tantum* se etc.

759. *Carmina Laiades* etc.) Hanc fabulae partem narrant etiam Pausanias Boeot. p. 746; Antoninus Liberalis cap. ult.; Palaephatus cap. 8, Suidas in Τῶν αἰσθητῶν; Hyginus P. A. II, 35. — *Laiades*, Oedipus, Laii filius, *carmina*, aenigma Sphingis, quae ob *ambages*, aenigma obscurum et ambiguum, *vates obscura* erat, *solverat*, explicuerat; quo facto monstrum illud de monte, quem tenebat, se praecipitaverat. *Carmen*, formula quaecumque verborum. Quamquam aenigma illud Sphinx a Musis edocta credebat, eratque carmine conceptum, unde *χρησμός* vocatur. Vide Valken. ad Euripid. Phoen. 50. Similiter Aeschylus Eum. 308, *μῦθον ἐν γυγῖν, triste carmen*, vocat. — *ingenio opus* erat ad aenigma intelligendum. — *priores*, homines ante Oedipodis adventum. — *ambages* de sermonibus obscuris et ambiguis. In *immemor ambagum* non est, ut Schirachius putabat, sarcasmus ineptus; sed talia solent de mortuis sine contemptu dici. Recte Sphinx *vates* dicitur, quia *carmina* canebat, eaque *obscura*, non intellecta prioribus. Monstrum illud Thebanis immiserat, secundum alios, Bacchus (Schol. Hesiodi p. 261); secundum alios, Iuno; Apolloforus III, 5; Schol. Euripidis ad Phoen. 1748. Forte alii tradiderant, a *Themide* id factum, certe aenigma suppeditatum. Sed dubitatur, an Ovidius haec scripserit, quae Heinsius nobis dedit. Nempe *Laiades* iam Luc. T' aurellus

legit. *Solverat*, Codex antiquior Ciofani, primus Gronovii, primus Amheosianus, Arundel, et Erford. praefecerunt: *non talia* habent meliores, et *immititur* multi; *altera* Florentinus S. Marci et Spirensi; *Pecorumque* (aut *pecorisque*) *suosque*, complures; *virigenae*, castigiores. Inde Heinsius lectionem suam composuit. Nam antea edebatur: *Carmina Naiades non intellecta priorum Solverunt ingenius — suarum, Scilicet almae Themis: nec talia lupis immita. Proinus Aonius immissa est bellum Thebis, Cessit exitio multis: pecorisque sibi que Ruricolae etc.* Eam lectionem defendunt Pothasius Epist. Quæst. 38, et Schirachius. Intelligant illi *Naiadas* nymphas Cithæronidas, Apollinis nutrices, quæ praeis temporibus vaticinatae erant. Pausan. Boeot. III, pag. 718. Hæc igitur *solvunt*, explicant, *carmina*, oracula, nempe *Themides*. Hinc illa non amplius colitur a Thebanis, et imago eius *praecipitata*, prostrata, in templo iacet. Hunc suum contentum non tulit æquo animo Themis, sed immisit Thebanis bellum etc. His attingitur fabula, quam ignoramus. In verbis nonnulla offendunt. Non enim apparet, cur poeta tam contentum de Themide loquutus sit, nec *tò scilicet* ex usu Veterum adhibitum. Id melius ponitur, ubi sententiae proferantur III, 135, ut quum quis indignatur irridetve aliquid II, 471. Aliquid tamen auctoritatis lectioni illi accedit ex Lactantii Argum. ut, ubi hæc leguntur: *Thebani, Naiadibus, Nymphisque futura prædicentibus, Themidis Drote*

Scilicet alma Themis non talia linquit inulta:
 Protinus Aoniis immittitur altera Thebis
 Pestis; et exitio multi pecorumque suoque
 Rurigenae pavere feram; vicina iuventus
 Venimus; et latos indagine cinximus agros.
 Illa levi velox superabat retia saltu;
 Summaque transibat positarum lina plagarum.
 Copula detrahitur canibus, quas illa sequentes
 Effugit, et volucris non segnius alite ludit.

765

770

obscura dantis responsa, templum evertentur. Nisi cum Heinsio dicere velis, auctorem illum in mendosos incidisse Codices, et inveteratam esse errorem. — Regii nostri Codices antiquam habent lectionem, quam supra exposuit cl. Gierig, nisi quod Codex A, pro *cessit*, habent *venit*. Saltem emendatio *Laiades*, etsi a recentiore manu data, felix est et nodum *ingeniis* nostris solvit. LEM. — *Aoniis*, Boeotiis; Aonia enim pars est Boeotiae. LEM.

764. *Pestis*) bellus terram vastans, ut *pestis Nemaea*, Heroid. IX, 61. Descriptio sequens lupum indicare videtur; sed ex Antonino et Apollodoro vulpem fuisse scimus. Dicta est Teumesia a Teumeso, monte Boeotiae. Ea Amphitryonis (uon Ordipodis) tempore molesta erat Thebanis. Ei, ne plures raperet, Thebani unum singulis mensibus puerum devorandum apponebant. Antoninus, Apollodorus. Hinc accessit Cephalus cum cane suo. — *Rurigenae* novum vocabulum. — *vicina iuventus*. Vide ad VIII, 300.

767. *levi saltu*, ut Phaedrus I, fabula 12, 8, *Curvus levis*, celer, quasi corpus leve esset. Hyginus P. A. 35, *vulpes, cui datum dicebatur*, ut omnes canes effugere posset. —

Versus *Summaque* etc. redundanter adiectus superiori. — In hoc versus Basileensis Codex dat *picturam*, non improbane Barmanno, quia plagae variis plumarum coloribus distinctae fuerint.

769. *Copula detrahitur* etc.) Haec narratio exacta satis est et minutissima quaeque autem oculos ponit. Illa autem diligentia opus erat, quia Cephalus vellet et nataram monstrum immissi et celeritatem cauis sui in luce collocare. Et in rebus, quibus devoti sumus, enarrandis tam copiose esse solemus. — *Copula*, funiculus, quo ducuntur canes venatici, vinculum quo ligantur. — *detrahitur*; primus Palatinus, *distrahitur*, ut *copulam* ruptam impetu canum significet. — Regii nostri *detrahitur*, et mox, *pro quas illa, quos illa*. — et *volucris non segnius*; vulgo, et *caetum non segnior*. Sed *volucris* in uno Heinsii, primo Gronoviano, et in Sixii pro diversa lectione: Heinsius mallet, *caetum non secius*, quia iidem illi *segnius*. — Regii nostri habent vulgatam, scilicet *et caetum non segnior alite ludit*: lectio altera recentior, et nostro iudicio sat inutilis emendatio. LEM. — *ludit* pro *eludit*, quod VIII, 687: sic *deludere* Ilalient. 25; *ludificari* Silius Italicus VII, 642.

Postcor et ipse meum consensu Laelapa magno,
 Muneris hoc nomen: iamdudum vincula pugnat
 Exuere ipse sibi, colloque morantia tendit.
 Vix bene missus erat, nec iam poteramus, ubi esset,
 Scire: pedum calidus vestigia pulvis habebat; 775
 Ipse oculis ereptus erat: non ocior illo
 Hasta, nec excussae contorto verberare glandes,
 Nec Gortyniaco calamus levis exit ab arcu.
 Collis apex inedii subiectis imminet arvis:
 Tollor eo, capioque novi spectacula cursus: 780
 Quo modo deprendi, modo se subducere ab ipso
 Vulnere visa fera est: nec limite callida recto,
 In spatiumve fugit; sed decipit ora sequentis,
 Et redit in gyrum, ne sit suus impetus hosti.
 Imminet hic, sequiturque parem: similisque tenenti 785
 Non tenet, et vacuos exercet in aëra morsus.
 Ad iaculi vertebar opem: quod dextera librat
 Dum mea, dum digitos amentis indere tento,

Laelaps Graecis proprie est turbo. —
A velocitate et impetu nomen hoc in-
 ditum fuit caui. LXX.

773. *Exuere*) quidam *exuere*;
 — *pugnat Exuere*; conatur detrahe-
 re *vincula*, lorum quo tenebatur,
 vel ipsam copulam. LXX.

775. *calidus*, in quo calida adhuc,
 recentia, vestigia pedum. — *glandes*
 plumbae. Cretenses, quorum urbs
Gortyne, nobilissimi erant ioculato-
 res, paenitentissimosque faciebant ar-
 cus et sagittas. Confer II, 727; XIV,
 825. — *verber*, lorum fundae. — *exit*,
 avolat.

780. *Tolluntur* aves in aëra, hinc
 et qui ascendunt in montem. — *ca-
 pio spectacula*, specto, ut III, 246. —
novi, inauditi. Sequitur locus non
 minus ingeniose scriptus, quam I,

533 sqq. quem conferas. — *decipit*
 exquisitè, elligit. — *ne sit suus* etc.,
 ne uti possit impetu, quo solet in
 praedam ferri.

783. *parem*, nempe cursu. Verba
imminet-tenet condonabimus inge-
 nio Ovidii, quod nimis immoratur
 eiusmodi rebus. Sed haec *vacuus mor-
 sus* (olim, et io Regiis nostris minus
 bene *vanos*), dum vulpes se subdilat
 morantibus, ut canis nil nisi aëra mor-
 deat. Exempla similia habet Heins.
Morsus exercere exquisitius, quam
 mordere. Paulo aliter VIII, 826,
Exercet cibo delusum guttur inani. —
amentum, loramentum, quod adde-
 batur iaculo emittendo, manumque re-
 tinebatur illo emissio, XII, 321, *in-
 serere amento digitos*. — *indere* pro
 audere et pervejato Codice prius

OVID. Op. Torn. III

3 H h

Lumina deflexi, revocataque rursus eodem
 Rettuleram; medio, mirum! duo marmora campo 798
 Adspicio: fugere hoc, illud latrare putares.
 Scilicet invictos ambo certamine cursus
 Esse Deus voluit; si quis Deus adfuit illis. »
 Haecenus; et tacuit. « Iaculo quod crimen in ipso? »
 Phocus ait: iaculi sic crimina reddidit ille: 795
 « Gaudia principium nostri sunt, Phoece, doloris.
 Illa prius referam: iuvat o! meminisse beati
 Temporis, Aeacida, quo primos rite per annos
 Coniuge eram felix! felix erat illa marito!
 Mutua cura duos, et amor socialis habebat. 800
 Nec lovis illa meo thalamos praeferret amor:
 Nec me quae caperet, non si Venus ipsa veniret,
 Vlla erat: aequales urebant pectora flammae.
 Sole fere radiis feriente cacumina primis
 Venatum in silvas iuveniliter ire solebam: 805

potavit et approbavit Mariangelus Accursius. Habent et plures alii MSS. unde praetulit Burmannus, quum Meinsii alterum non sperneret. Regii nostri, addere.

790. *revocata rettuleram* e copia poetica, quum alterutrum satis fuisset. — Post *rettuleram*, nostris Codicibus inseritur et, quae particula viam addit narrationi, idem sonat atque ecce. LEM. — *duo marmora*, duo marmoris signa. LEM.

792. *invictos ambo*) Regii nostri, *ambos*. — Hyginus: *Iupiter nescius, quid faceret, ut Ister ait, utrosque in lapides convertit*. Nihil defuit Pausanias p. 746.

794. *quod crimen*) respice ad vs. 690 seqq. — *in ipso*; Regius A, *in illo*; Regius B, *in ipso est*.

796. *Gaudia principium doloris*) ita Diis placitum ut voluptati moeror

comes consequatur. Sic Plantus in *Amphytrione*, et supra vs. 454: *Sollicitique aliquid lactis intervenit*. L. — Tertia inde pars fabulae, in qua nota adfectus animi. Heinsius e *Cantabrigiae*. Noric. et duobus aliis, *sint* invexerat. Id probandum esset, si non *doloris*, sed *narrationis* sequeretur. Ad ordinem narrationis potius *illa prius referam* pertinent. Itaque *sunt* revocavi. — *rite*, ut decet. — *felix*. Vide ad vs. 698.

800. *cura* et de amore coniugum consanguineorumque, et de studio placendi dicitur. — *duos*, *ambos*. — *socialis*, coniugalis. Coniuges socii tori. Inde et socius atque socialis amor. — De habebat, vide ad 667. — *aequales*, aequae. Confer IV, 62.

804. *Sole fere etc.*) Conf. Art. Amat. III, 695-746, ubi eadem res narrata. — *feriente*. Vide ad III, 181.

Nec mecum famulos, nec equos, nec naribus acres
 Ire canes, nec lina sequi nodosa sinebam:
 Tutus eram iaculo: sed quum satiata ferinae
 Dexteræ caedis erat; repetebam frigus et umbras,
 Et, quæ de gelidis halabat vallibus, auram. 810
 Aura petebatur medio mihi lenis in aestu;
 Auram expectabam: requies erat illa labori.
 » Aura, recordor enim, venias, cantare solebam:
 Meque iuves, intresque sinus, gratissima, nostros:
 Utque facis, relevare velis, quibus urimur, aestus. » 815
 Forsitan addiderim, sic me mea fata trahebant,
 Blanditias plures: et, « Tu mihi magna voluptas,
 Dicere sim solitus: tu me reficisque fovesque:
 Tu facis, ut silvas, ut amem loca sola; meoque
 Spiritus iste tuus semper captatur ab ore. » 820
 Vocibus ambiguis deceptam præbuit aurem
 Nescio quis; nomenque Auræ tam sæpe vocatum.
 Esse putans Nymphae, Nympham mihi credit amari.
 Criminis extemplo ficti temerarius auctor

— *iūvenit̃er*, studio iuvenili. — *na-ribus acres*, sagaces; III, 212, *na-ribus utilis*. — *Tutus*, omnino instructus; quo sensu alibi et *laetus*. — *satiata caedis* graeca syntaxis. — *halabat*, spirabat. Hoc est ab Heinsio datum; nam plurimi MSS. præferunt *exhalat*. Vulgo, *exibat*; ex interpretatione. — Regii nostri, *exhalat*, sine confusione temporum: nam praesens hoc loco convenit melius. LEM.

813. *Aura, recordor* etc.) In hac cantilena singula fere verba sunt ambigua, possuntque et de aura et de puella capi. Doering. in Ecl. Vett. poet. ad Ovidium Art. Amat. III, putat, *Αῶρα* pronunciatum esse *Αῶρα*, quo nomine concubina notata sit. Apud Pherecydem Cephalus non mi-

nus ambigue ὁ Νῆφελς, παρρηΐου χλμिताβ. In altero Artis Amat. loco, *Quoque meos relevas aestus* — *Accipienda sinu, mobilis Aura, veni*. — *Intresque sinus gratissima*; qui aestuant, pectus captandæ auræ aperiant; ibi enim potissimum calores sentiuntur. LEM.

819. *sola, deserta*. — *Spiritus aut anhelitus* alterius captant etiam colloquentes IV, 72. — *deceptam*; Sixii Codex *incertam*, quod dedit etiam Burmannus. — *Nescio quis*. Secundum Pherecydem fuit servus, ex quo de marito Procres quæsit. — *Esse putans*; nostri Regii, *esse putat*, neque bene.

824. *auctor*, nuncius, ut XI, 666. Quamquam hoc nomen hoc loco non

Procrin adit, linguaque refert audita susurra. 827
 Credula res amor est: subito collapsa dolore
 Vt sibi narratur, cecidit; longoque refecta
 Tempore, se miseram, se fati dixit iniqui;
 Deque fide questa est: et crimine concita vano,
 Quod nihil est, metuit; metuit siue corpore nomen; 830
 Et dolet infelix veluti de pellice vera.
 Saepe tamen dubitat; speratque miserrima falli;
 Indicioque fidem negat; et, nisi viderit ipsa,
 Damnaturla sui non est delicta mariti.

» Postera depulerant Aurorae lumina noctem; 835
 Egredior, silvasque peto: victorque per herbas,
 « Aura veni, dixi, nostroque medere labori: »
 Et subito gemitus inter mea verba videbar
 Nescio quos audisse: « veni, tamen, optima, dixi. »
 Fronde levem rursus strepitum faciente caduca, 840

nisi unus Gronovianus habet, unde accepit Barmannus. Ceteri (et Regii quoque Nostri), *index*, ut Art. Amat. 719: — etiam mox vs. 833, *iudicium*. — *susurra* alii substantivo capiunt pro *susurros*, alii cum lingua coniungunt.

826. *Credula res amor est*) sic Art. Amat. III, 720: *Quia amans semper, quod timet, esse putat. — collapsa cecidit* plenius, quous collapsa est, quod verb. de delinquentibus animo. — *Vt sibi narratur*; Codices nostri, *Vt mihi narratur*, quod potest recipi dummodo post verbum praecedentem comina ponatur. Immo praesens pro praeterito, *narratur* pro *narratum est*, contorte dictum videtur. L. — *fati iniqui*, cui fatum inuincitur, miser.

832. *speratque falli*) Monet Heinsius *sperare*, ut *ἐλπίζειν*, etiam in malam rem dici. At hoc loco bono

sensu; bona enim res est, in re mala falli. — *Indicio*; Regii nostri, *iudicio*. — *delicta mariti*, maritum tanquam delicti reum.

836. *victor*, idem quod vers. 808, *quam satiatu* etc. — *victor*; voti compos, salutus caede ferarum. LEM. — *labor*, aestus.

839. *veni, tamen, optima, dixi*) ita castigationes et Regii nostri; quidam *veni, tamen, optima dicus*; sed praestat lectio recepta. Heinsius, qui id. iudicavit. Scribendum censet paulo ante *Vt subito*, pro *Et subito*. L.

840. *caduca*, quae deciderat: vide ad IX, 650. Secundum Pherecydem Procris ieruit in Cephalum, qui illo impetu perterritus eam interfecit. Apud Hyginum, ubi nihil de ira, Procris timens Amorem mane sequela maritum, ut eum observaret, inter virgulta delituit. Auctore Apollodoro, ubi it venatum erat enim Procris.

Sum ratus esse feram, telumque volatile misi.
 Procris erat; medioque tenens in pectore vulnus,
 « Hei mihi! » conclamat: vox est ubi cognita fidae
 Coniugis, ad vocem praeceps amensque cucurri.
 Semanimem, et sparsas foedantem sanguine vestes, 845
 Et sua, me miserum! de vulnere dona trahentem
 Invenio; corpusque meo mihi carius, ulnis
 Sontibus attollo: scissaque a pectore veste
 Vulnera saeva ligo; conorque inhibere cruorem:
 Non me morte sua sceleratum deserat, oro. 850
 Viribus illa carens, et iam moribunda, coëgit
 Haec se pauca loqui: « Per nostri foedera lecti,
 Perque Deos supplex oro, superosque ineosque;
 Per si quid merui de te bene; perque manentem
 Nunc quoque, quum pereo, causam mihi mortis, amorem;
 Ne thalamis Auram patiari inubere nostris. » 855
 Dixit; et errorem tum denique nominis esse
 Et sensi, et docui: sed quid docuisse iuvabat?
 Labitur; et parvae fugiunt cum sanguine vires:
 Dumque aliquid spectare potest; me spectat; et in me 860
 Infelicem animam, nostroque exhalat in ore:

842. *vulnus*, telum vulnificum, IX, 126. Sine causa Burmanno ex Vossiano, placet *in gutture ferrum*.

845. *foedare de sanguine*, III, 523; quem locum adi, et exemplum ibi citatum. — *vestes*; Langermannianus, *vultus*; unde Heinsius, *cultus*. Regii nostri, *vestes*. — *scindebat suam ipsius vestem*, ut ligamenta vulneris haberet. — *deserat*; tres scripti male, *desinat*. LEM.

852. *foedera lecti*, ut vs. 709. — *meos*, quos mox adibo, inferos. — *Per si quid exquisitius*, quam per id quod. — Ita Virgil. Aeneid. IV, 317: *Si bene quid de te merui, fiat*

aut tibi quicquam Dulce meum. — *inubere*; confer, nec Coenis in ullos *Denupit thalamos*, XII, 196. — Variant Codices quidam *patiaris nubere*; alii, *enubere*; alii, *incubere*; sed nihil mutandum. LEM.

857. *errorem nominis esse*) Art. Amat. III, 729, iam inter virgulta tenti patuit *miseræ iucundus nominis error*. — *parvo*; nunc Leidensis, *parvae*, scilicet *vires*. — *Labitur*, moritur. LEM. — *cum sanguine*; tres, *de corpore*. Regii nostri nihil mutant, quod rectius indico. LEM.

861. *et in me Infelicem animam* etc.) Veteres morientium animas

Sed vultu meliore mori segura videtur. *

Flentibus haec lacrymans heros memorabat; et ecce
 Aeacus ingreditur duplici cum prole, novoque
 Milite, quem Cephalus cum fortibus accipit armis. 865

osculo excipere solebant. — Hanc morem probat, apud Virgilium Aen. IV, 685, Anna soror Didonis: *Et extremus si quis super halitus errat, Ore legam*. LEM. — *vultus melior*, laetior, etiam V, 501. Iam enim ex Cephalo cognoverat Auram non esse Nympham, ut ipsa crediderat; sed leuem ventorum refrigerantium flatum. Caeterum si Apollodoro fidem

habemus, Cephalus ob hanc caedem ab Areopagitis aeterno exilio damnatus est. Hinc Thebas migravit, et inde ad Teleboas, in eam insulam, quae ab ipsius nomine Cephalenia dicta est: Pausan. p. 91.

864. *duplici cum prole*; cum duobus filiis Telamone et Peleo, qui militum delectum habuerant. LEM. — *accipit*; undecius libri, *excipit*.

VOLVMINIS TERTII
INDEX SPECIALIS

PRAEFATIO DE OPERE METAMORPHOSEON	IX
<u>METAMORPHOSEON SERIES G. CANTERI . . . . .</u>	<u>XLIV</u>
<u>METAMORPHOSEON Liber primus . . . . .</u>	<u>1</u>
<u>Liber secundus . . . . .</u>	<u>95</u>
<u>Liber tertius . . . . .</u>	<u>177</u>
<u>Liber quartus . . . . .</u>	<u>243</u>
<u>Liber quintus . . . . .</u>	<u>309</u>
<u>Liber sextus . . . . .</u>	<u>363</u>
<u>Liber septimus . . . . .</u>	<u>421</u>

FINIS TERTII VOLVMINIS.

Facultate obținută.

